JOSEPH KESSEL

CĂLĂREȚII

Joseph Kessel

CĂLĂREȚII

Coperta : *Ion Panaitescu*

Joseph Kessel

CĂLĂREȚII

Roman

În românește de *Petre Solomon*

EDITURA UNIVERS
București, 1970

În memoria tatălui meu.
În amintirea marii
și tandrei sale înțelepciuni.

STRĂMOŞUL NEAMULUI OMENESC

Camioanele nu înaintau mai cu spor decît cămilele caravanelor, după cum omul călare nu-l întrecea pe cel ce umbla pe jos. Starea drumului îi obliga la acelaşi pas : se aflau în apropiere de Şibar, unica trecătoare a giganticului şi sublimului masiv Hinducuş, trecătoare prin care, la o altitudine de 3 500 metri, se scurgea toată circulaţia şi toată căraŭşia dintre Afganistanul de Sud şi Afganistanul de Nord.

De o parte, povîrnişul ca nişte dinţi de ferăstrău. De cealaltă, hăul fără fund. Făgaşe adînci, blocuri de stîncă prăvălite astupau drumul. Costişele, coturile, serpentinele deveneau din ce în ce mai abrupte, mai grele şi mai primejdioase.

Pentru mînătorii de cămile şi de catîri, pentru ciobani şi pentru turmele lor, oboseala era desigur şi mai mare din pricina frigului tăios şi a aerului rarefiat. Dar, cei puţin, înaintau fără primejdie, lipindu-se aidoma unor şiruri de furnici de peretele muntelui.

Nu, însă, şi camioanele. Drumul era, adesea, atît de strîmt, încît ele îl ocupau în întregime şi atunci roţile lor muşcau din marginea ştirbă şi lunecătoare a prăpastiei de dedesubt. Orice stîngăcie sau neatenţie a şoferilor, orice defecţiune a motorului sau a frînelor ameninţa să precipite în hău vehiculele prost întreţinute şi prea de timpuriu îmbătrînite. Încărcătura lor, care depăşea totdeauna cu mult normele îngăduite, le făcea şi mai greu de manevrat pe pantele abrupte. Iar coletele, lăzile, coşurile, sacii şi baloturile nu erau nici singura, nici cea mai rea încărcătură.

Pe deasupra mărfurilor, capotele camioanelor — sau prelatele, cînd acestea n-aveau capotă — purtau o bogată încărcătură omenească.

Trupurile se înghesuiau, se ghemuiau unele într-altele, alcătuind un fel de piramidă trunchiată, diformă, însufleţită, mişcătoare, înzorzonată cu turbane sărăcăcioase, care fluturau în vînt, şi din care ieşeau feţele tuciurii ale călătorilor; piramida asta se clătina, se destrăma şi se forma la loc, fără încetare, în ritmul zdruncinăturilor.

Într-unul din aceste camioane şi în vîrful uneia din aceste piramide stătea cocoţat un om din cale-afară de bătrîn. Nu făcuse nimic ca s-ajungă acolo. Era însă atît de pipernicit, încît ai fi zis că n-are nici greutate, nici substanţă. Trupul lui se ridicase de la sine deasupra celorlalte, prin simpla îngrămădire a oamenilor care, strat după strat, se adăogaseră, începînd de la Kabul, pe prelata şubredă.

Prins între doi grumaji vînjoşi, cu picioarele rezemate de ceafa cuiva, vedea cum se mişcă pe nesimţite (într-atît de încet înainta camionul), crestele munţilor Hinducuş. Învelişul de stîncă al pereţilor şi al colţilor era cenuşiu, de un cenuşiu mohorît şi bătrînicios. Un soi de cenuşă zgrunţuroasă acoperea ca un linţoliu colosalul munte, în toate ascunzişurile şi piscurile sale, pînă la marginile cerului îngheţat şi şters, care-i slujea de orizont.

Oamenii din camion vorbeau din ce în ce mai puţin. Nu se mai auzeau acum cuvintele însufleţite, glumele, snoavele şi rîsetele unui popor plin de viaţă şi de voie bună, care făcuseră atît de plăcută călătoria, pînă în apropiere de Şibar. Din cînd în cînd, cîte un călător scotea o exclamaţie ori un oftat, sau se ruga. Dar mai apoi, amuţiră chiar şi aceste glasuri. În faţa unei atari pustietăţi, graiul nu mai era o pavăză. Numai căldura animală a trupurilor îngrămădite unele într-altele putea să-i liniştească pe oameni. Fiece călător căuta să-şi amestece cît mai mult mădularele cu acelea ale vecinului. Pe tăcute.

Dar bătrînul acela, cocoţat deasupra celorlalţi, nu părea nici mîhnit, nici speriat. Privirea lui lăuntrică întrezărea, dincolo de peisajul de astru mort, văile fermecate, oraşele fremătătoare, deşerturile arzînde şi stepele imense ale

Afganistanului. Îi cunoștea toate provinciile, drumurile și potecile. Umblase de-a lungul tuturor frontierelor sale: cea persană și cea rusească, cea tibetană și cea indiană. În fiece clipă ar fi putut să scoată din memorie aceste imagini. Pentru el, a trăi însemna acum a-și aduce aminte. Iar amintirile lui se roteau după roza vînturilor.

Deodată, contururile crestei și ale bolții pieriră din cîmpul său vizual. În același timp se simți așezat din toate părțile de niște strigăte ascuțite și se prăbuși peste maldărul de trupuri rostogolite, azvîrlite de-a valma spre fundul camionului. Apoi strigătele conteniră. Spaima înlocui uimirea. Motorul nu mai funcționa. Șoferul încerca în zadar să-l pornească. Frînele, care, trase din răsputeri, scrîșneau frenetic, n-aveau destulă putere ca să mențină vehicolul enorm și supraîncărcat pe costișa pe care tocmai urca. Încă nu luneca de-a binelea, dar, legănîndu-se parcă nehotărît, începuse să cedeze în fața pantei. Lemnăria și metalul lui căpătau din clipă în clipă o greutate, o forță, o voință ce nu mai aparținea omului. Camionul aluneca încet cîțiva centimetri, apoi alți cîțiva, ceva mai repede. Nu-l mai despărțea decît foarte puțin de prăpastie... Atunci, alte strigăte se înălțară. Călătorii care, buluciți pe fundul camionului, nu vedeau nimic altceva decît capete și spinări, urlau:

— *Daida painci!*[1]

— Ce-i cu *Daida painci?*

Oamenii agățați de tăblia camionului le răspunseră:

— *Daida painci* își face datoria.

— Pare dibaci și sprinten.

— Profetul călăuzească-i pașii!

— Allah fie cu el!

Aceste invocații și exclamații de încurajare erau adresate unui flăcău foarte tînăr, aproape un copil, care călătorise agățat de tăblia din spatele camionului, ghemuit pe o ladă la fel de înaltă și de grea ca dînsul. Flăcăul sărise jos la cea dintîi zdruncinătură, iar acum degaja instrumentul de cîrligele în care era prins. Camionul luneca și mai repede.

[1] Viteza a cincea.

Roţile i se puseră în mişcare. Încă puţin, şi s-ar fi prăbuşit în hău. *Daida painci* blocă partea stîngă, cea mai primejdioasă. Camionul se bălăbăni o dată, de două ori, de trei ori şi încremeni de-a curmezişul drumului.

Înapoia şi în faţa lui răsunară claxoanele furioase ale vehicolelor pe care le împiedica să treacă. Scoţîndu-şi pe fereastră capul înfăşurat în turban, şoferul răcni :

— Daţi-vă jos ! Împingeţi şi nu vă urcaţi pînă nu vă chem eu !

Călătorii coborîră în grabă. Cînd îi veni şi bătrînului rîndul, vecinul său, un fierar tuciuriu şi păros, îi spuse :

— Rămîi, bunicuţule, rămîi aşezat aşa. Nici n-am simţit greutatea oscioarelor tale. Eşti mai uşor decît o prepeliţă.

Motorul se porni din nou, iar camionul urcă pînă la pragul următor. Călătorii se cocoţară unul cîte unul pe prelată. Fierarul, fiind vînjos şi ştiind ce voia, îşi regăsi locul alături de bătrîn. Gîfîind, îi spuse, cu mulţumire în glas :

— Am împins ca un diavol, iar cazna asta m-a făcut să-mi uit de spaimă.

— De ce te temeai atîta ? îl iscodi moşneagul.

— Păi, de moarte, îi răspunse fierarul.

— N-avea rost, îi spuse cu blîndeţe bătrînul.

— E uşor de zis, replică fierarul cu vioiciune, dar fără răutate, îţi vine uşor să vorbeşti aşa, bunicuţule, cînd eşti atît de aproape de moarte.

— Sînt mai puţin aproape de ea decît eşti tu, fiule, fiindcă tu te temi de ea.

— Ca toată lumea, exclamă fierarul.

— Aşa-i, încuviinţă moşneagul. Iar moartea nu sălăşluieşte decît în această spaimă grozavă ce-i cuprinde pe oameni.

Fierarul îşi scărpină îndelung sprîncenele dese şi negre ca pana corbului cu degetul său gros, ajuns ca o copită din pricina lucrului la nicovală.

— Nu pricep, rosti el cu nelinişte în glas.

— Nu face nimic, fiule, zise bătrînul.

Faţa lui era atît de descărnată, încît îşi pierduse orice expresie. Iar pielea, brăzdată şi încreţită, semăna cu o reţea extrem de deasă, în care erau prinşi ochii de un

albastru stins. Dar fierarului i se păru că pe această față scheletică, fără ca buzele livide și subțiri ca niște dîre să se miște, se răspîndea, din cută în cută, un freamăt prietenos, care, ajungînd pînă-n priviri, aprindea în ele o scînteie. Deși nu înțelese mai mult decît atît, se simți ușurat.

Deodată o nouă zdruncinătură destrămă iarăși mormanul de trupuri de pe prelata camionului. Fierarul cuprinse cu un braț vînjos umerii bătrînului și rosti cu blîndețe :

— Mă numesc Gholam, dar pe matale cum te cheamă, bunicuțule ?

— Gvardi Ghegi, răspunse moșneagul.

— Gvardi Ghegi ! îngînă fierarul.

Și adăugă, cu un zîmbet de mulțumire :

— Ești mai ușor decît o prepeliță.

Drumul devenise neted. Se zărea trecătoarea Șibar, situată la o altitudine de aproape patru mii de metri.

*

Halta se afla dincolo de trecătoare, pe primul palier al versantului nordic. Era o întinsă platformă stîncoasă, închisă la apus de peretele muntelui și tăiată la răsărit de o rîpă în care bolborosea un torent. În acest loc predestinat făceau popas toate convoaiele care asigurau schimburile între cele două jumătăți ale Afganistanului, despărțite de Hinducuș. Totdeauna se găseau acolo zeci de vehicole, venite din ambele direcții. Cele sosite din miazăzi erau înșirate de-a lungul torentului, iar celelalte sub peretele de stîncă.

Pe cele două laturi ale platoului se întindea un șir lung de hanuri rudimentare. Deoarece înlăuntrul lor se servea mai ales ceai, negru sau verde, ele purtau numele de *ceaihanale*. Magherniţele cu pereți de chirpici ascundeau cîte o singură încăpere, întunecoasă. Pe-afară, aveau cîte-o terasă acoperită. Acolo se adunau călătorii, deși frigul era mai tăios și vîntul mai cumplit. Dar care om cu scaun la cap ar fi renunțat, pentru atîta lucru, la un spectacol ca acela al sosirii camioanelor, al debarcării pasagerilor, al întîlnirii unor prieteni care călătoreau în

direcții opuse ? Unde altundeva în Afganistan dacă nu în halta Șibar, puteai vede adunați într-un spațiu atît de strîmt oameni din Kabul și din Hazaradjat, din Kandahar și din Djellalabad, din Ghazni și din Mazar-Y-Șerif ?! Toți îmbrăcați, potrivit provinciilor și semințiilor cărora le aparțineau, în cămeșoaie largi sau în tunici strînse pe trup, ori în mantale fără mîneci, și purtînd pe cap turbane desfășurate în vînt sau înfășurate într-un fel de coc, ori *cule* de astrahan, tichii de mătase colorată sau cușme înalte din blană aspră de oaie. Și-apoi, o ureche atentă se putea bucura ascultînd un uluitor și inepuizabil recital de povești, de certuri, de vești și de minciuni ! Era, într-adevăr, un dar al soartei, o sărbătoare, și trebuia să fii scrîntit la cap ca să pierzi măcar un moment.

Iată de ce, în clipa cînd camionul în care călătorea bătrînul acela veni să se-alăture, lîngă torent, convoaielor ce aveau să-și urmeze drumul spre miazănoapte, pasagerii săi nu așteptară oprirea ei, sărind nerăbdători de pe prelată, dădură buzna spre terasele *ceaihanalelor*. După ce-l coborî în grabă pe bătrîn, fierarul îi strigă :

— Nu mai ai nevoie de mine, bunicuțule, așa-i ?

Și se depărtă cu pași mari.

Bătrînul își aruncă pe umăr o trăistuță ușoară și rămase locului. În ciuda anilor săi și a palelor de vînt ce-i asaltau trupul descărnat, se ținea foarte drept și se lăsa pătrums, cu încetineală și înțelepciune, de ciudata măreție a acestei halte rutiere pierdută pe culmea unui masiv uriaș, în inima Asiei Centrale, cu vehicolele-i grecoaie roase de colb și de soare, rănite de drumuri cumplite, și cu liota aceea de șoferi și de călători ghemuiți sau culcați sub acoperișurile unor hanuri primitive. Iar de jur-împrejur, foarte aproape, veșnica goliciune a stîncilor sterpe, veșnica bolboroseală a apei, veșnica suflare înghețată a celor mai înalte culmi ale pămîntului. Gvardi Ghegi se gîndea la marile talazuri omenești care fuseseră nevoite să-și aleagă drept albie această inevitabilă trecătoare între două bucăți ale lumii torenții cuceririlor, fluviile religiilor...

Bătrînul avea sentimentul că văzuse toate acestea cu ochii lui. Trăia de atîta vreme... Cutreierase atîta pe pă-

mîntul afgan... Rădăcinile amintirilor lui erau atît de adînci...

Porni gînditor spre *ceaihanaua* cea mai apropiată.

Cîţiva dintre tovarăşii săi de drum se şi aflau acolo. Primul, şi cel mai grăbit dintre ei, era un rîndaş înalt şi sfrijit, îmbrăcat din cap pînă-n picioare într-un caftan cafeniu căptuşit cu blană de oaie. Cei ce purtau asemenea veşmînt nu trebuiau să-şi spună obîrşia. *Ceapanul* era portul călăreţilor uzbeci şi turcmeni care hălăduiau în stepele de la miazănoapte.

De îndată ce ajunse pe terasa *ceaihanalei*, omul acesta se purtă într-un chip foarte ciudat. Înaintă printre ceilalţi muşterii cu o nerăbdare ce nu ţinea seama de nimic, călcînd peste oamenii ciuciţi pe pămîntul bătătorit, în faţa unor tăvi cu ceai, pe nişte zdrenţe de covoare, sau lovind cu piciorul în cei aşezaţi pe taburetele şchioape sau pe tăbliile din lemn negeluit aşternute cu frînghii împletite în chip de saltele.

Oamenii murmurau în urma lui :

— Ce mitocan !

— Aerul tare al înălţimilor i-a luat mintile !

— Catîrul meu calcă mai uşor decît ăsta !

Dar deşi vorbele erau aspre, glasurile rămîneau blajine. Nu se supără cu-adevărat decît un *mullah* rumen şi rotofei ; necredinciosului care-i răsturnase narghileaua, el îi făgădui pedeapsa Profetului.

Dar omul nu auzea nimic, ci îşi croia drum mai departe, cu gîtul lungit pentru a putea scruta mai bine cu ochii săi negri, înguşti, la pîndă între pometii înalţi ai obrajilor. În sfîrşit, lîngă zidul scund care despărţea terasa de drum, găsi ceea ce căuta : *ceapanele*. Erau două : unul roşu-închis, cu dungi negre, iar altul cu dungi verzi, de culoarea frunzelor ruginii. Tînărul rîndaş nu-i mai văzuse niciodată pe cei doi bărbaţi maturi îmbrăcaţi în *ceapane*. Dar asta n-avea importanţă. Îi erau fraţi prin veşmînt şi prin viaţa de stepă. În mulţimea din jur, adunată din toate colţurile pămîntului afgan, doar ei erau în stare a-i înţelege, a-i împărtăşi simţămintele.

Ceapanul roşu-închis şi *ceapanul* ruginiu se apropiară pentru a-i face loc rîndaşului. Acesta nici nu băgă de seamă.

— Vă duceţi la Kabul, sau vă-ntoarceţi de-acolo ? îi întrebă el.

— Am pornit ieri din Mazar-Y-Şerif, zise cel mai cărunt şi mai gras dintre ei.

— Atunci n-aţi aflat noutatea cea mai grozavă ! izbucni rîndaşul.

Cei doi călători în *ceapane* îşi întoarseră încet feţele către el. O curiozitate amestecată cu nelinişte le însufleţea ochii înguşti. Dar vîrsta lor, mult mai venerabilă decît aceea a grăjdarului, precum şi împrejurarea că erau mult mai bogaţi decît dînsul, îi împiedica să arate ce simt. Cel care vorbise înainte, întrebă cu un glas egal şi parcă somnoros :

— Ce înţelegi tu, om aşa de tînăr şi fără experienţă, prin „noutatea cea mai grozavă" ?

— Înţeleg că nu-i alta care s-o întreacă în însemnătate, dădu răspuns grăjdarul.

Şi deşi ardea de nerăbdare să dea în vileag ceea ce ştia, rămase tăcut cîteva clipe, ca să se mai bucure puţin de autoritatea celui care deţine o taină mare.

Atunci, cei doi călători rostiră :

— O fi fost numit cumva un nou guvernator general al provinciilor noastre ?

Fără a răspunde, tînărul dădu din cap că nu.

— Au fost cumva mărite birurile asupra ţesătoriilor ? întrebă omul cu *ceapanul* de culoarea frunzei ruginii, care stăpînea o fabrică de covoare în provincia Maimana.

— Sau asupra pieilor de astrahan ? întrebă tovarăşul său, cu *ceapanul* roşu-închis, care avea turme de oi mitoase în stepele din Mazar-Y-Şerif.

— De n-ar fi decît asta ! rosti grăjdarul.

Şi, nemaiputîndu-se stăpîni, exclamă :

— Ascultaţi, ascultaţi cu luare-aminte, aflaţi că la Kabul, în capitală, o să aibe loc pentru prima oară un ***buzkaşi*** !

Ochii aţîţaţi ai grăjdarului erau aţintiţi asupra celor doi bărbaţi în *ceapane*. Aceştia nu-l dezamăgiră. De unde şezuseră pînă atunci lîngă zidul despărţitor, într-o poziţie

domnă, foarte cumpătați la vorbă, cei doi negustători își pierdură deodată întreaga stăpînire de sine. Ridicîndu-se grabnic, strigară într-un glas :

— Un *buzkași* la Kabul ? ! Așa ai spus : la Kabul, un *buzkași* ?

— Da, cel mai grozav *buzkași* care s-a ținut vreodată, răspunse tînărul, cu glas cîntat.

— Aerul de-aici e prea tare pentru un tinerel ca tine, strigă negustătorul de piei de astrahan.

— De unde-au să-și facă rost oamenii din văi de caii și călăreții de care au nevoie ? răcni țesătorul de covoare.

Grăjdarul răcni și el, mai abitir decît ceilalți :

— Au să vină de pe la noi.

Uimirea îi făcu pe negustători să amuțească o clipă, iar cînd voiră să deschidă gura din nou, nu mai avură răgazul : alte glasuri le acoperiră pe-ale lor.

Frînturile unei discuții care semăna cu-o ceartă, schimbarea bruscă și parcă necuviincioasă a atitudinii celor doi bărbați cu părul cărunt, sfîrșiseră prin a răspîndi fericitul freamăt al curiozității în rîndurile călătorilor adunați în acest ungher. Ei se îngrămădiră în jurul celor trei *ceapane*. Iar băutorii de ceai ghemuiți ceva mai departe își părăsiră tăvile pentru a afla ce se-ntîmplă. Chiar și-n *ceaihanalele* vecine mușteriii începuseră a se ridica și a alerga după vești.

În această zarvă se auzea stăruitor un cuvînt : *Buzkași... Buzkași...* Venind din fundul terasei, se răspîndea prin mulțime, transmis din gură în gură. Dar cei mai mulți dintre călători n-aveau habar ce înseamnă acest cuvînt : ei nu trecuseră niciodată dincolo de văile Hinducușului și nici de orașele Kunduz și Baghlan. De aceea cereau sus și tare să li se explice și lor despre ce e vorba. Explicația se răspîndi din om în om :

— E un joc, da, un joc, se pare, de-acolo, din stepă.

După ce-o aflară, mulți dintre cei ce alcătuiau această gloată cu veșmintele biciuite de vîntul aspru al înălțimilor încercară o deziluzie amară. Să-ți părăsești bunătate de loc, încălzit cu răbdare de propriu-ți trup, printre vecini cumsecade, și să lași să ți se răcească ceaiul clocotit, ca s-auzi vorbindu-se — despre ce ? Despre un joc practicat în ținuturile depărtate, aride și necunoscute de la miază-

noapte ! Un joc, auzi dumneata ! Ca și cum n-ar fi fost destule și-n orașele lor de pe culmi, și-n văile lor înverzite ! Ba, cele mai grozave jocuri, acolo le găseai !... Oamenii din Ghazni și din Kabul, și cei din țara Kandaharului și din țara Hazaradjatului strigau acum, care mai de care :

— *Buzkași* ăsta, cu care ne-ați împuiat urechile, cere oare la fel de multă iscusință ca lupta cu ciomegele ?

— E un joc mai aprig decît luptele de berbeci ?

— Mai sălbatic decît luptele dintre cîini și lupi ?

— E la fel de cumplit ca încleștarea pe viață și pe moarte dintre două cămile în călduri ?

— Se poate oare asemui cu hîrjoana prepelițelor dresate anume ca să se omoare ?

Așa protestau muntenii. Iar cei trei oameni în *ceapane*, cărora li se alăturaseră alți cîțiva călători veniți din miazănoapte, zbierau ca să se facă auziți :

— Cum ați putea înțelege voi frumusețea unui *buzkași?*

— Voi nu știți să deosebiți o mîrțoagă de-un cal de curse !

— Pe orice cal v-ați sui, parc-ați călări un măgar !

Tonul era din ce în ce mai ridicat. Replicile deveneau insulte. Dincolo de jocul cu pricina, gîlceava privea onoarea semințiilor, a provinciilor.

*

Patronul *ceaihanalei* văzu cum cețile se fac zob, călcate-n picioare, și cum apa clocotită țîșnește din samovarele răsturnate. Peste cîteva clipe, totul ar fi fost spart și devastat de apucații ăștia. Strînse din dinți, supărat. Era un bărbat cu fața aspră și teșită, cu picptul lat și cu niște brațe lungi și vînjoase. Dar ce-ar fi putut face singur, în ciuda forței și a hotărîrii sale ? Cît despre cei trei *bacia*[1] ai săi, nici unul n-avea mai mult de cincisprezece ani !

Își croi cu de-a sila drum prin mulțimea ce se vînzolea pe terasă și ieși afară, ca să-i roage pe stăpînii celorlalte hanuri și pe șoferii ce-i erau prieteni să-i dea o mînă

[1] Servitor tînăr.

de ajutor. În clipa aceea, îl zări pe moșneagul cu traista-n spinare, pe care un fierar îl ajutase să coboare din ultimul camion sosit de la Kabul.

— Însuși Allah ni-l trimite ! exclamă patronul *ceaihanalei.*

Și se întoarse în mijlocul mulțimii furioase. Pricepu, însă, numaidecît că nu se va putea face auzit. Era mic de stat, iar glasul i se cam împuținase, din pricină că trăia de-atîta vreme la o asemenea altitudine. Ce să facă ?

Cel mai tînăr *bacia,* un băiat de treisprezece ani, se strecură pînă la el ca să-l întrebe :

— Să strîngem ceștile și samovarele ?

— Așteptați ! îi răspunse patronul.

Și, apucîndu-l pe băiat, îl așeză călare pe umerii săi vînjoși, apoi îi porunci :

— Ai să repeți cu toată puterea ceea ce-o să-ți spun eu !

Băiatul își duse mîinile pîlnie la gură și începu să strige ca un apucat cuvintele auzite de la stăpînu-său :

— Opriți-vă și ascultați, ascultați !

Acest cap de copil ridicat deasupra tuturor celorlalte, și acest glas curat și pătrunzător, atraseră atenția numaidecît. Zarva se potoli o clipă. Fețele, chiar și cele mai furioase, se întoarseră spre băiat, iar acesta urmă :

— Ce rost are să vă mai certați ? Îl văd venind încoace pe singurul om ce vă poate sluji drept arbitru... Gvardi Ghegi.

Băiatul tăcu o clipă, apoi strigă din străfundurile plămînilor săi :

— Strămoșul neamului omenesc !

Se auzi atunci freamătul vîntului de pe culmi, într-atît de adîncă se făcuse tăcerea mulțimii. Iar tăcerea asta nu se datora numai curiozității.

Firește, numai puțini dintre călători îl întîlniseră pe moșneag de-a lungul vieții lor. Dar nu era unul care să nu-i cunoască porecla. De la un capăt la altul al țării afgane, și din generație în generație, bunicii le vorbiseră nepoților lor despre moșneagul acesta, repetînd și ei ceea

ce aflaseră de la dînsul. Căci nu era sat, sau cătun, fie el cît de pierdut, pe care să nu-l fi străbătut măcar o dată. Iar cînd Gvardi Ghegi trecea pe undeva, nu mai putea fi uitat.

Băiatul coborî de pe umerii stăpînului său. Patronul *ceaihanalei* merse spre bătrîn, se înclină adînc în faţa lui şi, apucîndu-i dreapta, îl duse către fundul terasei, prin coridorul care se croise parcă de la sine în mijlocul mulţimii. Toţi îl priveau cu uimire pe Gvardi Ghegi.

Ce vîrstă să fi avut moşneagul acesta sfrijit, zbîrcit şi uscat peste poate, pe umerii căruia cădea în falduri largi o manta informă, de aceeaşi culoare ca şi toiagul noduros în care se sprijinea ? Nimeni pe lume n-ar fi putut spune. Dar care-i era obîrşia, neamul ? Se putea afirma doar atît : n-avea sînge mongol în vine. Încolo, putea foarte bine să fie originar din Saistanul cel plin de nisipuri, din provinciile de graniţă ale Persiei, din pragurile Indiei sau din tihărăile Belucistanului... Putea să fie hazar, paştu, tajik sau nuristanez. Faţa-i era atît de uscată, şi roasă de vreme, încît semnele rasei şi peceţile sîngelui nu mai erau citeţe. Iar bătrînul vorbea limbile, graiurile şi dialectele tuturor provinciilor. Deşi nu era nici derviş, nici guru, nici şaman, cutreiera, întocmai ca aceşti iniţiaţi, drumurile, potecile şi cărările marelui pămînt afgan. Străbătuse văile sale în care clocotesc şi cîntă rîurile în albiile lor îngheţate. Cunoştea malurile Amu Dariei. Tălpile lui dezmierdaseră zăpezile veşnice ale Pamirului chiar în fundul acestei despicături care taie Acoperişul Lumii şi-n care omul n-ar putea supravieţui fără yakul blănos. Deşerturile îi arseseră tălpile. De cînd umbla, oare ? Numai urmele şterse ale paşilor săi ar fi putut spune. Ce forţă şi ce vis îl călăuzeau ? Înţelepciunea ? Fantezia ? Un veşnic neastîmpăr ? O nepotolită sete de a cunoaşte ? Venea, pleca şi apărea din nou, după ani. La fiecare din popasurile sale, istorisea alte poveşti minunate. De unde izvora ştiinţa lui ? Nimeni nu-l văzuse vreodată citind. Şi totuşi, întîmplările şi oamenii care, veacuri de-a rîndul, îşi lăsaseră pecetea asupra munţilor, trecătorilor şi stepelor afgane, păreau să i se fi întipărit în memorie. Vorbea despre Zarathustra

de parcă i-ar fi fost învățăcel, despre Iskander[1] ca și cum l-ar fi însoțit de la o cucerire la alta, despre Balkh, maica orașelor, ca și cum ar fi fost cetățean al ei, iar despre masacrele lui Gingis Han, ca și cum ar fi fost botezat în sîngele noroadelor măcelărite, și îngropat sub cenușa și ruinele fortărețelor.

Zugrăvea la fel de bine viața din vremea de azi, iar atunci ciobanul căprar sau cămilarul nomad, șlefuitorul de arme sau țesătorul de covoare, cîntărețul din *dambură* sau olarul din Istalif căpătau la fel de mult relief ca și eroii și căpeteniile legendare.

Cînd ajunse la una din tăbliile de lemn înșirate lîngă perete, patronul *ceaihanalei* îi spuse cu umilință :

— N-am nici perne, nici plăpumi pe care să-ți odihnești trupul, Strămoșule... La Șibar, sărăcia e mare.

Gvardi Ghegi se așează pe marginea patului rudimentar, își vîrî între genunchi toiagul și, rezemîndu-și bărbia pe el, rosti cu blîndețe :

— Nu te necăji. Numai capul meu are nevoie de sprijin.

Deodată un glas gros dar nu lipsit de duioșie sfîșie tăcerea :

Știu, știu ! Ești mai ușor decît o prepeliță.

Atunci, sub privirile celor din jurul lui, fierarul se îmbujoră la față de rușine, și-și trase capul între umerii noduroși. Se auziră rîsete. Patronul *ceaihanalei* îi spuse lui Gvardi Ghegi :

— Erau cît pe ce să se încaiere, dar iată-i veseli acum. Sînt siguri c-ai să le luminezi cugetele.

Cuvintele astea fură de-ajuns pentru a atița din nou patimile ce păreau să se fi potolit.

— Nu-i așa, atotștiutorule, nu-i așa că *buzkașiul* acestor țărănoi din stepă, despre care abia acum auzim vorbindu-se, nu face nici cît o ceapă degerată pe lîngă jocurile străbunilor noștri ? strigară unii.

— Nu-i așa, atotștiutorule, că în ce privește frumusețea, curajul, puterea și dibăcia, *buzkașiul* nostru este, față de jocurile cu care se laudă ageamiii din văi, ceea

[1] Alexandru cel Mare.

ce este șoimul cînd zboară deasupra unei ogrăzi pline de orătănii ?

Și oamenii din cele două tabere așteptară cu aceeași certitudine naivă oracolul bătrînului : el avea să le dea dreptate. Dar bătrînul răspunse la întrebările lor printr-o altă întrebare :

— Pentru ce-aș hotărî eu în locul vostru, prieteni ?

Cum, însă, mulțimea tăcea, descumpănită, bătrînul adăugă :

— Fiecare are dreptul și datoria să judece singur. Dar se cuvine să cunoști temeinic ceea ce va să judeci. La fel și în ce privește jocul de *buzkași*. Vreți să vă spun povestea lui ?

Mulțimea nu știu să răspundă la vorbele lui Gvardi Ghegi decît printr-un oftat adînc, plin de recunoștință. Nu folosise el oare cuvîntul magic : *poveste* ? O poveste istorisită chiar de dînsul. De omul care n-avea pereche în țara afgană în ce privește vîrsta, memoria, experiența, înțelepciunea și meșteșugul vorbirii. De Strămoșul neamului omenesc !

Fierarul izbutise să se apropie de bătrîn și fu primul care se ciuci la picioarele lui. După el, ceilalți se lăsară, unul cîte unul, pe vine. Numai cei care nu încăpeau pe terasă rămaseră în picioare de-a lungul drumului.

Acum Gvardi Ghegi domina un soi de covor alcătuit din găteli de cap simbolizînd diferitele provincii și seminții. De sub turbane, calpace, căciuli, tichii și *cule* ieșeau fețele, ale căror trăsături le înfățișau feluritele obîrșii : munți, văi, deșerturi și cîmpii, migrațiuni, cuceriri și încrucișări de neamuri. Dar toate aceste chipuri cu vîrste și trăsături diferite, exprimau același sentiment, aceeași așteptare lacomă, copilăroasă. Iar bătrînul, încercatul povestitor către care se îndreptau ochii tuturor, întocmai ca privirile pelerinilor însetați strînși în jurul unei fîntîni, simți în trupul lui descărnat și tocit singurul fior de viață și singura plăcere pe care-o mai putea încerca : aceea de a împărtăși acestei naive și minunate ignoranțe un pic din știința lui, pentru ca fiecare dintre cei ce-l ascultau să repete și altora povestea lui, iar aceștia s-o repete la rîndu-le, așa fel încît, trecînd din gură în gură și din tată în fiu, povestea să nu înceteze

a se răspîndi în spațiu și-n timp, aidoma apei izvoarelor prin nenumărate șănțulețe, dînd astfel oamenilor prilejul de a cunoaște veșnicia, pe nedrept stăpînită numai de zei.

Gvardi Ghegi lăsă să-i cadă toiagul (iar fierarul îl culese de pe jos cu pietate), își îndreptă spinarea și ceafa, și vorbi, cu un glas neînchipuit de subțire, dar care se auzea totuși pînă hăt, departe, aidoma clinchetului unui clopoțel spart.

— Jocul ăsta a venit o dată cu Cinghiz Han[1], începu el.

Și mulțimea îngînă în neștire, ca un hău din care răspunde ecoul :

— Cinghiz, Cinghiz...

Căci nu se afla în toată țara afgană, chiar și în cele mai pierdute și mai pricăjite cătune, om sau copil — fie cît de neștiutor sau înapoiat — care să nu cunoască teribilul nume și să nu simtă, la auzul lui, o spaimă superstițioasă, deși trecuseră atîtea veacuri de la venirea acelui cuceritor.

Cinghiz... Cinghiz, șopteau călătorii.

Vîntul Șibarului purta către culmile Hinducușului această șoaptă.

Iar Gvardi Ghegi își spuse în sinea lui

„Adevărul este că cetățile strălucitoare prefăcute în ruină, cîmpurile mănoase schimbate pentru totdeauna în deșerturi sterpe și popoarele măcelărite cu prunci cu tot, fac mai mult pentru memoria unei căpetenii decît monumentele cele mai nobile și mai armonioase... Gloria nu cunoaște paznic mai de nădejde decît frica."

Gvardi Ghegi își îndreptă privirea spre un grup de cantonieri strînși pe marginea drumului. Erau îmbrăcați în niște zdrențe de un albastru deschis și se rezemaseră, ca să-l asculte mai bine, de hîrletele cu care azvîrleau, toată ziulica, în hîrtoapele drumului, un pietriș prăfos, pe care vînturile munților îl spulberau numaidecît. Făceau parte din seminția hazarilor, trăitori pe platourile

[1] Gingis Han.

aspre și în văile înguste ale Hinducușului, înspre partea unde asfințește soarele.

— Cinghiz, Cinghiz Han, murmurau oamenii.

Cantonierii, însă, nu scoteau o vorbă.

Iar bătrînul povestitor își spunea în gînd :

„Oare nenorociții ăștia știu măcar că numele seminției lor e un cuvînt din graiul mongol, care înseamnă «sută», suta fiind cifra de bază folosită de Cuceritorul Lumii la alcătuirea și la numărarea invincibililor sale hoarde ?“

Zdrențăroșii urmași ai temerarilor călăreți, pe care căpetenia lor îi împămîntenise în aceste locuri pentru a le stăpîni pe veci, continuau să-l privească năuci pe Gvardi Ghegi, cu o nemărginită răbdare, vizibilă pe fețele lor teșite și galbene, crestate de despicăturile ochilor.

Atunci Gvardi Ghegi urmă :

— Oamenii Mongoliei trăiau în șea și mureau în șea. Pînă și jocurile lor erau jocuri de oameni călări. Mai presus de toate jocurile acelea — alergări, tragere cu arcul în plin galop, vînători cu șoimi — ei îndrăgeau un joc pe care-l botezaseră *buzkași*. Războinicii lui Cinghiz l-au adus în toate țările călcate de armăsarii și iepele lor. Pînă-n zilele noastre, adică după șapte sute de ani, pe cîmpiile noastre de la miazănoapte s-a păstrat întocmai ca-n acele vremi de demult, jocul *buzkași*.

Fierarul așezat la picioarele lui Gvardi Ghegi, nemaiputîndu-se stăpîni, exclamă, ca și cum ar fi simțit că are anume drepturi asupra fostului său tovarăș de drum :

— N-ai vrea să ne spui, Strămoșule, în ce fel se joacă acest joc ?

Încurajată de aceste vorbe, mulțimea începu să-l roage pe moșneag :

— Da, lămurește-ne !

— Mai întîi, închideți ochii, le zise Gvardi Ghegi.

Luat prin surprindere, fierarul șovăi. Bătrînul îi astupă vederea cu una din sandalele sale, apoi se adresă mulțimii :

— Și voi tot așa, prieteni !

Cînd nu mai rămaseră înaintea lui decît niște fețe oarbe, glasul de clopoțel spart al bătrînului povestitor răsună și mai tare :

— Pregătiți-vă de o mare sforțare. Asupra voastră înșivă. O, voi, oameni care n-ați părăsit niciodată coastele, văile și umbra munților, vreau să vă duc cu ochii minții în marea stepă de la miazănoapte !

După gravitatea acestor măști cu pleoapele închise, Gvardi Ghegi înțelese că toți i se supuneau fără crîcnire.

— E bine, rosti el. Acum să vă gîndiți la o vale, la o vale cum nici unul dintre voi n-a cunoscut vreodată... Mai largă și mai lungă decît cea mai largă și mai lungă dintre văile pe care le-ați străbătut în timpul vieții voastre.

Se auziră glasuri, ca de pe altă lume :

— Mai largă decît valea Ghazni ?

— Mai lungă decît valea Djellalabad ?

— Mai lungă decît Koh Doman ?

Gvardi Ghegi răspunse :

— De-o sută de ori mai largă și mai lungă.

Apoi strigă :

— Haideți, prieteni, la treabă : dați la o parte, înlăturați toți pereții de stîncă... La stînga, la dreapta, în față și în spate... Împingeți... împingeți... Mai departe... mereu mai departe... Pereții se subțiază, nu-i așa ? se topesc... se năruie... au pierit...

— Așa e, așa e ! murmură mulțimea. Nu mai e nimic !

— Nu deschideți ochii ! le porunci bătrînul. Priviți acum această vale fără margini, fără opreliști, netedă, gelașă, slobodă, cu un singur hotar — cerul.

— Vedem, vedem ! strigară orbii, în extaz.

— Acolo, urmă bătrînul, se întinde pînă la capătul lumii un covor de ierburi, care miroase a pelin amar, cînd îl bate vîntul. Fugarul cel mai sprinten poate alerga în galop pînă cade mort de oboseală, iar pasărea cea mai iute poate zbura pînă-n clipa cînd n-o mai țin aripile. Cal și pasăre nu zăresc nimic altceva decît iarbă, iarbă și iarăși iarbă, cu iz de pelin.

Gvardi Ghegi răsuflă din greu și încheie cu un glas ostenit și dulce ca un foșnet de aripi :

— Aceasta e stepa.

— Stepa, repetă mulțimea fermecată.

Oamenii în *ceapane* strigau mai abitir decît ceilalți. Nu din mîndrie pentru țara lor, ci pentru că-i descopereau cu mirare, în vorbele bătrînului, frumusețea pe care încetaseră să i-o vadă, trăind în mijlocul ei. Iar cînd deschiseră ochii, se arătară mirați să se vadă înconjurați, dominați, diminuați de blocurile de piatră ce semănau cu niște uriași și sinistri temniceri. Iar ceilalți călători, care trăiseră toată viața în tovărășia acestor giganți, a acestor culmi, încercau aceeași uimire.

Gvardi Ghegi nu le lăsă răgazul de a-și uita vedenia, ci le spuse :

— Da, aceasta e stepa, maica jocului *buzkași*. Dintre toate pămînturile de sub soare, numai ea are un pîntec îndeajuns de larg ca să poată purta și hrăni oamenii și dobitoacele.

— Povestește-le despre caii noștri ! îl îndemnă grăjdarul.

— Nu toți au aripi, rosti bătrînul. Dar bogătașii din miazănoapte, cărora li se spune *hani* sau *bei*, își cresc și-și dresează caii anume pentru marele joc. Cai iuți ca săgeata, curajoși ca lupul cel mai sălbatic, deștepți și ascultători ca dulăul cel mai credincios și frumoși ca niște prinți. Ei îndură deopotrivă gerul și arșița, și pot alerga în galop o zi întreagă.

— Unii dintre ei costă pînă la o sută de mii de *afgani* [1] ! exclamă grăjdarul.

— O sută de mii de *afgani*... îngînă mulțimea, nevenindu-i să creadă (pentru mai toți, suma asta întrecea venitul lor pe-o viață întreagă)... O sută de mii de *afgani*.. E cu neputință !

— Și totuși e adevărat, zise bătrînul. Iar pe caii aceia nu pot călări decît *ciopendozii*.

— Și nu-i *ciopendoz* oricine, strigă grăjdarul. La sute și sute de *buzkași*, dintre mii și mii de călăreți, e ales cel mai bun. Dar nici asta nu-i de ajuns. Cînd faima călărețului s-a răspîndit în cele trei provincii, el e chemat în fața celor mai bătrîni și mai severi *ciopendozi*, care-l judecă. Iar dacă aceștia sînt mulțumiți, călărețul capătă dreptul de a purta numele slăvit și căciula din blană de

[1] Monedă națională a Afganistanului.

lup sau de vulpe. Atunci, un bei sau un han îl tocmește în slujba lui. Și nu mai are altă meserie decît aceea de a lua parte la jocurile de *buzkași*. Și cîștigă aproape o sută de mii de *afgani* pe an.

— Adevărat, întări Gvardi Ghegi.

— Ce de bănet, ce de bănet !...

Murmurul era trist ca un oftat, dureros ca un vaier.

— Ce de bănet, ce de bănet ! șoptea mulțimea.

— Iată cum e jocul, urmă bătrînul. Se alege din turmă un berbec. E înjunghiat și descăpățînat. Hoitul lui e burdușit cu nisip și cu apă, ca să se îngreuneze, apoi e pus într-o groapă nu prea adîncă, așa fel ca lîna să atingă pămîntul. Nu departe de groapă se desenează cu var nestins un cerculeț, care se numește *hallal*, ceea ce înseamnă, în graiul turcmen, cercul dreptății. La dreapta *hallalului* e înfipt un țăruș, iar la stînga altul. La distanță egală. Pentru a stabili această distanță nu-i nici o regulă. Ea poate cere o oră de galop, sau trei sau chiar cinci. Arbitrii fiecărui *buzkași* hotărăsc după cum poftesc.

Bătrînul își plimbă privirea asupra mulțimii și continuă astfel

Așadar, groapa cu hoitul... În jurul ei, cercul desenat cu var. Iar mai încolo, adesea foarte departe, țărușii... Călăreții se adună în jurul gropii.

— Cîți călăreți ? întrebă fierarul.

— Depinde de împrejurări, răspunse Gvardi Ghegi. Cîteodată zece, cîteodată cincizeci, alteori sute de călăreți. La un semn al arbitrului, toți se reped asupra hoitului descăpățînat. Unul dintre ei îl apucă și fuge cu el. Urmărit de ceilalți, se avîntă spre țărușul din dreapta. Căci hoitul berbecului trebuie să facă ocolul țărușului, apoi să treacă prin spatele celui înfipt la stînga, și s-ajungă în sfîrșit la *hallal*. Cîștigător va fi acela care va arunca hoitul în mijlocul cerculețului alb. Dar înainte de această victorie, cîte lupte, cîte urmăriri, cîte încleștări ! Sînt permise toate loviturile. Din oră în oră, din mînă în mînă, din șea în șea, hoitul fără cap trece în jurul celor doi țărușii, îndreptîndu-se spre țintă. În sfîrșit, unul dintre jucători pune mîna pe el, îi ocolește sau îi răstoarnă pe ultimii adversari și, zburînd în galop, cu hoitul în

mînă, ajunge la cercul desenat cu var, flutură în aer ceea ce a mai rămas din hoit și... .

Un chiot acoperi vocea povestitorului. Un chiot strident, barbar, năuc și năucitor, născut de pămîntul cu ierburi fără margini.

— *Hallal ! Hallal !* urla grăjdarul din stepă.

— *Hallal ! Hallal !* răspunseră oamenii în *ceapane*.

Și cum stîncile și prăpăstiile Șibarului sfărîmau acest strigăt în mii de cioburi sonore, demonii muntelui repetară îndelung :

— Hallal ! Hallal !

Cînd amuțiră în sfîrșit, se așternu o tăcere uluită. Atunci, bătrînul rosti :

— Aceasta e, prieteni, jocul lui Cinghiz Han. Acum îl cunoașteți și voi.

— Datorită ție, Strămoșule atotștiutor al neamului omenesc ! strigă mulțimea.

În acest cor de laude o voce deopotrivă furioasă și plîngăreață se auzi chiar la picioarele lui Gvardi Ghegi :

— La ce-mi folosește, bunicuțule, să cunosc regulile unui atît de frumos joc, dacă nu-l voi vedea niciodată ?

— Are dreptate... Așa e... Fierarul a spus adevărul.

Astfel vorbeau oamenii din văi și din orașele de munte care alcătuiau aproape întreg auditoriul. Și începură să se ridice unul după altul, triști și parcă dezamăgiți, deoarece șoferii camioanelor le făceau semn că popasul a luat sfîrșit. Dar Gvardi Ghegi își înălță toiagul spre a-i mai opri o clipă și le vorbi astfel :

— După cum nici un muritor n-are dreptul să spună „totdeauna", tot astfel n-are dreptul să spună „niciodată". Și iată că vă dau o nouă dovadă : pentru prima oară de cînd e lumea, va avea loc un *buzkași* de cealaltă parte a Hinducușului, în apropiere de capitala Kabul.

Șoferii încetară să-i strige pe călători, iar aceștia, parcă împietriți, rămaseră în pozițiile în care-i surprinseseră vorbele bătrînului : care pe-un genunchi, care pe amîndoi, care cu spinarea îndoită, aidoma cocoșaților. Și întrebau :

— Cum ?

— De ce ?

— Cînd ?

— Pentru că Zaher Șah, suveranul pămînturilor afgane, a poruncit ca de aci înainte, în fiece an, în luna mizan [1], în ziua naşterii sale, cei mai buni jucători de *buzkaşi* să alerge, călări pe cei mai buni cai din stepă, la Bagrami, nu departe de capitală.

— În luna Mizan !

— Anul acesta !

— Voi fi şi eu acolo !

— Şi eu !

— Chiar de-ar fi să-mi vînd ultima oaie !

— Ultima unealtă !

— *Ciadorul* [2] nevesti-mi !

Motoarele uruiau, călătorii se îngrămădeau în camioane, dar strigătele încă nu conteniseră.

*

Fierarul îi spuse bătrînului :

— Satul unde se-nsoară văru-meu nu se află în drumul camioanelor. Pornesc pe jos. Dar mătăluţă, bunicuţule ?

— Merg mai departe, zise Gvardi Ghegi.

— Pînă unde ? întrebă fierarul.

— Pînă-n stepă. Hotărîrea regelui va schimba felul de viaţă al multora dintre jucătorii de *buzkaşi*.

— Şi atunci ? mai întrebă fierarul :

— Aceluia care ştie multe poveşti moarte îi place să fie de faţă, cînd poate, la naşterea uneia vii, îi răspunse Strămoşul neamului omenesc.

---

[1] Octombrie.

[2] Mantie largă cu glugă.

Partea întîi

BUZKAŞIUL REGELUI

I

TURSEN

În această parte a provinciei Maimana, din nordul Afganistanului, care se învecina cu graniţa rusească, abia începea să mijească de ziuă.

Întins pe spate — iar spatele lui era atît de lat, încît se-ntindea de la un capăt la altul al *cearpaiului* — bătrînul Tursen zăcea ca un butuc grosolan cioplit.

Se deprinsese să vadă în fiece dimineaţă — după multe asemenea dimineţi — cum trupul său refuză să execute pînă şi cele mai simple mişcări. S-ar fi zis că, de la glezne la ceafă, toate articulaţiile îi erau prinse în fiare şi-n lanţuri. Cît despre piele, nu simţea nimic, nici măcar pînza aspră şi bucăţile grele de stofă ce-o acopereau : era moartă.

După aceea — cum şi de ce ? — epiderma începea să recunoască şi căldura şi cîlţii sacului de bumbac brut ce-i servea drept saltea ; apoi, ceva mai jos, încîlceala tăioasă a frînghiilor întinse peste dreptunghiul scorţos. Iar după aceea — cum şi de ce ? — lanţurile şi fiarele slăbeau, se desfăceau za cu za. Grcoaia şi împietrita grămadă de muşchi şi de oase începea să prindă iar viaţă.

Bătrînul Tursen aştepta astfel ca trupul să binevoiască să-i dea din nou ascultare. Nu era nici nerăbdător, nici necăjit din pricina asta. Omul cu adevărat puternic trebuie să rabde cu inima uşoară relele împotriva cărora nu poate face nimic. Şi oare bătrîneţea nu-i, înaintea morţii, răul cel mai de neînlăturat ?

Încetul cu încetul, ca în fiecare dimineaţă — deşi din ce în ce mai tîrziu de la o dimineaţă la alta — sosi şi clipa cînd bătrînul Tursen se simţi din nou stăpîn pe

mădularele sale. Își puse atunci încetișor pe marginea culcușului mîinile butucănoase, scălîmbe, zbîrcite, aidoma rădăcinilor unui copac secular, se sprijini în ele și-și înălță pieptul. Făcu apoi o scurtă pauză, în așteptarea durerii ce avea să i se înfigă în șale. O durere atît de cumplită, încît în fiece dimineață cînd se răsucea anevoie pe-o rînă, Tursen trebuia să-și azvîrle întîi piciorul stîng, apoi piciorul drept pe pămîntul roșcat și bătătorit.

Două toiege groase, necioplite, stăteau agățate la capătul *cearpaiului*. Tursen le apucă, iar mînerele lor noduroase se mistuiră în palmele lui. Înainte de a le folosi ca pe niște pîrghii, Tursen își mai îngădui o clipă de răgaz, taman atît cît să prevadă durerea — ca o sfîșiere și ca o arsură în același timp — ascunsă în rotulele lui, durere pe care actul ridicării în picioare o smulgea din cartilagii cu o ascuțime în fiece dimineață mai mare. Trebuia să treacă prin această încercare fără nici un suspin, fără nici o strîmbătură, fără măcar o bătaie a pleoapelor. Puțin îi păsa că era singur între cei patru pereți. Pentru Tursen un singur martor avea însemnătate : el însuși.

În sfîrșit, sprijinit pe cele două toiege, și îmbrăcat în cămașa-i lungă, se pomeni în mijlocul încăperii, unde, în afară de *cearpai*, nu se afla altă mobilă decît o masă scundă. Făcu doi pași, azvîrli unul din toiege pe culcușul abia părăsit, apoi mai făcu vreo cîțiva pași și-l azvîrli și pe-al doilea. Trupul lui se ținea acum drept, în echilibru. Simțea cum îi curge sîngele în vine, încălzindu-l și dezmorțindu-i încheieturile. Se îmbrăcă : mai întîi *ceapanul*, care-l învăluia de la git pînă la glezne — un *ceapan* atît de ros și de uzat, încît abia i se mai deosebeau, pe fondul cenușiu, dungile negre, și crescut parcă pe trupul lui ca o altă piele, într-atîta se contopea cu dînsul. Apoi își puse la brîu lunga fîșie de pînză cu care-și lega falduriile largi ale *ceapanului*. Pe urmă, papucii din piele aspră, răsuciți la vîrf, aidoma ciocurilor unor păsări de pradă.

Mai rămînea, totuși, operația cea mai anevoioasă : înnodarea turbanului, așa fel ca acesta să fie vrednic de rangul, de vîrsta și de faima bătrînului. Asta-l obliga să-și ridice brațele deasupra capului și să lucreze cu ele. După cazna șalelor și-a genunchilor, supliciul umerilor.

Firește, ar fi fost de ajuns ca bătrînul Tursen să deschidă gura, pentru a scăpa de aceste chinuri. Micul *bacia*, aflat în slujba lui și care dormea pe prispa de lut din fața odăii sale, ar fi dat fuga numaidecît, mîndru și bucuros să-l îmbrace. Era doar un copilandru, dar oricare om de pe moșie sau din împrejurimi, fie el în plinătatea gloriei, a puterii și a libertății, s-ar fi simțit mîndru să-i facă acest serviciu. A sluji un om ca Tursen nu însemna o înjosire, ci o onoare. Asta o știau toți, și în primul rînd el însuși.

Dar bătrînul Tursen mai știa că dreptul la atenția celorlalți, la stima lor, nu înseamnă cu-adevărat putere și măreție decît cu condiția să te poți lipsi de ele.

Ceapanul, cămila, berbecul de astrahan care, oferite unui moșier bogat, reprezentau un omagiu, deveneau o pomană de îndată ce erau dăruite unui om nevoiaș.

Cu cît vedea că i se împuținează vlaga, cu atît refuza Tursen orice ajutor. Nu-i convenea să se simtă un cerșetor. Această atitudine nu era dictată de simțul demnității. Mai era la mijloc și clarviziunea. Omul cu adevărat înțelept nu trebuie, oare, să-și cunoască precis posibilitățile, mai ales cînd ele devin din ce în ce mai reduse ?

Examenul la care Tursen își supunea zilnic posibilitățile trupului său, pînă la maxima încordare, îi dădea măsura reală a acestor posibilități.

Iată de ce, în ciuda torturii îndurate de umerii, de gîtul și de încheieturile mîinilor, degetele sale greoaie, umflate, crăpate, înnodau, desfăceau și reînnodau stofa turbanului ori de cîte ori era necesar pentru a-i da strălucirea unei diademe și mlădierea unei liane.

În încăpere nu se afla nici o oglindă. Din ziua cînd devenise conștient de bărbăția lui, Tursen nu se folosise niciodată de acest obiect. Femeile și copiii își puteau privi în voie mutrele. Fața unui bărbat iese pîngărită din această dedublare impură. Numai apa e vrednică să oglindească chipul unui bărbat, cînd se apleacă asupră-i ca să bea. Ea îi potolește setea, și e de la Dumnezeu.

Podoaba capului căpătă în sfîrșit forma și meandrele dorite de bătrînele și exigentele mîini ale lui Tursen. Acesta își lăsă brațele să-i alunece încet pe coapse. Mai avea de făcut un singur gest pentru a putea înfrunta demn

lumina zilei, dar gestul acesta era ca o recompensă și o consacrare a tuturor celorlalte, prin care izbutise, cu prețul atîtor dureroase eforturi, să-și repună în mișcare și să-și acopere cum se cuvine trupul ruginit și rebel. Își luă cravașa, care încă mai zăcea pe *ciarpai,* în locul unde își petrecuse noaptea chiar lîngă obrazul lui, și și-o vîrî la cingătoare.

La capătul cozii scurte, o balama de metal lăsa cureluței toată libertatea de mișcare și toată puterea de șoc. Era o cureluță de piele neargăsită, aspră, tăioasă și îngreunată la vîrf cu alice de plumb. Ajutîndu-l de atîta vreme pe Tursen, în nenumărate cavalcade, întreceri, jocuri și lupte, în care despicase atîtea boturi și atîtea fețe, era lustruită, îmbibată de sudoare și de sînge animal și uman.

Tursen se îndreptă spre ușă, cu un pas greoi, dar neșovăitor. Toiagul în care se sprijinea, nu mai era o cîrjă, ci un atribut al măreției. La fiece mișcare a bătrînului, cravașa fremătă, parcă vie, pe stofa *ceapanului.*

Tursen îl lăsa închis între pereții goi ai încăperii pe bătrînul ajuns la limita neputinței. Acela care-i călca pragul era marele comis, cruntul și neînvinsul personaj care avea în grija lui grajdurile și caii de pe moșie.

*

Ușa se deschise parcă de la sine înaintea lui Tursen, iar Rahim, micul său *bacia,* se dădu la o parte ca să-l lase să treacă. Fața plăpîndă a băiatului era încă boțită de somn, iar *ceapanul* său găurit era încă plin de pulberea lutului roșcat pe care dormise. Dar, stînd în picioare, gata la datorie, băiatul apleca spre Tursen un ulcior cu apă pentru spălat.

Desigur, bătrînul s-ar fi putut bucura și el, dac-ar fi vrut, de înlesnirile și de confortul de care se bucurau ceilalți dregători ai moșiei : intendentul, grădinarul-șef, supraveghetorul muncilor agricole. Ei se aflau în slujba celui mai bogat bei din regiune, iar acesta se arăta pe cît de bogat, pe atît de darnic. Tursen era cel mai vîrstnic și cel mai vechi în slujbă dintre ei, și administra cea mai nobilă dintre avuțiile domeniului : caii.

Dar oare puritatea apei atîrnă de prețul vasului în care e pusă ? Și-apoi, ce rost are să înăbuși o odaie cu tot felul de covoare grele, de draperii, de stofe, de perne prăfuite, cînd o viață întreagă ai preferat scaunelor de orice fel căușul unei șei ?

Tursen se uita la micul *bacia*. Ceafa lui Rahim și ulciorul din mîna lui aveau aceeași curbură lină și armonioasă. Tocmai această armonie, și nu vreun impediment fizic, îl reținea acum pe Tursen. În vreme ce apa fremăta pe buza ulciorului, gata să se reverse, bătrînul se gîndea :

„Știind că mi-e hărăzită mie, Rahim ține oala asta ieftină ca și cum ar fi un ibric scump de Samarcand, sau un ulcior de faianță din Persia. Spre deosebire de atîția oameni în toată firea, copilul ăsta socoate că prețul unui obiect ține nu atît de materialul din care-i făcut, cît de felul în care poate fi folosit..."

Tursen își mai spunea că promptitudinea, conștiinciozitatea și supunerea deplină puteau fi obținute de la orice *bacia* cu ajutorul cravașei — pe care o simțise și Rahim pe spinare, ca atîția alții înaintea lui. Dar o asemenea înțelegere a trupului și a sufletului nu puteau fi rezultatul nici unei pedepse, fie ea cît de grea.

Tursen își întinse spre ulcior mîinile bătrîne și vînjoase. Apa curse pe ele, încă plină de răcoarea nopții. Tursen își umezi obrajii acoperiți cu niște peri suri și deși ca țepii unui mistreț, apoi și-i șterse cu poala brîului său lung.

Rămase cu ochii închiși. Astfel, pentru o clipă, persoana stăpînului fu parcă abandonată lui Rahim și uimirii sale. În întreg universul acestui *bacia*, nici un om nu se putea măsura cu Tursen. Nimeni n-avea un piept atît de adînc, niște palme atît de largi, o frunte atît de măreață. Nimeni nu purta atîtea semne ale gloriei în trupul său, în carnea și-n oasele sale : nasul spart, arcada sprîncenei la fel, vînătăile și cicatricele contopite cu ridurile, mîinile strîmbe la încheieturi, rotulele dezghiocate. Fiece rană era mărturia unei cavalcade, a unei lupte, a unui triumf legendar, despre care nu osteneau să vorbească ciobanii, grădinarii, grăjdarii, meșteșugarii. Pentru un copil, poveș-

tile n-au vîrstă. Pentru Rahim, bătrînețea lui Tursen nu însemna nimic. Un erou, un idol în afara timpului.

Cînd Tursen își deschise ochii migdalați, în ei se citi deodată o energie sfidătoare, neînfrîntă. Avea sentimentul că anii își pierduseră puterea malefică, și că genunchii lui erau încă în stare de a frînge coastele unui cal nărăvaș, după cum degetele lui erau capabile să smulgă, în plin galop, unei haite de călăreți turbați hoitul de berbec care alcătuia cel mai frumos trofeu în jocurile și întrecerile din stepă.

„Iată nițică apă proaspătă e de ajuns", își spuse Tursen.

De fapt — deși nici el nici băiatul nu știau asta — ochii micului *bacia* săvîrșiseră minunea, pentru că ridicîndu-și pleoapele, Tursen își contemplase în oglinda lor naivă propria-i forță, întreagă și parcă nemuritoare.

Cînd ieșiră din casă, un crîmpei de soare răzbise deja, înspre răsărit, deasupra orizontului stepei. Neîntîlnind nici o piedică pe pămîntul neted, lumina îl inunda cu valurile-i egale. Tursen și micul *bacia* își întoarseră fețele spre locul unde, dincolo de munți, de cîmpii și de deșerturi, se afla Mecca. Era ceasul primei rugăciuni, clipa care, în lamura zorilor, hotărăște mersul întregii zile. Rahim se lăsă în genunchi și atinse țărîna cu fruntea. Pentru a lua o asemenea poziție, trupului lui Tursen i-ar fi trebuit un timp și sforțări nemăsurate. Bătrînul rămase în picioare și se mulțumi să-și aplece cît putu mai mult deasupra toiagului, sprijinindu-se cu ambele mîini, capul înfășurat în turban.

Dar din pricina mărimii și forței lor, umerii, ceafa și capul bătrînului, care se încovoiau sub o povară invizibilă, exprimau prin simpla lor aplecare o asemenea credință și o asemenea smerenie, încît dădeau impresia unui dans, ale cărui mișcări erau cele ale copilului prosternat.

E adevărat că, pentru Rahim, lucrul cel mai important era nu atît să se roage, cît să se roage în același timp cu Tursen, la picioarele lui, și să simtă deasupră-i, ca pe-un copac, trupul lui masiv ; de asemenea, să repete cuvintele

rituale, pe jumătate rostite, pe jumătate cîntate de vocea lui bolborositoare ; să împartă sfînta slavă a dimineții cu acest *ciopendoz*, cel mai vestit dintre călăreții din stepele ce se întindeau pînă la Hinducuș.

Ceilalți *bacia*, care lucrau la bucătării, în grădini, în odăi, în grajduri sau la păsune, aveau desigur unele avantaje asupra lui Rahim, putînd de pildă să mănînce mai mult, pe furiș, sau să-și îngăduie anumite libertăți. Dar cu cîtă invidie și lăcomie se uitau la el, cînd le împărtășea poveștile lui Tursen, sau le născocea pur și simplu !

Bătrînul își ridică pe rînd, încheietură cu încheietură, capul, ceafa, umerii. Dintr-o săritură, Rahim fu în picioare.

— Va fi o zi frumoasă ! exclamă el.

Și fețișoara lui scofîlcită, cu nasul turtit și cu niște ochi aidoma boabelor de rodie, parc-ar fi spus :

„Frumoasă, pentru că am fericirea s-o încep alături de tine, slăvite Tursen !"

Bătrînul rosti încet :

— Anotimpul e prielnic.

Căldurile cele mari trecuseră. Stepa cunoștea acum uscăciunea luminoasă a toamnei.

Sprijinit în toiag, cu turbanul său falnic, cu gleznele răcorite de iarba scînteietoare de rouă, cu spinarea în bătaia primelor flăcări ale soarelui, Tursen își dilata nările înguste și pieptul larg pentru a sorbi aerul curat, înainte ca acesta să fie pîngărit de pulberea stîrnită de vînturile Sudului, de treapădul turmelor și de galopul călăreților.

În jurul lui se întindea moșia, cu grădinile, pajiștile, răzoarele de flori și livezile sale, udate din belșug de apa cîntătoare din șanțurile de irigație. Ceva mai departe, frunzare dese puneau stavilă privirii, în toate părțile.

Dar ochii lui Tursen, vîrîți în găvanele orbitelor sale mongoloide, încununate de sprîncene stufoase, își aminteau și reconstituiau limpede, dincolo de ecranul de verdeață, imensa cîmpie, prin care călărise atît amar de vreme.

Maimana, Mazar-Y-Șerif, Kataghan.

În fiecare din aceste provincii — dintre care prima, provincia natală a bătrînului, începea la marginea Iranului, pe cînd ultima se rezema de fortărețele Pamirului —

localnicii se lăudau că au cele mai frumoase oi de Astrahan, că țes cele mai scumpe covoare și cresc cei mai iuți cai. Dar toți aveau același sînge în vine. Strămoșii lor veniseră tocmai din Asia de sus, în aceeași hoardă, ca să cucerească aceste șesuri întinse.

Vorbeau același grai. Copiii lor învățau să încalece o dată cu umbletul.

Maimana, Mazar-Y-Șerif, Kataghan.

Pămîntul acesta, abia vălurit de cîteva dîmburi roșcate și străbătut de pînze de apă care hotărau așezarea culturilor și a cuiburilor omenești, era singura patrie a lui Tursen.

Firește, spre miazăzi, după ce treceai, prin pasuri vecine cu cerul, de colosala barieră a Hinducușului, tot în țara afgană rămîneai. Dar Tursen, fiul stepei, nu cunoștea și nu recunoștea decît stepa. Dincolo de Hinducuș începea, precum i se spusese, o lume ciudată, străină, cu văi înalte și piscuri înfricoșătoare. Oamenii de-acolo nu purtau *ceapane,* aveau părul lung și vorbeau altă limbă. De-acolo veneau guvernatorii provinciilor, magistrații, ofițerii, diacii — oameni care, în șa, semănau cu niște prăjini sau cu niște saci.

Și tocmai acolo, peste cîteva ore, Uroz...

Mîinile enorme ale lui Tursen se încleștară pe mînerul toiagului : își interzisese să se gîndească la călătoria lui Uroz. Pînă acum nu făcuse nici un efort pentru asta. Lupta cu propriile-i mădulare și straie, spălatul, rugăciunea — îi ocupaseră toate clipele. Iată însă că primul moment de răgaz...

„Am privit în direcția greșită", își spuse Tursen.

Cu o mișcare atît de bruscă, încît fețișoara lui Rahim se încreți de uimire, bătrînul se întoarse spre miazănoapte. Acum se simțea mai bine. În această direcție, pămîntul era, cît cuprindeai cu ochii, asemănător aceluia care-l purtase totdeauna pe bătrîn.

Nu departe, la numai două ceasuri de galop, curgea Amu Daria, fluviul stepelor. Iar dincolo, începea țara rusească. Dar și pe un mal și pe celălalt, pe același pămînt neted, plutea, vara, același colb, se întindeau, iarna, aceleași omături și creșteau, primăvara, aceleași ierburi înalte. Pe un mal ca și pe celălalt, oamenii aveau pielea

ca șofranul și ochii migdalați, iar cel mai grozav dar al Domnului era un cal frumos.

Tursen făcuse această descoperire, pe vremea cînd, în floarea și-n vîltoarea tinereții, îl însoțea pe tatăl său dincolo de Amu Daria. Pe vremea aceea, emirii din Khiva și Buhara, deși supuși marelui țar de la miazănoapte, încă mai domneau asupra principatelor lor. Iar oamenii de același sînge și de aceeași lege aveau acces liber acolo...

O, moscheile și bazarurile din Tașkent și din Samarcand!

O, scînteietoarele țesături, mătăsuri, argintării și arme scumpe!

Buzele groase și crăpate ale lui Tursen, întinse într-un fel de zîmbet, formau în neștire cuvintele pe care le învățase atunci. Trecuseră totuși treizeci de ani, iar dincolo de fluviu o formidabilă răzmeriță răsturnase totul.

— *Hleb... Zemlia... Voda... Loșad...* șoptea cu glas stins bătrînul.

Rahim ghicise tîlcul silabelor după forma buzelor lui Tursen, și-i tălmăcise șoaptele :

— Piine... pămînt... apă... cal...

Căci nu arareori Tursen, pentru a-și însufleți și mai mult amintirile, i le împărtășea micului său *bacia*. Și nu era poveste pe care Rahim s-o prefere acestor istorisiri ce-l purtau într-o țară atît de apropiată, iar acum fabuloasă, păzită de-o parte și de alta a fluviului Amu Daria de niște soldați neînfricați. De fiecare dată, prin vreo întrebare ce-ar fi putut să pară naivă, deși izvora dintr-un amestec de viclenie și speranță, băiatul încerca să-l readucă pe Tursen pe drumurile timpului trecut.

În dimineața asta, micul *bacia* nu trebui să pună nici o întrebare. Tursen vorbi de la sine, și din belșug, căci dorea și el să evadeze din prezent.

Încă o dată, în vreme ce soarele se înălța pe cerul stepelor, Tursen vorbi mai ales pentru sine însuși — deasupra capului acestui copil slăbănog și sfrijit, care, stînd la umbra bătrînului, închidea ochii, pentru a-l auzi mai bine : caravanele kirghize, tîrgurile tătărești, dansurile războinice, grădinile și palatele prinților, oazele cele mai dulci și mai bogate din inima Asiei...

Totuşi, cînd Tursen tăcu, micul *bacia* se simţi dezamăgit — măcar că bătrînul îi spusese o poveste mai lungă ca de-obicei. Îi vorbise despre tot, afară de ceea ce era esenţial. Rahim respectă cîteva clipe tăcerea bătrînului, din cuviinţă, dar şi din dorinţa de a se încredinţa că Tursen îşi sfîrşise cu adevărat povestea.

Apoi, îl întrebă cu vocea lui cea mai subţire şi mai nevinovată :

— Dar *buzkaşi,* falnicule Tursen ? Îl jucau şi pe-acolo, nu-i aşa ?

Bătrînul îşi scoase în afară bărbia şi-şi încreţi sprîncenele, ceea ce era de-ajuns pentru ca trăsăturile lui să capete o expresie feroce, necruţătoare. Rahim cunoştea bine această expresie. „Cu ce-am greşit oare ? se întrebă el, îngrozit. Doar îi place să vorbească despre *buzkaşi* mai mult decît despre orice altceva !"

În mintea băiatului erau vii imaginile trezite de poveştile lui Tursen. Cît despre bătrîn, nu numai că vedea aceste imagini, ci le şi trăia. Armăsarul care despica îngrămădeala de cai şi de oameni, răsturnîndu-i, muşcîndu-i şi călcîndu-i în picioare, era propriul său armăsar. Călăreţul ce se ţinea într-o singură scară, cu trupul arcuit în gol şi întins spre un alt diavol călare, pentru a-i smulge din zbor hoitul de berbec — era chiar el. Iar biruitorul care azvîrlea trofeul la ţintă, era tot el — marele, cel mai mare *ciopendoz.*

Dar toate astea, în loc să-i potolească mînia lui Tursen, i-o sporeau. Şi ura trăsăturile speriate şi copilăreşti care-l întrebau : „De ce ? De ce ?" Răspunsul nu-l putea da nimănui.

Îşi ridică pumnul monstruos pentru a zdrobi întrebarea pe faţa băiatului.

Rahim nu se dădu înapoi, şi nu clipi din ochi. El venera pînă şi nedreptatea marelui Tursen.

Iar bătrînul citi asta în ochii băiatului şi, lăsîndu-şi pe coapsă mîna noduroasă ca o bîtă, porni la drum cu un pas greoi. După cîţiva paşi, fără a se opri sau măcar a întoarce capul, îi porunci :

— Urmează-mă !

II

CALUL ZĂLUD

Străbătu pe rînd cele douăsprezece ţarcuri îngrădite cu pereţi de chirpici şi legate între ele prin pîrleazuri înguste ; toate erau la fel — nişte patrulatere de pămînt crăpat, pe care soarele, deşi încă foarte departe de zenit, le şi încinsese. În fiece colţ al acestor ţarcuri se afla cîte un cal, gata înhămat, care tocmai fusese scos din grajd şi legat de-un ţăruş, cu o funie scurtă.

Toţi străluceau de frumuseţe şi de vigoare. Coamele lor lungi, dese, strașnic îngrijite, precum şi pielea lor neagră, murgă, roibă sau albă, aveau sclipirea mătăsii brute. Spinările lor abrupte, piepturile lor late şi arcuite, grebenele lor muşchiuloase şi bombate, respirau o forţă, o tenacitate şi o înflăcărare fără margini.

Labirintul ţarcurilor adăpostea patruzeci şi opt de cai, cîte patru în fiecare îngrăditură.

Osman bei, stăpînul moşiei, trebuia să fie într-adevăr cel mai bogat om din provincia Maimana, ca să-şi permită să crească şi să întreţină atîţia cai frumoşi, numai şi numai de dragul gloriei sale. Căci ei n-aveau altă menire decît aceea de a înfrunta, în sezonul *buzkaşiului,* jocul de la care mulţi se întorceau sfîrşiţi şi schilodiţi.

Adevăratul stăpîn, recunoscut de către toţi, al acestui grajd princiar era Tursen. Iar cînd caii lui Osman bei cuceream o victorie, onoarea era în primul rînd a marelui comis.

Şi pe bună dreptate : bogătaşul dădea numai banii, iar Tursen restul. El poruncea cumpărarea mînjilor, hotăra împerecherile, supraveghea hrana şi culcuşurile. De asemenea, conducea exerciţiile, antrenamentele, dresajul, stabilea vîrsta la care caii înfruntau cea dintîi întrecere. Îi urmărea din cursă în cursă, le îndrepta defectele şi le stimula calităţile, le îngrijea rănile şi fracturile. Iar dacă jocul mutila vreun cal, Tursen era cel care-l ucidea cu propria-i mînă, în semn de respect pentru nobilul animal.

Tursen nu cunoștea numai virtuțile și slăbiciunile tuturor cailor lui Osman bei, dar și pe acelea ale tuturor călăreților de elită pe care-i tocmea pentru a-i călări. Cumpănindu-le aptitudinile și dozîndu-le, el fixa cuplurile de cai și călăreți în așa fel, încît acestea să se apropie cel mai mult de perfecțiune.

Ca în fiece zi, trecînd din țarc în țarc, Tursen cercetă pe rînd toți cei patruzeci și opt de cai pe care-i avea în grijă. În fața fiecăruia dintre ei, se opri îndelung. Grăjdarii și ajutoarele lor îl urmau într-o tăcere aproape superstițioasă, cunoscînd însemnătatea acestui examen.

Către sfîrșitul primăverii, oboseala cailor și arșița prea mare puneau capăt sezonului jocurilor de *buzkași*. Acesta reîncepea toamna. Între timp, Tursen trebuia să refacă tendoanele, mușchii, sîngele și măduva animalelor rănite, epuizate de luni întregi de lupte necruțătoare.

Caii erau puși mai întîi la o odihnă desăvîrșită. Nu se clinteau din grajdurile lor spațioase, aerisite, luminoase, a căror podea era așternută în fiece dimineață cu bălegar uscat și cu nisip, ca să fie moale și plăcută sub copite. Noaptea, erau hrăniți cu orz și ovăz. Ziua, li se servea un amestec special făcut din ouă crude și bucățele de unt.

Caii își recăpătau grabnic puterile, dar în același timp se-ngrășau, deveneau prea grei. Atunci, erau supuși la regimul numit *kantar*. Săptămîni în șir, în plină vară, rămîneau nemișcați, din zori pînă-n amurg, cu hățurile și șeile pe ei, în cele patru colțuri ale țarcurilor pustii, unde căldura și lumina prefăceau aerul în jăratec. Focul soarelui mistuia grăsimea, impregna și înviora carnea și nervii, îi deprindea pe cai cu răbdarea și suferința.

Acum, toamna era în toi. Venise în sfîrșit dimineața cînd Tursen trebuia să ia o hotărîre.

În vreme ce înainta din țarc în țarc, grupul ce-l urma sporise cu vreo zece oameni. Toți erau îmbrăcați, ca și slugile din grajduri, cu *ceapane* de stofă ieftină, destrămate de prea multă întrebuințare și decolorate de soare, iar în picioare purtau ghete de piele prost tăbăcită. La brîu aveau, însă, niște cravașe cu pleasna scurtă și tare, tocmai ca aceea a lui Tursen, iar în locul zdrențelor glinoase și informe ce învăluiau capetele celorlalți, ei

purtau, îndesate pînă la sprîncene, niște cușme rotunde și îmblănite, cu calota de astrahan și marginile din piele-cică de vulpe sau de lup.

Rahim nu-și putea lua ochii de la aceste cușme cu iz de sălbăticiune, care subliniau trăsăturile bărbătești, pome-ții înalți, orbitele înguste ale fețelor uzbece și turcmene. Aveau dreptul să poarte aceste cușme numai aceia care primiseră, din mîna unor arbitri neînduplecați, titlul de *ciopendoz,* ca încununare a măiestriei lor la *buzkași.*

— Le cunoști numele ? îl întrebă Rahim pe un rîndaș din apropierea lui.

— Cum să nu le cunosc ? zise celălalt cu mîndrie în glas. Mă nimeresc mereu aici, cînd ei vin să caute un cal ca să-l antreneze, și cînd îl aduc înapoi. Uite-l pe Yalvaci... și uite-l pe Buri.

— Yalvaci... Buri... îngînă Rahim cu tremur în glas.

Aidoma tuturor băieților de vîrsta lui, văzuse multe *buzkași.* Dar acestea nu erau decît niște jocuri sătești, practicate de amatori călări pe cai de strînsură. Pe cînd *ciopendozii* alergau numai în întreceri grele, la care se luptau între ei sau cu cei din alte provincii.

Spectatorii acestor memorabile bătălii le povesteau și repovesteau episoadele, de îndată ce se întorceau acasă. Iar vecinii lor le mai înfloreau puțin și le transmiteau mai departe, pe ulițele bazarurilor, la umbra *ceaihanale-lor,* de-a lungul drumurilor. Poveștile treceau din gură în gură, zburau, devenind legende. Gloria acestor mari călăreți răsuna pînă și sub iurtele cele mai izolate.

Rahim cunoștea deci numele lor ; așa cum le cunoșteau toți *bacia* de pe moșie, toți ciobănașii, toți spălătorii de vase, toți ucenicii de bucătari, de dulgheri, de fierari și de grădinari. Dar numele astea nu erau decît atributele unor ființe inaccesibile. Și iată că, deodată...

— Uite-l pe Mengu ! exclamă rîndașul. Și iată-l pe Muzuk !...

— Mengu... Muzuk !... repetă băiatul.

Fiecare din oftaturile lui îl făcea să se umfle în pene pe amărîtul de grăjdar, care-i numea acum pe acești călăreți iluștri. Nu făceau parte și ei, ca și dînsul, din gos-podăria grajdurilor lui Osman bei ?

— Vezi, *bacia*, vezi ? încheie el. Avem şi caii cei mai frumoşi, şi *ciopendozii* cei mai buni.

Rahim trase de pînza foarte murdară ce-i strîngea, la brîu, *ceapanul* zdrenţuit, îşi şterse nasul cu mîneca şi răspunse :

— Dar *noi* îi alegem !

Şi alergă după Tursen, care tocmai trecea în ţarcul următor.

Era ultima dintre cele douăsprezece despărţituri consacrate *kantarului*. Tursen se opri în mijlocul ei şi făcu un semn. *Ciopendozii* se strînseră în jurul lui.

Rahim rămase în umbra lor, cu sufletul la gură. Nu-i venea să creadă în norocul lui. Pînă atunci, nu fusese niciodată lăsat să pătrundă în aceste ţarcuri. Şi iată că le străbătuse pe toate, iar Tursen îşi exercita în faţa lui funcţia cea mai importantă. Băiatul nu mai îndrăznea nici măcar să clipească din ochi. I se părea că la cea mai uşoară mişcare, spectacolul, visul acesta, s-ar spulbera...

În mijlocul ţarcului se înălţa falnicul turban al lui Tursen. În jurul lui, strînse roată, cuşmele fantastice ale *ciopendozilor*. În spate, slujitorii grajdurilor. În cele patru colţuri, împietriţi în forţa şi frumuseţea lor, patru cai superbi, pe care scînteiau razele soarelui înalt. Iar dincolo de gardurile despărţitoare se întindeau pînă la orizont boschetele, dealurile rotunde, păşunile domeniului.

Rahim îşi aminti de tatăl său, un cioban sărac, care păzea, undeva pe acolo, turmele de astrahan ale lui Osman bei, împreună cu un cîine şi un fluier. „De-ar putea măcar să mă vadă, în mijlocul atîtor stele !“ îşi spuse Rahim.

Ce frumoşi erau *ciopendozii* ! Toţi ! Fie ei foarte tineri, sau cu părul cărunt. Zvelţi, numai oase şi nervi, cu profilurile unor şoimi de vînătoare, sau pieptoşi şi fălcoşi ca dulăii caravanelor nomade. Vîrsta acestor călăreţi, linia trăsăturilor lor, forma trupurilor lor, nu contau pentru micul *bacia*. Ceea ce-i înălţa pe fiecare dintre ei deasupra muritorilor de rînd, erau rănile, cicatricile pe care le aveau. De asemenea, chiar la cei mai slabi dintre ei, mărimea pumnului, a mîinilor, parcă anume făcute pentru a smulge adversarului, şi a-l păstra apoi, hoitul de berbec pentru care se luptau jucătorii de *buzkaşi*. Mai ales ţinuta

lor, de la privire pînă la felul cum călcau, vădea o siguranță plină de grație, întemeiată pe convingerea că erau neîntrecuți. Chiar dacă *ceapanele* li-erau ponosite și jegoase, iar ei înșiși puteau să n-aibă altă avere decît o colibă sau o iurtă și cîteva capre pe un petec de pămînt din stepa ingrată, păreau totuși mai mîndri, mai liberi și mai bogați, sub cușmele lor îmblănite, decît hanii și beii cei mai înstăriți din provincie.

Rezemat în toiag, Tursen stătea tăcut, iar oamenii cu căciuli năzdrăvane așteptau fără să se clintească. Ochii lui Tursen se opreau pe rînd asupra fiecăruia dintre ei, cîntărindu-i pentru ultima oară. S-ar fi zis că voiau să pătrundă sub piele, pînă-n fibrele adînci, esențiale, pînă la resorturile cele mai tainice ale forței, ale hotărîrii, ale îndemînării și curajului.

În sfîrșit, pomeni cinci nume de *ciopendozi,* adăogînd la fiecare dintre ele cîte un nume de cal. Apoi rosti :

— Aceștia se vor duce în capitală, la Kabul.

Rahim tresări din adîncul trupului său firav. Va să zică, era adevărat tot ce se povestea în bucătării, în grajduri, în covălii, în șelării...

Un *buzkași*... cel mai grozav... cel dintîi... la Kabul... dincolo de Hinducuș, dincolo de munții aceia uriași care, la miazăzi, astupau întreaga zare... la Kabul, marele oraș, cetatea regelui...

Ciopendozii numiți de Tursen veniră la el.

„Ce vor face ceilalți ?" se întrebă Rahim.

Aștepta cu spaimă, o spaimă plăcută, concertul de strigăte aspre și stridente — strigăte de mînie, de protest, chemări frenetice la răzbunarea divină, imprecații împotriva samavolniciei și mîrșăviei verdictului — care răsunau, însoțite de gesturi furioase, ori de cîte ori se făcea o asemenea alegere. Așa cerea sîngele oamenilor din stepă, chiar și al celor mai săraci dintre ei, chiar și de față cu un bei, un han, un judecător. La ce nu te puteai aștepta din partea unor *ciopendozi* umiliți, dezamăgiți în dorința lor cea mai vie ?

Dar nu se petrecu nimic. Călăreții de la minunatul *buzkași* se uitau la norișorii străvezii care pluteau pe cerul

nesfîrşit, la crăpăturile din gardurile despărţitoare, la caii încremeniţi în cele patru colţuri ale ţarcului. Nici nu-şi întorceau capul spre cei care-l ascultau pe Tursen.

„Iată, îşi spuse Rahim, de la el înghit orice"...

După ce Tursen îşi dădu instrucţiunile, Yalvaci, cel mai vîrstnic dintre *ciopendozi,* un bărbat cu profil de vultur bătrîn, îi spuse :

— Nu l-am văzut pe feciorul tău, Uroz... El n-o să meargă la Kabul ?

— O să meargă, îi răspunse bătrînul.

— Dar pe care cal ? întrebă Yalvaci. Ni i-ai dat nouă pe cei mai frumoşi.

Mîna uriaşă a lui Tursen se lăsă pe umărul *ciopendozului,* cînd îi spuse, cu glas de tunet :

— Ai încărunţit la tîmple, Yalvaci, şi încă nu ştii că între un tată şi fiul său nu trebuie să se amestece nimeni ?

Izbitura venise pe neaşteptate. Oricît ar fi fost de deprins cu luptele şi întrecerile, Yalvaci se clătină pe picioare.

— Urmează-mă, îi porunci Tursen lui Rahim.

*

Trecuseră de zona distracţiilor şi culturilor — grădini, livezi, podgorii, pepenării — şi intraseră în partea necultivată a moşiei. Mai umblară multă vreme. Tursen mergea înainte, cu paşi mari şi hotărîţi. Nu mai era înlănţuit de bătrîneţea lui. Soarele îi încălzea oasele ca un balsam.

Terenul era împădurit. Urmat de *bacia,* bătrînul porni pe o potecă năpădită de mărăcinişuri tăioase, apoi dădu ocol unui dîmb înconjurat cu tufişuri. La umbra acestui dîmb, se înălţa un masiv de verdeaţă, de o rotunjime aproape perfectă. Copacii erau atît de deşi şi bogaţi în frunze, încît părea că nu se poate pătrunde pînă la trunchiurile lor. Tursen dădu la o parte cu toiagul două crengi şi dezveli o cărare.

Cînd Rahim ieşi din desişul adînc, se pomeni în pragul unui soi de alei foarte largi, circulare. În mijlocul ei era un bazin, o laviţă de piatră şi un cal, legat de laviţa aceea.

La început, băiatul nu văzu decît calul. Armăsarul acesta murg, cu coama lungă, cu gîtul vînjos și pieptul masiv, dar cu picioarele subțiri și iuți, întrecea cu mult, în putere și frumusețe, pe cel mai ales dintre caii lui Osman bei.

„De unde o fi venind ? se întrebă Rahim. Căzuse oare din cer după ce-l purtase pe Profet în cavalcadele sale celeste ?"

Băiatul înălță ochii, dar nu află nici un răspuns pe bolta împînzită de raze. De aceea își coborî privirea spre pămînt. Tursen tocmai se apropia de un mare cort întins la liziera copacilor, de cealaltă parte a bazinului.

Înainte de a ajunge acolo, apăru în prag un om care, aplecîndu-se adînc, îi strigă :

— Bine-ai venit, stăpîne !

— Pace ție, Mokhi, zise Tursen.

Omul se îndreptă. Era foarte tînăr, aproape un băietan, și atît de înalt încît falnicul turban al bătrînului îi venea doar pînă la bărbie. Avea o față foarte teșită, cu pomeții din cale-afară de înalți, și o gură lătăreață. Un *ceapan* ieftin, mult prea scurt pentru el, flutura peste pulpele lui brăzdate de mușchi puternici și lăsa să se vadă niște încheieturi ale mîinilor la fel de groase ca ale lui Tursen.

Ochii lui Mokhi, deschiși și sinceri, îi întîlniră pe ai băiatului. Îi zîmbi acestuia fără nici un motiv, din plăcerea de a zîmbi.

Tursen se răsuci pe călcîie, dădu ocol bazinului și se opri în fața calului murg. Mokhi și Rahim veniră lîngă el. Bătrînul le făcu semn să se depărteze și rămase singur înaintea armăsarului, sprijinindu-se cu amîndouă mîinile de toiag, nemișcat ca un butuc.

Calul simți această atenție, această comunicare. Dar, așa cum fusese învățat, continuă să stea, sub soare, ca o statuie, deși sub pielea uimitor de netedă vibră întîi un mușchi, apoi altul, și încă unul, din aproape în aproape. Pieptul se umflă, privirea luă foc, iar nările fremătară, ca la o sălbăticiune.

În luminișul rotund ascuns între copaci domnea o tăcere grozavă. În bazin apa scînteia.

— Cred că armăsarul e în stare bună, rosti în sfîrşit Tursen, ca pentru sine.

Din doi paşi Mokhi fu lîngă el.

— În stare bună ! exclamă tînărul. Vai, stăpîne, vorbele astea sînt prea mărunte ! Păi chiar dacă i-ai pune aripi, calul ăsta n-ar putea s-alerge mai iute prin stepă decît aleargă astăzi. Dă-i zece armăsari sălbatici să se bată cu ei, şi ţi-i sfîşie pe toţi. Cere-i orice şi-o să priceapă, o să asculte mai bine decît sluga cea mai isteaţă şi mai credincioasă... Păi, calul ăsta e... e...

Mokhi îşi plesni cu zgomot limba de cerul gurii, ca şi cum ar fi gustat din cea mai strașnică mîncare. Atunci, uluit el însuşi de mijlocul pe care-l găsise pentru a se exprima, rîse cum numai el ştia să rîdă, cu toată gura : în clipa cînd un hohot se stingea, un altul i se înălţa din piept, iar buzele-i late i se lungeau pînă la urechile enorme, dezvelindu-i dinţii scînteietori. Era în această veselie atîta sănătate, atîta nevinovăţie şi atîta uitare de sine, încît Tursen zîmbi, deşi nu prea avea obiceiul.

— Eşti un *seiz* [1] destoinic, Mokhi, zise el cu oarecare blîndeţe.

Apoi întrebă pe tonul cel mai aspru :

— Cine-a călărit ultima oară pe armăsarul ăsta ?

— Aseară, Uroz, feciorul tău... iar azi-dimineaţă eu însumi, răspunse Mokhi.

— Şi ?

— A fost un vis, răspunse Mokhi.

Vorbise în şoaptă, şi cu ochii pe jumătate închişi, ca şi cum încă ar mai fi fost biciuiţi de vîntul care-nsoţeşte caii în galop. Privirea lui Tursen coborî de pe faţa subit serioasă a lui Mokhi la încheieturile groase ale mîinilor lui uriaşe.

— Ai fi un bun *ciopendoz*, îi spuse bătrînul.

Mokhi rîse din nou aşa cum numai el ştia să rîdă, apoi strigă :

— Oricine ar putea fi, pe un asemenea cal !

— Destule vorbe în vînt, mormăi Tursen.

---

[1] Grăjdar.

Veselia lui Mokhi parcă se ofili dintr-o dată. Avu senzația că ocupa prea mult loc, că făcea prea mult zgomot. Îi fu rușine de statura și de rîsul lui.

— Mă întorc să lustruiesc șaua, rosti el.

Și marele *seiz* dispăru în cort, cu spinarea îndoită, cu capul între umeri, ca să pară mai mic.

Tursen se așeză pe lavița de piatră. Deasupra lui, armăsarul murg își înălță gîtul trufaș.

„Nu, își spunea bătrînul *ciopendoz,* niciodată nu se va mai vedea un asemenea cal.“ Pentru că nu va mai fi niciodată un Tursen ca să-l facă, alegînd amestecul de sînge cuvenit, supraveghind hrana mînzului în primii trei ani, cînd îl lăsa într-o libertate deplină ; înșeuîndu-l, înfrînîndu-l și călărindu-l în următorii trei ani, pentru ca mai apoi, vreme de alți trei ani, să-l obișnuiască încet, încet, prin exerciții ce-i puneau la încercare fiece mușchi, cu oboselile, cu acrobațiile cele mai grozave.

Într-adevăr, cailor care luau parte la *buzkași* li se cerea să aibă calitățile cele mai rare și mai contradictorii : înflăcărarea și dîrzenia, iuțeala vîntului și îndărătnicia unei vite de samar, bravura unui leu și iscusința unui cîine savant. Căci altfel, ar fi putut ei oare să se oprească din zbor, la cel mai ușor semn din genunchi, din frîu sau din pinten, ori să treacă de la fugă la urmărire, de la derobadă la învălmășeală, de la fentă la atac ? Totuși, nici unul din caii aceia uimitori nu se putea măsura cu armăsarul a cărui suflare fierbinte dezmierda acum obrajii zbîrciți ai lui Tursen. El îi întrecea pe toți rivalii săi, la fel cum bătrînul *ciopendoz* îi întrecuse pe cei mai buni dintre călăreți. Calul nu luase încă parte la alergări adevărate — abia intra în al zecelea an de viață, vîrsta deplinei maturități. Dar în toate exercițiile și simulacrele de joc, dovedise calități ce depășeau condiția animală. S-ar fi zis că, în chip misterios, Tursen îi transmisese o parte din voința lui aprigă, din curajul și din știința lui fără margini.

Etapele, eforturile, grijile și bucuriile împărtășite de-a lungul a nouă ani, se perindau în memoria bătrînului *ciopendoz.* Și la fiece amintire își repeta (cu mîndrie sau cu melancolie ?) „Nu, niciodată, niciodată !“

Un suspin îl trezi din visare. Rahim era în spatele lui, la un pas.

Curiozitatea băiatului era prea puternică : luminişul acesta rotund, despărţit de restul lumii... În mijloc, bătrînul şi calul acesta, la fel de împietriţi ca şi lavița pe care şedea Tursen... Şi legenda asta, despre care vorbeau uneori în şoaptă slujitorii de rînd ai moşiei.

— E chiar calul acela care-a fost botezat Jehol ?... Calul zălud ? întrebă el.

Abia rostise întrebarea, că-şi şi acoperi, instinctiv, faţa cu palmele — ca să şi-o ferească de lovitura ce avea negreşit să-i pedepsească neobrăzarea.

Tursen nu păru să-l fi auzit, iar băiatul se jură să nu mai scoată o vorbă. Totuşi se pomeni întrebînd :

— De ce l-au botezat aşa oamenii ?

— Pentru că-i mai deştept decît pot ei să priceapă, răspunse Tursen fără să se mişte.

Rahim trase aer în piept. Simţea că i se-nvîrteşte capul. Părea de necrezut, dar primise un răspuns !

— E chiar calul tău ? Al tău personal ? se grăbi să mai întrebe.

Tursen îi răspunse din nou. Poate că, fără să-şi dea prea bine seama, îl luase cu el pe băiat anume pentru a-şi rosti cu glas tare gîndurile prea apăsătoare. Căci numai încrederea, fervoarea, naivitatea unui copil îl puteau îndreptăţi pe-un bătrîn orgolios să-şi descarce asupră-i poverile amintirilor sale. Tursen nu-i făcea o mărturisire băiatului. El rupea o tradiţie.

Cu ochii aţintiţi asupra falnicului armăsar, bătrînul spuse :

— Am avut totdeauna un cal al meu. Întocmai ca şi tatăl meu, ca şi tatăl tatălui meu, ca şi tatăl acestuia. Toţi, nişte *ciopendozi* adevăraţi. Ei n-au fost niciodată bogaţi, deoarece, în loc de orice altceva, le plăcea să aibe un cal de *buzkaşi*. Animalele astea sînt, precum ştii, foarte scumpe şi nu-s de fel cruţate în întrecerile la care iau parte. Eu am făcut la fel cum făcuseră şi tatăl meu şi strămoşii lui. Atîta doar, că m-am folosit de ştiinţa lor, şi c-am avut mai mult noroc decît ei. Primul cal mi-a fost dat la douăzeci de ani, cînd i-am învins pe cei

mai buni *ciopendozi*. Era un armăsar din Bactriana, cetate vestită pentru caii săi de curse, încă din vechime. Și oamenii l-au botezat Jehol, nume pe care-aveau să-l dea, din prostie, tuturor cailor mei.

Tursen își apucă toiagul, se sprijini în el cu amîndouă mîinile, apoi își lăsă bărbia deasupra lor și spuse :

— Am avut cinci, de atunci încoace. Fiecare a fost mai bun decît tatăl lui, pentru că între timp eu învățam din ce în ce mai bine să selecționez iepele și pentru că, o dată cu vîrsta, creștea și experiența mea. Și iată-l pe cel mai bun dintre toți — ultimul Jehol...

Tursen amuți brusc. Își dădu totuși seama că vorbise doar pentru a-și rosti un gînd care nu-l mai părăsea : „Da, iată-l pe ultimul cal zălud. Dar eu nu mai sînt în stare să-l călăresc la primul său *buzkași*... Și încă ce *buzkași* !...“

Ce poftă și ce nevoie simțea să vorbească ! Dar nu se putea hotărî. Un bătrîn orgolios n-avea dreptul să-i împărtășească nici măcar unui copilandru cu inima curată jalea lui cea mai adîncă.

Tursen se ridică de pe lavița de piatră. Deși se ridică lesne, i se păru totuși că poartă o povară mai grea decît în acele clipe din zori, cînd trupul lui, parcă încărcat de lanțuri, refuza să-l asculte.

Mokhi ieși din cort, agitînd deasupra capului harnașamentul armăsarului. Pe piele și pe metal rîdea soarele, iar marele *seiz* rîdea o dată cu el.

— Vezi, stăpîne, vezi ? exclamă el. Jehol n-o să se facă de rușine la Kabul, în cetatea regelui.

— Diseară vei primi ultimele mele instrucțiuni, îi spuse Tursen.

Bătrînul *ciopendoz* schiță un gest spre nările armăsarului, dar nu-l sfîrși.

— Pe diseară, și tu, rosti el.

Apoi către Rahim :

— Așteaptă-mă pînă mă-ntorc.

— Cu Jehol ? strigă băiatul.

Tursen se depărtă fără a-i răspunde.

Rahim ridică ochii spre cer pentru a-i mulțumi că-i fusese atît de prielnic.

III

CELE DOUĂ ASTRE

O oră de trap era destul pentru a ajunge de pe pămînturile lui Osman bei la Daulad Abas.

Acesta era doar un biet tîrguşor, însă părea o adevărată capitală în ochii locuitorilor regiunii, vastă întindere de stepă, bogată în păşuni, dar atît de puţin populată încît cătunele ei se reduceau cînd la un pîlc de bordeie din lut zbicit, cînd la un pumn de iurte seminomade. La Daulad Abas exista un şef de district, o garnizoană, un post de poliţie, un bazar vechi situat în inima tîrguşorului şi o şcoală nou-nouţă, clădită chiar la porţile lui.

Mergînd spre bazar, Tursen trebui să treacă prin faţa şcolii.

Orele de dimineaţă se terminaseră. Totuşi o sumedenie de şcolari luau cu asalt înaltul zid cafeniu care ascundea clădirea şcolii şi grădina ei. Erau acolo copii mari şi mici, fii ai familiilor celor mai bogate, dar şi ai celor mai sărace, după cum o arătau *ceapanele* lor.

Calul voinic pe care Tursen îl luase din grajdul moşiei se opri singur : mulţimea copiilor se revărsase pe drum. Erau ciudat de tăcuţi şi priveau ţintă spre şcoală, cu ochii strălucitori şi gura căscată, unii dintre ei ridicîndu-se în vîrful picioarelor.

De pe şaua lui, Tursen îl recunoscu lesne pe omul care, rezemat de zid, ţinea în puterea lui atîţia băieţi, îndeobşte obraznici şi aproape sălbatici.

— Iată-l aşadar din nou printre noi pe Gvardi Ghegi, Povestitorul, îşi spuse.

Şi lăsînd slobod frîul, rosti cu glas tare, plin de adînc respect :

— Strămoş al neamului omenesc, binecuvîntată fie întoarcerea ta printre noi !

— Pace şi cinste ţie, Tursen, care-ai fost cel mai mare *ciopendoz* al acestei ţări, zise bătrînul cu o voce subţire dar răzbătătoare, aidoma clinchetului unui clopoţel spart.

Tursen scutură din cap. „M-a recunoscut, își spuse. După atîția ani de absență, de călătorii, după mii și mii de întîlniri..."

Copiii strigară deodată, într-un glas :

— Povestește-ne, povestește-ne grabnic !

Cel mai aprig zbiera un băiețaș bolnăvicios, care se sprijinea în cîrji.

— Te voi revedea la întoarcere, Strămoșule, zise Tursen.

Și atingînd cu pintenul coapsa calului, pătrunse în oraș.

*

Bazarul din Daulad Abas era unul dintre cele mai străvechi din provincie și-și păstra, chiar în mijlocul veacului nostru, toate culorile, miresmele, formele și obiceiurile tîrgurilor din Asia Centrală, întocmai cum luaseră ele ființă în noaptea vremilor.

În labirintul de ulicioare, străduțe și fundături, de prăvălii, magherniță și tarabe, soarele, care-și strecura razele jucăușe prin împletiturile de crengi și de paie atîrnate deasupra aleilor, făurea pretutindeni contraste de lumină și umbră, alcătuia zone de clar-obscur în care fețele, veșmintele, stofele, metalele, alimentele se îmbogățeau cu-o forță misterioasă. Un biet *ceapan* găurit căpăta tonurile unei catifele scumpe. Ochii slăbiți ai unui negustor bătrîn, ghemuit în taraba lui, păreau să ascundă toată șiretenia lumii. Marile samovare de aramă se prefăceau în aur scînteietor. În galantare străluceau cu o violență barbară hartane de carne crudă, ciorchini uriași de struguri, pepeni cu miezul roșu ca sîngele. Caii priponiți de pragurile ușilor se zbăteau sub roiuri de muște. Din cînd în cînd, cîte o cămilă ghemuită la pămînt boncăluia lung. Așa se desfășura firul tradiției, așa se păstra veșnicia unui negoț urzit veac după veac din aceleași schimburi, practicate pe aceleași drumuri, cu aceleași rituri, aceleași tocmeli și aceleași orgii de ceai verde sau negru, cu aceeași sărăcie și aceeași opulență acceptate fără crîcnire.

De-a lungul aleilor principale și străduțelor labirintului mișunau oameni și animale, amestecîndu-se. Rangul și averea nu prea mai contau în această învălmășeală. Cel mai bogat își croia la fel de anevoie loc prin mulțime ca și cel mai sărac. Totuși, cîțiva oameni izbuteau să scape de această servitute: *ciopendozii*. Cînd ceilalți le zăreau cușmele, se stîrnea în preajmă un murmur de admirație. Numele iubite treceau din gură-n gură, din rînd în rînd. Și oricît ar fi fost de deasă mulțimea, se croia ca prin minune un drum pe care eroul jocurilor de *buzkași* pășea slobod, cu călcătura greoaie a cizmelor sale înalte. De-o parte și de alta a coridorului uman, el era salutat cu ovații, laude, binecuvîntări, și i se ofereau felii de pepene și ciorchini de struguri. Eroul le răspundea cu bonomie, printr-un cuvînt de mulțumire, prin rîsete, glume sau bătăi pe umăr.

Printr-o deschizătură tăiată în gluga *ciadorului*, femeile îl urmăreau cu-o privire visătoare, deoarece n-aveau dreptul să asiste la *buzkași*: de cînd era practicat acest sport național, nici o femeie nu fusese văzută vreodată printre spectatori.

În centrul bazarului, cel mai bogat negustător de stofe avea drept dugheană o podină mare și înaltă, închisă prin cîțiva pereți. În această incintă răcoroasă și întunecoasă se adunaseră o seamă de personaje simandicoase: căpetenia districtului, căreia i se spunea „micul guvernator", pentru a-l deosebi de guvernatorul cel mare — al întregii provincii Maimana —, starostele jocurilor de *buzkași* pentru aceeași regiune, precum și Osman bei și alți doi renumiți proprietari de grajduri, ai căror cai urmau să alerge la Kabul, în întrecerea patronată de rege.

În cinstea lor, scoarțele obișnuite fuseseră acoperite cu covoare scumpe și moi. Tolăniți pe jos, cu umerii rezemați de maldărele de pînzeturi și mătăsuri venite din Persia, India și Japonia, își duceau tacticos la buze cestile de faianță rusească, din care ieșea aroma ceaiului verde, importat din China.

Prezența acestor notabilități, oferite parcă mușteriilor pe o estradă, atrăgea o mulțime de gură-cască. Negustătorul nu făcea nimic pentru a-i alunga: el dorea de fapt ca întreg bazarul să ia cunoștință de cinstea acordată

dughenii sale de iluştrii săi oaspeţi. Ca să ajungă acolo, Tursen trebui să-şi îndemne calul cu cravaşa prin mulţime.

Îi veni ceva mai uşor să descalece. Podina pe care se îngrămădeau stofele se afla chiar în dreptul scărilor sale. Prăvăliaşi şi slugi îl ajutară să se dea jos, îi aduseră perne şi-i oferiră ceai. Înainte de a primi, Tursen îi salută ceremonios pe gazdă şi pe oaspeţi. Iar aceştia, deşi superiori în rang, slujbe sau avere, îi răspunseră ca unui egal, cu aceeaşi curtenie. Apoi, în vreme ce Tursen se lungea pe perne şi, făcîndu-se comod, sorbea încet şi cu zgomot lichidul fierbinte, toţi ceilalţi rămaseră tăcuţi. Se ştia că bătrînului nu-i plăceau întrebările. Dacă avea ceva de spus, o făcea în clipa cînd îi venea lui chef.

Un *bacia* puse în mîinile lui Tursen o narghilea. Bătrînul o duse la buze şi lăsă să-i pătrundă în plămîni fumul răcorit de apa din vas. Abia după aceea rosti, adresîndu-se deopotrivă starostelui jocurilor de *buzkaşi,* micului guvernator şi lui Osman bei :

— Am făcut alegerea.

Şi înşiră numele călăreţilor pe care-i alesese pentru Kabul, precum şi numele cailor. Apoi tăcu. Într-o ţară în care se vorbea mult, Tursen era un taciturn. Cu atît mai mari erau respectul şi teama pe care le inspira.

— Totul e în perfectă ordine, ca de obicei cînd e vorba de tine, îi spuse starostele jocurilor de *buzkaşi,* care răspundea de echipele de *ciopendozi* din întreaga provincie.

Era un bărbat în vîrstă de şaizeci de ani, înalt, zvelt, cu trăsături armonioase, şi foarte rasat. Un somptuos *ceapan* de mătase verzuie, cu dungi late şi albe, i se revărsa peste pantalonii argintii şi peste cizmele foarte moi ce-i veneau pînă la genunchi. Trăsăturile, vocea şi gesturile erau ale unui mare senior. Dar dacă Tursen îşi înclină capul masiv pentru a-i mulţumi de compliment, o făcu doar din pricină că acest mare senior cunoştea aproape la fel de bine ca şi el caii şi călăreţii.

— *Ciopendozii,* caii lor şi *seizii* vor merge cu camionul, urmă starostele jocurilor. Au nevoie de cîteva zile ca să se deprindă cu aerul din Kabul.

— Adevărat... Acolo e cu şase mii de picioare mai sus decît aici, spuse Osman bei, cu zîmbetul pe care-l

purta întotdeauna pe fața sa rumenă și lucioasă, parcă pentru a se scuza că-i atît de bogat.

Se așternu iarăși tăcere. Narghileaua începu să treacă din gură în gură. Tursen închise ochii. Osman bei îi aruncă o privire stăruitoare micului guvernator, care-l bătu pe genunchi pe starostele jocurilor și-i șopti la ureche :

— Dar Uroz ?... Ești singurul care poți pune întrebarea.

Atunci starostele jocurilor, plimbîndu-și pe mînerul cravașei sale ferecate cu argint o mînă foarte frumoasă și foarte îngrijită, rosti :

— Iartă-mi, prea cinstite Tursen, nerăbdarea pe care o arăt și care nu se potrivește cu părul nostru alb. Dar datoria mă obligă... Încă nu cunoaștem calul pe care l-ai hărăzit feciorului tău, Uroz...

— Feciorul meu ar fi trebuit să fie cu voi, zise Tursen, cu ochii închiși.

— A fost văzut în bazar, spuse micul guvernator.

— Unde ? întrebă Tursen.

— La luptele de cămile, răspunse Osman bei surîzînd.

— Nu știe că v-ați adunat aici ? mai întrebă Tursen, fără să-și ridice privirea.

— Vrea să vadă sfîrșitul luptelor, răspunse micul guvernator.

Tursen deschise încet ochii și-i privi pe fiecare dintre cei trei.

— *Bacia,* îi porunci el băiatului care-i oferea din nou narghileaua, du-te și spune-i lui Uroz că mă aflu aici.

*

Înspre miazăzi, bazarul din Daulad Abas era mărginit de ruinele unei străvechi fortărețe. Labirintul străduțelor acoperite se sfîrșea brusc într-un platou întins, străjuit de ziduri crenelate de pămînt roșu. Pe neașteptate, treceai din dulcea obscuritate a coridoarelor înguste la lumina crudă, tăioasă, a soarelui de stepă, ce se apropia acum de zenit.

De obicei, locul acesta era pustiu în ceasurile de arșiță. Vedeai doar, la poalele fortificațiilor, mormanele de

baloturi masive descărcate de caravanieri, și animalele lor ce se adăposteau în umbra puțină a străvechilor pietre roase de vreme. În ziua aceea, sute de oameni umpleau platoul, *ceapan* lîngă *ceapan*, umăr lîngă umăr, încît emoția intensă ce-i stăpînea, îi făcea să vibreze ca un singur mușchi. Și iată de ce : deasupra turbanelor și cîrpelor de pe capetele oamenilor, se înfruntau două boturi pline de bale, proțăpite pe două gîturi enorme, umflate, scălîmbe, ca de reptile.

La Daulad Abas, ca în tot Afganistanul de altfel, oamenii aveau pasiunea spectacolelor în care animalele se sfîșie, se sugrumă, se devoră reciproc. Dar din toate jocurile de acest gen — lupte de cocoși, de ciini, de berbeci, de prepeliță — oamenii preferau încăierările dintre cămile, deoarece aceste încăierări erau cele mai rare : pentru a le organiza era nevoie de niște animale de o forță și de o ferocitate neobișnuite, care n-aveau chef să ucidă decît cînd erau în călduri.

Printr-un întreit concurs de împrejurări se nimerea ca acum să fie perioada cea mai prielnică, să se fi găsit într-o caravană venită din Badakhan doi masculi puternici și agresivi la culme, și ca proprietarii lor să vrea să tragă folos din această agresivitate.

Uriașii adversari, negri și păroși, inspirau teamă chiar în stare de odihnă, prin aerul lor de răutate sălbatică. Acum, cînd se luptau pe viață și pe moarte, ai fi zis că sînt pe jumătate jivine, pe jumătate monștri. Picioarele lor lungi, mlădioase, îndoite, dezarticulate și încleștate în luptă, păreau un ghem de șerpi scîrbavnici, acoperiți de smocuri de păr. Alte două reptile enorme țișneau, încolăcite, deasupra hîdelor cocoașe zgîlțîite de furia atacurilor : gîturile celor două animale. Iar în creștetul acestora, boturile căscate lăsau să curgă de pe buzele lor enorme, flasce și schimonosite de un rînjet oribil, valuri de bale în care clocoteau și plesneau fără-ncetare bășici de sînge.

La pămînt sau în picioare, despărțite sau învălmășite, dar veșnic atîtate să se ucidă una pe alta, mușcîndu-se ori scoțîndu-și mațele, cele două cămile negre și păroase, cu sexul îmbățoșat într-o erecție în care furia atacului înlocuia frenezia împerecherii, duceau o luptă ce părea

să-şi aibă obîrşia în cea mai adîncă noapte a lumii, în timp ce şoimii şi ereţii stepelor se roteau deasupra bătrînelor turnuri în ruină, în faţa crenelurilor de lut roşu profilate pe cerul orbitor.

Un muget continuu, cînd triumfător, cînd funebru, însoţea asalturile : bocet şi icnet, chiot războinic, invocaţie către sevele veşnice, vestire a morţii. La fiece mişcare, la fiece chemare a bestiilor zălude, răspundea o mulţime înfierbîntată de soare, zăpăcită de mirosul năduşelii, al sîngelui, al urinei — miros răspîndit de aceste animale monstruoase.

Un spectator părea totuşi să fie în afara acestui delir, deşi stătea în primele rînduri ale asistenţei. Braţele lui se odihneau nemişcate pe *ceapanul* său cafeniu, iar faţa fină şi aprigă de sub cuşma îmblănită de *ciopendoz* nu avea nici o tresărire. Doar buzele crispate ca într-un rînjet de lup mărturiseau interesul ce-l purta spectacolului. Dar cînd sluga neguţătorului de stofe îl trase de mînă, privirea aspră, arzătoare cu care-l învrednici spectatorul era a unui om prins la rîndu-i, deşi în taină, de frenezia obştească.

— Ce doreşti de la mine, păduche de bazar ? întrebă el cu un glas şuierător, de mînie abia reţinută.

Băiatul răspunse grăbit, vîrîndu-şi capul între umeri :

— Trebuie să vii numaidecît la stăpînu-meu !

— Ţi-am şi dat răspunsul : nu vin pînă nu se termină lupta.

— Bine, dar...

Ciopendozul uitase de existenţa micului emisar. Din mulţime se ridica un strigăt mai ascuţit decît toate celelalte. Gîturile cămilelor se încolăciseră într-un efort spasmodic, şi se auzea cum le pîrîie vertebrele. Să fi însemnat moartea uneia dintre cămile ? Care anume avea să se prăbuşească ?

Rînjetul de lup apăruse din nou pe buzele *ciopendozului*. Nimic nu-l mai putea trezi din starea lui de transă. Totuşi, un nume fu de ajuns :

— Tursen... spuse sluga.

Şi *ciopendozul* îl ascultă, fără voia lui.

— Prea cinstitul Tursen, tatăl dumitale, a sosit şi te cheamă...

O clipă, omul cu cușma îmblănită nădăjdui că lupta se va isprăvi și că, astfel, totul va fi în ordine. Dar cei doi bărbătuși se dezlipiseră unul de celălalt și boncăluiau acum spre crenelurile roșii, spre cerul incandescent, parcă invocîndu-le înainte de a reîncepe atacul.

— Tatăl dumitale, marele Tursen... repetă sluga.

Ciopendozul își părăsi locul.

*

Cu capul drept și țeapăn, fără să privească într-o parte sau alta, Uroz își ațintea ochii ușor oblici asupra spațiului pe care mulțimea i-l deschidea în chiar trupul ei, pentru a-l lăsa să treacă — pe el, mai degrabă decît pe oricare alt *ciopendoz*.

Căci nu era oare el cel mai vestit dintre toți?

La acest omagiu suprem și la elogiile ce-l însoțeau, Uroz părea să rămînă orb, surd și ostil, din pricină că era din nou contrariat în ambiția lui cea mai puternică și cea mai adevărată: setea de glorie. Nu se putea lipsi de ea. O dorea cu orice preț. Gloria i-era necesară ca pîinea și ca apa. Fiind a lui, ea îl urmărea, supusă și fidelă. Dar cine i-o dăruia? Gloata asta... O adunătură de oameni năduși[ți], cu privirea nătîngă, cu guri ticăloase... Iar el, Uroz, căruia onoarea îi poruncise să n-aibă niciodată nevoie de nimeni, trebuia să depindă de această turmă pentru însăși esența vieții sale.

Gloria. Da. Soarele de pe cerul stepei. Cîntecul vîntului în ierburile învoalte. Nu glasurile astea! Nu fețele astea!

Să nu le audă. Să nu le vadă. Să meargă cu ochii închiși. Cu fălcile încleștate...

Astfel înainta, pe călcîiele lui înalte, Uroz, omul care nu concepea să trăiască fără faima dăruită de semenii săi, deși le refuza dreptul de a i-o dărui.

Pe fața lui aspră și colțuroasă, încadrată de o bărbiță scurtă, ascuțită ca un vîrf de pumnal, mușchii vibrau, iar pometii ieșeau și mai mult în afară, din pricina maxilarelor încleștate.

— Nu-i la fel ca ceilalți, murmura mulțimea din bazar.

— Nu scoate-un cuvînt, niciodată...

— Nici măcar un zîmbet...

— E atît de mîndru, atît de aspru...
— N-are nici un prieten...
— Nici măcar pentru cai nu simte prietenie...
— Inspiră teamă...
— E-un lup...

Dar mulțimea îl admira și mai mult pe Uroz pentru uimirea și spaima ce le inspira. Iar lui această spaimă îi prilejuia de obicei o satisfacție adîncă. Era un sentiment cu care orgoliul lui se putea hrăni din plin.

De obicei. Nu, însă, și azi-dimineață : „Astăzi, *mie* mi-e teamă, își spunea Uroz. Sînt ca un cîine bătut. Oamenii mă fluieră, și eu sosesc alergînd.“ Se mai uită o dată la uriașele cămile negre, a căror luptă n-o mai putea urmări, și-și spuse :

„N-am nevoie de nimeni și de nimic, Profetul mi-e martor ! Nu mă tem de nimeni și de nimic. O să-i arăt eu *lui* !“

*

Narghileaua ajunsese între timp la Osman bei, continuîndu-și ocolul. Dintre toți oaspeții negustorului de stofe, el era cel mai pregătit, prin averea și privilegiile sale, să trăiască din plin bucuriile simțurilor. Pe fața lui netedă se și zugrăvea așteptarea plăcerii, cînd deodată se ridică pe pernele ce-l sprijineau în toate părțile.

Un zvon depărtat și confuz răzbea pînă-n dugheana de stofe și în același timp, pe străduță, mulțimea se depărta — ceea ce părea imposibil, într-atît era de compactă. Mușteriii, trecătorii, sacagiii, marchitarii, pînă și mînătorii de catîri — cei mai încăpățînați oameni din lume — se trăgeau înapoi, se striveau lipindu-se de galantarele dughenilor. Se deschise un coridor îngust, iar la capătul lui apăru un bărbat cu-o cușmă îmblănită.

Tursen îl recunoscu înaintea celorlalți și rosti cu jumătate de glas, pe un ton nepăsător :

— Uite-l pe Uroz.

Numele acesta, smuls parcă din gura lui de către mulțime, se întoarse multiplicat de sute de ori, într-un ecou triumfal :

— Uroz... Uroz... Uroz... Uroz...

Fără să-şi dea seama, Tursen îşi desprinsese cu încetul umerii dintre perne. Acum auzea :

— Uroz... Uroz... feciorul lui Tursen...

Sprijinindu-se în palmele-i enorme, Tursen îşi ţinea drept pieptul masiv. Nu putea primi, stînd culcat, un asemenea dar al soartei. Tursen fusese încredinţat că trufia şi setea de glorie se stinseseră în el. Retras de multă vreme pe moşia lui Osman bei, nici nu mai avea faţă pentru faimă, căci legenda şterge trăsăturile celor vii. Bătrînul Tursem mai ştia că, dacă propriu-i nume era asociat în această clipă cu acela al lui Uroz, asta se datora numai datinii strămoşeşti. Căci odinioară se strigase şi despre el :

„Tursen, Tursen, feciorul lui Tongut !"

Dar nu-i păsa. Acum, după atîta tăcere, auzea cum urcă din nou spre el cîntecul mulţimii.

Şi pentru că minunatul cîntec îi era dăruit de propriu-i fiu, Tursen găsi deodată o scuză tuturor cusururilor ce-l supărau şi-l iritau la Uroz. Nu era spătos ? În schimb, ce mlădiere, ce sprinteneală uluitoare ! Faţa lui n-avea cicatrici, care sînt onoarea *ciopendozilor* ? Dar nu era asta o dovadă a măiestriei sale ? Pasul lui prea uşor nu avea demnitatea cuvenită unui om de patruzeci şi cinci de ani ? În schimb, ce acrobat era cînd stătea călare ! Şi chiar în acest rînjet obraznic, de lup, pe care, în copilărie, nu i-l putuse şterge nici cu cravaşa, Tursen vedea semnul unei întemeiate mîndrii, acum, cînd îşi auzea numele strigat alături de-al lui Uroz.

Acesta ajunsese la podina neguţătorului de stofe. Dispreţuind treptele, se sprijini uşor de marginea ei şi, dintr-o săritură, fu pe covorul ce-o acoperea. Toţi — neguţătorul şi musafirii lui — se ridicaseră spre a-l întîmpina. Toţi, în afară de Tursen. Puţin îi păsa că Uroz era cel mai bun *ciopendoz* şi eroul provinciei. Fusese el însuşi, înaintea lui. Şi-apoi, acest *ciopendoz* era fiul său !

Cînd Uroz văzu torsul monumental al lui Tursen aşezat ca un bloc de marmură pe temelia picioarelor lui îndoite sub *ceapan*, se gîndi fără să vrea : „Ceilalţi au mai multă avere, mai multă carte şi mai multă putere decît bătrînul, dar el e adevăratul senior".

Și atunci, în ciuda trufiei sale, Uroz se înclină pînă la umărul lui Tursen, îl atinse cu fruntea și rosti cuvintele de supunere și de respect, cu care se cuvenea ca un fiu să-și salute tatăl, deși el îl ura pe acest tată, de aproape treizeci de ani încoace.

Supunerea lui Uroz în văzul unei mulțimi care-l idolatriza, îi dădu, o clipă, bătrînului sentimentul paternității.

Sculîndu-se în picioare, ridică o mînă și rosti, în tăcerea ce se lăsase :

— Nu-mi plac vorbele de prisos. Ascultați-mă, așadar, căci voi fi foarte scurt. Am un nou armăsar, gata să alerge în întrecere. Numele lui este Calul Zălud.

— Numele ne este cunoscut ! exclamară oamenii.

— Calul despre care vorbesc este ultimul, și cel mai bun din neamul lui, adăugă Tursen.

— Atunci, spuse starostele jocurilor de *buzkași*, înseamnă că n-are pereche în cele trei provincii.

— Așa socot, răspunse bătrînul. Iată de ce fiul meu, Uroz, va alerga pe acest cal la Kabul, în capitală.

Tursen răsuflă adînc. Spusese ceea ce voise să spună. Acum se putea așeza din nou la locul lui, pe perne. Dar nu făcu asta, ci ridică din nou mîna pentru a arăta că nu isprăvise.

Simțea oare nevoia să păstreze căldura mulțimii, întocmai ca un călător care, după ce-a poposit multă vreme în țara crepusculară a ghețurilor, nu ajunge să se satură de soare ? Sau se gîndea oare că nu-i poate rămîne dator lui Uroz ?

— Oameni buni, care mă ascultați și care-mi veți răspîndi mai apoi cuvintele, rosti el încet, vă iau ca martori că, dacă la Kabul, calul meu Jehol va cîștiga *buzkașiul* regelui, el îi va aparține fiului meu Uroz, și numai lui !

După care, Tursen se așeză, cu picioarele încrucișate și pieptul drept.

Dar abia se așezase, că mulțimea și începu să vocifereze. Adevărul și minciuna se împleteau în cuvintele

acestor oameni care strigau, impresionați de un gest atît de nobil :

— Să renunțe la armăsar !

— La o asemenea avere !

— La o asemenea glorie !

— Ce tată bun și darnic !

— Cît își iubește fiul !

Iar Tursen se gîndea, uimit : „Să fie oare adevărat ? Dac-am făcut acest gest, înseamnă chiar că-l iubesc".

Uroz îl privea pe Tursen cu o expresie de incredulitate aproape copilăroasă pe fața lui mîndră și aspră. El, care călcînd datina, legea neamului său, a sîngelui său, nu avusese niciodată un cal vrednic de dînsul, deoarece preferase să-și risipească banii cîștigați pe chefuri, pe cizme și pe cușme scumpe, sau pe luptele de berbeci, de cocoși, de cîini și de prepelițe, el care nu mînase la victorie decît caii altora, iată că primea acum în dar Calul Zălud ! Îl călărise, și-l cunoștea bine. Victoria li-era asigurată la marele *buzkași* regal.

Cînd se aplecă să sărute umărul bătrînului, Uroz o făcu, pentru prima oară în viața lui, cu bucurie, și nesilit de nimic. „Tatăl meu, adevăratul meu tată ! își spunea. Sînt mîndru de el, și-l iubesc."

*

La masă, care li se servi invitaților în fundul dughenii, Tursen și Uroz, așezați unul lîngă celălalt, schimbară foarte puține vorbe. Dar cînd înfulecau din plăcinta caldă și fragedă, sau cînd își înfigeau degetele în orezul gătit cu zece condimente, în tocana de oaie, în pilaful de pui sau în brînza făcută din lapte acru, era limpede că nu se împărtășeau din mîncăruri obișnuite.

Ospățul ținu multă vreme. În cele din urmă, slugile turnară apa din ibrice pe mîinile comesenilor. Starostele jocurilor de *buzkași* spuse atunci :

— Îi mulțumesc gazdei noastre și-o rog să mă scuze... E timpul...

Începuse să se întunece pe străduțele, pustii acum, ale bazarului. Micul guvernator își petrecu prietenii pînă-n piața principală a orașului, unde se înălța clădirea

pe care-o ocupa în calitatea lui oficială. Se afla acolo o maşină americană de model vechi, spaţioasă şi strălucitoare, cu capota coborîtă. Un şofer cu turban şi *ceapan* îi deschise lui Osman bei portiera. Acesta îi pofti pe Uroz şi pe starostele jocurilor să ia loc pe bancheta din faţă — loc de onoare. El însuşi şi cei doi bogătaşi ai provinciei se aşezară în fundul maşinii.

Şoferul claxonă îndelung, parcă anume pentru a vesti lumii gloriosul său start. Maşina dădu ocol pieţii. Călătorii strigau, rîdeau, îşi agitau braţele. Ciucurii tichiilor şi mînecile *ceapanelor* lor pestriţe fluturau în vînt. Cuşma din blană de lup a lui Uroz rămînea însă neclintită. Tursen îşi văzu fiul dispărînd la o cotitură şi simţi deodată un gol în piept. Un străin pornea cu alţi străini pe drumul colbuit care-avea să-i ducă, prin Maimana şi Mazar-Y-Şerif, spre trecătorile Hinducuşului... Iar după aceea... Tursen simţi un gust de fiere în cerul gurii... La marele, neîntrecutul *buzkaşi* regal din capitala Kabul, nu el va fi acela care va încăleca pe Calul Zălud.

Micul guvernator îl întrebă, deodată :

— N-ai vrea, Tursen, să-mi faci onoarea de a bea, la mine acasă, puţin ceai verde sau negru, după pofta inimii ?

— Nu ! răspunse cu asprime bătrînul.

Avea o singură dorinţă : să-şi regăsească armăsarul cît mai repede, în mijlocul poienii, lîngă bazin.

*

Trecînd prin faţa şcolii, Tursen îl găsi pe Gvardi Ghegi singur, dar tot rezemat de zidul acela întunecat. Îl salută pe moşneag şi dădu să-şi vadă de drum. Deodată însă, fără să ştie de ce, îşi opri calul şi spuse :

— Strămoşule, primeşte, rogu-te sărmana ospitalitate pe care ţi-o pot oferi.

— Voi fi onorat şi fericit s-o primesc, răspunse Gvardi Ghegi.

Şi-i întinse lui Tursen o mînă descărnată, pe care călăreţul o apucă, săltîndu-l pe crupa calului, cu senzaţia că ridică un fulg.

— Întîi de toate, îţi voi arăta armăsarul meu, îi spuse Tursen.

— Pe Jehol, cel din urmă Cal Zălud, grăi povestitorul fără virstă.

Numele armăsarului murg răsună cu întreaga-i frumuseţe, cu întregul înţeles tainic pe care-l avea pentru Tursen. Acesta pricepu atunci că-l luase cu el pe Gvardi Ghegi pentru că simţise nevoia, după o zi atît de ciudată, să stea de vorbă cu un om mai înţelept decît dînsul.

Străbătură repede drumul, în tăcere. Pe pămînturile lui Osman bei, Tursen avu grijă să ocolească clădirea principală şi acareturile ei, pentru a ajunge la adăpostul armăsarului fără a întîlni pe nimeni.

Lîngă liziera copacilor, Rahim privea fericit spre cerul senin pe care se ghicea apropierea amurgului. Trăise cea mai frumoasă zi din viaţa lui.

Zărindu-l pe Tursen, micul *bacia* dădu fuga spre el ca să-l ajute să descalece. Tursen îl întrebă, fără a se clinti din şea :

— Ce cauţi aici ?

- Mi-ai ingăduit să rămîn, stăpîne, răspunse Rahim cu un zîmbet ce-i dezvelea toţi dinţii.

- Pentru ce nu te afli lîngă Mokhi şi lîngă armăsar ?

Micul *bacia* se trase înapoi, dar nu de spaimă ci de uimire.

— Aşadar, nu ştii, stăpîne ?

Privirea pe care i-o aruncă Tursen îl făcu pe Rahim să amuţească.

— Ei bine ? îl întrebă marele comis.

— A plecat la Kabul...

- La Kabul ? Fără să m-aştepte ? Doar îi poruncisem *seizului*...

Vocea lui Tursen era joasă şi răguşită.

— Ce putea face ? ! exclamă Rahim. A venit un camion cu soldaţi de-ai micului guvernator, care primiseră poruncă de la starostele jocurilor să-l ia pe Jehol.

— Aici poruncesc numai eu ! tună Tursen. Ţine-ţi gura, mişelule !

Şi Tursen îl plesni de două ori pe obraz cu cravaşa, rămînînd în şa şi lovindu-l cu cotul pe bătrînul povestitor aşezat în spatele lui. Bila de plumb legată de şfichiul

cravașei sfîșie obrajii băiatului, însîngerîndu-i. Tursen se depărtă, mînîndu-și calul la trap.

Cu mîinile atîrnîndu-i neputincioase, Rahim lăsă ca sîngele să-i mînjească fața. Nu plîngea. Nu-l ura pe Tursen. Bătrînul *ciopendoz* avea pentru acest copilandru înfățișarea destinului.

*

Pe una din laturi, moșia lui Osman bei avea ca hotar Șirin Daria, un rîuleț prins în chingile unor maluri de lut noroios, cu o apă atît de domoală, încît abia o vedeai curgînd printre bulzii de pămînt roșcat și baligile de oaie pe care le căra la vale.

Calul care-i ducea pe Tursen și pe Gvardi Ghegi coborî cu luare aminte malul prăvălatic și buretos al rîulețului, apoi străbătu fără greutate apa, printr-un vad, unde aceasta nu trecea de scările călărețului. Mai greu îi veni să aburce malul dimpotrivă, la fel de înalt, abrupt și lunecos ca și celălalt. Ajuns sus, calul simți sub copite un teren neted, uscat, bolovănos. Tursen îl mînă la trap și ajunse repede la un platou în formă de semilună, străjuit de un deal. Cîteva colibe prizărite, din pămînt negru, se rezemau de deal. În mijlocul platoului se zărea o iurtă mare, de tip uzbec, jumătate colibă, jumătate cort, locuință stabilă și nomadă în același timp, rotundă la bază, ascuțită în vîrf, și făcută parte din lînă brută, parte din stuf.

Cînd cei doi trecură prin fața acestui cătun pricăjit, Gvardi Ghegi murmură :

— Kalakcckan.

Iar cînd descălecară lîngă iurtă, îi spuse lui Tursen :

— Iurta asta a fost înălțată aici de către bunicul tău, după ce a schimbat bucata asta de pămînt pe cîteva oi borțoase.

La auzul acestor vorbe, Tursen rămase uimit, în ciuda faptului că știa atîtea despre Gvardi Ghegi și despre memoria lui. Nu-și arătă însă uimirea, și se întoarse cu fața spre un țăran gîrbovit și spre un băiețaș care veneau, amîndoi foarte sărăcăcios îmbrăcați, dinspre cătunul ghemuit la poalele dealului.

Băieţaşul sări pe cal şi porni cu el. Ţăranul ascultă poruncile lui Tursen. Abia după aceea, bătrînul *ciopendoz* întrebă, aparent fără pic de curiozitate :

— Cum de ţii minte atîtea lucruri, Strămoşule ?

— Ochii şi inima îşi amintesc lesne ceea ce au îndrăgit, răspunse Gvardi Ghegi. Bunicu-tău a ales un loc ce-i semăna, ca să-şi înalţe iurta. Podişul ăsta e sărac, şi nu prea înalt, dar aici omul e stăpîn, iar privirea lui răzbate departe în stepă.

În cîte seri, la aceeaşi oră, stînd în faţa cîmpiei ce luneca pînă-n zare, nu-şi simţise Tursen inima împăcată, desprinsă de orice griji mărunte şi înfrăţită cu această întindere slobodă, nemărginită, unde, sub razele asfinţitului, vegetaţia săracă devenea o iarbă scumpă, uşoară, străvezie, parcă anume făcută pentru a fi străbătută de călăreţi...

Dar vorbele şi vocea lui Gvardi Ghegi îl făceau pe Tursen să înţeleagă pentru prima oară că bunicul său — un bătrîn nenorocit, despre care avea o amintire neplăcută — îşi aţintise, în acelaşi loc şi cu aceeaşi bucurie, privirea asupra stepei acesteia înalte, în care văzuse, ca şi el, o frunză lată a înţelepciunii, pe suprafaţa căreia cele mai mici încreţituri ale pămîntului închipuiau semnele unui alfabet etern.

— Spune-mi, întrebă gînditor Tursen, dacă ai atîtea amintiri, înseamnă oare că ochii şi inima ta au îndrăgit multe locuri şi mulţi oameni ?

Gvardi Ghegi clătină uşor din cap.

— Sub cer se pot întîlni multe pămînturi, şi mulţi oameni vrednici de iubire, răspunse el. Nu găseşti ?

— Nu, zise Tursen. Prietenul tuturor nu e prieten cu nimeni.

— Dar ţie cine ţi-a fost drag ? întrebă Gvardi Ghegi.

— Asta, răspunse Tursen arătînd spre stepă. Şi caii frumoşi. Şi cîţiva *ciopendozi* destoinici.

Băieţaşul se întorsese din sat. Acum tîra lîngă iurtă o bancă şi o masă de lemn, grosolan cioplită.

— În curînd te vei putea odihni, Strămoşule, spuse Tursen.

Se aşezară unul lîngă celălalt, neavînd în faţa lor decît platoul pustiu şi, ceva mai jos, stepa nemărginită. Soarele scăpăta încet. Turme de oi se zăreau pe crestele dealurilor depărtate. Ciobani călări, cu puşca în bandulieră, mînau turmele, profilîndu-şi siluetele negre şi firave pe cerul în flăcări. Unii dintre aceşti călăreţi cîntau din trişcă. Prin liniştea stepei, melodiile lor simple şi limpezi ajungeau pînă la urechea lui Tursen. Era obişnuit încă din copilărie cu aceste cîntece triste. Ele erau pentru dînsul o parte a asfinţitului. Acum, însă, avu deodată impresia că nu le pricepuse niciodată tristeţea şi dorul, şi simţi în adîncurile fiinţei sale un gol şi un frig de neîndurat.

— Spune-mi, Strămoşule, cum se numeşte terenul acela de lîngă Kabul, unde se va ţine *buzkaşiul* regelui ?

— Bagrami, răspunse Gvardi Ghegi.

— E întins ? mai întrebă Tursen.

Bătrînul povestitor îi răspunse printr-o întrebare :

— De ce n-ai vrut să-l vezi cu ochii tăi ? Sînt încredinţat că ţi s-a propus să mergi acolo cu *ciopendozii,* pentru a face cinste provinciei tale.

— Sînt prea bătrîn, zise Tursen cu o voce aspră şi gîtuită.

— Nu eşti destul de bătrîn. Încă mai suferi la gîndul că îmbătrîneşti.

— Vorbeşte mai limpede, îl rugă Tursen.

— Adevărata bătrîneţe, rosti Gvardi Ghegi, e dincolo de toate frămîntările ; ea a uitat de împunsăturile trufiei, de regrete, de amărăciune. Ea nu pizmuieşte puterea propriului sînge.

Tursen se ridicase pe jumătate, întinzîndu-şi mîinile pe masă.

— De ce-mi spui asta ? întrebă el. De ce ?

Cu ochii lui fără vîrstă întorşi către zare, Gvardi îi răspunse :

— Îţi urăşti feciorul — singurul care ţi-a mai rămas — îl urăşti cum n-ai mai urît pe nimeni vreodată, pentru că Uroz, şi nu Tursen va arunca poate hoitul de berbec în Cercul Dreptăţii, la picioarele regelui.

Fruntea bătrînului *ciopendoz* se înclină puţin, în vreme ce-şi rezema şi mai vîrtos mîinile enorme pe masă.

— Nu-i poți ierta lui Uroz faptul că va călări în locul tău pe Calul Zălud, deși tu însuți i l-ai dăruit.

Fruntea dîrză a lui Tursen se plecă și mai mult.

— Și, spre a te răzbuna pe fiul tău, încheie Gvardi Ghegi, ai sluțit fața unui copil fericit.

Tursen se prăbuși pe bancă, vlăguit și zdrobit. O dată cu bătrînul povestitor, urcase în șa însuși adevărul. Acum vedea limpede ; tocmai asta își dorise, în taină.

El, care umbla atît de drept, și care era atît de sigur de ceea ce datora oamenilor și de ceea ce aceștia îi datorau lui, el, Tursen, omul care nu simțise niciodată ghimpele îndoielii, își petrecuse această zi fără să știe ce vrea cu adevărat și, poticnindu-se între sentimente tulburi, se zbătuse în furia-i oarbă și-n neputința lui, ca un cal nărăvaș prins în juvăț. Singur nu putea să desfacă lațul. Era deprins, din născare, să taie nodurile. Atîta tot. Și atunci, îl chemase în ajutor pe Gvardi Ghegi.

Iar ajutorul îi venise. Tursen aflase prin acest glas subțire, asemănător clinchetului unui clopoțel spart, tot ceea ce refuzase, din încăpățînare orgolioasă și din nevoia de demnitate, să cunoască.

O clipă fu uimit că acceptă cu capul plecat judecata altuia. Apoi simți doar bucuria de a fi găsit un om atît de bătrîn și de înțelept, căruia el, marele Tursen, să-i poată mărturisi, fără să se umilească, suferința, rușinea și nefericirea.

— Ceea ce spui e adevărat, rosti el ridicîndu-și fruntea. Dar ce pot face, Strămoșule ?

— Să îmbătrînești grabnic, răspunse Gvardi Ghegi.

Tăcură amîndoi, iar țăranul gîrbov puse pe masă o oală cu pilaf gătit cu grăsime de oaie, o plăcintă cu migdale și stafide, brînzeturi, cîteva felii de pepene și o căldare cu ceai în clocot. Dar Gvardi Ghegi și Tursen priveau spre cer.

Era lună plină. Soarele încă nu-și sfîrșise crugul, cînd luna trecu de linia orizontului, încît vedeai cele două astre, despărțite de întreaga boltă a cerului, unul aburcînd iar celălalt coborînd. Sosi și clipa cînd atinseră amîndouă aceeași înălțime, și rămaseră suspendate, în cumpănă, de-o parte și de alta a pămîntului gol. Aveau

aceeaşi dimensiune, aceeaşi culoare. Discurile lor sîngerii păreau să încadreze pe veci platoul Kalakcekan.

Apoi, urmîndu-şi fiecare drumul, soarele căpătă culoarea focului, iar luna aceea a aurului; soarele se scufundă în hăul lui fantastic, iar luna se înălţă în împărăţia nopţii.

Ţăranul gîrbov îi spuse cu mustrare în glas lui Tursen :

— Orezul şi ceaiul oaspetelui nostru se vor răci.

— Ai dreptate, îi răspunse Tursen.

Apoi, către Gvardi Ghegi :

— Iartă-mă, Strămoşule. Eram cu gîndurile aiurea.

Începură să mănînce. Ţăranul plecă.

— Ai o slugă bună, rosti Gvardi Ghegi.

— Da, zise Tursen. Iar Mokhi, feciorul său, va ajunge într-o zi un bun *ciopendoz*. Deocamdată, e *seiz* şi îngrijeşte de Calul Zălud.

Tursen simţi deodată că i se pune un nod în gît şi încetă să mănînce.

— Doar ai privit cerul, îi spuse Gvardi Ghegi. Nimic nu rămîne în cumpănă pe lumea asta. Cînd unul se înalţă, altul coboară.

— Aşa e, spuse Tursen strîngînd pumnii. Da, dar soarele se va înălţa din nou, mîine.

— Poate că şi noi, şopti Gvardi Ghegi.

Luna scăldă platoul în lumina ei. În fundul unei cocioabe din sărăcăciosul sat Kalakcekan prinseră a cînta în surdină o tobă mică şi o dambură.

IV

ZIUA CEA MARE

Trîmbiţele cavaleriei răsunau.

Cerul era senin, soarele ardea, iar dinspre munţii învăluiţi în zăpezi adia o boare plăcută. Sub suflarea culmilor fîlfîiau, fremătau, dănţuiau şi cîntau drapelele, stin-

dardele, fanioanele şi flamurile înfipte în jurul podişului Bagrami, din apropiere de Kabul. La o altitudine de şase mii de picioare avea să se dispute cel dintîi *buzkaşi* regal.

Podişul era întins, dar nu peste măsură. Călăreţii nu puteau s-o ia la sănătoasa şi să zacă apoi ore întregi într-o margine, aşa cum aveau obiceiul în stepa lor natală. Aici, spectatorii puteau fi siguri că nimic din galopadele şi luptele lor nu le va scăpa.

La miazănoapte, un sat cu căsuţele de tizic, proaspăt zugrăvite în tonuri trandafirii şi albastre, părea ca o icoană pe fundalul munţilor. Către apus se întindea un zid lung. La răsărit, un şir de camioane pestriţe, vopsite în cele mai strălucitoare culori, alcătuia un alt zid. În sfîrşit, către miazăzi, chiar înapoia drumului, se înalţa un dîmb. Toate acestea erau acoperite, parcă năpădite de un val de tunici, nădragi, cingători şi turbane care fluturau în vînt. Privind această mulţime ai fi putut crede că nu mai rămăsese la Kabul nici un tînăr, nici un bătrîn, nici un copil.

Trîmbiţele răsunau.

Cîntecul lor strident, vesel şi înaripat ca vîntul, îi ţinea în stare de alarmă pe miile de oameni care, mai toţi, străbătuseră în acea dimineaţă, pe jos, prin praf, cele patru leghe care despart capitala de podişul Bagrami. Şi mai veneau alţii, mereu. Coloane de praf străpunse de razele soarelui se înălţau în urma şi înaintea lor. Cînd ajungeau, în sfîrşit, la dîmbul din partea de miazăzi a drumului, erau morţi de sete şi se duceau numaidecît spre *ceaihanalele* improvizate sau spre tarabele încărcate cu struguri, cu pepeni şi cu rodii, pe care le înjghebaseră în ajun neguţătorii şireţi. Cei cu oarecare avere îl chemau la ei pe vreunul din numeroşii *bacia* care circulau prin mulţime cu narghilele, pentru folosirea cărora se plătea de fiece fum tras.

Trîmbiţele răsunau.

În faţa dealului, de cealaltă parte a drumului ce şerpuia la poalele lui, trei pavilioane de pînză colorată şi de lemn alb, construite unul lîngă altul cu ocazia serbării, se ridicau chiar pe terenul de joc. Marile corturi, aşa le numeau localnicii, încă sub stăpînirea amintirilor unei vieţi nomade.

Pavilionul din dreapta era rezervat înalților demnitari afgani, îmbrăcați europenește și purtînd pe cap *cule*. Străinii de rang umpleau cortul din stînga. Dar în pavilionul din mijloc, unde se vedea, chiar în centru, un mare jilț roșu, nu era nimeni deocamdată. Cortul acela era hărăzit regelui.

Fețele încununate cu cușme de astrahan se întorceau necontenit, prin acest spațiu gol, spre oaspeții străini. Printre aceștia se numărau oameni care întruchipau știința, avuția și forța celor mai puternice nații ale pămîntului. Acești ambasadori, ofițeri, savanți și șefi de misiuni nu reținеau privirile afganilor : ochii lor se opreau, fascinați și neîncrezători, asupra femeilor pe care le zăreau acolo. Căci în oceanul omenesc din jurul platoului, era cu neputință să găsești vreo femeie, măcar una singură, altundeva decît în acest ungher strîmt. Chiar și sub *ciadorul* care învăluie de la glezne pînă la păr, chiar și sub întreitul văl care acoperă fața, nici o femeie — fie ea de la nord sau de la sud de Hinducuș și fie ea de obîrșia cea mai umilă sau cea mai aleasă — nu trebuia și nu putea să asiste la un spectacol public, oricît de adînc ar fi intrat acesta în obiceiurile și-n sîngele poporului.

Vreme de veacuri, nici o țărancă din stepă nu văzuse jocul despre care vorbeau cu patimă și pe care-l trăiau tatăl și frații, soțul și feciorii ei. Iar cînd acest joc cucerise în sfîrșit capitala și fusese pus sub înalta oblăduire a regelui, toți supușii acestuia, pînă și cerșetorii din Kabul, erau chemați să se bucure de el, nu însă și regina, soția monarhului... Demnitarii afgani ascultau, gînditori, trăncăneala și rîsetele pițigăiate ale străinelor cu gîturile și brațele goale.

Trîmbițele răsunau. Flamurile dănțuiau.

Doi soldați trecură prin fața tribunelor de onoare, tîrînd după ei hoitul decapitat al unui berbec uriaș. Din gîtul lui tăiat curgea sînge. Pe acoperișurile caselor, în camioane și pe coasta dealului se auziră aceleași chiote sălbatice. Femeile străine își înăbușiră un țipăt de spaimă.

Soldații depuseră hoitul cu blana groasă într-o groapă nu prea adîncă, săpată chiar în fața jilțului roșu, care continua să fie neocupat. La stînga acestei gropi strălucea, foarte aproape de cortul regal, *Cercul Dreptății*,

trasat cu var nestins. De-a lungul celor trei pavilioane de onoare, se căsca un șanț mare și adînc, cu pereții betonați și aproape verticali, menit a-l proteja pe suveran și pe oaspeții săi. Căci așa hotărîseră sfetnicii veniți din stepă. Ei știau că, din clipa cînd erau stăpîniți de demonii jocului lor, *ciopendozii* nu mai aveau nimic sfînt și nu mai respectau pe nimeni, nici măcar pe rege, în onoarea căruia își primejduiau, totuși, oasele.

Trîmbițele răsunau din ce în ce mai vîrtos și mai limpede. Sub baldachinele vîrstate cu dungi albe și roșii se strecură un vîrtej de praf. Pe drum, în spatele pavilioanelor, se oprise un șir de mașini. Se auzi un zăngănit de arme. Mulțimea aclamă. Iar Zaher Șah, escortat de suita lui, pătrunse în pavilionul regal. Înalt, subțiratec, rasat, îmbrăcat europenește și purtînd pe cap o *culă* scumpă de astrahan, regele merse încet pînă la balustradă.

Atunci, pe platoul încadrat de soldați cu coifuri și de lăncieri călări, ale căror arme aveau în vîrf fanioane roșii, pe platoul acesta înconjurat de mulțimi, de culori și de zgomote, scăldat în lumină și dominat de lanțurile marilor munți afgani, se puse în mișcare parada care deschidea *buzkașiul* regal.

În fundul cîmpiei, în partea unde se zărea satul rozaiuriu, o ceată de călăreți, abia vizibilă, începu să înainteze, cu o încetineală solemnă, spre pavilionul suveranului. În frunte veneau trei trompeți, din ale căror alămuri dispuse în triunghi își lua zborul spre cer un marș vesel și sprințar cu pașii unei fetișcane. În urma lor călărea singur, strunindu-și cu o superbă ușurință calul arăbesc pursînge, un tînăr colonel, rudă cu regele, care avea misiunea de a conduce și controla toate peripețiile jocului. Ceva mai departe călăreau unul lîngă altul trei călăreți cărunți, dar atît de deprinși cu șeaua, încît se țineau în ea ca-ntr-un jilț moale. Fiecare dintre ei conducea cîte o echipă. Fiecare dintre ei era căpetenia jocurilor de *buzkași* din provincia sa: Maimana, Mazar-Y-Șerif, Kataghan — singurele regiuni din Afganistan unde, în virtutea unei tradiții imemoriale, animalele erau destul de rezistente, rapide și antrenate, iar oamenii destul de dibaci și viguroși pentru a se întrece în fața regelui.

Căpeteniile erau îmbrăcate în *ceapane* de mătase verde cu dungi albe.

În spatele lor veneau cele trei echipe rivale, numărînd fiecare cîte douăzeci de călăreţi şi desfăşurîndu-se într-un singur rînd. Cu fiecare pas căpătau contururi tot mai precise, dobîndindu-şi adevărata statură şi adevăratul relief, cei şaizeci de *ciopendozi*, cei mai buni şi cei mai vestiţi din stepă, aleşi într-o sută de încercări fără seamăn de grele, şi călări pe cei mai frumoşi armăsari din cele trei provincii.

În ziua aceea, *ciopendozii* nu erau îmbrăcaţi ca de obicei în *ceapane*. Fiece echipă îşi avea costumul ei propriu, anume conceput pentru *buzkaşiul* regal. Cei din Kataghan purtau bluze albe cu dungi verzi, vîrîte în nădragi largi de culoare cenuşie, care dispăreau în nişte cizme negre, cu turetcile pînă mai sus de genunchi. Cei din Mazar-Y-Şerif purtau tunici şi pantaloni de culoarea ruginii, iar cizmele din piele roşcată le veneau doar pînă la glezne. Cît despre călăreţii din Maimana, ei erau încălţaţi la fel ca aceştia din urmă, dar cazacele lor, de un cafeniu închis, erau mai scurte şi mai largi. Pe spinările lor se întindea, ca o stea ciudată, pielea hăcuită a unui miel alb de astrahan. Pe cap, toţi *ciopendozii* purtau cîte o cuşmă ţuguiată tivită cu blană şi căptuşită fie cu lînă fie cu piei brute, după cum hotărîse echipa cu pricina.

Astfel îmbrăcaţi şi gătiţi, cei şaizeci de eroi ai stepelor, călări pe nişte animale superbe, de toate nuanţele — de la negrul cel mai închis pînă la albul neprihănit — treceau încet, cu cravaşele în mîini, înşiraţi într-un singur rînd înapoia trompeţilor, care nu conteneau să trîmbiţeze, şi înapoia căpeteniilor lor vîrstnice, ocupînd toată lărgimea podişului Bagrami.

Feţele lor păreau cioplite în lemn sau tăiate în pielea cea mai aspră : galbene, cu buzele crîncene, cu pometii ascuţiţi şi cu ochii subţiaţi ai unor păsări de pradă.

Şirul celor şaizeci de *ciopendozi* ajunse în faţa pavilionului regal. Călăreţii îşi opriră caii şi se îndreptară în şei.

La stînga, douăzeci de cămăşi albe şi verzi.

La mijloc, douăzeci de tunici de culoarea ruginii.

La dreapta, douăzeci de cazace castanii, împodobite cu cîte o stea de astrahan alb.

Kataghan.

Mazar-Y-Șerif.

Maimana.

*

Fiind socotit cel mai bun *ciopendoz* din provincia lui, Uroz fusese plasat în mijlocul oamenilor din Maimana. Dar deși era încadrat la dreapta și la stînga de un zid viu de piepturi, cărora le cunoștea pînă și mirosul ce-l căpătau în luptă, Uroz, îmbrăcat în aceeași cazacă, purtînd pe cap aceeași cușmă și fiind la fel de împietrit ca și tovarășii săi, avea totuși sentimentul că se află deasupra și în afara lor, și că-i curge prin vine alt sînge. Bucuria lor rudimentară, mîndria lor deșartă, nu-i inspirau decît scîrbă. Setea lor de glorie se mulțumea, deci, cu această paradă de maimuțe savante ! O glorie împărțită în șaizeci. „Dacă n-am fi decît doi, unul tot ar fi de prisos", își spunea Uroz în sinea lui.

Stînd în picioare, cu mîna dreaptă dusă la *cula* lui cenușie, de astrahan, Zaher Șah îi saluta pe călăreți. Lîngă el, rezemat de balustradă, se afla drapelul pe care învingătorul avea să-l primească din mîinile sale și să-l ducă în provincia lui, pentru un an.

„E al meu", își spunea Uroz. Și i se părea că vede pieptul și fața lui Tursen umbrite, șterse de faldurile unui trofeu cum nu mai cunoscuse niciodată stepa.

Zaher Șah se așează în jilțul roșu. Uroz își dezveli dinții ascuțiți, în rînjetul ce-i ținea loc de zîmbet. Era sfîrsitul maimuțărelilor. Începea cel dintîi *buzkași* regal.

*

Un început de o încetineală solemnă. În tăcere, cei șaizeci de călăreți se desfășuraseră, pas cu pas, în jurul gropii în care fusese pus animalul sacrificat. Cînd se opriră, acesta era înconjurat de un inel perfect. Fiecare treime a cercului purta culoarea unei echipe : albul și verdele celei din Kataghan, cafeniul celei din Maimana, ruginiul celei din Mazar-Y-Șerif. Această ciudată și enormă

coroală, crescută la fața pămîntului, rămase o clipă într-o desăvîrșită nemișcare.

Apoi, deodată, cravașele cu plumb în vîrf se ridicară ca un norod de șerpi șuierători deasupra căciulilor de blană, un urlet sălbatic — amestec de strigăte și zbierete — se revărsă peste platou, iar hoitul din groapă fu acoperit de vălmășagul de oameni și de cai. Printr-o fulgerătoare metamorfoză, trupa disciplinată și solemnă devenise un vîrtej năprasnic, uluitor. Huiduieli, blesteme, amenințări nearticulate... Cravașe plesnind și sfîșiind boturi și fețe... Flux și reflux... Cai cabrați deasupra încîlcelii de trupuri și piepturi... *Ciopendozi* agățați, suspendați de greabănul cailor lor, cu fruntea în țărînă, zgîriind cu unghiile pămîntul pietros, în căutarea berbecului descăpățînat, pentru a-l apuca și a-l smulge. Dar abia izbutea vreunul dintre ei să-l apuce, că alte mîini, la fel de feroce și de puternice îi smulgeau hoitul. Acesta trecea mereu pe deasupra gîturilor cailor, prin fața ochilor lor, sub pîntecele lor, și cădea din nou pe pămînt. Atunci, ca din fundul unei ape clocotinde, țîșnea un nou val de piepturi, de coame, de căciuli, de cravașe, care alunga valul de mai înainte, devenind la rîndu-i un talaz înalt, alcătuit din stofe, din trupuri, din lovituri.

Un singur călăreț, care purta pe spate steaua de astrahan alb a provinciei Maimana, nu părea atins de frenezia generală. Se ținea chiar la marginea vîrtejului, dar în așa fel încît să nu fie tîrît de suflul lui.

„Sînt și mai turbați decît pe la noi", își spunea Uroz, urmărind cu ochii lui răi asaltul dat de *ciopendozii* din stepă aici, pe înaltul platou din Bagrami. „Dar aici, ca și acolo, furia asta nu-i decît putere în zadar irosită. Aici, ca și acolo, cel ce va sfîrși prin a fugi cu hoitul va fi grabnic ajuns din urmă."

Uroz îl trase puțin înapoi pe Jehol : vîrtejul se abătea înspre ei.

„Toți știu asta la fel de bine ca mine", își mai spuse Uroz.

Urmărea cu privirea izbiturile și salturile, fluxul și refluxul, gîlcevile și crestele pe care se zbăteau acești călăreți, prinși în aceeași capcană și în același delir. Mirosul lor, amestecat cu acela al prafului, devenea din ce în ce mai acru.

„Mă înșel, își spuse Uroz. Ei nu mai știu nimic."

Straiele lor scumpe erau deja pătate de sudoare, de sînge, de bale. Iar fețele care se iveau între umerii oamenilor și coamele cailor, fețe mînjite de pămînt și brăzdate de șfichiul cravașelor, măști dilatate și încremenite într-un ciudat rînjet de zbucium și de fericire, nu mai exprimau altceva decît instinctul violenței, fără nici o pierdea.

„Ei se bat ca să se bată, își mai spuse Uroz. Eu mă bat ca să învîng."

Deodată, fu nevoit să-l strunească pe Jehol, care se repezise înainte. Armăsarul scutură din cap. Uroz îi dezmierdă încet grumazul și-i șopti :

„Știu, Jehol, ai vrea și tu să intri-n joc... Nu-i încă momentul... Trebuie să înveți să-ți păstrezi forțele pentru unica victorie, cea de la urmă. E un lucru greu de învățat, cînd ești de sînge nobil... Îmi amintesc..."

Uroz continuă să urmărească fiece mișcare, fiece repliere sau înaintare a vălmășagului, din ce în ce mai furibund. Iar prin fața ochilor minții sale treceau alte lupte, în care vedea un flăcău cu capul înfășurat într-un simplu turban, pentru că n-avea încă dreptul la cușma de *ciopendoz*, deși îi întrecea în furie și-n înverșunare pe toți călăreții.

— Eu eram flăcăul acela, îi șopti Uroz lui Jehol.

O clipă regretă că-și pierduse acea violență barbară, acea fericire primitivă care se nutrea din ea însăși și care, fără vreun motiv sau vreun scop, aprindea sîngele-n vine.

Jehol dădu iar să înainteze. Uroz îl reținu cu un gest atît de brutal, încît armăsarul se ridică pe picioarele de dinapoi, și necheză. Obrajii scobiți ai lui Uroz căpătară o expresie neînduplecată. Nu friul sau zăbala îl învățaseră să joace jocul *buzkași*, ci însuși Tursen. „Cînd Allah refuză brațelor și umerilor puterea, el se bizuie pe creierul călărețului." Cuvintele astea îi veneau în minte, după atîția ani, acoperind larma sălbatecă din jur. Și, întocmai ca odinioară, glasul lui Tursen, apăsător și insultător, adăoga la cuvintele rostite pe cele subînțelese :

„Sărmane fătălău, privește-mi trupul, și privește-l pe al tău. De ce te prefaci că lupți la fel ca mine ?"

Cumplită umilință. Dar cît de folositoare !

— Atunci am înțeles, am înțeles tot, spuse Uroz fără să știe dacă se adresa armăsarului, sie însuși sau tatălui său.

Un elan furios și confuz abătea înspre el vălmășagul de oameni și cai. Silindu-l din nou pe Jehol să bată în retragere, îi vorbi iarăși :

— Era mai greu decît să te lași călcat în picioare, zdrobit și sfîșiat... cum fac ăștia...

Uroz trase adînc în piept aerul, care mirosea acum a sudoare, a piele vie, a piele rănită — mirosul jocului de *buzkași*. Își aminti de rîsetele și disprețul cu care fusese întîmpinat la-nceput refuzul lui de a lupta o dată cu ceilalți, în turmă. Trecînd peste asta, și cruțîndu-și mușchii și suflul, pîndea ca un lup, ca un șoim, clipa prielnică, clipa cînd călărețul solitar ajungea aproape de țintă, și atunci, călare pe-un cal pregătit, și fiind el însuși plin de energie și stăpîn pe nervii săi, ataca și cîștiga, da, cîștiga. Mereu. Pretutindeni. Rîsetele și insultele amuțiseră de mult. Prudența lui Uroz devenise o parte a gloriei sale.

Coapsele lui se strînseră brusc pe acelea ale armăsarului. Pleoapele lui fremătară peste ochii ageri, care urmăreau necontenit lupta. Vălmășagul se trăsese în direcția tribunelor.

„Nu mai termină odată ! își spuse Uroz. Sînt cu atît mai turbați, cu cît se bat sub privirea regelui... Dar privirea asta mă învăluie și pe mine, care mă țin deoparte, la adăpost, aidoma unui cîine plăpînd, speriat de haită. La Maimana, în Mazar-Y-Șerif sau în Kataghan, asta n-ar mai înșela pe nimeni. Acolo se știe cine sînt. Dar cine sînt eu pentru toți ăștia, pentru prinții, dregătorii și seniorii străini veniți de pe cele mai depărtate meleaguri, sau chiar pentru rege ? Un fricos, asta sînt !“

Mîna lui Uroz se încleștă cu furie pe cravașă. Printr-o singură lovitură, s-ar putea pierde și el în vălmășag. Ducînd cravașa la gură, mușcă din ea. Nu, nu se va lăsa copleșit de o falsă rușine, își va juca jocul, așa cum știa. Iar cînd va azvîrli în *Cercul Dreptății* trofeul pentru care se sfîșiau prostănacii ăștia, și cînd din gîtlejul lui va țîșni cel mai frumos strigăt din lume : „Hallal ! Hallal !“ atunci și străinii și prinții și regele vor fi siliți să-l recunoască.

„Răbdare, răbdare ! îi șopti Uroz lui Jehol, deși acesta nu se mai clintea. Simt că unul dintre ei o va lua la fugă.“

Peste cîteva clipe, crezu că sosise momentul.

În inima vălmăşagului, un călăreţ agăţat de calul său ridicat la verticală, ţîşni agitînd deasupra coamei acestuia hoitul berbecului, pe jumătate golit de sînge şi de mărunţaie. Douăzeci de demoni cu feţele schimonosite de dorinţă şi de efort, cu gurile sfîşiate de urlete, îl împresurară numaidecît, călări pe armăsarii lor cabraţi, şi întinzînd spre el nişte mîini asemănătoare unor gheare enorme. Dar călăreţul care ţinea hoitul lînos era atît de masiv, iar calul lui atît de înalt, încît ceilalţi nu puteau atinge prada. În zadar sfîşiau cu şfichiul cravaşei pumnii şi faţa uriaşului. Acesta era Maksud cel Cumplit, celebru între toţi *ciopendozii* din Mazar-Y-Şerif prin legendara lui forţă, prin statura-i uriaşă, averea-i imensă şi caii lui superbi.

„Maksud n-o să dea drumul prăzii, Maksud o să treacă !“ îşi spuse Uroz fără să-şi dea seama — într-atît de insuportabilă i se părea aşteptarea, că ajunsese să dorească victoria acestui fecior de bogătaş, căruia îi ura numele mai mult decît orice altceva.

În sinea lui, îi dădea sfaturi, îl îndruma şi-i poruncea :

„Hai, Maksud, loveşte cu pumnul stîng... ! Eşti atît de puternic, încît trebuie să-i trîntoşti la pămînt pe cei doi care te-ncolţesc mai tare. Pe urmă, strunеşte-ţi calul. Şi loveşte înc-o dată, apoi sări, izbeşte şi treci mai departe! Hai, Maksud, hai odată !“

Colosul, fără-ndoială prea greoi şi prea încet, întîrzie doar cu-o clipă manevra, dar diavolii ce-l împresurau profitară de această clipă. Zece braţe se agăţară de ale sale şi alte zece se agăţară de frîul şi de coama calului său. Greutatea acestor ciorchini omeneşti îl făcu pe Maksud să cadă şi să dispară sub atacatori.

— Fecior de scroafă ! Cap de catîr ! Ia-o de la-nceput ! mîrîi Uroz. În locul tău, Tursen...

Îl revăzu, ca de atîtea ori, pe tatăl său deasupra valului de căciuli îmblănite, de coame sălbatice şi de cravaşe fremătătoare, cu gura schimonosită de dispreţ şi cu hoitul în mînă : el, unul, izbutea totdeauna să treacă ! Vechea şi fierbintea-i admiraţie pentru tatăl său îi podidi sufletul odată cu insuportabila durere de a se şti fiul marelui Tursen şi de a nu-l putea egala.

„Dar el a avut totdeauna un Jehol", își spuse Uroz.

Apoi, peste cîteva clipe :

„Astăzi, am și eu unul, ce-i drept..."

Fără să-și dea seama, îl silise pe armăsar să se tragă înapoi. Fără să-și dea seama, se aplecase, cu coapsele întinse, cu genunchii fremătători, pe greabănul calului, în timp ce ochii lui înguști se micșoraseră și mai mult, pentru a urmări și mai bine mișcarea hoitului lînos care trecea din mînă-n mînă între coapsele cailor, în fața nărilor lor, pe sub burțile lor.

Deodată se auzi chiotul solitar al lui Uroz, un chiot prelung și ascuțit, ca de lup. Îndemnat de pinten și de cravașă, Jehol se repezi spre vălmășag. Nici unul dintre *ciopendozi* nu se aștepta la acest atac pe la spate, la această lovitură de berbece. Uroz trecu dintr-un singur elan prin grămada lor și, deoarece țintise bine, se pomeni lîngă hoitul descăpățînat : apucîndu-l din zbor, îl făcu pe Jehol să se-ntoarcă brusc, așa cum plănuise, și fugi prin coridorul încă liber.

În spatele lui răsună numaidecît galopul turbat al urmăritorilor, iar Uroz știa că ei îl vor prinde, în ciuda perfecțiunii lui Jehol. Nu se putea altfel. Chiar dac-ar fi ajuns înaintea tuturor la primul țăruș pe care trebuia să-l ocolească hoitul, avea să-i găsească negreșit, în drum spre cel de-al doilea țăruș, pe acei călăreți care ar fi luat-o pe drumul cel mai scurt. Atunci, la ce bun să se obosească, să-și irosească energia într-o fugă prosteacă și zadarnică ? Își arătase vitejia în văzul tuturor. Trebuia să se mulțumească cu atît. Acum, trebuia să încetinească pasul, să abandoneze hoitul după un simulacru de luptă, și să-și reia pînda, în așteptarea momentului celui mai prielnic. Așa o cerea însăși victoria. Dar o altă cerință, mai veche, reînvia acum în sufletul lui Uroz. Se străduise el, ce-i drept, s-o stăpînească, s-o domolească pe veci, de-a lungul a douăzeci de ani de eforturi. Dar iată că, acordîndu-i o singură clipă de răgaz, își regăsea violența din tinerețe, care-l împingea înainte, fără voia lui, ca o piatră ce țîșnește dintr-o praștie brusc slobozită. În loc să-l rețină pe Jehol și să lase altora, odată cu hoitul de berbec, învălmășeala, atacurile, oboseala și rănile, Uroz, cu cravașa în dinți, cu carnea și blana animalului calde

încă între şea şi coapsa lui, îşi îndemna armăsarul cu genunchii, cu pintenii şi cu glasul, împărtăşindu-i furia şi bucuria alergării.

Ce fericire să te lepezi dintr-o dată de răbdare, de prudenţă, de calculele făcute îndelung, şi să nu mai fii decît viteză, înverşunare şi patimă !

— Hai, Jehol, hai prinţul meu, hai regele meu !... Sîntem cei mai iuţi, cei mai puternici !

Aşa striga, aşa cînta Uroz, cu o voce care nu mai era a lui, ci aceea a unui demon atotputernic, venit din adîncuri spre a-l lua pe sus.

Jehol ajunse primul la ţăruş. Şi chiar cei mai iuţi dintre *ciopendozii* din Kataghan care, fiind mai mărunţi de stat şi mai uşori decît cei din Mazar-Y-Şerif sau din Maimana şi călărind pe cai mai mlădioşi şi mai sprinteni, semănau cu un roi de viespi din pricina cazacelor lor albe vrîstate cu verde, chiar ei erau departe de Uroz. Uroz ocoli în galop ţăruşul, agitînd hoitul ca pe un drapel, pentru a arăta căpeteniilor jocului de *buzkaşi* din cele trei provincii, împuternicitului regelui, precum şi mulţimii, că berbecul străbătuse prima etapă. Apoi, cu hoitul strivit din nou sub el, se avîntă spre ţăruşul din apus, aflat la o leghe depărtare.

Acolo, Uroz văzu venindu-i în întîmpinare pe acei dintre călăreţi care, decît să se angajeze într-o urmărire zadarnică, preferaseră să-i taie drumul de întoarcere. Erau cel puţin douăzeci la număr.

Cum ar fi putut spera Uroz să treacă prin haita ce se abătea asupră-i ? Încercă totuşi. Şi ca şi cum carcasa moale, jilavă, însîngerată, a cărei lînă o simţea sub coapse, i-ar fi devenit mai scumpă decît propria-i viaţă, puse în slujba acestei piei lînoase prin care se scurgeau grăsimea şi maţele, întreaga sa ştiinţă, întreaga sa fiinţă : agilitatea, neştirbita sprinteneală a tinereţii, forţa călită a maturităţii, inegalabila-i artă de acrobat, bogata experienţă agonisită în treizeci de ani de practică a jocului şi, în sfîrşit, această fervoare ce-l cuprinsese, azi, din senin. Privindu-l, cele trei căpetenii ale jocului de *buzkaşi* scuturau din cap, pline de admiraţie, şi-şi mîngîiau bărbile cărunte. Niciodată nu-l mai văzuseră pe Uroz luptînd astfel, şi nu-şi aminteau să fi întîlnit, în lunga lor exis-

tență, un jucător atît de straşnic. Se avînta, se ferea, alerga, se întorcea, luneca printre adversari, îi azvîrlea pe unii la pămînt, se smulgea din strînsoarea altora. Culcat cînd pe coapsa dreaptă a armăsarului, cînd pe coapsa stîngă, ţinîndu-se drept pe greabănul lui cînd animalul se cabra, sau făcîndu-se nevăzut sub pîntecul lui, Uroz sfida atacurile, dejuca manevrele viclene şi înainta mereu, fără a scăpa din mîini hoitul. Jehol îl ajuta într-un fel admirabil. Îi întrecea pe cei mai buni cai nu numai prin iuţeala şi prin puterea lui, ci, mai ales, prin înţelegerea jocului. Nu se mulţumea să îndeplinească fiece dorinţă, fiece indicaţie a lui Uroz. De fiecare dată, întrecea aşteptările stăpînului său. Atît în ce priveşte forţa, cît şi dibăcia. Atît în ciocnirile directe, cît şi-n mişcările de eschivă, atît în fente cît şi-n schimbările bruşte de direcţie. Mai mult încă : s-ar fi zis, adesea, că armăsarul nu se mai mulţumea să îndeplinească dorinţele stăpînului său, sau să le ghicească şi să le preîntîmpine, ci născocea singur pasele. Juca el însuşi, pentru sine însuşi. Cu un instinct fără greş.

„Jehol, eşti un mare ciopendoz", îi spunea atunci Uroz, în sinea lui.

Dar deşi fentele le îngăduiau să scape, ele îi sileau în acelaşi timp să încetinească, să-şi schimbe direcţia. Grosul călăreţilor îi ajunse curînd din urmă, gata-gata să le taie drumul.

Strigătele şi răsuflările hoardei erau deja asupra lor. Trebuiau să răzbească de îndată.

Cine avu intuiţia punctului slab în perdeaua mişcătoare a adversarilor care le barau calea şi cine alese locul unde se aflau numai doi călăreţi, dintre cei mai puţin redutabili ? Jehol ? Amîndoi în acelaşi timp ? În orice caz, Uroz nici nu trebui să-l atingă pe armăsar.

Cei doi ciopendozi alergau spre ei nu frontal, căci caii lor nu puteau opri şi susţine şarja unui armăsar mult prea viguros şi prea sprinten pentru ei, ci fiecare într-o parte, spre a-i ataca. Ajunseră amîndoi în dreptul lui Uroz, chiuind de bucuria triumfului. Dar chiar în clipa aceea, Jehol se ridică pe picioarele dinapoi, îşi întoarse nechezînd capul spre duşmanul din stînga şi-i muşcă mîna, în vreme ce Uroz, detaşat parcă de armăsar,

ridicat în scări, izbea cu măciulia cravaşei pieptul celuilalt *ciopendoz,* trîntindu-l din şea.

„Tot eu voi duce berbecul şi-n jurul celui de-al doilea ţăruş", îşi zise Uroz.

Un zid de trupuri se înălţa în faţa lui. Ridicînd capul, Uroz întîlni, mult mai sus decît ai săi, ochii lui Maksud cel Cumplit — crăpături minuscule pe faţa lui nefiresc de lată şi turtită. Iar ochii lui Maksud — care ştia cît de mult îl dispreţuia Uroz — exprimau fericirea sălbatică a omului încredinţat că-şi va potoli în sfîrşit ura. Înainte ca Jehol să aibă răgazul de a face vreo mişcare împotriva calului ce-i astupa drumul — un cal la fel de puternic şi de masiv ca şi el — Maksud îşi lăsă palma uriaşă pe ceafa lui Uroz, îl smulse din şea ca pe-o păpuşă şi, apucînd cu ocalaltă mînă hoitul, strigă :

— Te-ai hotărît în sfîrşit să lupţi ca toţi ceilalţi ? Poftim, fătălăule !

Şi uriaşul îl trînti la pămînt pe Uroz, apoi, îndemnîndu-şi armăsarul cu biciul şi cu pintenii, porni în galop spre ţăruş. Uluit şi parcă paralizat, Uroz se uita la Maksud care alerga. Deodată îşi simţi obrazul atins de o coamă. Ochii umezi, scînteietori şi nerăbdători ai lui Jehol îl priveau ţintă. Uroz se înfioră. Fusese azvîrlit — şi în ce fel ! — de pe un cal fără seamăn. Se făcuse de rîs în faţa armăsarului său... Un alt gînd, şi mai dureros, îi trecu prin minte... Niciodată Tursen...

Dintr-o săritură de om tînăr, se pomeni în şea. Pintenii lui sfîşiară coapsele lui Jehol, iar cravaşa i le zgîndări şi mai avan. Acum, nu mai alerga după hoitul berbecului, ci după sîngele lui Maksud.

Uriaşul nu era prea departe : trebuise să scape de trei călăreţi din Kataghan care-i aţinuseră calea, rînd pe rînd. Erau mărunţei, uşori, dar brutali şi îndărătnici. Ciocnirea cu fiecare dintre ei îi luase timp lui Maksud. Acum, gonea drept spre ţăruş. Uroz era sigur că-l putea ajunge din urmă. Calul lui, la fel de puternic ca acela al uriaşului, era mult mai iute, iar el era de două ori mai uşor decît Maksud şi ştia, ca nimeni altul din stepă, să scoată dintr-un cal tot ce putea da. În curînd îi depăşi pe toţi ceilalţi *ciopendozi* şi răsuflă ceva mai uşor. Cînd îl va

ajunge din urmă pe Maksud, trebuia să fie singur cu el. Nici un alt trup de om sau de animal nu trebuia să-i stăvilească furia şi dorinţa de a ucide... Iată, acum între el şi Maksud nu mai era nimeni... Iar distanţa dintre ei se topea...

Deodată, fu cît pe ce să-l oprească pe Jehol şi să renunţe la urmărire. Ce va face cînd va ajunge lîngă Maksud ? Cum să-l ucidă ? La ce-i puteau folosi mîinile şi cravaşa, împotriva uriaşului din Mazar-Y-Şerif ? O, de ce n-avea un cuţit, aşa cum purtau necruţătorii *ciopendozi* de odinioară, într-o vreme cînd era îngăduit să tai frîul şi chingile !

Totuşi Jehol continuă să galopeze, din ce în ce mai vîrtos. Prada era acum la doi paşi. Calul lupta din nou pentru el însuşi. Uroz rînji ca un lup. Da, Jehol era cea mai bună armă. Nici nu trebui să se gîndească la felul cum o putea folosi. Instinctul făcu singur treaba. Slobozindu-şi piciorul drept — în partea unde îl văzuse pe Maksud — se desprinse din şa, apoi, agăţat într-o singură scară, cu mîinile înfipte în coamă şi cu trupul lipit de flancul stîng al lui Jehol, lansă în urechea acestuia strigătul cel mai strident, cel mai dementţial pe care şi-l putu smulge din gîtlej. Armăsarul făcu un salt uriaş. Uroz chiuia, chiuia fără-ncetare. În acelaşi timp, îşi orienta atacul în aşa fel, încît calul lui Maksud să fie lovit ca de-o ghiulea, de umărul lui Jehol, drept în beregată.

„O să cadă cu Maksud cu tot, iar trupul acestuia, nevolnic pachet de muşchi, va fi călcat în picioare, sfîşiat, măcinat de copite."

Aşa-şi spunea Uroz, în vreme ce strigătul lui răsuna tot mai ascuţit în urechea lui Jehol.

Maksud îl auzi şi, întorcînd capul, îngălbeni de frică, el, Cumplitul... Nările astea, ochii ăştia dilataţi, de nebun... Animalul ăsta sălbăticit, turbat, care se năpustea asupră-i, fără călăreţ, mînat de propriu-i elan, de propria-i furie... Pentru a para lovitura, Maksud întinse braţul ce ţinea hoitul de berbec. Iar braţul acesta era atît de greu, de masiv şi de aprig, încît îl abătu pe Jehol din drumul lui. Dar numai pentru o clipă. Iar în această clipă, Uroz se ridică în şa şi, cu-o izbitură a călcîiului ascuţit al cizmei sale, sfărîmă încheietura mîinii uriaşului.

Degetele se desfăcură, lăsînd să le scape hoitul de berbec. Uroz îl prinse din zbor, şi-l îmboldi din nou pe Jehol, în vreme ce Maksud îşi privea mîna răsucită într-un unghi ciudat, neverosimil, şi asupra căreia nu mai avea nici un control.

*

Uroz duse trofeul în jurul celui de-al doilea ţăruş. Nu departe, îl aştepta din nou haita *ciopendozilor*. De data asta, erau toţi în faţa lui — afară de cei răniţi şi schilodiţi, ai căror cai rătăceau pe platou, fără să le pese de strigătele *seizilor*. Toţi erau mistuiţi de o furie pătimaşă. Începea ultima parte a întrecerii. De aci înainte, acela care ţinea hoitul, putea cîştiga *buzkaşiul* regal, dacă avea forţa, îndemînarea sau şansa de a atinge *Cercul Dreptăţii* indiferent pe ce drum.

Învălmăşeala cu care începuse jocul, se repetă. Pielea berbecului trecu din nou din mînă-n mînă, între caii cabraţi, într-un vîrtej de căciuli, de coame, de cravaşe, de feţe năduşite, sfîşiate de muşcăturile plesnelor plumbuite. În cele din urmă un călăreţ izbuti să se desprindă de cellalţi. Nu era Uroz. Acesta porni, cu ceilalţi, în urmărirea fugarului. Şi, ca şi ceilalţi, luă parte la fiece ciocnire, la fiece şarjă, la fiece asalt. Hoitul se întorcea între degetele lui, era smuls, înşfăcat, şi iarăşi pierdut. Dar acum nu-i mai păsa. Nu mai avea decît o dorinţă: să lovească, să lovească mereu.

În ciuda învălmăşelii, haita urlătoare înainta totuşi spre linia de var trasată în jurul ţintei. O zăriră în sfîrşit strălucind în soare. Un *ciopendoz* din Maimana ţinea acum trofeul. El îşi încercă norocul, străduindu-se să răzbească. Un călăreţ din Kataghan răsări lîngă el, îi smulse din mînă trofeul şi porni în galop, în aceeaşi direcţie. Încă puţin, şi ar fi ajuns la *Cercul Dreptăţii*. Dar un cal fără călăreţ, care alerga la întîmplare, îi ieşi în drum, făcîndu-l să piardă cîteva clipe din pricina ocolului la care-l sili. Între timp, o duzină de *ciopendozi* se apropiaseră de el. Auzi galopul acelora care voiau să-l împresoare, să-i ia trofeul. Dar prea era aproape de victorie ca să se lase prădat. Alergînd drept înainte, ajunse

în fața tribunelor, cu hoarda pe urmele lui. Cum să scape de ea ? Să sară peste șanțul care proteja pavilioanele ? Oaspeții de onoare deslușiră atît de limpede această dorință în ochii căscați și năuci ai călărețului, încît se strînseră unii într-alții pe bănci. În ultimul moment, călărețul cu tunica albă învrîstată cu verde, simți că șanțul era prea lat ca să poată sări peste el, și că săritura cea mai bine chibzuită n-ar face decît să-i zdrobească oasele, izbindu-le de peretele de beton. Atunci, galopă în lungul obstacolului, urmat de întreaga trupă a *ciopendozilor*. După vîntul stîrnit de goana acestora, și după fețele și strigătele lor, oamenii din tribune simțiră că, dac-ar fi putut, călăreții l-ar fi călcat în picioare pe însuși regele, de dragul unei jalnice piei lînoase.

Cînd *ciopendozul* care-o ținea trecu de pavilioanele de onoare, se pomeni în fața unui zid de camioane, încununat de oameni, ale căror turbane fîlfîiau ca mii de aripi în bătaia vîntului. Călărețul din Kataghan nu avea decît două ieșiri : la stînga lui, spre marginea platoului, unde însă drumul îi era barat de camioanele masive, și la dreapta, un coridor îngust și scurt, ce ducea spre șoseaua Kabulului. Într-acolo se îndreptă călărețul. Drumul era ocupat în toată lărgimea lui de alaiul regal. Kataghanezul trecu printre șirurile de mașini, sări peste ultimul șir și se pomeni în fața colinei de pe marginea platoului, colină acoperită de o mulțime de oameni și presărată cu barăci, corturi, dughene și enorme samovare de aramă.

Călărețul nu stătu pe gînduri, ci, îndemnîndu-și calul cu pintenii și cu șfichiul cravașei, îl sili să se avînte în mulțime. Ceilalți călăreți nu șovăiseră nici ei. Haita lor luă cu asalt colina. Fructe, samovare, scînduri, turbane, sandale, zburară în aer. Cît despre oameni, mulți dintre ei fură răsturnați de cei ce fugeau ca să scape de copitele cailor. Strigătele de spaimă și urletele de durere ce răsunau pe colină aveau ceva neomenesc, ca un bocet al pietrei și-al țărînei.

Uroz nu era printre cei din hoardă.

Avusese oare răgazul să-și stingă furia oarbă ? Sau poate recunoscuse augusta față profilată pe fundalul de catifea roșie ? Înaintea cortului regal, Uroz redeveni brusc el însuși.

Domolindu-l pe Jehol cu o mînă dibace, el nu urmă trupa *ciopendozilor* cînd aceştia se îmbulziră spre colină.

Acolo, mulţimea urla, cuprinsă de panică. Uroz îşi schimbă gîndul. În învălmăşeala în care mii şi mii de oameni se ciocneau la nimereală, nimeni nu putea avea şansa de a-l ajunge din urmă pe călăreţul din Kataghan. Uroz se hotărîse să-l aştepte la poalele colinei şi să-l ia prin surprindere, ascuns înapoia liniei pavilioanelor de onoare şi a şanţului ce le apăra.

Călăreţul era nevoit să treacă pe acolo, pentru a ajunge la cercul de var scînteietor.

În preajmă nu se afla acum decît un *ciopendoz* uriaş, cu braţul prins într-o eşarfă roşie, şi care-şi plimba fără ţintă calul, ca un simplu spectator : era Maksud. „Nu mai e cumplit pentru nimeni !“ îşi spuse Uroz cu nepăsare.

Revenise la starea lui obişnuită. Oamenii nu mai erau pentru el decît nişte piese ale jocului. Aplecîndu-se peste greabănul calului, îl atinse uşor, pentru a-l îndemna să se ţină gata.

Totul se petrecu aşa cum prevăzuse. Călăreţul din Kataghan coborî pe drumul spre Kabul, îl străbătu dintr-o săritură şi se năpusti către ţintă. Uroz ieşi brusc din ascunzătoarea lui şi, înainte ca bietul călăreţ să fi priceput cine-l ataca sau de unde răsărise atacatorul, şi înainte ca primul dintre ceilalţi *ciopendozi* să fi avut răgazul de a-l ajunge din urmă, umărul lui Jehol lovea cu o izbitură cumplită calul kataghanezului. Acesta încercă să se ţină-n şea. Între aceste două mişcări, Uroz smulsese trofeul şi alerga acum singur spre ţintă. O atinse, se opri pe marginea strălucitoare a *Cercului Dreptăţii* şi, ridicînd braţul care ţinea ceea ce mai rămăsese din trofeu, schiţă gestul lansării. În gîtlej îi şi clocotea strigătul „Hallal !“... Atunci, însă, o mînă masivă se agăţă de pielea păroasă a berbecului, — o mînă care ieşea dintr-o tunică de culoarea ruginii — culoarea provinciei Mazar-Y-Şerif. Era mîna stîngă a lui Maksud, cea care rămăsese teafără. Ea nu putu să-l împiedice pe Uroz, dar îl însoţi în mişcarea care lansă hoitul în mijlocul cercului.

Urmă o clipă de zăpăceală, de tăcere. Apoi, *ciopendozii* din Maimana şi cei din Mazar-Y-Şerif îşi mînară, într-un singur elan, caii răniţi, murdari de năduşeală şi de spumă,

în fața tribunei regale. Patruzeci de călăreți începură să-l interpeleze, toți odată, cu strigăte sălbatice, pe suveran, pe deasupra șanțului de beton. Cravașele le șuierau în pumni. Cei care purtau tunici de culoarea ruginii, și cei ale căror cazace erau însemnate cu-o stea din piele albă, cereau cu aceeași tărie ca victoria să le fie atribuită.

— Noi am cîștigat ! urlau *ciopendozii* din Maimana. Mazareanul abia a atins trofeul, în ultima clipă ! E curată hoție ! Nerușinatul !

— Rușine să vă fie, mincinoșilor ! exclamau cei din Mazar-Y-Șerif. Maksud cel Cumplit ținea hoitul ! Mîna lui a fost cea care l-a azvîrlit !

Căpeteniile jocului de *buzkași* din cele trei provincii, oameni venerabili ca vîrstă și ca rang, se sfidau, cu bicele în aer. Praful stîrnit de copitele cailor pătrundea în valuri groase în pavilionul regelui. Acesta vedea ca printr-o ceață fețele aspre, schimonosite, răvășite, îngrozitoare măști de noroi și de sînge, care slobozeau amenințări, insulte și blesteme.

Suveranul ridică mîna, și toți amuțiră.

— Potrivit dreptății, hotărăsc ca onoarea să se-mpartă, rosti regele. O jumătate îi revine provinciei Maimana, iar cealaltă jumătate provinciei Mazar-Y-Șerif. Să reînceapă jocul !

*

Ciopendozii așteptau. Era nevoie de timp pentru a tăia un nou berbec și a-l descăpățîna. Cei mai bogați dintre călăreți se foloseau de acest răgaz pentru a-și schimba caii. Alții, ca să-și astîmpere setea, mușcau lacomi din felia de pepene sau din ciorchinele de struguri pe care li le întindeau *seizii*. Unii fumau în grup, lungiți la pămînt, cu frîul pe brațe. Căpeteniile jocului de *buzkași* îi îndemnau, de pe cai, pe oamenii din provinciile lor să nu mai lupte ca pînă acum, ca niște lupi răzleți, ci să alerge în echipă, uitînd de propria lor glorie de dragul celei a crîmpeiului lor de stepă.

Călare pe Jehol, Uroz se ținea deoparte, în vreme ce Mokhi îl freca pe Jehol cu un șomoiog de fîn. Ochii *ciopendozului* erau ațintiți asupra munților încinși cu

zăpezi. Dincolo de crestele lor, foarte departe, se afla moșia lui Osman bei. Era sau nu dreaptă hotărîrea regelui ? Oricum ar fi fost, ea nu-l putea împiedica să cucerească fanionul regal și să-l înfigă la picioarele lui Tursen.

Doi soldați trecură, tîrînd după ei un berbec descăpățînat.

*

Hoitul dăduse ocol celor doi țăruși. Lupta se desfășura acum la o mie cinci sute de picioare de țintă. Călărețul care s-ar fi putut desprinde de ceilalți cu trofeul în mînă, ar fi avut tot dreptul să spere.

Uroz urmărea învălmășeala de la o distanță potrivită. Jucase mai strîns ca oricînd. Se mulțumise să smulgă trofeul, fără primejdie și fără glorie, unor călăreți răzleți, și evitase să se bată cu adevărat. Acum, simțea că-i urcă prin trup, din tălpi pînă-n creștet, febra aceea rece, care-l făcea atît de temut.

Uroz zărea satul albastru-trandafiriu care mărginea spre miazănoapte podișul Bagrami, vedea și colinele din miazăzi, acoperite de stofe filfîitoare, precum și tribuna unde ședea Zaher Șah, printre oaspeții săi, de asemenea soldații și polițiștii călări sau pedeștri. Vedea pînă și cerul pur, străveziu, al munților, pe fundalul căruia soarele își încheia crugul, mai scurt la această altitudine decît pe cîmpie. În același timp, nu pierdea din vedere, nici măcar pentru o fracțiune de secundă, suprema încleștare din această zi. *Ciopendozii* știau că nu-i va urma alta.

Uroz se întreba, ca în multe alte dăți, pentru ce nu se prelungeau la nesfîrșit aceste învălmășeli ? În grămada de umeri, de piepturi și de crupe, toți adversarii și toți caii lor, erau egali. Și totuși, totdeauna unul dintre ei găsea brusc pielea lînoasă și, îndreptîndu-se în șea, își croia drum și pornea în galop. Care din ei va răzbi acum ?

Uroz era hotărît să nu-l lase pe acel călăreț să iasă învingător, chiar de-ar fi făcut parte din propria-i echipă. Nimeni altul decît el n-avea dreptul, astăzi, să scoată chiotul sacru : „Hallal ! Hallal !"

Şi iată că hoarda, care părea definitiv încîlcită, se despică pe neaşteptate şi un *ciopendoz* apăru în coridorul pe care şi-l croia singur, lansîndu-şi calul la dreapta şi la stînga şi izbind din răsputeri în toate direcţiile. Printr-o fentă de o dibăcie şi de o iuţeală uluitoare, izbuti să scape de ultimul rînd de călăreţi ce-l despărţea de spaţiul liber. Culcat, lipit de flancul stîng al calului, se slujea de acesta ca de un scut împotriva urmăritorilor, în vreme ce mîna lui slobodă tîra hoitul lînos. Ajungînd pe terenul ce se întindea pînă la cercul desenat cu var, îşi azvîrli calul spre ţintă, cu un lung şi neomenesc strigăt de triumf.

Lui Uroz îi fu de ajuns ca să slobozească frîul. Jehol era din nou plin de energie. Tumultul şi mirosurile vălmăşagului, de care stăpînul său îl lipsise încă o dată îi aprindeau sîngele. Se avîntă din toate puterile.

Călăreţul din Mazar-Y-Şerif îşi îmboldi atunci cu o cravaşă necruţătoare calul. Ţinta era atît de aproape! Dar în zadar: calul lui nu se putea măsura cu Jehol. Din cîteva salturi, acesta ajunse în dreptul lui. Alergară unul lîngă altul într-un galop frenetic.

Uroz execută în sfîrşit mişcarea pentru care se pregătea din clipa cînd începuse urmărirea: era pasa cea mare, cea mai frumoasă şi cea mai grea din tot jocul *buzkaşi*. În toiul galopului, se bălăbăni în gol şi, prins într-o singură scară, de gleznă, rămase o clipă suspendat — minune de echilibru! — cu braţele azvîrlite înainte. Ţintise perfect. Mîinile lui apucară hoitul şi, cu o forţă sporită de greutatea şi elanul căderii, îl smulseră fără greş.

Nu-i mai rămînea lui Uroz decît să se arunce din nou în şa cu trofeul şi să alerge spre ţintă. Această mişcare era familiară tuturor *ciopendozilor* de elită. Iar Uroz avea faima de a fi cel mai bun dintre ei.

Deodată, însă, în timp ce se ridica, simţi că-şi pierde toată puterea asupra muşchilor săi şi că pluteşte, nevolnic şi stîngaci, fără vlagă. La început nu pricepu ce se-ntîmplă. O uimire prostească puse stăpînire pe el cînd îşi dădu seama că-i la pămînt, cu faţa jupuită de iarba uscată, şi tîrît ca un sac... Totuşi, piciorul i-era încă prins în scară. Ar fi fost de ajuns să se rezeme de ea, să se agaţe de coama lui Jehol şi să se-nalţe în şa. Dar între

picior şi genunchi nu mai era nici o legătură, nici o comunicare. Aşadar, era mai grav decît o entorsă, decît o simplă întindere a ligamentelor sau a muşchilor. Uroz îşi scrîntise de multe ori piciorul, dar asta nu-l împiedicase niciodată să sară în şa şi să cîştige întrecerea. Ce se întîmplase oare ? Cum ? Şi de ce ?

Uroz nu avu răgazul să mai cugete. Jehol se opri brusc locului, din care pricină piciorul lui Uroz scăpă din scară.

În acelaşi timp, avu senzaţia că-n cap îi răsună copitele a zeci de cai, şi o furtună de urlete sălbatice. Echipele din Kataghan, din Maimana şi din Mazar-Y-Şerif se aruncau de-a valma asupra hoitului, pe care continua să-l ţină în mînă.

„O să fiu călcat în picioare, zdrobit, îşi spuse el. O s-ajung ca pielea asta de berbec !"

Nu se gîndi însă nici o clipă să dea drumul trofeului. Şi nu simţi nici un pic de teamă. Nu se temea de nimic, şi cu atît mai puţin de moarte.

„E sfîrşitul, îşi spuse. Asta îi va aminti lui Tursen de vremea de care e atît de mîndru, de vremea cînd nu putea exista *buzkaşi* adevărat fără cadavrul unui bun *ciopendoz*."

Hoarda urlătoare se năpusti asupra lui Uroz, dar nu-l putu atinge : Jehol se ridicase deasupra lui, şi-l apăra, ţinîndu-l între picioarele lui ca între nişte coloane fremătătoare. Îl apăra cu crupa, cu pieptul, cu copitele, cu dinţii. Iar Uroz strîngea mai vîrtos decît oricînd pielea de berbec.

Situaţia asta nu putea dura prea mult. Şfichiurile cravaşelor îi zdrobiră curînd degetele. Mîinile unor călăreţi agăţaţi sub şeile cailor treceau între picioarele lui Jehol şi-l izbeau pe Uroz în burtă şi în cap, în vreme ce alţii trăgeau cu lăcomie de trofeu. Un *ciopendoz* îi smulse din mîini pielea păroasă, iar ceilalţi se aruncară înaintea lui.

Abia atunci încercă Uroz ruşinea înfrîngerii şi ştiu că-i va supravieţui... De undeva se auzi bocetul monstruos al unei sirene, care se apropia de el : o ambulanţă pe care flutura fanionul Semilunii roşii îl luă pe *ciopendoz*...

Din *Cercul Dreptăţii* o voce răguşită striga cu patimă :

— Hallal ! Hallal !

Uroz izbi cu furie în piciorul său rupt, pentru ca durerea să-l împiedice să gîndească.

*

Spitalul se afla în apropiere de Kabul, într-un mare parc plin de flori. Era un spital bine utilat. Uroz fu primit cu cea mai mare solicitudine. Regele atrăsese atenţia că-i socotea pe *ciopendozi* propriii săi oaspeţi.

În sala de operaţie, internul de serviciu, un tînăr chirurg afgan care studiase la facultatea din Kabul sub îndrumarea unor profesori francezi, îl informă pe Uroz că-i va opera de îndată tibia fracturată şi i-o va pune în ghips.

— Îţi vei putea folosi din nou, în întregime, piciorul, îi spuse.

Uroz nu-i răspunse, deoarece nu pricepea nimic, şi nu mai credea în nimic. În sufletul lui nu mai era loc decît pentru ruşine. O ruşine fără nume şi fără măsură.

Ambulanţa, gesturile infirmierilor — niciodată n-ar fi îndrăznit cineva să se poarte astfel cu el, în stepă. Acolo, agăţîndu-se de gîtul vreunui tovarăş, ar fi mers într-un picior pînă la calul său şi s-ar fi întors la casa ori la iurta lui, ca un bărbat, ca un călăreţ. Ar fi venit un vraci, îmbrăcat într-un *ceapan* obişnuit, sau un solomonar care i-ar fi făcut vrăji, şi totul s-ar fi desfăşurat în taină şi în bună cuviinţă. Acum, însă, zăcea pe un pat de fier, de o formă barbară ; un tînăr în halat alb lua toate hotărîrile în locul lui, ca şi cum ar fi fost vorba de-un copil nevolnic. Şi — culmea ruşinii ! — o femeie, o europeancă îl dezbrăcă şi-i rase părul de pe piciorul rănit. După această dezonoare, suferinţa pe care i-o pricinui operaţia nici nu mai contă pentru el.

După operaţie fu purtat pînă la patul lui, printr-o sală enormă, duhnitoare, plină de oameni nenorociţi, care-l urmăriră cu privirile lor. Din fericire, patul se afla într-un colţ, lîngă o fereastră întredeschisă ce lăsa să pătrundă aerul înmiresmat din parc şi răcoarea serii. Din consideraţie pentru *ciopendoz*, patul acesta fusese luat de la un alt bolnav.

Uroz putu să reflecteze acolo la nefericirea lui. Nici o clipă nu-i trecu prin minte să atribuie această nenorocire unei greşeli proprii. Pentru un *ciopendoz* de calibrul lui,

așa ceva nu era cu putință. Hazardul ? Nu exista hazard pentru el. Tot ce scăpa voinței și rațiunii lui, se datora duhurilor, demonilor, unor forțe misterioase, extrem de capricioase și dornice de răzbunare. Meritase el, oare, în acea zi, mînia lor ? Se spălase cumva cu mîna stîngă ? Uitase oare să atingă, în vreuna din fazele decisive ale jocului, vechiul săculeț de piele pe care Jehol — la fel ca toți caii de dinaintea lui — îl purta atîrnat la gît, și care conținea „iarba norocului" ? Uroz își scormonea în zadar creierii : nu găsea nimic să-și reproșeze. Nu putea fi decît un ghinion, dar oare ce dușman i-l provocase ? ce dușman pizmaș ?

O mișcare nervoasă îl făcu să simtă o greutate ciudată pe piciorul stîng. Ridică pătura și, zărind ghipsul, tresări. Ghipsul avea forma unui sicriaș — formă de mai rău augur nici nu putea fi ! Cu un regret și o duioșie deznădăjduite, Uroz se gîndi la alifiile, la balsamurile, la ierburile, la pieile de șarpe macerate în lapte de iapă, la colții de lup, la acele de scorpion măcinate în făină măruntă și strînse într-un corn de berbec — leacuri infailibile, pe care le scotea din traista lui, sfințindu-le unul cîte unul, prin cîte un gest ritual însoțit de o vrajă, solomonarul cu fața ca luna, care-i îngrijea pe *ciopendozii* din Maimana.

Să fi fost nebuni cei din Kabul, sau să fi nutrit vreun plan dușmănos împotriva lui ? Buzele lui Uroz erau uscate și fierbinți, fruntea și părul îi erau scăldate în sudoarea spaimei.

Deodată se acoperi cu cearșaful și pătura. Europeanca, aceea care-l răsese, se apropia. Era o femeie voinică, încă tînără, ale cărei trăsături exprimau o senzualitate calmă. Uroz o urî și mai vîrtos. Femeia i se adresă cu dificultate, în limba afgană. El nu pricepu nimic din vorbele ei. Vecinul lui de pat, elev de liceu, din Kabul, îi sluji de interpret. În ciuda orei înaintate, lui Uroz i se făcea deosebita favoare de a primi o vizită.

Mokhi străbătu sala, stînjenit de atîtea priviri, cu capul înfundat între umeri, pentru a-și micșora statura. Dar cînd se află față-n față cu Uroz, și cu spatele la ceilalți, marele *seiz* își îndreptă spinarea, cu un zîmbet ce-i brăzda pînă la urechi fața teșită.

— Am auzit că Profetul te-a ocrotit şi că vei fi grabnic la fel cum ai fost, zise el.

Apoi, fără să-şi tragă sufletul :

— Jehol e în grajd, l-am oblojit şi l-am adăpat. Culcuşu-i bun. Ovăzu-i bun. Aproape la fel ca la noi acasă.

— Cine a strigat „Hallal" ? întrebă Uroz cu asprime. Mazareanul sau Kataghanezul ?

Rîsul sonor al lui Mokhi se rostogoli prin sală.

— Taci, fecior de măgar ! mîrîi Uroz. Ce-i gălăgia asta ?

— Nu un *ciopendoz* din Mazar şi nici unul din Kataghan, ci un om de pe la noi a cîştigat *buzkaşiul* regelui, rosti Mokhi. Eşti mulţumit ?

Uroz îşi încleştă dinţii. Se petrecuse ceea ce putea fi mai rău. Echipa lui fusese în stare să învingă fără el.

— Cine ? întrebă el.

— Soleh, răspunse Mokhi.

— Cum aşa ? Păi, calul lui Soleh era la pămînt !

— Allah l-a călăuzit, exclamă *seizul,* ridicîndu-şi spre tavan una din mîinile sale enorme. Jehol fiind fără călăreţ, Soleh i-a sărit în spinare.

Uroz simţi că-i înţepeneşte tot trupul şi avu din nou senzaţia greutăţii ghipsului de pe picior. Aşadar propriu-i cal fusese instrumentul ruşinii pe care-o pătise ! Şi nu putea spune nimic : un ortac se putea totdeauna folosi de un cal mai bun ca al său, atunci cînd acesta era abandonat de călăreţ.

Mokhi continua totuşi să rîdă, însă înăbuşit, din respect pentru Uroz.

— Eşti de două ori binecuvîntat, îi spuse el. Maimana a cucerit drapelul regal, iar Jehol îţi aparţine de azi înainte.

Cum Uroz îl privea nedumerit, marele *seiz* se aplecă asupra lui şi-i şopti :

— Calul Zălud a cîştigat. Îţi aparţine, deci.

Atunci Uroz îşi aminti cuvînt cu cuvînt făgăduiala solemnă făcută de Tursen în faţa mulţimii din bazarul de la Daulad Abas : „Dacă la Kabul Calul Zălud va cîştiga *buzkaşiul* regelui, el îi va aparţine fiului meu Uroz, şi numai lui".

Uroz îşi aminti de recunoştinţa şi duioşia pe care le încercase atunci, pentru prima oară în viaţa lui. Îi veni

să scuipe, într-atît de amară îi era gura. Cel mai frumos armăsar din stepă era al lui, dar datorită altui călăreț!

Infirmiera se întoarse, ținînd în mînă un tubuleț care părea din argint viu. Vecinul lui Uroz îi spuse că era un termometru, și-l lămuri cum se folosește.

— Nu-i adevărat, nu se poate, și nimeni pe lume nu mă va sili...

Rezemîndu-se de pernă, cu fața lividă, Uroz bolborosea, bîiguia, se înăbușea de ură și de rușine.

— O să trimit mai tîrziu un afgan, zise infirmiera.

Mokhi scutură din capu-i mare și rotund, privind-o cum se depărtează. Era uluit de atîta nerușinare. Apoi îi spuse lui Uroz :

— Soleh și toți ceilalți din Maimana se scuză că nu pot veni astă-seară. Li se dă o serbare la palatul regal. O să-i vezi mîine, aici.

— Nu! replică Uroz cu furie. Aici, n-o să văd pe nimeni!

Deși convorbirea lor avea loc în dialectul uzbec, pe care cei din Kabul nu-l înțelegeau, Uroz adăogă cu voce scăzută :

— Să vii la miezul nopții, sub fereastra mea, cu Jehol și cu straiele mele.

— Bine, dar intrarea spitalului e păzită de soldați...

— În buzunarele *ceapanului* meu ai să găsești ceva bani. Mai mulți decît e nevoie ca să-i mituiești. Dacă nu vor primi, vei sări peste zid și mă vei ajuta să sar și eu. Ești destul de mare. Ești destul de voinic.

— Și-ți înțeleg inima, zise Mokhi.

*

Bolnavii pe care febra sau suferința îi împiedicau să doarmă avură către miezul nopții o vedenie ciudată. *Ciopendozul* din colțul sălii se ridică, pe jumătate gol, se tîrî cu picioru-i în ghips pînă la fereastră, o deschise și, aplecîndu-se în afară, dispăru.

Mokhi îl așeză încet în șa pe Uroz. Acesta apucă frîul. Treceră amîndoi prin poarta întredeschisă, cu grilaj, a parcului. Personalul de gardă se afla înăuntrul pavilionului.

După ce trecură de lungul gard care închidea parcul spitalului, Mokhi întrebă :

— Crezi c-au să te urmărească ?

— Fără îndoială, răspunse Uroz. Dar n-au să mă poată prinde.

Și oprindu-l pe Jehol, adăogă :

— Înainte de toate, trebuie spart ghinionul. Du-te de-mi caută o piatră.

Mokhi aduse unul din pietroaiele cu care era pavat drumul. Uroz își întinse piciorul în ghips și spuse cu glas de poruncă :

— Sparge sicriașul ăsta !

Mokhi izbi cu toată puterea.

Durerea care-l fulgeră pe Uroz fu atît de violentă, și de neașteptată, încît trase fără să vrea de frîu, făcîndu-l pe Jehol să se cabreze. Dar blestematul înveliș zbură în țăndări.

— Vei găsi în traista mea o hîrtie pe care sînt scrise cîteva rînduri, îi spuse Uroz lui Mokhi. Ele vin de la Profet. Un *mulla* din Daulad Abas le-a transcris pentru mine din Coranul lui.

După ce Mokhi găsi foaia sfîntă, Uroz îi spuse :

— Întinde-o peste rană și leag-o cu brîul tău.

Mokhi făcu întocmai.

Partea a doua

ISPITA

I

CEAIHANAUA

Drumul care ocolea orașul Kabul era lung și, pentru cel ce nu cunoștea locurile, anevoios. Dar, deși se grăbea să pună o distanță cît mai mare între el și spital, Uroz socotea că orice drum era preferabil trecerii prin oraș. În cîteva zile văzuse acolo atîția polițiști, atîtea patrule și atîtea cazărmi, atîția ofițeri și slujbași, încît tot orașul i se părea o capcană. Era încredințat că oamenii aceștia, și mulți alții, aveau să primească misiunea — dacă nu cumva o și primiseră — de a-l urmări, a-l aresta și a-l azvîrli din nou pe patul acela infam, unde să fie iarăși la cheremul străinei aceleia nerușinate. Mokhi împărtășea această convingere. Cum ar fi putut niște oameni ai stepei să știe că, pentru mai-marii acestei lumi, soarta unui *ciopendoz,* fie el ilustru, n-avea nici o însemnătate ?

Luînd drept reper interminabilul zid în ruină care, cînd pe culmile dealurilor, cînd în fundul rîpelor, apărase odinioară intrarea în Kabul, îi urmară de departe linia șerpuitoare. Zidul acesta înalt îl liniștea pe Uroz. Contrar scopului pentru care fusese durat, zidul îi slujea drept mijloc de apărare împotriva orașului, a acestui oraș mult prea mare, prea populat și prea zgomotos, unde nimeni nu-l recunoscuse vreodată în mulțime.

*

Potecile chinuite pe care fugarii trebuiau să pășească de-a lungul colinelor abrupte, erau inegale, brăzdate de urme de roți, presărate cu pietre. Dar luna dădea destulă

lumină priveliștii, iar Jehol avea pasul sigur. Cînd zăpezile veșnice care încingeau fabuloasele creste ale Hinducușului se colorară în nuanțele aurorii, Mokhi privi înapoi și nu mai zări ieșindurile vechiului zid.

— Kabul a rămas departe în urmă, zise el.

— Am mers bine, rosti Uroz.

— Ce cal ! exclamă Mokhi.

Palma lui enormă și aspră mîngîie cu o uimitoare gingășie pielea armăsarului. Jehol scoase un nechezat vesel. Iar *seizul* izbucni în rîsul lui zgomotos. De data asta, Uroz simți că-i crește în piept un soi de ecou al acestui rîs. Zorii, care-și desfășurau de la o culme la alta aripile de lumină, îi slujeau drept martori : știuse să-și domine suferința, înfrîngerea, rușinea, fusese mai tare decît spitalul și decît noaptea. Era din nou stăpîn deplin peste sine însuși și peste calul său. Vulturi își luau zborul din cuiburile lor. Unul din ei se înălță chiar în fața lui : era cel mai bun augur...

— O să descalec, îi spuse lui Mokhi. Pentru rugăciune. Uite soarele.

— N-o să te rănești mai rău, îngenunchind ? îl întrebă Mokhi.

— Puțin îmi pasă, îi răspunse Uroz.

— Allah e îngăduitor cu cei suferinzi, stărui Mokhi. Marele Tursen știe bine asta : el, care-i atît de evlavios, se roagă în picioare. Te poți ruga și tu de pe cal.

Dar nimic nu-l mai putea împiedica pe Uroz să acționeze așa cum hotărîse. Nu în infirmitate voia să fie egalul tatălui său.

Rezemîndu-și în scară piciorul nevătămat, și-l trecu pe celălalt peste crupa lui Jehol și, după ce se agăță de gîtul acestuia ca să se redreseze puțin, își slobozi piciorul teafăr, se aplecă peste el, îndoi ușor genunchiul, atinse pămîntul cu amîndouă mîinile și abia atunci își întinse piciorul rupt. Cu fruntea în pămînt, își rosti rugăciunea, dăruindu-se din plin credinței sale superstițioase.

Prosternat înapoia lui, Mokhi repeta cu jumătate de glas versetele sfinte, vădind o încredere copilărească.

Uroz se ridică primul, cu ajutorul acelorași mișcări, dar făcute în sens invers decît atunci cînd îngenunchease. Le făcu și mai repede, fiind mai sigur de sine. Ba chiar

prea repede, căci în atingere cu pămîntul, piciorul rănit fu apăsat de întreaga greutate a trupului. O clipă doar. Dar fu de ajuns. Osul rupt parcă scrîșni. Durerea asta sălbatecă îl zgudui pe Uroz. „E prea mult ! O să cad", își spuse. Dar în loc să se îndoaie sau să-l cheme în ajutor pe Mokhi, se agăță de coama calului, se ridică în pumni și, înfigîndu-și în scară piciorul teafăr, își izbi piciorul rănit în coapsa lui Jehol. Apoi spuse, scrîșnind din dinți :

— Strînge mai tare bandajul, Mokhi !

Înainte de a trage de bandaj, *seizul* pipăi pulpa rănitului.

— Simt un vîrf de os care iese din piele, zise el.

— Ceea ce se-ntîmplă după rugăciune nu poate fi rău, spuse Uroz, cu rînjetul lui de lup.

Avea din nou un adversar cu care se putea măsura : suferința. Surdă pînă atunci, stinsă și egală, ea îl lăsase în pace. Acum, însă, durerea îi tăia nervii ca un ferăstrău. A o nesocoti, devenea o cazmă și o victorie de fiecare clipă.

— Repede, în șa ! strigă Uroz.

Jehol fu bucuros să pornească iarăși la trap.

„A alergat mai bine decît oricare alt cal, în tot acest *buzkași* !" își spunea Uroz. „Iar începînd de la miezul nopții trecute, a purtat în spinare doi oameni, pe un drum groaznic ! Și totuși nu se arată nici obosit, nici prost dispus !"

Uroz dezmierdă crupa armăsarului, care fornăi și lungi pasul. Deodată, își înălță capul, își mișcă urechile și sforăi tare. O nădușeală ușoară îi umezi coapsele. Începu să calce încet, cu băgare de seamă.

— O fi adulmecat vreo jivină, își dădu cu părerea Mokhi.

Uroz îl împinse pe Jehol de-a lungul potecii care șerpuia între stînci colțuroase, sterpe și întunecate. Deodată, cei doi oameni auziră la rîndu-le larma și înțeleseră. Chiar în fața lor, la doi pași, dar încă ascuns de o ridicătură de pămînt, trecea marele drum din miazănoapte.

Era singurul drum care, din centru, din miazăzi și din răsărit, de la Kabul și de la Peșavar, de la Gardez, Ghazni

și Kandahar, ducea spre cîmpiile și stepele ce se tălăzuiau dincolo de Hinducuș. Drumul acesta purta întreaga căraușie a unui popor.

*

Era toamnă, o toamnă care încheia cinci luni de secetă. Și cu toate că era încă destul de devreme, pulberea stîrnită de roți, de picioare, de copite, de nenumărate labe, plutea deja în văzduh, aidoma unor pînze ușoare și mișcătoare, a unor vîrtejuri subțiri în care soarele se juca așa cum se joacă, în zori, cu stropii de rouă. Sub aceste draperii prăfuite se rostogoleau, mergeau, curgeau, mișunau vehicule, oameni și animale.

Nimic nu reglementa circulația, împiedicînd despărțirile, ciocnirile, îngrămădeala. Totul era lăsat în seama hazardului, a bunului plac, a trufiei, a modestiei, a nepăsării, a fatalității.

Tumultul era pe măsura acestei dezordini. Strigăte, nechezaturi, behăituri, boncăluituri, lătraturi, fluierături, clacsoane, huruit de motoare — toate dădeau o singură voce pietonilor, călăreților, turmelor, camioanelor și caravanelor, alcătuite din tadjici, hazari, uzbeci, pașt u și nuristanezi care, circulînd într-o direcție sau alta, toceau și mai mult străvechiul drum al hoardelor ariene, al falangelor lui Alexandru, al învățăceilor lui Buda...

Veșmintele, pălăriile, harnașamentele și fizionomiile diferite ale atîtor seminții se amestecau de-a valma, cum se amestecau negustătorii, ciobanii, oamenii porniți în căutare de lucru, cei ce se întorceau la triburile lor, sau cei mînați de dorul aventurii...

De pe culmea unui delușor care străjuia marele drum de la miazănoapte, Uroz și Mokhi contemplau în tăcere șuvoiul în care trebuiau să se arunce. Nici unul nici celălalt nu se gîndea să-l zorească pe Jehol.

— Totuși, pe-aici am venit, rosti în cele din urmă Mokhi, cu o uimire copilărească.

Uroz nu-i răspunse.

— E adevărat că tu te aflai atunci în frumosul automobil al lui Osman bei, iar eu într-un camion, adăogă Mokhi.

Apoi, dezmierdînd crupa armăsarului :

— Şi Jehol tot aşa.

Uroz îşi purtă privirea spre pămîntul sterp care, dincolo de drum, avea culoarea lutoasă, roşcată a lucrurilor trecute prin foc. Cerul, de o luminozitate şi de o puritate admirabile, se odihnea pe talazurile încremenite ale munţilor. Ochii lui Uroz se întoarseră la drum, la mişcarea şi la zgomotele sale...

Mokhi îl văzu că strînge din umeri şi-şi încleştează mîinile pe frîu.

Jehol începu să coboare cu băgare de seamă panta. Cînd ajunse jos, Uroz îi porunci, cu un strigăt scurt şi răguşit, să pătrundă în albia pestriţului şi zgomotosului drum-fluviu.

În primele clipe, cei doi călăreţi din stepă nu avură alt gînd decît de a nu se lăsa zăpăciţi, luaţi prin surprindere. Aici, praful nu era mai înăbuşitor şi mai orbitor decît cel din ţinutul lor de baştină. Iar mulţimea din jurul lor nu avea nici pe departe densitatea şi violenţa unui *buzkaşi*.

Mokhi îi spuse lui Uroz, rizînd cu gura pînă la urechi :

Zău că-mi place să merg aşa. În cutia pe roate care ne-a adus la Kabul, nu vedeai nimic, şi mi-a fost tot timpul teamă pentru genunchii şi chişiţele lui Jehol, din pricina zdruncinăturilor.

Uroz nu-i răspunse. Se gîndea la distanţa ce-l despărţea de Maimana şi la soldaţii şi poliţiştii care porniseră desigur în urmărirea lui. Numai trufia îl împiedica să-şi întoarcă în fiece clipă capul, ca un om hărţuit.

— Şi Jehol se simte mai bine aşa, adăogă Mokhi.

Armăsarul ocolea din proprie iniţiativă golurile, vîrtejurile şi nodurile pe care le forma necontenit mulţimea în marş. El învăţa un joc încă necunoscut, jocul marelui drum afgan. Iar acesta, aidoma unei uriaşe cărţi cu poze, îşi întorcea filele una după alta.

— Uite ! Uite ! Uite ! striga mereu Mokhi, uluit. Ce negre erau caprele astea venite din înaltele văi ale Nuristanului, şi ce sprintene şi mîndre păreau ! Iar tînărul cioban care le mîna avea ochii *albaştri* !

Dar bătrînul acela în zdrenţe, descărnat şi orb, pe care Jehol era cît pe ce să-l lovească în piept şi care

mergea singur în mijlocul șuvoaielor amestecate pe drum — încotro se îndrepta oare, cu brațele întinse ca niște aripi frînte și cu capul sus, cu albul ochilor întors spre soarele pe care nu-l vedea ?

Un car cu roțile cioplite din lobde, tras de o pereche de boi, hurduca niște femei acoperite din cap pînă-n picioare cu văluri și stofe.

Ici, un muzicant ambulant își purta în cîrcă instrumentul cu coarde, greoi și monumental, care nu semăna de fel cu damburele ușoare cărora Mokhi le ascultase încă din copilărie acordurile gingașe.

Colo, doi negustători hinduși mergeau alături de catîrii lor ; între samarele acestora, o ladă fără capac, burdușită cu pînzeturi, mătăsuri, oale, custuri, se bălăbănea ca un galantar mobil, în lungul drumului.

Mai erau apoi scamatorii, sfinții, dervișii, precum și nobilii care se duceau la vînătoare, ținînd în mîini șoimi și ereți.

Pe urmă, camioanele.

Toate, chiar cele mai mărunte, cele vechi ca și cele noi, purtau în fața cabinei și pe margini panouri pictate în culori vii și cîntătoare, înfățișînd buchete, boschete, păsări și animale. La vederea fiecăreia din aceste imagini zugrăvite pe mașinile grele, Mokhi rîdea fericit. Îi admira pe meșterii necunoscuți care le desenaseră și socotea că ele slujeau drept farmece împotriva oboselii și a greutăților drumului.

— Uite ! Uite ! îi striga el lui Uroz.

Dar Uroz nu răspundea nimic. Iar ochii lui Mokhi se întorceau la încîntările drumului. Da, camioanele erau grozave, numai că goneau prea repede ; n-aveai răgazul să privești totul, așa cum s-ar fi cuvenit... În timp ce caravanele...

Ele, binecuvîntat fie Profetul, umblă cu pasul omului, al omului care nu se grăbește. Oamenii dintr-o caravană, ca și animalele lor, nici nu măsoară timpul... Ochii pot privi pe săturate.

— Uite ! Uite ! repeta mereu Mokhi.

Dar Uroz nu voia să vadă nimic. Nu era un copil care strigă de plăcere ori de cîte ori descoperă ceva nou. Puțin îi păsa de privelиștile stranii ale acestei țări necu-

noscute. Avea o singură grijă : s-o părăsească şi să-şi regăsească, în propria-i ţară, lumea. În haosul care clocotea în jurul lui, Uroz vedea un singur avantaj : se simţea în siguranţă. Printre atîţia trecători, printre atîtea turme, camioane şi chervane, nu era oare ca un fir de iarbă în mijlocul stepei ? Pînă şi pulberea şi larma drumului îi erau complice. Ele îl acopereau, îl învăluiau, îl ascundeau, îl ocroteau. Acum nu se mai gîndea la duşmanii lui din Kabul...

Era la amiază şi lumina devenise violentă. Cerul părea şters, munţii fără culoare, pămîntul fără umbre. Căldura prefăcea praful într-o cenuşă fierbinte.

Alaiul de pe drum se împuţinase. Nomazii făcuseră popas pe marginea drumului, fără a-şi întinde corturile, şi aşteptau puţină răcoare pentru a-şi reîncepe drumeţia. Cămilele lor se odihneau sub poveri. Camioanele încetaseră să gonească. Drumeţi şi călăreţi se odihneau pe terasele *ceaihanalelor.*

Aceste ceainării se înşirau de-o parte şi de alta a marelui drum. Căscai şiruri întregi de asemenea localuri la intrarea tîrgurilor aglomerate, şi pînă şi cătunul cel mai pricăjit îşi avea ceainăria lui.

Oricare ar fi fost locul, dimensiunile, şi clientela lor, ceainăriile aveau o alcătuire la fel de primitivă ca aceea pe care le-o cunoscuseră, de-a lungul veacurilor, drumeţii şi caravanele din Asia Centrală. Un cub de paie şi de lut văruit adăpostea o încăpere întunecoasă. Zidul de faţadă era străpuns de nişte ferestruici înguste şi rudimentare, ce se deschideau spre elementul principal al *ceaihanalei :* o terasă ferită de un acoperiş, întocmit din frunze uscate şi sprijinit de două-trei trunchiuri pipernicite şi scălîmbe, abia cioplite. Cîteva scoarţe roase pînă la urzeală sau chiar nişte stofe zdrenţuite, care n-aveau altă culoare decît a prafului, acopereau podeaua. Atîta tot.

Dar aici sărăcia nu era întristătoare. Ea era egală pentru toţi, ca şi primirea făcută muşteriilor. Apa clocotindă cînta în pîntecul samovarelor enorme. Pe peretele văruit scînteiau ceştile cu desene, atîrnate şirag. Pitpalaci piuiau în coliviile lor minuscule. Arabescuri şi flori zugrăvite în culori vii şi naive alergau de-a lungul faţadei zgrunţu-

roase. Iar pe un fundal de creste şi de lanţuri muntoase, de văi şi de torenţi, domnea veşnic libertatea, o libertate imensă şi sălbatică.

*

Soarele părea să-şi fi oprit în veci crugul. Oamenii şi animalele încă aflate pe drum, se mişcau cu un pas greoi. În ciuda faptului că ducea doi călăreţi şi că era încins de năduşeală, Jehol înainta cu obişnuitul său pas lung, rapid şi hotărît.

La fiecare *ceaihana* pe lîngă care trecea Jehol, Mokhi zărea călători odihnindu-se în umbra terasei, respira mirosurile bogate ale frigăruilor de miel şi ouălor prăjite în grăsime de oaie, auzea clinchetul ceştilor pe care le ştia umplute cu ceai verde chinezesc sau cu ceai negru din India. Trupului său masiv îi era cald, i-era foame şi sete, şi se apleca spre umărul lui Uroz, gata-gata să-i strige :

— Hai să facem ca toată lumea, să ne oprim şi noi în sfîrşit !

Îi era însă ruşine să-şi dea pe faţă nerăbdarea şi oboseala, în prezenţa unui om mai vîrstnic decît el, mai puţin puternic şi, pe deasupra, rănit. De aceea, recurgea la şiretlicuri, pe care le credea grozave. Spunea, de pildă :

— Uite, Uroz, în *ceaihanaua* asta e o pasăre care vorbeşte, o mierlă din Insule.

Sau :

— Uite, Uroz, nu-i aşa că samovarul ăla e mai pîntecos decît toate ?

Sau :

— Călătorii din camionul care s-a oprit acolo or fi povestind nişte lucruri...

Dar în zadar : nemişcat în şa, cu buzele parcă pecetluite, Uroz continua să-şi mîne drept înainte armăsarul pe drumul pustiu şi înfierbîntat. Suferea totuşi mult mai mult de căldură şi de sete decît Mokhi. Veninul febrei îi ardea pielea, măruntaiele, gîtlejul. Piciorul îi atîrna din ce în ce mai greu — o greutate insuportabilă. Iar cînd şi-l vîra în scară, ca să-i fie mai uşor, oasele parcă-i zburau în ţăndări. Cîrpa ce-i învelea rana ajunsese o pată lipicioasă, iar praful ce-o acoperea nu împiedica muştele — nişte muşte enorme — să tabere asupra ei în roiuri.

În preajma fiecărei ceaihanele, o rugă se înălța din străfundurile ființei lui : să ajungă pe terasă, să scape de soarele arzător, să se întindă, să-și elibereze piciorul rupt de monstruoasa-i greutate, și să bea, să bea, să bea, mai întîi apă rece din ulcioare, apoi binefăcătorul ceai negru, clocotit, plin de zahăr. Dar însăși violența rugii pe care i-o făcea propria-i carne îi interzicea lui Uroz să o îndeplinească. Mai mult încă : încerca o bucurie feroce respingînd, batjocorind această chemare lăuntrică. Mai arzătoare decît toate focurile cerului îngemănate cu cele ale febrei, era dorința de a arăta propriului său trup că trebuie să i se supună, oricare ar fi fost chinul îndurat, și să-l țină în șa, la nesfîrșit.

Sus, jos, sus... Uroz îl mîna pe Jehol ca și cum ar fi avut în fața lor veșnicia...

Acum aburcau o pantă mai aspră. Mokhi sări de pe cal și merse pe jos alături de el. „A simțit că Jehol obosește", își spuse Uroz. Armăsarul nu mergea mai încet, dar răsufla parcă mai precipitat și chiar pasul i se făcuse ceva mai țeapăn. Uroz scrîșni din dinți. Nu, nu va ceda ! Nu va trece de la lumea fără margini și fără măsură, în care intrase de bunăvoie, într-o lume supusă din nou sclaviei limitelor. Îl va sili pe Jehol să continue la fel ca el însuși, pînă la capăt, pînă la nimicirea deplină. Dar iată că totul se unea împotriva lui : instinctul cel mai puternic, educația primită, însuși neamul și stepa lui natală. Un om din Maimana, un călăreț, un *ciopendoz* nu putea să supună unui astfel de tratament un cal atît de nobil ca Jehol !

— Mokhi, rosti el cu jumătate de glas, găsește pentru armăsar cea mai bună *ceaihana*.

Cînd Mokhi alese în sfîrșit, forfota reîncepuse pe drum. La poalele unui deal se întindea un sat mare, în formă de inimă, străbătut de un rîuleț. În vîrful inimii, pe marginea drumului, se afla un han. Un han ca toate celelalte, dar sub terasa lui curgea o apă limpede, care uda o grădiniță unde creșteau cîteva sălcii.

Uroz își duse acolo armăsarul și, refuzînd umărul pe care i-l întindea Mokhi, descălecă singur, pe piciorul său teafăr.

— N-avem nevoie ! îl repezi el pe un *bacia* care se apropia de ei cu o salteluță.

Apoi, către Mokhi :

— Ocupă-te de cal !

Cînd *seizul* se întoarse, Uroz zăcea nemișcat pe pămîntul roșcat ; brațele i se odihneau lîngă coapse. Dacă n-ar fi fost tremurul pleoapelor care, din cînd în cînd, îi însufleția ochii ațintiți asupra luminii încandescente întrezărite prin frunzișul unei sălcii firave, ar fi semănat cu un mort.

Mokhi se simți rușinat. Îl lăsase însetat pe Uroz, în vreme ce el bea pe săturate din apa rîului, cu capul lipit de capul lui Jehol.

— Îl chem acușica pe *bacia* ! strigă el.

— Nimeni altcineva în afară de tine ! mîrîi Uroz.

Nu putea suporta nici o față necunoscută, nici un glas străin. Din clipa cînd își lungise piciorul rupt pe pămîntul răcoros al grădinii și-și așezase tot trupul în așa fel ca să nu-l doară rana, Uroz nu mai voia nimic de la alții și mai ales de la sine însuși : îi ajungea binele ce i-l făcea pămîntul, se mulțumea cu reazimul lui, cu cîntecul rîului, cu umbra copacului.

— Îndată... îți făgăduiesc... vei primi de toate ! exclamă Mokhi.

Și porni în fugă spre fundul *ceaihanalei*.

— Du-te, du-te, îi șopti Uroz.

Dorința lui — singura lui dorință — era să-și regăsească grabnic uluitoarea fericire a scufundării în neființă. Dar trupul omului nu se lasă disprețuit multă vreme. Cînd Mokhi îi ridică lui Uroz capul și-i duse la buzele crăpate un ulcior albastru din pămînt de Istalif, Uroz îl goli dintr-o înghițitură, apoi spuse cu asprime :

— Mai vreau !

Cînd își astîmpără setea, simți că foamea îi sfîșia pîntecul. Începu să rupă cu lăcomie plăcințelele fragede și calde pe care i le oferea Mokhi, înveli în foile lor de aluat gogoloaiele de carne grasă de oaie înfipte în frigăruile încă fierbinți, apoi le smulse de pe metal și le înfulecă aidoma unui lup hămesit. În sfîrșit sătul, adormi brusc, în poziția în care se afla — cu spatele rezemat de trunchiul salciei.

Mokhi se așeză la picioarele lui și începu la rîndu-i să mănînce. Nu-l slăbea din ochi pe Uroz și scutura fericit din cap la fiece înghițitură. Ce mai înfulecase Uroz ! Și ce adînc dormea !

Slugă, păstor sau grădinar, Mokhi se îndeletnicise întotdeauna cu îngrijirea și mulțumirea oamenilor și dobitoacelor. Fiind bun și puternic, era bucuros s-o facă. Un berbec devenit prin strădaniile lui bogat în lînă și-n grăsime, sau un cal căruia mîinile lui îi lustruiseră pielea și-i dăduseră vlagă, îi satisfăceau din plin mîndria și nevoia de tandrețe.

Veghea asupra somnului lui Uroz cu o mîndrie de același soi. Nu se întreba dacă-l iubește, după cum nu se întreba dacă-l iubește pe Jehol în momentul cînd acesta, țesălat, hrănit și adăpat de el, adormea în ieslea cu paie proaspete pe care i-o pregătise. Dar cînd își scutura fața lată și aproape imberbă, și cînd bucuria devotamentului făcea să-i strălucească, în găvanele lor strîmte, ochii cinstiți și veseli, Mokhi își spunea că-l va duce teafăr acasă pe Uroz, chiar de-ar fi să-l poarte în brațe pînă-n stepele din Maimana.

*

Lumina și căldura se potoliseră. Din salcia ce-i slujea drept adăpost lui Uroz se înălțau primele ciripeli prin care niște păsări invizibile vesteau apropierea serii. Uroz continua să doarmă. Nu-l trezi decît larma făcută de niște drumeți care intrau în grădina *ceaihanalei*. Aceștia veniseră din miazănoapte într-un automobil hodorogit și cereau în cor, unii ceai negru, alții ceai verde, cu niște voci răgușite de pulberea drumurilor și de vînturile înghețate care mătură trecătorile Hinducușului.

Cu ochii închiși, Uroz își întinse brațele, apoi piciorul teafăr. În cele din urmă, îl mișcă și pe celălalt, cu băgare de seamă ; durerea îl năpădi de îndată — însă o durere familiară, ușor de domesticit, ca o parte din propria-i ființă. Uroz scoase un mic suspin de mulțumire. Se simțea bine. Oboseala îl părăsise. Scăpase de spaimele și de rușinea ce se ținuseră scai de el.

În timp ce pe crengile de deasupra capului lui se întețea, din ce în ce mai sonor și mai armonios, concertul păsărelelor, Uroz se gîndea că, la urma urmei, căderea lui fusese doar un accident, și încă unul banal. Desigur, îl împiedicase să cîștige *buzkașiul* regelui. Dar de-aci înainte se va ține în fiecare an un *buzkași*. Esențialul era să ajungă cît mai grabnic în provincia lui natală, să se vindece. Și atunci, se va vedea... Uroz rămînea Uroz, și-l avea pe Jehol.

Pleoapele pîn-atunci închise se ridicară, iar privirea lui o întîlni pe aceea a lui Mokhi, care, ciucit pe călcîie, îl veghea.

— Am avut un somn bun, îi spuse cu blîndețe în glas.

— Profetul e martor că da ! exclamă *seizul*. Și acum, vei primi ceaiul cel mai negru, cel mai cald și cel mai dulce cu care se poate primeni sîngele unui bărbat ! Alerg să ți-l aduc.

Privirea lui Uroz se întoarse către culmile munților uriași și către cerul pe care-l purtau. Totul recăpăta viață și culoare, pe măsură ce cobora soarele. Bolta era o imensă vibrație albastră, iar culoarea rumenă ce plutea peste munți pregătea de pe acum înalta purpură a asfințitului.

Deprins însă cu stepa lui fără margini, Uroz nu prea îndrăgea aceste stavili de piatră. Ele apropiau și mărgineau orizontul. Își lăsă ochii în jos și nu se mai simți pierdut. Între *ceaihanaua* din stepă și *ceaihanaua* din aceste văi tainice sau din amețitoarele trecători ale munților, bîntuite de suflarea culmilor și a prăpăstiilor, chiar cînd un firicel de apă îngăduia un fior de viață în deșertul neomenos — între toate aceste case ale drumeților nu era nici o deosebire. Cîntecul bolborosit de uriașul samovar de aramă roșie, mireasma grăsimii de oaie, aroma ceaiului, strigătele slugilor... Uroz se simțea la largul lui, ca acasă.

Iar drumeții înșiși, așezați turcește, nu-i erau cu totul străini. Negustătorilor din Kandahar care se duceau să cumpere piei de Astrahan la Mazar-Y-Șerif și covoare la Maimana — le întîlnise adeseori semenii în aceste două provincii, în umbra bazarurilor, pe terasele hanurilor, și le recunoștea turbanele înfășurate potrivit datinii ținu-

turilor lor de baştină, precum şi monumentalele bărbi vopsite cu un strat gros de *henne*.

Seizul se întoarse ţinînd în mîinile-i mari o tavă pe care sclipeau ceainice şi ceşti.

Mokhi se aşează pe călcîiele-i goale, în faţa lui Uroz.

— Lui Jehol i-era şi mai somn decît ţie, zise el. Doarme şi acum.

— Are nevoie de multă odihnă. Vom porni la drum abia mîine, rosti Uroz.

Privind pleoapele lui Mokhi, încinse şi mototolite de praf, de soare, de nesomn, şi *ceapanul* aproape în zdrenţe şi ridicol de scurt pentru statura lui, Uroz se gîndi: „E cazul să-i cumpăr altul".

Fără să se-ntrebe dacă ţinea sau nu la Mokhi, Uroz avu pentru prima oară un surîs care nu mai amintea de rînjetul unui lup.

*

Îşi sorbeau ceaiul încet şi cu zgomot, pentru că era fierbinte şi pentru că în felul acesta îl găseau mai bun la gust. Erau prea absorbiţi de plăcerea lor, ca să mai vorbească. Concertul păsărelelor în salcie devenise asurzitor. Umbra crengilor ajungea acum pînă la umerii lui Mokhi. Iar razele piezişe ale soarelui, pătrunzînd sub acoperişul terasei, făceau să strălucească aurul roşu al samovarelor, desenele de pe ceşti şi cele zugrăvite pe zidul de faţadă.

Neguţătorii din Kandahar îşi sfîrşiseră masa şi acum plăteau. Patronul *ceaihanalei* veni să-i salute. Era un bătrînel foarte vioi, care prin culoarea feţei sale, prin profilul şi prin ochii săi neastîmpăraţi, semăna cu un şoarece.

— Acum drumul e bun şi sigur, spuse el. O s-ajungeţi repede la Kabul. E păcat totuşi c-o s-ajungeţi acolo cu-o zi mai tîrziu. Marele *buzkaşi* al regelui a avut loc ieri, cam la ora asta.

La aceste vorbe Mokhi tresări şi deschise gura, dar Uroz îi porunci, printr-un gest brutal, să stea locului şi să tacă. Apoi îşi duse încet mîna la frunte. Era oare cu putinţă ? Ieri ? Numai ieri ? !

Patronul *ceaihanalei* urmă, cu un oftat plin de invidie :

— Tot Kabulul nu vorbește, desigur, decît despre asta. Ce de povești au să vă spună !

Cel mai vîrstnic dintre negustători, un bărbat a cărui barbă lungă, vopsită cu cel mai scump *henne,* se revărsa peste veșmîntul cel mai bogat, spuse atunci pe un ton de demnitate jignită :

— Fii pe pace, n-au să-mi ia piuitul ! Nenorociții ! Au trebuit să aștepte pînă ieri ca s-asiste la primul lor *buzkași,* pe cînd eu... N-au să vadă în viața lor un asemenea *buzkași* !

— Spune-ne, omule, povestește-ne și nouă ! îl rugă patronul *ceaihanalei.*

Și fără a aștepta răspunsul, se întoarse spre terasă și strigă :

— *Bacia* ! Hei, *bacia* ! Adu repede pernele *mele,* ceaiul *meu,* prăjiturile *mele,* dulceața *mea.*

Marele negustător din Kandahar își dezmierdă o clipă barba ca flacăra, ca și cum ar fi șovăit. Dar picioarele lui începuseră deja să se îndoaie sub el, încet, spre a-i sluji de scaun. Tovarășii săi îi urmară pilda.

N-aveau să sosească la Kabul la ora prevăzută ? Ei și ?! Vremea trece, pe cînd poveștile bune rămîn...

*

Se aduseră cești, ceainice, bunătăți și trufandale — tot ce era necesar — și gustarea fu servită cu promptitudine. Cei doi *bacia* erau la fel de curioși ca și stăpînul lor. După ce-i serviră pe oaspeți, se așezară la rîndu-le, pe vine, în mijlocul lor.

Negustătorul din Kandahar nu se grăbea, însă. Trebuia să împlinească ritualul politeții și, de asemeni, să atîțe interesul auditoriului. Își sorbi așadar pe îndelete ceaiul, mîncă turtele de miere și dulceața făcută cu seu de oaie, și aduse laude gazdei. Apoi făcu o pauză. După care, își duse ambele mîini în lungul bărbii sale roșii ca focul. Ceilalți știură atunci că va începe.

— Cu ani și ani în urmă, rosti negustătorul, mă dusesem, călare, așa cum făcea toată lumea pe-atunci, în

provincia de la miazănoapte, pentru a alege cele mai frumoase pici de astrahan. La Maimana, asta nu era greu. Aveam ca mușteriu pe cel mai bogat și mai cinstit moșier din partea locului : Osman bei.

Rezemat de salcie, Uroz schimbă lungi priviri cu Mokhi, care ședea ghemuit pe călcîie. Osman bei ! Să audă numele acesta, atît de departe de stepa lor !

Neguțătorul din Kandahar urmă :

— Pe vremea aceea, Osman bei își cununa feciorul cel mai mic, și cel mai iubit.

Ce nuntă, oameni buni ! (Povestitorul își ridică ochii spre cer, iar barba lui se văluri ca o flacără în vînt.) Ce serbări ! Au ținut șapte zile și șapte nopți. Guvernatorii și generalii din cele trei provincii erau găzduiți de Osman bei. De asemeni, căpeteniile de triburi. Veniseră chiar și cîțiva dintre marii *kașgai* din Iran. Iar în a șaptea zi a nunții, li se oferi un *buzkași*.

Ținta — sau *Cercul Dreptății,* cum i se zice acolo dintotdeauna, dar cum voi cei de pe-aici ați aflat abia ieri, — se afla în fața lui Osman bei și a celor mai iluștri dintre oaspeții săi. La picioarele lui erau îngrămădite *ceapane* de mătase, covoare scumpe, puști de argint cu incrustații. Ceva mai departe, ciobani supravegheau niște oi de astrahan cu lîna scumpă și niște cămile de soi împodobite cu ciucuri și pene. Toate astea — *ceapane,* covoare, animale și arme — erau hărăzite învingătorului și călăreților care aveau să execute manevrele și pasele cele mai grozave.

— Cum se poate ? Să împartă atîtea bogății ? întrebă patronul *ceaihanalei.*

Drept răspuns, neguțătorul își ridică spre cer ochii mari, cafenii, încercănați cu *khol.* Atîta ignoranță era peste puterile lui.

Mokhi îi șopti la ureche lui Uroz :

— E adevărat ce povestește el. Nunta a avut loc chiar în anul nașterii mele, și...

— Taci ! răspunse Uroz prin simpla mișcare a buzelor sale, albe de febră.

Țărănoiul ăsta neghiob nu pricepea nimic. Cum de nu simțea că, din clipa cînd răsunase numele lui Osman

bei, s-a pus în mișcare o forță teribilă, care se cuvenea ascultată, pîndită, așteptată ?

— Înainte de *buzkași*, continuă negustorul, o duzină de călăreți, îmbrăcați în *ceapane* ieftine și purtînd pe cap căciuli tivite cu blană de vulpe sau de lup, au venit să-l salute pe Osman bei : erau *ciopendozii* săi. Printre ei se afla și un om, a cărui înfățișare m-a uimit din cale-afară. Era zbîrcit și cu părul sur. Umbletul său greoi arăta că trupul îi fusese zdrobit de multe ori. Fața i-era brăzdată de cicatrice vechi. Printre oamenii tineri și zvelți ce-l înconjurau, nu părea a fi la locul său. L-am întrebat pe vecinul meu : „Ce vîrstă o fi avînd omul ăsta ?“ Iar vecinul mi-a răspuns : „O vîrstă ce-i îngăduie să aibă drept fiu pe băiatul pe care-l vezi printre *ciopendozii* gazdei noastre.“

„Așa ! am exclamat eu. Va să zică, bătrînul nu ia parte la *buzkași* !“

„Ba, la fel ca toți ceilalți, mi-a replicat vecinul. Singura deosebire este că va călări pe propriul său cal.“

Bogătașul din Kandahar, prins de amintirile tinereții, îngădui mîinilor sale o mișcare bruscă, ce le îndepărtă de barba-i în flăcări.

— Ei bine, urmă el, încă de la prima alegere bătrînul acesta s-a dovedit a fi și cel mai de temut. Îl vedeai mereu în inima vălmășagului, cel mai aproape de hoitul de berbec. Armăsarul lui îi întrecea pe toți ceilalți în putere, în elan, în istețime... Da, prieteni, vă asigur că acel *ciopendoz* bătrîn era grozav, și că era o plăcere să te uiți la el. Întrucît Osman bei, ca o gazdă fără seamăn ce era, poruncise să mi se înșeueze un cal bun, am putut să-l urmăresc pe bătrîn de-a lungul întregului *buzkași*.

— Allah și Profetul fie lăudați, zise patronul *ceaihanalei*. Și după aceea, ce s-a mai întîmplat ?

— Dac-ar fi să vă povestesc tot, n-aș mai isprăvi, răspunse negustătorul din Kandahar. Multe ore trecuseră, multe leghe fuseseră străbătute, și mulți cai ai căror călăreți răniți zăceau în iarba stepei galopau slobozi, cînd cel mai vîrstnic dintre *ciopendozi* a pus mîna pe trofeu. El n-a încercat, ca toți ceilalți care țînuseră înaintea lui trofeul, să se întoarcă și să-și croiască drum pînă la

Cercul Dreptății, ci a alergat mai departe. Și cum calul lui era cel mai iute și mai puternic dintre toți, i-a atras și pe ceilalți în goana lui prin cîmpia nemărginită.

Ticluise oare un plan ? Se prea poate, căci cunoștea mai bine ca oricine terenul. S-a priceput oare să tragă folos dintr-o întîmplare prielnică ? N-aș ști să vă spun... Fapt este că, zărind deodată o colibă răzleață de cioban, bătrînul și-a strunit calul. Ceilalți *ciopendozi* l-au ajuns din urmă. Atunci, pentru prima oară, și-a biciuit calul și a zbughit-o spre colibă într-un asemenea galop, încît am crezut c-au să se facă zob izbindu-se de ea. Dar în ultima clipă am văzut cum calul se desprinde de pămînt și zboară, da, zboară, vă spun, ca să cadă apoi pe acoperișul turtit al colibei.

Negustătorul din Kandahar vorbise atît de repede și cu atîta patimă, încît i se uscase gîtlejul. Dădu să-și toarne ceai, dar ceainicul era gol. Cel mai tînăr *bacia* alergă la samovar strigînd :

— Pe Allah, așteaptă-mă, nu povesti urmarea pînă nu mă-ntorc !

Uroz ținea ochii închiși, iar fața și trupul lui erau țepene. Dar cravașa i se mișca între degete aidoma unui șarpe în agonie.

— Poftim, poftim, omule, zise tînărul *bacia* la întoarcere.

Negustătorul din Kandahar își potoli setea și urmă să povestească :

— Saltul pe care bătrînul *ciopendoz* l-a smuls armăsarului său era cu adevărat ieșit din comun. Călărețiii cei mai buni, călări pe cei mai strașnici armăsari din cele trei provincii din miazănoapte, au încercat zadarnic să-l imite. Mulți n-au știut să se oprească la timp și s-au zdrobit de zidul colibei. Alții au încercat să facă și ei la fel ca bătrînul *ciopendoz,* dar nici unul din caii lor nu era în stare să repete isprava armăsarului său. Mulți dintre ei și-au schilodit caii. Iar pe aceia care ajungeau în dreptul acoperișului, bătrînul *ciopendoz,* călare pe armăsarul lui, îi azvîrlea cu un plesnet de cravașă peste ochi. Ba uneori, ca să-și bată joc de ei, îi izbea cu hoitul păros, ceea ce-i scotea din minți.

Totuşi, încă nu cîştigase. Zeci de *ciopendozi* teferi, pe caii lor nevătămaţi, înconjurau coliba, ca o haită de lupi în jurul unei prăzi pe care încă n-o puteau atinge, deşi erau siguri de ea.

Atunci, feciorul bătrînului călăreţ a strigat din răsputeri :

„Ce pot face pentru tine ?"

„S-aştepţi", i-a răspuns tatăl, dezmierdînd greabănul calului său înspumat.

O, prieteni, de-aţi fi văzut stepa sub soarele care scăpăta ! De-aţi fi văzut coliba aceea singuratică ! Şi colo sus, calul acela semeţ şi bătrînul acela cu faţa aprigă, brăzdată de cicatrice !

— Îl văd, îl văd ! exclamă patronul *ceaihanalei.* Dar ce-a făcut mai apoi ?

— A-nceput să-i batjocorească şi să-i înjure pe călăreţii de jos, făcîndu-i să-şi piardă capul. În acelaşi timp, îşi răsucea armăsarul în toate părţile, de la un capăt la altul al acoperişului, de parcă s-ar fi pregătit să sară jos. Şi de fiecare dată *ciopendozii* se repezeau buluc în partea unde părea să sară. Bătrînul, care urmărea necontenit mişcările la care-i silea, a observat deodată că cercul adversarilor săi era mai slab în locul unde se afla fiul său, şi atunci i-a strigat :

„Fă-mi loc, fiule !"

Iar tînărul s-a repezit în vecinii săi, fără să-i cruţe nici pe ei, nici pe sine, şi a deschis pentru o clipă o pîrtie printre călăreţi. Atunci, bătrînul *ciopendoz,* făcînd un salt uluitor, a trecut ca un vînt de furtună. După aceea a galopat fără oprelişte pînă la victorie !

Neguţătorul din Kandahar se trînti pe pernele lui, îşi încrucişă pe pîntec braţele, acoperite numaidecît de barba-i arămie şi, privindu-şi publicul, tuşi de plăcere. Măsura pe feţele celorlalţi efectul povestirii sale.

După o scurtă pauză, strigară cu toţii în cor :

— Allah să te binecuvînteze pentru povestea pe care ne-ai spus-o !

Mokhi se uită la Uroz şi se înfioră : Uroz îşi acoperise cu mîna dreaptă faţa, parcă pentru a o feri de soare. Dar nu mai era soare, căci asfinţise.

— Ţi-e rău, şopti *seizul*.

În clipa aceea un glas ascuţit şi plin de seriozitate le acoperi pe toate celelalte :

— Dar numele acelui bătrîn *ciopendoz* ţi-l mai aminteşti, vrednice negustor ?

Era patronul *ceaihanalei*.

— Mi-l voi aminti cît voi fi în viaţă, răspunse negustorul.

Uroz îşi dezveli faţa.

— Era marele Tursen, rosti negustorul din Kandahar.

— Marele Tursen ! îngînă patronul, cu pietate.

— Marele Tursen ! repetară negustorii.

— Marele Tursen ! repetară slugile.

Cel mai tînăr *bacia* întrebă cu sfială :

— Dar fiul care l-a ajutat atît de bine pe tatăl său, cum se numea, mai ţii minte ?

Neguţătorul din Kandahar se uită la băiat şi spuse, scuturîndu-şi barba scînteietoare :

— Află, *bacia*, că un om nu trebuie să-şi încarce memoria cu nume neînsemnate, dacă doreşte să şi-o păstreze.

Călătorii se îndreptară spre maşina lor, însoţiţi de patron. Vesela şi rămăşiţele gustării fură scoase din încăpere. O tăcere ciudată pogorî asupra grădinii, care căpătase culorile serii. Mokhi era frînt de oboseală. Îl privi cu coada ochiului pe Uroz : trăsăturile acestuia erau încordate la maximum, iar ochii lui aveau o expresie inumană.

— O să dorm lîngă tine, ca să-ţi ţin de cald, spuse Mokhi.

— O să-l înşeuezi pe Jehol, asta o să faci, replică Uroz.

— Bine, dar parcă spuseseşi că...

— Am zis : du-te de-l înşeuează pe Jehol !

Vocea lui Uroz era joasă şi calmă, ca de obicei, dar tonul era neînduplecat.

Mokhi se îndreptă spre zăvoiul unde-l lăsase pe armăsar.

Umbla încet, cu genunchii îndoiţi.

— Mai repede ! îi strigă Uroz.

Nu-şi închipuise niciodată că ar putea exista o suferinţă ca aceea pe care-o încercase aici, adineaori. Acum, totul i se părea otrăvit — grădina, apa, copacii, concertul păsărelelor. Totul îi aprindea sîngele şi creierul. Chiar şi salcia, de care se rezema, îi frigea carnea. În trunchiul şi-n crengile ei nu mai recunoştea atributele unui copac, ci pe acelea ale unui om — un bătrîn noduros, hîrşit, rezistent, despre ale cărui isprăvi de demult se vorbea pînă hăt-departe, dincolo de Hinducuş... în vreme ce el, Uroz, în loc să cîştige cel dintîi *buzkaşi* al regelui, zăcea, zăcea mereu în umbra tatălui său.

Uroz se propti în ambele-i mîini şi-şi azvîrli trupul înainte, într-un elan sălbatic. Nu-şi calculase acest efort, nici nu-l prevăzuse. Nu-l mai interesa nimic altceva decît să se smulgă din înăbuşitoarea tutelă. Osul rupt se izbi, scrîşnind, de pămîntul tare. O durere cumplită îl împiedică o clipă să gîndească. Apoi îşi spuse : „Să plec ? Da. E uşor. Dar pentru ce ? Pentru a merge liniştit pe drumul cel mare ? Pentru a face popasuri, ca un om înţelept ? Pentru a întîlni în fiecare *ceaihana* nişte oameni veniţi cu camionul de la Kabul şi a auzi din gura lor povestea *buzkaşiului* regal ? Şi pentru a-l găsi, la capătul călătoriei acesteia, pe Tursen ?“

Deodată Uroz se pomeni şoptind, nici el nu ştia cui anume :

— Nu, nu va fi aşa !

Nici nu se întreba cum, prin ce vrajă, prin ce minune.

— Nu va fi aşa ! repetă el.

Patronul *ceaihanalei,* care-i petrecuse pe negustorii din Kandahar, se apropie de el. N-apucă, însă, să-i spună nimic, căci Uroz îl întrebă :

— Cunoşti bine scurtăturile pe care se poate merge de-aici ?

— Le cunosc pe toate, răspunse patronul. M-am născut în satul ăsta.

— Ca s-ajung în provincia Maimana, pe unde trebuie să trec ?

— Mă duci cam prea departe, zise patronul. Pentru noi, Maimana e o altă lume. Ştiu că se merge prin Ba-

myian, valea marilor Buda, şi ţi-aş putea arăta străvechiul drum al Bamyianului, cel de odinioară. După aceea, o să mai întrebi...

— Prea bine, zise Uroz. Cît îţi datorez ?

— Aşteaptă ! strigă omul cu mutră de şoarece, iar ochii lui iscoditori se plimbară de la faţa răvăşită a lui Uroz la pansamentul murdar lipit pe piciorul lui. Aşteaptă ! Trebuie să te previn că drumurile astea sînt proaste şi nu prea sigure, iar noaptea e ger şi n-o să găseşti o *ceaihana* ca a mea.

— Dă-mi repede toate lămuririle, spuse Uroz.

Ochii lui aveau în sfîrşit o privire vie. La fiece nou obstacol pomenit de patron, inima îi bătea mai tare.

— Precum vezi, încheie patronul, trebuie să alegi drumul mare.

— Unde trebuie să cotesc pentru a da de drumul cel vechi ? îl întrebă Uroz.

De uimire, pupilele veşnic mobile încremeniră o clipă.

— Vrei, aşadar, totuşi...

— Sînt grăbit, îi tăie vorba Uroz.

— Adesea nu drumul cel mai scurt te duce mai repede la ţintă, rosti patronul *ceaihanalei*. Mai ales că...

Se opri, însă. Mokhi şi Jehol veniseră aproape de Uroz.

— De fapt, urmă patronul, ai în ajutorul dumitale un armăsar frumos şi o slugă vînjoasă.

Uroz se ridică într-un picior. Patronul dădu să-l ajute.

— Nu ! îi spuse Uroz.

Şi agăţîndu-se de ciochina şeii şi de coama lui Jehol, încălecă. Mokhi sări şi el, în spatele lui.

Patronul *ceaihanalei* spuse pe nerăsuflate :

— Luaţi-o pe poteca din stînga. O să vă ducă la o fîntînă. De acolo o să zăriţi un drum pieptiş. Mergeţi pe el pînă la un vechi caravanserai, care se află chiar în creştet. Grăbiţi-vă. Trebuie s-ajungeţi acolo înainte să se-ntunece. Altfel, Profetul să vă aibă în pază !

— Pacea cu tine ! spuseră într-un glas Uroz şi Mokhi.

Jehol se urni cu ei. Patronul *ceaihanalei* oftă lung. Încă o dată, unul dintre drumeţii ciudaţi ce-i străbăteau grădina lua cu el o taină...

II

CADAVRUL

Cei dintîi munți se aflau chiar în pragul satului. De acolo pornea un drum în zigzag, abrupt și lunecos, croit între stînci și prăpăstii. În ciuda vitejiei lui Jehol, cei doi călăreți nu izbutiră să ajungă la ținta propusă, înainte ca bezna să învăluie lumea.

Mokhi coborî și-l mînă pe Jehol ținîndu-l de căpăstru. Cu mîna slobodă pipăia stînca, pentru a dibui, pe întuneric, firavul drum spînzurat pe marginea unor prăpăstii nevăzute. Deodată, spuse cu un glas copilăros :

— Mi-e frică, Uroz !

— Și lui Jehol i-e frică, simt asta, zise Uroz.

— Mi-e frică nu atît c-aș putea să cad, cît de...

— Știu, îi tăie vorba Uroz.

Ghicea și el nenumăratele făpturi fără nume, diforme, înaripate, scălîmbe, golașe, păroase, cu gheare — monștri, duhuri, vampiri, păsări și șerpi cu capete de mort care lunecau, zburau, se tîrau, pluteau peste munții aceștia, la suprafața acestor hăuri ascunse în beznă ca într-un imens lac negru. Le auzea sufIînd, șuierînd, hohotind. Răsuflări grețoase îi înghețau fața și-și simțea uneori pielea atinsă de labe, de elitre, de antene, de pene, de limbi, de coarne. Fugară și îngrozitoare atingere !

— Da, știu, repetă Uroz.

— Și nu ți-e frică ? îl întrebă cu smerenie Mokhi.

— Nu, răspunse Uroz, nu mi-e frică.

Dar abia rostise aceste vorbe, că-l opri pe Jehol, uluit de ceea ce spusese. Cum adică ? Să fie adevărat că, în această îngrozitoare forfotă, el nu simțea pic de frică, nici un fior ? Uroz ascultă bătăile inimii în noaptea munților. Apoi repetă, cu cugetul împăcat :

— Nu, nu mi-e frică.

— Ești viteaz, șopti Mokhi. Mai viteaz decît oricare om de pe pămînt.

Uroz scuturâ încet din cap, fără să fie văzut de *seiz*. Ceea ce-l înălța peste ceilalți oameni, își spunea el, nu era curajul, ci nepăsarea față de nenorocire.

Uroz îi dădu ghes lui Jehol. În vreme ce armăsarul se urnea încet, îi dezmierdă pe furiş umărul lui Mokhi.

— Lasă-ţi mîna pe mine, îl rugă acesta.

Începuse să pipăie din nou contururile aspre ale peretelui stîncos care era singurul său reper în bezna de nepătruns. Merseră aşa pe poteca subţire şi bolovănoasă care-şi iţea panglica între stîncă şi hău — călăreţul rezemîndu-se de drumeţ, iar drumeţul de peretele de granit.

Cînd apucară pe o pantă şi mai abruptă, Uroz îl întrebă pe Mokhi :

— Dar frica ?

— Mîna ta o alungă, răspunse *seizul*.

Totuşi glasul lui rămînea stins, plîngăreţ.

— Barem de-ar fi niscaiva stele ! adăogă el.

— Au să răsară curînd, la vremea lor, zise Uroz.

Dar cea dintîi pe care-o zăriră nu era o stea a cerului. În timp ce treceau de un cot al potecii, o lumină pîlpîi deodată, undeva, foarte departe şi foarte sus — deşi nu destul de departe şi de sus pentru a zbura deasupra pămîntului. Cu toate că era o lumină firavă şi modestă, ea li se păru mai strălucitoare decît aceea a unui luceafăr. În pustia de piatră, pe care-o străbăteau cu frigul în suflet şi în oase, steaua asta ardea ca o flacără, încălzindu-i pe oameni.

— Caravanseraiul ! exclamă Mokhi.

Şi-şi îndreptă spinarea, lepădîndu-se de frică şi de vrăjile ei. Mîna lui Uroz se desprinse de pe umărul lui Mokhi, dar acesta nici nu băgă de seamă.

*

Lărgindu-se mereu de la o serpentină la alta, poteca devenită drum sfîrşi prin a răzbi la un platou în care se vărsau şi alte drumuri. Chiar la vărsare, se afla un caravanserai.

Uriaşa clădire era în ruină. Zidurile ei, mai negre decît noaptea însăşi, uimeau şi pe întuneric prin contururile lor frînte, zdrenţuite. Crăpăturile şi spărturile erau scoase la iveală de lumina care ţîşnea din toate părţile

ca dintr-un far. Dar această lumină, atît de pură și de triumfală pentru călătorii ce zăboveau sub peretele munților orbi, nu era decît o lampă fumegîndă, cu sticla murdară, înnegrită. Lucoarea ei slabă nu izbutea nici măcar să străpungă umbra din sala cea mare a caravanseraiului, unde zăceau claie peste grămadă oameni și dobitoace.

Uroz intră fără greutate, călare, pe poarta înaltă și dărăpănată. Trecînd printre trupuri, și uneori chiar peste ele, Mokhi îl duse pe Jehol într-un ungher ce rămăsese liber. Cîteva capete se ridicară pe jumătate, un miel behăi stins printre blănile amestecate ale unei turme, un cîine gemu în somn, o cămilă își ridică gîtul prelung încununat de un bot bălos... Altceva nimic. Deși poarta caravanseraiului era o bortă căscată, deși acoperișul lui semăna cu o cupolă spartă și deși fiecare din zidurile sale părea un morman de cărămizi neîmbucate — totuși, intrînd acolo, oameni și animale deopotrivă se simțeau la adăpost de greutățile drumului : depunîndu-și odată cu poverile balastul veghei, se scufundau într-un somn adînc, frînți de oboseala unei zile de umblet. Un alt drumeț venea din adîncul beznei ? Cu atît mai bine ! Siguranța tuturora sporea o dată cu numărul lor.

Cînd Jehol ajunse la capătul uriașei încăperi, Uroz nu se clinti din șa. Simțea totuși că, dac-ar fi vrut, ar fi putut să-și treacă piciorul teafăr pe deasupra crupei lui Jehol și, proptindu-se în ea, să se lase în jos. Numai că el nu mai voia nimic.

La început Mokhi nu schiță nici un gest pentru a-l ajuta, într-atît se obișnuise să respecte mîndria *ciopendozului.*

— Aș putea să te-ajut să descaleci ? întrebă el cu un soi de sfială.

— Poți, îi răspunse Uroz.

— Prea bine. Aici nu ne poate vedea nimeni.

Uroz nu-i răspunse, dar își spuse în sinea lui : „Totuna ar fi, chiar dac-aș descăleca sub ochii întregului popor din Kabul sau din Maimana."

Deodată, tot trupul i se încrîncenă : Mokhi îl apucase de piciorul bolnav, chiar în locul unde osul era rupt. Dar

nu degeaba văzuse Mokhi cum se tămăduiesc, şi tămăduise el însuşi, de mic copil, labele rupte ale oilor, cailor şi cămilelor. Mîna lui enormă ştia să apuce şi să manevreze fracturile într-un fel ce reducea durerea la minimum. Uroz îşi descleştă dinţii. Se simţi apoi luat pe sus ca un copil de celălalt braţ al lui Mokhi, şi depus încetişor pe pămîntul bătătorit.

— Aşteaptă, aşteaptă, ai să te simţi bine, îi spuse *seizul*.

Şi strîngînd de pe jos nişte cioburi de cărămidă, la care adăogă altele smulse din peretele ştirb, le îndesă bine şi le potrivi astfel încît să lase între ele un soi de şanţ, în care întinse piciorul rănit.

— Aşteaptă... ai să vezi... da, îţi făgăduiesc, repetă Mokhi.

Vorbea doar pentru sine. Simţea nevoia să-şi audă glasul. Cuvintele n-aveau nici o importanţă : erau doar cîntecul unei fericiri fără seamăn (adio, adio monştri ai beznei !) şi al unui devotament neţărmurit (o, mîna lui Uroz, atît de calmă în toiul acelei spaime !)

Mokhi luă şaua de pe Jehol şi o puse sub capul lui Uroz. Apoi îşi scoase *ceapanul* şi-l acoperi pe rănit. După ce-l culcă pe armăsar alături de Uroz, se întinse el însuşi în partea cealaltă.

— O să te odihneşti straşnic, îngînă el. Cu ceafa pe şaua lui Jehol... Cu picioarele, pîntecul şi pieptul sub *ceapanul* călduros... Jehol o să te ferească de vîntul care suflă printre crăpături... Iar dac-o să ai nevoie de ceva, îţi dai seama că sînt aici, nu-i aşa ?

— Sînt sigur, răspunse Uroz cu blîndeţe.

Seizul se lungise lîngă el, încît Uroz îi vedea ochii şi gura zîmbind pe întuneric.

— Sînt aici, Uroz, murmură Mokhi.

Numai dinţii mai răsfrîngeau acum licărul palid al lămpii. Ochii se închiseseră.

— Sînt aici, sînt aici, sînt aici, repeta gura lui Mokhi, în vreme ce somnul cel mai adînc îi slobozea muşchii şi nervii de o oboseală, de o teamă şi de o bucurie deopotrivă de istovitoare.

*

Uroz, însă, nu dormea. Și nu suferea din pricina asta.

Liniștea trupului întins după un drum atît de lung și de anevoios, voluptatea căldurii după atîta umblet prin bezna înghețată, oprirea bruscă a durerii aceleia necruțătoare — iată comorile cu care Uroz se închisese în propria-i carne.

Nu ieși din el însuși decît puțin cîte puțin. Și descoperi treptat o surprinzătoare armonie între fericirea lui și ceea ce-l înconjura.

Ceafa lui era rezemată de-o șa — cel mai nobil obiect făurit de oameni — o șa care de douăzeci de ani încoace era cea mai de nădejde însoțitoare a lui. Din cînd în cînd, Uroz își mișca puțin capul, pentru a simți mai bine forma și calitatea acestui obiect de preț.

Mirosul pieii încinse se amesteca, la fiecare atingere, cu celălalt miros care-i plăcea lui Uroz și care emana din coapsa lipită de el a armăsarului. O dată cu aceste mirosuri veneau altele, purtate de curenții de aer care circulau între pereții crăpați : mirosul pieilor, al blănurilor de animale, precum și mirosul pînzeturilor ieftine și al trupurilor unor oameni care umblaseră și osteniseră îndelung sub soare. Nările lui Uroz se lărgeau pentru a adulmeca mai bine aceste efluvii în care-și regăsea poporul și turmele sale.

Marele somn al caravanseraiului își avea propriul său limbaj. El venea din adîncul odihnei greoaie a oamenilor și dobitoacelor, laolaltă cu mirosurile lor. Mormăituri, lătraturi, sforăituri, gemete, șuierături, accese de tuse, behăituri, nechezaturi, zgomote de copite, scrîșnete, clinchete de clopoței, zornăit de zăbale, alcătuiau un concert adînc, difuz și neîntrerupt, pe jumătate animalic, pe jumătate omenesc. La acest vast și confuz cor luau parte bătrînul răgușit, femeia ajunsă la capătul puterilor, copilul cuprins de teamă, omul sătul, calul nervos, dulăul veșnic la pîndă, precum și capra, berbecul, măgarul, catîrul și cămila : toți își urmau în vis, potrivit firii lor, poteciile și pășunile. Rostind numele fiecărei făpturi, căreia îi recunoștea glasul și suflarea, Uroz încerca o plăcere fără seamăn, ca și cum, redevenind copil, ar fi auzit din nou

familiarul cîntec de leagăn care-i alunga pe atunci toate amenințările și spaimele.

Noaptea înainta. Prin crăpăturile acoperișului, Uroz zări deodată stelele. Le privi distrat. Ele veneau prea tîrziu. Străluceau prea departe. N-aveau nici o legătură cu ceea ce se afla în jurul lui. Uroz își întoarse fața.

Privirea lui se aținti asupra lămpii murdare. Feștila, muiată de seul de oaie, fumega rău de tot. Funinginea și praful pătau sticla spartă, crăpată. Dar tocmai grăsimea asta murdară, cu o vagă nuanță de șofran, dădea luminii strecurate prin ea farmecul ce-i desfăta ochii lui Uroz.

Această lumină palidă și cețoasă transfigura mizeria, murdăria, beteșugurile caravanseraiului și ale celor ce dormeau sub acoperișul său.

De obicei, ochii lui Uroz deslușeau grabnic pe fețele și trupurile oamenilor cusururile și beteșugurile lor. Cutare om avea o gură ticăloasă, cutare o bărbie de sclav, cutare o privire speriată, lașă, un altul avea o frunte de neghiob, iar altul un zîmbet unsuros sau viclean. Apoi, umerii nevolnici, cefele plecate, piepturile scobite, picioarele debile, burțile buhăite.... Și șchiopii, strîmbii, mucoșii, gușații, chiorii... Toți aceștia îi întăriseră, an de an, disprețul față de turma semenilor săi și, în același timp, trufia și singurătatea. Iată însă că, în noaptea asta, reflexele lămpii fumegînde ștergeau, spălau orice pată, orice stigmat de pe fețele tovarășilor lui Uroz. Nu se aflau acolo decît ciobani și camionagii care dormeau, înveliți în zdrențe murdare, cu adevărat jalnice, dar pe care magia penumbrei le prefăcea în hlamide moi și scumpe, după cum atîrna draperii de mătase și catifea pe pereții dărăpănați. Iar cînd, uneori, pe vreo față nedeslușită, se ridica o pleoapă, ochiul avea densitatea unui juvaer obscur.

— Mă deosebesc oare de ei ? se întrebă deodată Uroz.

Pentru prima oară în viața lui își punea această întrebare... Pielea îi ardea. Își scoase de pe el *ceapanul* lui Mokhi. Această mișcare, sau un curent de aer, care făcu să tremure feștila lămpii, sau poate înțepătura vreunei insecte, îl trezi pe Jehol. Armăsarul ridică puțin capul și-și scutură coama stufoasă, dar adormi la loc de îndată. Suflarea lui și tresărirea mușchilor lui avuseseră însă asupra călărețului efectul de a-l readuce pe pămînt. Uroz

își îndreptă torsul. Șaua scumpă pe care se sprijinea încetă să mai fie pentru el doar o pernă de bolnav.

Stăpînul lui Jehol putea oare să fie egalul acestor nefericiți care nu știau decît să umble, al acestor păstori de capre, al acestor plebei ai drumului ?!

Febra lui Uroz creștea. Sîngele i se înfierbînta din ce în ce mai mult, iar capul îi devenea din ce în ce mai ușor. Și deodată avu o vedenie. Se făcea că în iarba desfășurată la infinit, douăzeci de cai superbi, beți de forță, de curaj, de spațiu, se întreceau bătînd stepa într-un galop uimitor. Călăreții lor erau cei mai buni din această parte a lumii. Unul dintre ei se desprindea de ceilalți și o lua razna, lăsîndu-i atît de mult în urmă, încît se mistuiau în pulbere. Iar el continua să alerge, singur, fără alt țel decît goana.

Uroz se recunoscu în această viziune. Iar inima lui vibră aidoma tobelor sărbătorești care celebrează triumful și gloria.

Apoi cîntecul conteni în el. Să fi fost de vină oboseala nesomnului, greutatea piciorului țeapăn, mirosul de funingine arsă răspîndit de lampă, plescăitul buzelor lacome ale unui sugaci la sînul maică-si ? Uroz nu se mai simțea una cu acel călăreț victorios, care îi devenea din clipă în clipă mai străin și mai greu de înțeles decît necunoscuții din caravanserai : ei dormeau, frînți de oboseală, apoi, în zori, aveau să pornească din nou la drum, spre etapa următoare, și aveau să meargă așa pînă la destinație. Totul era limpede. Pe cînd călărețul acela care gonea ca un apucat, încotro se îndrepta oare, cu rîsu-i tăcut pe fața biciuită de vînt ? Împotriva cui gonea astfel ? Ce anume nădăjduia să atingă, să dobîndească prin rîvna lui ? Orizontul ? Dar cum ? Orizontul se îndepărtează mereu, la nesfîrșit.

Nebunul acela îl scotea din sărite pe Uroz. Închise ochii și văzu atunci un bazar minunat. Mai bogat decît cel din Daulad Abas, mai întins decît cel din Mazar-Y-Șerif, mai colorat decît cel din Akh Șah. Iar mulțimea uriașă care umplea coridoarele întunecoase și ulițele scăldate în soare, mulțimea asta se dădea înapoi cu venerație în fața unui om care, fără a arunca vreo privire în jur, își ținea drept capul încununat de o căciulă din blană de

lup și-și izbea cu zgomot tocurile înalte ale cizmelor sale. Era călărețul din stepă. „Desigur, pentru asta goneam așa..." își spuse Uroz.

Totuși, continua să nu înțeleagă. Atîtea strădanii, atîta dibăcie, atîta dispreț pentru risc, atîta înverșunare, atîta rîvnă — pentru a obține, ce ? Laudele acestor negustători lași și neghiobi, și ale mușteriilor pe care-i jefuiau. Ce batjocură ! Și cît de fragilă și de nestatornică era această favoare pe care trebuia s-o cumperi cu riscul propriei tale vieți, la fiece întrecere ! O întîmplare nefericită, un pas greșit al calului, un mușchi care nu ascultă... Și atunci, disprețul, uitarea... Iar gloata din bazaruri se va da înapoi în fața unui alt călăreț...

Stăpînit de aceste gînduri, Uroz văzu deodată că fața călărețului aclamat de mulțime nu mai era a lui. Ea căpătase trăsăturile lui Soleh, cîștigătorul *buzkașiului* regal. Dar în loc să simtă împunsăturile umilinței, așa cum ar fi fost de așteptat, Uroz nu simți pentru învingător decît o milă trufașă — ceea ce-l uimi peste măsură.

„Haide, băiete", îi spuse el în gînd. „Sărmana ta minte încă mai crede. Haide... Lasă-te măgulit, amăgit de fericire... pînă la viitoarea cădere. Haide... Eu, unul, nu mă mai prind în acest joc de fraieri."

Uroz simți cum îi vîjîie capul de febră și i se părea că-i dus de apele unui rîu de stepă, umflate de dezghețul primăverii. Era o senzație tonică. Se simțea mai la larg, gîndea mai bine, mai repede...

Da ! Își jucase prea mult, prea îndelungă vreme rolul în acest tîrg nedemn ! De-o parte și de alta, slugi, robi, valeți ! Toți ! Și cei ce goneau după glorie, și cei ce zbierau și urlau la vederea ei. Destul !

Uroz se lăsă încet pe pămîntul bătătorit, lipindu-se de el. Cu ceafa în căușul șeii. În mijlocul tuturor mirosurilor, zgomotelor, umbrelor și luminilor care populau caravanseraiul întunecos. Pașnice. Sănătoase. Complice. „De aci înainte, își spuse, aceștia vor fi tovarășii mei."

Ei nu știau nici măcar ce-i aia un *buzkași*, un *ciopendoz*. În mijlocul lor, nu trebuia să-ți ții capul deasupra tuturor, deasupra oricărei nenorociri sau bucurii, pentru a nu accepta decît omagiul și a nu dărui decît trufia. (O,

Allah, ce obositor lucru e să fii un semi-zeu !) Şi chiar de va fi un invalid, nu-i nimic, va fi ! Nici învins, nici zdrobit. Doar infirm. Un infirm acceptat de ceilalţi. Oameni din acelaşi trib... egali în faţa aceleiaşi vieţi... păşind laolaltă, pe acelaşi drum...

Prin trecători, prin văi, prin cîmpii înainta o caravană umilă şi săracă foarte... Iar el, Uroz, era cu ea. Pe un cal de rînd, pe un catîr, pe o mîrţoagă. Da, o mîrţoagă... Şi chiar în cîrji, da, în cîrji... Fiecare îi zîmbea cu zîmbetul lui Mokhi.

Stelele se stinseseră. „Cerul şi-a pierdut orice mîndrie, şi-i fericit", îşi spuse Uroz. Şi adormi.

*

Mokhi căscă, se întinse, oftă, se scărpină cu zgomot. Trupul lui cerea mai multă odihnă, dar el nu i-o putea dărui. Soarele şi Mokhi se trezeau totdeauna împreună.

Prima lui grijă fu să se uite la Uroz şi la Jehol. Şi unul şi celălalt dormeau : foarte bine. Mokhi străbătu caravanseraiul, unde începeau să prindă contur siluetele omeneşti, supuse şi ele domniei zorilor. Ajuns sub larga poartă dărăpănată, îşi frecă pleoapele cu palma-i grea şi lenceşă încă. Somnul continua să i se lipească de trup, aşa cum noaptea se lipea de platou. Dar pe măsură ce-şi ridica privirea, faţa stîncilor golaşe se lumina tot mai mult. Pe creste, de-a lungul vîrfurilor, parcă iradiată de colţii acestora, pilpîia o geană de lumină, dulce şi străvezie. Domnea un ger cumplit.

Auzind un susur, Mokhi merse maşinal la un jgheab. Îşi muie mîinile şi-şi stropi faţa. Apa era şi mai îngheţată decît aerul. Cînd i se uscă pe piele, faţa lui Mokhi îşi pierduse orice urmă de oboseală şi de lene. Agitîndu-şi braţele, începu să-şi izbească pieptul, cu pumnii lui enormi. Din ce în ce mai vîrtos. Loviturile răsunau prelung în liniştea matinală. Cadenţa lor îl îmbăta pe Mokhi. Se simţea şi fierar şi nicovală în acelaşi timp. Izbea din ce în ce mai tare.

Deodată, mişcarea de ciocan conteni. Capul lui Mokhi încremeni, întins spre cer. Nu mai pricepea nimic.

Vedea, colo sus, născîndu-se sub paşii zorilor, cîmpuri de culoarea macului şi pelinului, decupate de liniile crestelor. Alergau repede zorile. Şi cum Mokhi le vedea pentru prima oară alergînd în munţii aceştia uriaşi, nu mai recunoştea clipa, atît de familiară lui, în care-şi avea sorgintea fluviul zilei.

În ţara stepelor, cerul şi pămîntul se deşteptau împreună. Lumina suia ca o apă, scăldînd, irigînd, inundînd orizontul de la un capăt la altul. Cerul devenea un lac de lumină, iar cîmpia un covor de iarbă şi de rouă.

Aici, însă, dimineaţa venea în salturi, şi pe porţiuni. Între doi munţi uriaşi, se statornicise demult un perete luminos, cînd pe culmi pluteau încă pulberile sure ale beznei. Cîte o culme răzleaţă lua foc. Cîte o rîpă scăpăra deodată. Dar cele din faţa lor rămîneau stinse, oarbe.

Haosul creştea din ce în ce mai mult. Prin fiece spărtură sau bortă a bolţii, se vedea cum clocoteşte spuma zorilor, daurind suliţele şi rugurile fără număr ale soarelui. Totuşi, nu era soare.

Aerul era lumină, iar lumina era ger. Mokhi trase adînc aerul în piept. Dimineaţa munţilor îi pătrunse în tot trupul. Fluidul acesta era atît de violent şi de pur, încît Mokhi închise ochii, de plăcere. Îi venea să rîdă, să strige, să-şi cînte fericirea, cînd îşi simţi pleoapele atinse de o prezenţă caldă şi tandră. Deschizîndu-le pe jumătate, zări printre gene o seceră de foc trandafiriu.

Soarele ! În sfîrşit, soarele adevărat.

Mokhi se şi prosternase cu faţa spre Mecca. Iar gesturile şi vorbele de-atîtea ori repetate încît îşi pierduseră pentru el toată puterea, toată substanţa, aveau acum asupră-i un efect uluitor. Emoţia îi accelera bătăile inimii, îi gîtuia glasul. Îngenuncheat în pragul unei noi zile, găsea în gestul rutinier al primei rugăciuni, un nou mijloc de a mulţumi acestor munţi, care-i ofereau atîtea încîntări, după ce trecuse prin atîtea spaime cumplite.

Alte voci repetau aceleaşi cuvinte. Ele aparţineau altor oameni, prosternaţi sub poartă sau lîngă zidurile caravanseraiului. Dar Mokhi, stînd cu fruntea lipită de pămîntul îngheţat, avea senzaţia c-aude doar propriu-i glas. Multiplicat de sute de ecouri.

*

Cînd se ridică în picioare, un tînăr aproape la fel de înalt ca şi el, deşi plăpînd şi cocoşat, îl privea cu ochi prietenoşi. Ochii aceştia mari şi trişti aveau forma şi culoarea migdalelor. Tînărul spuse, cu un glas la fel de dulce şi pătrunzător ca şi privirea lui :

— Fii lăudat dacă, la vîrsta ta, eşti în stare să-ţi arăţi tot sufletul în rugăciune.

— Eu ? exclamă Mokhi.

Frumoşii ochi trişti îi zîmbiră, iar Mokhi avu sentimentul că privirea lor îl luminează pe dinăuntru. Spuse, scărpinîndu-şi ceafa rasă :

— Se prea poate că... de data asta... Dar te încredinţez că-i prima oară...

— Cu atît mai vrednic de laudă eşti, pentru că ai înălţat o asemenea rugă pe sărmana mea moşie, zise tînărul cocoşat.

— Cum ?! se miră Mokhi. Eşti stăpînul acestor locuri ?

Tînărul ghebos chicoti — un chicotit care, în chip ciudat, inspira un sentiment de putere şi de încredere.

— Iată un cuvînt prea mare pentru cel ce stăpîneşte aceste ruine, spuse el. Totuşi e adevărat că eu, Gholam, am moştenit anul trecut caravanseraiul de la tatăl meu Haidar, care-l avea de la tatăl său Fahrad, întemeietorul. Pe el ai fi putut într-adevăr să-l numeşti stăpîn. A fost toată viaţa un om bogat şi cu trecere. Pe vremea lui nu erau camioane. Toate mărfurile călătoreau pe spinarea catîrilor, şi toate convoaiele trebuiau să se oprească, la căderea serii, în nişte adăposturi anume înjghebate. Acum, singurele caravane mari sînt cele ale nomazilor, care, după cum ştii, nu fac niciodată popas între ziduri. Vezi bine în ce stare au ajuns zidurile mele.

Soarele tînăr lumina fără milă enorma clădire de lut roşu. Prăbuşită, spartă în toate părţile, era nu atît un adăpost, cît un morman de dărîmături. Din această văgăună ieşeau oamenii şi dobitoacele care-şi petrecuseră noaptea acolo şi se grăbeau să-şi urmeze drumul.

Mokhi îşi lovi cu putere fruntea. Cum de fusese în stare să-i lase pe Uroz şi pe Jehol în învălmăşeala aceea ?

Sub poartă, fu nevoit să aştepte să treacă o cămilă sfrijită şi cîteva mîrţoage răpănoase, mînate de nişte oameni în zdrenţe înarmaţi cu ţăpoaie. În caravanserai se formau convoaie jalnice, turme scheletice. Animalele erau deja încărcate, iar femeile îşi legau pruncii la brîu. Mokhi se strecură printre tarniţe şi crupe, pînă la tovarăşii lui. Acolo, răsuflă uşurat. În ciuda hărmălaiei din jur, Uroz încă mai dormea. Armăsarul dădea, firesţe, semne de nerăbdare. Dar de îndată ce simţi pe greabăn şi pe nări mîna familiară, se potoli.

— Răbdare, răbdare, îi şopti cu duioşie Mokhi. O să am grijă de fiecare. Mă-ntorc îndată.

*

Mokhi se înşelase. Uroz nu dormea, deşi îşi ţinea pleoapele lipite strîns peste ochi. Gălăgia îl trezise numaidecît din somnul său agitat. Şi în cele mai rele condiţii. Lumina zilei luase locul lămpii şi clar-obscurului. Marea încăpere fermecată nu era decît o ruină sordidă, înţesată cu pînze de păianjen. Umbrele şi draperiile scumpe căpătaseră forma unor oameni şi animale bicisnice, ticăloşite, care, trezite brusc din somn, începuseră să zbiere, să latre şi să boncăluiască de-a valma.

Totul enerva şi scîrbea carnea bolnavă şi inima amară a omului rezemat de şa. Nu mai avea nimic comun cu cel care aţipise nu de mult, eliberat de demonii săi lăuntrici. Nenorociţii care-l înconjurau pe Uroz îi inspirau o scîrbă şi o furie cu atît mai aprige cu cît visase să le împărtăşească soarta şi să se bucure de mila lor. Amintindu-şi de această dorinţă meschină, pe care numai vreun duh duşmănos legat de ruinele astea i-o putuse inspira, Uroz simţea că gura i se umple de fiere. Din cînd în cînd privirea lui, cernută prin gene, urmărea cu o nerăbdare bolnăvicioasă scurgerea mulţimii. Să piară cu toţii! toţi oamenii aceştia, lîngă care el, Uroz, fusese fericit că nu mai e mîndru.

*

Afară, capii de familie plăteau preţul popasului. Un preţ ridicol de mic, dar care depăşea totuşi puterile unora. Aceştia îi spuneau cu gravitate lui Gholam :

— Allah te va despăgubi.

Iar Gholam își pleca, la fel de grav, capul.

— Aș dori ceai și pe urmă ceva orz sau ovăz, îi spuse Mokhi.

— N-ai să găsești nici un nutreț vrednic de un cal atît de viteaz ca al tău, căci oaspeții noștri obișnuiți n-ar avea cum să folosească un astfel de nutreț, răspunse Gholam.

Vorbele astea erau spuse fără răutate, iar cei la care făcea aluzie îl ascultară fără a se simți umiliți.

— Satul nu e departe, urmă cocoșatul. Acolo poți cumpăra tot ce-ți trebuie. Cît despre ceai, dă ocol clădirii. Fratele meu mai mic se ocupă de ceai.

Ceaihanaua se reducea la o laviță lungă de lut, proptită de zidul crăpat al caravanseraiului, în partea cea mai expusă la soare. Deasupra ei era un fel de baldachin de crengi și frunze veștede. În mijloc, săpată în perete, se căsca o nișă destul de adîncă. Un adolescent sfrijit cocea plăcinte pe un foc de vreascuri și aținea jarul într-un samovar vechi de aramă, decolorat și zgrunțuros.

Stînd în picioare, Mokhi sorbea încet ceaiul negru fierbinte. Deodată observă un trup lungit pe spate la capătul laviței de lut. Cine se odihnea oare în dimineața încă glacială, acoperit doar cu o pînză subțire? Omul părea atît de țeapăn, încît picioarele-i goale îndreptate spre acoperămîntul de frunze, păreau de piatră... Mokhi merse să-l vadă mai de aproape. Pe fața chircită, strînsă parcă de gheare invizibile, ochii erau larg deschiși, și fără privire. Ochii unui cadavru.

Clinchetul linguriței în ceașca pe care-o ținea în mînă îl trezi pe Mokhi din uimire. Se întoarse în mijlocul oamenilor din jurul samovarului și strigă:

— Acolo-i un mort!

— Știu, replică din fundul nișei fratele mai mic al lui Gholam, fără a-și întrerupe treaba. L-am găsit degerat în zori.

— Eu l-am văzut dîndu-și sufletul, se amestecă în vorbă un cioban bătrîn. A venit aici odată cu noi, la căderea serii, cu o ceată de olari ambulanți. Era călare pe singura lor mîrțoagă. Nici n-a coborît de pe ea: s-a prăbușit. Nu mai răsufla. L-au așezat acolo.

— Olarii au plecat cu mîrţoaga, adineaori, zise fratele lui Gholam.

Apoi exclamă vesel :

— Haide, hai, cine mai doreşte ceai negru tare, ceai verde aromat şi pîine caldă, coaptă şi moale ?

Drumeţii începură din nou să bea, să mănînce, să povestească şi să rîdă, în vreme ce mortul îşi aţintea asupra lor o privire care nu mai era omenească.

Ceaiul nu mai avea nici un gust pentru Mokhi. Iar munţii cu piscurile lor înfipte în cer aidoma colţilor unui balaur, îi inspirau din nou teamă. Se sinchisea de cadavru la fel de puţin ca şi ceilalţi drumeţi, dar se gîndea la Uroz, care dormea... Sau poate că nu dormea... poate că era ceva şi mai rău...

*

Uroz era în sfîrşit singur. Ba nu, încă nu... Un om se apropie de el, alergînd cu sufletul la gură... Mokhi se aplecă asupra lui Uroz, gemînd : pielea asta galbenă ca ceara... obrajii ăştia scofîlciţi... buzele astea livide... Desigur că Uroz răsufla încă, dar sacadat, parcă horcăia. Mokhi simţi că nu mai poate să-ndure şi, ciucindu-se lîngă Uroz, îşi prinse capul în palme. Cînd şi le desfăcu, ochii arzători ai lui Uroz priveau faţa teşită şi blajină a *seizului*, ravăşită de suferinţă. O scîrbă fără margini dilată nările subţiate ale lui Uroz. Adulmeca parcă mirosul duioşiei, al milei pe care-o inspira.

— Unde te-ai plimbat ? îl întrebă el cu un glas lipsit de expresie.

Nelăsîndu-l pe Mokhi să-i răspundă, îi porunci :

— Ceai !

— Desigur, desigur ! exclamă Mokhi. Acuşica o să-ţi vii în fire, căci arăţi prost... Şi totuşi ai dormit bine, şi mult, nu-i aşa ?

— Ceai ! repetă Uroz.

Mokhi se repezi spre poartă. Uroz îl privi cu ură : dobitocul, îndrăznea să-l ia sub obroc ! Începu să murmure : „Lasă, c-o să vedeţi voi, toţi... O să vedeţi voi !"

Rămăsese acelaşi om, hotărît să se ţină mereu în fruntea celorlalţi şi să îmblînzească destinul. Care destin ? Nu ştia, dar asta nu-l clintea cîtuşi de puţin din certitudinea lui.

III

SCRIBUL

— Uite, e cald ! strigă Mokhi, depunînd tava pe care-o adusese. Iar pîinea e proaspătă... Altceva n-au aici, dar ceaiul şi pîinea sînt bune.

Fiecare din mişcările lui era o insultă la adresa lui Uroz, pentru că Mokhi era plin de vigoare şi de sănătate. Ceea ce-l jignea şi mai mult, şi într-un fel mult mai dureros, era tonul exagerat de duios, asemănător celui folosit pentru a linişti şi încuraja un copil bolnav sau un cal temător.

Uroz sorbi cu lăcomie tot ceaiul din ceainic, dar refuză să se-atingă de pîine.

— Încearcă ! Pentru Allah... pîinea asta a fost coaptă anume pentru tine, e proaspătă ! se milogi Mokhi.

Uroz apucă pîinea, o mozoli în palme şi o azvîrli ca pe un gogoloi lipicios. Furia îi descărna şi mai mult faţa, scoţîndu-i în relief oasele. „Sînt pe cale de a-l omorî", îşi spuse Mokhi în gînd. Apoi, cu glas tare, cu o veselie prefăcută :

— Ai dreptate... Cînd mănînci în silă, ţi se-ntorc maţele pe dos. Dar o să ţi se facă foame, de la sine, şi-atunci o să capeţi frigăruile cele mai grase şi cel mai grozav orez cu şofran... Eu însumi o să mă duc să cumpăr toate astea. Gholam, patronul, e pe de-a-ntregul în slujba ta. Şi frate-su la fel.

— N-am nevoie de nimeni, mîrîi Uroz. De îndată ce Jehol va fi hrănit, fă cumpărăturile trebuitoare pentru drum. Atîta tot.

— Care drum ? bîigui Mokhi. Iarăşi muntele ? E din ce în ce mai înalt, mai pustiu şi mai îngheţat.

— Ţi-e frică ? îl întrebă Uroz.

— Dac-ai fi vorbit şi tu cu Gholam ! exclamă Mokhi. Mi-a povestit nişte lucruri îngrozitoare despre drumurile astea.

— Pentru un cocoşat ca el, sînt îngrozitoare, firește.

— Le-a aflat de la nişte drumeţi, iar *ei* ştiu !

— Ți-e chiar așa de frică ? întrebă Uroz.

Ochii nevinovați ai *seizului* se umplură de lacrimi. Pentru binele lui Uroz ar fi acceptat mii de alarme, de-o mie de ori mai înfricoșătoare decît cele din ajun. Dar nu-l putea duce la pierzanie. De-aceea spuse, pe nerăsuflate :

— Da, mi-e tare frică. N-ai să ajungi la capătul muntelui. Adineaori am văzut un mort. Nu vreau să fiu nevoit, din vina mea, să-ți port cadavrul. Cum m-aș mai putea înfățișa înaintea lui Tursen ? Cum ?

Mokhi răsuflă adînc și strigă, cu puterea pe care-o dă deznădejdea :

— Nu pot ! Nu pot să te urmez !

Lăsîndu-se în genunchi, sărută mîna lui Uroz și adăogă cu blîndețe :

— Zău, nu te voi urma !

Din gesturile și din vocea *seizului*, Uroz înțelese că nu va izbuti să-l clintească din refuzul său, prin nici o poruncă sau amenințare. Și se înfioră. Își dădu brusc seama că, fără el, nu putea face nimic. Și simți o ură cum nu mai cunoscuse niciodată — o ură ca frigul ce-i pătrundea sub piele, în sînge.

Tremură. Ți-e tare frig ? îl întrebă Mokhi.

Și văzu deodată că *ceapanul* lui, cu care-l învelise în noaptea trecută pe Uroz, nu-l mai acoperea decît pe jumătate. Dădu să-l acopere la loc, dar Uroz îi smulse din mînă veșmîntul și-l azvîrli cu furie. Piciorul rupt i se dezgolì. Din pînza murdară și jilavă, care lega fractura, se stîrni un miros fetid. Jehol fremătă, scuturâ din cap și-ncepu să se ridice, pentru a scăpa de duhoare. Mokhi îl apucă de coamă și-l trase înapoi. Armăsarul necheză prietenos și se culcă la loc, cu greabănul rezemat de coapsa lui Mokhi.

„Amîndoi sînt contra mea, își spuse Uroz. *Seizul* meu. Calul meu."

Culcat la picioarele lor, privea fără a clipi din ochi perechea pe care-o alcătuiau Mokhi și armăsarul. Puternici și simpli, amîndoi... Făcuți unul pentru celălalt. O, cum i-ar mai fi jupuit de vii !

Speriat de această privire, Mokhi își vîrî și mai adînc mîna în coama lui Jehol, se ghemui și mai strîns în greabănul lui.

Pe buzele lui Uroz se ivi puţină spumă gălbuie. „*Seizul* se socoate de pe-acum stăpîn pe armăsarul meu!“ îşi spuse. „Dar jur pe Allah...“

Uroz simţi că-i piere răsuflarea. Invocase numele Profetului. Iar Profetul îi răspundea. Această inspiraţie care-i lumina şi-i orbea spiritul, ca un fulger, nu putea veni decît de la El. Numai de la El. Căci ea rezolva în chip miraculos totul.

Uroz răsuflă adînc, simţind că odată cu aerul pătrundea în el certitudinea. Da, graţie Profetului dobîndise — tocmai prin jignirea ce i se făcuse — instrumentul celei mai crunte răzbunări şi al celei mai mari glorii.

Cînd îşi ridică ochii spre Mokhi, rînjetul de lup apăruse din nou pe buzele arse de febră şi de fiere.

Rînjetul acesta şi bunăvoinţa stranie ce însufleţea acum privirea lui Uroz ar fi trebuit să-l înspăimînte pe Mokhi. Dar el îşi spuse, în nevinovăţia lui: „I-a trecut mînia... acum primeşte...“ Şi *seizul* îşi descleştă degetele înfipte în coama lui Jehol.

— Ai să vii cu mine, îi spuse Uroz.

Mîna lui Mokhi se strînse din nou. Armăsarul crezu că-i o mîngîiere, iar coama lui tresări uşor.

— Bine, şopti Mokhi, dar ţi-am arătat...

— Iar eu te-am înţeles pe deplin, zise Uroz.

Şi se ridică încetişor, rezemîndu-se de şa. Aşezat în capul oaselor, rosti încet:

— Ascultă-mă cu luare aminte, acum e rîndul tău să mă-nţelegi. Aşadar, refuzi, ca să nu mă duci la pierzanie? Acesta e singurul motiv?

— Da, aşa e, e singurul motiv, zău... Allah mi-e martor! exclamă Mokhi.

— Ei bine, urmă Uroz şi mai încet, destinul meu nu te priveşte. Te dezleg de orice răspundere în această privinţă, şi-l iau şi eu ca martor pe Allah. Iau în întregime asupră-mi nenorocirea mea, pricepi?

Mokhi dădu să vorbească.

— N-am isprăvit, îi spuse Uroz. Cu sau fără tine, eu plec pe drumul pe care l-am ales.

— Singur?! Singur?! Nu-i adevărat! strigă Mokhi.

Degetele lui tremurau în coama armăsarului.

— Cînd iau o hotărîre, o îndeplinesc totdeauna, şi împotriva tuturor. Iar tu ştii bine asta.

— Înseamnă moartea pentru tine, murmură Mokhi.

— De bună seamă. Pentru mine şi pentru Jehol.

— Jehol ?!

Auzindu-şi numele, armăsarul îşi ridică spre Mokhi ochii mari, mîndri şi scînteietori.

— Ce alt sfîrşit l-ar aştepta, dac-ar rămîne fără stăpîn, pierdut în această pustie de piatră ? întrebă Uroz.

— A, nu ! şopti Mokhi. Allah nu-l va lăsa.

— Şi eu cred la fel, spuse Uroz.

— Cum adică ?

— Păi, vei fi şi tu cu noi, răspunse Uroz.

Şi adăugă, precipitat :

— Tu eşti tînăr, puternic, oboseşti greu, eşti răbdător şi îndemînatic. Prin grija ta, vom merge pînă la capăt.

— Nu-s decît un biet servitor, exclamă Mokhi. Dacă totuşi, în ciuda strădaniilor mele, ai să mori ?

Peste gîtul armăsarului se întindea spre omul rezemat de şa o faţă pe care chinul o făcea să pară de-a dreptul copilărească. Uroz simţi că sosise momentul hotărîtor. Îşi lăsă pleoapele peste ochii strălucitori de bucurie. Pentru a seduce inocenţa, isplita se îmbrăca în straiele ei.

Da, urmă Mokhi, şi vocea i se frînse. Ce mă fac dacă totuşi nenorocirea-i mai tare, ce mă fac ?

Uroz îşi desfăcu mîinile, lăsînd să treacă destinul printre palmele sale.

— Atunci, Jehol va fi al tău, rosti el.

Mokhi se ridică şi bîigui, scuturîndu-şi fruntea năduşită :

Eu... cum adică... Uroz, nu pricep !

Uroz îşi deschise bine ochii : acum era sigur de privirea lor.

Atunci ? Jehol... îţi aparţine, repetă el făcînd o pauză după fiece cuvînt.

— Ce spui ? ce spui ? strigă *seizul*.

Şi-şi smulse mîna din coama calului, ca dintr-un tufiş în flăcări. Jehol crezu că-i un joc şi, prinzînd între dinţi încheietura mîinii lui Mokhi, o învălui cu buzele-i mari şi tandre.

— Vezi ? spuse Uroz.

Pieptul îi era mai uscat decît deşertul.

— Ei ? întrebă el.

— Aşteaptă, aşteaptă, îl rugă Mokhi.

Simţea că i se învîrteşte capul. Nu cuteza să-şi mişte mîna prinsă între buzele armăsarului. Avea sentimentul că el şi Jehol aparţineau aceleiaşi familii, că le curgea în vine acelaşi sînge. Nu uita însă că, în această rudenie, lui însuşi îi revenea locul cel mai umil. Şi iată că acest urmaş al legendarilor armăsari crescuţi de marele Tursen, putea deveni, prin voinţa lui Uroz, sclavul lui, al lui Mokhi, *seizul* zdrenţăros ! Pe faţă năduşeala îi curgea într-un şuvoi la fel de gros ca acela al balelor lui Jehol pe încheietura mîinii sale. Privirea lui năucă rătăcea de jur împrejur, iar firele de praf care dănţuiau în lumina prelinsă între nenumăratele spărturi ale pereţilor îi înteţeau ameţeala.

— E cu neputinţă, Uroz ! izbucni el. E curată nebunie... Aiurezi, pesemne, din pricina fierbinţelilor.

— Nu, Mokhi, nu, crede-mă, îi spuse Uroz, cu o voce atît de sinceră şi prietenoasă, încît se mira el însuşi. Oare se află pe lume om mai vrednic de Jehol decît eşti tu ? urmă Uroz. Pe cine-l iubeşte el mai mult ? Şi cine-l va îngriji aşa cum îl poţi îngriji tu ? Iar cînd va ieşi viu din munţii ăştia înfricoşători, împreună cu tine şi datorită ţie, să-mi arăţi pe cel căruia ai vrea să i-l dăruiesc...

— Încetează, încetează ! îl imploră Mokhi.

Şi eliberîndu-şi mîna cu o izbitură brutală peste dinţii lui Jehol, îi întoarse acestuia spatele şi continuă, în şoaptă :

— Încetează, Uroz. Vorbeşti ca şi cum ai fi deja mort.

Uroz îşi înclină capul şi-şi întinse din nou palmele, pentru ca pîrtia destinului să fie cît mai largă şi mai netedă. Văzînd în mijlocul caravanseraiului imens şi pustiu, sub înalta lui boltă dărăpănată, acest trup pirpiriu şi această faţă slabă şi lividă, Mokhi îşi aminti din nou de cadavrul din *ceaihana*. În clipa aceea, Jehol, care se ridicase, îşi puse capul pe umărul lui. Atunci, pentru a-l face pe Uroz să amuţească şi pentru a-şi interzice sie însuşi orice speranţă, Mokhi strigă :

— Orice s-ar întîmpla, nimeni nu va putea crede vreodată că un asemenea cal îmi aparţine. Mi se va spune că-s un mincinos, şi un hoţ !

— Ai dreptate, zise Uroz. Adu-mi-l aici pe cocoşat.

Mokhi se repezi spre poartă, strigînd :

— Gholam, Gholam !

Voia nu atît să-l mulţumească pe Uroz, cît să scape de el.

Jehol îl urmări din ochi pe *seiz* pînă ce acesta dispăru, apoi îşi aţinti privirea asupra lui Uroz. Acesta întinse braţul şi mîngîie nările armăsarului. Nu mai era supărat pe el. Nu mai era supărat pe nimeni, nici măcar pe Mokhi. Se pregătea pentru cea mai grea şi mai importantă alergare din viaţa lui.

— Cu ce te pot servi, musafirule ? îl întrebă patronul caravanseraiului cu obişnuita lui bonomie.

— Cu nimic, îi răspunse Uroz. Dar nu cumva ştii, pe aproape, vreun scrib ?

— Chiar în sat e unul, zise Gholam.

— E om priceput ? întrebă Uroz.

— Face faţă la cererile tuturor, răspunse cocoşatul, surîzînd.

— Du-te de-l caută ! îi porunci Uroz lui Mokhi.

Seizul făcu un pas spre poartă.

Du-te călare pe Jehol, îi mai spuse Uroz.

Crezi cu adevărat... chiar crezi că... crezi că-i mai bine ? bîigui Mokhi, fără să se uite la armăsar.

Da, desigur, zise Uroz. Cu calul ajungi mai repede. Şi n-avem timp de pierdut.

Mokhi apucă frîul lui Jehol. Cu capul între umeri, făcea nişte mişcări stîngace şi parcă temătoare. Nerăbdător să iasă afară, la aer, Jehol îşi încordase toţi muşchii, care, de la gît la crupă, îi zvîcneau superbi.

— N-am călărit decît pe nişte măgăruşi nenorociţi, spuse Gholam. Iar pe-aici nu prea ne pricepem la cai. Dar mi-ar plăcea să am un asemenea cal, numai şi numai pentru a-l privi.

— Dacă l-ai vedea alergînd ! oftă Uroz. Nu-i aşa, Mokhi ?

Seizul nu răspunse, ci se pregăti să sară pe spinarea calului neînşeuat.

— Ia şaua, îi porunci Uroz.

— Dar tu ? întrebă cu glas sugrumat Mokhi.

— Eu te-aştept afară, lîngă zid. Gazda o să m-ajute.

*

Rezemat de zidul vechi, de lut, care începuse să strîngă căldura soarelui, Uroz îi zări de departe pe Jehol şi pe cei doi oameni pe care-i purta în spinare.

„Cît e de bătrîn!“ îşi spuse Uroz la vederea omului aşezat în spatele lui Mokhi. „Halal cărturar, n-am ce zice! Tremurul mîinii sale îl va împiedica să scrie citeţ.“

Totuşi, cînd Jehol ajunse la caravanserai, lui Uroz nu-i veni să-şi creadă ochilor, şi încetă, o clipă, să fie mînios. Se aşteptase să vadă o faţă numai piele şi os, veştedă şi încreţită ca o cîrpă. Dar nu se aşteptase să vadă asemenea arcade goale, care, în loc de sprîncene, aveau un soi de spumă cenuşie, şi nici asemenea pleoape, parcă scoase dintr-o etuvă. În orbitele astea îngrozitoare, se întindea o albeaţă ce nu lăsa să treacă nici cea mai slabă lumină, şi nu reflecta nici cea mai mică scînteie.

Şi iată că Gholam şi fratele lui alergau în întîmpinarea bătrînului, îl dădeau jos de pe cal, îl apucau de braţ şi-i călăuzeau paşii. Iar el îşi ridicase puţin capul spre cer, cu acea fixitate atentă ce ţine loc de vedere la oamenii cu ochii morţi.

Căci scribul mult aşteptat era orb.

Numai atotputernicia respectului pe care-l inspiră, pe pămîntul afgan, bătrîneţea, îl împiedică pe Uroz să-şi dea frîu liber mîniei. Aceasta se strînse, toată, în privirea pe care i-o azvîrli lui Gholam. Patronul caravanseraiului îi răspunse prin cel mai afectuos dintre surîsurile sale şi-l aşeză pe bătrînul scrib cu spatele la perete, lîngă Uroz.

— Pacea fie cu tine, călăreţule venit de departe, rosti moşneagul.

— Şi cu tine încă şi mai mult, omule prea bogat în ani, răspunse Uroz cu politeţea cuvenită.

Dar numaidecît după aceea îl întrebă cu asprime pe Gholam:

— Şi-acum, ghebosule?

— Doreşti să începi de îndată? întrebă la rîndu-i orbul.

— Nu-i o poruncă, bătrîne, dar sînt grăbit, îi spuse Uroz.

Era grăbit, mai ales, să pună capăt acestei înșelăciuni.

— Perfect, zise orbul.

Și-și desprinse de la brîu uneltele de lucru : o lădiță lungă și neagră împodobită cu flori trandafirii, în care se aflau o pană și o călimară, apoi o planșetă de care era prinsă o foaie albă. Pe marginile acestei foi, de sus în jos, la intervale mici și egale, se înșirau niște cuișoare.

Orbul își așeză lădița pe pămînt, își puse planșeta pe genunchi și spuse :

— Sînt gata.

— Ei bine, zise Uroz, scrie că eu, feciorul lui Tursen, declar de față cu martori, și sub jurămînt, următoarele : în cazul cînd moartea mă va lovi în timpul călătoriei pe care-o vom face, las armăsarul meu Jehol, fiul lui Jehol, laolaltă cu întreg harnașamentul său în deplina stăpînire a lui Mokhi, *seizul* meu credincios, în semn de prețuire a devotamentului său.

Gholam îi aruncă o privire fugară lui Mokhi, dar nu deslușì nimic pe fața lui : nici gînduri, nici sentimente, nici măcar simpla prezență a vieții. Cît despre Uroz, urmărea cu atenția încordată fiece gest al diacului orb : spera într-adevăr să-și facă treaba ?

Repetă-mi numele tău, dacă vrei, îl rugă bătrînul. Pe celelalte două le-am aflat de la tînărul acesta, venind încoace.

— Uroz, feciorul lui Tursen.

— Bine, zise diacul.

Și-și lipi palmele-i lungi, aproape străvezii, de foaia de hîrtie, atingînd cu un deget cel mai înalt cui de pe marginea planșetei. Mîna înarmată cu pana începu atunci să lunece de la dreapta la stînga, cu o mișcare foarte încetă, aproape invizibilă.

Uroz văzu cum sub degetele diafane se formează litere nu numai citețe, dar de o ciudată perfecțiune. Cînd primul rînd umplu spațiul dintre cele două cuie de pe margini, nu-i putu găsi nici un defect, nici o lipsă de armonie în echilibrul cuvintelor și pauzelor dintre ele, nici un cusur în arhitectura semnelor. Scrierea era o adevărată capodoperă.

— Cum izbutești, moșneagule lipsit de văz ? exclamă Uroz.

— De pe vremea lui Abdur Rahman am avut destul răgaz să exersez pe întuneric, răspunse bătrînul.

— Abdur Rahman, zici ? strigă Uroz.

— Chiar el, rosti orbul.

Cu toate că glasul lui părea incapabil de emoție, trăda o urmă din plăcerea pe care oamenii vîrstnici o încearcă amintindu-și c-au fost contemporanii unor evenimente și personaje intrate în istorie.

— Abdur Rahman ! repetă Uroz.

Marele emir din veacul trecut, care-i păcălise pe englezi, pacificase Hazarajatul, cucerise Kafiristanul, îi supusese pe marii vasali și unificase pămînturile afgane... Războinicul. Subtilul, înțeleptul și legendarul războinic.

— La moartea lui, tu mai aveai încă mult pînă să te naști, dar eu eram deja un bărbat în toată firea, spuse bătrînul. Și orb, de mulți ani.

Degetele lui trasau literele celui de-al doilea rînd.

— Încă de pe băncile școlii, mîinile mele primiseră prin voia lui Allah harul scrisului. Pe vremea aceea de demult se aflau puțini cărturari. De aceea am fost numit, deși încă tînăr, *haidar* în bogata vale Koh Doman... Mergeam din sat în sat, călare pe-un catîr, pentru a strînge birurile, dijmele și taxele pe care Abdur Rahman, suveranul meu, le hotărîse în înțelepciunea și-n spiritul lui de dreptate.

Al doilea rînd era gata : la fel de perfect ca și primul. Diacul orb începu un nou rînd. Era atît de stăpîn pe arta lui, încît continua să povestească în vreme ce scria.

— Într-o seară, după ce mi-am isprăvit inspecția, am trecut printr-un tîrg mare, tocmai în clipa cînd încetau tranzacțiile din bazar. La ieșirea din tîrg, un om voinic înainta încet, pentru că era încărcat cu trei saci, mici dar foarte grei. Catîrul meu l-a ajuns lesne din urmă. Era un măcelar ambulant, vesel și simpatic, pe nume Rustan. Se întorcea acasă, după ce-și vînduse, cu mare cîștig, toate ciosvîrtele și grăsimea de oaie. Cîștigul, în bani buni de argint, umplea sacii sub care i se încovoiau umerii. Mergea departe. Drumul nostru era același, pînă-n satul unde locuiam eu. „Pune-ți sacii pe catîrul meu, i-am zis. O să fii mai puțin obosit cînd va trebui să-i porți din nou în spinare.“ N-a făcut nazuri. Era un om simplu și pus pe

destăinuiri. Pentru a mă face să-i admir spiritul ordonat, la fiece sac pe care-l lega de tarniță îmi spunea numărul și greutatea monezilor ce-l umpleau : le pusese pe cele mai mari într-un sac, pe cele mijlocii într-altul, iar mărunțișul în al treilea sac.

Am pornit mai departe. Rustan mi-a vorbit de cele două neveste ale sale, de feciorii săi, de mîrțoaga pe care voia s-o cumpere. Am ajuns curînd în satul meu. Acolo, Rustan a vrut să-și ia înapoi sacii.

Orbul se opri din scris pentru a-și ridica ochii drept în soarele strălucitor, apoi urmă :

— Numai Allah cunoaște dinainte răul pe care omul îl pune la cale uneori, fără să știe. Fusesem evlavios și cinstit pînă-n clipa aceea. Dar cînd l-am văzut pe Rustan gata să dezlege de pe tarniță unul din saci, m-am gîndit deodată : „Banii lui vor fi ai mei". Să fi fost oare din pricina mulțumirii ce o arătase în legătură cu cîștigurile sale ? Și mai ales în legătură cu nevestele sale ? Aveam și eu nevoie de-o femeie, de una dintr-o familie care să-mi facă cinste și să-mi dea brînci în viață. Știi ce preț uriaș cere pentru-o fată ca asta unui logodnic, părintele ei.

Bătrînul nu-și plecase capul. Mîna lui descărnată trasa cu aceeași grijă literele pe hîrtie, în vreme ce vocea-i monotonă își urma povestea :

— L-am alungat pe Rustan, zicîndu-i că sacii sînt ai mei. Cum era și firesc, el a început să strige după ajutor. Au venit niște oameni. Ca să le dovedesc că aveam dreptate, le-am spus ce sumă se afla în fiecare sac, precum și cît cîntăreau monezile. În zadar le striga Rustan că aflasem de la el aceste amănunte, nu putea dovedi nimic. Eu pretindeam că *el* aflase de la mine. Pe scurt, cuvîntul meu era în cumpănă cu-al lui. Al meu era cuvîntul unui *haidar*, iar al lui era cuvîntul unui măcelar necunoscut. Gîlceava a ajuns în fața judecătorului de ocol, care n-a cutezat să ia nici o hotărîre, apoi în fața magistratului-șef al provinciei, care nici el n-a cutezat. Tot așa, tribunalul din Kabul. Dar atunci Abdur Rahman a auzit vorbindu-se despre acest proces și ne-a chemat în fața uneia din judecățile publice pe care avea obiceiul să le țină.

Orbul încetă să scrie.

— Dac-aş fi putut să prevăd asta, urmă el, n-aş fi rîvnit niciodată la cîştigul lui Rustan. Ideea de a apărea, vinovat, în faţa unui suveran pe cît de temut, pe atît de înţelept, mă făcea să tremur. Dar ce puteam face? A nu mă înfăţişa, ar fi însemnat să-mi recunosc vina. Cine merge prea departe, trebuie să meargă pînă la capăt. Şi-apoi, nu existau dovezi, nici pentru emir, cum nu existaseră nici pentru magistraţii de pînă atunci.

De fapt, interogatoriul luat în faţa lui, n-a scos la iveală nimic nou. Mă simţeam mai sigur de mine de la o clipă la alta. Marele emir nu mă putea oropsi, în calitatea lui de judecător suprem. I-am aşteptat, aşadar, foarte liniştit hotărîrea. Dar în loc să rostească o sentinţă, Abdur Rahman a poruncit deodată: „Să fie adus numai-decît un chiup cu apă clocotită." Apoi l-a întrebat pe Rustan, şi mi-a pus şi mie aceeaşi întrebare: „Te învoieşti ca, în cazul cînd juri strîmb, ochii tăi să fie arşi de apa asta?" „Da, stăpîne", a răspuns măcelarul fără să şovăie. Cît despre mine, care-mi împinsesem minciuna şi lăcomia pînă sub ochii prinţului, ce-aş fi putut face decît să strig, şi mai tare decît Rustan: „Da, stăpîne!"

Abdur Rahman a zis atunci: „Prea bine". Şi a azvîrlit în chiupul fumegînd arginţii pentru care făcusem atîtea jurăminţi strîmbe. Judecătorii, grefierul, soldaţii, călăii, oamenii cumsecade — toţi tăceau. Nimeni nu înţelegea ideea emirului. Dar acesta sfîrşi prin a se întoarce spre mine, cu o faţă îngrozitor de calmă, şi-mi spuse: „*Haidarule* care ţi-ai trădat cinstea şi onoarea, foloseşte-ţi pentru ultima oară ochii. Priveşte petele astea, lăsate la suprafaţa apei de monezile azvîrlite într-însa. Nu recunoşti grăsimea de oaie? Cine are îndeobşte mîinile unse cu grăsime de oaie? Un *haidar*? Sau un măcelar ambulant?"

Emirul făcu un semn călăilor, iar aceştia îmi sfîşiară pleoapele şi turnară peste ochii mei apa clocotită.

Fiecare din cei ce ascultaseră povestea pedepsei date în urmă cu şaizeci de ani unui tînăr *haidar* reacţionă în felul său. Mokhi scoase un geamăt şi-şi duse mîinile la ochi, pentru a şi-i feri parcă de-o flacără. Gholam şi fratele lui, care auziseră de multe ori această poveste, scuturau din cap oftînd compătimitor. Iar Uroz spuse:

— Era nevoie de un suveran ca Abdur Rahman ca să se gîndească la judecata apei clocotite.

— Cel mai mare dintre toți suveranii, spuse diacul orb cu o convingere calmă. Și a poruncit unui om să mă călăuzească pînă-n satul ăsta, unde mă născusem. Am învățat aici să scriu pe dibuite, spre a fi de folos acelora care au nevoie, așa cum ai tu astăzi.

Bătrînul își puse pana pe planșetă. Calculase așa fel încît să-și termine în același timp povestirea și treaba. Sub ultima linie își pusese și iscălitura.

— Știi să scrii ? îl întrebă el pe Uroz.

— Numai numele, răspunse acesta.

— Nici nu trebuie mai mult, zise diacul.

Apoi, către Gholam :

— Fă ca de-obicei. Adeverește în numele tău și al fratelui tău, care nu știe carte.

Și orbul își rîndui cu grijă uneltele de scris în lădiță, scoase apoi cuișoarele care țintuiseră hîrtia pe planșetă. Uroz împături hîrtia și o vîrî la brîu, sub cămașă, acolo unde aceasta era strînsă peste pîntecu-i scobit. Îl plăti pe bătrîn și-l spuse :

— Să trăiești mulți ani, scribule atoateștiutor !

— Dacă Allah îmi va mai da ani, mi-i va da ca să-mi ispășesc și mai îndelung vina, zise orbul.

Gholam, cocoșatul cu ochii blajini, ținu să adaoge :

— Și ca să ne previi pe toți împotriva ispitei și a ghearelor ei.

Spunînd acestea, se uita la Mokhi, care continua să-și țină fața în palme.

*

Băură ceai. Mokhi îl așeză pe scribul orb în șa și-l duse înapoi în sat.

Acolo, cumpără ceea ce-i spusese Uroz : niscaiva merinde și lucruri pentru drum, patru pături, două *pușting*[1] mari, cu mînecile lungi, căptușite cu blană neagră, precum și un pumnal. Deși nu uită nimic, făcu toate aceste cumpărături aproape în neștire. Nu simțea și nu se gîndea la nimic.

[1] Un fel de cojoc brodat, din blană de oaie.

Reîntors la caravanserai, se ocupă cu aceeași nepăsare de pregătirile de plecare. După ce isprăvi, îl ajută, în tăcere, pe Uroz să încalece.

— Foarte bine, zise acesta. E încă lumină. Unde-i cocoșatul ? Nu vrea să-i plătim ?

Mergînd spre *ceaihana*, Mokhi îl întîlni pe Gholam, care-și freca de pantaloni mîinile mînjite de lut.

— Plecăm, îi spuse Mokhi.

Vocea lui n-avea timbru, iar privirea i-era rătăcită.

— Îmi pare foarte rău că am lipsit de lîngă voi acum, la urmă, zise Gholam. L-am îngropat pe olarul acela nenorocit.

— Olarul, olarul, repetă Mokhi prostește.

Și începu să tremure. O spaimă cumplită îi crispă fața. Punîndu-și o mînă pe cocoașa lui Gholam, își lipi umărul de ea.

— O, frate, gemu el, roagă-te pentru mine, ca să nu pățesc nimic în drumul ăsta !

— Să-ți fie dat să mai saluți multă vreme soarele, așa cum l-ai salutat azi-dimineață, rosti cu blîndețe Gholam.

Atras de vocile lor, Uroz sosi călare pe Jehol, cu cravașa în dinți.

IV

DAMBURA

Cînd Uroz, Mokhi și Jehol ieșiră din caravanserai, îndreptîndu-se spre apus pentru a ajunge la temutele trecători ale Hinducușului, soarele se și ridicase deasupra culmilor. Dar de cealaltă parte a uriașilor munți, astrul mai avea încă mult pînă să se arate deasupra stepelor. Astfel, în provincia Maimana, el nu atinsese încă înalta cumpănă a pașnicului podiș ce adăpostea satul Kalakcekan.

Acolo, Tursen ședea în fața iurtei sale și bea ceai verde împreună cu Gvardi Ghegi, povestitorul cel fără vîrstă.

Şedeau amîndoi, cu picioarele îndoite peste un covor ieftin, menit să asigure nu atît confortul, cît demnitatea.

Un samovar de aramă, fără luciu şi scorojit, şi o tavă încărcată cu vase rustice, despărţeau piepturile lor : unul, asemănător unui trunchi masiv, iar altul sfrijit, numai piele şi os.

Gura lui Gvardi Ghegi părea o cută lividă, pe cînd gura lui Tursen avea culoarea, grosimea şi zbîrciturile unei smochine crăpate. Amîndouă, însă, exprimau aceeaşi linişte.

Această ultimă parte a zilei li se cuvenea de drept. Dimineaţa îi îndrăgeşte pe tinerii călăreţi plini de speranţe. Masa copioasă de la amiază şi siesta greoaie care-i urmează se potrivesc vîrstei mature. Dar pragul serii este hărăzit bătrîneţii oamenilor.

Focul soarelui, care s-a limpezit trecînd de la un capăt la altul al stepei, impregnează fiece zbîrcitură, fără s-o ardă, ajută la circulaţia sîngelui, fără să-l precipite, încălzeşte măduva rece din oase şi toarnă un balsam peste ţesuturile suferinde.

Lumina a încetat să fie orbitoare. A devenit plăcută ochilor care s-au ofilit tot privind flacăra atîtor veri. Umbrele jucăuşe încep să iasă din marginile şi din inima pămîntului ; ele umplu întinderea nesfîrşită, desenînd şi colorînd pînzele de apă, tufişurile, ba chiar şi ţărmurile cerului.

N-are a face că aceste fumuri uşoare vestesc noaptea, sau moartea. Toate clipele ce rămîn pîn-atunci sînt clipe de detaşare şi înţelepciune, şi fiecare dintre ele e o fărîmă de veşnicie.

Glasul lui Gvardi Ghegi se înalţă subţire de tot, dar la fel de desluşit ca şi clopoţeii caravanelor :

— Soarele coboară în adîncul trupului meu.

Tursen îşi scutură încet faţa teşită, brăzdată de cicatrici. Devenea şi el, prin contemplare, un simplu înveliş, deschis către crepuscul şi golit de orice substanţă şi conştiinţă. Un ulcior pentru mierea asfinţitului. Un ibric pentru răcoarea lui. O teacă pentru razele lui. Dar Tursen n-avea cum să păstreze la fel de îndelung ca şi Gvardi Ghegi această armonioasă alianţă cu sfîrşitul zilei. Chiar în sînul fericitei plenitudini în care era sus-

pendată mișcarea spiritului, începea să se miște și să se agite un soi de vierme : cugetul.

Atunci, lumea radioasă se închidea în fața omului, redîndu-l temerilor și singurătății sale.

„Am ajuns aici în seara cînd *ciopendozii* din Maimana o porneau spre Kabul pentru a lua parte la *buzkașiul* regelui, își spunea Tursen. Nu voiam să petrec decît o noapte sub iurta mea. Iată, însă, că a șaptea se apropie, iar Strămoșul neamului omenesc nu pare să bage de seamă."

Tursen observă deodată că și Gvardi Ghegi se detașase de el, întocmai ca superbul crepuscul. Cu o clipă înainte, ei trei alcătuiau o singură și imensă fericire. Acum, rămăsese doar un cer inaccesibil iar departe, foarte departe de el, două existențe izolate una de cealaltă. Tursen simți o adîncă tristețe. Căzu pe gînduri. Răul i se părea fără leac. Oricît de fragilă ar fi fost, silueta așezată de cealaltă parte a samovarului străvechi își avea propria sa greutate, propriul său destin, propriu-i mister.

„El, care e veșnic pe drumuri — își spunea Tursen — el, care nu petrece niciodată două nopți sub același acoperiș, iată-l deodată prinzînd rădăcini. Nu din pricina nevoii de odihnă. Eu care mă trezesc înainte de zori, îi găsesc totdeauna locul gol. Cît despre mîncare, se preface numai că gustă din ea, ca să fie politicos. Își petrece timpul într-un sat fără seamăn de umil și de necăjit, ascultîndu-i pe bătrîni, pe copii și chiar pe femei, de care vîrsta îi îngăduie să se apropie fără sfială."

Tursen fu cît pe ce să exclame :

„Spune-mi, Strămoșule, ce anume te reține aici ?"

Încă o dată, nu se putu hotărî. Gvardi Ghegi și-ar fi pus, desigur, răspunsul într-o întrebare, cum obișnuia uneori : „Dar pe tine, Tursen ?"

Mîinile bătrînului *ciopendoz*, întinse peste pulpe, se închiseră în niște pumni la fel de groși ca măciuliile unor ciomege. Un alt pumn, deopotrivă de greu, îi strînse inima. Nu mai era bucurie, nici prietenie pe colinele verzi învăluite de aburul serii. Tursen se gîndea la așternuturile de paie și la nutrețul pe care nu le mai supraveghea de o săptămînă încoace, la iepele borțoase, la caii bolnavi sau răniți, la mînjii înțărcați și la caii ti-

neri pe care-i lăsase în grija unor grăjdari fluşturateci. Da, frumos i-ar fi stat să-l întrebe ce anume îl reţinea aici, pe Gvardi Ghegi, omul fără îndatoriri şi răspunderi, slobod şi uşor ca o făptură de basm, în vreme ce el însuşi, Tursen, aidoma unui invalid, a unui infirm scos la pensie, îşi lăsa în umbra iurtei sale cravaşa de mare comis.

„Pentru ce ? Pentru ce ?“ se întrebă încă o dată Tursen.

Lăsîndu-şi capul pe umăr, începu să şi-l legene de la stînga la dreapta şi de la dreapta la stînga, ca şi cum ar fi vrut să se scuture de un tăun nesuferit.

Dinspre sat răsunară, prin tăcerea străvezie, acordurile unei dambure, care se apropiau grabnic de iurtă.

Pumnii lui Tursen se descleştară : avea dreptul să vorbească, putea să fugă de el însuşi fără a se acoperi de ruşine.

— Ascultă, Străbunule, strigă el, uite-l pe Nijaz !

Gvardi Ghegi aşteptă o clipă — auzul lui nu era atît de fin ca acela al lui Tursen — apoi spuse :

— Îl aud şi eu. Da, e ora lui. Soarele a ajuns în dreptul ochilor noştri.

Un omuleţ zdrenţăros şi păduchios, cu părul cărunt, îşi făcu, rînjind, apariţia, după ce ocoli iurta. Umbla numai în salturi şi zvicnituri, şi toate cele săreau pe el : umerii, încheieturile, obrajii brăzdaţi de riduri, buzele înflorite de un zîmbet năuc, vinele umflate ale gîtului şi mărul lui Adam. Iar între degete îi dănţuia, graţioasă şi subţire, dambura, instrumentul de coarde al stepelor. Piticul scotea din ea un sunet atît de armonios şi de pur, încît Gvardi Ghegi murmură :

— Într-adevăr, cei săraci cu duhul trăiesc în preajma zeilor.

În semn de salut, pocitania îşi azvîrli în văzduh instrumentul, care făcu două ocoluri şi, căzînd înapoi în palmele lui deschise, continuă să cînte.

„Nijaz uită uneori cine sînt vecinii care-l hrănesc zilnic, cum mă uită şi pe mine, care-am fost de faţă la naşterea lui, îşi spuse Tursen. Dar pe Strămoşul neamului omenesc, nu-l uită niciodată.“

Fără să se oprească din cîntat, piticul se aşeză pe vine aproape de Gvardi Ghegi.

„Doar pentru el a venit", își mai spuse Tursen.

Dambura se răsuci din nou între mîinile lui Nijaz și-și schimbă brusc cadența. De-a lungul coardelor începu să lunece o nesfîrșită melopee. Gvardi Ghegi, călătorul fără vîrstă, o recunoscu deoarece o mai ascultase, cu patruzeci sau cincizeci de ani în urmă, dacă nu și mai mulți, pe drumurile Tibetului, de cealaltă parte a Himalaiei.

Unde și cum culesese această melopee fătălăul dintr-un sat pierdut, care în afară de colina lui și de moșia lui Osman bei, nu cunoștea decît tîrgușorul Daulat Abas ? Dar celelalte melodii, pe care le repeta fără greș, cu text cu tot, de unde le învățase ? De unde învățase oare cîntecele ciobanilor, ale războinicilor, ale îndrăgostiților ? Pe cele de ieri, ca și pe cele de azi ? Pe cele din provincia lui, dar și pe cele din Taşkent și din Buhara, din Khiva și din Samarcand ? Și pe cele din întreaga Asie Centrală, fie ea afgană, rusească ori chineză, imens teritoriu de ierburi și nisipuri, străbătut de caravane cu cămile și călăreți neobosiți.

Desigur, își spunea Gvardi Ghegi, întîlneai prin stepă tot felul de oameni, iar sub acoperămîntul unui bazar se amestecau călători de pretutindeni. Dar numai o ureche negrăit de fină și de sigură putea să prindă muzica și strofele auzite o singură dată în gura unui trecător, în acordurile unui flaut, ale unui nai, ale unei dambure sau ale unei tamburine !

Tradiția venită din noaptea timpurilor, care poruncea ca nebunii și proștii să fie veneraţi, era într-adevăr întemeiată. Zeii nu-i lipseau de minte decît pentru a le vîrî, în țestele goale, propriul lor geniu. Unora, ei le dăruiau verbul profetic, altora previziunea, altora puterea blestemului, iar altora sfințenia. Piticul acesta primise în dar cîntecul nemuritor.

„Tu, nevinovatul, și eu, înțeleptul, ne aflăm pe lume cu același scop, îi vorbi în gînd Gvardi Ghegi. Tu culegi cîntecele, iar eu poveștile, dar tu îl întreci pe înțelept în această privință. O poveste, chiar cea mai minunată dintre ele, cată să se desfășoare încet, cuvînt cu cuvînt. Pe cînd cîntecul are aripi. Te salut, frate al meu dezmoștenit, dascălul meu !"

Gvardi Ghegi, care uitase ce-nseamnă o dorință, simți deodată dorința aprigă de a-i dărui piticului un cîntec frumos.

Dar unde să-l găsească ? Nijaz cunoștea atîtea cîntece, iar memoria lui Gvardi Ghegi reținea mai greu melodiile decît poveștile oamenilor. Începuse să-și piardă nădejdea, cînd simți deodată că, prin mormane și mormane de ani morți își face loc o melodie simplă, clară, copilăroasă. Nimeni altul pe lume în afară de el nu putea cunoaște acest cîntec de leagăn. El venea tocmai de la începuturile vieții sale. De pe vremea cînd satele, în formă de cuib de vulturi, și fericitele văi din Kafiristan încă nu-și pierduseră totul, pînă și numele. Pe atunci, emirul Abdur Rahman încă nu-i supusese, prin foc și sînge, pe războinicii urmași ai lui Iskander, grecul invincibil, distrugîndu-le icoanele de lemn gravate cu chipurile zeilor.

Nijaz continua să cînte. Deodată, apăsînd c-un deget lung pe coarde, le făcu să amuțească și se întoarse spre Gvardi Ghegi. Avea o față cenușie, țeșită, cu buzele și zbîrciturile moarte, dar privirea lui, întocmai ca aceea a dobitoacelor, dădea sentimentelor expresia lor cea mai simplă și mai intensă. „O, tu, singurul meu prieten, nu mai vrei să-mi asculți dambura, te-ai săturat de mine ?“ așa vorbeau ochii fătălăului.

Tursen, care-i urmărea cu interes pe cei doi, deși pleoapele sale grele nu lăsau să se vadă nimic, încercă o uimire fără margini. Strămoșul neamului omenesc își ridică dreapta și acoperi cu ea fața muzicantului. Apoi începu să scandeze cuvintele unui grai necunoscut, însoțindu-le cu o melodie stranie.

Vocea lui Gvardi Ghegi, atît de limpede cînd povestea, îi trăda vîrsta atunci cînd cînta : era discordantă, spartă, bătrînească. Totuși, urmă să îngîne acel cîntec de leagăn care, cu o sută de ani înainte, îi adormea pe pruncii dintr-un cătun bîntuit de vulturi, din care nu mai rămăsese decît un pumn de pietre răzlețe, înnegrite de foc.

Fiecare fibră a trupului bătrîn vibra în cadența cîntecului. Și iată că, pentru Nijaz, mîna pusă pe fața lui, deși era mai uscată decît frunzele toamnei, începu să fie

la fel de vie ca apa unui izvor. Undele sonore îi scăldară fruntea, ceafa, degetele, și se strecurară în strune. Gvardi Ghegi tăcu. Nu mai trebuia să cînte. Cînta în locul lui dambura, cu un glas ce avea, fără nici un efort, liniștea, neprihănirea și blîndețea serii și a luminii însăși.

Un fior ciudat scutură pielea zbîrcită a moșneagului. Cînd se străduise să regăsească acel cîntec de leagăn, voise doar să-l redea cu mijloacele sale. Acum, cînd cîntecul se întorcea la el proaspăt, în toată puritatea și naivitatea lui, avea senzația că, aruncînd în văzduh un pumn de pietre, le auzea deodată cum se rostogolesc în hăul timpului. Căderea lor făcea să se stîrnească în măruntaiele misteriosului puț zgomotele și suflările pe care apa-i neagră la adunase dintotdeauna și pentru totdeauna.

Deodată, omul acesta, căruia anii îi sleiseră trupul, descărnîndu-l și golindu-l de orice emoție, începu să tremure de neliniște și de duioșie. Oricît de adîncă i-ar fi fost memoria, ea nu putuse niciodată răzbate pînă la acele zile ale începutului, cînd culorile, sunetele, contactele, mirosmele și savorile prind a sugera noilor-născuți existența unei lumi. Dar fiece vibrație a damburei le scotea tot mai mult la iveală, din abisul în care fuseseră îngropate. Și în ciuda vîrstei sale și a experienței ce-l scoase în afara condiției umane, făcîndu-l să se aplece, de bună voie de altfel, înspre moarte, la fel ca un copac cu rădăcinile sleite, Gvardi Ghegi nu putea să-și împiedice inima atît de bătrînă și de împăcată, să tresară, de bucurie că regăsește, difuze și luminoase ca laptele și curcubeul, clipele în care, fiind încă năpădit de beznele începuturilor, presimțea deja și-și deslușea propria viață în aceea a universului.

Mireasma lemnelor arse... trosnetul crengilor... sarabanda scînteilor... suflarea mîngîietoare a aerului închis... prezența liniștitoare a perceților și a bolților... Jocul umbrelor familiare... liniștea cărnii învăluite, apărate din toate părțile... lichidul cald, unsuros, vital, al cărui gust rămîne pe buze o dată cu gustul izvorului zămislitor. Iar în miezul acestei minunate plenitudini, o voce bună ca focul, caldă ca seva, repetă, repetă mereu, pînă la por-

ţile somnului, cîntecul înaripat al iubirii dătătoare de pace şi de har.

Soarele continua să scapete. Acum lumina se răspîndea dinspre marginile stepei spre creştetul dealului. Era de o gingăşie aproape insuportabilă pentru simţurile omului, iar dambura îi ritma atît de bine limpezimile supreme, încît cîntecul ei părea menit să ogoiască, dincolo de leagăne, sufletul întregului pămînt înspăimîntat de apropierea nopţii.

Sfîrşitul zilei, sfîrşitul cîntecului...

La ce bun, se întreba Gvardi Ghegi, o viaţă mai lungă decît toate celelalte, dacă avea să se destrame curînd, curînd, aidoma celor mai scurte ? Şi la ce bun atîta înţelepciune, cînd singurul folos pe care-l putea aduce omului — îşi dădea subit seama de asta — era să-l îndupleace a accepta această destrămare ?

Undeva, în fundul stepei, chenarul discului solar era un fir de purpură.

Sunetele damburei nu mai ajungeau la urechile lui Gvardi Ghegi, dar ochii săi vedeau că degetele lui Nijaz atingeau mai departe strunele şi că Tursen îi ţinea isonul scuturînd din capu-i masiv.

Gvardi Ghegi fu cît pe ce să-i strige muzicantului : „În numele prieteniei pe care mi-o porţi, nu te opri !“ Dar chiar această dorinţă îl făcu să-şi dea în sfîrşit seama de întreaga lui nefericire. Nu se temea de moarte, prea trăia de mult la sînul ei, dar ar fi vrut — o, cît ar fi vrut ! — ca, în clipa morţii, maică-sa să-l mai învăluie o dată cu vocea ei tandră şi să alunge această singurătate, atît de veche, încît devenise unica lui familie, şi să-l adoarmă ca pe-un copil, în noaptea omenească, pe el, centenarul, vagabondul şi înţeleptul.

Acum, degetele lui Nijaz se odihneau pe dambură, ca nişte omizi scîrboase.

Dintr-o dată, stepa căpătă culoarea cenuşii.

*

Tursen îşi îndreptă spinarea. Prima adiere a nopţii se stîrnise atît de hoţeşte, încît nici nu-i simţise atingerea pe piele, deşi încheieturile lui o înregistraseră. Capul

muzicantului se bălăbăni și se lăsă cu buza de jos atîrnînd pe pieptu-i scobit.

Gvardi Ghegi închisese ochii, podidit de o nesfîrșită mîhnire pentru el însuși, ca și pentru semenii săi. „Nimeni pe lume n-are puterea de a-mi veni în ajutor, își spunea. Dar poate că eu însumi sînt încă în stare să vin altora în ajutor..."

— Am văzut-o pe Aighiz, îi spuse el lui Tursen.

— Aighiz ? întrebă Tursen. Aighiz...

I se părea ciudat și indecent să i se reamintească de o femeie care rămăsese stearpă după ce-l născuse pe Uroz, și pe care o alungase numaidecît după aceea. Potrivit legii, datinii și codului nescris al onoarei. De patruzeci de ani încoace, uitase de existența ei.

— Cred că nu duce lipsă de nimic, zise Tursen.

Era adevărat. Îi dăruise lui Aighiz o casă în sat și-i asigurase întreținerea.

— Ar dori să-ți vorbească, spuse Gvardi Ghegi.

— Cu ce drept ? întrebă Tursen, cu asprime în glas.

— E pe moarte, răspunse moșneagul.

Tursen își legănă umerii uriași. Pentru un bărbat în agonie, care l-ar fi chemat, s-ar fi pus numaidecît în mișcare. Dar se putea pleca oare în fața capriciului unei femei, fie el ultimul capriciu ?

— E pe moarte ? întrebă el. Păi, nu-i destul de bătrînă ?

— Omul nu-i niciodată destul de bătrîn ca să moară singur, rosti Gvardi Ghegi.

— Crezi ? mormăi Tursen.

Și deși nu pricepuse tîlcul vorbelor lui Gvardi Ghegi, se ridică greoi, pentru a-i împlini ciudata dorință.

*

Satul Kalakcekan număra în total vreo douăzeci de cocioabe mizere, de chirpici, lipite de peretele unei stînci. Locuința Aighizei era ultima, pe malul unui pîrîu. La fel ca toate celelalte, avea în față un umbrar de crengi și cuprindea între pereții ei de lut o singură încăpere, joasă, fără ferestre și fără horn.

Tursen intră cu paşi zgomotoşi. Nu mai era sub influenţa lui Gvardi Ghegi. Vizita asta prostească îl umplea de ruşine şi de mînie. În clipa cît rămase în prag, torsul lui mai lat decît uşa împiedică să treacă ultimele raze de lumină. Făcu un pas înăuntrul încăperii goale şi deosebi în fund, lîngă un samovar, două bătrîne. Care dintre ele era Aighiz? De bună seamă că aceea mai masivă, care jelea ghemuită cu spatele la perete, pe un morman de perne, şi care respira atît de zgomotos. Într-adevăr, ea fu aceea care-i vorbi, cu un glas şuierător :

— Tursen, o, Tursen !

Trupul ei prăbuşit şi neputincios începu deodată să se agite. Glasul îi era mai puternic decît răsuflarea. Bătrîna poruncea şi se milogea, nerăbdătoare, temătoare, fericită :

— Hai, iute, slujnică toantă !... Oferă-i un scaun... luminează-l... dă-i ceva de băut...

Tursen mai făcu un pas.

— N-am nevoie de nimic, spuse el. N-am vreme.

— Sst ! Sst ! răspunse Aighiz.

Apoi, către slujnică :

— Hai, repede... repede...

Slujnica trase dintr-un ungher întunecos o saltea burduşită cu cîlţi, pe care-o întinse pe jos, la picioarele lui Tursen, apoi o lampă cu gaz, pe care-o aprinse, şi o ceaşcă în care turnă ceai negru fierbinte. După aceea ieşi cu paşi mărunţi, fără să-şi întoarcă faţa. În vreme ce slujnica închidea uşa, Tursen îi zări pe locuitorii cătunului adunaţi în faţa cocioabei. Stăpînul Kalakcekanului, marele Tursen, venise la soţia lui alungată ! Ce eveniment !

Tursen avu senzaţia că obrajii lui căpătaseră deodată culoarea şi căldura cărămizilor încinse, scoase din cuptor. Respiră adînc, iar atunci nările lui se încreţiră de scîrbă. Adulmecase, desigur, şi duhori mai înăbuşitoare, mai pestilenţiale : grajdurile şi staulele din copilărie, caravanseraiurile, *ceaihanalele* întîlnite pe drum, colibele în care oamenii trăiau laolaltă cu turmele lor. Dar duhoarea celor mai murdari oameni şi a celor mai neîngrijite animale, chiar şi duhoarea excrementelor, cu care era obişnuit, i se păreau mai puţin greţoase şi vătămătoare decît

efluviile acre şi dulcege de care era îmbibată cocioaba asta. O duhoare fetidă, ce-ţi întorcea maţele pe dos : duhoarea unei femei bolnave.

Tursen stătea în picioare, cu braţele atîrnîndu-i pe lîngă coapse, cu pumnii lipiţi de poalele *ceapanului,* iar ochii lui se uitau ţintă pe sub turban, la sînii şi la pîntecul umflat peste măsură al Aighizei. Îşi amintea de unele iepe bolnave, pe care renunţase a le mai îngriji. Maţele lor putrede plesniseră, crăpaseră, se revărsaseră, prefăcîndu-le trupul într-un burduf monstruos.

„Asta o să crape tot aşa, îşi spuse Tursen. Numai că ar dori ca eu s-o plîng."

În clipa aceea, Aighiz vorbi din nou :

— Pace ţie, Tursen. N-ai vrea să... să-i îngădui slujnicei tale... onoarea de a te primi ?

Vocea era aspră, gîfîită, întretăiată de sughiţuri spasmodice, dar nu lipsită de o anume modestie şi cuviinţă... Toată viaţa lui, Tursen avusese un principiu : să nu se arate inferior în politeţe nimănui. Silit să o admită pe aceea a Aighizei, îşi învinse scîrba şi se purtă cuviincios. Îi mulţumi aşadar, şi, aşezîndu-se turceşte pe salteaua de cîlţi, sorbi cu zgomot ceaiul pregătit anume pentru el.

Acum, capul lui şi capul Aighizei se aflau la acelaşi nivel. Lumina lămpii aşezate pe podea, lîngă bătrînă, urca spre faţa ei, smulgînd umbrei un boţ de carne vioriie, tumefiată, în care ficce rid era ca un şanţ îngrozitor. „După ce aş fi putut s-o recunosc, dac-aş fi întîlnit-o întîmplător ?" se întrebă Tursen.

— Cum de m-ai recunoscut numaidecît ? o iscodi el.

— Se putea să nu te recunosc ? îi răspunse Aighiz.

Între pleoapele-i urduroase, care aproape că-i ascundeau ochii, se aprinse o privire ca un licăr slab.

— Te-am recunoscut după umeri, urmă bătrîna. Aceiaşi ca-ntotdeauna... În toţi aceşti ani, ori de cîte ori te duceai spre iurta ta sau cînd te întorceai, te vedeam trecînd la fel de drept în şa... ca pe vremea noastră...

Aighiz îşi dezlipise spinarea de peretele de care se rezema. O putere ciudată îi îngădui să-şi aplece spre Tursen trupul mătăhălos. Apoi, cu o suflare precipitată, adăogă :

— Ca un adevărat *ciopendoz !*

Tursen își dăduse capul pe spate. „Acum, cînd se mișcă, pute și mai rău", își spunea.

Dar nu duhoarea asta cumplită îi sporea stingherealа și mînia, ci mai ales gîndul că, fără știrea lui, și într-o vreme cînd el nici nu-și mai amintea de existența pe pămînt a acestei femei, ea nu încetase a-l urmări, de-a lungul întregii sale vieți singuratice. Ce urmărea, oare ? Cuteza să pretindă vreun drept asupra lui ? Încerca oare să-l vrăjească ? Și nu cumva izbutise, de vreme ce se afla acolo, la ea în casă, așezat la picioarele ei scălîmbe ? !

— Ca un adevărat *ciopendoz*, da ! repetă Aighiz.

Deodată îi pieri graiul. Începu să dea din mîini, își deschise larg gura vînătă, din care ieși atunci un geamăt strident. Un fel de hulă scutură boțurile de grăsime de pe pîntecul ei și-i azvîrli capul spre perete.

Tursen o privea cu scîrbă. Era sigur că bătrîna avea să moară, acum, după ce obținuse ca el să fie de față la acest sfîrșit... Ca s-o plîngă... ca s-o ogoiască... Ah, femeile, femeile !

Aighiz șopti, clipind din ochi :

— Rămîi... O să mă simt mai bine...

Tursen își duse mîna la cravașa de la brîu, și așteptă. Pîntecul enorm se destinse, se liniști, iar pieptul încetă să palpite.

— Gata, gata, murmură Aighiz.

Și-și ridică pleoapele, cu un efort uriaș. În fața pupilelor ei incolore tremurau lacrimi, lacrimile albe ale bătrînelor. Degetele lui Tursen zmuciră de cravașă. Acum Aighiz avea să plîngă, ca să-l oblige s-o compătimească. Lacrimile albe nu se mișcau, stăteau în cumpănă, ca la orbi.

— Vorbește-mi de Uroz, de fiul meu Uroz, îl rugă Aighiz.

— De ce-aș face-o ? mormăi Tursen.

Vocea lui o sperie pe Aighiz. Pungile largi ale fălcilor ei tremurară.

— Nu te supăra, Tursen, gemu ea. Știu bine că-i fiul tău, numai al tău !

Tursen nu pricepu la-nceput. Apoi își aduse aminte, foarte vag, de loviturile cu care, parcă nu el, ci altcineva, pedepsea o femeie tînără și frumoasă, pentru că

încerca, prin îmbrățișările, sărutările, cîntecele și poveștile ei sarbede să cucerească și să răsfețe un băiețaș ce se întorcea julit, frînt, dar mîndru de la primele lui alergări de cai.

Un rînjet trecu pe buzele groase ale lui Tursen. Nenorocita! Încă se mai credea nevasta lui, și-i disputa copilul... pe Uroz, care astăzi era stăpînit doar de propriii lui demoni, ai trufiei și ai gloriei.

Aighiz continuă cu smerenie :

— Nădăjduiesc doar că-mi vei aduce veşti din Kabul... Știi cine-a ieșit învingător acolo ?

— Nu știu nimic, răspunse Tursen, pe un asemenea ton, încît teama făcu din nou să tresară fălcile și zbîrciturile bătrînei.

— Iartă-mă, bîigui ea. Iartă-mă. Așa e, *buzkașiul* nu-i treabă de femeie.

— Taci ! strigă Tursen.

Aighiz nesocotise desigur buna-cuviință : de cînd e lumea, nu s-a pomenit ca o femeie să asiste la marele joc al stepei. Dar nu despre asta era vorba !

Întrebarea pe care ea o pusese, cu atîta teamă, era aceeași întrebare pe care Tursen o auzea, de-o săptămînă încoace, răsunînd în grajdurile, în ospătăriile și în grădinile lui Osman bei, din zi în zi mai stăruitor.

Tursen simți nevoia să-și astupe urechile pentru a înăbuși zvonul acestei întrebări. Căci ea îl silea să recunoască în sfîrșit sentimentul ce-l mînase înspre iurta lui și-l reținuse acolo : dorința de a nu lua parte la așteptarea febrilă, de a nu număra orele rămase pînă la *buzkașiul* regelui și clipele interminabilului răstimp necesar pentru ca numele învingătorului să ajungă de la Kabul la Maimana și de-acolo la Daulat Abas, iar de la Daulat Abas, în sfîrșit, la Osman bei.

Ca să se amețească și să se adoarmă pe sine, apelase la poveștile unui moșneag de o sută de ani și la muzica unui nătîng.

— Mă ierți ? îl întrebă în șoaptă Aighiz.

— Pentru ce să te iert ?

Era bucuros că bătrîna îi curmase firul gîndurilor. Acum simțea o singură dorință : să plece departe de

această duhoare, de acest trup, de această față. Tursen se ridică și spuse :

— E timpul...

— Ți-e foame ? îl întrebă Aighiz..

— Foarte, îi răspunse el.

I-ar fi răspuns orice, numai să poată ieși cît mai repede din cocioaba asta.

Aighiz își ridică spre el fața, ale cărei zbîrcituri și umflături începură să se miște, ca sub imboldul unui clocot lăuntric.

„S-a ținut tare pîn-acum, își spuse Tursen. Acum o să se prăbușească."

O privea de sus, hotărît să iasă la auzul primelor suspine, al celui mai stins geamăt sau bocet. Dar în zadar pîndea, nu izbutea să surprindă nici un semn de deznădejde sau măcar de durere pe fața asta agitată. S-ar fi zis, dimpotrivă, că în adîncurile acestor cărnuri moarte se stîrnise un freamăt misterios, care înlătura treptat urîțenia feței enorme și buhăite.

La început, lui Tursen nu-i veni să-și creadă ochilor. Ca să se încredințeze, se aplecă asupra bătrînei. Și atunci, tresări, ca și cum ar fi asistat la o scenă de magie. Ochii Aighizei, scăpați de sub pleoapele lor groase și purulente, îl priveau larg deschiși, plini de pace și blîndețe. Din ce în ce mai mari, se luminau, cu o strălucire ce nu era a lacrimilor. Tursen își apropie și mai mult fruntea de fruntea bătrînei. Gura acesteia, monstruoasă cu o clipă înainte, exprima acum, prin cutele fragile și tremurătoare formate la colțurile buzelor, atîta recunoștință, atîta prietenie și atîta fericire, încît Tursen recunoscu la această bătrînă îngrozitoare, în agonie, surîsul aproape copilăros pe care-l descoperise în ziua nunții lor, în oglinda în care tinerii căsătoriți aveau permisiunea să se privească pentru prima oară.

— Du-te, Tursen, du-te de mănîncă, șopti Aighiz. Suferi și acum de foamea aceea grozavă și frumoasă, care nu poate s-aștepte ?

— La fel ca înainte, minți Tursen.

Privirea asta, surîsul ăsta, vocea asta... Nu le mai putea suporta. Dar nu din pricina scîrbei. „Îmi poartă de grijă, își spunea. Ea... mie !..."

Fără să priceapă de ce o face, rosti :

— N-am mai mîncat niciodată un pilaf așa cum îl găteai tu.

Apoi, atingînd părul bătrînei, adăogă cu asprime în glas :

— Pacea fie cu tine !

Și ieși înainte ca ea să-i fi putut da replica tradițională.

*

Tursen se întoarse cu pași domoli în noaptea călduță și străvezie. Nu se gîndea la nimic, fiind atent doar la scîrțîitul sandalelor lui de piele pe pietrișul drumului. Cînd zări contururile iurtei sale, luminate de un felinar de vînt, știu că aceasta încetase să mai fie pentru el un refugiu.

Nijaz dispăruse. Gvardi Ghegi ședea pe o laviță cu capul în palme, lîngă masa la care se mînca.

— E ultima mea seară aici, zise Tursen.

— Știam, rosti Gvardi Ghegi. Solii din Kabul nu pot fi prea departe.

Vorbea printre degetele-i lungi și într-atît de descărnate încît lumina lămpii le scotea la iveală oasele, sub pielea străvezie.

— Pari obosit, Străbunule, îi spuse Tursen.

— Dar nu trupește, îi răspunse Gvardi Ghegi. O să plecăm împreună.

Țăranul cu spinarea încovoiată care-l slujea pe Tursen aduse plăcinte calde, lapte covăsit, ouă tari, struguri și o prăjitură făcută cu seu de oaie. Le turnă ceai. Gvardi Ghegi nu se atinse de nimic.

Tursen scutură din cap și, așezîndu-se, trase brusc spre el mîncărurile. Nici una n-avea gust bun. Le împinse una cîte una, spunînd :

— Cînd și-a adus aminte de foamea mea grozavă, s-a schimbat dintr-o dată.

— Aighiz ? întrebă Gvardi Ghegi.

— Da.

Și Tursen îi povesti cum îngrozitoarea față a bătrînei muribunde se luminase o clipă de surîsul unei foarte frumoase și foarte tinere femei.

— Vezi, nu te-ai dus degeaba, îi spuse Gvardi Ghegi.

— A fost o vrăjitorie la mijloc! exclamă Tursen. Iar eu nu-s vrăjitor!

Gvardi Ghegi se lungi pe laviță, rezemîndu-și ceafa de traistă.

„Vrăjitorie? își spunea. Se prea poate. Dar o vrăjitorie pe măsura omului, și la fel de veche pe lume ca și el."

Bătrînul uitase de Tursen. Asculta curgînd cadențele celor mai vechi legende și celor mai frumoase poeme de dragoste. În răstimpuri îi venea pe buze cîte o strofă, pe care-o spunea în șoaptă.

Atunci Tursen scutura din cap, aprobator. Recunoștea strofele și nu se mira. De la Marea Caspică pînă la trecătorile Indiei, și din veac în veac, aceste stihuri vestite erau cîntate, recitate sub bolțile bazarurilor ca și la concursurile subtile ale literaților, în sînul familiilor sau în jurul focurilor de tabără. Ele erau patrimoniul celui mai neștiutor. Iar în cătunele pierdute în munți, femeile știau pe dinafară epopei întregi.

— Firdousi, șoptea Tursen.

Sau:

— Khayam.

Sau:

— Hafiz.

Gvardi Ghegi se opri în sfîrșit și deschise ochii. Cerul stepei șiroia de stele. Fața lui Tursen semăna, în lumina felinarului de vînt, cu o sculptură în lemn.

Gvardi Ghegi rosti cu blîndețe în glas:

— Farmecele de dragoste există la toți și pentru toți, *ciopendozule!*

Și moșneagul se rezemă de marginea mesei, pentru a-l privi mai bine pe Tursen.

— Aighiz nu te aștepta, nu nădăjduia c-ai să vii. Dar tu ai intrat în casa ei. Și atunci ea a știut că prietenul cel mai vechi și cel mai drag n-a uitat-o.

Tursen dădu să răspundă, dar Gvardi Ghegi nu-l lăsă :

— Nu, ascultă ! Fiind de multă vreme a ta, ea nu mai e nimic. Pentru ea, tu ești tot soțul, unicul bărbat, călărețul fără seamăn.

— Femeile... bombăni Tursen.

— Femeile, repetă bătrînul, dar cu altă intonație.

Cîntecul de leagăn din Kafiristan îi zvonea în suflet. După ce-l lăsă o clipă să-i desfete auzul lăuntric, continuă :

— Aighiz și-a spus : „Tursen îmi poartă de grijă, Tursen mă ocrotește", și s-a simțit fericită. Iar tu ai făcut și mai mult, vorbindu-i de foamea ta. Ai readus-o în vremea cînd mîinile ei îți pregăteau mîncarea și îmbrăcămintea... În seara asta, fiece clipă a prezenței tale a fost pentru ea o comoară de neprețuit. Totuși te-a îndemnat să te duci la masă. Era din nou ocrotitoarea ta.

— Femeile ! tună Tursen.

— Nu numai ele, zise Gvardi Ghegi.

Sorbi puțin ceai, apoi spuse :

— Crede-mă, *ciopendozule,* orice om cată să se simtă folositor altuia, dacă nu vrea să se-năbușe sub propria-i piele.

— Nu mă sinchisesc de nimeni și totuși mă simt bine, replică Tursen.

— Într-adevăr ? Dar ce s-ar întîmpla oare cu tine, marele comis, dacă ți s-ar lua deodată caii ? Inima ți-ar rămîne la fel de fierbinte și de mîndră ?

— Trebuie să mai chibzuiesc, zise Tursen.

Văzu în gînd animalele ce-l așteptau la Osman bei, mînjii nesiguri pe picioare la primele lor jocuri, armăsarii semeți, călîți în cele mai grele încercări... Iapa aceea bolnavă, ai cărei ochi mari îl imploraseră s-o vindece, iar cînd o vindecase, au strălucit de recunoștință...

Tursen fu atît de nerăbdător să-și revadă caii, încît simți că i se aprinde sîngele bătrîn (mai bătrîn chiar decît sîngele Aighizei, își spuse el). Nu simțul datoriei, sau pofta de cîștig, sau teama de un stăpîn îl zoreau așa. Voia să-și regăsească — în coamele cailor, în pielea lor, în nechezaturile lor și-n ochii lor umezi — succesul,

mîndria, puterea, grijile, într-un cuvînt, toată viața lui. Căci fără aceste animale, la ce bun să trăiască ?

— Nu sînt decît niște animale, gîndi Tursen cu glas tare.

— N-ai decît să te mîngîi cu acest gînd, zise Gvardi Ghegi. Știu că ești foarte puternic, Tursen... Numai că sînt zile cînd și cel mai puternic simte, ca și cel mai slab, nevoia să se vadă ajutat și să îndrăgească acest ajutor. Omul cată să fie cînd ocrotitor, cînd ocrotit.

Un pumn greu ca o bucată de stîncă țîșni pe masă, lîngă felinar.

— Nu eu ! tună Tursen.

— Ești sigur ? îl întrebă Strămoșul neamului omenesc, cu un glas care nu era decît o răsuflare obosită.

Veșmîntul său larg atîrna pe el, de parcă n-ar mai fi acoperit cu faldurile lui nici un trup. Iar din fața moșneagului nu mai rămăseseră decît pometii, fragili ca sticla. Tursen își spuse, înspăimîntat : „Allah, atotputernicule, o să se topească... Allah, atotputernicule, nu-l lăsa !"

Și însăși această spaimă îl făcu să-și dea seama ce imens ajutor ceruse și primise de la Gvardi Ghegi începînd din seara cînd contemplaseră împreună asfințitul soarelui și răsăritul lunii. Pumnul de lîngă felinar se desfăcu într-un fel de rădăcină moale.

*

Ședeau lungiți unul lîngă altul, sub iurtă. Din cînd în cînd, *cearpaiul* trosnea.

— Dar dacă tu, Străbunule, ai avea nevoie de ajutor, cine ar putea să ți-l dea ? întrebă deodată Tursen.

— O dambură, răspunse moșneagul.

Tursen lăsă să mai treacă două-trei clipe, apoi mai întrebă :

— Tu, care ghicești tot, crezi că Uroz a cîștigat *buzkașiul* regal ?

Încă o dată, Gvardi Ghegi răspunse printr-o întrebare :

— Asta ți-e dorința adevărată, Tursen ?

V

CRAVAŞA

Cu Gvardi Ghegi în spatele lui pe cal, Tursen ajunsese deja pe moşia lui Osman bei, cînd un călăreţ le ieşi în întîmpinare, galopînd. Tursen îl recunoscu : era unul din grăjdarii lui.

— Pace ţie, îi spuse omul. Mă duceam spre iurta ta.

Gvardi Ghegi văzu că umerii enormi din faţa lui se încordează.

— Înseamnă c-au sosit veştile, spuse Tursen.

— Nu toate, se grăbi să răspundă grăjdarul, ciupind coama calului.

— Atunci, vorbeşte, îl repezi Tursen. Ce-i cu Uroz ?

— Allah nu i-a fost prielnic, zise omul, plecîndu-şi ochii. Dar...

— Taci, îi tăie vorba Tursen. Unde-i solul ?

— Doarme la noi, în grajduri.

— Du-te de-l trezeşte ! îi porunci Tursen. Nu vreau să aflu nimic, decît din gura lui.

Călăreţul dispăru înapoia unui pîlc de copaci, iar Tursen şuieră o înjurătură, apoi spuse, pe nerăsuflate :

— Ruşine ţie, fiu nevolnic, *ciopendoz* de bazar ! Ai dat greş în primul *buzkaşi* regal, uitînd că tatăl tău şi tatăl tatălui tău şi tatăl acestuia n-au fost niciodată învinşi în vreo mare întrecere.

Se opri, simţind pe ceafă mîna lui Gvardi Ghegi.

— Suferi, Tursen ? îl întrebă moşneagul.

— Da, şi voi suferi pînă la moarte pentru onoarea sîngelui meu, răspunse Tursen.

— Dar pentru tine însuţi ? îl mai întrebă Gvardi Ghegi.

— O să văd mai tîrziu, răspunse Tursen, furios.

Şi se aplecă brusc, parcă pentru a slobozi frîul, dar de fapt pentru a scăpa de atingerea moşneagului. Mîinile astea lipsite de greutate, vocea asta lipsită de timbru — avea deodată senzaţia că nu le mai poate suporta. Vreme de-o săptămînă, îl făcuseră să se simtă nesigur, slab, temător, potrivnic sie însuşi. Gata, acum !

Se întorsese pe propriu-i teren. Prinsese din nou rădăcini. Avea din nou cheia adevărului şi minciunii, a cuviinţei şi nevredniciei.

Tursen îşi mînă calul spre casă şi-i spuse moşneagului :

— Fă-mi cinstea să te odihneşti sub acoperişul meu, în vreme ce-mi voi împlini anume treburi.

— Îţi mulţumesc, zise Gvardi Ghegi.

Rahim aştepta în prag. Obrazul său drept era crestat de o rană prelungă, plină de coji şi de muşte. Lui Tursen i se făcu scîrbă de el.

— Ajută-l pe oaspetele meu să descalece ! îi porunci. Şi ai grijă de el mai mult decît ai de mine însumi.

Cînd coborî de pe cal, moşneagul îi spuse lui Tursen :

— Pace ţie, *ciopendozule !*

— Şi ţie de asemeni, Străbunule, zise Tursen. Te voi revedea în curînd.

— Deie soarta ! murmură moşneagul.

*

Tursen îl găsi pe solul trimis din Daulat Abas în prima dintre curţile destinate cailor. Era un omuleţ sfrijit, îmbrăcat într-un *ceapan* zdrenţăros. Dar din pricina însemnătăţii solici sale, îşi drămuia cuvintele pe care le adresa cu emfază grăjdarilor şi slugilor ce-l asediau. Tursen îi reteză elanul. Apucîndu-l de mînecă, îl făcu să se răsucească pe călcîie şi-i porunci :

— Nu-mi dai socoteală decît mie. Şi repede !

— Nu-i vina mea c-am pornit atît de tîrziu, spuse cu umilinţă în glas omuleţul. Depeşa a făcut două zile pînă-n Maimana şi încă una pînă la Daulat Abas.

— Bine. Ce spunea în depeşă despre Uroz ?

— Uroz, feciorul lui Tursen, şi-a rupt un picior, rosti solul. Se află în siguranţă acum, la frumosul spital din Kabul, care n-are pereche în toată ţara.

Un murmur de compătimire şi totodată de speranţă se stîrni printre cei prezenţi. Pe faţa lui Tursen nu se citea nimic. Totuşi, în sinea lui, îşi spunea : „Solomonarii şi vracii de pe la noi nu mai sînt vrednici de fiul

meu..." Tursen ceru printr-un gest să se facă liniște și-i vorbi din nou solului :

— Ce știi despre calul pe care călărea Uroz ?

Omulețul se îndreptă din spate și spuse, parcă ar fi cîntat :

— Calul Zălud... armăsarul slăvit... Călare pe el a cîștigat *buzkașiul* regal Soleh, binecuvîntat fie de către Profet !

Cei de față strigară :

— Cinste lui Soleh ! Cinste lui Osman bei, că are un asemenea *ciopendoz !*

— Cinste lui ! repetă Tursen, cu fruntea sus, cu fața neclintită.

Dar vinele de la gît i se umflaseră de mînie și rușine. Așadar, crescuse cu arta și cu inima lui cel mai strașnic armăsar din stepă și din istorie, numai și numai pentru ca acesta să-l ducă la victorie pe cel mai bicisnic dintre *ciopendozii* aflați sub ordinele sale ! Iar peste cîteva zile avea să asiste la triumful lui Soleh. Toți dregătorii provinciei și toate căpeteniile triburilor vor veni să-l sărbătorească, îmbrăcați în cele mai mîndre straie. Iar el, Tursen, va trebui să rostească laude la adresa lui. În acest timp, la Kabul, se va lăfăi pe perne moi feciorul ce-i cășunase o asemenea rușine ! Tursen scoase dintr-un buzunar al nădragilor săi largi un pumn de bani și-i azvîrli solului, spunîndu-i :

— Ți-ai îndeplinit bine solia.

Apoi, ca și cum omul n-ar mai fi existat, îl întrebă pe mai-marele *seizilor :*

— Caii sînt la locul lor ?

— Ca de obicei, îi răspunse omul.

Și, ca de obicei, Tursen pătrunse, cu pași apăsați și domoli în labirintul țarcurilor, al căror lut plesnise, încins de razele soarelui.

*

Oamenii ce-l însoțeau pe Tursen se jurară mai apoi pe Coran că nu observaseră la el nimic care să le îngăduie să prevadă faptele la care avea să se dedea în curînd. Dar cine ar fi putut oare să ghicească furia cum-

plită și încordarea extremă a mușchilor feței acestui om, cînd știa să și le ascundă atît de bine sub masca unei purtări obișnuite ?

Tursen își făcea inspecția ca de obicei, cu aceeași asprime. Trecînd din țarc în țarc, cerceta cu o privire grea caii legați de conovețe. Făcea puține observații. În lipsa lui, nimic nu fusese neglijat pentru a asigura cailor cea mai bună îngrijire. Cînd ajunse în cel de al treilea țarc, merse drept spre calul cel mai depărtat de el ; era un armăsar tînăr, murg, de talie mijlocie, dar extrem de rasat și de viguros. De îndată ce Tursen se apropie de coapsele năduşite ale calului, acesta începu să fornăie și să necheze, cabrîndu-se.

— E prea gras, zise Tursen. Și prea nervos. De cîte zile n-a fost călărit ?

— De șapte zile, răspunse căpetenia *seizilor*.

— De ce ? îl întrebă Tursen.

Bătrînul servitor își privi stăpînul cu o mirare amestecată cu teamă.

— Păi, după cum știi, armăsarul ăsta îi fusese hărăzit lui Uroz, feciorul tău, înainte ca tu să i-l dai pe Jehol. Iar Uroz mi-a poruncit să nu-l las călărit de altcineva în afară de dînsul.

— Asta era înainte de plecarea lui, zise Tursen.

— Păi, de atunci încoace n-am primit alte... porunci, replică omul, ferindu-se de privirea lui Tursen.

Acesta își spuse în sinea lui : „Mă învinuiește că n-am fost aici". O clipă, mînia îl orbi pe Tursen, făcîndu-l să nu mai vadă nimic. Apoi îl văzu iarăși pe armăsar. Nările umflate, ochii sfidători exprimau dispreț.

— Înșeuați-mi calul ăsta, cu șaua mea, porunci Tursen.

— Pentru cine ? întrebă căpetenia *seizilor*.

— Ai văzut tu vreodată șaua mea slujind altcuiva ? îl întrebă Tursen.

— Bine, dar... cum adică ? Ai dori să-l călărești pe cel mai îndărătnic dintre toți caii... după șapte zile de...

Omul amuți brusc.

Un rîs stăpînit dar puternic lățea fața plină de cicatrici a lui Tursen. Armăsarul negru își smucea furios

funia și frămînta cu copitele pămîntul, stîrnind un vîrtej de praf.

— Vezi ? El a priceput, zise Tursen.

Fu nevoie de doi oameni ca să-l țină pe armăsar, în vreme ce un al treilea îi punea harnașamentul. Dar nu din pricină că s-ar fi împotrivit sau s-ar fi eschivat : armăsarul era atît de nerăbdător, încît țopăia necontenit. După ce frîul și hățurile fură puse, iar chingile strînse, Tursen îi dădu ocol armăsarului, cu pași domoli, și se opri lîngă capul lui. Una din mîinile lui masive apucă falca de jos a calului, iar cealaltă îl prinse de bot. Strîns în această menghine, armăsarul fu nevoit să-și lase în jos ochii umezi, strălucitori, sfredeliți de privirea neclintită a lui Tursen. Încetul cu încetul, încetă să tremure. Numai pleoapele-i cu gene lungi mai fremătau acum. Tursen își trecu un deget peste ele, ca pentru a le descreți.

— Bine, spuse Tursen.

Și slobozi capul calului. Un *seiz* ținea scara, gata să-l înalțe în șa.

— Înapoi ! tună Tursen.

Încă nu se stinsese ecoul acestei porunci, cînd își dădu seama de tîlcul ei adînc. De obicei, ca toți cei de vîrsta și de rangul lui, le făcea slugilor cinstea de a accepta ajutorul lor pentru a încăleca, în public. Era un drept și chiar o datorie a lor. În felul acesta erau preîntîmpinate urmările unei slăbiciuni sau ale unei mișcări greșite, erau excluse batjocura și compătimirea martorilor, în felul acesta venerabilul călăreț era scutit de o umilință. Prin refuzul său, Tursen se așeza singur în afara jocului, în afara legii. Vechiul obicei nu-l mai putea apăra. Bătrînețea, rangul și legenda lui nu-i mai foloseau la nimic. Și asta, din propria-i vină.

O clipă, Tursen avu senzația că-i gol sub privirile iscoditoare ale celorlalți, că-și expune carnea obosită și articulațiile deformate.

„Dar dacă alunec ? își spuse... Sau dacă mă împiedic... sau mă lungesc ca un sac..." La gîndul acesta, încercă o bucurie atît de orgolioasă și atît de puternică, încît simți că-i cresc aripi. Trupul lui parcă nu mai avea greutate. Fiece articulație, de la glezne pînă la ceafă,

era un instrument supus și prompt. Tursen sări în șa și apucă frîul cu o mișcare ce-l ameți de plăcere, într-atît îi amintea, prin siguranța și economia ei, de o altă epocă din viața lui.

Ce importanță mai avea acum faptul că, sub el, calul încerca să-l azvîrle, să sară, fără a aștepta măcar o clipă! Împotriva acestei furii, Tursen își putea pune în joc forța și greutatea, menghinea genunchilor săi, pumnii masivi și întreaga sa pricepere. Animalul simți asta, atît de repede, încît Tursen rămase dezamăgit. Ar fi vrut să dea, călare pe calul acesta nărăvaș, o luptă corp la corp, în care să-și folosească puterea nouă, ce-i primenea ca prin minune măduva și sîngele. Îi veni să-l atîțe pe armăsarul prea bine supus, trăgîndu-l de zăbală, împingîndu-l cu pintenii, pentru a-l provoca să se revolte sau măcar să se cabreze. Își aminti însă de rangul și de cei șaptezeci de ani ai săi. Nu putea să facă acrobație, ca un *ciopendoz* imberb, în fața unor oameni care-i erau slugi și care nu s-ar fi lăsat amăgiți de nici un truc, fie el cît de abil. Tursen ieși la pas din țarc, însoțit de un murmur respectuos pentru felul cum supusese armăsarul; străbătu cu același pas domol celelalte țarcuri. Toți mușchii armăsarului sufereau că trebuie să rabde această silnicie. Bătrînul călăreț suferea deopotrivă.

*

Ajuns în sfîrșit în afara moșiei, zări în fața lui, la răsărit, stepa nemărginită, amețitoare. Atunci Tursen se culcă pe greabănul fremătător al calului și, lipindu-și gura de urechea lui, scoase un chiot ascuțit și prelung, care umplu parcă spațiul pînă dincolo de zare, zguduind pămîntul și cerul. Armăsarul țîșni într-un salt năprasnic. Tursen era, însă, pregătit: dorise acest salt.

Ce goană! Tursen nu cunoscuse niciodată una mai strașnică. Bătătorise această stepă în mii de galopuri. Dar asta, în virtutea unui drept, a unei datorii, și a unei deprinderi. Pe cînd goana de acum, în care se avîntase în ciuda vîrstei și a unui trup neputincios, îi venea de-a dreptul din cer, era un dar al lui Allah. Fără îndoială

că era ultima lui alergare : minunile n-au, prin însăşi natura lor, viitor. Dar fiind ultima alergare din viaţa lui, era şi cea mai frumoasă, cea mai preţioasă.

Parfumul amărui al pelinului urca din iarba călcată-n copite — un parfum atît de ameţitor, încît părea că se-amestecă-n el toate miresmele stepei, respirate de Tursen de-a lungul vieţii sale. Şi avea senzaţia că vîntul pe care orizontul i-l trimitea în întîmpinare, aduna toate brizele matinale ce-i scăldaseră vreodată fruntea.

Muşcă şi mai tare pielea cravaşei pe care-o ţinea între dinţi, şi a cărei codirişcă îi flutura pe umăr. Cravaşa lui tutelară. Mai bătrînă decît el. Unic dar primit din partea tatălui său, această cravaşă cu incrustaţii de aramă era mai groasă şi mai grea decît bicele din zilele noastre, căci avea plumb în vîrf. În pielea brută, asprită de ani aşa cum se aspreşte lemnul la foc, Tursen simţea gustul năduşelii, al spumei şi al sîngelui ce o muiaseră de atîtea ori. „Ai să mă urmezi în mormînt", îi spunea Tursen. „Pîn-atunci, cîntă, cîntă, frumoasa şi sălbatica mea, cîntă pentru dimineaţa asta binecuvîntată !"

Tursen îşi smulse din gură cravaşa şi o flutură spre cerul luminos. Nu trebui s-o abată peste spinarea calului. Şuierul ei fusese de ajuns. Armăsarul îşi înteţi galopul.

— Vezi, vezi ? exclamă Tursen. Totdeauna poţi face mai mult decît te crezi în stare.

Şi atinse cu şfichiul cravaşei coapsa calului. Apoi înc-o dată şi-ncă o dată. La fiecare din aceste atingeri — jumătate mîngîiere, jumătate ameninţare — galopul se înteţea, devenea mai furios, mai nebunesc.

„Ca torentul... ca fulgerul... ca vulturul... ca tinereţea..." îşi spunea Tursen, cu obrazul lipit de gîtul noului Jehol şi cu faţa scăldată în spuma ce-i albea nările şi buzele. Tursen rîdea în tăcere. Deodată îşi încleştă fălcile. Ca torentul... dar torentul cară copaci şi pămînt... fulgerul pustieşte sate... vulturul se repede asupra prăzii lui... tinereţea aleargă spre viitor... Pe cînd el, era un bătrîn nebun...

Un fel de fum se ivi undeva departe, spre dreapta. Tursen îşi îmboldi într-acolo calul. În ritmul galopului, străbătură grabnic distanţa ce-i despărţea de perdeaua de praf. Sub această perdea se tîra o turmă de oi, mînată

de trei oameni foarte sărăcăcios îmbrăcați și de doi câini flocoși.

Cine luă atunci hotărîrea ? Armăsarul cel tînăr, proaspăt dresat pentru *buzkași*, sau bătrînul călăreț ahtiat de jocul acesta, ce-i adusese o faimă legendară ? De fapt, nechezatul calului și chiotul omului răsunară în aceeași clipă cînd se năpustiră asupra turmei îngrozite. Cu toată furia atacului, și cu toată panica bulucului lînos, armăsarul nu răni nici o oaie. Iar Tursen știu, în clipa dorită, să se desprindă din șa, să se aplece peste berbecul cel mai gras și să-l apuce de ceafă.

În timp ce se îndrepta din nou în șa, un brîu de foc îi învălui șalele, atît de arzător, încît crezu că n-o să-și sfîrșească niciodată mișcarea. Se pomeni totuși în șa, cu cravașa între dinți și cu prada în pumni, pe calul care galopa. Torentul... fulgerul... vulturul... tinerețea... Omul poate totdeauna mai mult decît se crede în stare.

După ce-l trînti pe berbec pe greabănul calului, Tursen se întoarse spre turmă, o adună laolaltă, apoi o risipi din nou, sărind peste bietele trupuri pe care spaima le strîngea unele în altele, aidoma unor plavii stufoase. Ciobanii se ghemuiseră la pămînt, cu fețele în iarbă. Dar cei doi dulăi, beți de furie și de îndrăzneală, cu ochii injectați, îl urmăreau pe Tursen. Iar acesta, ca și cum ar fi avut de-a face cu niște oameni potrivnici, îi sfida, îi înjura, trecea pe lîngă boturile lor, le flutura pe la nas berbecul, cînd cu mîna dreaptă, cînd cu mîna stîngă, ca să-l ridice numaidecît după aceea. Armăsarul se smucea, se răsucea, se repezea. Iar Tursen rîdea în tăcere, fericit. Deodată, simți că o gleznă i-e prinsă și mușcată : unul din câini izbutise s-o înșface. Cu plumbul din vîrful cravașei sale, Tursen îl plesni drept între ochi. Dulăul se prăbuși la pămînt, ca fulgerat.

Tursen își mînă calul în zbor deasupra ciobanilor ghemuiți în iarbă și azvîrli berbecul cu atîta putere, încît labele animalului se rupseră; apoi, scoțînd din *ceapan* un pumn de afgani, îi aruncă deasupra capetelor ciobanilor, în trei rînduri, strigînd de fiecare dată :

— Pentru berbec... Pentru câine... Pentru spaima voastră...

Și se depărtă în galop, spre răsărit.

Vaietul turmei greu încercate slăbi şi se stinse. Cînd Tursen intră în cercul tăcerii, îşi lăsă armăsarul să alerge la trap, apoi la pas...

Îşi şterse obrajii şi fruntea năduşite cu o palmă încă mirosind a berbec. Îşi frecă apoi ceafa. Simţi sub degete o pînză desfăcută. „Turbanul meu !“ îşi spuse. Acest monument al rigorii şi al demnităţii sale nu mai era decît o cîrpă mototolită.

Tursen se văzu o clipă aşa cum îl văzuseră desigur ciobanii : un om cu părul alb, atacînd o turmă nevinovată şi jucîndu-se de-a *buzkaşi* cu doi cîini hămesiţi. „Un bătrîn nebun“, îşi spuse. „De fapt, ar trebui să-mi fie ruşine de atîta necuviinţă.“ El, însă, străbătea liniştit stepa. Bătrîn, fără îndoială că era. Nebun, poate... Dar ce biruinţă asupra lui însuşi !

Tursen mîngîie gîtul năduşit al armăsarului. Mîna lui dorea şi ştia să împartă bucurie. Armăsarul necheză uşor. Pentru Tursen, acest răspuns era mai deslușit decît graiul omenesc. „Fii binecuvîntat şi lăudat pentru tot ce-ai făcut astăzi din mine“, îi spunea calul. „Sînt sclavul tău, şi te iubesc...“ Tursen întinse un braţ şi atinse de mai multe ori, cu vîrfurile unghiilor sale aspre ca nişte copite, pielea dintre ochii armăsarului. Un fior de plăcere încreţi spinarea lucioasă de sudoare. „Desigur, nu se poate măsura cu Jehol al meu, dar nu-i lipseşte mult“, îşi spuse Tursen. Încerca faţă de acest cal un sentiment ciudat. Primul Jehol fusese pentru Tursen ca un frate. Următorii, fuseseră ca nişte fii ai lui. Iar acum, călărind la pas prin imensul spaţiu ierbos, sub soarele ajuns la zenit, Tursen avea un zîmbet de bunic pentru armăsarul acesta, atît de tînăr, atît de novice în marele joc al stepei, deşi fusese instrumentul şi martorul triumfului său din dimineaţa aceasta.

În clipa aceea, zări coliba.

O recunoscu numaidecît. Pentru toţi cei care străbăteau stepa — ciobani, călăreţi, triburi nomade — ea era un reper familiar şi preţios. Pentru Tursen, însemna şi mai mult. De pe acoperişul ei înalt, atins printr-un prodigios salt călare, îi sfidase şi-i batjocorise cîndva pe cei mai buni *ciopendozi* din cele trei provincii. Isprava asta era povestită şi slăvită pînă-n zilele noastre.

De obicei, cînd trecea prin fața ocolului unde se adăposteau turmele, Tursen întorcea capul. Călărețul în vîrstă nu mai avea nimic comun cu cel de odinioară. Dar în această dimineață vrăjită, Tursen își ațintí privirea spre acoperișul colibei de lut. *Ciopendozul* care în clipa asta își lăsa calul să meargă leneș, la pas, se putea gîndi fără rușine și fără regret la celălalt *ciopendoz*. Erau egali. Cel care se apropia încet de colibă era egalul celui care, cocoțat pe acoperiș, ocărîse și scosese din minți o haită de adversari cuprinși de o furie neputincioasă. Tursen cunoscu din nou bucuria și mîndria de atunci. Revăzu fețele schimonosite de ciudă și de pizmă, ce se ridicau spre el. Auzi ocările și blestemele urlate împotriva lui. Iar deasupra acestui tumult plin de ură, auzea un glas tînăr care ascundea un devotament, o mîndrie și o prietenie fără margini. Glasul acesta striga :

— Tată, tată, ce pot face pentru tine ?... Tată, tată, ești mulțumit de mine ?... Tată...

Tursen simți, ca și atunci, o uimitoare bucurie răscolindu-i măruntaiele, și murmură :

— Uroz, fiule, băiatule, micuțule...

Armăsarul se opri. Urechile lui fremătară. Dar nici un semn vizibil nu îndreptățea această neliniște. Stepa zăcea nemișcată și arzătoare în vipia amiezii. Nici o adiere nu-i tulbura fața. Pe cer, nici o pasăre răpitoare nu-și desena umbra peste covorul ierburilor sălbatice. Iar din partea lui Tursen, nici o mișcare nu putuse să-i sperie calul. Genunchiul, călcîiele, cravașa — erau în repaos. Frîul continua să zacă pe gîtul calului. Dar instinctul acestuia pătrundea mai adînc decît limbajul rudimentar al gesturilor. Respirația asta scurtă... mușchii aceștia încordați... Nu mai era pace, nici prietenie, în trupul acesta care pînă mai adineauri era contopit cu al său.

Tursen avea senzația că seva amară a pelinului din întreaga stepă îi umple gura — această gură care, cu-o clipă înainte, adresa cuvinte drăgăstoase unui băiat ridicat în scări, la poalele aceleiași colibe.

— Băiatule, micuțule...

Tursen repetă aceste cuvinte, dar cu un glas ce șuiera între fălcile-i strînse. Buzele lui grele erau urîțite de un rînjet ticălos. Acum, cuvintele dulci, scandate ca un cîn-

tec de leagăn, aveau ca obiect un *ciopendoz* în puterea vîrstei, ursuz, arogant şi enigmatic.

— Fiule, băiatule, micuţule...

Tursen scrîşni din dinţi. Îşi spunea : „Nu-s mai bun decît Aighiz... Jelesc nişte umbre... Întocmai ca o babă pe patul de moarte".

Tursen îşi vărsă fierea într-un scuipat enorm. Saliva stropi un picior al armăsarului, care făcu, de frică, doi paşi înainte. Mîna omului smuci zăbala cu atîta sălbăticie, încît armăsarul simţi că i se sfîşie carnea de la colţurile buzelor şi gustă propriul său sînge. Se cabră.

Atunci, de la înălţimea animalului ridicat la verticală, Tursen se văzu din nou pe acoperişul colibei. Invincibilul *ciopendoz* împărţea prin stepă insulte şi sfidări. Dar nu mai era nimeni pentru a le primi. Nimeni în afară de el.

— Hai, boşorogule ! Hai, om cu şalele împietrite, cu genunchii ţepeni, cu gleznele betege ! Hai, încearcă să m-ajungi din urmă ! îi striga lui Tursen alter egoul său.

Iar Uroz era acolo, şi-l privea cu ochii lui nemişcaţi, necruţători.

Tursen îşi vîrî călcîiele în coastele calului, îl plesni cu cravaşa şi-l mînă spre colibă. În acest galop în care toţi muşchii lui erau pregătiţi pentru saltul menit să-l arunce pînă la ţintă pe armăsar şi pe el însuşi, Tursen îi vorbea în gînd calului, cu glas de rugă şi de poruncă :

— Vei sări colo sus... poţi... trebuie...

Armăsarul împins, proiectat de spaimă dincolo de limitele propriilor sale puteri, se întrecu pe sine şi sări mai sus decît era în stare de obicei. Pîntecul lui ajunse în dreptul acoperişului. Nu mai era nevoie decît să fie ţinut în frîu. Tursen tocmai adulmeca victoria, cînd simţi că o gheară îi sfîşie şalele. Sub înrîurirea surprizei, mai mult decît sub aceea a durerii, se lăsă în şa o clipă. Calul era în plin elan. Deodată, parcă se muie. Puţin, şi totuşi prea mult. Picioarele lui bătură aerul chiar în dreptul acoperişului. Nu mai avu putere decît să evite zidul şi să cadă înapoi pe pămînt. Coliba lîngă care căzuse i se păru acum lui Tursen de o înălţime fantastică. Armăsarul tremura sub el... Împins, ridicat în aer de violenţa lui Tursen, fusese capabil de un efort miraculos. Dar acest efort îl sleise, îl zdrobise. Să reînceapă, ar fi fost zadarnic

şi ridicol. Tursen ştia asta, o simţea în toată fiinţa lui. Totuşi, îşi duse calul la distanţa cuvenită şi încercă din nou... Încă o dată... Şi încă o dată... De fiecare dată saltul devenea mai greoi, mai stîngaci. Tursen se înverşuna, întocmai ca un maniac al pariurilor care, orbit de patima lui, îşi cheltuieşte cel din urmă ban, fără rost. În sfîrşit, armăsarul, nemaiputîndu-se desprinde de pămînt, se izbi de zidul colibei. Partida fusese jucată şi pierdută. Tursen se zgîi năuc la acoperiş. „Ar trebui să fiu sus, îşi spunea. Prima oară, calul a făcut ceea ce se cuvenea să facă..." Hăţurile zăceau pe greabănul armăsarului. Totul era liniştit sub soarele amiezii. „Numai eu sînt de vină, îşi spuse Tursen... În locul meu, Uroz..." Nu-şi sfîrşi gîndul. Deodată strigă, cu faţa schimonosită de un rînjet înfiorător :

— Se prea poate. Dar tu, fiu bicisnic, n-ai fost în stare să cîştigi *buzkaşiul* regelui, deşi ţi-l dădusem pe Jehol !

La aceste cuvinte, Tursen simţi bucuria cea mai ameţitoare — pentru că era cea mai necurată — pe care-o poate încerca un om invidios : bucuria revanşei.

Dar nu putu savura decît o clipă acest venin — poate din pricina surprizei de a-şi auzi propria voce scrîşnind în liniştea cerului şi-a pămîntului, sau poate din pricina lipsei de măsură a bucuriei sale. În ciuda arşiţei amiezii, i se făcu frig, frig pînă-n măruntaie. Şi recunoscu frica.

Frică de cine ? De ce ? Tursen scutură din cap, iar marginile turbanului desfăcut îi atinseră obrajii. Mai ales, să nu-şi pună nici o întrebare... Să nu se gîndească la nimic... La Kalakcekan, izbutise, fiind prea uluit. La fel, după ce aflase vestea înfrîngerii lui Uroz : atunci, fusese furios din cale-afară. Acum, ce să facă ? Simţea că în fundul conştiinţei sale, zonele de umbră în care se ascundea de sine însuşi erau din clipă-n clipă mai înguste. Rămînea o singură ieşire : să fugă, atît de repede, încît să n-aibă răgazul să se gîndească. Plesnindu-şi calul cu cravaşa, Tursen îl sili să facă cale întoarsă.

Armăsarul se străduí din răsputeri. Numai că, după asalturile asupra acoperişului colibei, puterile din adînc i se sleiseră. Orice-ar fi făcut călăreţul, calul nu mai era în stare să alerge într-un ritm susţinut, necum să accelereze acest ritm. Nimeni altcineva în afară de Tursen nu putea să înţeleagă acest lucru şi să prevadă ce anume

s-ar întîmpla cu armăsarul, dacă ar fi împins și mai mult. Și nimeni nu era în stare să sufere mai mult decît el din pricina asta.

Tursen își aminti de jocul vrăjit pe care-l jucaseră atît de bine împreună, de fericirea ce-i cuprinsese pe amîndoi, și de prietenia lor. Instinctul vital cel mai puternic, simțul datoriei și regulile onoarei îi porunceau bătrînului *ciopendoz* și-l implorau totodată să descalece, să-și mîngîie calul și să-i mulțumească, frecîndu-l cu ierburile stepei, pentru a-l duce apoi, fără grabă, îndărăt la grajd. Tursen ar fi dat orice pentru asta. Numai că-l împiedica frica. Frica trecuse de la animal — prea pedepsit și prea pe nedrept ca s-o mai simtă încă — la om. Tursen izbi c-un plesnet și mai aprig coapsa deja sfîșiată.

Bietul cal se avîntă într-un elan atît de scurt și de jalnic, încît Tursen simți, cînd își ridică din nou cravașa, că brațul îi înțepenește de rușine. Își spuse însă: „Nu-i nimic! I-am dorit și mai mult rău propriului meu fiu!"

Cravașa căzu moale, fără să șfichiuie, fără să șuiere. Tursen slobozi frîul. N-avea nici un rost să fugă. Dar nu din pricina stării calului său. Ca să scape de mărturisirea pe care i-o smulsese, în fața colibei, o bucurie mîrșavă, i-ar fi trebuit armăsarul înaripat al Profetului.

Calul porni cu sfială, întîi la trap, apoi la pas. Tursen îl lăsă în voia lui. La ce bun să se mai grăbească, și încotro? Acum, cînd își deslușise atît de limpede firea... „Mergi, sărmane cal, vajnic și generos, mergi cum îți place ție", îi spuse în gînd. Avea nevoie de-un răgaz ca să se deprindă cu noua lui față, pe care se încăpățînase, atît de îndelungă vreme, și cu atîta înverșunare, să n-o recunoască.

El, care purta pe umeri gloria atîtor *ciopendozi* vestiți prin victoriile lor, el, care îngrijea faimoasele grajduri ale lui Osman bei, el, care crescuse atîția armăsari intrați în legendă, el, Tursen, tatăl lui Uroz, trădase totul: și ceea ce datora strămoșilor săi, și încrederea lui Osman bei, și generațiile de Jeholi, și propriu-i sînge. Din clipa cînd se răspîndise marea veste a *buzkașiului* regal, Tursen trăise cu spaima în suflet, da, cu spaima că Uroz va ieși învingător.

Dacă ar fi fost vorba de o întrecere organizată în cele trei provincii, fie ea cît de importantă, și dotată cu cele mai grozave premii, Tursen ar fi fost în întregime de partea lui Uroz. Pe acest cîmp de bătălie, îi permitea totul : el însuși, culesese, smulsese de-atîtea ori în trecut laurii de aur ai gloriei. Dar nu la Kabul ! Nu stindardul primit din mîinile regelui, în timp ce, pentru prima oară de-a lungul vremii, un nume de *ciopendoz,* altul decît al lui, era clamat și aclamat pe celălalt versant al Hinducușului ! Iar dacă trebuia să se supună Destinului — adică bătrîneții — și să admită ca la Kabul să fie un învingător, altul decît Tursen, acel învingător nu trebuia, nu putea să fie băiatul subțiratic și tăcut, care depinsese atîta vreme de el, trăind în umbra lui, pentru a se smulge apoi, nerecunoscător, enigmatic, trufaș, cu rînjetul lui de lup. Da, un om putea accepta, la capătul vieții sale, să se vadă lipsit de coroană, dacă asta era voia lui Allah. Dar ca propriul său fiu să devină unealta acestei decăderi și să facă din ea un triumf nemăsurat — a, nu, Atotputernicul nu putea îngădui una ca asta. „Iată de ce, își spunea Tursen, în adîncul inimii mele, în taină, hoțește, neștiut de nimeni și chiar de mine însumi, am dorit întotdeauna ca, prin înfrîngerea lui Uroz, trufia să-i fie retezată, iar a mea să rămînă dreaptă... Și iată, Uroz a căzut..."

Calul sfîrși prin a se opri locului. Deasupra lor, soarele ajunsese atît de sus, încît umbra lor nu mai era decît o linie, un fir subțire. Tursen apucă în neștire frîul... Uroz nu căzuse singur, de la sine... A, nu ! Un călăreț, un acrobat ca Uroz nu putea să cadă așa... O putere străină îl azvîrlise la pămînt, îi rupsese piciorul. Ochiul rău. Ghinionul... Și care om e mai înzestrat, mai bine înarmat cu farmece, decît un tată împotriva propriei sale odrasle ?

La gîndul acesta, călcîiele i se înfipseră în coapsele calului, iar cravașa începu să izbească și mai vîrtos. Nu mai era o fugă. Nu mai era vorba acum să scape de un gînd nemărturisit. Tursen era neliniștit din pricina lui Uroz. Spitalul cel mai bun... îngrijirile cele mai bune... Să n-aibă nici o grijă, i se spusese. Dar nu era adevărat. Prea ar fi fost simplu. Prea ar fi fost ușor. Ochiul rău al unui tată are altă putere. O soartă groaznică, inimaginabilă se abătuse asupra lui Uroz. Căci așa dorise el, Tursen.

Glasul tînăr care striga : „Tată, tată, ce pot face pentru tine ?“ răsună din nou în auzul lui Tursen. Încordîndu-şi din răsputeri pumnul şi umărul, abătu cravaşa peste spinarea aburită şi crăpată a armăsarului. Galopul se înteţi.

„Numai cea mai cruntă suferinţă îl poate sili să alerge“, îşi spunea Tursen.

Braţul lui nu mai fu decît un bici în necontenită mişcare. Dar nu o mişcare egală, mecanică. Tursen ştia prea bine că, dacă nu voia ca armăsarul lui să se moaie şi să se oprească definitiv locului, trebuia să nu-l lase să se deprindă, să se îmbete cu aceeaşi suferinţă. Trebuia ca aceasta să fie mereu proaspătă, mereu vie. De aceea Tursen reînnoia mereu tortura. Căuta locurile rămase intacte, vulnerabile pe pielea năclăită de praf, de sudoare, de sînge şi de spumă. Sau scormonea rănile, carnea vie. Suflarea calului devenise atît de răguşită şi atît de zgomotoasă, încît acoperea vuietul galopului. Nici un grai n-ar fi putut să fie mai limpede pentru Tursen. Era pe cale să ucidă un cal de soi care nu-i aparţinea, care-i fusese dat în grijă şi care-şi pusese în slujba lui întreaga vitejie. Dar cît cîntărea această crimă în comparaţie cu aceea pe care-o săvîrşise împotriva lui Uroz ?... Să ajungă acasă cît mai repede, să ajungă şi să afle... numai asta avea importanţă. Cu genunchii, cu frîul, cu mişcările trupului său aplecat peste coama calului muribund, Tursen îl susţinea şi-l mîna înainte. Şi izbuti. Armăsarul murg se prăbuşi abia cînd ajunse în faţa grajdurilor.

*

În primul moment, spaima îi făcu pe *seizi* să se împrăştie. În bătrînul acesta cu ochii arzători şi ficşi, fără turban peste pletele-i aspre, şi în calul acesta murdar, rănit, însîngerat, nimic nu le reamintea de călăreţul şi de armăsarul care ieşiseră, curaţi şi frumoşi, din ţarc. În cele din urmă, unul dintre ei exclamă :

— Allah, atotputernice ! E marele Tursen !

— Să fie cai sălbatici în stepă ? întrebă un altul.

— Sau tîlhari ?

Se apropiară de Tursen, dar se traseră numaidecît înapoi. Calul căzu grămadă. Grăjdarii săriră în ajutorul

bătrînului *ciopendoz*. Nu trebuiră, însă, să-l ridice : Tursen știa de multă vreme că așa se va sfîrși galopul lui, și era pregătit. Slugile îl găsiră în picioare lîngă calul în agonie.

Îl întrebară, cu glasuri tremurătoare :

— Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ?

Dar Tursen parcă nici nu-i auzi.

— Ce-i cu Uroz ? îi întrebă el, cu glas tunător.

Întrebarea asta păru să-i sperie pe grăjdari mai mult decît tot ce se întîmplase înainte. Schimbară între ei priviri pline de o spaimă superstițioasă.

— Unde și cum ai putut să afli ? întrebă în șoaptă cel mai în vîrstă dintre ei.

Tursen îl apucă de gulerul *ceapanului*. Stofa uzată a acestuia se rupse.

— Spune-mi totul ! îi porunci Tursen.

— Un alt sol al micului guvernator... bîigui omul. Uroz nu mai e la spital... A spart un geam și a dispărut... De atunci, nici o veste...

Tursen se clătină... S-ar fi putut crede că se va prăbuși peste armăsar. Își reveni, însă. Grăjdarii își șopteau, respectuoși :

— Cît suferă !

— Cît își iubește feciorul !...

Ochii lui Tursen erau ațintiți asupra calului. Din nările acestuia ieșeau bășici de spumă roșietică. Își dădea duhul.

„L-am pedepsit cumva pe el, în loc să mă pedepsesc pe mine însumi ? se întreba Tursen. Am vrut oare să mă pedepsesc, omorîndu-l ?"

Se gîndi la Jehol, care nu-l dusese la victorie pe Uroz, ci pe un altul, și care-i rupsese un picior lui Uroz... Armăsarul fără seamăn, cel mai grozav cal din cele trei provincii... Jehol, o unealtă a răului... Lui Tursen nu-i rămînea nici măcar Jehol... Chiar nimic ?

Deodată porni spre locuința lui, unde se odihnea Gvardi Ghegi, singurul om din lume care înțelegea tot, prevestea tot și nu judeca pe nimeni. O, cît de multă nevoie avea Tursen de el !

*

— Strămoșul neamului omenesc a ieșit îndată după plecarea ta, spuse cu jumătate de glas Rahim.

— Încotro s-a dus ? îl întrebă Tursen.

— N-a spus nimic, nimănui, răspunse Rahim, tot cu jumătate glas. Ne-a rugat numai să te salutăm și să-ți mulțumim din parte-i.

Tursen se culcă pe *cearpai* și închise ochii. Se simțea atît de singur, încît parcă și inima îl abandonase... „Uroz, Uroz, unde ești ?“ strigă Tursen din adîncul ființei sale... Și avu deodată certitudinea că numai fiul lui exista pentru el. „Înseamnă oare că-l iubesc ?“ se întrebă. „Dar dacă s-ar fi reîntors victorios ?“

Tursen văzu în gînd fața trufașă, disprețuitoare și, o clipă, o urî... Apoi văzu pe această față ochii lipsiți de milă pentru toți ceilalți, dar care-i căutau privirea cu speranța, cu nevoia tainică de a fi recunoscut, aprobat... Aceiași ochi ca și acolo, în fața colibei, pe vremuri.

„Uroz, Uroz...“ murmură Tursen. Își dusese palma la gură ca să-și înăbușe suspinul de deznădejde și de duioșie prin care-și dădea duhul orgoliul lui atît de puternic...

Tursen nu mai fu în stare să cugete. Din toate părțile, tăbărau asupră-i dureri cumplite. Întreg trupul îi era chinuit. Cînd trecu primul șoc al suferinței, Tursen își aminti de cavalcada lui.

„Plătesc pentru tinerețea de azi-dimineață, își spuse. La vîrsta mea, așa ceva nu se iartă.“

Și i se păru că aude din nou vocea lui Gvardi Ghegi : „Îmbătrînește repede !“

*

— Ce pot face pentru tine, Tursen ? îl întrebă Rahim.

Deschizîndu-se, ochii lui Tursen zăriră cicatricile de pe obrajii bunului său *bacia*. Prima lui nedreptate... prima lui ticăloșie... Cravașa !... Era acolo, la căpătîi... Obiectul preferat, binecuvîntat... Și-o apropie de față. Ce duhoare de piele, de sînge, de nădușeală... Armăsarul ucis...

— Ia cravașa asta, îi spuse Tursen lui Rahim. Ascunde-o, îngroap-o... nu mai vreau s-o văd... niciodată !

Partea a treia

RĂMĂȘAGUL

I

DJATA

Platoul pe care se afla caravanseraiul nu era lung. Uroz și Mokhi ajunseră curînd în cheile pe care un torent le săpase în stînca muntelui. Uriașa clădire în ruină dispăru înapoia unui perete înalt.

Uroz întoarse capul spre Mokhi, care mergea în urma lui Jehol, și-i spuse :

— Drumul n-o să ne fie lung. Privește cerul !

Soarele în asfințit se înfunda între două culmi, parcă supt de-un puț gigantic. Discul lui părea mai greu și mai arzător, din pricina spațiului îngust în care ardea. Iar lumina lui, reflectată de cele două coloane ce-l încadrau, avea o culoare stranie, un purpuriu care bătea în negru. Mokhi spuse cu glas înăbușit :

— Noaptea a și învăluit soarele.

— Treci în fața mea, îi porunci Uroz. O să mă simt mai în siguranță așa.

Marele *seiz* se supuse. Ajungînd în dreptul lui Uroz, îl întrebă din ochi, din ochii lui umili și nefericiți : „Pentru ce-mi vorbești astfel ? Te crezi amenințat dacă mă ai în spatele tău ?“

Mokhi trecu de Jehol și începu să meargă, cu umerii îndoiți, cu capul plecat, cu spinarea încovoiată. „E ca un lemn muiat, putrezit, își spuse Uroz. Totuși, voi ști să-l aprind, în clipa dorită.“

Găsiră curînd un loc de popas. Întunericul nu era încă deplin, cînd poteca pe care coborau deveni subit dreaptă, lărgindu-se într-o vale ovală, în care torentul potolit forma un bazin natural. De jur împrejur, stîncile erau acoperite de tufișuri și arbuști noduroși. Nu puteai visa un loc de popas mai prielnic.

— Dă-mă jos din șa ! porunci Uroz.

— Acușica, răspunse Mokhi.

Totuși, se apropie cu pași șovăitori de Jehol, deși de obicei era atît de grăbit și atît de bucuros să ajute. Brațele lui vînjoase, săritoare, erau grele acum, stîngace, neputincioase. Pentru a-l ridica pe Uroz și a-l așeza jos, îi trebui multă vreme. Și în tot acest timp simți cum durerea mistuie și încrîncenează trupul pe care-l purta cu atîta stîngăcie în brațe. În clipa cînd atinse pămîntul, Uroz scoase un soi de geamăt strident și răgușit — geamătul unui om care nu știe și nu poate să geamă.

— Te-a lovit cumva ? exclamă *seizul*.

Piciorul stîng al lui Uroz era îndoit într-un unghi nefiresc.

— Piciorul, piciorul ! murmură Mokhi.

Îngenunche și întinse brațele spre piciorul zdrobit. Uroz îl împinse cît colo, și, apucînd el însuși cu palmele osul rupt, îl îndreptă, fără să scoată vreun geamăt. Apoi se lăsă încet pe spate. Fața lui ajunse în dreptul feței lui Mokhi. Oare asfințitul, sau propria lui sfîrșeală îi dădea această culoare pămîntie, de cadavru ?

— Ți-am făcut rău cumva ? repetă Mokhi.

— Nu îndeajuns ca să mă omori, îi răspunse Uroz.

Vocea lui era un șuvoi de febră și de fiere. Mokhi simți că i se moaie genunchii.

— Uroz, Uroz ! strigă el.

Apoi, legănîndu-se cu o mișcare ce aducea cu aceea a unui om care se roagă, șopti încet :

— Uroz... Uroz...

Apoi, cu un glas mai stins decît clipocitul apei torentului din preajmă :

— Uroz... Uroz...

Dar omul căruia îi adresa această jelanie dispăruse. Lui Mokhi i se păru că deosebește, în fundul beznei pogorîte pe pămînt, o siluetă vagă, culcată, semănînd mai degrabă cu o umbră sau cu o stîncă, decît cu un trup. Îngropat ? Înghițit de pămînt ? Uroz ?

— Așa ceva e cu neputință ! murmură Mokhi.

Dădu să atingă silueta informă întinsă la picioarele lui, și-și aminti de sinistra bănuială a lui Uroz. Stăpînul său, feciorul lui Tursen, îl bănuise pe el, pe Mokhi, sluga lui credincioasă !

— E cu neputință ! repetă Mokhi.

Îl durea tare capul. Se ridică încet. Privirea lui făcu ocolul văii și nu o recunoscu. În cîteva clipe, noaptea coborîse, cu pasu-i negru, vătuit și grăbit, învăluind povîrnișurile ; doar linia circulară a crestelor rămăsese vizibilă. Mokhi își scutură capul, într-o deznădăjduită mișcare de refuz. Nu mai înțelegea nimic, nu mai credea în nimic din ceea ce-l înconjura. Cum și de ce se afla acolo ? În acest puț, în această capcană ?

— Nu, nu, e cu neputință ! strigă el către noaptea munților.,

Un nechezat răspunse vocii sale răgușite. Jehol... îl chema... avea nevoie de el... Jehol, tovarășul său, copilul său... Mokhi avu senzația că totul în jurul lui își recăpăta, în sfîrșit, viața, sensul, adevărul. Știa din nou ce are de făcut și în ce ordine. Trebuia mai întîi să scoată sacii și șaua de pe Jehol, apoi să-i dea de băut și de mîncare. Să aprindă un foc... Să pregătească masa... Armăsarul fornăi de plăcere cînd Mokhi îl apucă de căpăstru.

— Vino, prietene, vino ! îi șopti *seizul*. O să fii servit ca un prinț. Vino !

Dar n-apucase să facă nici un pas, cînd o voce tăioasă se ridică din beznă :

— Calul rămîne acolo unde e. Alături de mine.

Mokhi simți că i se usucă gîtlejul.

— Dar cum să-l adăp astfel, Uroz ? întrebă el, cu puterea pe care i-o dădea o veche deprindere.

— O să-l priponești chiar aici, cu o frînghie destul de lungă ca s-ajungă pînă la apă, zise Uroz.

— Dar n-o să te-mpiedice să dormi, stînd alături de tine ? Mai ales că ai fierbinteli...

— Somnul meu ar fi și mai împiedicat, crede-mă, dacă m-aș lăsa, cu Jehol împreună, în voia milei tale, răspunse Uroz, chicotind.

Mokhi nu fu în stare să priceapă tîlcul ascuns al acestor vorbe. Mintea lui refuza să înțeleagă. Dar se simți copleșit de o tristețe fără margini, de o nesfîrșită singurătate.

— Voi face așa cum dorești, rosti el.

După ce-i scoase sacii și chingile din spinare, îl legă pe Jehol cu o funie lungă de un perete de stîncă, de care se rezemă Uroz. Scoase apoi din saci păturile moi, unel-

tele de bucătărie, şi proviziile. Tăie nişte crengi şi aprinse focul. Mokhi făcu toate aceste treburi cu obişnuita lui dibăcie, dar fără voioşia blîndă ce-l însoţea totdeauna. Şi chiar cînd, în liniştea şi-n frigul nopţii, flăcăruia începu să joace, iar apa să cînte în căldare, nici reflexele focului, nici ecoul apei nu-i prilejuiră, ca de obicei, vreo bucurie.

Uroz începu să mănînce cu poftă. Înfigîndu-şi lacom degetele în strachina fierbinte, apuca bucăţile de carne de oaie, le învelea într-un strat gros de orez şi înghiţea pe nemestecate, ba chiar pe nerăsuflate. În acest timp, nu-l slăbea din ochi pe Mokhi, urmărindu-l cu o privire în care flacăra rugului presăra scîntei roşii. Din pricina acestei priviri, *seizul* avea impresia că foamea lui Uroz e artificială, o foame nesănătoasă. „Cînd stomacul cere cu-adevărat, n-ai ochi decît pentru mîncare. Pe mine încearcă Uroz să mă-nghită, în pilaful lui !"

Şi cum se pricepea să-şi ascundă gîndurile, spuse :

— Niciodată nu te-am văzut mîncînd cu atîta poftă, Uroz.

— Niciodată n-am avut atîta nevoie de puterile mele.

— Aşa e, aşa e ! exclamă Mokhi, bucuros că are în sfîrşit cu cine vorbi. Trebuie să te aperi de boală.

— Şi de cei care-ar putea să tragă folos de pe urma ei, replică Uroz.

Şi lingîndu-şi degetele, bău trei ceşti de ceai negru, şi rîgîi îndelung. Apoi, potrivit obiceiului, care cerea ca sluga să se înfrupte din rămăşiţele lăsate de stăpîn, împinse spre *seiz* strachina, golită mai mult de jumătate. Mokhi o goli de tot. Dar fără bucurie şi fără chef. Mîncă doar din pricină că un om atît de sărac ca el n-avea dreptul să refuze soartei o mîncare, mai cu seamă un pilaf de oaie.

Uroz îşi închisese pleoapele. Reflexele focului îi scoteau şi mai mult la iveală obrajii scofîlciţi şi-i făceau parcă şi mai subţire nasul, a cărui creastă părea gata-gata să-i iasă prin piele. Iar cînd bătea vîntul, mirosul de carne putredă ce se stîrnea din rana lui strica aerul, negrăit de pur.

„Miroase de pe acum a hoit", îşi spunea Mokhi. Cu cîteva ore mai înainte, ideea că Uroz ar putea să moară, îl făcuse pe Mokhi să-şi piardă minţile, îngrozit.

Sfîrşitul lui Uroz însemna sfîrşitul lumii. Acum, nu mai încerca nici o spaimă la gîndul acesta. Facă-se voia lui Allah. Totul era în mîna lui. Cu toate acestea, oricîte ocoluri ar fi făcut, Mokhi se întorcea mereu cu gîndul la acea hîrtie împăturită, pe care Uroz şi-o vîrîse sub cămaşă.

Fără a deschide ochii, Uroz şopti cu glas somnoros :

— O să dorm puţin.

— Pacea fie cu tine, îi răspunse Mokhi din obişnuinţă.

Şi se lungi, cu spatele la Uroz şi la Jehol, în faţa focului, a cărui mişcare o urmări cu privirea. Flăcările ce-şi contopeau arabescurile şi volutele într-un singur şuvoi, îi tîrîră gîndurile în jocul lor. Uită de tot, devenind un crîmpei al liniştii nocturne. Se simţea una cu stelele, dintre care multe străluceau atît de tare, încît păreau să pîrîie în fundul bolţii decupate în formă de inel de crestele ce străjuiau valea ; se simţea una şi cu reflexele scînteilor care aruncau corole de aur în apa torentului, una cu cîntecul acestuia şi cu miresmele tufelor şi ierburilor de pe mal.

Nechezatul scos de Jehol i se păru îngrozitor, pentru că rupea o tăcere înrudită cu însăşi vibraţia stelelor. Mokhi se repezi la Jehol. Acesta, ridicat pe picioarele de dinapoi, trăgea atît de vîrtos de frînghie, încît bolovanul enorm de care se rezema Uroz tremură.

— A simţit pe aproape o fiară sălbatică, zise Uroz.

Mokhi îşi duse mîna stîngă la ochii armăsarului, iar cu dreapta îi mîngîie nările.

— Se apropie de noi, murmură el. Jehol tremură şi mai tare.

În clipa aceea, dinspre gura văii, opusă celei prin care intraseră ei, se auzi un glas straniu. Glasul acesta deopotrivă aspru şi mîngîietor, ascuţit şi solemn, vorbi în ritmul unui cîntec :

— Pace vouă, fraţilor care aveţi noaptea drept iurtă. Şi pace tovarăşului vostru cu coama lungă. Animalul meu n-are nimic sălbatic în el, afară de miros.

Glasul se apropia tot mai mult, pe întuneric. Pe fundalul clar-oscur al flăcărilor pîlpîitoare, se zugrăvi o siluetă parcă lipsită de substanţă. Înainta foarte încet, cu o măreţie graţioasă şi calmă.

„Cine-o fi cel care are graiul unui poet de odinioară şi mersul unui rege“ ? se întrebă Uroz.

O femeie se ivi din beznă şi se opri la marginea cercului de lumină.

Uroz şi Mokhi se strînseră unul în altul, uitînd de tot ce-i despărţea. Teama, teama de puterile supranaturale, îi silea să se-apropie. Cum ar fi putut să creadă că, în aceste locuri, noaptea, o femeie, da, o femeie ar fi în stare să-şi vadă liniştită de drum ?

„Totuşi, poartă o *puştină,* iar sub rochia-i lungă, ghete îmblănite“, îşi spuse Uroz, cînd îşi mai familiariză puţin ochii cu arătarea aceea. „Dar traista asta... Duhurilor nu li-e frig, nici foame... De bună seamă, o fi vreo vrăjitoare...“ Îşi aminti de vorbele auzite mai înainte, şi-l întrebă pe Mokhi :

— Nu-i aşa că era glasul unui bărbat ?

Răspunsul nu i-l dădu Mokhi, ci necunoscuta aceea.

— În neamul meu, zise ea fără să se clintească, cei care se nasc spre a cînta au mai multe glasuri în gîtlej.

— Care neam ? întrebă Uroz.

Femeia nu luă seama la întrebarea lui şi rosti cîteva cuvinte într-o limbă străină. Din beznă ieşi atunci o mogîldeaţă foarte mărunţă şi îndesată, care mergea clătinîndu-se şi sprijinindu-se într-o bîtă groasă. Cînd se opri lîngă femeie, Uroz şi Mokhi văzură o maimuţă neagră, păroasă.

Teama, neliniştea şi chiar curiozitatea lui Uroz se spulberară deodată : ştia cu cine avea de a face.

— O *djată* ! spuse el, parc-ar fi scuipat.

Dispreţul lui era mai vechi decît el însuşi, atît de vechi şi atît de firesc şi de întemeiat, după părerea lui, încît, exprimîndu-l, nu socotea că jigneşte neamul care era ţinta acestui dispreţ, încă din vremi imemoriale. Şi oare ce altceva meritau aceşti oameni cu obîrşia şi graiul necunoscute, lipsiţi de case, de păşuni, de arme şi de turme ? Amestecaţi cu toate neamurile şi străini în mijlocul fiecăruia din ele ? Veşnic în mişcare, deşi nu ajungeau nicăieri ? Aceşti căldărari, aceşti ghicitori, aceşti îmblînzitori de urşi, de cîini şi de maimuţe ?

— Da, e o *djată,* zise Mokhi.

Pe faţa lui rotundă şi turtită se citea scîrba şi bănuiala, deşi nu era în stare să exprime aceste sentimente.

Cine nu le-ar fi nutrit pentru o seminţie atît de necinstită ? De fapt, Mokhi nu fusese niciodată martor la fărădelegile lor, deşi pe pămînturile lui Osman bei treceau *djaţi*. Auzise însă de atîtea ori, încă din copilărie, cum vorbeau de urît oamenii despre aceşti veşnici vagabonzi, încît ar fi putut să jure că-i prinsese asupra faptului. Gura lumii spunea că, după plecarea lor, lipseau totdeauna din ogrăzi găini sau oi. Ba, uneori, şi cai — fărădelege supremă ! Mokhi apucă şi mai strîns frînghia cu care era legat Jehol.

Djata nu părea jignită de ocara adusă neamului ei. Se prefăcea oare ? Sau era obişnuită ? Ori mîndră ? Sau indiferentă ? Privea spre foc fără să se mişte, fără să clipească din ochi. Flăcările o luminau puternic. Era voinică, dar greutatea traistei îi îndoia puţin umerii drepţi şi înalţi. Era bătrînă, iar şuviţele scurte care-i ieşeau dintr-o căciuliţă de blană ieftină avea luciri de oţel. Era frumoasă şi avea măreţia pură şi sălbatică, pe care-o dobîndesc, treptat, trăsăturile susţinute de o nobilă osatură. Privind-o, Uroz nu se mai mira că femeia cutreieră slobodă, în voia soartei, pe drumurile îngheţate, învăluite în beznă.

Bătrîna trase de lanţul cu care era legată maimuţa şi făcu un pas înainte. „A priceput, îşi spuse Uroz. Îşi vede de drum".

Femeia merse însă doar pînă la foc. Acolo, îşi scoase traista şi se ghemui la pămînt, întinzîndu-şi mîinile deasupra jăratecului. Maimuţa făcu la fel.

În gesturile bătrînei nu era nici sfidare, nici teamă, nici slugărnicie. Nu făcea decît să-şi exercite un drept natural şi străvechi. Dreptul oricărui drumeţ de a fi bine primit. Uroz i-l recunoscu, bucuros că bătrîna nu se îndoise că i-l va acorda. Iar cînd ea îi spuse, cu gravitate : „Pace asupra focului gazdei mele", Uroz replică în acelaşi fel :

— Bine venit fie drumeţul care-mi face cinstea de a se încălzi la focul meu.

Apoi strigă :

— Repede, Mokhi, pune la fiert apă pentru ceai şi încălzeşte orezul şi plăcintele.

— Cum să-l las pe Jehol ? protestă *seizul*. Tremură într-una.

Bătrîna îi spuse lui Uroz, întinzîndu-şi deasupra focului mîinile lungi şi uscate :

— Dă-i voie *seizului* să lase o clipă calul, şi o să ţi-l liniştesc.

— Cum ? o întrebă Uroz. Doar nu te cunoaşte.

— O să vezi, răspunse bătrîna.

— Fă aşa cum spune femeia, îi porunci Uroz lui Mokhi.

Seizul îşi luă mîna de pe ochii armăsarului şi se depărtă, dar nu prea mult, ca să poată interveni la nevoie. N-avu însă prilejul.

Ducîndu-şi două degete la colţurile buzelor, bătrîna începuse să fluiere. Primul şuierat fu scurt şi puternic, dar cîtuşi de puţin strident. Un simplu avertisment : „Ascultă-mă". Urechile lungi ale lui Jehol se ridicară, iar ochii lui se întoarseră spre silueta ghemuită în faţa focului. Bătrîna continua să fluiere. Chemările ei se făceau mai prelungi, mai blajine. Jehol fornăi şi încetă să tremure. Spaima nu-i mai dilata ochii mari şi umezi.

„Vino, vino", părea a spune murmurul stins, învăluitor, tandru. Tras parcă de o funie nevăzută, Jehol înaintă cu un pas, apoi cu încă unul, şi încă unul. Buzele femeii erau lipite acum, dar printre ele se strecura un sunet egal şi lin, asemănător, în nuditatea lui, clipocelii torentului ce-şi croia drum prin albia încremenită. Ajuns lîngă bătrînă, Jehol îşi aplecă gîtul pentru a-i atinge obrazul cu nările. Coama lui acoperi părul cenuşiu ca oţelul. Pizmaşă, maimuţa îşi puse bărbia pe umărul slobod al bătrînei. Aceasta deschise traista aşezată la picioarele ei, scoase de acolo un pumn de zahăr tos şi întinse o palmă calului şi maimuţei, ca să i-o lingă.

— Iată, zise femeia. Sînt prieteni. În felul lor, îşi împart pîinea şi sarea.

— Eşti o vrăjitoare ! strigă Mokhi. Ca toate *djatele*... Ştiam eu... O vrăjitoare...

Bătrîna dădu la o parte calul şi maimuţa, şi se ridică încet. O mînie mîndră îi răvăşea trăsăturile aspre şi calme.

— Vrăjitoare... Vrăjitoare... E numele pe care copiii proşti şi fricoşi îl dau totdeauna oamenilor a căror ştiinţă şi putere n-o pot pricepe.

— Unde ţi-ai dobîndit ştiinţa şi puterea ta ? o întrebă Uroz.

Bătrîna își vîrî o mînă în coama lui Jehol, care se ghemuise lîngă ea, și spuse cu un glas potolit, dar plin de mîndrie :

— Sînt Rada, fiica lui Celdaș. Din Siberia pînă-n Ucraina nu se afla om care să-l întreacă pe Celdaș, țiganul, la cumpărarea, vînzarea și dresarea cailor.

— Din ce neam făcea parte ? întrebă Uroz.

— În rusește i se spune *djat*, răspunse bătrîna. În alte locuri ni se spune romi sau țigani. Dar de la un capăt la altul al pămîntului, și de cînd lumea-i lume, noi alcătuim o singură națiie și vorbim același grai, care vine din India.

Mokhi pregătea ceaiul și orezul.

— Va să zică, ești rusoaică ? zise Uroz către Rada.

— Tatăl și soțul meu erau. Dar de cînd au pierit în marea răzmeriță, nu mai sînt decît o *djată* care bate mereu drumurile.

— Singură ?

— Nu, merg cînd cu-o jivină, cînd cu alta.

— De cîți ani ? o mai întrebă Uroz.

— Numără-i dacă dorești. Eu n-am ce face cu timpul, răspunse Rada.

Și se așează turcește în fața celor trei pietre înnegrite de foc, care serveau la fierberea apei și la coptul bucatelor. Bău și mîncă în tăcere, pe îndelete, cu un soi de evlavie. Din cînd în cînd, scotea din traistă cîte o bucățică dintr-un aluat ciudat, și o dădea maimuței. Nimeni nu vorbi pînă-n clipa cînd *djata* și tovarășul ei își sfîrșiră masa. Rada îi vorbi atunci maimuței, pe tonul cel mai firesc cu putință :

— Ai mîncat bine, Saşka ?

Maimuța dădu din cap afirmativ și se frecă pe burtă. Apoi, cu o labă pe piept, merse să se încline adînc în fața lui Uroz și a lui Mokhi.

— Ne mulțumește, ne mulțumește ! exclamă *seizul*.

Fața lui plată și rotundă exprima o uimire copilăroasă. Nu se mai gîndea la nimic altceva decît la jucăria asta. Nu văzuse, nici măcar nu visase vreodată așa ceva. Maimuța făcu o plecăciune și mai adîncă. Atunci, în noaptea înghețată și tăcută răsună hohotul acela de rîs, pe care Mokhi îl crezuse stins pentru totdeauna în el. Botul maimuței se lățì de încîntare. Îi plăceau rîsetele. Vedea în ele

o încununare a strădaniei sale. Iar rîsul acestui om întrecea în forță și-n generozitate toate rîsetele pe care le auzise vreodată. Simți dorința de a-l provoca din nou. Ochii vioi și triști în același timp ai maimuței încetară să mai privească bîta așezată pe pămînt și se ațintiră asupra bătrînei. Aceasta scuturâ ușor din cap. Maimuța apucă bîta nodurcasă, o duse la umărul stîng, se ridică în picioare și făcu șase pași înainte, șase pași înapoi, cu un mers foarte țanțoș, și se opri în sfîrșit în fața lui Mokhi.

— Un soldat ! Am ghicit... Un soldat, asta e ! exclamă Mokhi bătînd din palme. Mai vreau...

Maimuța imită mersul unui călăreț, apoi cel al unui bețiv. Bucuria *seizului* se apropia de extaz.

— Destul ! spuse deodată Uroz.

Nu-i plăceau jocurile astea neghioabe, și cu atît mai puțin fericirea lui Mokhi.

— Numai maimuța ta muncește ? o întrebă el pe Rada. Nu cunoști tu însăți ceva din meșteșugurile la care ai tăi se pricep atît de bine ?

— Bunăoară, ghicitul ?

— Da.

Uroz se știa pe deplin stăpîn pe fața și pe vocea lui ; era sigur că nimeni nu putea bănui că, în clipa aceasta hotărîtoare din viața lui, era stăpînit de o credință superstițioasă. Totuși, cînd Rada, ghemuită lîngă foc, își ridică privirea spre el, simți că ea l-a ghicit.

— Nu citesc viitorul în liniile din palmă sau în frunzulițele de ceai, spuse Rada. Eu privesc prin oameni, în adîncurile lor, ghicind ceea ce ascund de ceilalți și de ei înșiși. Îi las pe ei să înțeleagă.

— Fă cum vrei, zise Uroz.

Rada închise ochii.

— Trufia, rosti ea, nu ține nimănui de cald. Și nici asprimea nu înlocuiește curajul de a trăi.

— Asta e tot ? întrebă Uroz.

Vorbise cu trufie, dar palmele îi nădușiseră, în ciuda frigului, și răsuflă ușurat cînd o auzi pe Rada spunînd, fără a-l privi în ochi :

— Dacă ești cine cred că ești, asta trebuie să-ți ajungă.

Înapoia bătrînei se auzi un murmur smerit, copilăros.

— Dar mie, ce-mi poți spune, bunică a unei maimuțe fără seamăn ?

Djata îi răspunse lui Mokhi, fără a-l învrednici cu o privire sau măcar cu vreun gest :

— Sărăcia duhului nu-i totdeauna semn de nevinovăție.

Uroz scuturâ din umeri.

— N-are rost să-i vorbești, îi spuse Uroz Radei. E ca și cum i-ai vorbi armăsarului meu.

— Armăsarul tău ? întrebă cu blîndețe bătrîna. Oare nu știi că poartă în coamă firele ursitelor voastre ?

Uroz nu încercă să răspundă. Se simțea greoi, ca un bolovan. Dar o putere ciudată îl făcu să se aplece spre bătrîna ghemuită lîngă foc. Aceasta începuse să cînte. Iar cîntecul ei se înălța spre cer, spre beznele și stelele lui, ca o fîntînă arteziană. Auzeai în acest cîntec, rînd pe rînd, vibrația gongului, strigătul chimvalelor, țipătul strident al trîmbițelor și șoapta aspră a strunelor silite să cînte în surdină. Cîntecul acesta, care părea stăpînit, călărit de însișî demonii și duhurile nopții, singurătății și focului, avea într-adevăr nevoie de un glas de aramă și de catifea. Uroz nu cunoscuse niciodată o asemenea vrajă. Elanul acesta furios și superb, libertatea asta imensă și trufașă, apelul acesta către infinit, care te făcea să-ți pierzi răsuflarea și să ți-o recapeți mereu... Piciorul rănit și tumefiat nu-l mai durea pe Uroz. Era foarte sus și foarte departe, iar pieptul parcă i s-ar fi despicat în două, ca să poată pătrunde în el, în voie, toate fulgerele, toate furtunile și toate stelele.

Glasul se opri brusc din cîntat, ca retezat de o coasă. Uroz avu senzația unui vid insuportabil. Și vru să regăsească, să repete măcar cîteva din cuvintele acelui cîntec de bărbăție și de slavă. Dar atunci își dădu seama că nu cunoștea limba în care cîntase bătrîna.

— Cuvintele tale erau rusești ? o întrebă el.

— Nu, țigănești... sau *djate*, dacă vrei, îi răspunse Rada.

Urmărea din ochi jocul celor cîteva crenguțe înroșite ce mai rămăseseră pe jăratec — constelații de rubine risipite în cenușă.

— Cuvintele acelea merită să fie cunoscute ? mai întrebă Uroz.

Spre a-l privi în ochi, bătrîna se răsuci încet pe picioarele-i încrucişate. Flacăra rugului îi lumină pieziş faţa, învăluind-o parcă într-un nimb de foc. Astfel încadrate, nobilele trăsături ale feţei ei aspre şi osoase căpătară aspectul unui bronz înnegrit de vreme.

„Nu-i doar arsă de soare, îşi spuse Uroz. Lutul tuturor potecilor i-a dat parcă o a doua piele".

— Aşadar, vrei să cunoşti cuvintele ? îl întrebă Rada.

Uroz clătină din cap.

— Ai dreptate. E un cîntec pentru călăreţi.

Bătrîna închise ochii şi adăugă :

— Dă-mi răgazul să-l tălmăcesc în gînd.

Vreme de cîteva clipe, se auzi doar zăngănitul unui lănţug : maimuţa se scărpina. Bătrîna îi spuse lui Uroz :

— Te previn că nu va fi aşa de frumos ca pe ţigăneşte. Pentru ca vorbele să-şi ia zborul, au nevoie de graiul ce le-a fost cuib. Într-un alt grai, îşi pierd aripile.

— Dă-i drumul ! strigă Uroz.

Ca pentru a-l aţîţa şi mai mult, bătrîna îşi strînse buzele şi începu să murmure cu un glas şi mai aspru, şi mai misterios.

„Lutul pămîntului e şi-n glasul ei", îşi spuse Uroz.

Nu mai era nerăbdător, ci se lăsă prins, dus, luat pe sus de adîncul murmur ritmat ce ieşea din masca imobilă şi creştea, devenind zumzet, bubuit, vuiet. În sfîrşit, ţîşniră şi cuvintele cîntecului :

Hei, focul în sînge îmi dănţuie,
Iar stepa e fără sfîrşit.
Calu-mi prin ea se dezlănţuie,
De mine doar stăpînit.

Hei, zboară mai iute ca vîntul !
Drept înainte, di ! di !
De beznă i-e stepei veşmîntul !
Ne-aşteaptă zorii de zi !

Hei, deştepta-vom lumina,
Avîntă-te pînă la cer,
Dar vezi să nu zgîrii şi Luna
Cu lunga ta coamă de fier !"

Bătrîna *djată*, care-şi ţinea în palme bărbia ascuţită, privea focul de tabără. Cei doi bărbaţi nu se clintiră.

— Măicuţă, măicuţă ! exclamă deodată Mokhi. De unde ai atîta putere ?

Nu-şi dădea seama că acorda celei mai vrednice de dispreţ dintre femei, numele cel mai sfînt.

— Taci ! îl repezi Uroz.

Apoi rosti, pentru a regăsi, pentru a capta vraja :

— Luna... cu lunga ta coamă de fier...

Dar în zadar : vraja se risipise. Se întoarse cu faţa spre bătrînă şi-i spuse :

— Dacă Profetul ar fi fost *ciopendoz*, cîntecul acesta i s-ar fi potrivit. Fii binecuvîntată că mi l-ai cîntat.

— Nu pentru tine l-am cîntat, ci pentru armăsar, răspunse Rada. Tatăl meu l-ar fi admirat.

Spunînd acestea, vocea ei se frînse, căpătînd o intonaţie uimitor de dulce. Bătrîna se aplecă şi mai mult asupra focului.

— Nu mai ştii şi alte cîntece ? o întrebă Uroz.

De data asta, părură că se frîng buzele şi pleoapele bătrînei. Cîntece, ştia ca cu sutele. Pe toate cele pe care le învăţase în copilărie, cînd îşi urma tatăl din iarmaroc în iarmaroc, din tîrg în tîrg, pe Don şi pe Nipru, pe Ural şi pe Volga. La serbările pe care le dădea tatăl ei după ce-i păcălea pe cei mai vicleni geambaşi. La popasurile căruţelor, în jurul unui foc asemănător acelui care-o încălzea acum. Iar mai tîrziu, soţul ei, vestit prin chitara lui, avea s-o înveţe alte melodii, la fel de vechi ca şi neamul lor. Nimeni nu le cînta mai bine ca dînsul. Iar femeile şi fetele din şatră aveau voie doar să-l acompanieze cu corul şi cu aplauzele lor, în vreme ce dansatoare şi dansatori le învăluiau cu horele lor îndrăcite. Cîntece de iubire ! Cîntece de pahar ! Cîntece de veşnică drumeţie ! Melodiile şi cuvintele zumzăiau, amestecate în memoria bătrînei Rada şi în gîtlejul ei. Dar cei doi bărbaţi erau surzi la apelul patetic al acestor cîntece. Şi-apoi, mi se cade să trezeşti umbrele vremurilor moarte. Ele nimicesc forţa ce-ţi îngăduie să le supravieţuieşti. Amintirile... în foc ! în cenuşă !... Întreg trecutul Radei încăpuse în această traistă de la picioarele ei.

Bătrîna o luă de pe jos şi şi-o aruncă peste umăr, oftînd :

— Nu mai ştiu nimic.

Fără a se sprijini de pămînt, sări în picioare.

„O mişcare de fată tînără", îşi spuse Uroz. Se simţea sfîrşit de oboseală.

— Îţi mulţumesc din inimă pentru masa asta, îi spuse Rada.

— Fii binecuvîntată pentru darul atît de bogat pe care ni l-ai făcut, îi răspunse Uroz.

Mokhi îi privea fără să priceapă. Începu să tremure, cu mîna pe capul păros al maimuţei. Aceasta se desprinse încet şi se întoarse la stăpîna ei.

— Măicuţă, măicuţă ! exclamă Mokhi. De ce să te înfunzi în noapte, în loc să dormi printre prieteni ?

Bătrîna trase de poalele *puştinei*, pe care şi-o descheiase din pricina căldurii focului, îşi potrivi traista pe umeri şi spuse :

— Îmi place să merg în întîmpinarea dimineţii... Întocmai ca-n cîntec...

Şi apucînd lanţul maimuţei, adăugă :

— Pace vouă.

— Pace ţie, rostiră într-un glas cei doi.

O urmăriră din ochi în timp ce, cu spinarea dreaptă, străbătea împreună cu maimuţa luminişul din jurul focului. Cînd Rada ajunse la hotarul mişcător şi neguros, dincolo de care noaptea îşi redobîndea imperiul glacial, Uroz îşi spuse : „Vitează, mîndră şi slobodă ca nimeni pe lume... Totuşi, o femeie... O femeie bătrînă". Se pomeni şoptind : „Mergi cît mai mult, Rada... Paşii tăi îi priesc pămîntului".

Bătrîna intră în noapte. Jehol nechează scurt.

— Măicuţă, măicuţă ! chemă Mokhi.

Rada se întoarse cu faţa spre el... Dar nu se mai vedea. Doar reflexele focului în ochii ei şi în broderiile luminoase ale *puştinei* o dădeau în vileag. Mokhi îi strigă :

— Măicuţă, te rog, te rog, spune-ne că nu-i adevărat că ai tăi fură cai...

Din bezna fără sfîrşit îi răspunse un glas de aramă :

— Un cal frumos, întocmai ca o femeie frumoasă, i se cuvine de drept aceluia care-l iubeşte mai mult.

Uroz se lăsă pe pietroiul de care era priponit armăsarul, apoi pe pământ. Simțea o durere cumplită.

— Ai auzit, Mokhi ? întrebă el pe un ton foarte prietenos.

Și se culcă pe spate. Clopotele și clopoțeii febrei îi umplură curînd urechile. N-avea să știe niciodată cine — propria-i durere sau vrăjitoarea — cînta în depărtare :

„Dar vezi să nu zgîrii și Luna
Cu lunga ta coamă de fier..."

*

Mokhi dormea ghemuit lîngă focul pe care-l aprinsese din nou. Uroz îi urmărea, răbdător, răsuflarea adîncă, șuierătoare. Ridicîndu-se, desfăcu nodul care lega piponul lui Jehol de bolovanul acela și trase încet de frînghie... Cînd armăsarul fu îndeajuns de aproape, îl șfichiui peste bot cu cravașa, apoi slobozi frînghia. Jehol se cabră, cu un nechezat furios, și dispăru, dintr-un salt, în beznă, înspre locul unde bolborosea torentul.

— Ce se-ntîmplă ? exclamă Mokhi, ridicîndu-se în picioare chiar înainte ca apelul lansat de Uroz să-i fi atins pragul conștiinței.

— Jehol a fugit, spuse Uroz.

— Pe unde ?

— Pe acolo.

— Îl aduc eu înapoi, fii pe pace, zise Mokhi.

Glasul strident al lui Uroz îl opri din fugă :

— Pe sîngele Profetului ! Întoarce-te !

Apoi, după ce Mokhi se supuse :

— Jură pe Coran că n-o să fugi călare pe Jehol, lăsîndu-mă să mor, ca să-ți rămînă ție armăsarul.

Mokhi se trînti la pămînt, ca fulgerat. Singurul lui răspuns fu un geamăt înăbușit.

— Jură ! îi porunci Uroz. Pe Coran...

— Da, da, pe Coran, bîigui Mokhi, stăpînit de o singură dorință, aceea de a nu mai auzi acest glas îngrozitor...

Jehol nu ajunsese departe. La cea dintîi chemare a *seizului*, se întoarse.

— Pesemne că s-a dezlegat, atunci cînd s-a smucit la vederea bătrînei, zise Uroz în vreme ce Mokhi înnoda din nou frînghia în jurul pietroiului.

— De bună seamă, desigur, murmură Mokhi, în neştire.

Fără să vrea, îşi aducea aminte, cu regret dar şi cu teamă, de felul drăgăstos cu care Jehol îşi frecase greabănul de el, acolo, în noapte ! Iar vocea *djatei* repeta mereu : „Un cal frumos i se cuvine, de drept, aceluia care-l iubeşte mai mult... Mai mult... Mai mult..."

Mokhi merse departe de Uroz şi de foc şi se trînti pe pămîntul îngheţat şi învăluit în beznă, pentru a-şi înăbuşi un geamăt : „O, măicuţă, măicuţă, pentru ce sînt atît de singur ?"

Uroz adormi.

*

Zorii se apropiau. Rugul nu mai era decît o grămăjoară de tăciuni şi de spuză. Trei rubine mai scînteiau, prinse în montura lor cenuşie. Un ger tăios, ce-ţi pătrundea pînă-n măduvă, îi trezi pe cei doi drumeţi. Dar Uroz rămase nemişcat. Cît despre Mokhi, prima lui grijă fu să aţiţe din nou focul şi să fiarbă ceai. Sorbi apoi o ceaşcă întreagă, cu atîta lăcomie, încît îşi fripse buzele. Căldura ceaiului clocotit şi a flăcărilor îi pătrunse în trupul masiv. Îi duse apoi ceai tovarăşului său, care părea înţepenit de ger. Uroz nu se mişcă. Reflexele focului luminau o faţă inertă, scofîlcită, a cărei piele galbenă ca ceara era năpădită de mărăcinişul bărbii.

„E mort", îşi spuse Mokhi, iar mîna lui slobodă se îndreptă singură spre trupul ţeapăn, spre locul unde era ascuns actul întocmit de bătrînul diac orb.

— Eşti prea grăbit, îi spuse Uroz. Întîi şi-ntîi, ceaiul...

Ca să-l poată bea, Mokhi trebui să-i ridice şi să-i sprijine capul.

— Adu-mi alt ceai, un ceai mai negru şi mai dulce ! îi porunci Uroz.

Apoi se rezemă, singur, de stîncă.

— De ce nu m-ai lăsat să îngheţ ? întrebă el.

— Nu se cade să laşi un credincios să moară, îi răspunse Mokhi scrîşnind din dinţi.

— Înțeleg...

Mokhi îi aduse o căldare cu apă rece. Uroz își muie mîinile și-și stropi fața. Răceala apei îl făcu să tresară. Durerea țîșni și se răspîndi numaidecît în trupul lui.

— Îndreaptă-mi piciorul, îi porunci lui Mokhi.

Degetele groase ale *seizului* desfăcură, cu o dibăcie parcă mașinală, cîrpa murdară și încleiată, înfășurată în jurul rănii. Aceasta ieși la iveală, în lumina pîlpîitoare a flăcărilor. Înconjurată de coji, de bubulițe și de crăpături roșii ca focul, rana semăna cu o vînătă putredă. Prin pielea roasă, crăpată, răzbeau mușchiile osului rupt.

— O să suferi rău, murmură Mokhi, scuturînd din cap. N-aș dori să văd o rană ca asta nici la un bou.

— Dă-i drumul ! mîrîi Uroz.

Seizul apucă piciorul dedesubtul și deasupra fracturii, apoi, cu o mișcare abia perceptibilă, într-atît fusese de rapidă, puternică și dibace, îmbucă unul în altul cele două capete ale osului. Obrajii lui Uroz se scofîlciră și mai mult, iar pomeții lor ascuțiți se îmbujorară.

— Nu te mișca ! spuse Mokhi.

Gesturile lui continuau să fie iuți și eficace ; perfecțiunea lor izvora din indiferența cu care privea durerea lui Uroz. Rupse în două sacul de orez, golit în ajun. O jumătate îi servi ca pansament pentru rana putredă. Din cealaltă jumătate, făcu niște fîșii, pe care le înnodă strîns în jurul stofei aspre.

Zorii căpătaseră parcă o duhoare groaznică.

— Pungile de puroi s-au spart sub bandaj, spuse Mokhi.

Luă două crenguțe și tăie din ele mai multe așchii, pe care le înfipse, ca pe niște proptele, în noul bandaj, devenit între timp la fel de vîscos și murdar ca și primul. Apoi se duse să strîngă lucrurile și să-l înșeueze pe Jehol. Cînd totul fu gata, se întoarse la Uroz și-i spuse :

— Dacă vrei, te pun în șa.

— Ai devenit oare la fel de păgîn ca maimuța vrăjitoarei ? îl întrebă Uroz, rezemat de pietroi. Privește !

Mokhi își întoarse fața în direcția arătată de Uroz și se lăsă mașinal în genunchi. Focurile aurorii aprinseseră deja pantele și piscurile cele mai înalte, făcîndu-le să înflorească aidoma unor grădini, deasupra cărora urca

soarele, poruncind oamenilor să-şi înceapă cea dintîi închinăciune.

Mokhi îşi aminti cum, în dimineaţa precedentă, la aceeaşi oră, fusese parcă luat pe sus de o minunată rugăciune. Acum, flamurile, aripile şi horbotele luminii erau la fel de departe de inima ca şi de ochii lui, şi la fel de îngheţate ca şi pămîntul pe care se sprijinea. Nu pricepea un cuvînt din ruga pe care o auzea ieşindu-i din gură, din ce în ce mai repede.

După ce le înşiră pe toate, Mokhi se uită la Uroz şi-l văzu transfigurat. Stătea aplecat înainte, cu torsul desprins de stîncă şi cu mîinile împreunate pe piept, ochii îi străluceau, iar obrajii i se însufleţiseră din nou, primeniţi de năvala sîngelui.

„Cînd se roagă, redevine el însuşi", îşi spuse Mokhi. „Şi cum se roagă !"

Într-adevăr, Uroz nu se dăruise niciodată cu atîta patimă, şi atît de deplin, rugăciunii. Pentru nici un *buzkaşi*. Nici măcar pentru cel regal. Jocul în care se prindea acum mergea mult mai departe, şi însemna mult mai mult decît toate celelalte ! Soarele lumina cu întreaga-i strălucire, dar Uroz continua să se adreseze Atotputernicului şi Atotştiutorului.

II

GLASUL DIN NOAPTE

Tocmai în această zi le fu dat drumeţilor să cunoască toată cruzimea de care sînt în stare munţii cei sălbateci faţă de oamenii ce le sînt străini.

Grohotişuri lunecătoare... Poteci strîmte cît latul unui trup... Trepte aşezate aşa fel încît să-ţi frîngă oasele... Hăuri căscate brusc la cotitura unui defileu... Nicăieri o linie dreaptă, netedă, sigură. Nicăieri un cîmp liber pentru privire. Ori peretele de stîncă, ori noaptea prăpastiei. Cea mai mică greşeală — un pas şovăitor, un tremur al

genunchiului, o smucire a pieptului — şi moartea te înhăţa, te înghiţea cu botul ei căscat, insondabil, ameţitor.

Frica îl năpădi pe Mokhi încă în primele clipe şi nu-l mai părăsi. Totul depindea de el. Trebuia să descopere, să găsească, să inventeze un drum în acest haos de stînci, de ţancuri, de galerii, de sfărîmături, să cucerească urcuşuri şi coborîşuri infernale ; din cînd în cînd, se izbea pe neaşteptate de peretele unui coridor înfundat şi era nevoit să se întoarcă şi să caute o altă ieşire, poticnindu-se, şovăind pe buza prăpăstiilor.

În acelaşi timp, în toiul acestor manevre, al acestor acrobaţii teribile, pentru care nu erau făcuţi nici muşchii, nici nervii, nici ochii, nici instinctul lui de om al stepei, trebuia să orienteze, să călăuzească, să ţină în frîu şi să sprijine un cal obişnuit la rîndu-i cu întinsele şesuri ierboase.

La început, cînd i se păruse cu neputinţă să treacă peste vreun obstacol sau vreo capcană, Mokhi căutase pe faţa lui Uroz dacă nu sprijin, măcar o povaţă. Nu primise nici un răspuns. Uroz îşi folosea toate resursele pentru a se ţine în şa, pentru a combate oboseala, febra, durerea la care-l expuneau hurducăturile, escaladele şi coborîşurile necruţătoare. Nimic altceva nu exista pentru el. Faţa lui rămînea pecetluită. Privirea lui, de nepătruns.

Mokhi încetase aşadar să se adreseze acestei măşti. Iar sentimentul că înfrunta, singur, o primejdie uriaşă, îi sporea şi mai mult spaima. La rîndul ei, spaima dădu naştere urii. „Tu însuţi ai avut ideea asta nesăbuită", îi spunea Mokhi în gînd lui Uroz. „Şi iată că acum nici nu-ţi pasă de primejdiile cumplite în care ne-ai vîrît pe mine, şi pe calul ăsta straşnic. Fii blestemat !"

Orele treceau. Soarele îşi urma crugul. Iar stîncile, crestele, colţii şi strîmtorile întortocheate, asemănătoare unor menghine strîmbe, rămîneau la fel de haotice.

Trecură printr-un tunel lung şi negru, în care le fu dat să audă bolboroseala demonilor care bîntuie prin măruntaiele munţilor.

Trecură apoi sub un povîrniş atît de abrupt şi atît de greu de urcat, încît Mokhi fu nevoit să-l despovăreze

pe Jehol, lăsînd să se piardă pe potecile suite la întîmplare unelte, haine, pături, merinde.

Către asfinţit ajunseră la o zănoagă, de unde zăriră, în sfîrşit, o vale, dar drumul ce cobora într-acolo era atît de îngust, încît, mergînd pe serpentinele sale, Mokhi trebui să-şi ţină deseori pleoapele închise, ca să nu cedeze ispitei abisului, pe a cărui muche de ferăstrău călca.

*

Cîtă vreme fusese în joc însăşi existenţa lor, nici Uroz, nici Mokhi, nici Jehol nu simţiseră nevoia să bea. Cînd ajunseră la larg, setea începu să-i mistuie. Dintre ei trei, calul era cel mai bine pregătit, prin instinct, să caute apă.

Jehol îşi înălţă capul şi începu să şi-l răsucească, foarte încet. Nările şi buzele lui acoperite de o spumă gălbuie, uscată, se mişcau, adulmecau, gustau parcă adierea serii. Uroz şi Mokhi aşteptau hotărîrea animalului cu un soi de smerenie. Jehol necheză deodată şi se urni la trap. Mokhi trebui să alerge ca să-l ajungă din urmă. Fiece zdruncinătură avea un ecou dureros în trupul zdrobit al lui Uroz. Fiece călcătură smulgea un horcăit gîtlejului lui Mokhi, atît de uscat de sete, încît nici saliva nu mai trecea prin el. Dar amîndoi nu păreau să simtă nimic. Aveau sentimentul că aud, sub murmurul vîntului în tufişuri, un alt murmur aproape la fel ca celălalt, dar minunat de armonios. Nu mai era doar un foşnet de frunze şi de crengi. Era însuşi graiul de taină al apei, învăluitor şi pătrunzător.

Deveni rînd pe rînd cîntec, tunet, bubuit, de o frumuseţe fără seamăn. În sfîrşit, zăriră cascada, într-o scobitură a stîncii. Gura ei se afla foarte sus, la jumătatea drumului dintre temelia şi culmea povîrnişului. Soarele în asfinţit o lumina încă, iar razele lui preschimbau izvorul, ţîşnit din măruntaiele munţilor, într-o fiertură roşie-aurie. Apoi, dintr-un salt, şuvoiul strălucitor trecea în zona de umbră, împingea stînca într-o imensă tălăzuire neagră, se aduna iarăşi într-un hău săpat de-a lungul veacurilor şi ţîşnea din nou, pentru a se prăvăli într-o prăpastie mai puţin adîncă, de unde cădea apoi din bazin în bazin, pînă cînd ajungea să curgă în vale, repede,

însă egal și înțelept. Ultimul dintre aceste bazine naturale se afla aproape la nivelul solului.

Abia își plecă Mokhi capul (armăsarul făcuse, cel dintîi, acest gest), că apa rece ca gheața îi și umplu gura. Nu mai simți nimic altceva decît o fericire de plantă, copleșită deodată de ploaie, după o nesfîrșită secetă. Abia dacă simți șfichiul cravașei pe ceafă. Un nou plesnet îi sfîșie urechea. Se ridică, fără să priceapă.

Uroz stătea în fața lui, ridicat în scară, în vreme ce Jehol continua să bea. Masca de culoarea cenușii, ochii arzători în găvanele lor adînci și buzele livide, pecetluite de o salivă uscată, îl înspăimîntară pe *seiz* mai mult decît cravașa ce-i șuiera deasupra capului. Își scoase de la brîu, pe dibuite printr-o pîclă sîngerie, pielea de țap croită în chip de burduf, o scufundă în apă, și o depuse apoi pe șa, plină vîrf și strălucitoare. Uroz sorbi foarte încet, picătură cu picătură. Voia parcă să-i dea o lecție lui Mokhi. De fapt, îi venea greu să aplece burduful spre gura lui.

Deodată, vîntul se făcu rece. Doar o scurtă rafală, dar dinspre tufișuri, dinspre ierburi și dinspre bazinul întunecos se stîrni un zvon trist și tainic. Zvonul pe care-l stîrnește vîntul ce aduce noaptea. Vulturi se ridicau bătînd din aripile lor mari spre piscul, pe care soarele nu-l mai învăluia ; izvorul cascadei nu mai era decît o gaură neagră în coasta muntelui. Mokhi îi urmări cu privirea pe acești răpitori care se întorceau la cuiburile lor, și se gîndi că el și Uroz aveau să înfrunte lungile ceasuri de pîn-a doua zi, în această vale înaltă, întunecată și înghețată, fără pic de hrană și fără nici o pătură. Lucrurile lor se pierduseră în hău, cînd le scoseseră de pe cal ca să-l ușureze. Acum, între ei și suflarea nopții nu mai era nici un scut.

— Ce-ai să faci dac-o să deger ? întrebă deodată Uroz.

— Nimic, răspunse Mokhi.

— Din pricină că mă urăști de moarte, sau ca să moștenești calul ?

— Din amîndouă pricinile.

În ciuda oboselii sale, Uroz avu o clipă de bucurie : îl adusese pe Mokhi acolo unde voise.

— Foarte bine, îi spuse. Să mergem.

Trebuia să înainteze, pentru că durerea devenise insuportabilă. Proptelele ce-i legau piciorul rupt se desfă-

cuseră de multă vreme. Muchiile osului fracturat îi sfîșiau îi ardeau carnea. Din rana asta vie izvorau șuvoaie fierbinți ce-i potopeau mușchii, viscerele, încheieturile. Glezna și rotula îl dureau atît de cumplit, încît refuzau să atingă coapsa lui Jehol. Și ce mai rămîne dintr-un călăreț lipsit de genunchi ? Totul se clătina și se învîrtea în jurul lui : peretele întunecat al tufișurilor, urechile armăsarului, o siluetă de care nu mai era sigur că-i a lui Mokhi. Iar cînd calul îl zdruncina mai tare, capul lui Uroz era săltat în sus, spre cerul ce se legăna, abătînd asupră-i primele stele. Ca niște pietre de foc. Iar febra își suna inelele în timpanele lui, asurzindu-l.

Simțea, însă, cu o ascuțime pe care n-o cunoscuse niciodată, mirosurile acestei lumi, interzise celorlalte simțuri ale sale. Efluviile ierburilor, ale apei, ale scoarțelor de copaci, răzbeau pînă la el de departe, și în nuanțele lor cele mai subtile, deosebea pînă și aroma pietroasă pe care vîntul o smulgea munților. Astfel mergea Uroz, treaz numai pentru miresmele văii.

Deodată își înălță fruntea deasupra urechilor lui Jehol și-și scufundă fața în efluviile umbrei. Din adîncurile beznei luneca spre el o mireasmă care nu era a plantelor, a rîului, a stîncii. Gîndi cu glas tare :

— De unde vine fumul acesta ?

Mokhi îl opri brusc pe Jehol. Cum ?... Fum... foc... oameni...

— Ce spui ? ce spui ? strigă el.

Uroz nu-l auzi. Oprirea bruscă îl făcuse să se clatine. „Aiurează", își spuse Mokhi și porni din nou la drum. Uroz se ținea în șa, fără să știe ; își pierduse cunoștința. Cînd își veni puțin în fire, mirosul de fum devenise și mai puternic. Îi învăluia trupul, ogoindu-l parcă. Deschise ochii. Nu mai simțea nici o amețeală. Durerea se potolise.

— Unde-i iurta ? întrebă el.

— Despre care iurtă vorbești ?

— Iurta de unde vine fumul, dobitocule ! mîrîi Uroz.

— Fumul... a, da, fumul, șopti Mokhi. Fumul sărmanei tale minți, fumul...

Încetă să murmure și chiar să cugete. Adulmecase și el o mireasmă, ce-l făcea să uite de toate celelalte, o mireasmă ce nu era nici a apei, nici a fierului, nici a

copacului, o mireasmă grea, aproape palpabilă, de fum des, îmbibat de seu de oaie, unsuros ca tămîia. Mokhi îl împinse pe Jehol la trap.

— Repede, repede la iurtă ! bîigui Uroz.

În frigul ce-i pătrundea pînă-n măduva oaselor, în singurătatea în care-l închidea suferința, mirosul lemnului ars și al bucatelor puse pe foc îi evoca imagini neasemuit de frumoase. Un foc mare... un samovar de aramă... pereți... un acoperiș țuguiat... scoarțe, covoare și perini bogat colorate pe podea, și pe *cearpai*...

Și *ceapane*, și cravașe... Și fețe cunoscute, pașnice, prietenoase... Așa era iurta de stepă, largă la temelie și ascuțită în creștet, făcută din trestie și pîslă, în care își începuse viața Uroz. Și cum nu mai avea sentimentul timpului și al spațiului, către ea îl mînau spiralele febrei. Iar zdruncinăturile șeii erau pentru el ca mișcările leagănului.

— Iată-ne, am ajuns ! exclamă Mokhi.

Uroz deschise ochii, îi închise la loc și-i mai deschise o dată. În zadar. Unde era cercul magic ? Refugiul de altădată ? Ce rost avea acest foc sărac și frumos, hrănit cu vreascuri ? Aceste bucăți de pînză neagră, murdare, înșelate aiurea și găurite ? Aceste fețe jalnice ? Aceste straie zdrențuite ?

Un bărbat lung și sfrijit și o femeie trupeșă veniră să se ploconească adînc în fața celor doi drumeți.

— Fiți bineveniți, să vă simțiți ca acasă în sărmana noastră tabără, spuseră într-un glas bărbatul și femeia.

Slugărnicia lor era atît de scîrboasă, încît îl făcu pe Uroz să-și vină în sfîrșit în fire. Iurtele de stepă nu prindeau rădăcini în văile înalte ale Hinducușului. Iar el nu-și încredința oboseala și suferința unei familii de călăreți nobili, ci unor oameni de un soi și mai rău decît cel al *djatilor* : nomazii. Aceștia trăiau din furtișaguri și din cerșit. Se tocmeau ca lucrători sezonieri, pe un preț de nimic. Disprețul ce-i însoțea pretutindeni nu se datora mizerici lor. O sărăcie mîndră obligă la respect. La oamenii aceștia, teama nimicise onoarea și rușinea. Ar fi fost gata de orice ticăloșie pentru cîțiva gologani.

Femeia trupeșă și bărbatul cu brațe de paing stăteau cu capetele plecate în fața lui Jehol. Pe măsură ce, în

umbra brăzdată de reflexele focului, ieșea la iveală frumusețea armăsarului, cei doi își plecau fruntea și-și îndoiau și mai mult spinarea.

— Îngăduie, stăpîne bogat și nobil, îngăduie-i lui Smagul, căpetenia familiei, și mie. Uliana, soața lui, să te servească în astă-seară ! strigă femeia, cu o grabă servilă.

Iar soțul ei șopti, aproape imperceptibil :

— Bine-a zis Uliana.

Uliana la stînga și Smagul la dreapta, îl apucară de frîu pe Jehol pentru a-l face să străbată cu fală cei cîțiva pași ce-l despărțeau de adăpostul de pînză. În prag, o liotă de nomazi — bărbați, femei și copii — se repeziră să-i arate călătorului respectul cuvenit. Unii se ploconeau pînă la pămînt, alții își îndoiau genunchii, alții îi căutau mîinile, sau scările, ca să le sărute.

— Înapoi ! Intrați înăuntru ! strigă Uliana.

Membrii jalnicului trib se retraseră în grabă pînă-n mijlocul cortului și se ghemuiră acolo. Uroz îi văzu atunci așa cum erau. O clipă, privirea lui, ca aceea a unui vizionar, avu puterea de a străbate prin întunericul serii și le descoperi resorturile ascunse sub masca trăsăturilor și sub vălul pielii. Zdrențele slinoase ale acestor bărbați și femei, vîrsta și starea trupurilor lor și chiar expresia ochilor lor, nu erau nicidecum în cauză... Lui Uroz i se părea că vede cum în adîncurile acestor ființe se mișcă frica, lăcomia, supunerea, vicleșugul, minciuna și nerușinarea. Pînă și copiii le vădeau, sub zîmbetul lor duios și plîngăreț.

„Așa se nasc : lași și stricați", își spuse Uroz. „Libertatea, care se simte ca la ea acasă sub cerul corturilor, lipsește din acest cort, iar mizeria e aici ticăloșie".

Ghemuiți pe pămîntul gol și biciuiți de vîntul nopții ce pătrundea prin găurile cortului, patru bărbați cărunți și cinci femei ceva mai tinere aținteau asupra lui Uroz o privire în care se citea o ciudată și aprigă dorință de supunere.

„Sclavii aceștia se oferă, fără să știe măcar ce așteaptă de la mine", își spuse Uroz. „Slugărnicia lor e cea mai groaznică : își ajunge sie-și."

Își aminti de vedenia lui, de iurta și de călăreții din stepă... Se simți din nou apăsat de o oboseală atît de grea, încît fu gata să i se abandoneze, încă o dată.

Auzi atunci glasul Ulianei :

— Reazemă-te de umărul meu, stăpîne, ca să cobori de pe cal și să intri la noi.

Vocea ei, cu inflexiuni tandre, îl făcu pe Uroz să tresară, ca atins de o mîngîiere lubrică. Se uită la fața ei neruşinată, buhăită, boită cu sulimanuri ieftine, și atunci mîndria îi dădu puterea de a vorbi sus și tare :

— Vreau să-mi petrec noaptea afară. *Seizul* meu va avea grijă de tot. Voi plăti bine.

Și pornind călare pe Jehol în jurul cortului, se opri în spatele acestuia, lîngă un fel de țarc în care tremurau cîțiva măgăruși.

O lucoare palidă, fumurie, lumina pietrele și mărăcinii din preajmă. Zări vag silueta lui Mokhi în spatele unei făclii făcute din paie împletite și muiate în seu de oaie.

— Pămîntul e prea înghețat ca să poți descăleca, îi spuse *seizul*. În cîteva clipe o să căpătăm tot ce ne trebuie. Are grijă Uliana — ea poruncește aici.

Se iviră două femei, ținînd în brațe, cu mare greutate, *ceapane, pușlile*, pături și covoare. Toate, în zdrențe. Uliana venea în urma celor două femei.

— Am luat de pe ai mei tot ce aveau, dar au fost bucuroși să te slujească, stăpîne ! strigă ea.

Deși zdrențuite, țoalele astea alcătuiau, puse una peste alta, un înveliș gros. Mokhi îl vîrî pe Uroz în acest culcuș. Femeile se întoarseră cu un maldăr de crengi și cu tăciuni luați din focul de tabără. Aprinseră apoi un foc, ale cărui vîlvătăi aproape că-i lingeau obrajii. Un ceainic aburind și un blid de orez gătit cu multă grăsime fură așezate la îndemînă.

— Pace ție, îi spuse Uliana.

În ciuda sulimanurilor, fața ei păru atunci simplă și generoasă. Se grăbi, însă, să adauge :

— Din porunca ta, stăpîne, numai din porunca ta, i-am dat *seizului* socoteala.

Uroz își scoase de la brîu un pumn de bancnote. Uliana le luă în palma ei grasă, le pipăi, rîzînd cu voluptate, apoi plecă împreună cu celelalte două femei.

Uroz nu izbutea să-şi astîmpere setea cu ceaiul negru care-i ardea buzele. Mokhi înfulecă tot orezul, pînă la ultimul bob. Pe tăcute.

Jehol, care era legat lîngă Uroz, necheză. Nomazii n-aveau nimic pentru el. Mokhi se apropie şi-i mîngîie coama. Îşi aminti că, în timpul *kantarului*, caii cei mai pregătiţi pentru jocul de *buzkaşi* nu mîncau nimic zile întregi. Dar asta se întîmpla în anotimpul căldurilor mari... Cu degetele pierdute în coama armăsarului, visă la stepa toropită de un soare ce scotea din pelinuri o tămîie amară.

Mormanul de zdrenţe apăsa oasele zdrobite ale lui Uroz. Durerea sporea de la o clipă la alta. Tocmai se pregătea să-l îndemne pe Mokhi să-i scoată piciorul afară din culcuş, cînd văzu deasupra lui un cap. Un cap cu părul lung, împletit în cosiţe. Neputînd răbda ca o femeie — şi încă o femeie de soiul ăsta ! — să-i domine trupul vlăguit şi neputincios, Uroz respinse cu brutalitate faţa ce se apropiase de el.

— Cine eşti ? Şi ce vrei ? întrebă el, tăios.

— Numele meu e Zere, răspunse femeia. Eu am cărat aici focul, păturile, mîncarea.

Vocea era joasă, dar limpede, parcă deprinsă a vorbi într-ascuns.

— N-am nevoie de nimic, zise Uroz.

Mokhi venise mai aproape, aşa că Uroz adăugă :

— Am un *seiz*.

— El nu poate face nimic pentru piciorul tău, care e foarte bolnav, stărui Zere. Eu am învăţat de la maică-mea, care ştia de la mama ei, să folosesc ierburile de leac, iar degetele mele se pricep să facă alifii, balsamuri şi prafuri.

— Uliana te-a trimis aici, nu-i aşa ? spuse Uroz cu scîrbă. E lacomă de bani !

— Îţi jur că Uliana nici nu ştie c-am ieşit din cort. Ca să ies, am aşteptat să adoarmă toţi ceilalţi.

Deşi catifelată, vocea femeii avea un ton ciudat de poruncitor.

— Înţeleg, zise Uroz. Ai dori să te plătesc pe ascuns.

— Oricîţi bani mi-ai oferi, nu-i voi primi, şopti Zere, pe acelaşi ton hotărît. Am venit aici...

Deodată se lăsă în genunchi, atingînd cu părul ei mîna *seizului,* care se afla în spatele ei.

— ...am venit doar pentru a-ți îngriji rana, stăpîne.

Și pînă să apuce Uroz să deschidă gura, Zere dădu în lături maldărul de zdrențe și dezgoli piciorul bolnav. Uroz suferi mai mult ca oricînd. Nu îngăduise nimănui pînă atunci să se ocupe de suferința lui. Iar femeia asta îl silea, pe neașteptate...

Zere își dădu capul pe spate pentru a-i spune ceva lui Mokhi, iar părul ei îi atinse din nou mîna — de data asta mai apăsat.

— Vrednice *seiz,* adu ceainicul, îi șopti Zere.

Ochii ei aveau o strălucire stranie în lumina tulbure a focului de vreascuri, iar Mokhi simți un soi de amețeală privindu-le, de sus, apa adîncă și scînteietoare. Pentru a-și redobîndi libertatea de mișcare și pentru a împlini porunca femeii, trebui să aștepte ca ea să-și plece din nou capul.

Ceainicul era gol. Îl întoarse cu fundul în sus și, scoțînd frunzulițele lipicioase, făcu din ele un fel de tampoane.

— Și acum, îi spuse ea lui Mokhi, fii bun și aprinde torța.

Cînd flacăra fumegîndă cu iz de funingine lumină plaga, Zere își apropie fața de ea pentru a-i mirosi mai bine duhoarea.

— E timpul, da, e timpul ! murmură ea.

Și începu să tamponeze pielea cu frunzulițele de ceai. Degetele ei erau ușoare și foarte dibace. Uroz nu-și putu stăpîni zvîcnirea dureroasă a mușchilor.

— Te doare prea tare, stăpîne ? șopti ea, oprindu-se.

Uroz se ridică puțin în coate și o privi țintă. Zere rămase înmărmurită de expresia aspră a acestor ochi mistuiți de febră. Cunoștea bine spaima, invidia, supunerea, șiretenia și chiar mînia. Dar trufia nu era lucru obișnuit în lumea ei.

— Cine-ți dă dreptul să mă descoși ? întrebă Uroz.

Răsuflarea lui era încărcată de atîta scîrbă, iar buzele-i cenușii erau strînse atît de disprețuitor, încît Zere află și de existența acestui sentiment, pe care de asemenea îl

ignorase. Un sentiment mai greu de suportat decît insultele şi loviturile, cu care era obişnuită. Căci, deşi umilă din născare, descoperea abia acum umilinţa, din pricina lui Uroz. În aceeaşi clipă, simţi pentru el o ură pe care nimeni nu i-o inspirase pînă atunci, în asemenea grad. Degetele ei îşi începură însă lucrarea cu aceeaşi dibăcie şi aceeaşi blîndeţe.

Durerea descreşte. Puroiul din rană se scurgea cu încetul. După ce stoarse şi ultimii stropi de puroi, Zere îşi scoase de la sîn patru săculeţe de pînză şi le întinse deasupra torţei pe care-o ţinea Mokhi. Fiecc săculeţ era cusut cu o aţă de altă culoare. Zere îşi vîrî la sîn trei şi-l deschise pe cel pe care era brodat un cerculeţ albastru. Săculeţul acesta cuprindea un fel de unsoare negricioasă. Un puternic miros de scoarţă mucegăită ajunse în nările lui Uroz. Nu catadicsi însă să-şi mişte capul, şi nici măcar să-şi întoarcă ochii, aţintiţi asupra cerului înstelat. Femeia asta, cu leacurile ei, nu era decît o unealtă, o unealtă atît de josnică, încît nici nu merita să fie luată în seamă.

— Nu mai am nevoie de lumină, îi şopti Zere lui Mokhi.

Torţa ce-l lumina pe Uroz se stinse. Simţi cum în trup i se răspîndeşte o căldură plăcută. O atribui întunericului care se înstăpînise din nou. Dar liniştea asta deveni din ce în ce mai adîncă, mai intensă, mai puternică. Uroz se simţi atunci ciudat de descumpănit, ca şi cum o parte din el, o parte indispensabilă echilibrului său, îl abandona. Încetase să sufere. Era ceva de necrezut. Îşi duse instinctiv mîna la piciorul rupt. Era la locul lui, însă uns cu o alifie lipicioasă !

„Ierburile lui Zere, îşi spuse. Aşadar, n-a mînţit".

Privirea lui se îndreptă spre femeia asta, atît de pricepută. Pînă atunci, nu acordase nici o atenţie trăsăturilor ei. Focul de tabără îi scotea în relief — pe o faţă pe care vîrsta, soarele, praful şi oboseala încă nu o veştejiseră — pomeţii ascuţiţi, ochii mari şi negri, cu gene lungi, pielea tuciurie.

„Neruşinată împerecnere", îşi spuse Uroz. „Sîngele uzbec se amestecă în ea cu cel *paştu*, cu cel indian, cu sîngele multor seminţii. Dar nu-i de mirare ! În familiile

astea, soții și tații își vînd nevestele și fiicele pentru cîțiva *afgani*, oferiți de primul venit."

Astfel gîndea Uroz, mulțumit totuși în sinea lui: nu de alta, dar n-ar fi vrut să-i rămînă îndatorat acestei femei. Se simțea eliberat de orice recunoștință față de ea, tocmai din pricină c-o știa atît de spurcată. N-avea dreptul să-i acorde un sentiment nobil. Un asemenea sentiment s-ar fi pîngărit dac-ar fi fost inspirat de Zere.

„O s-o plătesc cu bani grei. Asta e tot ce-și dorește, de fapt."

Fu ultimul gînd pe care catadicsi să-l închine oamenilor și lucrurilor din jur. Nimic din afară nu-l mai putea atinge. Prea se simțea fericit în adîncul ființei sale. Avea senzația că peste el se închide învelișul miraculos al unui trup care nu mai suferă.

Deodată Zere își ridică mîinile și le lăsă cîteva clipe deasupra rănii, gata-gata să-și continue lucrarea în caz de nevoie. Nici un mușchi, nici un nerv al lui Uroz nu se mișcă. Femeia își lăsă brațele în jos, cu un oftat adînc. Trupul i se destinse. Mokhi rămăsese nemișcat, în spatele ei. Simți capul și umerii femeii rezemîndu-se pe coapsele și pe genunchii lui. O ciudată și plăcută moliciune îl năpădi brusc. Și un murmur ajunse pînă la el, parcă de foarte departe:

— Nu mai are nevoie de nimic... doarme...

Cu o mișcare iute și sprintenă ca aceea a unui animal, Zere se ridică în picioare, cu fața spre Mokhi. Acesta văzu cît era de scundă. Fruntea ei nu-i ajungea decît pînă la piept. Moliciunea îi spori și mai mult.

— Vino, îi șopti Zere. Mi-e frig...

O urmă dincolo de rugul aprins, în care azvîrli un braț de vreascuri.

*

Pîrîiturile focului, adierile vîntului nocturn, foșnetul copacilor pitici, clipocitul apei — toate aceste zgomote, Uroz le percepea în neștire. Ele nu erau pentru el decît ecoul zvonurilor adînci care-i străbăteau trupul: zvonu-

rile sîngelui, ale răsuflării, ale febrei. Aceste zvonuri erau odihna și fericirea lui.

Cînd se stîrni celălalt zgomot, Uroz nu-l auzi, pentru că nu era acordat la aceste voci tainice. Se simți doar năpădit de o tristețe ciudată. Continua să nu sufere, dar avea senzația că pacea nopții și-a pămîntului îl părăsește. Nu suferea, dar se regăsea pe sine însuși, întins pe un pat de zdrențe. Zgomotul creștea, stînjenindu-le și dominîndu-le pe celelalte, care veneau din cer, din munți, din frunze, din apă și din foc. Tocmai din această pricină, Uroz sfîrși prin a-l auzi. Un gîfîit aspru, egal, parcă smuls din măruntaie de un zbucium voluptuos, se împletea cu un plînset prelung, întretăiat, care, deși omenesc, semăna cu țipătul unor animale în rut.

Uroz îl recunoscu numaidecît.

„Mokhi și Zere", își spuse.

Împerecherea lor îl lăsa indiferent. Un flăcău voinic și o tîrfă... Nimic mai firesc... Profitase el însuși de fetele astea care se dăruiau oricui. Uroz se gîndi o clipă la ele. Nu cunoscuse prea multe — ocaziile erau rare — iar amintirile lui erau cețoase. Întîlniri asemănătoare una cu alta : la un popas întîmplător, într-o tabără sordidă... pe întuneric... plăcerea scurtă și violentă... Scîrba de dinainte și de după... Un chip șters îi apăru în minte... al nevesti-si... Holera o doborîse, chiar în anul cununiei lor cînd era însărcinată. Își aminti că văzuse atunci în asta un semn rău. „Dar m-am înșelat, își spuse. Atunci am cîștigat primul meu *buzkași,* la Mazar."

Dinspre cealaltă parte a focului se auzi un suspin adînc și prelung. S-ar fi zis că o sete mistuitoare fusese în sfîrșit stinsă. Cuplul din spatele rugului amuți. Uroz uită de existența lui Mokhi și a lui Zere. Ceea ce făceau, ceea ce erau, n-avea nici o însemnătate. Acum, zvonurile văii străbăteau iarăși spațiile întunecate, legănîndu-l din nou pe Uroz. Eliberat de gîndul impur, Uroz regăsea în adîncul lui liniștea, libertatea vîntului, a pietrelor, a plantelor.

Dar chiar în clipa cînd se scufunda în sînul lor, fu deșteptat de un glas. Un glas care nu tulbura, totuși, nu știrbea armonia nopții. Un glas simplu, dulce și fluid, un murmur în armonie cu șoaptele pămîntului. Însăși

puritatea lui îl readuse brusc pe Uroz la starea de trezie. Cărei femei îi putea aparține acest glas nevinovat ca acela al unui copil la ieșirea dintr-un vis frumos, acest glas vesel ca al păsărilor, cînd salută zorii ? Și cui i se adresa oare ? Uroz asculta, asculta. La început, nu izbuti să deosebească nici un cuvînt. Apoi vîntul își schimbă direcția și-i aduse în urechi cuvintele...

— Marele meu *seiz,* spunea glasul, doar pentru tine am venit aici... Din clipa cînd te-am zărit lîngă cortul nostru, mi-am jurat să vin...

După o pauză foarte scurtă, glasul continuă, și mai șoptit, dar la fel de limpede :

— Marele meu *seiz,* marele meu *seiz...*

Vîntul își schimbă din nou direcția. Dar Uroz auzise destul, ca să nu se mai îndoiască de ceea ce i se păruse de necrezut : vocea de copil, vocea de izvor era a lui Zere.

„O copilă din flori, cea mai ticăloasă ! își spuse. O tîrfă, venală între toate..."

Nu-și putu urma gîndul, ca și cum o capcană l-ar fi împiedecat. Da, desigur, venală, încă din născare, dar nu în noaptea asta, căci asemenea accente nu puteau fi cumpărate nici cu tot aurul din lume.

„Atunci, ce este ?" se întrebă Uroz.

La adăpostul perdelei de flăcări, vocea lui Zere curgea din nou, proaspătă și tandră. Vîntul continua să-i fure lui Uroz cuvintele fetei, dar nu-i păsa. În sufletul lui, alte cuvinte ritmau ca o muzică vocea ei :

„Acuma, cînd știu
Cît de limpede ești,
Drumul nopții va fi
Un drum de povești.
O, te voi iubi
Cît timp voi trăi,
Beat de dragoste..."

Uroz nu simțise niciodată frumusețea acestui poem de Saadi, învățat în școală. Dar ori de cîte ori trecea călare în fața unei iurte în interiorul căreia zărea o fată, sau ori de cîte ori era poftit la vreo nuntă bogată și se gîndea la mireasă, versurile acestea îi reveneau în minte. Departe

de a-l înduioșa sau de a-l face să viseze, suavele stihuri stîrneau în sufletul lui Uroz dorința pătimașă de a poseda, de a viola, de a le pierde pe aceste nevinovate, pe aceste fecioare cu sînii tari, cu genele tematoare. Și de data asta simți că se aprinde, cu toate că zăcea beteag și zdrobit. Puterea, atîta cîtă îi mai rămăsese, i se strînse, dominatoare în mijlocul trupului. O dori cu patimă pe femeia ascunsă după perdeaua de fum și de foc. Ea nu mai era Zere, era cîntecul purității și al visului, floarea inaccesibilă a poemului. Iar Uroz simțea nevoia s-o strivească, s-o sfîșie, s-o zdrobească. O va chema, o va striga...

Deodată, îi pieri cheful. Gîfîielile, suspinele, gemetele animalice luaseră locul vocii copilărești, vocii de pasăre, de izvor.

„O cățea... o cățea !" își spuse.

Și se scufundă brusc în somn, sau leșină — niciodată n-avea să știe exact, într-atît de zdrobit de oboseală era în clipa aceea.

*

Un deget luminos îi apăsă pleoapele. Discul soarelui se ridica deasupra unui pisc în formă de trident. Prima privire a lui Uroz se îndreptă spre Jehol. Primul său gest fu să-și pipăie testamentul. Alături de el, armăsarul păștea iarba muiată de rouă. Hîrtia se afla la locul ei, sub cămașa lui Uroz.

„Nu mai vreau să dorm așa niciodată, pînă la capătul drumului", își spuse.

Își trecu mîna în lungul piciorului rupt : vraja încă nu se risipise. Îl zări pe Mokhi întins, ca fulgerat, lîngă cenușa focului stins. Era singur. Uroz apucă o pietricică și o aruncă spre el. Micul proiectil nimeri în arcada sprîncenii *seizului,* despicîndu-i-o. Dar Mokhi abia își clinti capul. O altă piatră îl izbi în mijlocul frunții. Se scutură atunci, văzu că-i lumină, își plimbă privirea de jur împrejur și, nezărind pe nimeni, își acoperi fața cu palmele uriașe, ca pentru a și-o apăra, apoi se ridică încetișor.

Cînd fu în picioare, își dezveli fața. Uroz simți că i se taie răsuflarea, de uimire. Fața lui Mokhi i se părea ca nouă. Ochii lui plini de-o siguranță naivă, luminați de o

tandră exaltare, ca şi zîmbetul inconştient al buzelor lui, parcă mai groase acum, îi dădeau un soi de aureolă. „E aproape frumos", îşi spuse Uroz. „Deşi a pierdut prima rugăciune, s-ar zice că abia i s-a împlinit una — cea mai fierbinte dintre toate."

Mokhi făcu un pas spre cortul nomazilor.

— Unde te duci ? îl întrebă Uroz.

— Să caut ceai, îi răspunse Mokhi.

— Nu, plecăm nemaidecît. Am întîrziat şi aşa destul.

— Bine, dar... Trebuie să mai prinzi puteri.

— Atîta cît să-mi ţin oasele, nu-mi trebuie mai mult, zise Uroz.

Mokhi se duse să taie două ramuri groase, din care făcu proptele pentru piciorul rupt.

— Văd că nu te mai doare, îi spuse.

Şi chiar aşa era. Dar lui Uroz îi era scîrbă s-o recunoască în faţa lui Mokhi şi în faţa lui însuşi, din pricina mîinilor care-l îngrijiseră.

— Ai fost vindecat ! exclamă Mokhi. Vindecat de Zere

Seizul închise ochii şi repetă, cu un rîs tandru, uluit :

— Zere... Zere...

Privirea stranie a lui Uroz nu-l tulbură cîtuşi de puţin. Uroz n-avea de unde să ştie. Dormise adînc. Aşa-i spusese Zere... Zere...

Mokhi continua să repete acest nume în clipa cînd Jehol, înşeuat şi înhămat, începu să fornăie, nerăbdător să pornească din nou la drum pentru a-şi încălzi muşchii înţepeniţi de frigul munţilor. Iar Mokhi avu sentimentul că viaţa îşi opreşte curgerea. Abia acum pricepuse că va părăsi tabăra nomazilor. Privirea lui înnebunită căută un obiect, o treabă care să amîne plecarea. Dar în zadar. Nu mai aveau nici un sac, nici o traistă. Îşi aminti că totul fusese înghiţit de prăpastie.

— Ce mai aştepţi ? îi strigă Uroz.

— Ascultă, ascultă, bîigui Mokhi. Nu putem... nu putem pleca aşa... numaidecît...

— De ce nu ?

— Pentru că... pentru că...

Mokhi se ruga, se milogea în sinea lui : „O, Allah, Allah, te rog din tot sufletul şi din tot trupul, dă-mi un motiv ca să mai zăbovesc puţin !"

Găsi acest motiv în însăşi pricina rătăcirii lui.

— Nu crezi, spuse el, că felul cum ai fost îngrijit merită o răsplată ?

— O să plătesc, fii pe pace, zise Uroz. Pentru tot.

Şi adăugă, fără a-l slăbi din ochi pe Mokhi :

— O să plătesc cînd vom trece prin faţa cortului. Hai, dă-mi calul !

— Uite-l, e gata, exclamă *seizul*.

S-o revadă pe Zere, să schimbe cîteva cuvinte cu ea, poate s-o şi mîngîie puţin — numai asta avea importanţă pentru el. Timpul se oprea acolo.

Uliana îi salută pe drumeţi cu o plecăciune adîncă. Era înconjurată de membrii familiei ei. Femeile se ţineau deoparte. Iar Zere nu se afla printre ele.

III

PUNTEA'

Cărarea acoperită de iarbă şerpuia de-a lungul rîului. Era atît de netedă, iar şopotul apei se auzea atît de egal şi de clar, încît pînă şi un orb ar fi putut s-o străbată, fără a se rătăci. Şi de fapt, Mokhi mergea ca un orb, cu ochii larg deschişi. Nu vedea nimic din valea scăldată în lumina proaspătă, aurie, a dimineţii. Încă nu ieşise de la'sînul nopţii. Parfumul lui Zere, gustul pielii ei, căldura răsuflării ei, reflexele jărateculuí în ochii ei, sunetul vocii ei, înlocuiau acum, în sufletul lui Mokhi, plantele şi mireasma lor, adierea vîntului, razele soarelui, rîul şi cîntecul undelor sale.

Deodată, vraja se spulberă.

Era oare cu putinţă ca tocmai el, sărac între săraci, el, care nu se apropiase niciodată de o femeie şi căruia o soartă nenorocită îi interzicea măcar să viziteze o femeie, era oare cu putinţă ca el, ciolănosul şi neîndemînatecul, cu *ceapanul* prea scurt, s-o fi posedat pe femeia aceea minunată şi să fi auzit din gura ei cele mai frumoase cu-

vinte din lume ? Nu. Pesemne că visase aceste cuvinte, aceste imagini. Allah nu-i hărăzise decît un ceas de sminteală fericită. Altminteri, oare Zere n-ar fi venit să-şi ia rămas bun de la dînsul ?

Mokhi îşi duse pumnii la frunte şi se întoarse brusc : voia să se încredinţeze măcar de un lucru — de realitatea cortului nomazilor. Acesta nu se mai vedea. În locul lui rămăsese doar un abur cenuşiu, plutind în văzduh.

Trupul mătăhălos al lui Mokhi ocupa toată cărarea. Jehol se opri lîngă pieptul lui. Privirea lui Uroz se aţinti asupra unei feţe pecetluite de obsesie şi deznădejde.

— E prima femeie pe care-ai avut-o ? îl întrebă.

Sentimentul ce-l însufleţi pe *seiz* nu fu stinghereala, nici uimirea, ci bucuria. Uroz ştia : aşadar visul fusese adevărat.

— Da, prima, prima ! exclamă Mokhi.

— Şi nu te mai gîndeşti decît la tîrfa aia, zise Uroz.

— Zere nu ţi-a cerut nimic pentru îngrijirea pe care ţi-a dat-o, iar după cum ştii prea bine, eu n-am nici un gologan.

În timp ce vorbea astfel, faţa lui teşită, dizgraţioasă, căpătase o frumuseţe şi o nobleţe stranie.

Uroz îl împunse brutal între coaste cu mînerul cravaşei, mîrîind :

— Mergi mai departe ! Destul am vorbit de căţeaua aia !

— Nu înţelegi nimic din lumea asta, Uroz, rosti cu blîndeţe Mokhi.

Se simţea puternic şi sigur de el. Bunătatea soarelui, frumuseţea dimineţii, maiestatea munţilor pătrundeau în el prin ochi, prin nări, prin buze, prin toţi porii. Iar ierburile şi frunzele care purtau în vîrfurile lor ultimele scînteieri de rouă, i se păreau un cîmp de stele.

Mokhi se aplecă, îşi încordă muşchii, îşi strînse umerii şi porni la drum cu paşi mari şi repezi.

Jehol îşi înteţi şi el pasul. Uroz îl lăsă în voia lui. În curînd îl ajunseră din urmă pe *seiz*. Acesta mergea cu fruntea sus, cîntînd. Cînd Uroz i-o luă înainte, Mokhi îi zîmbi.

„Unde a rămas dorinţa lui de a mă vedea mort ?“ se întrebă Uroz.

Cîntecul lui Mokhi se auzea în urma lui. Dar Jehol alerga repede. În curînd nu se mai auzi decît vîntul și murmurul apei.

Un cot al rîului îl sili să se oprească. Uliana îi spusese deslușit : trebuiau să treacă prin locul acesta. Nu se afla altă punte în toată valea. Uroz șovăi. Două bîrne, mai bine zis două trunchiuri negeluite și prost îmbucate, cu scoarța jilavă, coborau într-o pantă destul de abruptă spre malul dimpotrivă, care era mult mai scund. Uroz se întoarse. Mokhi nu se zărea.

„Voi avea oare mereu nevoie de o dădacă ?“ își spuse Uroz și-l mînă pe Jehol spre puntea îngustă și lunecoasă.

Armăsarul păși în silă pe punte. Încet de tot, își duse piciorul drept din față pe lemnul aspru, îl zgîrie cu copita, apoi și-l așeză. Piciorul stîng făcu la fel. Apoi, picioarele de dinapoi. Dar, după acest prim pas, Jehol se opri. Tremura din toți mușchii. Uroz se gîndi să se-ntoarcă pe malul de unde pornise. Cu neputință. Îngustimea podețului îl împiedica să se întoarcă, iar panta lui înclinată nu-l lăsa să se retragă de-a-ndaratelea. Trebuia să înfrunte primejdia. La urma urmei, rîul avea aici nu numai iuțeala torenților, dar și îngustimea lor.

Uroz nu trebui să-i dea ghes lui Jehol. Armăsarului îi venea din ce în ce mai greu să stea pe loc. Porni singur înainte. Un pas șovăitor, încă unul... Străbătuse deja o jumătate din podeț, cînd Uroz se pomeni azvîrlit într-o latură, cu atîta violență, încît numai instinctul lui de acrobat îl salvă de la cădere. De îndată ce se restabili în șa, văzu dezastrul : copita piciorului drept din spate lunecase pe scoarța umedă și nimerise între cele două trunchiuri, care-i prinseseră ca-ntr-o capcană chișița.

Armăsarul rămase o clipă nemișcat, cu coapsele zguduite de o răsuflare precipitată, cu capul plecat și inert, ca și cum ar fi refuzat să-și creadă ochilor. Apoi, cu un nechezat sălbatec, se cabră și trase cu tot trupul de piciorul captiv. În zadar, însă. Încercă din nou, dar tot degeaba.

Impresionat de această zbatere neputincioasă, Uroz fu cuprins de panică, pentru prima oară în viața lui. Și i se păru că aude un glas, care-i repeta mereu :

„Jehol rănit, schilodit, mutilat, pierdut... rănit... schilodit... mutilat... pierdut..." Îl trezi o smucitură mai puternică decît celelalte. Instinctul moștenit de la cei mai buni călăreți ai stepei îl făcu să ghicească deodată că, de data asta, Jehol era pe punctul de a se desprinde. Încă o fracțiune de secundă, încă un efort violent, și piciorul prins în capcană va fi slobod. Dar Jehol făcuse tot ce-i stătea în putință. Butul i se prăbuși din nou.

„Rușine mie ! își spuse Uroz. Dacă l-aș fi ajutat, în loc să-l apăs ca un butuc, ar fi izbutit !"

Jehol începuse din nou să se zbată. Fiecare din vibrațiile lui pătrundea ca un semnal în mintea lui Uroz. Acesta aștepta vibrația cea mai furioasă, aceea în care puterile calului se încordară la maximum, pentru a se sălta în sus. Dar în această clipă hotărîtoare, se simți lovit, paralizat, în partea stîngă, de la călcîi pînă la umăr, de o durere cu atît mai feroce cu cît uitase de existența ei. Își lăsă piciorul rupt să-i atîrne și se ghemui în șa. Leacul lui Zere îșî sleise vraja.

Jehol nu se mai mișca.

„Îmi dă a înțelege că nu va mai încerca nimic, cu mine în spatele lui", își spuse Uroz.

Iar ura pe care-o simți împotriva lui însuși îi dădu forțele necesare. Lungindu-se pe greabănul calului, își desprinse din scară piciorul sănătos, și-l duse în partea stîngă, apoi se agăță de coama lui Jehol și, cu piciorul bolnav îndoit, se lăsă în jos pînă atinse podețul. Cînd îl atinse, însă, se simți străfulgerat de o durere atît de cumplită, încît, amețit, se-mpiedică, iar singurul picior de care se sprijinea, lunecă. Stînd cu spatele la rîu, mai făcu un salt, pentru a se prăbuși cu fața pe bîrne, sub pîntecul lui Jehol.

Crezu că-și va pierde cunoștința, dar durerea îl ținu treaz.

*

Mokhi sosi curînd după aceea. Uroz nu trebui să-i spună nimic. Se înțeleseră dintr-o privire : întîi Jehol.

Mokhi îngenunche înapoia calului, își vîrî mîinile enorme între cele două trunchiuri și, închizînd ochii și

ținîndu-și răsuflarea, ca și cum n-ar fi vrut să-i scape nimic din puterea adunată în brațele cu mușchii încordați ca niște pîrghii — le dădu la o parte, cu o smucitură scurtă și aprigă. Trunchiurile cedară puțin. Cu ochii injectați, Mokhi mai smuci o dată de ele. Trapa se deschise doar o clipă, atîta cît să poată ieși copita captivă. Nici nu era nevoie de mai mult. Armăsarul era liber.

— Mokhi se strecură pe lîngă Jehol, îl apucă de frîu și-l trase pînă la mal, mergînd de-a-ndaratelea. Se întoarse apoi pentru a-l ridica pe Uroz ; luîndu-l în brațe, îl duse cu grijă, și-l așeză lîngă armăsar.

Îl cercetară apoi pe Jehol, tot fără să schimbe o vorbă — Uroz întins, iar Mokhi în genunchi. Armăsarul își julise pielea deasupra chișiței, frecîndu-și-o de lemn. Rana sîngera puțin. Altă vătămare nu suferise.

Mokhi spălă rana cu multă apă și-o obloji cu ierburi. Apoi, ca și cum ar fi îngrijit același bolnav, strînse proptelele din jurul rănii lui Uroz.

Acesta nu slăbea din ochi podețul. Două bîrne... două bîrne nenorocite... Nu fusese în stare să le treacă. Iar Mokhi avea să le povestească tuturor... Unghiile i se înfipseră în iarbă, în țărînă. Nu, nu putea îngădui una ca asta !

Nu, pe legea Profetului !

— Pune-mă din nou în șa ! îi porunci lui Mokhi.

Seizul nu se supuse numaidecît. Cu brațele bălăbănindu-i-se pe lîngă trup, privea spre malul celălalt, dar își căuta în sine însuși soarele fericirii care, acolo, nu-l părăsise nici o clipă. Nu-i mai rămînea nici o rază din acel soare. Firul de apă tăia în două nu numai valea, ci și viața lui Mokhi. De o parte Zere, iar el de cealaltă parte. Aveau să se mai întîlnească oare vreodată ?

— Ei ? întrebă Uroz.

Mokhi îl sui pe cal și porni pe cărare.

Era o panglică foarte subțire de pămînt pietros, lustruită veacuri în șir de pașii oamenilor și copitele cailor. Ducea drept spre masivul ce închidea zarea, la apus — enormă masă necioplită, fără colți și fără scobituri.

„Nici măcar un copil nu s-ar putea rătăci pe drumul ăsta" la spusese Uliana. „După podeț, un singur drum taie valea de-a curmezișul. Urmează o potecă, una singură,

pe unde se ajunge lesne de cealaltă parte a muntelui. Poteca vă scoate la străvechiul drum al Bamianului... Două zile de umblet, nu mai multe, și ajungeți în orașul acela... Noi ne tot învîrtim prin locurile astea, la fel ca măgărușii care trag apa din puțuri."

Uroz își aminti de aceste cuvinte. Avea încredere în cunoștințele acelei femei voinice. Nu degeaba era stăpîna tribului de nomazi. A doua zi, Bamianul se va ivi în zare... Bamian... Jumătatea drumului.

Jehol îl urma pe Mokhi cu băgare de seamă. Deodată Uroz îl trase de frîu, ca și cum ar fi mers prea repede.

„Jumătatea drumului... Am și făcut jumătate din drum," își spuse. „Dar unde mă aflu oare ?"

Cu spinarea arcuită, cu fruntea plecată, cu genunchii moi, Mokhi mai mult se tîra decît mergea.

„Începuse să mă urască, reușisem, își spuse Uroz. Voia să pună mîna pe armăsar... Crima se cocea frumos în sufletul lui... Dar a venit tîrfa. Nu se mai gîndește decît la ea... Ciinele !... Zdreanța !... Trebuie să iau totul de la început... Dar cum ?"

Între timp, valea își schimbase înfățișarea. Vegetația era de un verde mult mai întunecat decît pe celălalt mal al rîului. Iarba era scurtă și aspră, tufele pipernicite. Și, deși soarele era sus pe cer, cei doi pribegi își strîngeau mai mult *ceapanele* pe trupuri, ca să le ferească de suflarea înghețată a vîntului.

Muntele venea spre ei. Pătrunseră în inima lui printr-un defileu. Era la amiază, ora cînd umbrele mor. La temelia pereților scînteietori nu se zărea nici măcar un tiv de umbră. Totuși Uroz zări o pată cafenie în fața unui pinten stîncos. Nevenindu-i să creadă, își duse mîna streașină la ochii înguști și strălucitori ca ai unui șoim, și văzu că neverosimila umbră era o femeie așezată sub stîncă. Peste o clipă, o recunoscu.

— Tîrfa ! murmură Uroz.

Apoi, cu glas tare :

— Zece !

Mokhi, care mergea cu capul plecat, avu senzația că Uroz îl lovise între umeri, pînă-n inimă. Întoarse spre

el o față căreia trăsăturile încremenite și gura întredeschisă îi dădeau aspectul unei măști.

— Acolo ! îi spuse Uroz.

Seizul o zări și dădu să alerge spre ea, dar Uroz îl apucă de poala *ceapanului*, șoptindu-i :

— Allah mi-e martor că, dacă vei face de rușine onoarea bărbătească, îți voi scoate ochii cu șfichiul cravașei. Ai uitat oare că *ea* trebuie să salute mai întîi ?

Zere veni spre ei și, fără să se uite la Mokhi, se lăsă în genunchi în fața lui Uroz și-i strigă, lipindu-și fruntea de scară :

— Ia-mă, ia-mă și pe mine, stăpîne ! N-ai avut niciodată parte de-o slugă mai smerită, mai tăcută și mai credincioasă ! Nu mă lăsa, te conjur, nu mă lăsa la corturarii aceia ! De cînd mi-a murit soțul, au făcut din mine o roabă. Muncesc pentru ei. Mănînc firimiturile rămase de la masa lor. Bărbații mă trintesc sub ei cînd le vine pofta. Iar femeile mă zgîrie și mă bat fără milă din pricina asta. Îngăduie-mi să te urmez, mărinimosule ! Nu doresc nici o simbrie. Un pumn de orez și o pătură îi sînt de ajuns sărmanei Zere.

Primul gînd al lui Uroz fu s-o alunge pe nerușinata bastardă care îndrăznea să se agațe de el. Nu-l putea duce de nas. Ea se afla acolo, în genunchi, numai de dragul lui Mokhi.

În clipa cînd se pregătea s-o lovească în cap cu călcîiul, Zere își ridică ochii spre el. Atunci soarele, luminîndu-i din plin fața, îi smulse toate artificiile. Sub înfățișarea slugarnică, sub fardul muiat de lacrimile înșelătoare, Uroz descoperi deodată o forță, o lăcomie, o hotărîre ciudate. Aruncă o privire spre Mokhi. Acesta tremura ca un copil, ca un bolnav. Adorația, speranța, spaima i se zugrăveau, rînd pe rînd, în ochi.

Rînjetul de lup, care nu mai apăruse de mult pe fața lui Uroz, îi strînse din nou buzele palide. Zere se sperie și-și lipi din nou fruntea de scară, gemînd :

— Îndurare, stăpîne !

Defileul sălbatec îi repetă în ecou strigătul jalnic. Uroz îl atinse cu cravașa pe Mokhi și-i porunci :

— Mergi mai departe !

Jehol făcu un pas. Metalul scării zgîrie, arşe obrazul femeii, încă îngenuncheată.

— Poţi veni şi tu, îi spuse Uroz.

Zere se ridică şi porni în urma calului.

*

Trecătoarea tăia în linie dreaptă masivul, de la temelie pînă-n creştet. Poteca înfiptă în fundul acestei despicături n-avea pante grele. Drumeţii o străbătură lesne şi repede.

La ieşirea din trecătoare, cei doi pereţi se îmbinau într-o arcadă înaltă de piatră. Cînd Mokhi, Uroz şi Zere trecură prin această poartă monumentală, găsiră un drum. Pe celălalt versant, o *ceaihana* solitară părea suspendată deasupra unui peisaj fără margini. Numai orizontul hotărnicea nesfîrşita succesiune a platourilor pustii, de culoarea lutului ars, şi a văilor verzi, nu prea adînci.

Uroz îl mînă pe Jehol spre *ceaihana.* Mokhi îl legă pe armăsar de una din crengile din care era împletit acoperişul, apoi îl ridică pe Uroz şi-l întinse pe unul dintre *ceaipaiurile* din fundul terasei, în aşa fel încît peretele să-l ferească de vînt, iar acoperişul de soare. Ce n-ar fi făcut el pentru omul care i-o dăduse înapoi pe Zere ? !

Hanul era de o sărăcie de nedescris. Pe paiele rupte şi mucegăite ale culcuşurilor, pe podeaua plină de gropi şi de umflături, lipseau pînă şi acele scoarţe zdrenţuite şi soioase pe care le puteai găsi în cele mai mizere adăposturi. Sub acoperămîntul de frunze uscate se aflau doar trei bătrîni aşezaţi pe pămînt în jurul unei narghilele. Prin culoarea şi prin aspectul ei, pielea lor amintea de coaja lămîilor. Pe feţele pătrate, cu nasul cîrn, ochii erau atît de înguşti, încît păreau, printre celelalte zbîrcituri, o zbîrcitură mai adîncă, în fundul căreia odihneau două lacrimi negre.

„Hazari", îşi spuse Uroz. „Desigur că aici începe ţara lor."

Mokhi se aplecă asupra lui Uroz şi-i şopti :

— E un loc ciudat. Nu văd nici un *bacia.* Înăuntru nu-i nimeni.

Hazarul care se afla cel mai aproape de samovar rosti cu glas tărăgănat :

— Nenorocitul a fugit azi-dimineață în zori, cu o caravană. Voia să vadă lumea.

— Atunci, aș dori să stau de vorbă cu patronul, zise Uroz.

Hazarul se răsuci încetișor pe genunchi și spuse, oftînd :

— Eu sînt patronul.

— Ce aștepți ca să ne servești ? îl întrebă Uroz.

— Ce anume să vă servesc ? Zise omul, scărpinîndu-și glezna. Porcul de cîine m-a părăsit fără să-mi gătească nimic. N-am decît niște plăcinte vechi.

— Dar pentru cal ? întrebă Uroz.

— Măgărușul meu găsește că iarba din pajiștea pe care-o vezi lîngă drum e bună la gust, răspunse patronul.

— Iar ceaiul ? mai întrebă Uroz.

Și înainte ca bătrînul să fi avut răgazul de a-i răspunde, adăugă :

— Te pomenești că măgărușul tău îl găsește deasemenea bun la gust ?

Hazarul rămase o clipă descumpănit, apoi lacrimile negre scăpărară în fundul găvanelor lor, iar gura se deschise într-un rîs mut ce-i dezveli gingiile știrbe.

— Ați auzit ? Ați auzit ? strigă el către tovarășii săi.

Cei doi bătrîni îi și împărtășeau veselia, rîzînd cu toate zbîrciturile lor. Atunci patronul îi spuse lui Uroz :

— Îmi placi, călărețule. Deși ești suferind, folosești batjocura mai degrabă decît mînia.

— Și tu îmi placi, zise Uroz. În ciuda meseriei tale, ești mai degrabă leneș decît zgîrcit.

— Nu-i vina mea, replică hazarul. Pentru cel ce-a fost multă vreme rob, munca nu-i niciodată plăcută. Și se ridică oftînd.

— O să-ți fac un ceai foarte tare, spuse el. Dar într-o ceașcă nu tocmai curată. Cîinele de *bacia* a plecat fără să spele nimic.

Patronul se depărtă cu pași mărunți, cu spinarea frîntă.

„Are pe puțin șaptezeci de ani", își spuse Uroz. „Eram încă un copil cînd emirul Habibullah le-a dăruit liber-

tatea acestor triburi osîndite la robie din pricina răscoalelor lor necurmate."

Uroz scuturâ din cap... Sclavi... coborîtori ai călăreţilor lăsaţi de marele Cinghiz pentru a-şi menţine dominaţia asupra acestor pămînturi.

— N-ai nevoie de mine, îmi pare, îi spuse deodată Mokhi. Pot să-l duc pe Jehol la păşune ?

Vocea *seizului* era joasă şi spăsită.

„Vorbeşti de cal, dar te gîndeşti la tîrfă", îşi spuse Uroz, dar încuviinţă cu un gest.

Mokhi o zări pe Zere în clipa cînd ieşi din umbra acoperişului. Şedea rezemată de peretele care închidea terasa, despărţind-o de cîmpul cu iarbă. Cîrpele de pe ea aveau culoarea şi parcă şi substanţa peretelui de chirpici de care se rezema, şi-i dădea înfăţişarea unui maldăr de zdrenţe uitate în faţa *ceaihanalei*. Văzînd-o atît de aproape, atît de accesibilă, după lungul, prea lungul drum pe care fusese nevoit să-l străbată, fără a îndrăzni măcar s-o privească peste umăr, de teama lui Uroz, care se ridica între ei călare pe Jehol, — rămase împietrit de emoţie. Nici Zere nu se mişca şi nu scotea o vorbă. Patima ce-o împinsese pe drumul lui Uroz şi al lui Mokhi o stăpînea, mai puternică decît oricînd. Îşi simţea pîntecul, întreaga fiinţă, în flăcări. Ce frumos şi puternic era marele *seiz*, alături de armăsarul acesta superb ! Zere avea senzaţia că-l vede pentru prima oară. Sînii îi săltau, însufleţindu-i zdrenţele. Dar întreaga ştiinţă a prefăcătoriei, învăţată de-a lungul unei vieţi trudnice, o ajută să nu se dea în vileag mai mult. „Prudenţă, prudenţă... Răbdare, răbdare..." îşi spunea. „Am mers şi aşa prea departe cu îndrăzneala mea. Acum, trebuie să mă fac acceptată pas cu pas... O mişcare de prisos, mă poate da peste cap. Stăpînul mă urmăreşte cu ochii lui de lup."

Şi astfel, inocenţa bărbatului şi calculul femeii îmbrăcau o iubire, pe care amîndoi o simţeau cu aceeaşi violenţă şi cu aceeaşi neştirbită puritate. Mokhi se apropie de Zere. Fruntea femeii, tăbăcită ca o piele, ajungea abia pînă la genunchii *seizului*. Faţa ascunsă în acest maldăr de zdrenţe îi apăru lui Mokhi şi mai frumoasă decît i se arătase în lumina focului de tabără. Dar la

minunatele bucurii pe care le cunoscuse atunci și pe care le regăsea acum — tandrețe, dorință, admirație, recunoștință — se adăuga un sentiment nou, care-l înfricoșa, și-i făcea rău. Zămislit, hrănit, exaltat de toate celelalte, acest sentiment, care împrumuta dulceața și intensitatea fiecăruia dintre ele le transforma în uneltele unei suferințe insondabile și insuportabile. Iar această suferință avea ciudata putere de a-l lega pe Mokhi de Zere mai mult decît îl legase fericirea cea mai adîncă. Văzînd-o la picioarele lui pe femeia iubită, în genunchi ca o cerșetoare, Mokhi încerca atotputerniia milei asupra aceluia care iubește.

Condiția oamenilor săraci nu-l mirase niciodată pe Mokhi. Existau săraci, cum existau și bogați. Așa era legea firii. Dar faptul că Zere, ghemuită la pămînt, fără ceai, fără pîine, trebuia să aștepte ca Uroz și el însuși să consume toate rezervele *ceaihanalei*, îl făcea pe Mokhi să se revolte împotriva nedreptății oamenilor.

— Ce cauți aici ? îi strigă el.

— Vezi vreun alt loc pentru mine ? îl întrebă Zere, cu multă blîndețe.

Mokhi se bălăbăni înainte și înapoi, ca și cum ar fi fost lovit pe neașteptate și și-ar fi pierdut echilibrul. Ce i-ar fi putut răspunde ? Prin gura lui Zere vorbeau cele mai străvechi și mai sacrosancte obiceiuri. Era o biată femeie. De ultimul rang. O femeie fără bărbat și fără bani. Și fără *ciador*... Putea oare să fie primită într-un local public ? El însuși, Mokhi, ar fi rămas uimit, indignat, dac-ar fi văzut o asemenea femeie într-un asemenea loc. Atunci, era oare drept, era oare bine ca Zere să stea afară, ca o cățea însetată și flămîndă, în vreme ce ei, bărbații... Nu, nu era drept, în cazul lui Zere... Dar de ce numai în cazul ei ? Mokhi zări, înapoia aceleia pe care-o iubea, șirul nesfîrșit al surorilor ei dezmoștenite, și se simți vinovat de un păcat despre care nu știa nimic altceva decît că jumătate din neamul omenesc îi căzuse victimă.

Punîndu-și mîna tremurătoare pe șuvițele lui Zere, îi șopti la ureche :

— Mă întorc, îți jur pe Allah ! Mă întorc îndată...

Uroz n-avea încă în fața lui tava cu ceai. Totuși nu părea să-și fi pierdut răbdarea. Mokhi se așeză pe vine lîngă *cearpai*.

— Iarba e chiar așa de bună pentru Jehol cum se laudă patronul ? îl întrebă Uroz.

— Și mai bună, răspunse Mokhi, deși nici măcar nu văzuse iarba.

— Atunci, totul e-n ordine, zise Uroz.

— Nu, nu totul ! exclamă *seizul*.

Și, apropiindu-și fața de-a lui Uroz, îi vorbi cu un glas șoptit, gîtuit, precipitat :

— Am văzut-o pe Zere... afară... A pornit înaintea noastră, în zori... N-are nimic de mîncat, de băut... Trebuie s-o ajutăm.

— Ce propui ? îl întrebă Uroz pe un ton blajin, cu ochii pe jumătate închiși.

— Sînt gata să...

— Să-i duci mîncare și băutură, îi tăie vorba Uroz, fără a-și schimba tonul. Știu... Dar mai degrabă te-aș ucide. Nerușinarea unui *seiz* îl face de ocară pe stăpînul lui.

— Îngăduie-i să vină aici, murmură Mokhi.

Privirea lui Uroz era ca un fir strălucitor. Glasul lui deveni și mai prietenos cînd spuse :

— Aici ? Aici ? Zău ?... Chiar dac-aș putea să-i silesc pe patron și pe oaspeții lui să rabde o asemenea infamie, cine-ar primi să servească o muiere ca asta ? Nici un *bacia*, fie el cît de milos, n-ar primi. De altfel, aici nu-i nici un *bacia*.

Torsul lui Mokhi se lăsă pe picioarele-i îndoite, iar ceafa îi căzu între umeri. Îi făgăduise lui Zere să se întoarcă la ea. Dar cum ? Cu mîinile goale ?

Uroz îl privea cu un soi de voluptate, printre genele lui aproape lipite de pleoape. Matahala asta, pînă mai ieri inertă și nevolnică, devenise deodată atît de simțitoare !

— Scoală-te, dobitocule, îi porunci Uroz. Și du-te de caut-o.

— Bine, dar... păi... parcă-ai zis că...

— Am zis că o slujnică n-are dreptul să fie servită, îl întrerupse Uroz. Dar ea poate, şi trebuie să servească. Spune-i asta.

Ca să meargă mai repede, Mokhi sări peste peretele despărţitor.

Din prag, patronul îl întrebă pe Uroz :

— E adevărat oare că femeia asta se află aici pentru a te îngriji ?

— E adevărat, răspunse Uroz.

— Dacă toţi călătorii ar face la fel, locul acesta ar fi un prag al raiului Profetului ! exclamă patronul. Apoi, după o clipă de gîndire : O slujnică bună face cît toţi afurisiţii de *bacia* din lume. Îmi amintesc că, pe vremea cînd neamul meu a fost slobozit, mulţi stăpîni şi-au cununat feciorii cu nişte sclave ştirbe, ca să le poată opri în casele lor.

Bătrînul merse să se aşeze din nou lîngă prietenii săi. Fumau toţi în tăcere. Din fundul încăperii se auzea clinchet de cești şi de farfurii.

Deodată se ivi Zere, cu o tavă grea, dar pe care părea s-o ţină foarte uşor.

— Ce curat e totul ! zise unul dintre hazari.

— Ceaiul aromeşte frumos, spuse un altul.

— A încălzit şi a muiat piinea veche ! exclamă al treilea.

Mokhi aproba din cap zîmbind în neştire, fericit.

Zere îl servi pe Uroz. Acesta nu se atinse de mîncare : îi provoca greaţă. Mokhi luă doar o plăcintă, deşi era flămînd.

„Îi lasă totul tîrfei, îşi spuse Uroz. Dacă nu iau măsuri, o s-ajungă să facă din el o muiere !“

Uroz îi făcu semn femeii să-i umple ceaşca goală şi-i spuse lui Mokhi :

— Jehol înţepeneşte umblînd numai la pas. Înviorează-i picioarele !

— Cum ? Chiar vrei... acolo, sub ochii tuturor ? exclamă *seizul*.

Spusese „sub ochii tuturor“, dar nu se gîndea decît la Zere.

— Du-te ! îi porunci Uroz.

Mokhi alergă spre Jehol, care păștea, înșeuat, și, agățîndu-se de greabănul lui, încălecă fără să se sprijine în scări.

Cei de pe terasă, care-l priveau, avură atunci senzația că-l văd transformîndu-se, sub ochii lor, într-un alt om. Acest trup mătăhălos nu mai avea într-adevăr pic de stîngăcie sau stîngherealâ. Cu o grație cît se poate de firească Mokhi devenise dintr-o dată stăpîn pe forța și pe statura lui masivă. Brațele prea lungi, mîinile prea late, încheieturile prea grele, picioarele prea masive, își găsiseră brusc echilibrul și demnitatea. Umerii nu mai erau lăsați. În mijlocul lor, capul se ținea drept și liber. Iar în locul obișnuitei expresii copilărești, o expresie nouă, viguroasă vădea semnele unei experiențe lucide, ca și cum o mască de adult i s-ar fi așezat înainte de vreme pe față.

Mokhi smuci scurt și cu putere de zăbală. Jehol se cabră cît era de lung. Deși nu se sprijinea în scări, *seizul* nu aluneca nici c-un centimetru, ținîndu-se pe coapsele strînse ca-ntr-o menghină de picioarele și genunchii lui. Capul lui și capul armăsarului se înălțau unul lîngă altul, iar vîntul munților făcea să fluture în aceeași mișcare turbanul și coama ca o flacără. Pe terasă, cei trei bătrîni, ciuciți în jurul narghilelei, stăteau cu gura căscată. Ei, care nu cunoșteau alte animale de călărit decît măgarii sau mîrțoagele, aveau senzația că văd, în cal și călăreț, o singură ființă miraculoasă.

Mokhi îl ținu pe Jehol cabrat pînă cînd acesta începu să-și piardă echilibrul. Picioarele dinainte băteau aerul cu mișcări violente, dezordonate. Genunchii îi tremurau tot mai tare. *Seizul* nu-i îngăduia încă să atingă pămîntul. S-ar fi zis că încearcă să-l țină în veci avîntat spre cer pe acest monstru cu două capete. Punea totul în joc — forță, dibăcie, experiență, instinct — pentru a corecta, a compensa mișcările dezordonate ale lui Jehol. Azvîrlit înapoi, se agăța de zăbală și trăgea fără milă cînd armăsarul se apleca spre pămînt, iar cînd amenința să-l răstoarne, se lăsa cu toată greutatea trupului lui pe greabănul lui Jehol.

Deodată, îi dădu frîu liber și, desfăcîndu-și genunchii, îl lăsă să alerge. Dintr-un singur salt, Jehol porni în

galop. Pajiştea era prea strîmtă, prea mică pentru o asemenea galopadă. Peste cîteva clipe, armăsarul putea să ajungă la *ceaihana*. Bătrînii îşi îngropară feţele în palme. Cu pieptul tras înapoi, cu ochii încremeniţi, mari cît cepele, cu gura deschisă peste un strigăt interior abia reţinut, Zere îşi spunea : „O să se omoare... o să se omoare..."

Uroz nu era stăpînit de nici o spaimă. Ştia ce punea la cale *seizul*. Într-adevăr, cînd ajunse la un pas de perete, Mokhi se lipi de spinarea lui Jehol şi-l împinse cu genunchii, cu pieptul, cu pumnii, făcîndu-l să lunece, să zboare de-a lungul faţadei. Tropotul făcu să se cutremure terasa. Mokhi ajunsese deja în partea cealaltă, apoi, mînîndu-şi armăsarul prin iarbă, se întoarse în galop.

Uroz nu mai stătea rezemat de perete. Aplecat peste *cearpai*, vedea — prin cămaşa zdrenţuită a *seizului* — pieptul lui lat, bombat, brăzdat de muşchi superbi. Şi avea sentimentul că se află înlăuntrul acestui piept, într-atît de bine prevăzuse, înţelesese şi împărtăşise fiece reflex al lui Mokhi. În clipa aceea, Mokhi era pentru Uroz ca un geamăn : un călăreţ adevărat.

Deodată auzi lîngă el o voce care-i şoptea :

— Pe calul lui, arată ca un prinţ.

Uroz îşi întoarse faţa spre Zere şi-şi veni în fire. Vocea asta plină de admiraţie, faţa asta uluită... Obţinuse mai mult decît nădăjduise. Femeia aceasta atît de prefăcută nu se mai putea stăpîni. Ea nu-l va uita niciodată pe Mokhi călare pe Jehol. Calul *lui*, spusese ea. Calul *lui*...

Uroz îi făcu semn *seizului* să descalece. Mokhi se supuse. *Ceapanul* lui păru din nou prea strîmt pe el.

— Plecăm, zise Uroz către patronul *ceaihanalei*.

— Spre seară, vei găsi un caravanserai bun, răspunse patronul. Acolo te vei simţi straşnic.

Uroz ceru socoteala.

— Nu-i nici o socoteală, zise bătrînul hazar. Îţi datorez mult mai mult pentru ceea ce ne-ai oferit.

Uroz ar fi vrut să stăruie, dar bătrînul rosti cu blîndeţe :

— Lasă-i săracului singura lui bogăţie.

Cînd călătorii — Mokhi în frunte, Uroz călare pe Jehol, în mijloc, iar Zere la urmă — porniră pe drumul

Bamianului, patronul *ceaihanalei* se așeză din nou lîngă narghilea și începu să fumeze. Prietenii săi își așteptau rîndul. Sclavii de odinioară priveau în tăcere fumul cenușiu urcînd prin țeava de apă spre frunzele uscate ale acoperișului.

IV

CREASTA

Străvechiul drum al Bamianului purta semnele vîrstei sale, care se pierdea în noaptea timpului. Strîmt și întortocheat, acoperit — în sezonul secetos — de un strat gros de praf, pe care ploaia îl prefăcea într-un rîu de noroi, drumul acesta, cu marginile surpate, cu făgașe adînci pe mijloc, era de fapt impracticabil. Vehiculele cu roți nu-l puteau folosi. Circulația, cărăușia, schimburile între Sud și Nord se făceau pe marea șosea pe care Uroz și Mokhi merseseră vreme de cîteva ceasuri, după fuga lor din Kabul.

Străvechiul drum al Bamianului, părăsit și pașnic, era folosit doar de locuitorii provinciei — țărani, meșteșugari, ciobani, coropcari, și mai ales de caravanele transhumante, care-l foloseau de două ori pe an ; o dată primăvara, la dus, și a doua oară toamna, la întors. Acum, era luna octombrie. În fiecare zi trecea cîte o caravană.

În cursul după-amiezii, Uroz zări din înaltul șeii sale un soi de fum roșcat, care venea dinspre linia orizontului. Panașul acesta subțire crescu repede. Deodată, țîșniră și altele. Încetul cu încetul, se strînseră toate într-un nor de culoarea lutului, atît de înalt și de dens, încît ascundea soarele, ajuns la jumătatea crugului său. Cînd și cînd, prin spărturile făcute de vreo pală de vînt, vedeai mișcîndu-se o masă de oameni și animale, o turmă informă, în care scînteiau brusc, atinse de razele piezișe ale soarelui, arama sau oțelul harnașamentelor și armelor.

Mokhi se oprise ca să-l aștepte pe Uroz. Veni și Zere, dar nu trecu de crupa lui Jehol.

— Nomazii cei mari, spuse ea.

Rostise „cei mari" cu o voce egală. Dar și cu o certitudine, care dădea acestui cuvînt o rezonanță profundă, atotcuprinzătoare. Nu exista pentru Zere vreo asemănare între nomazii cei mici, aidoma ei, și nomazii aceia, care mergeau învăluiți într-un nimb de aur.

— Din ce neam sînt ? o întrebă Uroz.

— Paștu. Vin de la granița de sus, de unde vine și lumina.

— Paștu, îngînă Uroz.

Nu le întîlnise niciodată caravanele, care treceau foarte departe de stepă, înspre miazăzi. Numele și faima lor îi erau, totuși, mai mult decît cunoscute, ca oricărui afgan. Vestiții paștu din trecătorile răsăritene, din fortărețele ca niște cuiburi de vulturi... Ciobani și războinici neînfrînți, își făureau singuri, în ateliere secrete, săbiile, lăncile, puștile. Cuceriseră țara de șes pînă la Amu Daria, îi luaseră robi pe hazari, îi siliseră pe păgînii din Kafiristan să treacă la adevărata credință. Pînă și pe soldații regilor englezi, de neînvins aiurea, îi alungaseră din văile și din munții lor, după un veac de lupte. O semințe de stăpîni, aceștí paștu... Un neam care odrăslea regi... În fiecare primăvară, de mii și mii de ani încoace, porneau în transhumanță, înarmați, fără a ține seamă de legi și frontiere, pentru a străbate întreaga țară, din India pînă-n Iran.

— Paștu, repetă Mokhi, cu glas temător.

În Maimana, toți cei care porunceau, supravegheau, pedepseau — guvernatorii de districte, perceptorii, șefii mari și mici ai armatei și poliției — erau întotdeauna paștu. Oameni de alt sînge, fii ai unui neam de învingători, trimiși de autoritățile de la Kabul tocmai din cealaltă parte a Hinducușului, pentru a-i supune pe oamenii stepei.

— Paștu, repetă Mokhi.

Perdeaua de praf mișcătoare se întinsese de la un capăt la altul al văii, iar volutele ei se tălăzuiau spre cer. Ai fi zis că-i cenușa, caldă încă, a lumii.

— Mergi mai departe ! îi porunci Uroz lui Mokhi.

Acesta făcu vreo cîțiva pași șovăitori, apoi se întoarse și spuse, cu ochii ațintiți spre Zere, care mergea în spatele lui Jehol :

— Ar fi poate mai bine să căutăm o potecă printre finețe.

— De ce ? întrebă Uroz.

— Călăreții paștu ocupă tot drumul, sînt înarmați, iar hoarda li-e deasă ca un nor de lăcuste.

— Drumul e al tuturor, zise Uroz. Dă-i înainte !

Mokhi se supuse, vîrîndu-și capul între umeri.

Norul de praf îi învălui, apoi îi depăși. Nu mai vedeau nimic. Auzeau doar un tropăit puternic și confuz, zăngănit de arme, cîteva glasuri slabe, iar deasupra lor, zarva animalelor care nechezau, behăiau, boncăluiau, lătrau.

Zere alergă la Uroz și-i strigă, îmbrățișîndu-i cu ambele mîini piciorul drept :

— Te implor, stăpîne, barem să mergem într-o latură a drumului.

— De ce ?

— Un paștu merge totdeauna pe creastă, răspunse Zere. Își închipuie că și-ar atrage soarta rea dacă n-ar face-o.

— Am aceeași credință, zise Uroz.

Colbul începuse să le albească fețele. Masca de praf scotea și mai mult în relief expresia de groază întipărită pe fața nomadei.

— Vai mie ! gemu ea. Au să mă calce-n picioare !

— Fă cum vrei, îți dau voie, spuse Uroz.

Zere îi sărută glezna și, din cîțiva pași, ajunse la șanțul din marginea drumului. Mokhi schiță o mișcare spre silueta ce se depărta, slabă și temătoare, dar se opri locului.

— Du-te, îi spuse Uroz cu scîrbă.

Mokhi alergă la Zere, îi apucă mîna într-a lui și o simți tremurîndu-i în palma uriașă.

— Privește ! exclamă Zere. Stăpînul tău a pornit la drum. E nebun !

— E mîndru, rosti cu blîndețe Mokhi.

— Mîndru de ce ? E oare atît de bogat ?

— N-are a face, răspunse Mokhi. Nu se află în cele Trei Provincii *ciopendoz* mai bun ca dînsul, și-apoi, e feciorul marelui Tursen.

Zere nu știa nimic despre *buzkași* și despre stelele acestui joc. Cînd desluși pe fața *seizului* aceleași sen-

timente pe care i le inspirau ei nomazii cei mari, se simți jignită. Nimeni pe lume nu se putea asemui cu nobilii paștu !

— *Ciopendoz* sau nu, puțin îmi pasă dac-au să-l sfîșie în bucăți, zise ea. Dar n-are dreptul să-l omoare sau să-l schilodească pe armăsarul tău.

Mokhi simți că nu-și mai încape în piele.

— Jehol nu-i al meu, spuse el, înfierbîntat.

— Calul ăsta e făcut pentru tine, strigă femeia cu patimă.

Apoi, lipindu-se de Mokhi, adăugă în șoaptă :

— Pe pajiștea de lîngă *ceaihana* semănai cu un prinț.

Uroz, care continua să-l mîne pe Jehol în lungul drumului de pe creastă, se ridică pe piciorul drept rezemat în scară, își acoperi fața cu-o mînă și-și opri calul. În aceeași clipă, Zere se depărtă de Mokhi cu mișcarea unui animal speriat și strigă :

— Uite-i ! Uite-i !

Caravana ieșea din străfundurile norului de praf. Deși numai vîrful ei se vedea, ocupa nu numai tot drumul, ci și marginile sale. Printre faldurile și pînzele prafului, cărora vîntul și soarele le schimbau în fiece clipă înfățișarea și nuanța, Uroz, de pe cal, și Mokhi și Zere din șanțul de pe margine, zăriră în spatele primului eșalon grosul turmelor. Păreau fără sfîrșit. N-aveau nici o formă, dar umpleau valea, între coastele munților. Uroz, Mokhi și chiar Zere nu întîlniseră niciodată un asemenea potop de animale. S-ar fi zis că un fluviu uriaș își revarsă spre ei apa lînoasă. Căci praful părea să le dea cailor, catîrilor, măgărușilor și cornutelor un soi de blăniță albă.

Mișcările acestui fluviu erau răscolite, întrerupte, încetinite sau precipitate de curenți tainici. Auzeai atunci lătraturi, strigăte, plesnete de bici. Ciobanii și cîinii rămîneau nevăzuți, pierduți în valurile cărora le ordonau curgerea. Cît despre călăreți, păreau, de departe, niște jumătăți de oameni pe jumătăți de cai. Din acest șuvoi mișcător se detașau doar cămilele, ca niște superbe frize monumentale. Mergeau două cîte două, în șiruri strînse. Cămile de samar sau de curse, încărcate cu corturi, cu unelte sclipitoare și cu scoarțe sau cu palanchine ce adă-

posteau familii întregi, mergeau în același ritm leneș și trufaș. Pe gîturile lor lungi și mlădioase se legănau, boncăluind, boturi fălcoase, barbare. Cele mai mari, mai puternice, păreau în fruntea șirurilor ce se tălăzuiau printre valurile celorlalte animale și erau împodobite într-un fel uimitor. De sus pînă jos, erau acoperite cu panglici, cu ciucuri, cu moțuri, cu smocuri și cu pene, ce se revărsau în cascadă. De podoabele astea pestrițe atîrnau clopoței care sunau la fiece pas. Acești dragoni somnoroși, falnici și păroși se rostogoleau și pluteau pe valurile prăfoase ale caravanei-fluviu.

Uroz abia dacă aruncase o privire acestui fluviu ce urca spre el cu încetineala, cu forța și fatalitatea unei stihii. Întreaga lui atenție se îndrepta spre vîrful caravanei și spre cele două animale care-o conduceau. Acestea își aveau obîrșia în străvechea țară a Bactrianei, iar rasa lor era de mult fără egal în ce privește mărimea, tenacitatea, forța și pofta de luptă. Erau mult mai mari decît cele ce veneau în urma lor, deși niște namile și acestea. Lina bogată, stufoasă și încîlcită care le acoperea botul, gîtul, spinarea, cocoașele, pîntecul și picioarele, era vopsită, toată, cu *henne*. Pe acest fundal, peticele de stofă, talismanele, medalioanele și smocurile cu care erau împodobite, tremurau ca niște văpăi aurii. Șeile lor erau făcute din piele roșie, cu încrustații. Monstrul din dreapta era călărit de un bărbat. Cel din stînga, de o femeie. Bărbatul era încă tînăr. N-avea un fir cărunt în barba scurtă, deasă, aspră, neagră-vineție, ce-i suia pînă la turban ; barba asta era ca o ramă de abanos încadrînd fața tăbăcită de soare și de vînt, cu nasul coroiat și trufaș, cu ochii adînci, de culoarea mată și dură a pietrelor de lavă. O cicatrice încă nevindecată îi brăzda adînc obrazul, sub buza de jos. Omul purta la brîu două hangere, iar pe coapsă i se legăna o pușcă lungă, ghintuită cu aur. Femeia n-avea nici douăzeci de ani. Obrazul neted, privirea focoasă, fruntea tandră și buzele fragede, totul îi vădea tinerețea. Totuși, fixitatea trăsăturilor o maturiza parcă, dîndu-i un spor de frumusețe și tărie. Fața ei avea strălucirea unei flori și rigiditatea imperioasă a unei măști. Mătăsurile bogate cu care era înveșmîntată erau de un albastru crud, de un roșu violent

și de un galben aprins. Gîtul, brațele și gleznele îi erau împovărate de atîtea colane și brățări de argint, grele și masive, încît părea încinsă cu o armură. Pe unul din braţe odihnea o puşcă la fel de cilibie ca şi aceea a bărbatului.

Cocoţaţi pe uriaşele cămile din Bactriana, bărbatul şi femeia îl zăriseră de departe pe călăreţul ce se oprise taman în mijlocul drumului, pe creastă. Totuşi nimic din atitudinea lor nu vădea acest lucru. Amîndoi îşi lăsau cămilele să meargă în acelaşi ritm. Feţele lor rămîneau nemişcate şi trufaşe. Nici măcar nu se întorseseră unul spre celălalt.

Uroz juca acelaşi joc. Se prefăcea că nu vede cele două animale enorme ce se îndreptau spre el, şi erau acum atît de aproape, încît mirosul de *hennè* al lînii lor îi şi irita nările, iar fruntea îi era udată de stropi din balele lor, aduşi de vînt. Nu avea însă nici o clipă pretenţia ca simulacrul lui să fie crezut. Într-un joc — şi acesta era jocul cel mare, jocul pe viaţă şi pe moarte al demnităţii şi al onoarei — verosimilitatea n-are importanţă, cu condiţia să se respecte regula şi obiceiul. Iată de ce, cu privirea aţintită asupra spaţiului din ce în ce mai strîmt ce-l despărţea de cele două cămile, stăpîn pe muşchii, pe nervii şi pe mintea lui în aşa măsură încît le putea interzice orice mişcare, reflex sau gînd, Uroz aştepta ţeapăn şi drept, ca o statuie înălţată în mijlocul drumului. Nu simţea bătăile inimii şi ale timpului decît prin pulsaţiile ritmice din piciorul său rupt — ceasornic al durerii : asalt, acalmie, asalt, acalmie...

Deodată, spaţiul dintre coapsele celor doi monştri din Bactriana se închise. Uroz văzu în faţa lui un fel de zid împăroşat : piepturile celor două cămile, lipite una de alta. Deasupra lui, se auzi un glas aspru şi lipsit de inflexiuni :

— Pace ţie !

Abia atunci Uroz îşi înălţă capul, şi ochii lui mijiţi îi înfruntară pe cei ai bărbatului cu cicatrice — ochi mari, adînci, de culoarea pietrelor de lavă.

— Pace şi ţie, căpetenie a puternicului trib, rosti el. Şi pace tuturor alor tăi !

Uroz nu se gîndea la femeia cu puşca subsuoară, aşezată la fel de sus ca şi bărbatul, pe o cămilă la fel de monumentală ca a lui, ba, împodobită şi mai abitir. Îşi ferea cît putea privirile de ea, pentru a sublinia că-i ignoră existenţa. Dacă nomazii cei mari îşi tratau femeile de la egal la egal, era treaba lor. Dar un *ciopendoz,* fiu şi nepot de *ciopendoz*, nu putea călca legea sîngelui său, depunînd-o la picioarele acestor cămile, sulemenite ca nişte tîrfe.

Prinţul paştu tăcea. Timpanele lui Uroz erau asaltate de larma discordantă a uriaşei caravane. Febra începuse să-i crească. Rana îl durea cumplit. Abia-abia reuşea să-l ţină în frîu pe Jehol.

Deodată simţi că între coaste, în partea dreaptă, i se înfige un obiect foarte dur, care-l făcu să se îndoaie de mijloc. Se pomeni în faţa femeii cu puşcă : aşezată ca o amazoană în şaua de piele roşie, îl privea de la înălţimea cămilei, vîrîndu-şi cu un aer nepăsător arma la loc, adică subsuoară.

„Cu patul puştii m-a lovit", îşi spuse Uroz, stăpînindu-şi cu greu furia. Cocoţată atît de sus, şi ferită de gîtul de reptilă al cămilei, nu putea fi atinsă nici măcar cu cravaşa. Fiind neputincios, onoarea îi cerea să se ridice, calm, deasupra insultei.

Femeia îl întrebă atunci, cu un glas mai aspru decît cel al soţului ei, şi plin de aroganţă :

— Ce cauţi aici ? Îţi place să ne sorbi praful ?

Uroz îl făcu pe Jehol să se răsucească brusc, cu spatele la femeia cu puşcă. Apoi îi vorbi căpeteniei paştu :

— Aştept ca drumul să-mi fie liber.

Marele nomad aruncă, parcă fără voia lui, o privire fugară spre imensa turmă care înainta, potopind valea, apoi ochii i se aţintiră din nou asupra lui Uroz şi-i spuse :

— Atunci, de ce n-ai ales, văzîndu-ne, singura cale ce-ţi este deschisă, şi anume drumul din vale, de la poalele muntelui ?

— Drumul meu e întotdeauna pe creastă, răspunse Uroz.

Cicatricea de pe faţa căpeteniei paştu se înveneţi uşor.

— Nu cumva pretinzi...

Nu-și sfîrși fraza. Fără a-și întoarce capul, făcu un gest larg către turmele și trupele din spatele său, apoi spuse :

— N-am nevoie de oștenii mei. Ajunge să mă urnesc din loc, pentru ca tu și calul tău să vă prefaceți într-un morman de oase.

— E adevărat, ai această putere, zise Uroz. Tocmai de aceea ești dator să lași să treacă un om singur, neînarmat.

— Pe drumul de pe creastă ?

— Păi, n-am și ajuns ?

Femeia se burzului. Sînii ei ridicară, ca două scuturi, mătasea veșmîntului ce-i acoperea. Brățările și colanele de argint începură să cînte.

— L-ai ascultat destul ! îi strigă ea soțului. Dacă-i smintit, să-i ia Allah rămășițele !

Ochii prințului paștu, mereu ațintiți asupra lui Uroz, aveau aceeași culoare de lavă.

— Îți dau un minut, unul singur, ca să părăsești drumul, îi spuse el lui Uroz.

Dar în clipa aceea, se stîrni un fel de hulă împotriva căreia nu putea face nimic, și care răsturnă totul în jurul lui.

Cămilarii din fruntea caravanei, care se strînseseră, doi cîte doi, în preajma căpeteniei și a femeii sale, văzuseră limpede și pricepuseră pentru ce aceștia se opriseră. Și le urmaseră pilda. Cei care veneau înapoia lor, își opriseră la rîndu-le animalele, fără să știe despre ce e vorba. Totuși, din pricina distanței și a configurației terenului, grosul caravanei, răspîndit în întreaga vale, nu putea să știe că primul eșalon se oprise. Cămilarii, călăreții, și cei ce mergeau pe jos, înaintau. Ciobanii și cîinii continuau să mîne turmele. Un val îl împingea pe celălalt. Fluxul ajunse în cele din urmă la cei doi coloși din Bactriana.

Aceștia îi ținură piept. Nu primiseră de la stăpînii lor nici un semn de a se urni din loc, și erau prea mîndri de forța, de rolul și de statura lor, ca să se supună mișcării unor animale de rînd. Înfigîndu-și în pămînt, ca pe niște ventuze, picioarele uriașe, opintindu-se din răsputeri pentru a rezista presiunii, izbutiră s-o oprească

cîteva clipe, într-un soi de echilibru. Dar numai cîteva clipe, de care căpetenia marilor nomazi profită pentru a-şi încheia discuţia cu Uroz. Apoi, sub presiunea din ce în ce mai puternică, cele două cămile gigantice prinseră să cedeze teren.

Pas cu pas, începură să lunece spre calul şi călăreţul din faţa lor. Împinse, îmbrîncite, pişcate de podoabele de metal, de piele şi de pene, asaltate de clinchetul a mii de clopoţei, nu mai fură în stare să înţeleagă voia stăpînilor lor. Un muget furios şi un val de bale ţîşniră dintre buzele lor răsfrînte.

Această furie elementară avea nevoie de o ţintă. Nici una nu i se potrivea mai bine decît calul şi călăreţul pitici, piedică derizorie, pe care-o puteau călca în picioare, zdrobind-o, făcînd-o una cu pulberea drumului. Cămilele făcură aşadar un pas spre călăreţ.

Dar instinctul lui Jehol fu mai prompt decît gîndul lui Uroz. Armăsarul îi ura pe cei doi monştri. Mireasma lor de *henne*, pe care n-o cunoştea, clopoţeii şi panaşele lor, balele care-l împroşcau, precum şi încăpăţînarea cu care refuzau să-l lase să treacă — totul îl făcuse, încă din prima clipă, să-i urască instinctiv. Iar cînd cămilele dădură să treacă la atac, Jehol le-o luă înainte. Prin forţa şi stridenţa lui, nechezatul acoperi mugetul celor doi duşmani. În acelaşi timp, Jehol făcu un pas înapoi, pentru a avea mai mult loc, apoi se ridică în picioare şi porni la atac. La vederea acestui animal cabrat pe neaşteptate în faţa lor, şi la auzul nechezatului său mînios şi sfidător, coloşii din Bactriana se tulburară şi-şi pierdură elanul. Saltul armăsarului îi luase prin surprindere, înainte de a fi avut răgazul să se urnească. În ciuda staturii şi a greutăţii lor, se speriară şi se despărţiră unul de celălalt.

Lungit pe greabănul armăsarului, cu capul lipit de coama lui, Uroz avu impresia că vede deschizîndu-se o spărtură într-un zid acoperit de muşchi des. Jehol se avîntă prin această spărtură. Picioarele lui Uroz se frecară de coapsele mari şi păroase, iar din oasele lui rupte urcă o durere atît de ascuţită, încît simţi că moare. Iar cînd văzu că drumul i-era închis de un şir de cămile strînse una într-alta, îşi spuse :

„N-are a face ! Dac-au să mă omoare, barem o să pier pe creastă..."

În faţa turmei uriaşe, compacte, prin care nu putea răzbi, Jehol se ridică din nou pe picioarele dinapoi. Primele cămile se retraseră. Rîndul următor făcu la fel. Şi următorul. O clipă, între cele două forţe contrarii se stabili un fel de echilibru.

Armăsarul reveni pe pămînt. Suflarea i-era scurtă şi aspră, iar privirea năucă. Nu mai avea loc de manevrat. În faţa lui, la un pas, se înălţa şirul cămilelor, din ce în ce mai furioase. De-o parte şi de cealaltă, cei doi coloşi din Bactriana, atît de aproape de el, încît auzea cum le clocoteşte mînia în pîntece. Cal şi călăreţ simţiră că vor fi zdrobiţi.

Pansamentul fusese smuls de pe rana lui Uroz, iar poalele pantalonilor îi atîrnau, sfîşiate. Osul fracturat şi carnea putredă erau acum la vedere. Prinţul marilor nomazi îl privi gînditor.

— Un om în starea în care te afli nu-i un adversar, îi spuse el lui Uroz. Treci !... Te cruţ, din pricina rănii tale.

— Iar eu te cruţ, din pricina armăsarului tău, rosti femeia cu puşcă. Treci...

Căpetenia se întoarse, dădu cuiva un ordin şi-şi puse în mişcare cămila enormă. Cealaltă se urni cu acelaşi pas. Clopoţeii lor clinchetiră. Praful stîrnit de copitele lor urcă pînă la ceafa lui Uroz. Iar Jehol porni înainte, pe poteca îngustă ce se deschidea în faţa lui între şirurile de cămile, pe măsură ce ordinul căpeteniei se răspîndea în adîncurile caravanei. Mergea pe drumul de pe creastă.

*

Zere îi spuse lui Mokhi :

— Ridică-mă.

Din pricina învălmăşelii stîrnite sus, pe creastă, îi pierduseră din vedere pe Uroz şi pe Jehol. Cînd caravana se urni din nou, cei doi tineri nu ştiau ce se-ntîmplase cu calul şi călăreţul.

Mokhi ridică lesne deasupra capului acest trup dătător de fericire. Prin pulberea luminată de razele soarelui în asfințit, Zere deslușì un fel de brazdă ce se deschidea în mijlocul caravanei, o brazdă despicată de un călăreț care înainta în sens contrar turmelor.

— El e ! exclamă Zere. A trecut sus, pe drumul de pe creastă...

— Altfel nici nu s-ar fi putut, zise Mokhi.

Cu un gest la fel de neprevăzut, de sprinten și de mlădios ca acela al unei pisici mînioase, femeia se lăsă în jos în lungul trupului lui Mokhi, îndepărtîndu-i de pe talie degetele. Ochii ei scăpărau, negri de mînie, sub fruntea bombată, îndărătnică.

— Ești mîndru de el, nu-i așa ? strigă ea. Chiar dacă armăsarul e pierdut...

— Bine, dar Jehol e teafăr, de vreme ce-l duce pe Uroz, replică Mokhi.

— Încă nu s-a isprăvit. Încă n-a străbătut nici jumătate din caravană.

— Atunci, trebuie să ne ducem la el, zise Mokhi.

Zere nu rămase pe gînduri. Augusta pereche, care-i inspirase o spaimă cumplită, era departe, ascunsă de un nor de praf. Treceau acum pe drum niște bărbați și femei care, prin straiele, prin ținuta și desigur prin rangul lor, erau mai puțin înfricoșători. O dată cu ei, venea grosul turmelor. Zere era deprinsă cu animalele, la fel ca și Mokhi. Amîndoi se aruncară în fluviul lînos.

Le trebui multă vreme ca să-l străbată. Degeaba cunoșteau, din instinct și din experiență, mișcările cele mai potrivite pentru a se furișa printre crupele, umerii și boturile dobitoacelor, pentru a evita loviturile de copite, de colți sau coarne ; se pomeneau cînd opriți de un val gros, cînd luați de un curent puternic. Cîinii îi fugăreau. Ciobanii călări îi amenințau cu bicele. Înaintau în linie frîntă, învăluiți de praf. Încetul cu încetul, totuși, turmele se răriră. Era ariergarda caravanei. Mokhi și Zere putură să grăbească pasul, să alerge printre animalele răzlețite. Ajunseră astfel la Uroz, în clipa cînd Jehol răzbea și el la larg.

Ca printr-o înțelegere tacită, armăsarul, *seizul* și mica nomadă se opriră pentru a trage adînc în piept aerul

asfințitului. Ieșind din fluviul animal, toți trei simțeau nevoia unui răgaz pentru a-și regăsi echilibrul pe pămîntul ferm. Înapoia lor se auzea din ce în ce mai stins larma caravanei-fluviu.

— Pe Allah ! exclamă Mokhi. Uită-te, Zere... uită-te la piciorul lui !

Femeia privi rana căscată ca un crater și marginile-i obrintite, sfîșiate, pline de puroi și de sînge.

— S-a frecat de animale, spuse Zere.

— Poți face ceva pentru el ? o întrebă Mokhi.

— Pot, răspunse ea.

Seizul dădu să-i comunice lui Uroz, dar acesta spuse, mișcîndu-și anevoie buzele livide, pe fața-i scheletică :

— Am auzit.

Și-l mînă mai departe pe Jehol.

*

Spre seară ajunseră la un caravanserai așezat ceva mai departe de drum, și înconjurat din trei părți de bucla unui riuleț ; pe cea de-a patra latură, se rezema de stînca unui deal prăvălatec. Masivă, dar mult mai puțin spațioasă decît aceea unde scribul orbit de emirul Abdur Rahman îi întocmise testamentul lui Uroz, clădirea avea în schimb trăinicie și era bine întreținută. Doi *bacia* veniră cu torțe în întîmpinarea drumeților, de îndată ce aceștia intrară în curte, iar cel mai vîrstnic dintre ei îl întrebă pe Uroz, după salutul de rigoare :

— Dorești să dormi laolaltă cu toți drumeții, sau numai cu slugile tale, într-o odaie separată ?

— Vreau să fiu singur, zise Uroz. Numai cu calul meu.

Sluga îl apucă pe Jehol de căpăstru și îi duse pe noii veniți prin dormitorul comun. Acesta era ciudat de curat și nu vădea nimic din dezordinea ce domnește de obicei în asemenea adăposturi. Mînătorii de catîri erau grupați laolaltă, ca și mînătorii de capre și cei de cămile. Animalele lor îi împresurau, formînd cercuri foarte precis delimitate. Drumeții răzleți, fie că veniseră pe jos sau călări, își aveau locul lor, ca și meșteșugarii, cu uneltele lor. Feluritele grupuri erau luminate de lămpi de gaz, cu sticlele curate. Dormitorul era urmat de un coridor

larg. Pe ambele lui laturi se deschidea cîte o chilie cu tavanul în formă de dom, destul de încăpătoare pentru a adăposti mai multe persoane, și destul de înaltă pentru a face loc unui cal. La intrarea fiecăreia se afla cîte un jgheab plin cu apă și cîte o iesle doldora de fîn. Lîngă peretele din fund se vedeau niște culcușuri din paie presate.

Cînd Uroz se întinse pe unul din ele, lumina unei lămpi agățate în colț îi dezvălui rana în toată hidoșenia ei. Duhoarea pe care-o răspîndea îl făcu pe *bacia* să se tragă înapoi. Zere îi spuse lui Mokhi, pe nerăsuflate :

— Cere-i apă fiartă și cîrpe curate.

Seizul se supuse. O nomadă nu putea da ordine nici măcar unei slugi de caravanserai.

Fața îmbîcsită de praf a lui Uroz semăna cu-o mască de lut. Zere spălă rana și-și deschise traista, dar își retrase numaidecît mîna : cravașa lui Uroz, de care acesta nu se despărțea niciodată, îi sfîchiui brațul.

— Fără alifii, prafuri și ierburi ! mîrîi, aproape fără a-și desface buzele, masca de lut cu pleoapele moarte.

Apoi Uroz porunci, cu un glas șuierător, abia deslușit :

— *Bacia*, adu ceai negru... tare... cu mult zahăr... numaidecît...

Sluga ieși în fugă.

Uroz îi spuse lui Mokhi :

— Mîine, în zori... îmi strîngi piciorul... Și-acum, tu și ea... afară...

Pe coridor, Mokhi și Zere îl găsiră pe *bacia*, care asculta, cu urechea lipită de perete.

— Spune-mi, te rog, i se adresă el lui Mokhi, în șoaptă, spune-mi, nu-i așa că n-o să moară ?... Ar fi pentru prima oară în localul nostru...

— Nu, îți făgăduiesc, zise Mokhi. E doar foarte obosit, după o zi grea de tot... Ceaiul o să-i dea puteri.

— Avem totdeauna pregătite două samovare în clocot, spuse celălalt.

Ajunseseră în sala comună. O singură lampă ardea acum acolo. Oameni și animale dormeau mai toți pe dalele curate, în locurile anume pregătite.

— Patronul e un om cu cap, spuse Zere.

— A, cît despre el... Nu-i mult mai în vîrstă decît mine, zise băiatul. Maică-sa, văduva, conduce totul.

Mokhi şi Zere stăteau printre oamenii şi animalele adormite. Fără să-şi dea seama, *seizul* îşi muta de pe un picior pe celălalt trupul masiv, care începuse iarăşi să-l stinghereasc㠄... Dar în noaptea aceea, în pragul vastei săli boltite, în care zgomotele amuţiseră, nu atît trupul uriaş şi stîngaci îl stingherea pe Mokhi, cît o nerăbdare cărcia nu cuteza să-i recunoască pricina. Făcu un pas şovăitor spre colţul unde se odihneau cîţiva drumeţi răzleţi, şi o întrebă pe Zere :

— Dormim ?

Ea nu-i răspunse. Mokhi se văzu silit să continue, cu un glas ce i se păru lui însuşi fals :

— Vino... eşti frîntă de oboseală, desigur.

Femeia îşi înfipse unghiile în mîna *seizului* şi-l trase afară, fără să scoată o vorbă.

Ajunseră în curtea exterioară. O lumină slabă pîlpîia, dinspre felinarul atîrnat deasupra porţii. Zere îşi lipi pieptul de Mokhi, şoptindu-i :

— Dragul meu *seiz*, marele meu *seiz*, toată ziua am aşteptat...

Se trase însă brusc înapoi : un glas de femeie rostise, limpede şi răspicat, prin tăcerea nopţii : „Destul !"

Glasul acesta părea să vină chiar din zidul de faţadă. Mokhi şi Zere descoperiră deasupra felinarului o fereastră îngustă şi lungă, ca o deschizătură de meterez. Lumina fumegîndă a felinarului, care nu era decît un opaiţ cu fitilul muiat în seu de oaie, le dezvălui în deschizătură o siluetă acoperită în întregime de o mantie neagră, cu o glugă în creştet. Numai ochii i se vedeau, strălucind în lumina spectrală.

— O stafie, murmură Mokhi.

— Linişteşte-te, îi şopti Zere, nu-i decît stăpîna caravanseraiului, văduva, care stă de veghe.

Glasul vorbi din nou, de sub glugă :

— În casa mea nu-i loc pentru porcării ! Căraţi-vă în altă parte !

Mokhi o trase repede pe Zere spre poarta curţii. În pragul, ei, Zere se întoarse spre silueta neagră şi, făcînd

cu trei degete un semn de descîntec și de blestem, șopti printre dinți :

— Dar-ar holera-n tine, bigotă împuțită care porți chiar și noaptea *ciadorul* ! Dar-ar ciuma-n tine, vrăjitoare bătrînă și zuliară, care crăpi de ciudă cînd vezi o femeie destul de tînără ca să fie iubită !

Un vînt aspru și rece o făcu pe Zere să tremure în zdrențele ei. Mokhi își deschise *ceapanul,* o înveli pe Zere într-o poală a lui și o trase spre el. Cămașa îi era la fel de zdrențuită ca și rochia micii nomade. Pielea lui o încălzi pe-a ei prin găurile pînzei rupte. Porniră înainte, poticnindu-se. N-aveau altă lumină decît cea a stelelor. Rîulețul, care forma un semicerc în preajma caravanseraiului, îi reținu doar o clipă. Mokhi o ridică în brațe pe Zere și trecu prin apă, cu un pas uriaș. Ținînd-o mereu în brațe, se vîrî într-un desiș. Spinii îi zgîriau, dar lor nu le păsa. În curînd, ieșiră din mărăciniș, iar Mokhi simți sub tălpi iarba. Luminișul nu era mai lung și mai lat decît trupul unui om. Zere își încolăci brațele în jurul gîtului lui Mokhi, și picioarele pe după mijlocul lui, și-l trase cu o uluitoare putere spre acest pat de iarbă și mușchiu înghețat.

Apoi, în pacea dulce care-i învălui, simțiră amîndoi, vag, că relațiile dintre ei nu mai erau aceleași. La dorința ce-i atrăgea unul spre celălalt și la plăcerea extremă ce-i năpădea, se adăugau acum încrederea, certitudinea, prietenia trupurilor lor. Fericirea lor era neștirbită.

Frigul îi smulse din această beatitudine. Refuzară să-i cedeze numaidecît. Căldura coapselor lor lipite, a picioarelor lor învălmășite, era atît de puternică, încît li se propaga în tot trupul. Zere își plimbă drăgăstos degetele pe pieptul lui Mokhi, vîrîndu-le în găurile cămășii lui. Acum, după ce-și astîmpărase foamea trupească, încerca pentru prima oară în viața ei, un sentiment care nu era legat nemijlocit de propria-i persoană. Pe această piele nudă, atingea însăși nedreptatea lumii.

„Pentru ce, se întrebă ea, răscolită de o durere atît de pătrunzătoare, încît simți că amețește, pentru ce au rînduit oamenii așa fel ca cel mai vrednic dintre ei să

n-aibă altă avere decît zdrenţele de pe el, în vreme ce alţii..."

Zere spuse deodată, cu un glas cît se poate de calm :

— Calul acela trebuie să fie al tău !

Mai puţin atent la vorbele decît la mişcările unduitoare ale mîinii ei, Mokhi îi răspunse cu blîndeţe :

— Jehol nu va fi al meu înainte ca Uroz să moară.

— De ce ?

— Testamentul..

— Care testament ? exclamă femeia. Spune-mi repede. Trebuie să ştiu tot.

Mokhi îi povesti atunci unde şi în ce fel îşi întocmise Uroz testamentul. Ca să-l poată auzi mai bine, Zere se dezlipi de Mokhi. După ce acesta îi spuse ce avea de spus, amîndoi îşi simţiră muşcate de ger trupurile, care nu se mai atingeau. Se sculară în acceaşi clipă.

— Mort sau viu, n-are importanţă spuse Zere. Vom găsi noi un prilej de a lua calul.

— Voi fi pedepsit, protestă Mokhi.

— Dar cum ai putea să fii prins ?

— Toată lumea îl cunoaşte pe acest armăsar vrednic de însuşi Profetul ! exclamă *seizul*.

— Toată lumea ? Unde anume ?

— Pretutindeni. La Maimana şi în Mazar-y-Şerif...

Femeia spuse, chicotind :

— Pentru tine, toată ţara se mărgineşte la stepele alea pierdute.

Încetă să rîdă. Dinţii îi clănţăneau din pricina frigului. Mokhi o înveli din nou cu *ceapanul* lui.

— E lung, lung şi lat pămîntul afganilor, urmă Zere. Şi fiece vale e o ţară aparte... Putem merge dintr-o vale în alta, pînă la capătul zilelor noastre, fără ca tu şi armăsarul tău să fiţi recunoscuţi de careva.

— Nu, te rog, fără testament mi-ar fi prea frică, şopti Mokhi.

Zere îi dezmierdă mîna, ca unui copil speriat.

— O să luăm şi hîrtia, îi spuse.

— Dar cum o să trăim ? întrebă *seizul* cu jumătate de glas.

— O să cîştigi în întreceri.

— Jocul de *buzkaşi* se joacă numai pe la noi.

Femeia izbucni din nou în rîs şi-şi vîrî mîinile între cămaşa şi umărul lui.

— Iată-ne mereu în stepa ta, rosti cu blîndeţe. Mai sînt şi alte curse de cai în afară de *buzkaşi*. Iar cu un asemenea armăsar, un călăreţ ca tine va fi totdeauna cel mai bun...

Zere tăcu o clipă, apoi adăugă :

— Semănai cu un prinţ, acolo, la *ceaihana*...

Amintirea o făcu să se moaie, toropită de dorinţă, dar ştiu să i se împotrivească. După, după aceea, cînd vor rămîne singuri, liberi, cînd vor avea calul...

— Să ne-ntoarcem, spuse Zere.

Mokhi o luă în braţe şi ieşind din desiş, trecu prin apă şi păşi pe drumul ce ducea spre caravanserai. Zere îi şoptea mereu :

— Cu un cal ca ăsta, ne trebuie haine bune, ca să nu dăm de bănuit. Tu eşti puternic, eu sînt dibace. O să muncim, şi o să punem deoparte fiece afgan. Hainele au să vină grabnic. Şi atunci...

Zere îşi rezemă capul de pieptul lui muşchiulos, de parcă ar fi vrut să-şi sape un cuib pentru fruntea ei.

— Atunci, murmură femeia, cu încrederea pătimaşă a omului stăpînit îndelungă vreme de un vis, ascultă-mă, dragul neu *seiz* ! Dacă de aici mergi în partea unde apune soarele, ajungi, după zile şi zile de umblet, în Hazaradjat. E o ţară de munţi şi podişuri, unde poţi face ce doreşti. Nu se află pe acolo nici un drum pentru roţi. Sus de tot, sînt nişte păşuni de o frumuseţe neasemuită. Nu le-am văzut niciodată, dar ştiu, ştiu !

Contururile caravanseraiului se desluşiră vag prin întunericul nopţii.

— Stai, aşteaptă pînă isprăvesc ! şopti Zere.

Mokhi o strînse şi mai tare în braţe şi-şi lăsă capul spre gura ei înfierbîntată.

— Locurile acelea, urmă ea, sînt nelocuite vreme de jumătate de an. Zăpada acoperă totul... Dar primăvara, iarba se iţeşte, proaspătă, deasă, verde, de-ţi bucură ochiul. Florile răsar. Şi pînă-n toiul verii, acoperă coastele munţilor. Acolo sosesc, săptămîni în şir, caravanele. Caravanele vestiţilor paştu, ca aceea pe care ai văzut-o azi, şi care se întorcea acasă pentru că e toamnă. Da, în fie-

care an nomazii cei mari își mînă la păşune în Hazaradjat turmele fără număr. Iar cînd ajung acolo, ţin un tîrg nemaipomenit, la care oamenii vin îmbrăcaţi în straiele lor cele mai bogate, de sărbătoare... Sînt cincizeci de mii, sau poate o sută de mii, ce ştiu eu ?... Toţi, cu corturile, cu covoarele, cu armele lor scumpe. Iar cîntăreţii din alăută, dansatorii, toboşarii îi înveselesc pe oameni. Vom fi şi noi acolo, cu nomazii cei mari. Scăpaţi de teamă, şi de sărăcie. În frumoasele veşminte noi, călări pe cel mai bun armăsar din lume, cu pe crupă, în spatele celui mai mare, mai puternic şi mai îndemînatic călăreţ — vom fi pizmuiţi de toţi.

Glasul femeii vibra, potolit şi aprig în acelaşi timp, lîngă pieptul lui Mokhi, iar el avea sentimentul că acest glas izvorăşte chiar din măruntaiele lui. Şi era într-atîta de grăbit să-i dăruiască lui Zere acel minunat tîrg de basme, încît o lăsă brusc jos şi-i şopti la ureche :

— Hai să-l căutăm pe Jehol.

Zere îi prinse faţa în palme şi-i sorbi răsuflarea cu sete.

*

În curtea caravanseraiului felinarul mai mult fumega decît lumina : seul topit se împuţinase. Mokhi şi Zere aruncară o privire fugară spre deschizătura din zid şi răsuflară uşuraţi. În deschizătură nu se vedea nimeni.

— Dar dacă văduva o să audă zgomotul pe care-o să-l facem cînd o să-l scoatem din grajd pe Jehol ? întrebă în şoaptă Mokhi.

— Ai să-i răspunzi că te duci la rîu ca să-l speli, din porunca stăpînului tău, spuse Zere.

Trecură repede, fără zgomot, prin sala comună, şi se opriră în pragul încăperii unde dormea Uroz. Nu se mişcase de acolo. Faţa lui continua să semene cu o mască mortuară.

— Ocupă-te de cal, murmură Zere printre dinţi. Eu o să mă ocup de testament, am mîna mai uşoară.

Mokhi îl dezlegă pe Jehol ; armăsarul fornăi uşor şi-i linse obrajii. Zere se aplecă asupra lui Uroz şi-şi plimbă în lungul pieptului său degetele, atît de subţiri şi de mlă-

dioase, încît păreau imateriale. Atingînd o hîrtie împăturită, o apucară încet. Atunci masca rosti cu jumătate de glas :

— Ca să-l'ici, trebuie mai întîi să mă omori.

Zere își duse la buze mîna pentru' a-și înăbuși un strigăt de uimire. Mokhi se agăță de coama lui Jehol : genunchii i se muiaseră.

— Leagă-l la loc pe Jehol și rămîi lîngă el, îi porunci Uroz. În zori, îmi vei obloji piciorul. Tîrfa să se care numaidecît !

Zere fugi. Cît despre Uroz, înainte de a se scufunda în sfîrșit în somn, se simți la fel de treaz și de necruțător ca în clipa cînd începea un mare *buzkași*.

V.

FULGERUL ȘI HARAPNICUL

Porniseră în zori, iar acum soarele ajunsese în mijlocul bolții. Cărarea urca mereu, dar într-o pantă lină, printre pîlcuri de plopi, printre petice de ogoare semănate cu grîu și fasole, uneori printre podgorii. Căci era apă din belșug. Pîraie, izvoare, gîrle, țineau pămîntul într-o plasă scînteietoare. Iarba se ițea, veselă, chiar pe stînci. Casele se strîngeau laolaltă în cătune, și întîlneai din ce în ce mai mulți oameni. Trecătorii aceștia erau serioși și amabili. Îi salutau pe drumeții noștri cu cîte un gest sau cu cîte o vorbă. Ba, unii se și opreau pentru a invoca numele lui Allah întru ajutorul acestui mîndru călăreț și al credincioasei sale slugi.

Laudele lor îl copleșeau pe Mokhi. Înainte de plecare, în clipa cînd îi spăla lui Uroz fața murdară de noroi și piciorul rănit, căruia îi legase din nou partea fracturată — fără ca bolnavul să fi scos măcar un geamăt, în ciuda durerii sale cumplite — în clipa aceea Mokhi strigase în sinea lui :

„Iartă-mă... iartă-mă, fiu al lui Tursen ! Un demon din mine m-a îndemnat să te jefuiesc și să te las fără nici o apărare.“ Iar acum își repeta necontenit : „Îl soco-

team pierdut, osîndit să moară, pentru că-i doream calul. Eram un ucigaș... Jur pe Allah că nu mă voi mai atinge niciodată, niciodată, de omul care mi-a dăruit-o pe Zere..."

Adesea Mokhi își întorcea peste umăr privirea spre biata nomadă, care mergea cu capul în jos. Fruntea ei părea din această pricină mai boltită, mai îndărătnică, sub zdrenţa ce-i ascundea părul.

Merseră aşa pînă la căderea serii.

Drumeţii ajunseră atunci în cheile săpate în zorii veacurilor de apele rîului Bamian şi se opriră acolo : nu le venea să-şi creadă ochilor.

Lumea luase foc pe neaşteptate. Nu atît razele soarelui în asfinţit, care cădeau în uriaşa despicătură, cît însăşi culoarea stîncilor contribuia la acest incendiu. De la temelie pînă-n creştet, pereţii abrupţi printre care spumega şi vuia rîul, erau roşii ca focul. Roşii colonadele, frontoanele, porticurile, reliefurile şi spărturile. Fiece colţ, fiece adîncitură ardea, strălucind în nuanţe purpurii, roşii, stacojii. Acolo unde peretele era neted, ţîşneau parcă flăcări, ca dintr-o uriaşă oglindă suspendată deasupra apei. Iar formidabilele ruine ale străvechii fortăreţe care domina trecătoarea, înălţate pe un piedestal de stîncă şi alcătuite din materia ei incandescentă, păreau un rug aprins în noaptea vremilor, pentru toate vremile viitoare.

— Allah, Allah ! gemu Uroz.

— Atotputernicul ! exclamă Mokhi.

— Îndurătorul ! murmură Zere.

În ciuda a tot ce-i despărţea, toţi trei încercau acelaşi sentiment ciudat. Spaima nu le strivea măruntaiele, nu le îngheţa sîngele în vine. Spaima asta care le tăia răsuflarea, le cruţa inimile. Era ca un vîrtej, atît de ameţitor, încît îi înfricoşa şi-n acelaşi timp îi făcea să dorească prelungirea lui la nesfîrşit.

— Allah, Allah ! repetă Uroz.

— Atotputernicul ! repetă Mokhi.

— Îndurătorul ! murmură iarăşi Zere.

Vorbeau din nou într-un glas, căci erau plămădiţi din acelaşi lut şi aveau nevoie, ca să-i apere împotriva lumii, de cel care-o plămădise.

Uroz simţi că nu mai poate îndura nici o clipă şi-şi mînă armăsarul pe cărarea ce şerpuia între apa spume-

gîndă și muntele de culoarea focului, cărare în care se întipăriseră nenumărate urme de pași și de copite.

Urcînd mereu, trecură pe lîngă torenți, cascade, vîrtejuri. Rîul acela scînteietor îi asurzea cu cîntecul său de slavă. Sublimul incendiu se ținea după ei. Deodată, panta deveni mai domoală, iar rîul mai potolit. Pereții de stîncă aprinsă se dădură brusc în lături, lăsînd să se vadă valea Bamianului.

Drumeții se opriră din nou, în pragul ei. De data aceasta, uimirea lor era doar încîntare. În fața lor se așternea o oază imensă, aproape neverosimilă la o altitudine de zece mii de picioare. Brăzdată de ape argintii, era podidită de verdeață, plină de boschete, grădini, livezi, printre care se zăreau numeroase sate. La stînga, foarte departe, munții urcau pînă la cer, cu contururile estompate de lumina amurgului. La dreapta, lîngă drum, continua să se înalțe peretele de foc.

Turme mînate de ciobani și caravane de cămile se îndreptau, cu pas leneș, către locurile unde aveau să poposească peste noapte. Din casele ascunse printre copaci începeau să urce fumuri. Acestea se îndesiră deasupra unui masiv mai compact de verdeață. După aceste două semne, drumeții recunoscură satul Bamian. Abia atunci se simțiră frînți de oboseala unui drum lung. Dorința de a găsi un adăpost puse stăpînire pe ei. Totuși, făcură din nou popas mai încolo.

În peretele abrupt pe sub care mergeau — stîncă netedă, și verticală, parcă stropită cu sîngele cel mai curat — descoperiră o deschizătură uimitor de adîncă. Aceasta nu era însă rodul unui hazard al naturii, ci opera mîinilor omenești. Deschizătura avea forma unui cub, încununat cu un soi de cupolă. În fundul ei veghea, rezemată de umbre, o făptură colosală. Statura ei, care astupa întreaga deschizătură, întrecea în înălțime trei turnuri de strajă puse unul peste altul. Capul umplea cupola. Un cap rotund, și fără față : aceasta dispăruse, parcă retezată. În semiobscuritatea nișei, fruntea părea totuși vie și gînditoare.

Din realitate povestitorilor, călăreților și caravanierilor, relatări transmise din veac în veac, Uroz, Mokhi și chiar Zere știau că în Bamian existau monumente gi-

gantice, înălțate pentru un zeu din vechime, numit Buda. Dar după atîtea eforturi și încercări obositoare, priveliștea acestui colos îi îngrozi. Un călăreț nu era decît o furnică lîngă statuia încrustată în stînca purpurie.

— Allah, numai Allah e adevărat ! exclamă Uroz.

— Așa e, așa e ! spuseră într-un glas Mokhi și Zere.

Cîteva clipe mai tîrziu găsiră, înapoia unui pîlc de plopi, satul. Casele ca niște cuburi de lut și de paie date cu var, se înșirau în lungul drumului. Ele adăposteau dughenele meseriașilor și ale negustorilor. Cea mai arătoasă slujea drept han și oferea mai mult spațiu și mai mult confort decît *ceaihanalele* obișnuite.

Uroz primi o cămăruță numai pentru el, iar Jehel un loc în grajd.

— Să vegheați asupra armăsarului meu ca asupra unui prinț, îi spuse Uroz patronului.

Și adormi buștean, numaidecît. N-avea rost să piardă nici o clipă din reconfortanta odihnă a somnului, căci știa că prilejul de a dormi nu se va mai ivi așa curînd.

Seizul o găsi pe Zere ghemuită lîngă perete, la marginea terasei hanului. Era ca o măruntă pată cafenie, pe fundul albicios al paielor tencuite. Mokhi se așeză lîngă ea fără s-o atingă. Prin fața lor treceau încet siluete de oameni. În casa de alături un gramofon cu pîlnie difuza acordurile de o sfîșietoare monotonie ale unui disc uzat.

— Am zărit grajdul, șopti pe nerăsuflate Zere. Un *bacia* stă culcat lîngă cal... N-o să încercăm în noaptea asta.

— Nici în noaptea următoare, nici în cele ce vin, îi spuse Mokhi.

— Ți-e așa frică ! murmură Zere. Din pricină că ieri n-am izbutit ?

Prin întuneric, Zere văzu că Mokhi scutură deznădăjduit din cap.

— Armăsarul furat mi-ar aduce nenoroc, rosti el.

Zere își strecură o clipă mîna pe sub *ceapanul* lui și-i dezmierdă brațul, rîzînd încetișor :

— Cunosc toate vrăjile împotriva nenorocului.

— Nu, nu, mi-e martor Profetul ! strigă Mokhi.

Și amuți, speriat de propria-i voce.

— Potolește-ți inima, te rog ! Pentru ce-ți faci atîtea griji ? Știi prea bine cine dintre noi hotărăște și poruncește. Nu eu. Eu nu sînt decît o biată femeie.

Mokhi se liniști la auzul acestor cuvinte, care i se părură sincere. Dragostea lui nu fusese niciodată mai puternică și mai umilă ca acum.

Zere merse să se culce în camera slugilor iar Mokhi în grajd. Se lungi pe paie, despărțit de Jehol prin trupul unui vlăjgan.

Lumina lunii curgea peste rîpa cu statui. În fundul nișelor — enorme guri de umbră — se desluşeau contururile vagi ale uriașilor Buda. În casa de alături continua să se rotească, pe gramofonul cu pilnic, aceeași placă zgîriată.

*

Mokhi se trezi în zori. Aerul era rece, tare și curat. Se spălă într-unul din miile de șanțuri de irigație prin care apa rîului făcea să rodească această oază. Apa era la fel de rece și de curată ca și văzduhul. Chiar în clipa aceea creasta rîpei roșii se aprinse. Mokhi își rosti rugăciunea cu o credință reculeasă. Nesfîrșite erau harul lui Allah și frumusețea lumii.

Alergă la bucătărie, ca să facă rost de plăcinte și de ceai. Se aștepta să nu vadă, la această oră matinală, decît un singur *bacia*, întinzîndu-se și căscînd lîngă un foc abia aprins. Spre marea lui mirare, găsi acolo întreg personalul hanului, bărbați și femei, trebăluind de zor. Unii umpleau cu jeratic samovarele pîntecoase, de aramă. Alții frămîntau aluat. Alții așezau farfurii pe tăvi. Alții, în sfîrșit, puneau la copt munți de orez sau de prăjituri, tăiau pepeni verzi și galbeni, turnau lapte acru în sticle, garniseau cu struguri și migdale coșulețe de papură, spărgeau ouă și făceau jumări, curățau păsări, tăiau în bucățele rotunde carnea și grăsimea de oaie, pentru a le vîrî apoi în frigărui.

— Astăzi e tîrgul cel mare ! îi strigă lui Mokhi un *bacia*. Are loc de două ori pe săptămînă.

— Da, da, zise Mokhi.

Era ameţit, asurzit de larma de glasuri, rîsete, porunci, înjurături, amestecate cu zăngănitul ceştilor, tigăilor şi oalelor, cu susurul apei clocotite, cu sfîrîitul cărnii fripte în untură şi mirodeniile. O văzu pe Zere în mijlocul celorlalte femei, cuprinsă ca şi ele de febra pregătirilor. În vreme ce mîinile ei dibace şi uşoare lucrau, ochii ei lacomi treceau de la cărnuri la brînzeturi, de la pilafuri la dulciuri. În viaţa ei nu văzuse atîta belşug de bucate. Mokhi nu îndrăzni să-i facă vreun semn. De îndată ce făcu rost de un ceainic, ieşi pe terasă.

Dar nici acolo nu era primul. Negustători ambulanţi îşi scoteau mărfurile şi le etalau chiar pe stofele în care fuseseră învelite : ceasornice vechi, lăcate şi chei enorme, ulcele din Istalif, delicate şi copilăreşti, vopsite în ocru, cafeniu sau albastru, şi înfăţişînd lei, capre, cocoşi, oameni călări pe cai sau cămile. Mai era acolo şi un muzicant orb, care-şi acorda instrumentul de coarde. Un băieţaş de vreo zece ani, care-i servea de călăuză, dormea cu capul pe o tamburină.

Pe drumul străvechi, care era strada mare a satului Bamian, treceau ciobani mînînd-şi oile, caprele, măgarii şi catîrii, spre şanţurile de pe margini, unde aveau să poposească. Meşteşugari aduceau pe cămile baloturi cu covoare şi ţesături. Trecu şi o familie de *djaţi*. Căpetenia ei era urmată de un urs himalaian, legat de un lanţ. Pe umerii cîtorva femei se vedeau nişte maimuţe mărunte aduse din India. Mokhi se minuna văzîndu-i pe toţi aceşti oameni, veniţi din sate, din ferme, din case răzleţe sau de pe drumul cel veşnic, pentru a-şi vinde vitele, produsele sau arta de a-şi înveseli semenii.

Dimineaţa înainta. Mulţimea negustorilor şi a muşteriilor era din ce în ce mai numeroasă. Oaza se golea pe măsură ce se umplea piaţa. Vitrinele, galantarele, munţii de pepeni şi de rodii, turmele rînduite după culoarea liniii oilor, potopeau satul, revărsîndu-se, la dreapta şi la stînga lui, în spărturile din stînca roşie. De pe terasă, Mokhi vedea cum în fiecare din aceste spărturi iese la iveală, cu încetul, cîte un colos. Înfiorat din tălpi pînă-n creştet, se uita întrebător la vecini. Nimeni dintre ei nu lua seama la înfricoşătoarele statui. Zeii morţi intraseră în însăşi viaţa lor.

Un *bacia* trecu în fugă de-a lungul terasei, strigînd :

— *Seizul* celui mai frumos armăsar din grajd ! *Seizul* călăreţului rănit e căutat de stăpînul său...

În curte, Mokhi o întîlni pe Zere. Ochii acesteia aveau privirea aspră şi fixă a unei coţofene.

— Ai văzut tîrgul, ai văzut ? şopti ea. Eu n-am avut decît o clipă răgazul să privesc. Tii, ce de ţesături, ce de piepteni, şi briie, şi colane ! O, Allah, Allah !

Pofta de giuvaere şi ţesături scumpe i se citea pe faţă ca o suferinţă. Iar *seizul*, care nu se sinchisise niciodată de bani, se simţi deodată vinovat de sărăcia lui. De ce nu putea oare să-i ofere femeii ăsteia toate minunăţiile din galantare ?

— Nu mai pot zăbovi, îi spuse el fără s-o privească.

În camera lui Uroz duhoarea de hoit era înăbuşitoare. Uroz avea ochii şi obrajii încinşi de febră.

— Plecăm, zise el.

— Cum ? Aşa repede ? exclamă Mokhi.

— În clipa asta.

— Dar cumpărăturile ? întrebă *seizul*. Doar ştii bine că toate lucrurile noastre s-au pierdut.

— O să cumpărăm altele pe drum, zise Uroz. Du-te de-l înşeuează pe Jehol.

— Bine, dar aici e tîrg, spuse Mokhi pe un ton plîngăreţ.

— Ce tîrg ?

— Un tîrg mare de tot, şi grozav de frumos. Cu *djaţi*, cu muzicanţi, cu povestitori...

Uruz scutură din umeri, nerăbdător, şi întrebă cu un glas tăios :

— Sînt şi lupte de animale ?

— Da, desigur ! exclamă Mokhi. Am văzut trecînd doi berbeci grozavi, unuia îi zice Fulgerul, iar celuilalt Harapnicul.

— Fulgerul şi Harapnicul, îngînă Uroz.

Apoi îi porunci *seizului* :

— Vino să mă cauţi cînd o să-nceapă cea dintîi luptă.

*

Drumul care, în dimineaţa aceea, era mărginit de o parte şi de alta de galantare, era străjuit la miazănoapte

de ripa cu statuile lui Buda. La miazăzi, o potecă ducea spre rîu. În preajma acesteia, pe un loc viran, fusese amenajată o arenă rudimentară. Niște țăruși legați între ei cu crengi țepoase îi fixau limitele. Arena era acoperită de un covor de iarbă fragedă. Gardul drept care închidea fundul arenei era întrerupt la mijloc de o portiță. În spate, cîteva cocioabe părăsite și un pîlc de sălcii, de trestii și de plopi ascundeau rîul sprințar, căruia i se auzea șopotul mătăsos. Dinspre drum, însă, nimic nu stingherea vederea, iar umflăturile terenului formau un fel de tribune naturale. Totuși, de-a lungul incintei, fuseseră aduse o mulțime de covoare și perne, pentru cei ce se distingeau prin rangul sau averea lor.

Cînd Uroz ajunse în arenă, adus de Jehol și de Mokhi, văzu în fața lui o mulțime înfrigurată. Nu trebui să-i ceară voie să-l lase să treacă : se dădu singură la o parte, cu o mișcare spontană și generoasă. Unui străin i se datora ospitalitate ; unui rănit — protecție. Iar stăpînul unui cal atît de frumos și al unui *seiz* atît de vînjos nu putea să ocupe alt loc decît cel dintîi.

Mokhi avu grijă să-i aleagă un loc unde să stea cu spatele la soare ; după ce-l dădu jos din șa, îl așeză pe un maldăr de perne. Apoi merse să-l lege pe Jehol, foarte aproape de locul acela.

Uroz le mulțumi cum se cuvenea celor doi bărbați care se dăduseră politicoși la o parte spre a-i face loc. Erau, fără doar și poate, niște oameni cu vază. Cel din stînga purta, în stofa straielor sale, în pielea papucilor săi, în carnea obrajilor săi bucălați și-n barba căruntă, tăiată în chip de evantai, toate harurile unei mari bogății. Aceasta nu-l făcuse însă tiranic nici vanitos. Prin bonomia și simplicitatea purtărilor sale, el îi amintea lui Uroz de Osman bei din Maimana, vrednicul stăpîn al atîtor armăsari nobili.

Celălalt vecin al lui Uroz era îmbrăcat în niște veșminte murdare și avea o față vînătă, ciupită de vărsat, cu ochii inexpresivi și o bărbie ascuțită, năpădită de smocuri de păr cărunt. Mulțumirile lui Uroz i se adresară totuși lui în primul rînd : turbanul său verde — pe care aveau dreptul să-l poarte doar pelerinii la Mecca — îl ridica deasupra celor mai puternici și mai bogați.

— Preacucernice, îi zise Uroz, fii încredințat că voi aduce pînă-n depărtata mea provincie laude hagiului din Bamian, care a binevoit să-i cedeze loc unui călăreț în trecere pe acolo.

— Numai de te-ar lăsa în viață pînă-atunci piciorul tău bolnav, rosti omul cu turbanul verde, pe un ton aprig. Privește !

Și arătă cu degetul spre cer. Uroz își ridică privirea. Un corb enorm se rotea foarte jos deasupra lui. Semn mai rău prevestitor nici că se putea. În clipa aceea *seizul* se aplecă spre Uroz, și-i spuse, astupîndu-i vederea :

— Jehol e bine, iar eu sînt aici.

Uroz răsuflă ușurat : Mokhi se pusese între el și piaza rea.

— N-ai nevoie de nimic ? îl întrebă *seizul*.

— Ai făcut ceea ce se cuvenea, îi răspunse Uroz.

Și întorcîndu-se spre vecinul din stînga, îl întrebă :

— N-ai vrea să-i spui lui Uroz, fiul lui Tursen, numele dumitale, ca să-l poată cinsti cum se cuvine ?

Mă numesc Amgiad han, răspunse vecinul cu mîndrie și bunăvoință.

Îmi voi aminti toată viața, zise Uroz. Iar dacă mă adresez abia acum dumitale, Amgiad han, nu-i pentru că aș fi nerecunoscător sau necuviincios, Allah mi-e martor. Ai văzut și dumneata că preacucernicul hagiu mă împiedica s-o fac... de bun ce este...

La auzul acestor vorbe, totul începu să rîdă în făptura lui Amgiad han : ochii atît de strălucitori și de blînzi încît păreau unși cu unt, carnea trandafirie a obrajilor și a gurii, mătasea ce-i acoperea pîntecul și chiar mătăniile de lapis-lazuli pe care le răsfirau mîinile sale plinuțe și netede.

— Fiu al lui Tursen, rosti el cu blîndețe, nu lua seama prea mult la vorbele lui Zaman hagiul. Orice i-ar trece prin cap, îi iese numaidecît pe gură.

— Gura hagiului adevăr grăiește, zise preacucernicul.

— Adevărul, adevărul lui Ali, strigă un alt glas, foarte ciudat.

Adînc, aspru și spart, aidoma unui croncănit, glasul acesta era al unui om în zdrențe, care se așezase înapoia turbanului verde, alături de *seiz*. Avea cam aceeași sta-

tură ca și Mokhi, dar părea mult mai înalt din pricina slăbiciunii sale cadaverice. Printre zdrențe i se vedeau coastele. Iar pe fața lui osoasă se arcuia un nas mare, coroiat.

— Ali, Ali, strigă ciudatul glas.

Uroz crezu că zdrențărosul invocă numele ginerelui Profetului, al Califului martir, care era la fel de venerat în provinciile din nord ca și Mahomet însuși. Și-și aminti de moscheea ale cărei cupole de azur scînteiau în onoarea lui în mijlocul capitalei stepelor Mazar-y-Șerif. I se păru chiar că vede miile de porumbei care coborau, în stoluri, pe mormîntul lui.

Deodată își lăsă spatele pe pernele ce-l sprijineau. Era orbit de perdeaua neagră a unor aripi filfiitoare...

Corbul se așază croncănind pe capul omului care avea același gînd ca și el. Penele lui se contopiră cu părul de un negru vinețiu ale cărui plete se revărsau pînă pe brațe. Pe acest fundal, ghearele și ciocul păsării se detașau violent : erau de un roșu sîngeriu.

— Nu te mira, îi zise cu blîndețe Amgiad han lui Uroz. Stăpînul său, Hozad, îi unge cu lac ghearele lui Ali, ca să-l înfrumusețeze.

— Ali e, așadar... corbul ? întrebă Uroz.

— Ce să fac ! oftă Amgiad han. Hozad e încredințat că duhul marelui Calif îi însuflețește pasărea neagră.

Apoi, cu voce joasă :

— Dar uită-te ce slab e, uită-te la ochii lui...

— Văd, zise Uroz, e mort după haşiş.

— Nici un rînd din *Cartea Cărților* nu-i oprește pe credincioși să se hrănească cu ierburi, dacă le face plăcere, chelălăi Zaman hagiul.

Îi răspunseră un rîs spart și un croncănit prelung. Uroz se înfioră ; nu deosebea cine anume rîdea și cine croncănea. Corbul sau stăpînul lui ?

Deodată, în jurul lui se stîrni o mare mișcare. Toți oamenii se ridicaseră în picioare și salutau. Amgiad han făcu la fel. Rămăseseră așezați doar Uroz, din pricina rănii sale, și hagiul din pricina turbanului său verde.

Un om încă tînăr, îmbrăcat europenește și cu o căciulă de astrahan pe cap, înainta prin mulțime. Avea o față

aspră şi o gură dîrză. Era urmat de un ofiţer de poliţie în uniformă.

— Prefectul districtului catadicseşte în sfîrşit ! exclamă Zaman hagiul. Acest slujbaş mărunt l-a făcut pe un pelerin la Mecca să aştepte ! Şi nici acum nu se grăbeşte, merge tacticos...

— Pentru ce atîta grabă, preacucernice ? îl întrebă Uroz.

— Mă aflu aici pentru a lua parte la joc ! strigă hagiul.

Trăsăturile lui, inerte pînă atunci, căpătaseră un relief ascuţit. O scînteie juca în fundul ochilor, pînă atunci şterşi. Şi pentru că demonii jocului sălăşluiau în trupul lui Zaman hagiul, Uroz se simţi mai aproape de acest om odios decît de blajinul Amgiad han, care continua să-şi numere, liniştit, mărgelele mătăniilor.

Prefectul luă loc alături de Amgiad han. Ofiţerul de poliţie fluieră, iar porţile colibelor de la intrarea arenei se deschiseră, şi-n fiecare din ele se ivi capul unui berbec.

*

Prefectul se aplecă spre Amgiad han şi-i spuse :

— Sînt tare frumoşi şi dichisiţi.

Uroz îi dădu dreptate.

Cei doi berbeci aveau aceeaşi înălţime, impresionantă fără a fi exagerată, aceeaşi lînă aspră de astrahan, cenuşie, cu dungi cafenii la unul şi cu smocuri albăstrii la celălalt. Frunţile li-erau încadrate de coarne în formă de fus, răsucite ca nişte şerpi în jurul profilului lor lung.

Zaman hagiul îşi dădu capul pe spate şi-i spuse lui Hozad, care-şi dezmierda corbul :

— Sînt răsfăţaţi şi leneşi.

Uroz nu era de aceeaşi părere.

Nici unul dintre berbecii care intrau acum în arenă nu încerca să domine şi să-şi impună superioritatea, luînd-o înaintea celuilalt pe poarta îngustă. Trecură pe rînd, cu înţelepciune. Primul fu cel pe care însoţitorul său îl trăgea de un corn.

În mulțime, la care se adăugaseră între timp toți mușteriii din tîrg, se auziră exclamații voioase :

— Hei, Gamal, ești mai grăbit decît berbecul tău !

— Hei, Ahmad, ai grijă să nu-ți adoarmă pe genunchi berbecul...

— Animalele astea iau arena drept o stînă.

— Berbeci... berbeci... Cine poate ști ? Chiar oile sînt, uneori, mai primejdioase.

Gamal și Ahmad, foarte tineri, îmbrăcați cu pantaloni și tunici proaspăt spălate, roșiră sub turbanele lor clădite cu grijă. Și fiecare începu să-și laude din răsputeri meritele berbecului pe care-l adusese.

— Cel mai deștept, cel mai puternic...

— Stăpîn peste turma lui...

— Luptător de neînvins...

— Pune rămășag pe berbecul meu, și-ai să te îmbogățești...

— Al meu aduce tot atîția *afgani* cîte fire de lînă bună are pe el...

Cuvintele astea erau doar vorbe de bîlci. Toți știau asta, chiar și ciobanii ; dar ei se înfierbîntau la auzul propriilor lor glasuri. Începeau să creadă în vorbele lor. Fețele, trupurile, mîinile, straiele lor, totul exprima convingerea cea mai aprigă. Iar spectatorii se molipsiră la rîndu-le ; nu voiau altceva decît să se lase înșelați.

— La luptă, la luptă ! strigau.

Începuseră să facă rămășaguri.

Uroz se pomeni pipăindu-și bancnotele vîrîte la brîu. Cîți *afgani* avea oare acolo ? Nu știa. Avea oroare de socoteli. Un buzunar plin sau un buzunar gol, era unica lui măsură. Totuși, teancul de bancnote i se părea destul de gros. Cînd pornise la drum spre Kabul, Osman bei și Tursen se arătaseră darnici. În capitală, înainte de marele *buzkași*, n-avusese nici timp, nici chef să cheltuiască. Iar după aceea...

— Pe care dintre berbeci pui rămășag ? îl întrebă el pe vecinul său din stînga.

Pe nici unul, răspunse Amgiad han cu un zîmbet spășit. Amîndoi sînt ai mei. I-am oferit pentru distracția oamenilor. Dac-aș pune rămășag, ar putea să-și

închipuie că profit de faptul că-mi cunosc berbecii sau de puterea pe care-o am asupra ciobanilor.

Vocea plină de fiere a lui Zaman hagiul rosti atunci :

— Nu socoți, străinule care ne ești oaspete, că *afganii* unui om cucernic sînt la fel de buni ca aceia ai celui mai bogat dintre hani ?

Uroz privi o clipă fața încununată de turbanul verde. Pe lîngă lăcomia, pe care i-o cunoștea deja, trăsăturile și ridurile ei exprimau o aroganță sfidătoare. „Vrea nu numai să mă umilească, dar și să-mi ia banii", își spuse Uroz, simțind că i se încing obrajii și că jocul punea din nou stăpînire pe el, în chip absolut, așa cum se întîmpla ori de cîte ori devenea luptă împotriva unui om, încercare a destinului, dincolo de orice cîștig.

Uroz lăsă să-i cadă de la brîu un pachet de bancnote. Zaman hagiul își duse mîinile la turbanul verde și scoase din adîncurile acestuia un lung portofel de mătase naturală. Strîngîndu-l cu multă grijă între genunchi, dădu la iveală un teanc de hîrtii de cîte o sută de *afgani*, atît de turtite și de bine împăturite, încît ai fi zis că fuseseră călcate cu un fier greu. Numără cinci dintre ele, una cîte una, cu vîrful degetelor sale mujate mai întîi în salivă, apoi le înșiră pe covorul scump pe care-l împărțea cu Uroz.

— Miza îți convine ? îl întrebă.

Uroz împinse lîngă miza hagiului un pumn de bancnote atît de mototolite, încît păreau niște hîrtii de împachetat.

Hangiul le numără și găsind una-două în plus, i le restitui lui Uroz. Acesta le trecu, fără a-și întoarce capul, lui Mokhi, spunîndu-i :

— Distrează-te și tu.

Ciobanii își isprăviseră parada. Gamal își duse berbecul în partea dreaptă, iar Ahmad în partea stîngă a arenei.

— Cine alege mai întîi ? întrebă Uroz.

— Oaspetele, îi răspunse Zaman hagiul, înclinîndu-și turbanul verde.

— Mulțumesc, spuse Uroz.

S-ar fi lipsit bucuros de această onoare, căci nu cunoștea berbecii. Arătă cu capul spre cel pe care-l

ţinea Gamal, din simplul motiv că-l vedea la dreapta, partea cea mai nobilă.

Prefectul ridică un braţ. Ahmad şi Gamal apăsară cu amîndouă mîinile pe buturile berbecilor, împingîndu-i spre mijlocul arenei.

Berbecii începură să meargă foarte încet unul spre celălalt, în linie dreaptă. S-ar fi zis că fiecare avea, în capu-i plecat, cîte un magnet ce-l atrăgea pe adversar. Oamenii care, aidoma lui Uroz, puteau observa dintr-o parte boturile berbecilor, vedeau cum în ochii vîrîţi în lîna adîncă se naşte şi creşte o furie oarbă, îndărătnică.

„Animale blînde, joc neplăcut", îşi spuse Uroz, lăsîndu-se pe perne.

Miza pusă nu ameninţa să-l ruineze, dar nici să-l îmbogăţească. Îi rămînea o singură plăcere : să-şi imagineze şi să ghicească fazele luptei.

„Acum, sfidarea !" îşi spuse.

Şi în aceeaşi clipă, berbecii se opriră, îşi ridicară capetele şi-şi încrucişară privirile, mistuite de o furie elementară.

„Acum, atacul", îşi spuse Uroz.

Nu-şi sfîrşise încă gîndul, că berbecii se şi năpustiră unul împotriva celuilalt. Un resort interior, uimitor de puternic, smulse deodată de pe pămînt aceste dobitoace greoaie şi lenoşe, împovărate de lînă. Traiectoria atacului era dreaptă, ca aceea a unui glonte. Capetele plecate nu se abătură de la ea nici cu o iotă. Frunţile se izbiră din plin.

Văzduhul răsună de parcă s-ar fi ciocnit nişte talgere. Mulţimea îi făcu ecou printr-un murmur vast, care, trecînd din şir în şir, aburcă dealul, depăşi drumul şi, atingînd creasta rîpei roşii, pătrunse în nişele enorme. Acestea începură să cînte, ca nişte scoici imense, la picioarele statuilor lui Buda.

Ciocnirea, a cărei violenţă ar fi trebuit, aparent, să sfărîme ţestele berbecilor, nu făcuse decît să-i ameţească o clipă. Scuturînd din cap, se depărtară puţin unul de celălalt şi porniră din nou la atac, într-o goană şi mai turbată.

— Haide !... Pe el !...

Mulțimea murmura, ofta, în vreme ce frunțile berbecilor se ciocneau cu un zgomot năpraznic.

Uroz nu se sinchisea. Furia asta prostească n-avea nimic comun cu inteligența, curajul și imaginația. Berbecii erau niște bătăuși, atîta tot. Se vor folosi de capetele lor ca de niște ciocane, pînă în clipa cînd unul dintre ei se va prăbuși, zdrobit. N-avea importanță care anume.

Încă un salt, și încă unul. Zgomotul ciolanelor lovite se auzea necontenit.

„Cu cît sînt mai proști, cu atît rezistă mai mult", își spuse Uroz. Ar fi fost bucuros să vadă că berbecul pe care pusese rămășag pierde, ca astfel să se poată trece mai repede la o altă luptă. Începu să privească șirurile de plopi care străjuiau malurile rîului Bamian, de la un capăt la altul al văii. Următoarea etapă avea să se desfășoare în susul rîului.

Deodată atenția îi fu din nou atrasă de cele ce se petreceau în arenă. În ciocănitul ritmic al frunților intervenise o pauză. Uroz văzu numaidecît de ce: unul dintre berbeci se eschiva de la atac. „O fi mai deștept decît celălalt?" se întrebă Uroz. Manevra îi trezise din nou interesul: animalul era cel pe care pariase el. Celălalt berbec, descumpănit de acest atac în gol, se poticni și căzu în genunchi. „Al meu va profita de căderea lui și-l va ataca din flanc, răsturnîndu-l", își spuse Uroz, iar ochii i se însuflețiră puțin. Oamenii din jurul și din spatele lui rostiră cu glas tare același gînd. Ahmad, ciobanul, îl încuraja pe berbec, cu mîinile și cu vorba. Dar berbecul nu se clinti. Ochii lui, ațintiți spre primul rînd de privitori, se plimbau de la unul la altul. Cînd se opriră asupra lui Uroz, acesta nu mai zări în ei nici o scînteie din furia elementară, ucigașă, care-i luminase ceva mai înainte. Ochii aceștia nu mai exprimau acum decît năuceala. Între timp, celălalt berbec se ridicase și deodată se repezi, cu o furie sporită de căderea de adineauri. Atunci, berbecul lui Ahmad o luă la fugă, buimăcit, zăpăcit, descumpănit. Insulte, înjurături, cuvinte de batjocură, blesteme și amenințări îl însoțiră, într-un vacarm asurzitor. Dar Uroz, care stătea cu fălcile încleștate, nu deslușea în acest vacarm decît

vocea vecinului său cu turbanul verde. Era mai batjocoritoare și mai amenințătoare decît celelalte, iar Uroz avea sentimentul că ocările i se adresau lui personal, prin mijlocirea nevrednicului dobitoc.

— Grozav berbec, n-am ce zice ! îi strigă el vecinului din stînga. Îți face cu adevărat cinste !

Buzele trandafirii ale lui Amgiad han rămaseră lipite de țeava narghilelei. Lăsînd fumul să-i iasă încet din gură, spuse cu blîndețe, în vreme ce fumul se risipea în aerul străveziu :

— Să știi, călărețule din stepă, că eu nu-mi dresez animalele să se bată pînă la moarte. Le ofer numai pentru distracția oamenilor. Iar cînd binevoiește Profetul, izbutesc. Ascultă !

Insultele și batjocurile încetaseră brusc, și un rîs enorm se rostogolea prin mulțime. Unii se țineau de burtă, alții își ștergeau lacrimile, alții îi loveau în spate pe vecinii pe care nici nu-i cunoșteau.

Toate astea, din pricină că berbecul fugea, înfricoșat, prin arenă. Orbește. În salturi dezordonate, convulsive, stîngace și greoaie. Lîna lui mătura iarba. Noada lui grasă se hîțîna și bătea aerul ca un sac prost legat. Pe urmele lui alerga celălalt berbec. De cîteva ori fu cît pe ce să-și înhațe prada. Dar atunci, panica îl făcea pe fugar să scape. Ocoliră de multe ori arena. În cele din urmă berbecul fugărit zări poarta deschisă, pe lîngă care trecuse de nenumărate ori, fără s-o observe, și se repezi în ea.

*

Amgiad han își luă din nou narghileaua. Înainte de a o duce la gura-i lacomă, îi spuse lui Uroz, surîzînd :

— Furia a fugărit frica, dar aripile acesteia sînt mai iuți. Spectacolul merita cîțiva *afgani*, nu-i așa ?

Pînă să răspundă Uroz, o mînă i se încleștă pe coapsă.

— Socot că pot dispune de miză, rosti Zaman hagiul.

Uroz dădu un bobîrnac bancnotelor pe care hagiul le împăturise cu atîta grijă, și-i strigă :

— Miză-i asta ? Pomana unei babe te-ar îmbogăți cu siguranță mai mult. Eu îți propun un rămășag vrednic de acest nume.

Și azvîrli în iarbă banii ce-i mai rămăseseră.

— Ce-i asta ? bîigui Zaman hagiul, cu o voce lipsită de siguranța obișnuită.

— Viitoarea mea miză, răspunse Uroz.

Degetele hagiului tremurară ușor, în vreme ce netezeau bancnotele cîștigate.

— Sînt mulți, mulți *afgani*, zise el.

— Să te-nvăț eu, preacucernice, care ești un jucător atît de încercat, că o luptă e cu-atît mai interesantă, cu cît miza-i mai mare ?

Tonul și privirea lui Uroz aveau ceva provocător, insultător. I-ar fi plăcut să continue așa la nesfîrșit. Dar Zaman hagiul nu-l asculta. Stăpînit de propria-i zgîrcenie, despăturea, netezea, mîngîia și număra cu jumătate de glas hîrtiile mototolite. Iar această înșiruire de cifre semăna cu o litanie, cu o rugăciune.

— Treisprezece mii două sute șaizeci și patru, rosti el în sfîrșit, cu un suspin adînc.

Și-l privi pe Uroz, cu niște ochi în care focul lăcomiei era învelit în spuza voluptății.

— Știi ce miză pui ? îl întrebă hagiul.

— Știu, și doresc s-o pun, răspunse Uroz.

— Mai știi și că-i rîndul meu să aleg berbecul ?

— Regula-i regulă, iar regula face jocul, zise Uroz.

Zaman hagiul își acoperi fața cu palmele și începu să-și legene încet trupul pe picioarele îndoite. Apoi strigă :

— Hozad, Hozad !

— Sînt aici, răspunse cu vocea-i croncănitoare stăpînul corbului.

— Aștept un semn, zise hagiul.

Fața scheletică se lipi de capul păsării, iar buzele livide se mișcară fără zgomot. Corbul se desprinse de pe umărul stîng al lui Hozad, îi ocoli gîtul și se opri pe umărul drept.

— Ei ? întrebă hagiul.

— Judecă singur, preacucernice, spuse Hozad.

Hagiul întoarse încet capul și privi printre degete.

— Dreapta e prielnică, potrivit lui Allah, bolborosi el.

Cînd trupul îi reveni la poziţia lui firească, îşi lăsă mîinile pe coapse şi-i spuse lui Uroz :

— O să ai ce-ai vrut, călăreţule trufaş !

Vorbele astea, rostite fără mînie, nu treziră luarea aminte a oamenilor din jur, ocupaţi să-şi facă socotelile şi să încheie noi rămăşaguri. Numai Mokhi, care urmărea fiece gest şi fiece cuvînt al lui Uroz, îşi dădu seama de riscul înfricoşător asumat de stăpînul său. „Dacă pierde şi de data asta, n-o să mai avem nici un ban, îşi spunea *seizul*. Şi trebuie să cumpărăm mîncare şi îmbrăcăminte ca să ne apărăm de foamea şi frigul acestor munţi, din ce în ce mai înalţi şi mai pustii !“ Mokhi îl vedea pe omul cu turbanul verde scoţînd, din faldurile acestuia, hîrtie după hîrtie şi rînduindu-le în faţa lui într-un teanc de o impecabilă simetrie. Ar fi vrut să strige din adîncul fiinţei sale : „O, Uroz, te implor, opreşte-l, opreşte-i mîinile ! Micşorează-ţi miza cu o jumătate, sau măcar cu un sfert !“ Dar nu scotea o vorbă. Era un simplu servitor, foarte tînăr. N-avea dreptul să-l facă pe Uroz de ruşine.

Un murmur vesti sosirea altor berbeci.

Aceştia nu mai trebuiau să fie împinşi, ci dimpotrivă, struniţi ; altminteri, ambiţia de a intra cel dintîi în arenă, i-ar fi zvîrlit din capul locului unul împotriva celuilalt. Cei doi berbeci nu erau mînaţi şi supravegheaţi de nişte ciobani cu simbrii modeste, ci de proprii lor crescători, oameni în floarea vîrstei, aspri şi demni la înfăţişare. Berbecii nu erau novici. Ei cunoşteau de mult obiceiurile şi regulile luptei în arenă. De aceea, se aşezară singuri şi numaidecît pe locurile cuvenite. Unul dintre ei era îmbrăcat într-o lînă albă stufoasă, stropită cu smocuri negre ca cerneala. Celălalt avea lîna de culoarea lutului ars, smălţată cu fire roşii, ca nişte paie aprinse. Mulţimea îi salută cu un cor de laude :

— Slavă ţie, Harapnicule, care dobori fără milă... Slavă ţie, Fulgerule, care loveşti fără a atinge pămîntul !

După aceste laude, Uroz putu să măsoare valoarea celor doi berbeci şi strălucirea faimei lor : amîndoi luaseră desigur parte, ani în şir, la numeroase bătălii, în care doborîseră zeci de adversari, ameninţîndu-i, rănin-

du-i sau omorîndu-i. Acum, aveau să se înfrunte unul pe celălalt, pentru prima oară. Era o zi mare.

Berbecii păreau încîntaţi de laude, căci îşi ridicau boturile spre glasurile ce-i tămîiau. Copitele din faţă scurmau iarba.

— Sînt încredinţat că berbecii aceştia îţi plac mai mult decît ai mei, îi spuse Amgiad han lui Uroz.

Iar acesta răspunse :

— Uită, rogu-te, şi iartă-mi ieşirea necuviincioasă de adineauri, dar recunoaşte că şi dumneata preferi aceşti doi berbeci.

— Ce te face să crezi ?

— Ai uitat să tragi din narghilea, spuse Uroz.

Amgiad han îşi rîse în barba mare şi frumoasă.

— Ai dreptate, călăreţ al stepei, îi spuse. Oamenii sînt aşa fel făcuţi, încît pînă şi cel mai puţin sîngeros dintre ei se bucură de-un spectacol la care-i poftită moartea. Căci unul dintre aceste două dobitoace nu va ieşi viu din arenă. Au prea multă trufie, prea multă onoare de apărat.

— Aşa e, zise Uroz. Şi Fulgerul, şi Harapnicul sînt vrednici de miza mea.

VI.

UNICORNUL

Strigătele conteniseră. Privitoriii îşi încheiau pariurile. Berbecii stăteau nemişcaţi. Cu frunţile plecate, se cercetau reciproc.

Stăpînii lor se ţineau lîngă ei, dar nu-i încurajau nici cu vorba, nici cu vreo mîngîiere. Se mărgineau să le frece picioarele, din cînd în cînd.

Animalul îşi schimba atunci înfăţişarea, în chip ciudat. Trupul lui îşi pierdea încordarea sălbatecă. Muşchii i se destindeau, pe măsură ce devenea mai încrezător, mai prietenos. Îşi ridica singur o copită după alta şi, înainte de a o depune în palma ce-o aştepta, o zgîria

încet cu vîrful cornului aspru. Apoi, cu drăgălășenia unui mieluşel, îşi lăsa, ca un gaj tandru, capul cornut pe umărul omului, rămînînd aşa tot timpul cît degetele dibace ale acestuia îi frămîntau carnea şi tendoanele.

— Ei, preacucernicule, ţi-ai făcut alegerea? îl întrebă deodată Uroz pe Zaman hagiul.

Nici profilul crispat sub falnicul turban verde, nici gura strînsă între firele aspre de barbă, nu se mişcară. Ţinîndu-şi într-o mînă bărbiţa sură şi mijindu-şi ochii, reduşi acum la dimensiunile unor riduri luminoase, peste care atîrnau streşinile moi ale pleoapelor, Zaman hagiul observa cînd pe unul cînd pe celălalt dintre berbeci, cu o atenţie chinuitor de încordată.

Fulgerul sau Harapnicul?

Egali în înălţime, în greutate, în antrenament, în numărul de victorii obţinute, nimic din înfăţişarea şi din atitudinea lor nu impunea vreo preferinţă. Trebuia să cauţi dincolo de calităţile vizibile — putere, sprinteneală, agerime — pentru a ghici virtuţile tainice, resorturile ascunse care puteau hotărî rezultatul luptei — şi anume: curajul, tenacitatea, şiretenia, setea de victorie.

Zaman hagiul îşi amintea de multe din luptele pe care fiecare dintre berbeci le purtase în lungul văii. Memoria lui de jucător pasionat păstrase cele mai vii amintiri despre aceste lupte. Dar cei doi berbeci nu mai fuseseră niciodată puşi în situaţia de a lupta unul contra celuilalt. Atunci, cum să ştii? O, dacă s-ar mai fi înfruntat, măcar o dată! Dar era o dorinţă absurdă, căci doi berbeci de un asemenea soi nu se puteau înfrunta de două ori.

Fulgerul sau Harapnicul?

Harapnicul sau Fulgerul?

Atîta bănet depindea de această alegere! De mai multe ori privirea ascuţită, fanatizată de zgîrcenie a hagiului se îndreptă spre mizele aşezate la doi paşi de el, parcă pentru a le cere o inspiraţie prielnică. Dar bancnotele nu-i dădeau nici o povaţă.

— Aştept, preacucernicule! exclamă Uroz. Toate rămăşagurile au fost încheiate.

Zaman hagiul închise ochii şi strigă, fără să-şi schimbe poziţia:

— Hozad !

Capul scheletic, umbrit de penetul negru, se înclină spre turbanul verde. Hagiul îi şopti la ureche cîteva cuvinte, pe care Hozad le transmise la rîndu-i corbului său tutelar. Pasărea zbură greoi şi începu să se rotească deasupra arenei. Îi dădu ocol de trei ori. Bătăile aripilor ei mari se făceau din ce în ce mai domoale, mai line. În cele din urmă, plană, nemişcată, deasupra Fulgerului. Umbra păsării îl acoperi pe berbec în întregime.

Din ciocul şi din ghearele purpurii ale corbului părea să picure o sudoare sîngerie.

— Îl aleg pe Fulger, zise hagiul.

Capul de mort se detaşă de turbanul verde. Hozad îşi îndreptă, parcă os cu os, trupul descărnat. Corbul se întoarse pe umărul său drept. Mokhi se lăsă în genunchi în spatele lui Uroz şi-i şopti, rugător, pentru a nu fi auzit de altcineva :

— Retrage-ţi banii... Ai dreptul... A fost vrăjitorie la mijloc...

Şoapta *seizului* fu curmată de lovitura brutală pe care Uroz i-o dădu cu cravaşa peste gît.

„Dobitocul !“ îşi spuse Uroz. „Nu ştiu eu să recunosc un vrăjitor, şi să-i alung farmecele ?“

Îşi strîngea sub cămaşă talismanul de piele pe care-l purta mereu la gît. Îl apucase din clipa cînd corbul îşi luase zborul şi n-avea să-i mai dea drumul pînă la terminarea luptei.

Aceasta începu. Prefectul ridicase mîna. Cu acelaşi gest — un mic bobîrnac, care era în acelaşi timp poruncă, semn de încredere şi mîngîiere prietenească — stăpînii berbecilor îi trimiseră pe aceştia în întîmpinarea destinului lor.

Apoi, cei doi oameni se ghemuiră pe vine, cu feţele nemişcate, privind în gol.

Fulgerul, venind din dreapta, şi Harapnicul, venind din stînga, păşeau unul spre celălalt cu o prudenţă maximă. Copitele lor măsurau, pipăiau terenul. Boturile lor aplecate oscilau în acest ritm domol, iar ochii lor ageri nu încetau nici o clipă să cerceteze capul, pieptul, coapsele şi copitele inamicului. Spectatorii nu scoteau o vorbă. La fiece pas al berbecilor, simţeau cum creşte în ei o voinţă

implacabilă. Inimile tuturor erau stăpînite de o minunată neliniște.

Cînd ajunseră la vreo cincisprezece picioare unul de celălalt, berbecii se opriră. Timpul cît rămaseră cu copitele arcuite, proptite în iarbă, fu de o scurtime greu de măsurat. Apoi mușchii coapselor li se destinseră cu atîta furie, încît spectatorii abia dacă avură răgazul să-i vadă pe berbeci străbătînd distanța ce-i despărțea, și li se păru că aud cum li se ciocnesc frunțile îndată după aceea. Fulgerul și Harapnicul se și despărțiseră între timp, sărind la o distanță și mai mare decît aceea de la început, aidoma unor uriașe mingi de lînă. Acum, se pregăteau pentru un nou asalt.

Cel mai prompt fu berbecul cu lîna învrîstată cu smocuri roșii, care ardeau ca niște flăcări în razele soarelui. I-o luă înainte celuilalt numai cu o clipă și cu un salt; de ajuns, însă, pentru a-i da avantajul vitezei și forței. Cînd cele două capete, cu coarnele răsucite, se ciocniră, Harapnicul fu azvîrlit înapoi. Mulțimea scoase un chiot. Dar berbecul alb, cu smocuri negre, nu căzu, și nici măcar nu se îndoi. Își păstrase echilibrul și puterea de înțelegere. Fulgerul șarjă, fără a-și trage răsufletul. Harapnicul sări atunci în lături. Adversarul lunecă pe lîngă coapsa lui, făcînd să-i fremete lîna în vîntul stîrnit de furia atacului. Deodată, Harapnicul atacă el însuși, pentru a-l lua prin surprindere și a-l descumpăni la rîndu-i pe adversarul astfel păcălit. Dar în zadar: fără să se oprească, Fulgerul făcuse cale întoarsă și-și înfipsese copitele în pămînt, vîrîndu-și totodată gîtul între umeri. Fruntea Harapnicului se ciocni de o frunte de piatră, ca și a lui.

Ciuciți pe călcîie, cu fețele lipsite de expresie, stăpînii berbecilor îi strigară cu un chiot prelung, enigmatic. Cei doi berbeci se întoarseră lîngă ei, pe vechile locuri. Stăpînii lor începură să le pipăie încheieturile. Deodată, Fulgerul se avîntă, chiar în timp ce era examinat de stăpînul său. Și nimeni nu ar fi putut spune dacă ascultase de propriu-i instinct sau de vreun semn al degetelor înfipte în lîna lui. Stăpînul Harapnicului se ridică, înjurînd de mama focului, și-și lansă berbecul, cu amîndouă mîinile. Dar era prea tîrziu: Fulgerul străbătuse jumă-

tate din distanța necesară pentru atac. Pămîntul acoperit de iarbă răsuna ca o darabană sub copitele animalului, în vreme ce Harapnicul abia se urnea. Acesta simți că n-avea nici o șansă, frunte contra frunte. Ajuns la doi pași de Fulger, făcu un salt spre stînga. Dar adversarul lui nu era dintre cei ce se lasă păcăliți de două ori de aceeași stratagemă ; în plin zbor, coti și-l izbi pe celălalt în umăr. Zbieretele scoase de spectatori părură că țîșnesc din această izbitură. Boarea ce se stîrnise dinspre rîu le purtă pînă la rîpa roșie, iar nișele cu statuile uriașe ale lui Buda le trimiseră înapoi ecoul.

Mokhi își lipi obrazul de acela al lui Uroz și-i șopti :

— Al tău e mai tare, pe legea Profetului, o să cîștigi !

Uroz îl îmbrînci cu cotul pe *seiz* (cel ce vrea ca norocul să-i surîdă, nu se cade să vorbească în locul lui) și strînse mai vîrtos talismanul în palma-i năduşită.

Sub lovitura primită, Harapnicul zbură în aer și se răsturnă pe spate. Strigătele se prefăcură în urlete. Uroz se stăpîni cu greu să nu urle și el. Fulgerul se ridică, se opinti și se repezi spre berbecul întins cu burta-n sus, neputincios... Începea măcelul.

În aceeași clipă, Harapnicul se răsuci de două ori, cu o repeziciune și o sprinteneală uimitoare. Fulgerul trecu prin iarba goală, exact în locul unde aceasta, strivită, păstra tiparul trupului masiv ce se prăbușise în ea.

Aclamațiile spectatorilor își schimbară ținta. Harapnicul alerga acum spre adversarul lui, care-i ieșea în întîmpinare. Nici unul nu mai avea avantajul elanului. Forțele lor erau în cumpănă dreaptă. Nici unul nu mai încerca să se eschiveze. Aceeași furie le însîngera ochii înguști. Iar zgomotul, cu care li se ciocniră frunțile, fu un zgomot lipsit de noimă. Se regăseau, teferi, bot lîngă bot, fără să se fi retras măcar cu un pas. Stăpînii lor îi rechemară.

Se văzu de îndată că Harapnicul mergea cam prea încet către stăpînul său, cu un pas nesigur, cu răsuflarea scurtă. Unii crezură că avea clavicula spartă, alții că avea un genunchi zdrobit, alții că teribila lovitură îl făcuse să-și piardă suflul, alții în sfîrșit că-și pierduse curajul. Toți preziceau, însă, victoria Fulgerului, mai iute acum, și mai puternic.

Prima mișcare a Harapnicului, după ce-și regăsi stăpînul, fu să-și ridice și să-și miște piciorul, acoperit, deasupra copitei, de smocuri albe. Și-l lăsă în mîna ce se întindea dedesubt, și-l retrase apoi, încetișor.

Spectatorii amuțiră o clipă. Cînd începură din nou să vorbească, vocile lor erau șovăitoare, prudente.

— Vrea o încurajare ? întrebau unii.

— Își ia oare bun rămas de la stăpînul său ?

— Și de la viață ?

— Îi cere să oprească lupta ?

În loc să privească spre berbecul pe care mizase, Zaman hagiul îi întorcea spatele. Fața lui lividă era ațintită asupra feței scheletice de dinapoia lui.

— Hozad, Hozad, șopteau buzele lui subțiri și febrile. Cînd corbul l-a acoperit cu umbra lui pe celălalt berbec, voise să mă facă să nu-l aleg ? Să-mi dea a înțelege că steaua lui e nenorocoasă ?

Hozad îi răspunse cu candoare :

— Cum aș putea oare să citesc semnele, preacucernicule ? Nu eu m-am dus în hagialîc la Mecca !

Și adăugă cu smerenie, dar apăsat :

— Îmi voi căpăta totuși banii pentru iarba viselor, nu-i așa ?

Privirea lui nu întîlni, sub turbanul verde, decît o ceafă grasă și zbîrcită. Hangiul nici nu se mai gîndea la el.

Fulgerul și Harapnicul porniseră din nou la atac.

Atunci se petrecu un lucru care-i descumpăni pe cunoscătorii cei mai avizați. La jumătatea drumului, Harapnicul, care alergase cu un pas greoi, leneș, se lăsă într-o rînă în iarbă și bătu aerul cu piciorul lui învrîstat cu alb. Descumpănit, adversarul său își încetini goana și se apropie cu pași măsurați de trupul căzut al celuilalt. Piciorul cu smocuri albe se întinse spre unul din picioarele roșcate și începu să-l dezmierde, cu o mișcare jalnică. Un vuiet asurzitor se stîrni printre spectatori. Cei care pariaseră pe Harapnic strigau :

— Cere iertare !

— Lașul !

— Mișelul !

— Halal victorie !

Iar ceilalți :

— Nici o iertare !
— Lupta să meargă pînă la capăt !
— Doboară-l !
— Omoară-l !
— Ucide-l, Fulgerule !

Setoşi de răzbunare, primii îşi uneau glasurile cu acelea ale oamenilor dornici să vadă curgînd sînge.

Uroz se aplecă brusc, stăpînit el însuşi de această sete de sînge. Dar simţi pe neaşteptate o durere atît de cumplită în piciorul rupt, încît îşi smulse mîna de pe talisman şi o duse la fractură...

În aceeaşi clipă, Fulgerul făcu un pas înapoi şi-şi înclină fruntea dătătoare de moarte. Atunci, Harapnicul se opinti, arcuindu-şi spinarea, şi izbi din răsputeri, de jos în sus, cu capul în botul aplecat asupra lui. Se auzi un zgomot de oase şi cartilagii sfărîmate. Harapnicul izbi înc-o dată, în acelaşi fel. Capul duşmanului se bălăngăni în toate direcţiile, pentru a scăpa de o durere insuportabilă. Partea de jos era acum un amestec de carne, bale şi sînge. Nu mai avea nas, nici fălci. Harapnicul se ridică, se trase încet înapoi şi, luînd distanţa necesară, sări. Fruntea lui atinse din plin, în carotidă, animalul năucit, care gemea. Fulgerul se poticni, dar nu căzu. Pentru a-l doborî, Harapnicul trebui să-l lovească de trei ori la rînd. După care, se întoarse la stăpînul său şi-şi lăsă în mîna lui laba cu smocuri albe.

În primul rînd al spectatorilor în delir, Zaman hagiul apucă bancnotele îngrămădite lîngă el şi le agită ca pe un trofeu. Uroz îşi duse maşinal mîna la talisman, dar şi-o trase numaidecît. În spatele lui, Mokhi plîngea. Iar Hozad îi repeta într-una corbului său :

— Ah, Ali, iarba fermecată... Ah, Ali, iarba fermecată...

*

După ce zarva şi emoţiile se mai potoliră, Amgiad han fu văzut vorbind cîteva clipe la urechea prefectului, care dădu din cap, aprobator.

— Apropie-te, Aiub, strigă acesta.

Stăpînul Harapnicului veni, urmat de berbec, în faţa celor două notabilităţi şi le salută cu o plecăciune demnă.

— Bogatul și nobilul Amgiad han și eu însumi, grăi prefectul, socotim că răsplata obișnuită și rămășagurile pe care le-ai putut cîștiga împotriva adversarului tău, nu sînt de ajuns, Aiub, pentru a cinsti meritul unui om care a știut să vîre în capul unui animal atîta știință cîtă i-ai vîrît tu în cap berbecului tău. Amgiad han îți oferă să-ți alegi din turmele sale — și ele n-au seamăn în provincia noastră — doi berbeci care-ți vor plăcea mai mult.

Aiub își duse mîna dreaptă la piept și-și plecă adînc fruntea în fața lui Amgiad han.

— Cît despre mine, urmă prefectul, ordon ca, începînd de azi, Harapnicul să fie numit de toți locuitorii văii Bamianului „prințul berbecilor".

La aceste cuvinte, poalele turbanului înciucurat al lui Aiub aproape că atinseră pămîntul. Aiub rămase multă vreme frînt în două. După ce se ridică în sfîrșit, mîna lui dreaptă se desprinse de piept și se așeză pe unul dintre coarnele Harapnicului. Ochii îi erau plini de fericire, cînd spuse :

— Allah să te ocrotească, stăpîne, pe tine și pe toți feciorii și strănepoții tăi. Ai mei nu vor uita niciodată înaltu-ți dar.

Asistența strigă :

— Slavă prințului berbecilor din Bamian ! Slavă !

Prefectul ridică un braț și strigătele încetară.

— Așa să rămînă, deci, spuse el. Dacă nu cumva, precum ar fi și drept...

Se opri și așteptă să se facă tăcere deplină, apoi adăugă :

— Dacă nu cumva se va ivi vreun rival care să dispute acest titlu. N-am dreptate, Aiub ?

Stăpînul Harapnicului își încleștă mîna pe cornul berbecului și exclamă :

— Înțelepciunea și dreptatea sînt în vorbele domniei tale, excelență. Berbecul meu abia așteaptă o nouă luptă, iar eu ofer ca miză tot ce-am cîștigat adincauri.

Aiub tăcu ; un fel de zîmbet, plin de trufie și siguranță de sine, îi lumina fața. Prefectul se întoarse spre public și-l întrebă din ochi. Gurile rămîneau încleștate. Nici o mînă nu se mișca.

— Nimeni de pe aici nu primește sfidarea ? ! strigă prefectul. Atunci declar...

Nu-şi putu sfîrşi vorba, căci din ultimul rînd de spectatori se auzi un glas puternic şi îndrăzneţ :

— O clipă, excelenţă, o clipă. Acuşi sosesc.

Şi omul străbătu fără greutate mulţimea. Era atît de muşchiulos, încît ai fi zis că trupul lui e tăiat în piatră. Ajuns la gardul ce înconjura arena, îl sări lesne şi veni lîngă Aiub, încît se văzu că era cu un cap mai înalt decît acesta. Atunci faţa lui lunguiaţă, tăbăcită, frămîntată la culme şi dominată de un nas vulturesc, încovoiat peste o mustaţă scurtă şi neagră ca pana corbului, se arătă din plin spectatorilor. Omul îşi strînse brîul în care erau înfipte cartuşe şi care-i lipea de şoldurile strîmte o manta de stofă neagră şi aspră, apoi îşi potrivi pe umăr puşca ghintuită şi-i vorbi astfel prefectului :

— Iartă-mă, excelenţă, că mă rostesc atît de tîrziu. Mă aflam în rîndul din urmă şi credeam că alţii se vor arăta, de bună seamă, înaintea mea.

Prefectul îl privi cu o curiozitate pe care nu şi-o putu ascunde, şi-l întrebă :

— Şi ce anume doreşti, străinule ?

Omul cu puşca îl înfruntă cu o nevinovăţie care-ar fi putut trece drept autentică dacă n-ar fi fost scînteia obraznică din ochii lui.

— Nimic altceva, excelenţă, decît ceea ce ai propus, şi anume să aduc în arenă un berbec de-al meu, ca să se măsoare cu noul prinţ al berbecilor din Bamian.

Din toate părţile se auziră strigăte de uimire, iar prefectul întrebă atunci :

— L-ai văzut oare, străinule, pe berbecul lui Aiub învingîndu-l pe straşnicul său rival ?

— L-am văzut, zise omul.

— Şi crezi că al tău e în stare să se măsoare c-un asemenea învingător ?

Străinul îşi plecă ochii spre picioarele-i mari, cărora sandalele de piele răsucite-n vîrf le dădeau un aspect drăcesc.

— Vei judeca însuţi, excelenţă, răspunse el cu modestie.

Prefectul nu se lăsă amăgit de această falsă modestie şi întrebă, fără a încerca să-şi ascundă zeflemeaua :

— Şi unde-i, mă rog, acel campion necunoscut ?

Omul îl privi țintă pe prefect ; ironia și îndrăzneala continuau să scapere în ochii lui.

— Am dat poruncă slugii care mă însoțește, răspunse el cu o voce egală, să-mi ducă berbecul la intrarea în această arenă.

— Arată-ni-l o dată ! zise prefectul.

Necunoscutul își vîrî trei degete în gură și scoase un șuierat atît de ascuțit și sălbatic, încît toți tresăriră, de la primul pînă la ultimul rînd : sărăntocii, din simplă mirare, bogătașii de spaimă, iar cei dornici de aventură dintr-o plăcere ciudată.

Un copil, îmbrăcat în aceeași stofă aspră ca și aceea a străinului cu pușca, împinse pe poarta arenei un berbec, legat de-un capăt de sfoară. Din cîteva salturi, berbecul ajunse în fața stăpînului său. Atunci, toate simțămintele ce-i agitaseră pe spectatori fură înlocuite de unul singur : refuzul de a-și crede ochilor. Animalul abia ajungea la genunchii necunoscutului. Blana lui săracă și prăfuită n-avea o culoare precisă ; în unele locuri, năpîrlise de tot, dezvelind o piele crăpată și trandafirie. Berbecul n-avea decît un corn — cel stîng ; celălalt era spart, retezat chiar deasupra craniului, încît abia i se ghicea ciotul, prin lînă. În vreme ce berbecul se freca aidoma unui cîine de piciorul omului cu pușca, spectatorii comparau, neîncrezători, acest animal urît cu trupul masiv al Harapnicului, acoperit de o lînă neagră, smălțată cu alb. Uimirea lor se prefăcu în mînie. Oare străinul acesta venea la Bamian ca să-și bată joc de norodul său ? Ca să-i ia în rîs ospitalitatea ? Începură să se audă murmure furioase și amenințări. Aiub îl împinse cu cîțiva pași mai încolo pe Harapnic, pentru a-l feri parcă de un contact ce l-ar fi pîngărit. Vocea prefectului se înălță, plină de indignare și mînie :

— Ce demon te împinge, străinule, să batjocorești pe acești oameni cinstiți, precum și, în persoana mea, pe rege? Crezi cumva că voi lăsa nepedepsită o asemenea ocară ?

Omul cu pușca își duse mîna dreaptă la inimă pentru a arăta că de acolo veneau vorbele sale :

— Să batjocoresc ? Pe cine, oare ? Păi, m-aș batjocori cel mult pe mine însumi, căci îmi întăresc sfidarea cu miza pe care-o vedeți !

Şi scoţînd din mantaua lui o pungă de piele, îi dezlegă băierile şi o întinse prefectului. Acesta îşi vîrî mîna în pungă şi o scoase plină de galbeni.

— În pungă au mai rămas cel puţin de două ori pe atîţia, zise necunoscutul.

Prefectul desfăcu punga, o cercetă, o cîntări în palmă şi spuse în şoaptă :

— Aşa e...

Şi-şi ridică privirea spre necunoscut, o privire cu totul schimbată.

— Cum te cheamă ? îl întrebă el, cu un respect pe care nu şi-l putu stăpîni.

— Haiatal, răspunse omul.

— Din ce provincie vii ?

— Din marile trecători răsăritene, unde oamenii ştiu să făurească arme frumoase şi să le folosească bine, răspunse omul cu puşca.

Prefectul îi trecu punga lui Amgiad han, care-i cercetă conţinutul şi-şi scutură barba mare, dată cu *henne*. Prefectul strigă atunci :

— Aiub şi Haiatal, lăsaţi-i pe berbecii voştri să se-ncaiere !

Apoi îl întrebă pe stăpînul Harapnicului :

— Îţi menţii întreaga miză ?

Aiub bombăni, scuturînd din umeri :

— Cum aş putea să şovăi ? Vreau ca ruşinea ce i se face berbecului meu să-mi aducă măcar un cîştig mai mare.

— Întoarce-te la locul tău, iar tu, Haiatal, ocupă celălalt loc, porunci prefectul. Aşteptaţi însă să se încheie pariurile.

Dar se vădi că nu existau amatori — lucru neobişnuit la luptele de berbeci. Toţi voiau să-şi rişte banii pariind pe-un singur combatant : Harapnicul. Numai un om scrîntit la cap, spuneau spectatorii, puteau să acorde vreo cît de mică şansă berbecului pipernicit, rîios, cu un singur corn, silit de stăpînu-său să-l înfrunte pe prinţul berbecilor.

Zaman hagiul îi spuse lui Uroz, cu un glas în care fierea se amesteca cu mierea :

— Şi ţie ţi-e teamă să mizezi pe berbecul străinului, e şi firesc... Eu, însă, nu pot paria decît pe cel care-a cîştigat lupta de mai înainte, aşa o cere dreptatea şi aşa poruncesc regulile.

Uroz privea drept în faţa lui, fără să audă şi fără să vadă nimic. Se simţea ca un ciumat. Nu din pricină că pierduse, ci pentru că nu mai avea nimic de pierdut.

— Ce mai vrei, preacucernicule ? strigă Mokhi către pelerin. I-ai luat totul stăpînului meu. Totul ! totul !

Auzind glasul acesta patetic, Amgiad han se întoarse către Mokhi. Pe faţa rotundă şi copilăroasă a *seizului* se citea o jale adîncă.

— Călăreţ al stepei, îi spuse Amgiad han lui Uroz, aş fi fericit, crede-mă, să-ţi împrumut banii pe care mi-ai face onoarea să mi-i ceri. Nu-i nici un merit al meu, dacă vei cîştiga. Unui om care are un asemenea cal, îi împrumuţi cu încredere bani.

În năuceala lui, Uroz nu pricepu tîlcul acestor vorbe. Le simţi doar căldura, şi se aplecă spre Amgiad han. Atunci o mînă enormă îl apucă de cot, şi un glas neliniştit îi şopti în ureche :

— Uroz, te conjur pe Profet, pe Allah atotputernicul, să nu-l joci pe Jehol !

Mokhi ghicise oare ceea ce nici stăpînul său nu ştia încă ? Uroz îi spuse, dîndu-i braţul la o parte :

— De ce nu ?

Mokhi sări peste capul lui Amgiad han şi îngenunchie în faţa lui Uroz, spunîndu-i :

— Nu trebuie, nu poţi face una ca asta şi n-o vei face!

Vocea lui Mokhi nu era de loc rugătoare, în ciuda faptului că îngenunchease. Cuvintele lui aveau ceva imperios. Pe faţa lui, parcă aspritä şi îmbătrînită, Uroz desluşi lesne sentimentul ce le inspirase. „Jehol nu-i numai al tău, spuneau ochii *seizului,* el îi aparţine în primul rînd lui Tursen, care a făcut din el ceea ce este... dar îmi aparţine şi mie, pentru că l-am îngrijit ca pe ochii din cap... şi aparţine, în sfîrşit, Maimanei şi stepelor noastre. Iar tu ai îndrăzni să-l arunci ca pe un animal oarecare, în iarmarocul hazardului, ca să-l vezi dus nu ştiu unde, de nu ştiu cine ?“

Rînjetul de lup înăspri trăsăturile lui Uroz, făcîndu-le să pară mai sălbatice ca oricînd. Niciodată nu mai simţise cu atîta putere şi ascuţime bucuria şi suferinţa orgolioasă, pe care i le inspirau semenii săi, destinul şi propria-i persoană. Îndrăzneala se îngemăna cu blasfemia în gestul acesta, al lui. Brava, sfida, atît cerul viitorului cît şi icoanele sfinte ale trecutului. Şi găsea în sfîrşit cel mai puternic resort pentru a frînge definitiv lealitatea lui Mokhi.

— Dă-mi cîteva clipe de răgaz, excelenţă, îi strigă el prefectului. Ofer ca miză pentru această luptă pe armăsarul meu, Jehol

Cuvintele acestea făcură cea mai adîncă impresie. Toţi cei care fuseseră de faţă la sosirea lui Uroz îi admiraseră calul.

— Dar unde vei găsi oameni dornici să parieze ? întrebă prefectul. Toţi sînt, precum ştii, din aceeaşi tabără.

— Nu-i tabăra mea, zise Uroz. Eu pun rămăşag pe berbecul lui Haiatal, străinul.

Mulţimea fu străbătută de un murmur care aducea c-un suspin plin de nelinişte şi de milă. Unii şopteau :

— Ce păcat !...

— Un cal atît de nobil...

— Jertfit...

— Stăpînul lui şi-a pierdut minţile, din pricina rănii...

Mokhi, care rămăsese în genunchi, îşi îngropase faţa în palme.

— Dacă aceasta ţi-e dorinţa, călăreţule, rosti prefectul, adu-ţi armăsarul, ca să putem aprecia valoarea mizei !

Uroz atinse cu mînerul cravaşei umărul lui Mokhi şi-i spuse :

— Ai auzit, *seizule* ?

Cu un pas greoi şi stîngaci, de parc-ar fi avut lanţuri la glezne, Mokhi merse la plopul de care-l priponise pe Jehol. Se prefăcu a nu auzi nechezatul de bucurie care-l întîmpină, a nu simţi căldura limbii ce-i linse palmele, a nu vedea strălucirea blîndă a ochilor mari şi umezi, ce-i căutau pe ai săi.

Tocmai îl dezlega pe Jehol cînd auzi, în spatele lui, glasul care-i era cel mai drag din lume :

— *Seizule* scump...

Întorcîndu-se, Mokhi se pomeni față-n față cu o mogîldeață înfășurată într-un fel de giulgiu încununat de o mască neagră.

— Zere, tu aici ? cum așa ? bîigui Mokhi.

Ea îi răspunse, gîfîind, și arătînd cu degetul spre creștetul dealului :

— Acolo... cu celelalte femei... li se îngăduie să privească de acolo... departe de bărbați... și numai cu fața acoperită de *ciador*... Mi-am făcut rost și eu de unul...

Și-și scutură cu furie masca.

— Cîrpa asta mă-năbușe, ca și sacul de pe mine, spuse ea. Fiicele de nomazi nu poartă niciodată așa ceva.

— Te-aș recunoaște după ochi, între o mie. Ei sînt stelele mele.

Zere exclamă, zgîlțiindu-și cu putere gluga :

— Ochii mei vor face oare ca armăsarul nostru să nu fie pierdut pentru totdeauna ?

— Ai și... aflat ? murmură Mokhi.

— Copiii răspîndesc repede veștile, răspunse Zere. Nu-mi venea să cred în vestea asta. Dar te-am văzut... Așadar, e adevărat ?

— E adevărat, spuse Mokhi, cu un glas atît de stins, încît femeia îi ghici răspunsul numai după mișcarea buzelor.

Zere îl apucă de braț și-l trase spre ea, ridicîndu-se în vîrful picioarelor. Privirea ei, care strălucea prin găurile măștii negre, se ațintì asupra ochilor lui.

— Vei lăsa așadar să se piardă, fără să faci nimic, armăsarul acesta, care e singura noastră avere, singurul nostru noroc ?

— Îl voi ucide pe Uroz, rosti Mokhi foarte încet.

— După ce altcineva va ajunge stăpînul armăsarului ! strigă Zere. Nu mai ai nici un minut de pierdut. Sări în șa... Eu voi sări pe crupa calului. Vom zbura ca vîntul...

Glasul pătimaș, îndrăzneț și ochii strălucitori ai femeii îl împiedicară pe Mokhi să mai cugete... Smulgînd piedica lui Jehol își puse un picior în scară. Zere se agăță de poalele *ceapanului* său.

— Stai, îi șopti ea. Nu mai e timp nici măcar pentru asta. Au băgat de seamă, cred, că zăbovești prea mult.

Într-adevăr, un polițist înarmat se apropia de ei. Zere se ascunse după plopi. Mokhi îl duse pe Jehol spre arenă.

*

În mijlocul arenei, silueta lui Jehol se profila pe fundalul trestiilor, al tufișurilor înflorite și al copacilor ce străjuiau rîul. Din cînd în cînd, fornăia de nerăbdare. Atunci, forța și frumusețea lui, împrospătate de grăjdarii de la han, stîrneau murmure admirative printre spectatori. Stînd în picioare lîngă Jehol, Mokhi încerca o rușine și o amărăciune îngrozitoare. Calul acesta, care era mîndria și comoara lui, era scos la mezat !

Uroz continua să surîdă.

Prefectul se adresă mai întîi publicului :

— Oameni buni, ați văzut armăsarul ?

— Nu se află altul mai frumos pe lume, răspunseră toți într-un glas.

Prefectul îl întrebă atunci pe Uroz :

— La cît îl prețuiești, călărețule ?

— Să hotărască nobilul Amgiad han, răspunse Uroz. Nimeni nu-l întrece în înțelepciune, cinste și putere de judecată.

Amgiad han, care-și luase din nou mătăniile de lapis-lazuli, își trecu degetele peste cîteva mărgele și spuse fără șovăire :

— Un asemenea cal n-are preț. Cel care l-ar dobîndi pentru suma de o sută de mii de *afgani* — pe care sînt gata s-o plătesc chiar astăzi — ar face o afacere bună.

— Primesc, zise Uroz.

— O sută de mii... o sută de mii... o sută de mii...

Cifra trecea din gură în gură, și toți erau uluiți, mai ales cei săraci. Cel mai abitir, însă, omul cu turbanul verde.

— O, de ce n-am toată suma asta ! oftă Zaman hagiul în barba-i rară. Armăsarul ăsta din stepă e un dar al atotputernicului.

Apoi strigă, peste capul lui Uroz :

— Amgiad, bogătaşule, eşti singurul care poţi cumpăra acest cal, şi singurul care-l poţi folosi. Trebuie deci să accepţi mizele la care va consimţi călăreţul.

— Le accept, zise Amgiad han.

— Primesc orice rămăşag, strigă Uroz.

Prefectul porunci scribului care-l însoţea să noteze toate mizele şi numele. Zaman hagiul îşi scoase cu o grabă lacomă toţi banii din punga-i jerpelită.

— Cincizeci şi două de mii trei sute de *afgani*, strigă el, cel dintîi.

Scribul îşi întoarse apoi, politicos, privirea spre Amgiad han.

— Vei înscrie pe numele meu, zise acesta, banii ce vor rămîne din suma oferită de mine, după ce vor paria toţi cei ce binevoiesc.

Nu se abţinu nimeni. Toţi erau siguri că vor cîştiga. Fiecare îşi goli buzunarele de puţinul sau mai multul pe care-l avea. Pînă şi prefectul. Iar la urmă, scribul.

Amgiad han luă lista, o puse pe genunchii îndoiţi sub mătăniile de lapis-lazuli şi-i spuse lui Uroz :

— Viteazule călăreţ, suma de o sută de mii de *afgani* a fost împlinită.

— Mulţumesc, răspunse Uroz maşinal, cu o politeţă pur exterioară.

O sută de mii de *afgani*, sau cinci sute de mii, sau numai doi, puţin îi păsa ! Esenţial era pentru el faptul unic, admirabil, că-şi va juca reîntoarcerea în Maimana, victoria asupra lui Mokhi, asupra lui însuşi şi asupra lumii întregi, că-şi va pune în joc onoarea şi sufletul. Singur împotriva tuturor. Numai un rege avea atare putere. Numai un zeu îşi putea îngădui un asemenea capriciu. Şi chiar de-ar fi pierdut, ar fi ieşit de fapt învingător. O asemenea putere preţuia cît viaţa şi cît moartea.

Haiatal veni spre Uroz ; berbecul, pe care nu-l mai ţinea, îl urmă ca un cîine.

— Văd că ai încredere în berbecul meu, călăreţule, îi spuse el cu un glas sec. E un mare curaj, sau curată nebunie. Le respect şi le preţuiesc pe amîndouă. Mulţumesc.

Uroz îl privi cu luare aminte pe străinul cu puşca ghintuită. În ochii lui, scînteile ironice încetaseră să joace. Haiatal se întoarse la locul lui.

— Armăsarul să fie dus de aici, şi ţinut sub pază bună, porunci prefectul. Pînă la sfîrşitul întrecerii, e bunul nostru al tuturor.

Apoi :

— Aiub şi Haiatal, porniţi lupta !

Mulţimea îl aprobă nerăbdătoare. Înscrierea pariurilor durase mult. Dogoarea soarelui devenise insuportabilă. Nervii erau obosiţi, încordaţi după atîtea emoţii ciudate şi puternice. Iar la toate acestea se adăuga o lăcomie febrilă. Toţi erau convinşi că vor ciştiga. Şi abia aşteptau să-şi simtă cîştigul în buzunar.

Primul asalt îi dezamăgi. Nu avu loc nici o ciocnire. În ultimul moment, micul berbec se eschivă cu atîta dibăcie, încît Harapnicul se lăsă păcălit, deşi stătuse la pîndă. Lîna lui neagră cu smocuri albe atinse razant blăniţa rară şi cenuşie a adversarului său, dar numai în treacăt. Harapnicul îşi veni grabnic în fire şi şarjă. Fruntea lui aplecată, ca un ciocan în mişcare, nu-l împiedica să ţintească. Cunoscătorii exclamară, entuziasmaţi :

— A fost doar o manevră !

— L-a pus la încercare pe bietul dobitoc !

— L-a măsurat doar...

— Acum, nu-i mai scapă...

Capetele celor doi berbeci se ciocniră. Sau cel puţin dădură impresia că se ciocnesc. Căci nu se auzi obişnuitul zgomot. Nici un fel de zgomot. Iar berbecul lui Haiatal fu cel dintîi care se retrase, teafăr şi sprinten. Printre şirurile de spectatori se auziră şoapte :

— Iar l-a păcălit, diavolul...

— Cum ?

— S-a expus în partea fără corn.

— Aşa e, aşa e !

— Capul Harapnicului a alunecat departe de ţintă...

— Dar acum, o să se răzbune !

Într-adevăr, Harapnicul părea stăpînit de o voinţă aprigă şi în acelaşi timp prudentă. Nu mai şarja. Împotriva unui adversar atît de slab, n-avea nevoie de viteză. Înainta cu paşi scurţi, legănîndu-şi capul pentru a nu-i

lăsa celuilalt nici o ieşire, iar în ochii lui înguşti, injectaţi, furia era echilibrată de isteţime.

— Atacă, atacă ! parc-ar fi spus. De data asta nu-mi mai scapi !

Iar spectatorii, care erau, spre deosebire de el, înzestraţi cu darul vorbirii, îi rosteau cu glas tare gîndurile. Numai că nu avu loc nici un atac. Ajuns la doi paşi de adversarul său, berbecul lui Haiatal se opri brusc din fugă şi începu să ţopăie ca un cîine în jurul Harapnicului. Sărea la dreapta, la stînga, înainte şi înapoi. Şi de fiecare dată îl lovea cu capul. Loviturile astea nu puneau de loc în primejdie puterea Harapnicului, dar îl scoteau din sărite, îl înnebuneau, îl obligau la mişcări scurte, sacadate, de apărare, ce-i tăiau respiraţia.

Un murmur trecu printre şirurile de spectatori. Nu mai erau uimiţi sau deziluzionaţi. Acum, teama începea să li se cuibărească în suflete. Teama pentru banii depuşi ca miză. Teama de a-şi pierde minţile. Oamenii strigau :

— Diavolul ăla nu se luptă, se mărgineşte să-l obosească pe Harapnic...

— Asta nu mai e luptă ! Să înceteze !

Prefectul nu trebui să stea pe gînduri pentru a lua o hotărîre grea. Fără să-şi piardă nimic din statura-i impunătoare, Haiatal îşi înclină capul, pentru a arăta mulţimii că-i acceptă dorinţele. Apoi îşi vîrî două degete în gură şi fluieră. De data asta scoase un sunet scurt şi sec. Iar ceea ce se petrecu după aceea se desfăşură atît de repede şi în chip atît de uimitor, încît însuşi Uroz, aşezat în primul rînd, înţelese cu greu ce se-ntîmplă.

Berbecul lui Haiatal încetă, deodată, să-l hărţuiască pe Harapnic şi, luînd distanţă, se avîntă cu putere şi ajunse în faţa Harapnicului, înainte ca acesta, descumpănit, năucit, să aibă răgazul de a-şi reveni ; dar, în loc să-l izbească drept în piept sau în frunte, îl zgîrie uşor la genunchi cu cornul său bont. Începură din nou să se-audă proteste şi ocări, dar oamenii amuţiră, îngroziţi : un val de sînge pătă lîna neagră şi albă, în dreptul genunchiului. Harapnicul aplecă spre acest izvor roşu o privire năucă şi dezarmată, apoi se lăsă încet pe genunchii îndoiţi. Micul berbec cu lîna rară îi şi ieşise în faţă şi, cu un elan

de o rapiditate, de o precizie și de o forță uluitoare, îl izbi cu fruntea în locul cel mai vulnerabil : între ochi, la obîrșia nasului. Apoi sări înapoi ca o minge-și se opri locului, pentru a privi, cu o curiozitate rece, agonia Harapnicului.

Cei dintîi care strigă, fu Aiub :

— Trădare ! Vicleșug nerușinat ! Altfel ar fi fost cu neputință !

Și repezindu-se la micul berbec care se freca de piciorul stăpînului său, ca un cîine, îi pipăi cornul bont și-l trase în sus, sub ochii spectatorilor. Cornul avea o tăietură adîncă.

— Spărtura e ascuțită ca un pumnal, ca un pumnal de ucigaș, strigă Aiub.

Prefectul nu-i lăsă mulțimii răgazul de a-și arăta furia.

— Ce ai a răspunde, Haiatal ? răcni el.

Omul cu pușca se apropie de hoitul Harapnicului, își puse pe-o labă a lui vîrful răsucit al sandalei și spuse :

— Excelență, să-ți răspundă Aiub la întrebarea : cine l-a învățat pe hoitul ăsta să se lupte cum s-a luptat ?

Haiatal făcu o pauză, cît să-și tragă oamenii sufletul, și continuă :

— Iar tu, Aiub, prinț al crescătorilor, vrei să-mi spui de ce, în loc să scuipi pe berbecul meu, nu te-ai aplecat, înainte de luptă, nu după, asupra cornului său rupt ? Nimeni n-ar fi putut să te-oprească, nici măcar eu.

O tăcere lungă se așternu după aceste cuvinte, o tăcere plină de uimire, de ciudă, de amărăciune și de mînie, dar și de gînduri, de frămîntări lăuntrice.

Oamenii din Bamian aveau simțul dreptății. Aceasta sfîrși prin a triumfa asupra lăcomiei.

— Dacă am fost orbi, spuseră ei oftînd, înseamnă că așa a vrut Allah, atotputernicul.

Zaman hagiul nu-și putu însă învinge durerea și mînia.

— De ce nu m-ai prevenit, ghicitor mincinos ? gemu el, plesnindu-l peste genunchi pe Hozad.

Acesta continuă să țopăie, fredonînd :

— Iarba care viseză, iarba care rîde, iarba care cîntă...

Corbul își deschise pliscul roșu și croncăni încetișor.

Amgiad han îi spuse lui Uroz :

— Călărețule din stepă, curajul a ieșit biruitor și mă bucur, crede-mă.

Apoi își scoase mătăniile de pe lista pariurilor și o trecu pe aceasta prefectului, care-i spuse lui Uroz :

— Peste o oră vei primi în camera dumitale întreaga sumă, din mîna mea.

— Iar de la mine vei primi restul pînă la o sută de mii de *afgani*, zise Amgiad han.

Uroz se străduia în van să se bucure : nu simțea decît o nesfîrșită oboseală.

— Calul, porunci el cu glas stins.

Mokhi îl aduse pe Jehol și-l așeză pe Uroz în șa.

— Vezi ? îi spuse Uroz *seizului*.

Fără să-i răspundă, Mokhi își ațintì asupră-i o privire neclintită, rece. Nu-l va ierta, nu-l va ierta niciodată. Aceasta fu singura bucurie pe care o încercă Uroz după biruința lui.

După ce ajunseră pe drumul străjuit de creasta roșie și de uriașele statui ale lui Buda, Zere veni, învăluită în *ciador*, lîngă Mokhi.

— Îți amintești ce mi-ai spus în timp ce dezlegai calul ? îi șopti gura nevăzută.

— Îmi amintesc, murmură Mokhi.

— Îți amintești tot ?

— Tot.

— Și ceea ce ai spus despre *el* ?

Vîrful negru al glugii se aplecă spre Uroz.

— Da, răspunse *seizul*.

— Atunci, las' pe mine, spuse Zere.

Și se pierdu în mulțimea femeilor acoperite cu văluri, care se întorceau la casele lor : o nălucă printre alte năluci.

Partea a patra

ULTIMA CARTE

I.

GĂLEATA

Pe *cearpai*, la căpătîiul lui Uroz, erau îngrămădiți, în teancuri frumos rînduite, cei o sută de mii de *afgani* lăsați de Amgiad han și de prefect. Uroz îl chemă pe Mokhi, își plecă ușor capul spre bancnote și rosti, mai mult cu buzele decît cu glasul :

— Ia un pumn de hîrtii... N-are rost să le numeri... Cumpără tot ce-avem nevoie. După aia plecăm.

— O iau și pe Zere, spuse *seizul*. Ea se pricepe mai bine decît mine.

Uroz observă privirea cu totul nouă a lui Mokhi — o privire grea, lipsită de candoarea, de lumina obișnuită — și remarcă de asemenea că răspunsul *seizului* fusese rostit pe un ton cîtuși de puțin supus. Încercă să se bucure, dar nu fu în stare. În clipa asta un singur lucru avea importanță : odihna, liniștea și singurătatea, pe care le cereau imperios nervii lui extenuați, mușchii lui sleiți și durerea infernală ce nu-l mai părăsise din clipa cînd își mișcase piciorul bolnav, în arenă. Avea o față ca de ceară verzuie și o gură ca de cenușă. Ochii lui păreau înfundați în orbite. Rana de la picior răspîndea o duhoare îngrozitoare.

„N-o mai duce mult", își spuse Mokhi.

Și din nou gîndul acesta îl înfricoșă, dar frica nu mai era aceeași : acum nu se mai temea să-l vadă pe Uroz murind, ci se temea că el însuși nu va avea nici un rol în această moarte.

Zere se întorsese la bucătărie, lepădîndu-și *ciadorul*. Acum stătea într-un ungher, gînditoare. Pe fața ei mică, deasupra ochilor pe jumătate închiși, sprîncenele i se

îmbinaseră într-o singură linie aspră. Cînd se auzi strigată de *seiz,* ieşi fără grabă în curte.

— Mergem la piaţă, îi spuse Mokhi. Vei alege tot ce ne trebuie pentru drum.

— Cu ce bani ? îl întrebă Zere.

Mokhi îşi desfăcu pumnul masiv. Zere îi aruncă o privire neîncrezătoare, apoi bîigui :

— Atîta bănet ! Allah ! Atîta bănet ! De cînd mă ştiu, ai mei n-au avut măcar jumătate din banii ăştia... Hai să mergem, repede !

Dar cînd ajunseră aproape de dugheni, îşi încetini pasul şi-i spuse lui Mokhi :

— Negustorii nu trebuie niciodată să ştie că muşteriul lor e grăbit. Altminteri, tîlharii ăştia cer şi mai mult.

Sprîncenele i se îmbinaseră iarăşi. Linia lor subţire şi neagră nu încetă, pînă la ultima cumpărătură să-i sublinieze fruntea îndărătnică, ochii iscoditori. *Seizul,* care o urma ca un copil ascultător, vedea cu admiraţie cum în Zere se trezeşte o femeie necunoscută lui. Cîtă seriozitate ! Cîtă autoritate ! Ce simţ al lucrurilor, al oamenilor, al banilor !

Zere avea în cap toate cumpărăturile pe care voia să le facă, şi nu se gîndea la nimic altceva. Negustorii, vicleni, încercau zadarnic s-o ispitească, s-o seducă, s-o momească, să-i bage pe gît vreo broderie, vreo ţesătură, vreun juvaer. Nici la preţ nu izbuteau s-o înşele. Înainte de a accepta vreunul din obiectele pe care voia să le cumpere, Zere scotocea prin rafturi, prin galantare, discuta cu negustorul despre proveniența obiectului, îi ponegrea calitatea, îi punea la îndoială utilitatea, îi zeflemisea aspectul — într-un cuvînt, se tocmea cu atîta răbdare şi patimă şireată, încît ajungea să triumfe asupra celor mai lacomi şi mai vicleni negustori. Nici unul dintre ei nu învăţase cît învăţase ea, la şcoala sărăciei, valoarea celui mai prăpădit obiect şi a celui mai mic bănuţ.

Zere cumpără astfel un cort, provizii, veşminte călduroase, precum şi articole de bucătărie. Cînd toate acestea fură strînse laolaltă în saci şi baloturi, Mokhi exclamă :

— Cum o să facem ? Jehol n-o să poată niciodată căra atîta calabalic.

— Hai să căutăm un catîr, îi spuse Zere.

Şi adăugă, oftînd :

— Pe ăsta, sînt nevoită să te las pe tine să-l cumperi !

Tîrgul de vite se ţinea la celălalt capăt al satului, chiar pe drum, în faţa celei mai mari dintre statuile lui Buda. După ce pipăi multe coapse şi greabăne, după ce privi multe copite, mulţi dinţi şi mulţi ochi, Mokhi se hotărî să aleagă un catîr mare, cu blană sură.

— Îmi place, tăicuţule, zău că-mi place, îi spuse el bătrînului negustor Hazar, care-l observa în tăcere, cu ochii lui vicleni, împresuraţi de zbîrcituri. E puternic şi mlădios. N-am întîlnit mulţi ca el. Cît ceri pe el, tăicuţule ?

Hazarul îi spuse preţul şi Mokhi îl plăti fără să se tocmească. Apoi, dezmierdîndu-l pe catîr cu duioşia pe care i-o inspira orice animal lăsat în grija lui, Mokhi îl duse la Zere.

— Vezi că mă pricep şi eu să aleg ? îi spuse el, vesel.

— Dar şi mai bine te pricepi să te laşi furat, îi replică ea. Ai plătit pe puţin de două ori mai mult decît trebuia.

Simţindu-se jignit în mîndria lui, Mokhi îi vorbi pentru prima oară cu enervare în glas :

— Ce-are a face ! Uroz nu se uită la bani.

Femeia îl privi ţintă pe *seiz*. Sprîncenele îi erau îmbinate într-o linie ciudat de aspră.

— Banii nu-s ai lui Uroz, spuse ea. Sînt ai noştri... Toţi banii...

Mokhi încetă să mîngîie coama catîrului. Falca lui de jos se lăsă, ca sub o lovitură neaşteptată.

— Toţi banii ? îngînă el. Cum aşa ?... O sută de mii de *afgani* ?

— Toţi !

— Bine, dar el i-a cîştigat...

— Uiţi care a fost miza ?

— Ştiu, dar...

— Vrei să-l vezi mort ? îi tăie vorba Zere.

— Vreau, recunoscu Mokhi.

Ajunseră la prăvălia în faţa căreia îşi depuseseră toate cumpărăturile. Zere îşi coborî vocea, dar în ciuda efortului de a-şi stăpîni furia, vorbele ei îl îngroziră pe Mokhi :

— Tu îi dorești moartea, și eu la fel. Te rog să mă crezi că-i ca și mort. Spune-mi, așadar, cîți bani îi trebuie unui cadavru ?

Seizul n-avea ce să-i răspundă. Prin gura femeii vorbea însăși rațiunea. Și cu toate acestea Mokhi nu era, nu putea fi, de acord cu ea. Simțea în adîncul ființei sale un refuz implacabil. Prin gura lui Zere vorbea rațiunea, nu și adevărul !

Moartea lui Uroz, da ! Era un act de dreptate. Își trădase stepa, sîngele, neamul. A-l păstra pe Jehol era, de asemenea, un act de dreptate. Uroz renunțase la armăsar. Dar banii — nu ! Nu ! Cel care i-ar fi luat, ar fi devenit părtaș la crima lui Uroz. Atunci, ce rost ar mai fi avut pedepsirea lui ?

Zere luă tăcerea lui Mokhi drept încuviințare.

— Vezi bine că ar fi o prostie să renunți la banii ăștia, îi spuse.

O mînie ciudată puse stăpînire pe Mokhi. Cum să găsească un argument pe care Zere să-l poată înțelege ? Privirea *seizului* se plimba de la baloturile cu rufărie și alimente, la uneltele de bucătărie, la sobița și la cortul ce zăceau la picioarele lui și pe care trebuia să le așeze pe tarnițele catîrului sur. Izbind cu călcîiul în sacul cel mai apropiat, spuse :

— Nu ești mulțumită cu atîtea lucruri ?

Sprîncenele femeii se strînseră, într-un zvîcnet disprețuitor.

— Mulțumită ? exclamă ea. Orice familie are lucruri mai multe și mai bune, dacă bineînțeles nu-i la fel de nenorocită ca a mea !

În clipa aceea, Mokhi avu sentimentul c-o pierduse pe Zere. Fața care-l privea nu mai era a ei. Ea nu mai exprima decît lăcomie, o lăcomie hidoasă și arogantă. Femeia asta în zdrențe, pînă mai ieri o cerșetoare flămîndă, avea obrăznicia să arate dispreț și scîrbă față de niște daruri ale destinului, pe care ar fi trebuit să le primească aidoma unor comori. Și cu ce glas imperios și insultător își exprima această scîrbă ! Zere conducea, poruncea, iar el nu mai era un bărbat !

Mokhi își încleștă degetele în coama catîrului, stăpînindu-se cu greu să n-o lovească pe necunoscuta asta afurisită. Zere îi strigă atunci :

— Dacă pe tine animalul ăsta te umple de fericire...

Seizul n-o lăsă să-și sfîrșească vorba ; cu un glas tremurător de furie, urlă :

— Încetează, încetează să batjocorești, să poruncești ! Căci de nu, îți smulg limba asta care pîngărește totul. În loc să-i mulțumești lui Allah pentru darurile lui, scuipi pe ele ! Ești lacomă și hoață ca o coțofană. N-ai pic de sînge curat în tine.

Zere se repezi spre el. Între ei erau cel mult trei pași. Dar această distanță infimă fu de ajuns pentru schimbarea la față a femeii. Aceea care apucă mîna *seizului* nu mai avea nici o legătură cu femeia pe care-o urîse adineaori. Fruntea îi era netedă. Sprîncenele revenite la forma lor firească, alcătuiau un arc mlădios deasupra unor ochi luminați de cea mai smerită iubire.

— *Seizule, seizul* meu drag, rosti ea cu un glas rugător, cît de mult te înșeli în privința slujnicei tale ! Ea se gîndește numai la tine. Nu mai poate răbda să te vadă în starea în care ești. Uite...

Și Zere ridică brațul lui Mokhi, arătîndu-i mîneca ruptă, zdrențuită, care abia-i ajungea la cot. Lui Mokhi i se făcu rușine. Nu atît de zdrențele, cît de mîna lui, de mușchii și de pumnul său gros, dezgolite de mîneca prea scurtă.

— Nu-i oare o nedreptate cruntă ca truda ta să fie răsplătită cu acest *ceapan* caraghios ?! urmă Zere cu pasiune stăpînită. Tu, care ești atît de frumos, și bun, și puternic, meriți cel mai scump, cel mai strălucitor și cel mai moale *ceapan*. Te văd îmbrăcat astfel, și cu un turban falnic.

Femeia îl ținea acum de ambele mîini și-l trăgea încet spre ea. Iar Mokhi avu impresia că-și vede în ochii ei umezi și strălucitori propria imagine, despre care-i vorbise Zere.

Ochii aceștia deveniră deodată mai mari și mai strălucitori, parcă pentru a face loc unei noi viziuni.

— Și oare dorești tu cu adevărat ca eu să rămîn veșnic în zdrențele astea, să umblu mereu în picioarele

goale ? Sînt oare, în ochii tăi, prea urîtă şi prea scălîmbă ca să port mătăsuri chinezeşti, caşmir indian, coliere de argint şi de aur, pietre de culoarea cerului şi a sîngelui, parfumuri de iasomie şi de trandafiri, şi să calc pe covoare de Ispahan şi de Samarkand ?

Mokhi strigă atunci, din inimă :

— Îţi jur pe Profet că nici o femeie nu-i mai vrednică decît tine să poarte aceste podoabe.

Zere îi răspunse, cu aceeaşi sinceritate :

— În cinstea ta mă voi împodobi cu ele ! În cinstea ta, *seizul* meu !

Faţa ei căpătase expresia visului treaz, iar glasul ei cadenţa basmelor.

— Pentru slava ta, urmă Zere, vei avea la rîndu-ţi mulţi *seizi* şi *bacia*, ciobani şi cămilari, şi cai frumoşi, şi turme de oi cu lîna bogată, şi cămile uriaşe de Bactriana... Şi, tot pentru slava ta, voi avea şi eu în sfîrşit slujnice, ţesătoare, spălătorese... Un trib întreg de slujnice. Tu vei fi prinţul... Vom merge la marele tîrg de vară din Hazaradjat, tu călare pe cea mai uriaşă cămilă.

— Nu vreau să călăresc decît pe Jehol, o întrerupse Mokhi.

— Îl vom vopsi cu *henne*, şi va arăta straşnic... Îmi vei da o puşcă şi mic, şi voi conduce alături de tine caravana...

Catîrul sur fornăi. Mokhi îl linişti cu o mîngîiere maşinală : un biet animal de om sărac...

Sub pleoapele pe jumătate închise, ochii lui Zere îşi lepădaseră vălul visării şi-l priveau pe Mokhi cu luare aminte.

— *Seizule* drag, îi spuse ea atît de încet, încît el trebui să se aplece şi mai mult ca s-o audă, iată la ce cred eu că folosesc toţi aceşti bani. E doar o părere, părerea mea. Căci tu eşti stăpînul, tu hotărăşti.

Sub fruntea lui Mokhi se învălmăşeau, se ciocneau imagini, gînduri, dorinţe, argumente şi contra-argumente. Îl vedea pe Uroz mort, cu teancurile de bancnote la brîu. Să le ia ? Ar fi fost un furt mişelesc... Să le lase ? Pentru ce ? Cui ? Vîntului, zăpezii, putreziciunii ? Corbilor ? Hoţilor de cadavre ? Sau, dacă nu, să transmită aceşti bani singurului om care avea dreptul să-i revendice, Tursen...

Tursen, tatăl mortului, mai bine zis al omului asasinat, ucis de Mokhi. Să-i facă un asemenea afront lui Tursen, marele Tursen, stăpînul care-l crescuse şi-l hrănise ?!... Femeia asta, ghemuită la picioarele lui, atît de slabă şi plăpîndă, mai săracă, încă din născare, decît toate sărăntoacele, femeia asta căreia totul îi fusese refuzat, totdeauna, putea acum, datorită lui, să-şi împlinească pînă şi cele mai năstruşnice dorinţe.

Zere îşi frecă părul de palma *seizului* şi şopti :

— Vom face aşa cum vei hotărî tu.

Mokhi se rezemă de marele catîr sur, căci simţea că i se învîrteşte capul.

— Vom avea caravana, spuse el în cele din urmă, cu o voce gîtuită.

După aceea nu mai scoaseră o vorbă şi începură să aşeze poverile. Zere fredona un cîntec de drumeţie. Se opri doar o clipă, ca să-l întrebe :

— Acum eşti fericit, *seizule* drag ?

— Da, răspunse Mokhi.

Mintea. Hotărîrea lui, oricît de inevitabilă i s-ar fi părut, îl făcea să se urască. Să fi fost Zere de vină ? Sau el însuşi ? Sau poate altcineva, o fiinţă pe care n-ar fi ştiut s-o numească ?

*

Tînărul *bacia,* aducînd ceaiul, îl văzu pe călăreţul care datorită rămăşagului pus pe berbecul cu un singur corn, devenise celebru ca un erou în valea Bamianului : acum zăcea ca un cadavru, dezvelindu-şi rana de la picior. Alergă spre el şi-i turnă puţin ceai în gura întredeschisă.

— Mai dă-mi, gemu Uroz, fără să deschidă ochii.

După ce goli ceainicul, tînărul *bacia* îi spuse :

— Îţi jur pe Profet, stăpîne, că-l vei vedea pe Tămăduitor. Alerg să ţi-l aduc.

Tămăduitorul era numai rotunjimi : faţa, pîntecul, ochii, ochelarii groşi, pînă şi mîinile făcute căuş. Doar nasul coroiat avea o linie ascuţită. Sosind în prag, adulmecă duhoarea pestilenţială din încăpere, aruncă o privire de buhă asupra rănii lui Uroz şi-i spuse servitorului :

— Adu-mi apă fierbinte, rufe curate și niște scînduri drepte. Hai, copile !

Vocea omulețului rotofei era ciudat de veselă, prietenoasă și melodioasă.

— Mulțumesc, cărturarule, murmură Uroz. Ce poți face pentru mine ?

— Voi iscodi boala ta, fiule, iar ea îmi va răspunde, și atunci îi voi urma povața, răspunse tămăduitorul.

Și aplecîndu-și spre rana lui Uroz capul rotund, încununat de-o tichie de catifea brodată cu fir de aur, apucă piciorul rupt cu mîinile sale în formă de căușuri. Nu atinse nici cu palmele nici cu degetele rana. Părea să se folosească de ele numai pentru a primi confidențele oaselor rupte, ale cărnii putrede. Înainte de a-și retrage mîinile, rosti cu glasul lui cîntător :

— O, fiule, fiule, pentru ce-ți neglijezi atîta sluga credincioasă ? Acum are nevoie de odihnă, de multă odihnă, și de multe îngrijiri.

— Trebuie să pornesc din nou la drum chiar astăzi, îi spuse Uroz.

Ochii de buhă, prietenoși și înțelepți sub sticlele groase, cercetară trăsăturile feței livide.

— Văd că-ți place să pui rămășag chiar pe piciorul tău, nu numai pe berbeci, zise tămăduitorul. Ia seama, însă ! În cazul de față, miza e mai de preț decît tot aurul din lume.

— Dar și cîștigul urmărit, spuse Uroz.

— Atunci, să nu mai vorbim despre asta, chicoti omulețul.

Cînd micul *bacia* îi aduse lucrurile cerute, tămăduitorul turnă în apa clocotită ierburile pe care le avea la el, spălă rana, apoi o obloji cu o cîrpă unsă cu alifii și puse pe margini niște proptele. Mîinile lui erau atît de ușoare, încît păreau să atingă cînd apăsau, și să dezmierde cînd atingeau.

— O să te simți liniștit pînă mîine, fiule, spuse tămăduitorul. Cu condiția ca proptelele să nu se clinteaască. După aceea, așteaptă-te la tot ce poate fi mai rău.

— Îți mulțumesc pentru îngrijirile ce mi le-ai dat, omule dibaci și atotștiutor, zise Uroz. Și-ți mulțumesc încă și mai vîrtos pentru adevărul pe care mi l-ai spus.

Și arătînd spre teancurile de bancnote îngrămădite la căpătîiul lui, adăugă :

— Fii bun și ia-ți singur simbria ; ea nu va putea răsplăti binele pe care mi l-ai făcut.

Tămăduitorul luă o singură bancnotă, o vîrî între faldurile turbanului său și spuse :

— Banii aceștia sînt pentru un nou rămășag ? În legătură cu firea oamenilor ?

— Poate...

Ochii rotunzi îl priviră îndelung.

— Ce cauți pe fața mea ? îl întrebă Uroz.

— Vezi tu, fiule, am două ierbare. Unul pentru bolnavi, cuprinde ierburi din pășuni, din munți, din smîrcuri și din păduri. Ierburile din celălalt le țin doar pentru mine, și nu le găsesc rădăcinile decît pe *cearpaiurile* suferinței. Tu ești o plantă rară și primejdioasă, fiule...

Și tămăduitorul ieși fără zgomot.

Cînd Mokhi se întoarse de la piață, îl găsi pe Uroz așezat, foarte țeapăn, cu spatele la perete. Privirea *seizului* se îndreptă spre locul gol de lîngă perne.

— Fii pe pace, banii sînt la loc sigur, îi spuse Uroz.

Și-și desfăcu la piept *ceapanul* și cămașa ; de o parte și de alta a talismanului atîrna cîte-un săculeț greu, legat cu grijă la vîrf.

— Testamentul și averea, spuse Uroz.

Și-și încheie la loc *ceapanul*, strîngîndu-l cu brîul în care Mokhi zări atunci un pumnal.

— L-am cumpărat eu însumi, îi zise Uroz. Tu ți-ai isprăvit cumpărăturile ?

— Da.

— Adu-l pe Jehol, îi porunci Uroz.

*

Drumul trecea pe sub un ponor roșcat, cu mii de grote, săpate pe vremuri de călugării budiști, și care alcătuiau un fagure uriaș, aprins acum de focurile soarelui în asfințit.

Se îndreptau spre apus. În spatele lor uriașele statui păreau acum niște namile întunecate. Uroz călărea în față, cu Mokhi lîngă el, pe jos. La cîțiva pași în urmă venea Zere, cu catîrul sur.

Mergea cu fruntea aplecată spre pulberea stîrnită de paşii ei. Buzele i se mişcau în tăcere. S-ar fi zis că se roagă. În realitate, îşi aduna toate puterile minţii, ale lăcomiei, ale iubirii şi ale mizeriei, pentru a calcula şi a pregăti, cu cît mai puţine riscuri, uciderea lui Uroz. Avea trei zile şi trei nopţi ca s-o pună la cale. Informaţiile culese la Bamian, poveştile auzite la popasuri, calculele lui Mokhi, totul îi arăta că trebuia să acţioneze în limitele acestui termen scurt. Iar Zere desfăşura în gînd firul orelor ce-i mai rămîneau şi, întocmai ca la piaţă, cîntărea, pipăia, măsura, adulmeca fiecare din aceste ore, cu aceeaşi isteţime şi răbdare, ca s-o aleagă pe cea mai potrivită pentru moartea odiosului *ciopendoz*.

„Violenţa nu poate folosi nici în prima nici în ultima zi, îşi spunea. Violenţa lasă urme — un gît sucit, o gaură în pîntec... În valea asta, ca şi în apropiere de Maimana, ar fi primejdios. Acolo, toată lumea îl cunoaşte. Aici, la fel, toţi îl cunosc, de cînd cu berbecii. Aşadar, nu în noaptea asta, nici în ultima. Ci mîine noaptea... Dacă nu cumva..."

Zere încetă să-şi mişte buzele. Nu mai cuteza să-şi şoptească, nici măcar sie-şi, gîndurile.

Dacă nu cumva moartea lui Uroz se va datora, aparent, unui accident, unei crize... Starea lui Uroz îndreptăţea o asemenea presupunere, şi le punea pe slugile lui la adăpost de orice bănuială... Care om din Bamian, sau din Maimana ar fi putut să-l acuze pe Mokhi? Şi să-i tăgăduiască dreptul la moştenire acestui *seiz* credincios, devotat, deznădăjduit, care venea cu cadavrul stăpînului său? Da, da, Zere avea trei zile lungi şi trei nopţi încă şi mai lungi... Ridică spre cer ochii, zîmbind cu duioşie. Va pune totul la punct, de îndată. O bruscă oprire a catîrului o împiedică pe Zere să-şi ducă mai departe calculele. Văzu atunci că Jehol se oprise şi el, şi că o perdea de praf se apropia de ei. „Încă o caravană", îşi spuse Zere neliniştită, amintindu-şi de cea întîlnită pe creastă.

O trîmbă de fulgere luminã norul de praf, din care ţîşniră focuri, pîrîind. Zere izbuti cu greu să ţină de frîu catîrul. Flăcările ţîşniră din nou prin perdeaua opacă. De data asta, Uroz avu impresia că un roi de bondari trecea în zbor pe lîngă el. Cioburi de pietre, smulse de

Şocul gloanţelor, loviră coapsa lui Jehol. Mîna aspritä a lui Uroz îi înfipse zăbala în colţurile botului. În faţa lor, oamenii şi dobitoacele de pe drum se adăposteau, speriaţi, în gropi şi pe cîmp.

— Du-te şi vezi ce se-ntîmplă, îi porunci Uroz lui Mokhi.

Aplecîndu-se pînă la pămînt, *seizul* alergă cu paşi dezordonaţi pe marginea drumului, pînă la perdeaua de culoarea lutului, şi dispăru în faldurile-i dese.

O nouă salvă se auzi. Zere nu se mai gîndea la nimic altceva decît la soarta lui Mokhi. O să fie amestecat şi el într-o încăierare ? Ce se întîmpla oare ? O ceartă între triburi ? Va fi rănit oare, sau omorît ? Din vina acestui infirm, călare pe un cal asupra căruia nu mai avea nici un drept...

Răsuflă uşurată : Mokhi ieşea din norul de fum.

— Nimic rău, strigă el. O nuntă... Mirele se duce să-şi ia mireasa dintr-unul din *caleburile* de colo...

Uroz privi, cu ochii mijiţi, frumoasele clădiri înşirate în întreaga vale, între rîu şi drum. Înaltele lor ziduri văruite, curate, crenelate, străjuite de turnuri, abia lăsau să se vadă vîrfurile pomilor din livezi şi acoperişurile grajdurilor, acareturilor, locuinţelor pentru slugi, grădinari, agricultori, meseriaşi, locuinţe dispuse în jurul casei stăpînului. Domenii, burguri şi fortăreţe, aceste insule albe, pierdute într-un lac de verdeaţă, păreau totodată, în lumina străvezie a asfinţitului, nişte lăcaşuri ale belşugului, ordinii şi mîndriei.

Uroz se gîndea la fecioara care aştepta acum în vreuna din aceste clădiri şi care, chiar în seara asta... Preţ de o clipă, acea fată tînără şi nevinovată, cu zîmbetul buimac, cu gîtul împurpurat, cu pieptul umflat de o răsuflare prea iute, şi cu ochii galeşi şi candizi, adună în ea trăsăturile tuturor fetelor pe care Uroz le zărise, sau le bănuise numai, la vreo serbare, în pragul vreunei iurte, pe ghizdul vreunei fîntîni, şi care treziseră în el apriga dorinţă de a le ataca, de a le jefui, de a le umili, călcîndu-le în picioare pudoarea şi virtutea. Acum, imaginaţia lui febrilă se agăţa de necunoscuta care se pregătea pentru ceasul nunţii ei, într-un *caleb* din marea vale a Bamianului.

— Uite-l, uite-l ! exclamă Mokhi.

Vedenia lui Uroz se tulbură şi pieri. Din beţia lui ameţitoare, plină de încîntări teribile, nu rămase decît o oboseală şi o nepăsare veşnică cu scîrba.

Între timp, prin norul acela mişcător se conturase un alai. Personajele sale, încă lipsite de relief şi substanţă, apăreau unul după altul, ca nişte umbre, pe fundalul prăfos, misterios. Strigătele şi bătăile de tobă ce le ritmau marşul păreau să emane din pîcla roşcată stîrnită de paşii lor. În frunte venea un călăreţ, care-şi mîna calul în pasul cel mai domol, pentru a nu rupe sau risipi cercul format în jurul lui de către tovarăşii săi. Erau vreo douăzeci, foarte tineri, zvelţi şi cu trăsături ascuţite. Pletele lungi, negre, aspre, li se revărsau pînă mai jos de umeri. Mantalele lor largi, strînse la brîu de cîte-o cingătoare de stofă, şi pantalonii laţi, ce se îngustau spre glezne, le dădeau o deplină libertate de mişcare. În urma lor venea un toboşar înalt. Pulberea drumului îi ascundea faţa, dar după statura şi după ţinuta lui demnă, se vedea că era cel mai vîrstnic din trupă. În mîinile lui, toba uriaşă părea să nu aibă nici greutate nici volum. O ridica deasupra capului, aruncînd-o cînd pe un umăr, cînd pe celălalt, o ţinea la capătul braţului întins, sau o ducea la ureche, pentru a-i asculta cîntecul. Graţia trufaşă cu care-şi stăpînea mişcările, şi care se potrivea anilor săi, nu-i împiedica trupul lung să salte în ritmul ales de propriile-i degete, şi să-l exprime cu o precizie şi o sprinteneală admirabile, ca şi cum fluxul sîngelui său i-ar fi dat ascultare deplină. O mişcare a gîtului, o legănare a umerilor, o bătaie a piciorului, erau de ajuns pentru a declanşa o explozie de bucurie virilă. Iar pielea întinsă vibra fără încetare într-o cadenţă atît de vie, încît făcea să tresalte şi inima şi picioarele.

Mînaţi şi însufleţiţi de această cadenţă, tinerii săreau, se roteau, se trăgeau înapoi cu un pas, se avîntau apoi, îşi îndoiau cîte un genunchi şi porneau din nou, cu pletele în vînt, ca nişte aripi negre. Aşa înaintau, în salturi, cu o mişcare de cerc rupt. Fiece vertebră, fiece articulaţie, fiece fald şi fiece şuviţă de păr păreau stăpînite de un elan propriu. Totuşi aceste trupuri, abandonate unei libertăţi fără margini, erau legate unul de celălalt prin-

în-un soi de magie, iar hora lor dezlănțuită asculta de o ordine, de o armonie, mai adîncă decît aceea care le călăuzea mișcările. Dansau întru slava și fericirea tinereții, a prieteniei bărbătești și a sîngerosului triumf făgăduit în acea zi unuia dintre ei.

Strigătele, cîntecele, salturile, tunetele voioase ale tobei găseau în Uroz o ureche indiferentă, așa cum îl lăsa indiferent și praful care-l învăluia acum. Praful va trece... nebunii ăștia la fel... drumul va redeveni liber. Deodată, însă, privirea lui se însufleți. De unde venea fata asta, care stătea în fața lui Jehol? Gîtul mlădios i se legăna ca o tulpină deasupra rochiei ei de stambă înflorată. Cerceii de aramă străluceau blînd în loburile urechiușelor ei, iar sub șalul roșu ce-i ascundea părul se zărea ceafa, castă și netedă, oferindu-se parcă, acolo, lîngă mîna lui, întocmai ca-n viziunile lui cele mai febrile și mai tainice.

Apoi deosebi cuvintele :

— *Seizule,* marele meu *seiz*... Doar o clipă... Hai să privim împreună acest semn prevestitor...

Uroz se înjură în gînd : din pricina cîtorva cîrpe noi, n-o recunoscuse pe nomada bastardă, pe tîrfa lui Mokhi!

Zere se lipi de Mokhi. Norul de praf îi învălui pe amîndoi. Hora se rotea la cîțiva pași de ei. Printre coloanele de fum roșcat, Zere nu vedea un necunoscut, călare pe un cal oarecare. Îl zărea pe Mokhi, călare pe Jehol, venind în întîmpinarea ei, ca un mire.

Deodată auzi niște strigăte asurzitoare.

— Faceți loc, faceți loc! zbierau tinerii.

Țopăiau acum atît de aproape de Uroz, încît acesta le zări sub plete ochii strălucitori, parcă beți. Iar toba răsuna parcă în țeasta lui.

Cu o clipă înainte, fusese cît pe aci să se retragă pe marginea drumului pentru a cinsti astfel datina de nuntă. Zbieretele și privirile tinerilor îl împiedecară. Cel ce amenință sau cere, își pierde dreptul la politețe. Uroz nu se clinti.

— Loc, loc! repetară dansatorii, cu glasuri și mai ascuțite.

Le-ar fi fost ușor să-l ocolească pe acest călăreț solitar. Dar sîngele lor tînăr, încins și răscolit fără-ncetare de

ritmul furtunoaselor bătăi de tobă, nu putea admite atare sfidare. Cel ce venea în fruntea alaiului se proțăpi în fața lui Jehol și-i spuse lui Uroz :

— Ești surd ?

Cel care venea după el, întrebă :

— Ești orb ?

Alții se apropiară și, văzînd că Uroz nu-și descleștа buzele și nu făcea nici o mișcare, strigară :

— În șanț, în șanț !

Brațele și picioarele lor nu încetaseră nici o clipă să salte, supunîndu-se poruncilor tiranice ale tobei. Jehol se cabră. Cîteva perechi de mîini îi apucară frîul. Uroz ridică cravașa : voia să-l împingă pe armăsar înainte, să treacă, răsturnînd totul în cale. Un umăr îi lovi piciorul rănit. Paralizat de durere, își spuse :

„Acum, dacă Jehol sare, o să cad... O să fiu umilit de acești dansatori imberbi !"

Uroz își vîrî cravașa între dinți pentru a-și putea scoate de la brîu pumnalul. Dar în clipa aceea, tinerii încremeniră, cu gura deschisă, cu brațele întinse, cu pumnii strînși, în atitudinea în care-i surprinsese o uimitoare tăcere. Căci toba amuțise.

Toboșarul o așeză cu băgare de seamă pe marginea drumului, își îndreptă spinarea și porni spre Uroz. Tinerii se dădură la o parte pentru a-i face loc lui și micului berbec ce-l urma ca un cîine și căruia îi lipsea un corn.

— Te salut, Haiatal, îi spuse liniștit Uroz.

— Pace ție, călărețule drag mie, răspunse Haiatal. Continui, pe cîte văd, să joci singur contra tuturor. Te-am recunoscut după asta, înainte de a-ți recunoaște fața.

— Și m-ai făcut să cîștig înc-o dată. Drept care, îți mulțumesc.

Haiatal ridică din umeri atît de imperceptibil, încît Uroz nici n-ar fi băgat de seamă, dacă pușca de pe unul din umerii lunganului nu s-ar fi mișcat puțin.

— Mă vei răsplăti atunci cînd voi trece prin stepa ta și voi pune rămășag pe tine în vreun mare *buzkași*.

La auzul acestor cuvinte, Uroz simți întreaga greutate și durere a piciorului său rupt și neputincios.

— Ai văzut, totuși ? întrebă el cu asprime în glas.

— Ce anume ? Laba pe care-o tîrăşti ? exclamă Haiatal, rîzînd scurt. Haida, de ! Semeni cu berbecul meu. Dintr-un cusur ca ăsta, poţi scoate un mare folos.

Din pricina staturii sale, fruntea lui Haiatal ajungea cam în dreptul frunţii călăreţului, încît Uroz putu să vadă, o clipă, aprinzîndu-se în ochii batjocoritori şi trufaşi, flacăra unei simpatii sincere. Aceasta îi merse la inimă, deşi nu voi s-o recunoască. Îl duse totuşi pe Jehol spre marginea drumului, cu gestul cel mai firesc cu putinţă, ca din întîmplare.

— Îţi mulţumesc în numele mirelui, călăreţule drag, îi strigă Haiatal. Cred că-i fierbe sîngele în vine, cum fierbe apa într-un samovar încins.

— Eşti prieten cu el ? întrebă Uroz.

— Nu mai mult decît tu însuţi. Cînd i-am întîlnit pe drum pe aceşti tineri, mi s-a făcut milă de ei, auzindu-le toba leşinată. Şi am făcut-o să cînte cum cîntă pe la noi, în trecătorile răsăritene, în zilele de sărbătoare. Atunci, mirele m-a conjurat să iau parte la nunta lui, ca să-l fericesc. Iar eu m-am gîndit la mieii fripţi în grăsimea lor, la pilafurile pestriţe, la mierea din stupi, la poamele livezilor, la toate bunătăţile ce bucură gura arsă de sărături şi la cîntecele şi dansurile de nuntă. Ura !

Ochii şi dinţii lui Haiatal străluceau. Presimţirea veseliei care avea să-i cuprindă pe oaspeţi, făcînd din ei un imens jărăgai de inimi aprinse şi din trupurile lor o pădure în flăcări, îi însufleţea braţele şi picioarele, într-un dans frenetic.

— Ura ! Ura ! Hai la drum, tovarăşi ! strigă el.

Şi, vîrîndu-şi în gură două degete, fluieră atît de tare, încît lui Uroz i se păru că aude năvala viforniţelor prin stepa întunecată atunci cînd, în adîncurile beznei, demonii vestesc iarna, suflînd în ghiocurile lor sonore.

Jehol şi calul mirelui dădură să se cabreze, dar călăreţii lor izbutiră să-i ţină-n frîu. Catîrul cel sur, însă, nu avea pe nimeni ca să-l stăpînească. Înnebunit, se repezi drept înainte, şi era cît pe ce să se izbească, cu toţi sacii şi baloturile de pe el, de Haiatal şi de dansatorii ce-şi reluaseră hora, în sunetele tobei. Tinerii îl apucară de urechi şi de coadă, rîzînd şi chiuind. Dar Haiatal îl întrebă pe Mokhi, cu mînie în glas :

— De ce-ţi laşi animalul să ne tulbure veselia, dobitocule ?

— Nu el îl conduce, zise Uroz.

— Atunci, cine ? răcni Haiatal.

— Slujnica, răspunse Uroz.

— Femeia asta, sărăntoaca asta... nu-şi face datoria ? întrebă Haiatal, mai mult uluit decît supărat.

— Da, zise Uroz.

Haiatal se repezi la Zere şi, proţăpindu-se în faţa ei ca un uriaş, mîrîi :

— Dac-ai fi a mea, te-aş jupui de vie !

Înspăimîntată, Zere îşi întoarse privirea spre Uroz, o privire căreia spaima îi dădea o expresie candidă şi copilăroasă. O căldură ciudată îi muie şalele lui Uroz. Azvîrlindu-i lui Haiatal cravaşa, îi spuse :

— Fă tu dreptate în locul meu !

Haiatal izbi din răsputeri, cu cravaşa plumbuită, spinarea şi coapsele femeii. Zere căzu în genunchi sub violenţa loviturii.

— Încetează, încetează ! răcni Mokhi.

Nu putea face nimic altceva, căci era înconjurat de nuntaşi. Haiatal o biciui de trei ori pe Zere. Cravaşa îi sfîşie în zdrenţe pînza subţire ce-o acoperea. Uroz rămase nemişcat ; numai pleoapele şi nările îi zvîcneau uşor.

În cele din urmă, Haiatal îi dădu înapoi cravaşa. Dar nu asupra călăului îşi aţinti Zere ochii întunecaţi şi parcă mistuiţi de-o ură de neîmpăcat, ci asupra lui Uroz.

— Hei, daţi-mi înapoi toba ! strigă Haiatal.

Dinţii îi străluceau din nou. Din pieptul lui se revărsau acordurile unui cîntec bărbătesc. Umerii i se legănau. Calul mirelui fornăi şi porni la drum. Hora se stîrni ca un vîrtej călăuzit de tunetul care bubuia şi se rostogolea în mijlocul ei. Praful îşi întinse vălul roşcat peste alaiul de nuntă.

*

Uroz aştepta de obicei noaptea ca să facă popas, în vreun loc unde se găseau lemne şi apă din belşug — iar valea Bamianului era bogată în asemenea locuri. Dar în ziua aceea, îşi nesocoti obiceiul.

Soarele plutea încă deasupra munților uriași ce se înălțau în apus, cînd, la trecerea unui rîuleț, Zere se trînti pe mal pentru a-și alina rănile sîngerînde lăsate de Haiatal pe spinarea și pe pieptul ei. *Seizul* îl opri pe Jebol ca s-o aștepte pe Zere. Și deodată, Uroz simți că tot trupul îl roagă să nu meargă mai departe. Nu din pricina durerilor sau a oboselii. Efectul îngrijirilor și al leacurilor primite de la tămăduitorul acela nu se risipise încă. Dar Uroz era cuprins de o toropeală atît de adîncă, încît simțea nevoia să se odihnească, la adăpost și la căldură. Ce rost avea să-și amîne popasul ? se întreba el. Nu era nici o grabă. Locul era foarte bun : rîulețul, cîmpul de dincolo de drum, tufișurile de jur-împrejur... Iar pentru a înjgheba un cort prevăzut cu tot confortul, ajungea să desfacă sacii încărcați pe catîr.

— Înalță cortul, îi spuse el lui Mokhi. Și ai grijă ca patul meu să fie moale și călduros. Vreau să dorm ca un emir.

Mokhi trecu rîulețul și o ajută pe Zere să se ridice în picioare. Partea de sus a rochiei ei sfîșiate și ude i se lipea de bust ca o piele tatuată.

— L-ai auzit pe Uroz ? o întrebă el în șoaptă.

— L-am auzit, îi răspunse Zere cu o ură ce-i schimonosi gura uscată. O să doarmă bine, te asigur ! Morții au somnul adînc.

Mokhi nu se miră de vorbele astea : le aproba cu toată ființa lui.

— Cu ce te pot ajuta ? o întrebă el.

— Cu nimic, șopti Zere. E al meu, pe de-a-ntregul al meu.

Respiră adînc și adăugă :

— N-a catadicsit să-și murdărească mîinile, atingîndu-mi pielea. S-a folosit de un altul. Și s-a uitat cu plăcere, cîinele schilod !

— Ce ai de gînd să faci ? o întrebă Mokhi.

— O să afli în clipa cînd voi scoate strigătul bocitoarelor.

Era însuflețită de o putere stranie. Apucînd frîul catîrului, îl trecu pe celălalt mal, unde aștepta, călare, Uroz.

— Stăpîne, îi vorbi Zere, înainte de căderea serii vei avea pentru șalele tale un culcuș vrednic de Ali, iar

pentru capul tău, un adăpost vrednic de Profet. Poate că atunci îmi vei ierta greșeala.

Vocea îi era limpede, melodioasă, iar pe față i se citea cea mai slugarnică supunere.

„Trup de tîrfă și inimă de sclavă, își spuse Uroz. Nu le cucerești decît cu biciul!"

Nu-și duse mai departe gîndurile : voia să se cufunde în odihna voluptuoasă.

Zere îl îmboldi și-l zori pe Mokhi cu sfaturi și porunci. Ea însăși muncea cu înverșunare. Încă din fragedă pruncie, de-a lungul a nenumărate popasuri de o noapte, învățase de la ai ei, cu ajutorul ghionturilor și ciomegelor, întreaga știință a nomazilor. Fiecare din gesturile și fiecare din poruncile ei urmăreau să facă totul cît mai repede și cît mai temeinic. Așa cum făgăduise, cortul fu înălțat în mijlocul cîmpului, patul fu instalat sub acoperămîntul de pîslă, iar un foc fu aprins în vatra alcătuită din trei pietre mari, în vreme ce la marginea bolții, acolo unde discul solar era străpuns de un trident de granit, se mai vedea încă, tremurînd între vîrfurile acestuia, un foc trandafiriu ca un trup de înger.

Mokhi își șterse pe nădragi palmele murdare de pămînt și de iarbă, și se apropie de Uroz ca să-l dea jos din șa. Privindu-i fața și ochii, Uroz își spuse : „Mă urăște pentru pedeapsa dată cățelei ăsteia, mai mult decît mă urăște ea însăși".

Totuși *seizul* nu-l slujise niciodată cu atîta devotament și cu atîta grijă pe feciorul lui Tursen, nici măcar pe vremea cînd îl mai îndrăgea și-l venera. Între ura ce i se citea pe față și tandrețea mîinilor lui Mokhi era un dezacord atît de adînc, încît Uroz simți o neliniște stranie. Dar în clipa aceea, Zere veni la el și-i cuprinse în palme piciorul rupt, așa fel încît să nu îngăduie nici cea mai mică mișcare bucăților fracturate ale osului. „Vrea să-și răscumpere cu orice preț greșeala, își spuse Uroz. Iar dumnealui joacă după cum îi cîntă ea."

Zere continua să țină în palme piciorul lui Uroz, strîngîndu-l încet. Uroz fu dus la patul lui, fără nici o zdruncinătură. Pentru a-i împodobi cortul și culcușul, Zere folosise cele mai frumoase lucruri cumpărate la Bamian. Cînd se văzu întins pe salteaua moale, rezemat pe niște

perne cu puf, încălzit de pături atît de uşoare încît abia le simţea pe trup, şi cînd văzu cum pe o ladă pusă la căpătîiul lui şi acoperită cu un tulpan auriu, se aprinde flacăra blîndă a unei lămpi, Uroz se bucură nespus. Iar mădularele, sîngele şi muşchii lui se simţiră copleşiţi de o recunoştinţă de care el însuşi n-ar fi fost în stare.

— Pe Profet, bună treabă aţi mai făcut ! murmură el cu ochii închişi.

Atunci Zere se aplecă şi sărută mîna ce atîrna peste pat. Era convinsă că, în felul acesta, sporeşte încrederea pe care i-o putea acorda Uroz. Dar se înşela amarnic. În contact cu aceste buze slugarnice, Uroz simţi un soi de stinghereală, ce-i tulbura pacea lăuntrică. Instinctul de conservare se deşteptă în el. Mijindu-şi ochii, desluşi pe faţa femeii care tocmai se ridica, o expresie pe care i-o cunoştea bine : lăcomia, hotărîrea, viclenia. Şi-şi spuse : „Tîrfă bastardă, înţeleg că biciul te-a făcut să-mi arăţi o grijă sporită, dar inima ta nu-i în stare să simtă decît teamă, pizmă sau ură".

— Îl vreau pe Jehol lîngă mine, pînă mîine dimineaţă, şopti Uroz.

Mokhi se uită la Zere.

— N-ai auzit ce-a poruncit stăpînul ? exclamă femeia, cu o grabă slugarnică.

Şi de data asta greşise.

„Acum, nu armăsarul e ţinta lor, îşi spuse Uroz. Aşadar, vor banii... Mă copleşesc cu îngrijirile lor, ca să m-adoarmă mai bine..."

Îşi alungă rînjetul care i se agăţa de colţurile buzelor. Nu, n-avea rost să-i dea de bănuit lui Zere. Trebuia s-o înşele pe înşelătoare, să-i dea sentimentul unei depline securităţi, s-o pună pe o pistă greşită.

— L-ai adăpat ? îl întrebă el pe *seiz*, cînd acesta îl aduse pe Jehol în cort.

— Pe săturate, răspunse Mokhi. Iar cît despre mîncare, a primit o porţie dublă de ovăz la Bamian.

— Priponeşte-l cît mai aproape de patul meu, îi porunci Uroz.

Prefăcîndu-se că urmăreşte cu atenţie felul cum Mokhi îl priponea pe Jehol, îl puse să-i schimbe ţăruşul, să-i strîngă şi mai tare nodurile...

Seizul se supunea fericit tuturor acestor porunci. „Da, da, ai tu grijă de armăsar... Asta o ajută pe Zere să aibe grijă de tine", își spunea.

Uroz se declară satisfăcut în cele din urmă.

Zere aduse tava cu ceai și spuse cu glas cîntător:

— Ceaiul cel mai tare, cel mai fierbinte, cel mai dulce!

Uroz îi urmări cu luare aminte gesturile, cînd Zere așeză tava pe lădița ce slujea drept masă și cînd îi turnă ceai. Nu observă nimic suspect. Dar poate că Zere îi strecurase în ceai un praf somnifer, încă de afară.

— Gustă-l tu mai întîi, îi porunci Uroz. Nu vreau să-mi ard buzele.

— Îmi faci o mare cinste, spuse Zere pe tonul cel mai smerit și mai blînd cu putință.

Și sorbi fără șovăire ceaiul din ceașcă, apoi o spălă cu grijă și o umplu la loc.

— Așteaptă o clipă, și gura ți se va bucura, îi spuse Zere. Mă duc să-ți aduc de mîncare.

Cînd ieși din cort, Zere se ghemui lîngă focul aprins de Mokhi.

— Allah să ne ocrotească! îi șopti *seizul*.

— Binecuvîntat fie numele lui, spuse Zere. Nebunul nu se mai gîndește decît la plăcerile lui, acum, cînd i-am adus calul...

Și începu să scîncească, deodată, ca un copil. Pînă acum furia, munca îndîrjită și teama o făcuseră să uite de suferința ei. Dar în această clipă de abandon, în fața focului aromitor, se simți ca arsă, jupuită de vie. Atinse cu vîrful degetelor brazdele tăiate de cravașe în jurul gîtului și de-a lungul spinării și acoperite acum de coji subțiri.

— Au, mă doare, mă doare tare, gemu ea.

Mokhi întinse instinctiv brațele, dar nu îndrăzni să le strîngă peste o piele care era numai răni.

— Trebuie să te îngrijești, îi șopti el. Alifiile, prafurile tale...

— Da, alifiile, prafurile, îngînă Zere.

Sprîncenele i se îmbinară. La lumina tremurătoare a flăcărilor, Mokhi avu impresia că fruntea i se mărise.

— Pune mai întîi orezul la copt, îi șopti Zere.

Apoi dădu să-şi desfacă de la gît şnurul de care erau atîrnate săculeţele de care nu se despărţea niciodată. Mîna ei se trase însă numaidecît, ca şi cum ar fi atins un obiect aprins. Şnurul, înfundat în carnea vie, se lipise de o mîzgă însîngerată. Zere îşi zmulse o fîşie din rochie şi o muie în apa în care fierbea orezul.

— Lasă-mă pe mine, şi-ţi jur că n-o să te doară, îi spuse Mokhi luîndu-i din mînă fîşia.

Degetele lui groase şi dibace îi adeveriră spusele. Peste cîteva clipe, îi flutură pe la nas şnurul, ca pe-un trofeu. Săculeţele se legănau în jurul braţului său.

— Să-l deschid pe ăsta? o întrebă. Sau pe ăsta? Pentru sărmana ta spinare? Pentru sărmana ta ceafă?

Zere îi şopti, apucîndu-i pumnul :

— Nu te atinge de ele! Tu nu cunoşti aceste ierburi. Unele sînt dătătoare de moarte, cum altele sînt dătătoare de viaţă.

Şi-i smulse din mînă săculeţele, le apropie de foc şi le cercetă rînd pe rînd firele colorate cu care erau cusute. Scuturînd din cap, repeta cu buzele abia întredeschise nişte formule ciudate. Fără să se clintească, Mokhi n-o slăbea din ochi.

— Vorbeai de moarte, zise Mokhi. Moartea lui Uroz e desigur legată de aţa asta, nu-i aşa?

— Răbdare, dragul meu *seiz*, nu mai vorbi atîta, îi şopti Zere, aruncînd o privire spre cort.

Şi ca şi cum ar fi vrut să liniştească un copil nevricos, începu să fredoneze un cîntec de leagăn, strident şi nespus de trist. În acompaniamentul lui, desfăcu un săculeţ legat cu aţă roşie, scoase din el un pumn de ierburi, pe care le muie în puţină apă caldă, rupse încă o fîşie din rochie şi o îmbibă bine.

— Oblojeşte-mi rănile cu cîrpa asta, îl rugă ea pe Mokhi.

După ce acesta isprăvi, Zere se îmbrăcă într-o *puştină* foarte groasă, cu buzunarele largi. Apoi vîrî în buzunarul drept toate săculeţele afară de unul, marcat cu-o stea cafenie, pe care-l strecură în buzunarul stîng. Căldura căptuşelii din lînă de oaie o făcu să scoată un suspin de fericire. Luînd o lingură de lemn, o vîrî în orezul clocotind, gustă din el şi începu să-l mestece.

*

În interiorul cortului nu se mișca nimic. Nici Jehol, adormit într-o rînă, nici flacăra lămpii sub sticla afumată, nici umbrele, parcă mîzgălite cu cărbune pe pereții de pîslă, și nici Uroz, care stătea cu spatele rezemat de perne. Pînă și mintea și simțurile îi amorțiseră. Le dăruise o odihnă deplină. Știa cît se poate bizui pe sprijinul lor în caz de primejdie. Și mai știa că primejdia va veni în cursul nopții.

„Să fi sosit clipa ?“ se întrebă el.

Auzise o șușoteală dincolo de pînza care astupa deschizătura cortului. Deodată Uroz văzu silueta întunecată a lui Mokhi pe fundalul roșu al focului de afară. Mokhi aducea o oală din care ieșea un abur cald și mirositor, de mîncare. Pînza se închise la loc, peste *seiz*. Acesta veni pînă la lada de la căpătîiul lui Uroz, așează oala fumegîndă și dădu să se retragă.

— Așteaptă, îi spuse Uroz.

Să fi fost, într-adevăr, clipa acelui pericol neștiut, pe care era încredințat că va trebui să-l înfrunte mai devreme sau mai tîrziu ?

— Așteaptă, repetă Uroz.

Cu ochii pe jumătate închiși, îl cerceta pe Mokhi. Din partea lui, nu avea a se teme de nimic, decît poate de un atac violent, brutal. „E doar o unealtă în mîinile tîrfei nomade, se gîndea Uroz. Dar o unealtă poate deveni ucigașă, în mîini dibace.“

Își întoarse fața spre oală, îi adulmecă parfumul și spuse :

— Pilaful miroase frumos. Ce păcat că n-am poftă să mănînc singur !

Și întorcîndu-și din nou fața spre Mokhi, adăugă cu blîndețe :

— Fii binevenit, cu foamea ta, la acest ospăț.

— Eu ? exclamă *seizul*.

Și se gîndi la săculețul lui Zere, la cel însemnat cu-o stea cafenie... Nu credea că femeia turnase praful din săculeț în orez. Dar putea oare să fie sigur că-i urmărise toate gesturile ?

— Eu, la masa ta ? repetă el.

— La drum, nu mai există stăpîn și slugă, există doar tovarăși de drum, spuse Uroz.

Apoi, cu o voce aspră :

— Așază-te în fața mea !

Mokhi se ghemui pe călcîie, de cealaltă parte a lăzii.

— Începe să mănînci ! îi porunci Uroz.

Mokhi își aminti de vorbele pe care i le șoptise Zere înainte de a-l lăsa să intre în cort : „Fă-i pe voie, orice ți-ar cere". Și-și duse mîna dreaptă spre oală... Dar o lăsă s-atîrne. Prevăzuse oare Zere, în șiretenia ei fără margini, că Uroz îi va cere...

— Te cam lași rugat astă-seară, îi zise Uroz.

Privirea lui, adumbrită de o neîncredere pe care nici nu încerca s-o ascundă, scormonea fața lui Mokhi. Acesta înțelese : dacă va mai șovăi o clipă măcar, bănuiala va deveni certitudine, iar complotul va fi descoperit, din vina lui... Teama de Zere fu mai tare decît frica de otravă. Mokhi își înfipse trei degete în pilaful cald și unsuros, îl frămîntă și-și vîrî în gură un gogoloi, pe care-l înghiți dintr-o dată.

Vreme de cîteva clipe nici unul nici celălalt nu vorbiră și nu se mișcară. Apoi Uroz întrebă :

— E bun ?

— I-ar plăcea și profetului, răspunse în șoaptă Mokhi.

Simțea cum i se preling pe ceafă stropi reci de sudoare, ca o rouă a Paradisului. Gustase din pilaf și mai era încă în viață... Încercă atunci o foame grozavă și, vîrîndu-și toată mîna în oală, scoase un gogoloi uriaș, pe care-l înghiți cu zgomot. Apoi încă unul, și încă unul. Nici nu vedea cum, între fiecare din dumicații lui, Uroz întorcea cîte puțin oala spre el însuși. Cînd Mokhi începu să-și lingă, sătul, degetele, nici o parte din oală nu rămăsese neatinsă.

— Acum e rîndul meu, spuse Uroz.

Și mîncă fără poftă, numai ca să-și țină puterile. Gustul savuros al orezului îl ajută să mănînce : era topit în untură, amestecat cu oscioare de oaie și cu măduvă, și mai ales asezonat așa fel încît să încînte și să încingă gura cea mai deprinsă cu flacăra fermecată a condimentelor.

Uroz dădu la o parte oala, rigii îndelung și-l alungă pe Mokhi cu o mișcare a mîinii.

În curînd cortul se deschise din nou. Mokhi se întorcea, cu Zere : el, cu o găleată pe jumătate plină, iar ea cu un burduf care șiroia.

— Iartă-ne că-ți tulburăm o clipă odihna, stăpîne, gînguri Zere. *Seizul* s-a gîndit la Jehol, iar eu m-am gîndit la tine.

Mokhi așează găleata în fața armăsarului adormit, iar Zere agață burduful de-un colț al lăzii de la căpătîiul lui Uroz. Pînza de la intrare căzu din nou : cele două siluete, cea mare și cea mică, dispărură la fel ca focul de afară.

„Ei vor ca eu să adorm, își spuse Uroz. Se bizuie pe oboseala mea, pe tihna și pe mîncarea bună pe care mi-au dat-o"...

Și scoțînd de la brîu pumnalul, îl vîrî în tureatca cizmei cu care era încălțat piciorul său teafăr. Veghea începea...

*

Flacăra rugului slăbise. Mokhi o înteți cu un pumn de vreascuri. „A treia oară", murmură el. Zere îi făcu semn să tacă. Ajunsese la capătul răbdării. Așteptau așa de multe ore. Așteptau ca din fundul cortului să se înalțe, în curgerea timpului și a nopții tăcute, un strigăt, un geamăt, un horcăit. Dar în zadar, Zere se ghemui la pămînt și, furișîndu-se, mlădioasă și ușoară ca un șarpe, pînă la intrarea cortului, ridică puțin pînza. Briza cea mai slabă ar fi făcut mai mult zgomot. Uroz părea cufundat într-un somn adînc. Zere se întoarse la Mokhi de-a bușilea. *Seizul* îi șopti în ureche :

— Dar dacă-o să doarmă pînă la plecare ?

Ea îl întrebă, tot în șoaptă :

— A mîncat destul pilaf ? Ești sigur ?

Mokhi scutură de cîteva ori din cap, cu putere.

— Setea o să-l biruie, spuse Zere.

Cam în aceeași clipă Uroz își simți buzele, cerul gurii și gîtlejul într-atît de încinse, încît se hotărî să bea, în ciuda dorinței lui de a rămîne nemișcat pentru a-și momi

dușmanul. Luă burduful și, ducîndu-l la gură, îi strînse cu lăcomie fundul. O singură apăsare, și șuvoiul proaspăt, răcoros avea să-i astîmpere setea mistuitoare. Dar degetele lui nu se clintiră : parcă paralizaseră, subit. În schimb, gîndurile îi alergau în minte cu iuțeala fulgerelor.

Primejdia de moarte era în această piele de berbec... Frica lui Mokhi în fața pilafului fusese doar un simulacru, menit să alunge bănuielile... Cît despre condimentele din pilaf, avuseseră menirea să-i alunge somnul și să-l silească să bea... Să bea otravă...

Mîna lui Uroz se însufleți din nou. Și-o duse la inimă, care-i bătea tare, prea tare.

Ghemuiți la pămînt lîngă focul de tabără, Mokhi și Zere auziră dinspre cort un strigăt ascuțit. Alergară într-un suflet. Uroz îi aștepta, rezemat de perne, cu ochii scînteietori.

— Dați-mi de băut ! gemu el.

— Păi... burduful... Nu-i destulă apă în el ?

— A băut-o Jehol, zise Uroz.

Abia atunci văzură cei doi că armăsarul era treaz, în picioare.

— L-a apucat o sete ciudată, mai spuse Uroz. Și-a băut toată apa, așa că i-am dat-o și pe-a mea.

— A băut-o ? ! exclamă *seizul* cu o voce sălbatică.

— Poate, răspunse Uroz.

Dintr-o săritură, Mokhi fu lîngă Jehol și răsturnă găleata.

Uroz o privea pe Zere, fără să clipească.

— Oamenii ăștia mătăhăloși sînt tare neîndemînateci, cînd îi trezești pe neașteptate, spuse Zere.

Ochii ei nu-i ocoleau pe ai lui Uroz. Iar acesta văzu că femeia știa, nu se amăgea. Fusese învinsă, chiar pe terenul ales de ea. Și accepta înfrîngerea... Pînă la bătălia următoare. Uroz se bucura în sinea lui : lupta nu era lipsită de frumusețe.

— Iartă-mă o clipă, stăpîne, îi spuse mica nomadă.

Se întoarse cu un ulcior plin. Uroz n-o sili să guste din apa asta. Apucă ulciorul și bău cu sorbituri adînci. Simțea că, pentru Zere și pentru noaptea asta, devenise nemuritor.

II.

DULĂII

Panta era abruptă. Cărarea se înălța la nesfîrșit între pereții de stîncă parcă lipiți de cer. Uroz se răsuci în șa spre promontoriul de piatră ce se ridica în pragul trecătorii. Înapoia lui, marea vale a Bamianului dispăruse în întregime. Rîul argintiu, plopii verzi, casele — fortărețe de un alb sclipitor — rîpele purpurii, toate erau încă atît de aproape !... Și totuși Uroz se și îndoia de existența lor. Cu cîteva clipe mai înainte, văzuse primele raze ale soarelui dănțuind în apele repezi, în frunzele pomilor, în ferestrele caselor. Aici, defileul era un fluviu de umbră deasă, pe ale cărui maluri abrupte nu creștea nimic, nu încolțea nimic altceva decît singurătatea și timpul fără anotimpuri.

„Totul a fost doar un vis, o amăgire, își spunea Uroz. Oaza... Cortul... Bucuria triumfului... Care triumf ? Și împotriva cui ?“

Împotriva neghiobului ăstuia cu ceafa groasă, care pășea înaintea lui, mușchiulos și bicisnic, lipsit de onoare și de curaj, stăpînit de o tîrfă... ? Mare scofală, că prevăzuse că bastarda asta nomadă se va folosi de toate mijloacele pentru a-i fura averea ascunsă sub cămașă ! Uroz scuipă — un scuipat gros și amar. În lupta dintre cei doi berbeci, se crezuse înzestrat cu o putere dumnezeiască, pentru că un animal cu cornul rupt și ascuțit, însîngerase pe un altul. Iar în ajun, se socotise nemuritor pentru că fusese mai tare decît o fetișcană oarecare. Ce nimicnicie !

„Oare nu mă mai pot bucura de nimic după ce trece primejdia ? se întreba Uroz. Atunci, ce să fac ? S-o iau mereu de la început ?“

Simțea o oboseală cumplită, care-i îngreuna fiece mușchi. Sîngele îi înghețase în vine. Valea Bamianului se află la o altitudine de zece mii de picioare. Iar defileul urca mereu. Soarele nici nu-l atingea. În albia lui întunecată curgea boarea zăpezilor veșnice.

Durerea îi reveni, mîzgă fierbinte și putredă ce se răspîndea de la genunchi pînă-n tălpi. Uroz își aminti de tămăduitorul din Bamian. „Binefacerile alifiilor și îngrijirilor nu pot ține mult, îi spusese omulețul. După aceea te va paște o primejdie de moarte."

Și într-adevăr Uroz simțea cum moartea i se tîrăște pe trup hidoasă, devorîndu-i carnea, măcinîndu-i oasele și prefăcîndu-i sîngele roșu într-un puroi scîrbos. „Nu mă mai pot ține nici măcar în șa ca lumea", își spuse el, ghemuit fără vlagă pe spinarea armăsarului.

Mokhi se opri, se cățără pe o stîncă prăvălită în mijlocul drumului și se întoarse strigînd :

— Defileul se sfîrșește curînd !

Ecoul îi repetă cuvintele, iar Uroz avu senzația că acestea zboară deasupra lui și prin el, pentru a ajunge la Zere. „Pentru ei, nu-s decît un hoit, de pe acum, își spuse. Se și văd stăpîni pe bani și pe armăsar."

Smucindu-se, avu senzația că omida care-și tîra inelele groaznice pe trupul lui îi sfîșie toți nervii. Izbuti totuși să se îndrepte în șa. Un val de fierbințeală îl ajută să iasă din defileu cu capul sus. Începînd din clipa aceea, nu-și mai aparținu. În fața ochilor lui se deschidea un podiș nesfîrșit, acoperit cu-o cenușă aspră, parcă zgrunțuroasă. Asupra lui domnea moartea scînteietoare a unor sori reci. Așezată la o altitudine de cincisprezece mii de picioare și scăldată într-o lumină orbitoare, cîmpia asta, mai stearpă decît lava, mai tristă decît lacrimile îngerilor și mai frumoasă decît însăși frumusețea, nu mai era un pămînt al omului. Era o stepă astrală, mărginită de munți. Numai crestele acestora o întreceau. S-ar fi zis că niște zeități, cărora nici o religie nu le concepuse vreodată forma și nu le ghicise numele, își înălțaseră sub firmament o cetate pe măsura și după chipul sublimului și înspăimîntătorului platou, cu zidurile din piatră și din lumină. Din aceeași materie făuriseră o sumedenie de repere, de semne hărăzite unor călători fabuloși. Nave uriașe de porfir, ancorate în omături eterne. Plute de coral suspendate pe cerul de azur. Colți asemănători unor faruri gigantice și reflectînd razele soarelui, pentru a semnaliza astrelor. Ici și colo dragoni monstruoși și idoli colosali, ridicați peste o spumă roz, împietrită.

Cu fruntea spre cer, Uroz nu slăbea din ochi siluetele grandioase și enigmatice, cărora culmile le slujeau drept piedestal. Se simțea ușor ca o umbră.

Mokhi era copleșit de spaimă. Zare, parcă și mai înfricoșată, căuta cu desperare un semn de viață, o urmă omenească. Descoperi în sfîrșit, pe partea dreaptă, foarte departe, la poalele muntelui care închidea podișul, un fum subțire. Apoi încă unul. Îi făcu semn lui Mokhi. Acesta îl întrebă din ochi pe Uroz, dar Uroz nu-l văzu. Mokhi își iuți pasul în direcția fumurilor, iar Jehol porni după el. Uroz nici nu observă. Abia cînd apărură ciinii, se trezi din letargia febrilă și extatică în care-l aruncaseră priveliștile supranaturale ale acestui deșert stîncos.

În timp ce drumeții se apropiau de lanțul de munți din miazănoapte, dinspre fumuri se stîrni o larmă ciudată, care aducea cu zgomotul pe care-l fac iarna rafalele crivățului. Numai că, aici, văzduhul era neclintit. Soarele strălucea. Larma aceea depărtată nu avea nici glasul, nici aripile vîntului. Aspră, răgușită, guturală, plana deasupra pămîntului și a zgurei sale zgrunțuroase. Se înteția și alerga spre ei. Pustietatea înaltului podiș, paravanele lui de granit și tăcerea minerală ce-i umplea spațiul, dădeau acestui urlet necontenit o forță ce întrecea stihiile cele mai tainice. S-ar fi zis că stînca, norul, nisipul și lumina plîng și rîd în același timp. Și că demonii lor sloboziți vestesc, printr-un înspăimîntător delir, căderea cerurilor.

Uroz nu simțea nici teamă nici uimire. Drumul acesta nu putea duce decît la capătul tuturor drumurilor. Nu se mira nici de faptul că Mokhi se oprise, o dată cu Jehol : armăsar și *seiz* așteptau ca stînca să se spargă, să se surpe sub picioarele lor. Iar cînd desluși în sfîrșit lătraturile furioase, Uroz își spuse : „Iată blestemata haită, închisă în măruntaiele pămîntului, și despre care se zice că va ieși afară doar în cea din urmă zi a oamenilor și stelelor."

Cei trei dulăi țîșniră în aceeași clipă din cîmpia de piatră. Uroz recunoscu în ei demonii pe care-i aștepta. Erau niște ciini mătăhăloși, puternici, numai oase și mușchi tremurători. De furie, li se încrîncenaseră perii țepoși, de culoarea pucioasei, care le acopereau spinările. Boturile lor albe de bale erau prevăzute cu niște colți

scînteietori, înfipți în fălcile lor enorme. Ochii li-erau injectați. Iar capetele lor monstruoase n-aveau urechi.

Masivi și ușori totodată, cîinii se apropiau, sprinteni, aidoma unor lupi, în salturi uriașe. Cel ce alerga în fruntea celorlalți doi se repezi la piciorul rupt al lui Uroz, care atîrna pe coapsa lui Jehol. Uroz își ridică cravașa. Deși știa că orice apărare era zadarnică și ridicolă, împotriva unui astfel de animal-demon, instinctul îl sili să-și abată cravașa plumbuită peste botul îmbăloșat, peste ochii încinși de o flacără roșie. Apoi, resemnat să moară, își lăsă brațul să-i atîrne. Dar cîinele scoase un urlet de durere și de furie și sări înapoi. În clipa asta, Jehol ridică un picior ca să izbească. Dulăul sări în lături. „Așadar, biciul îl taie, o copită îl sperie, întocmai ca pe-un cîine adevărat", își spuse Uroz.

Dulăul trecu din nou la atac. Uroz îl plesni din răsputeri peste marginile capului, acolo unde lipseau urechile. Animalul se trînti la pămînt cu un urlet prelung. „Halal demon ! își spuse Uroz, rușinat. E un biet cîine ciobănesc, mutilat de stăpînu-său ca să nu poată fi sfîșiat de lupii din munți și din stepă."

Ceilalți doi dulăi se năpustiră deodată asupra lui Uroz, dînd să-l apuce de piciorul rănit. „Îi atrage duhoarea de rană deschisă, de sînge, de hoit", își spuse Uroz. Cugetul îi era treaz și slobod. Lupta asta îi plăcea ; își recăpătase vigoarea. Stăpînit de o bucurie aprigă, lovea din plin cu cravașa, făcîndu-l pe Jehol să se cabreze și să sară.

Mokhi se apropie, cu mîinile doldora de pietre grele, tăioase. Zere alergă spre el și-i porunci :

— Fără pietre ! Cîinii s-ar înrăi și mai mult... Sînt cîini de nomazi, îi cunosc eu bine...

Tăcu apoi, ca să-și tragă sufletul. Uroz continua să izbească, ferindu-se de colții celor trei cîini turbați.

— Iar el n-o să cadă de pe cal, adăugă Zere. Bătîndu-se, își recăpătă puterile. Am ajuns să-l cunosc și pe el.

— Armăsarul ar putea să fie rănit, zise Mokhi.

— Să nu-i lăsăm !

— Bine, dar cum să facem ? exclamă *seizul*.

— Ai grijă, mai ales, să nu vii după mine, îi răspunse Zere.

Mokhi văzu cu groază că femeia se îndreaptă spre vălmășagul acela lătrător și urlător, prin care scăpărau copite și plumbi de cravașă. Ciinii îl hărțuiau mereu pe Uroz. Orbiți de furie, n-o băgară în seamă pe Zere. Aceasta se apropie și mai mult. Unul din dulăi, ferindu-se de copita armăsarului, se rostogoli, apoi se ridică drept în fața femeii, care-i văzu deodată capul îngrozitor, despuiat de urechi, cu ochii injectați și cu buzele căscate peste un șuvoi de bale. Nu schiță nici măcar o mișcare pentru a se feri. Ciinele mîrîi, își strînse umerii și se pregăti să sară...

Mokhi dădu să se repeadă spre Zere, nesocotindu-i povața. Un țipăt ascuțit și ciudat îl țintui locului. Nu putea să fi ieșit din gura unei femei atît de gingașe. Atunci, cine-l scosese ? se întrebă *seizul*. Mokhi își încordă mușchii pentru a sări, dar și-i destinse în aceeași clipă : dulăul tocmai se ghemuia în fața micii nomade. Țipătul se auzi din nou, iar ceilalți doi ciini îl lăsară pe Uroz în pace, pentru a veni lîngă tovarășul lor. Toți trei, potoliți deodată, o iscodeau pe femeie cu o privire atentă și inteligentă. „Așteaptă poruncile ei, își spuse Mokhi. Va să zică ea a țipat așa ?“ Parcă pentru a-i răspunde, Zere întinse un braț în direcția fumurilor.

Ochii feroci ai cîinilor clipiră de cîteva ori. Apoi, cei trei demoni fără urechi se repeziră, în salturi lungi, spre locul de unde veniseră.

— De unde ai învățat acest țipăt ? o întrebă Mokhi pe Zere, cu uimire.

— Păi, nu-s oare niște ciini nomazi ? Cum să le fi uitat graiul, așa de repede ?

Uroz trecu pe lîngă Mokhi și Zere ca și cum nici nu i-ar fi văzut. Ardoarea și bucuria luptei se stinseseră în sufletul lui. Zdruncinăturile și smuciturile la care-și silise piciorul rupt îi stîrniseră din nou durerea. Împotriva ei, Uroz cunoștea o singură apărare : să-și mîne drept înainte armăsarul, în ritmul fierăstrăului ce-i răvășea carnea, să ajungă la o stare vecină cu leșinul, încercînd să atingă acel liman, în care omul, lipsit de bucurii și de dureri, își trăiește din plin doar gîndurile și visele. Febra, care-și

suna din ce în ce mai tare zurgălăii și soarele, care-și urca spre zenit lumina albă, de metal topit, îi veniră în ajutor. Suferința se deplasa parcă, treptat, în afara lui. Era mereu acolo, dar nu mai sălășluia în trupul lui : se agăța de un călăreț lipit de Uroz, așezat pe șaua lui, dar care de fapt nu mai era Uroz. Acest jalnic alter-ego, căruia îi abandonase trupul, era chinuit, zdrobit de fiece zdruncinătură, în vreme ce adevăratul Uroz călărea, zbura în dreptul culmilor celor mai înalte. Era stînca însăși. Plutea pe niște nave uriașe, al căror catarg era cerul. Mîngîia din zbor balauri uriași, ai căror colți erau piscurile. Iar în templele, cărora munții le slujeau drept temelii, găsea rugăciuni necunoscute celor mai pioși dintre credincioși, celor mai învățați *mulla*, rugăciuni mai pline de adevăr și de lumină decît toate rugăciunile lor.

Lătraturile cîinilor fără urechi amuțiseră de mult. Pe întreg podișul răsunau doar copitele lui Jehol pe piatra zgrunțuroasă. Pașii lui Mokhi și Zere nu făceau nici un zgomot. *Seizul* mergea în spatele calului, lîngă Zere. Nu mai trebuia să păsească înaintea lui Uroz, ca să-l apere, ca să-l împiedice să cadă. Tocmai asta îi și dorea. „Cazi, cazi, odată, sac cu putregai !“ își repeta el în gînd, plin de scîrbă pentru acest trup neputincios, prăbușit în șa. „Cazi, odată, și fie ca soarele să-ți usuce hoitul, iar noaptea să ți-l înghețe !“

O privi pe Zere. Ea la ce se gîndea, oare ? Profilul ei nu exprima nimic. S-o întrebe ? Dar cum ? Tăcerea sfîntă a stîncii, a cerului și a soarelui nu putea fi tulburată de nici un glas. Zere vorbi în cele din urmă, dar pe mutește, căci cunoștea graiul muților :

— Dacă alunecă, îl curățăm.

— Da, da, șopti Mokhi.

Zere își mișcă din nou buzele :

— Și-i vom lua pe nomazi martori ai nevinovăției noastre.

— Da, da, murmură Mokhi.

Schimbaseră aceste cuvinte pe tăcute, dar văzduhul era atît de sensibil la cele mai neînsemnate vibrații, încît le aduse pînă la urechea lui Uroz. În orice caz pînă la urechea alter-ego-ului lui, pe care durerea îl menținea pe pămînt.

Şi în vreme ce celălalt Uroz continua să plutească intangibil, din pisc în pisc, dublura lui se simţi deodată alarmată ca un lup bolnav care adulmecă, pe urmele lui, nişte jivine mîncătoare de stîrvuri.

De fapt, tocmai cu această speranţă îl urmau Mokhi şi Zere, în tăcere, pe călăreţul ajuns la capătul puterilor sale... Îi aşteptau căderea... Un pumn în tîmplă... Încă unul... Apoi moartea, cu toate aparenţele unui accident... Repede : testamentul, banii... Corturile nomazilor... Plînsetele... Înmormîntarea... Şi, în sfîrşit, libertatea. Şi bogăţia. Pentru împlinirea acestei dorinţe mistuitoare era de ajuns, o ameţeală, o zdruncinătură, un pas greşit.

Soarele urca mereu la orizont, iar umbrele deveneau din ce în ce mai scurte, pînă dispărură cu totul. Trupul ghemuit, chircit, şovăielnic, se ţinea mereu în şa. Cîmpul se întindea la nesfîrşit, fără nici o ridicătură, fără nici o cută. Mokhi n-avea răbdarea şacalilor şi a hienelor. Lipindu-şi gura de urechea lui Zere îi spuse :

— O să-l trîntesc la pămînt.

Femeia îşi înclină fruntea bombată.

Mokhi luă de pe jos un pietroi şi începu să alerge spre Jehol. Cum acesta mergea la pas, nu-i veni greu să-l ajungă din urmă : încă o clipă, şi-l va împinge, îl va răsturna pe Uroz. Dar în clipa aceea armăsarul îşi întoarse capul spre Mokhi şi începu să alerge mai repede. Mokhi rămase locului, într-un picior. Surprinsese în ochii mari şi umezi ai calului o expresie neobişnuită... Asprimea asta, ostilitatea faţă de el, *seizul* care-l îngrijea şi-l hrănea, ca un frate...

„E cu neputinţă, îşi spuse. N-am văzut bine... Lumina amiezii e înşelătoare..." Şi-şi izbi cu putere în pămînt piciorul ce-i rămăsese în aer, apoi începu s-alerge şi mai repede ; îl ajunse din urmă pe Jehol şi din nou îi întîlni privirea. De data asta nu mai avu nici o îndoială : Jehol nu voia să-l lase să se apropie. De ce ? se întrebă Mokhi. De ce ?

Se simţea îngheţat, paralizat ; nu putea accepta să se vadă respins de singura fiinţă din lume pe care o înţelesese întotdeauna, o ocrotise, o răsfăţase şi o îndrăgise, şi din partea căreia nu primise niciodată altceva decît recunoştinţă şi bucurie. Schimbul acesta era pentru el la fel

de firesc şi de necesar ca lumina soarelui. Atunci, de ce ? De ce ?

„Poate din pricina bolovanului pe care-l ţin", îşi spuse Mokhi şi, lăsînd din mînă pietroiul, îi arătă lui Jehol palma goală, ca şi cum ar fi avut de-a face cu un judecător. Armăsarul rămase cu ochii la pîndă. Mokhi dădu să se apropie de el, dar Jehol sări în lături, aşa fel ca să se ferească de *seiz* şi în acelaşi timp să nu pună în pericol echilibrul lui Uroz. Apoi îşi urmă drumul cu un pas lung, egal, sprinten. Mokhi îl văzu cum se depărtează ; nu fu în stare să scoată o vorbă sau să schiţeze un gest, pînă-n clipa cînd Zere îl întrebă, lipindu-se de umărul lui :

— Ce aştepţi ?

— Nimic, răspunse Mokhi în şoaptă. Calul nu vrea să se lase atins de mine...

— I-ai vorbit ?

— Nu.

— Cheamă-l. Ascultă totdeauna de glasul tău.

— N-o să m-asculte, zise Mokhi.

— Cum aşa ?

Pe faţa *seizului* se zugrăvi o expresie stranie, de mîndrie rănită.

— Un armăsar de *buzkaşi* îl apără pînă la moarte pe călăreţul său împotriva aceluia care-i vrea răul.

— Dar de unde poate să ştie asta ?

— Ştie, răspunse Mokhi.

Vorbele şi privirea lui exprimau o forţă şi o credinţă care-i închiseră gura tinerei femei. „Eu cunosc bine graiul cîinilor care păzesc corturile, îşi spunea ea. Atunci, pentru ce n-ar fi în stare marele *seiz* să înţeleagă ce spun caii din stepa lui ?"

Jehol se depărtase destul pentru a-l pune pe Uroz la adăpost de un pietroi. Acum îşi încetini pasul. Dar din cînd în cînd îşi întorcea capul. Privirea lui atentă dovedea că dorea să păstreze distanţa.

De fiecare dată, Mokhi scotea un suspin, iar Zere şoptea :

— Pînă la urmă, tot o să se oprească.

Mergeau aşa pe podişul acela nesfîrşit : călăreţul pe jumătate leşinat, apărat de instinctul armăsarului ; de-

parte, în urma lui, marele *seiz,* copleşit de durerea de a-şi fi pierdut singurul prieten ; iar alături de Mokhi, mica nomadă, stăpînită numai de visul ei lacom.

Lung, foarte lung le fu drumul. Oboseala, foamea, setea păreau străine de Uroz şi de calul lui. Soarele intră în cea de a doua jumătate a crugului său veşnic, şi începu să lunece spre culmile munţilor. Jehol înainta mereu. Deodată, umbrele se însufleţiră din nou. Cei trei drumeţi văzură cum se nasc şi cresc sub paşii lor nişte siluete ciudate, fluide şi străvezii, care le semănau şi care pluteau deasupra stepei de piatră, parcă dănţuind. Jehol înainta mereu. O panglică subţire de cer mai despărţea acum soarele roşu de vîrfurile cele mai înalte. Amurgul dădea culmilor culori la fel de fabuloase ca şi formele lor monstruoase şi monumentale. De la un capăt la altul al podişului, aerul avea acum aceeaşi culoare ca şi pămîntul, de parcă ar fi fost făcut din aceeaşi cenuşă mohorîtă. Jehol înainta mereu. Din proprie iniţiativă, oare ? Sau pentru că Uroz îl îmboldea prin zvîcnirea maşinală a muşchilor săi ? În lumina tulbure a asfinţitului, şi de la distanţa la care se aflau, Mokhi şi Zere nu-şi puteau da seama.

— Poate c-o fi murit, spuse Zere.

De cînd mergea aşa, fără oprire, fără apă şi fără hrană, nu scosese o vorbă, ca să poată respira în voie. Acum, vocea ei era potolită, înăbuşită parcă. *Seizul* avu impresia că un liliac îi atinge obrazul cu aripa-i catifelată.

— Da, e mort, mai şopti nomada.

În loc s-o bucure, gîndul acesta o înspăimînta în chip ciudat. În curînd soarele avea să coboare pe crestele munţilor. Şi atunci, se va lăsa bezna îngheţată, cu toate relele odrăslite de acest deşert clădit de demoni deasupra lumii.

Mîna femeii o atinse pe cea a lui Mokhi : îi cerea ajutor.

— Ce face un cal de stepă dacă stăpînul îi moare în şa ? întrebă Zere, cu glas plîngăreţ.

Mokhi se simţi scuturat de un fior.

— La noi, caii se opresc, cu coama plecată, răspunse el anevoie. Aici... nu ştiu... nu ştiu nimic...

— Atunci, va trebui să-l urmăm ? În beznă, pe ger ? Și să-l pierdem ? Și pe el și pe noi ?

— Avem tot ce ne trebuie ca să facem un popas, oricînd dorim, zise Mokhi trăgînd de lațul catîrului zdrobit de oboseală.

— Dar armăsarul, și banii ? Renunți ?

— Niciodată, răspunse Mokhi.

Nu mai tînjea după pradă, simțea însă că nici el nu se va putea opri. Cine-l împingea oare pe urmele lui Uroz ? Mokhi privi spre fîșia de cer ce despărțea discul roșu al soarelui de culmile semețe. Nu mai rămăsese aproape nimic din boltă. Întunericul începuse să șteargă silueta omului călare. Mokhi închise ochii de frică. Aflase adevărul : în fața lui nu mergea Uroz — viu sau mort — ci... Mokhi dădu să se oprească loculuí, pentru a chibzui, dar nu fu în stare. Călărețul-fantomă... Călărețul-fantomă...

Zere îl ținea mereu de mînă ; simți deodată pulsul lui bătînd cu atîta putere încît îl întrebă :

— Ți-e rău ?

Mokhi nu păru s-o fi auzit. Degetele femeii se umeziră, năpădite de un lichid cleios.

— Acum frica ta e mai mare decît a mea, șopti Zere, recunoscînd această sudoare. Pentru ce ?

Mokhi căută în zadar cuvintele prin care ar fi vrut să-i explice. Cum să redea ceasurile de veghe în care copilașii ascunși, uitați în ungherul cel mai întunecos al iurtei, trag cu urechea la vorbele ciobanilor bătrîni, ale marchitanilor și ale povestitorilor ambulanți, ghemuiți lîngă samovar ? Poveștile acestor oameni sînt îndeobște înspăimîntătoare, ele îți strîng inima, te silesc să-ți vîri pumnul în gură ca să-ți înăbuși țipetele. Regi însetați de sînge, vrăjitori fioroși... Și, mai de temut decît toți, călărețul fără chip, care umblă zi și noapte pe piatră și pe nisip, printre mărăcini și stînci, prin timp și prin veacuri, fără vreo destinație anume. Iar cei pe care-i întîlnește în drum sînt tîrîți de el fără milă, fără întoarcere, pînă la sfîrșitul lumii... Mokhi încerca din nou spaimele din copilărie. Sudoarea îi curgea șiroaie. Începură să-i clănțăne dinții. Arătînd spre umbra omului, legată de cea a calului și învăluită în pîclele serii, bîigui :

— Tu nu știi... tu nu știi... E călărețul-fantomă...

Cu un gest brutal, Zere respinse brațul lui Mokhi. Panica asta nemăsurată o silea să uite de propria ei frică. Cînd apucă din nou mîna *seizului*, o făcu nu atît pentru a se sprijini de el, cît pentru a-l călăuzi.

— Vorbești ca o babă, îi spuse.

Renunțase să mai vorbească în șoaptă. În tăcerea adîncă a acestor înălțimi înghețate, acoperite de zguri minerale, vocea ei răsună cu putere. Mokhi se opri, așteptînd pedeapsa cerului și a pămîntului. Cerul, însă, nu-i trimise nici un fulger, iar pămîntul rămase ferm sub picioarele lui.

Zere începu să alerge, tîrîndu-l după ea pe *seiz* ; cu celălalt braț trăgea catîrul. Bocănitul copitelor și zgomotul sacilor ce se izbeau unii de alții îl înviorară pe Mokhi, redîndu-i curajul și puterea. Recunoștea trăinicia și temeinicia universului. La fiece pas, își regăsea tot mai mult locul în această lume. Într-un asemenea univers real, călărețul-fantomă n-avea ce căuta. Pe măsură ce distanța se micșora între ei, vrăjile își pierdeau puterea. Umbra pe care o urmărea, nu mai era mărită, transfigurată de aburi întunecoși : avea statura și forma unui muritor de rînd. Iar calul era un armăsar frumos și puternic, nimic altceva. Un om călare, atita tot. Încă vreo cîteva clipe, și calul deveni Jehol, iar omul — Uroz. Un Uroz neputincios, aflat la cheremul lui. I-o va dovedi în curînd acestui impostor, acestui mincinos, acestui nemernic !

Zere se lăsă cu toată greutatea pe brațul *seizului*.

— Nu ! exclamă ea. Nu ! Ai să pornești după armăsar... Dar iată ! S-ar părea că vrea să se oprească în sfîrșit !

Fără ca în fața lui să se fi ivit vreo piedică, Jehol încetinise într-adevăr pasul, cotind spre dreapta. Mokhi și Zere zăriră într-acolo contururile vagi ale unei coline.

Pînă atunci, lumina slabă a asfințitului o lipise parcă de zidul monumental pe care se profila. Semăna cu un contrafort, cu un promontoriu stîncos. În realitate, era despărțită de munte printr-un spațiu imens.

Colina asta avea forma unei piramide. Soarele, mușcat acum de colții piscurilor, îi atingea doar creștetul. Sub această creastă, purpurie ca un ac înroșit în foc, se în-

tindea umbra. O umbră încă destul de străvezie pentru a lăsa să se vadă prin ea niște căsuțe scunde, dispuse în trepte, de-a lungul unor coridoare strîmte.

— Un sat ! izbucni Mokhi, fără a-și mai stăpîni glasul.

— Te conjur, pe toate duhurile drumului și ale nopții, taci ! îi șopti Zere.

Și adăugă, înfigîndu-și unghiile în palma lui :

— Toți nomazii care cutreieră pășunile dintre Hazaradjat și Trecătorile Înalte vorbesc de colina asta... Ea e cimitirul lor.

— Atunci... casele astea...

— Da, sînt morminte, adeveri Zere. Cadavrele celor care mor pe drum nu sînt îngropate în pămînt, pe marginea potecii — ele sînt aduse aici.

— De cînd ? de cînd ? bîigui Mokhi.

— De totdeauna, răspunse Zere.

Iar *seizul* pricepu : monumentele cu care era acoperită colina, de sus pînă jos și pe toate fețele, erau niște morminte făcute din blocuri de piatră. Sub lespezile lor, veșnicele convoaie își lăsaseră, la fiece trecere, morții, în cercuri succesive.

Sus de tot strălucea farul aprins de razele soarelui. Piramida mortuară era plumburie, iar pietrele de mormînt erau cenușii ca fierul. De jur împrejur se tălăzuiau pămîntul și noaptea, de culoarea cenușii.

— Ascultă ! murmură Zere.

Vîntul podișurilor înalte se stîrnise. El să fi urlat și să fi gemut oare astfel, cu un glas atît de asemănător bocetului omenesc ? Sau osemintele celor care umblaseră din leagăn pînă la mormînt, oprindu-se pentru totdeauna în aceste pustietăți de piatră ? „Sfîrșitul oamenilor, sfîrșitul sufletelor", își spuse Mokhi. Îi era frig, frig pînă-n măduva oaselor.

— Zere, bîigui el, nu putem rămîne așa, nu putem...

— Așteaptă să vezi ce vrea armăsarul, îi răspunse Zere.

Jehol se oprise la poalele colinei, adulmecînd. Urechile îi fremătau. Își legăna capul de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga, nedumerit, nehotărît, neliniștit. Se bucurase într-atîta să descopere în sfîrșit, după un drum atît de lung, satul acesta care, ca orice sat, îi făgăduia odihnă, căldură, apă, hrană și liniște — și iată

că, în pragul lui, nu găsea nimic din ceea ce i se cuvenea. Nici o lumină. Nici un zgomot. Nici un miros de animal sau de om. Iar vîntul serii nu aducea nici urmă din mireasma plăcută a baligilor arse în vetre.

Jehol, care acționase din proprie inițiativă pînă atunci, simți că nu mai poate ieși singur din această încurcătură. Avea nevoie de o indicație a călărețului care-i atîrna atît de inert în șa.

Un nechezat ascuțit, o zdruncinătură puternică, o durere cumplită în oasele rupte, și Uroz deschise ochii... În fața lui, creștetul colinei nu mai era decît o scînteie, care se mistui curînd. „S-a lăsat noaptea", își spuse Uroz.

Soarele amiezii era ultimul lucru de care-și amintea. Se întrebă ce făcuse în tot acest timp ? Dormise ? Zăcuse fără cunoștință ? Nu-i păsa. Deși foarte slăbit, se simțea bine. Mintea îi era limpede. Trupul, dornic să-i asculte poruncile. Gerul nopții alina arșița febrei. Întreg trupul lui se afla parcă la un hotar deslușit, unde se întîlneau două elemente potrivnice, dar prielnice lui. Avea un contact cît se poate de lucid și de sincer cu lumea reală și în același timp facultatea de a accepta, fără nici o teamă, întocmai ca într-un vis, împrejurările și imaginile pe care rațiunea nu le putea admite.

Cînd își dădu seama — foarte curînd — la ce foloseau oasele din fața lui, nu se sperie și nu se miră. În ajun, sau chiar în dimineața acestei zile, n-ar fi încuviințat pentru nimic în lume să poposească într-un asemenea loc. Acum, însă, își spuse doar că mormintele erau o bună pavăză contra vîntului care mătura podișul pustiu.

Uroz atinse cu genunchiul teafăr coapsa lui Jehol, care începu să înainteze la poalele colinei. Din pricina întunericului, mormintele păreau să se atingă. Totuși, văzute de aproape, nu aveau toate aceeași formă. Aceasta varia în funcție de volumul și de liniile bolovanilor folosiți, în funcție de planul sau de hazardul ce stătuse la baza îngrămădirii lor. Unele dintre morminte aveau pereții aproape netezi. Pe altele, asperitățile alcătuiau semne ciudate. Ici, se înălțau un fel de streșini ; colo, se căscau nișe. Uroz mergea foarte încet. Căuta un drum spre interiorul cimitirului.

Deodată, din adîncul acestuia, se ridică un glas. Plăpînd și sugrumat, dar de o mare limpezime, cu un timbru care amintea prin puritatea și oboseala lui de sunetul unui cristal spart. Cuvintele cădeau unul cîte unul în tăcere, filtrate parcă de sitele timpului :

— Omule care te apropii, ești Uroz, fiul lui Tursen ?

Jehol se potrivi de uimire. În spatele lui, la cîțiva pași, se auziră două țipete amestecate, urlet și geamăt în același timp. „Mokhi și Zere, își spuse Uroz. Au auzit și ei glasul ce-mi vorbea din mormînt."

Altădată, l-ar fi lovit pe Jehol cu cravașa, silindu-l să alerge spre pustia cufundată în beznă... Dar în noaptea asta nimic nu-l putea speria, pentru că totul i se părea firesc.

— Oricine ai fi, nu greșești, strigă el. Tursen mi-e tată, și mă numesc Uroz.

— Mergi drept înainte, îi spuse vocea de cristal spart. Mă vei găsi lesne.

Uroz îl ținu în frîu pe Jehol. Nu din pricină c-ar fi șovăit. Avea însă impresia că vocea i-era cunoscută. Unde, și cînd o putuse auzi ? Nu izbuti să-și aducă aminte, și porni mai departe.

Jehol nu mai fusese niciodată silit să meargă atît de încet. În vreme ce trecea prin fața mormintelor, Uroz cerceta fiece despărțitură dintre pietre și uneori își vîra înăuntru cravașa : poate că o mînă spectrală îi va apuca șfichiul. Mergea pe dibuite parcă. Se lăsase noaptea. Jehol porni totuși ceva mai repede, în ciuda frîului strîns. Uroz îl înțelese : în fața lor, la o distanță pe care nu o putea aprecia, bezna era despicată, la nivelul solului, de un fir de aur, frînt, aidoma unui fulger încremenit. „E licărul nimbului de foc care-i însoțește pe strigoi înlocuindu-le umbra", își spuse Uroz slobozind frîul.

Jehol începu să alerge la trap. „Bietul de el, își închipuie că-i o vatră adevărată", gîndi Uroz. Linia luminoasă nu se clintea. „Mortul își bate joc de mine", își spuse Uroz. Și deodată se pomeni în fața unui foc. A unui foc adevărat. Un mic rug de vreascuri uscate, arzînd în deschizătura din fața unui mormînt rudimentar. Iar înapoia rugului, ședea un om. Nu un schelet, nu un strigoi. Un om viu. Îmbrăcat într-o mantie lungă. La

picioarele lui zăcea o traistă. Flăcările luminau o față lipsită de vîrstă.

— Pacea acestui loc pogoare asupră-ți, Uroz, îi vorbi omul.

Iar Uroz se aplecă în șa și răspunse :

— Pace și cinste ție, Strămoș al neamului omenesc. Mare și ciudat mi-e norocul de a te întîlni aici.

— Te așteptam, zise Gvardi Ghegi.

III.

BOCITOARELE

Pietrele îngrămădite în creștetul mormîntului erau mult mai mari decît cele de la temelia lui. De-a lungul fațadei se întindea un soi de galerie acoperită. La fiece capăt al acesteia se zărea cîte un gard alcătuit din pietre și sfărîmături. Nișa avea o singură deschizătură, foarte îngustă, care dădea spre podiș.

Rugul lui Gvardi Ghegi transforma această deschizătură într-o fereastră luminată. Mokhi și Zere văzură siluetele lui Uroz și Jehol, parcă desenate cu cerneală chinezească.

— Nu-i el, ci umbra lui, șopti Zere.

— Nu, nu ! protestă Mokhi.

Nu mai voia să se lase prins în mreji. O singură dată îi fusese de ajuns. Ducîndu-și mîna pîlnie la gură, strigă :

— Uroz, Uroz, sînt aici !

— Bine, ce aștepți ca să mă dai jos din șa ? îi răspunse umbra.

Zere se agață de umărul *seizului* și-i șopti :

— Nu te duce ! Ferește-te să asculți de năluca asta.

— O nălucă ar avea duhoarea asta de puroi, pe care mi-o aduce vîntul ? întrebă Mokhi.

Rafala făcu să tremure vălul de foc și-l rupse. În deschizătură se ivi silueta unui om neînchipuit de slab, rezemat de peretele mormîntului.

— Vezi ? Vezi ? murmură Zere. Duhul mormîntului a ieșit afară ca să ne ademenească.

Mokhi șovăi : fantoma asta nu-i era cunoscută.

Pînza de culoarea focului se așternu din nou peste deschizătura din stîncă, ascunzînd totul.

— Uroz, Uroz, strigă Mokhi cu tremur în glas, omul acela din spatele focului e un drumeț la fel ca toți drumeții ?

Înainte ca Uroz să fi avut răgazul de a-i răspunde, Mokhi auzi o voce stinsă, cu învăluiri de cristal spart :

— Apropie-te fără teamă de focul meu. Un duh n-are ciolane bătrîne ca să și le încălzească la foc.

— Un om viu ! îi șopti Mokhi lui Zere. Și cred că... cred că...

Nu-și sfîrși gîndul, căci se repezi la deschizătura nișei, de unde văzu, pe deasupra rugului, luminată de flacăra-i jucăușă, fața fără vîrstă a lui Gvardi Ghegi, cu zbîrcituri atît de numeroase și de mărunte, încît s-ar fi zis că-i un pergament gravat cu o scriere tainică.

Mokhi se frînse de mijloc și, atingînd cu palmele pămîntul înghețat, strigă :

— Știam eu... Strămoșul neamului omenesc... știam eu... Cel ce ți-a auzit măcar o dată glasul, nu-l mai uită niciodată. Așa se întîmplă cu toți grădinarii, meseriașii, bucătarii, ciobanii și slugile de pe moșia noastră, cărora le-ai povestit despre Atila, marele războinic. El s-a născut, spuneai, în provincia noastră, Maimana, și a pornit din satul său, Ahcia, pentru a cuceri jumătate din lume.

Să fi fost oare doar reflexele focului ? Umbra unui surîs păru să lunece pe buzele albe ale moșneagului. Anii, experiența, oboseala uscaseră, sleiseră în el toate izvoarele bucuriei. Dar bătrînului povestitor încă îi mai plăceau poveștile sale. Și se bucura cînd un tînăr își amintea de vreuna din ele, căci însemna că fiii fiilor săi aveau s-o transmită veșnic vie, sfidînd scurgerea timpului și coasa morții.

Uroz îi spuse *seizului*, scrîșnind din dinți, căci suferea îngrozitor :

— Du-mă lîngă foc și leagă-l pe Jehol alături de mine. N-am nevoie de cort.

— Ceva mai încolo vei da peste un puț, iar pe marginea lui vei găsi lemne uscate, îi spuse Gvardi Ghegi

lui Mokhi. Orice caravană în trecere pe aici lasă cîte un braţ de lemne pentru următoarea.

Mokhi îl aşeză pe Uroz lîngă Gvardi Ghegi, şi spuse :

— Ţi-l aduc pe Jehol după ce-l adăp.

— Să-mi aduci şi ceai, repede, murmură Uroz.

Sîngele îi era mai rece decît noaptea, decît piatra. Îşi prinse în palme falca de jos, ca să nu-i clănţăne.

— Tocmai aşa mă aşteptam să te regăsesc, îi zise moşneagul. La capătul puterilor tale.

Uroz îl întrebă, cu glas stins :

— Dar cum de ştiai c-o să mă găseşti... în cimitirul ăsta ?

— Aceluia care ocoleşte drumurile obişnuite, îi rămîne un singur drum. Drumul acesta străbate cel mai înalt podiş al pămîntului, iar pe podiş singurul loc de popas este cimitirul.

— Strămoşule, unde ai aflat de înfrîngerea mea ? îl întrebă Uroz, sprijinindu-şi bărbia în palme.

— Pe drumul ce duce de la Kalakcekan la grajdurile lui Osman bei, răspunse bătrînul.

Cei doi oameni se gîndiră atît de intens la Tursen, încît avură senzaţia că imaginea lui se ridică între ei. Totuşi nu-i rostiră numele. Fiecare aştepta să-l pronunţe celălalt mai întîi. Trufia îl împiedică pe Uroz s-o facă. Iar Gvardi Ghegi tăcu, din înţelepciune.

Focul începu să scadă. Bătrînul povestitor îl înteţi aruncînd deasupra cîteva crengi uscate. Flacăra ţîşni, luminîndu-i degetele, încheietura mîinii, apoi faţa : erau de o fragilitate, de o transparenţă aproape insuportabilă. Numai piele şi os, fără pic de carne.

— Cum de ai ajuns aici atît de repede, tocmai din stepă, Strămoşule ? şopti Uroz.

— Caprele bătrîne au pasul cel mai sigur şi merg pe drumul cel mai scurt, nu-i aşa ?

Mokhi îl aduse pe Jehol în nişă şi-l priponi lîngă Uroz. În urma *seizului* venea Zere, cu un ceainic, două ceşti şi o pungă cu zahăr. Ea îl servi întîi pe moşneag, apoi pe Uroz, şi se furişă afară, în noaptea deşertului de piatră. După ce-i urmări din ochi silueta plăpîndă şi măruntă, Mokhi îl întrebă pe Gvardi Ghegi :

— Tu, care eşti memoria tuturor vremilor şi a tuturor locurilor, învaţă-mă, rogu-te ! Podişul ăsta cumplit, încotro duce ? Şi pe unde trebuie s-o apucăm după aceea ?

Bătrînul sorbi din ceaiul negru şi spuse :

— Înaltul podiş pe care ne aflăm se sfîrşeşte la un munte, care se numeşte Scara pentru că e abrupt şi n-are decît o deschizătură. Sus, e un alt podiş, presărat cu pietricele negre-cenuşii. De acolo se cobeară spre Band-y-Amir.

— Iezerele din Band-y-Amir ! exclamă Mokhi. Adevărat ?

— Adevărat, zise Gvardi Ghegi. Şi să ştii că poveştile cele mai frumoase ce ţi s-au putut spune despre ele nu sînt nimic pe lîngă aceste ape vrăjite.

Uroz nu scotea o vorbă. Tremura tot. Mokhi se duse să caute o pătură ca să-l învelească, şi dădu să-l acopere şi pe bătrîn cu una, dar povestitorul îi spuse :

— Nu te osteni. Pe oasele mele nu mai e nimic care să-ngheţe.

— Pilaful gătit de Zere te va bucura curînd, Strămoşule, îi zise Mokhi.

Bătrînul îşi ridică mîinile străvezii deasupra focului şi rosti :

— Îţi mulţumesc, *seizule*, dar ce anume să hrănesc ?

Uroz îi fu adînc recunoscător bătrînului : îl cuprindea greaţa, numai cînd se gîndea la mîncarea aceea grasă.

— Du-te, du-te şi ghiftuieşte-te, şi lasă-ne în pace, îi porunci el lui Mokhi.

Acesta scoase poverile de pe catîr şi începu să înalţe cortul. Nici el, nici Zere nu voiau să-şi petreacă noaptea la adăpostul unui mormînt. Se puse aşadar pe treabă, cu atît mai bucuros cu cît mîinile i se încălzeau în lupta cu pămîntul bolovănos. Aroma tare a orezului ce se cocea încet pe foc îi desfăta nările.

În nişă, Gvardi Ghegi cerceta cu luare aminte faţa lui Uroz — o mască în care totul, pînă şi pleoapele, era crispat, chinuit.

— Ţi-e rău, foarte rău, îi spuse.

De obicei Uroz se socotea jignit de compătimirea altora. Nimeni pe lume n-avea dreptul să arate milă unui om care-şi bătea joc de propriu-i trup. Dar Uroz nu deslu-

şea în acest glas nici compătimire, nici îngrijorare. Bătrînul nu făcea decît să rostească un adevăr.

— Păturile astea apasă prea greu peste oasele-mi rupte, zise Uroz. Dar dacă le dau la o parte, gerul îmi sfîşie şi-mi mistuie rana.

— Am un aliat pentru tine, îi spuse Gvardi Ghegi, scoţînd din mantia lui un beţigaş şi ţinîndu-l cîteva clipe deasupra focului.

După ce beţigaşul se muie puţin, bătrînul rupse din el o fărîmă şi spuse, frămîntîndu-i între degete pasta moale :

— Înghite bobiţa asta cu puţin ceai, şi aşteaptă.

Uroz se supuse. Apoi, întrebă :

— E un leac vrăjit, Strămoşule ?

— Dacă vrei... E un dar din partea celei mai bătrîne şi mai înţelepte vrăjitoare.

— Cum o cheamă ? întrebă Uroz.

— Glia, răspunse Gvardi Ghegi.

— Din ce plantă sau iarbă-i făcut ?

— Din sevă de mac.

— Cum ? ! exclamă Uroz şi, aplecîndu-se brusc spre moşneag, adăugă pe un ton repezit : Dacă eşti atît de bătrîn şi înţelept, de ce-mi dai o otravă care-i ia omului puterea şi demnitatea, întocmai ca vinul pe care-l afurisește *Coranul* ?

— Nimic din ce dăruie pămîntul nu-i afurisit, replică Gvardi Ghegi.

Uroz dădu să-i răspundă, dar bătrînul îl opri c-un gest:

— Nu te mai zbuciuma, *ciopendozule*. Mişcările şi strigătele micşorează efectul binefăcător al leacului. Ca să te îmbiez la răbdare, o să-ţi dezvălui obîrşia vinului. Hai, pune-ţi capul pe piatra asta, care adăposteşte rămăşiţele unui drumeţ, şi ascultă-mă în linişte.

Şi Gvardi Ghegi începu a povesti :

— În acea vreme de demult, în minunata ţară Herat, domnea Şamiran şah, rege puternic şi înţelept. Îi plăcea să se plimbe, în după-amiezile fierbinţi, pe terasele lui bogate în copaci umbroşi, în flori rare, în fîntîni ţîşnitoare şi în pavilioane frumoase. Mergea însoţit de întreaga-i curte : dregători, preoţi, vraci, căpetenii războinice, poeţi şi prinţi.

Într-o zi el zări, pe un gard viu, o pasăre ciudată, și atît de frumoasă, încît se opri ca s-o admire. În clipa aceea, însă, un șarpe se iți, chiar lîngă scînteietorul penet.

— Nu-l împiedică nimeni să o muște ? strigă Șamiran șah.

Fiul său mai mare doborî șarpele cu o săgeată ; pasărea își luă zborul și se pierdu în azur. Toți o uitară.

Exact un an mai tîrziu, însă, la aceeași oră, pasărea se întoarse, se roti deasupra grădinii regale și, înainte de a se face nevăzută, lăsă să-i cadă din cioc cîteva grăunțe.

— Ce părere ai ? îl întrebă Șamiran șah pe marele său vraci.

— Această pasăre minunată ți-a adus răsplata ei, dădu răspuns vraciul.

Atunci șahul porunci să se cerceteze locul unde căzuseră grăunțele. O plantă necunoscută nimănui începu să crească acolo. Ea nu crescu prea înaltă, iar pe crenguțele ei răsăriră ciorchini de bobițe roșii. Nimeni nu cuteză să se atingă de ele : sucul lor putea fi otrăvit. Ciorchinii putrezeau cu încetul. Șahul puse dedesubt o amforă mare ; cînd cădeau înăuntru, ciorchinii dospeau, lăsînd o zeamă roșie. Să fi fost oare aceasta răsplata ? Sau era cumva o otravă ucigătoare ?

Fu scos din temniță un om osîndit să fie tras în țeapă. Șahul îi porunci să bea o cană plină cu băutura aceea necunoscută. Întreaga Curte era în jurul suveranului. Osînditul bău cu ochii închiși. Se auziră șoapte : „O să moară, căci e o otravă !"...

Condamnatul deschise ochii : în privirea lui lucea o lumină jucăușă. Zîmbea. Pe urmă strigă — cu un glas care nu mai era al unui sclav în lanțuri, ci al unui stăpîn : „Să mi se mai dea o cană !"

Șahul făcu un semn către marele său paharnic, iar acesta turnă un lichid de culoarea rubinului în cupa de aur pe care doar regele o onora cu buzele lui. După ce bău șahul, gustară și ceilalți din băutura aceea tainică. Iar veselia și puterea începură a cînta în ei...

Gvardi Ghegi făcu o mică pauză, înainte de a încheia :

— Iată cum a căzut din cer vinul, pentru desfătarea oamenilor trăitori pe pămîntul afgan.

— Strămoşule, din gura ta sfîntă iese adevărul, şi numai adevărul, spuse gînditor Uroz, care ascultase cu capul plecat. Dar oare pe vremea cînd se petreceau toate astea, Profetul luminase deja cu Cuvîntul său pămîntul cel orb, şi arătase în *Cartea Cărţilor* ceea ce e oprit ?

După cum obişnuia adesea, Gvardi Ghegi răspunse la întrebarea asta printr-o altă întrebare :

— Ai auzit oare, piosule *ciopendoz,* despre împăratul Babur ?

— Babur, afganul de neînfrînt, care-a fost Mare Mogol în India ?

Bătrînul dădu din cap afirmativ şi spuse :

— Ce părere ai, împăratul acela era un dreptcredincios ?

— Cine-ar cuteza să se îndoiască ? Nu i-a convertit el la adevărata credinţă pe hinduşii cei idolatri ?

— Bine, zise Gvardi Ghegi. Crezi tu, oare, că Allah, cuceritorul, scutul Profetului, ar fi fost în stare să nesocotească poruncile *Scripturii* ?

— Ar trebui să fiu nebun ca să cred aşa ceva.

— Cum se face atunci că, sub domnia marelui Babur se scotea pe pămîntul afgan destul vin pentru a umple burdufuri şi poloboace fără număr ? întrebă moşneagul, cu un glas mai domol.

— Scutul Islamului nu ştia, zise Uroz.

— Te înşeli, piosule *ciopendoz.* Împăratul acela mergea din sat în sat, acolo unde creşteau cei mai frumoşi struguri din lume, şi, însoţit de miniştrii, de căpeteniile sale de oşti, de cîntăreţii şi de poeţii săi, gusta din vinurile cele noi. Într-o bună zi, el văzu o lalea atît de frumoasă încît, pentru a o cinsti, o umplu cu vinul cel mai ales şi bău din floarea devenită cupă.

— Ce spui ? Ce spui ? murmură Uroz.

— Şi mai spun că pe un deal de unde se vede oraşul Kabul, capitala, Babur a poruncit să se sape un bazin mare. Iar bazinul acela, care se află şi astăzi acolo, era umplut pînă sus cu vinul cel mai scump, ori de cîte ori Marele Mogol primea prieteni dragi lui... Iar oaspeţii şi el însuşi scoteau vin din belşug...

— Strămoşule, exclamă Uroz, dacă n-aş auzi din gura ta aceste lucruri...

— De nu-i adevărat fiece cuvînt al meu, să mi se usuce limba în gură, așa fel ca nicicînd să nu mai pot spune o poveste !

Uroz își feri privirea neliniștită, ațintindu-și-o asupra focului, ca pentru a-i cere un răspuns.

— *Cartea Cărților* era aceeași pe vremea lui Babur ca și pe vremea noastră ? întrebă el.

— Rînd cu rînd, pînă la ultima virgulă, zise Gvardi Ghegi.

— Atunci, s-a schimbat cumva mintea celor care predau învățătura ?

— Sau simțămintele lor, zise bătrînul.

— Dar între dascălii de odinioară și cei de azi, cine vedea adevărul ? mai întrebă Uroz.

— Nici unii, nici alții.

Uroz își întoarse din nou ochii spre bătrîn. Focul lăuntric ce-i lumina le dădea mai multă strălucire decît flacăra ierburilor și crengilor uscate. Pe fața lui se citea o adîncă seninătate, ca pe o mască de ceară.

— Așadar, eu însumi trebuie să aleg ? Și doar potrivit judecății și inimii mele ?

— Întotdeauna, răspunse bătrînul.

Un surîs care n-avea nimic comun cu rînjetul lui de lup lumină buzele livide ale lui Uroz, cînd întrebă :

— Aici voiai să mă aduci ?

Răspunsul bătrînului povestitor fu o mișcare abia perceptibilă, dar care-i însufleți nenumăratele riduri.

— Așa e, așa e, zise Uroz, rezemîndu-se de peretele mormîntului și potrivindu-și cu grijă păturile. Nu mai mi-e rău de loc. Trupul mi-e plin de înțelepciune. Mintea mea se ține deasupra lui, și nu se miră de nimic.

Gvardi Ghegi frămîntă o bobiță de pastă cafenie și i-o dădu. Cînd o înghiți, Uroz simți că-i curge sîngele prin vine ca un șuvoi fermecat, ușurîndu-i trupul. Blănurile grele și stofele aspre ce-l acopereau i se părură mai moi și mai gingașe decît mătasea și catifeaua. Din acest înveliș binecuvîntat își lua zborul gîndul, pentru a judeca de sus, fără grabă și fără patimă, lumea, oamenii, pe sine însuși.

— Pentru mine viața nu merita să fie trăită dacă nu mă puneam înaintea și deasupra celorlalți, murmură el.

Își aminti de primul caravanserai și de întîlnirea lui cu acei drumeți nenorociți, și cu animalele lor îndărătnice...

— Călărețul acela care-și lovea calul cu cravașa, o făcea ca să fie mereu în frunte... Sărman fără minte!...

— Știu o zicală înțeleaptă, spuse Gvardi Ghegi. „Dacă norocul e cu tine, ce rost are s-alergi? Iar dacă norocul nu e cu tine, la ce bun s-alergi?"

Uroz scutură din cap. Pe buzele lui odihnea un surîs împăcat. Îi era somn.

— Zeii păzească-ți odihna, îi spuse bătrînul.

— De ce spui *zeii*? murmură Uroz. Nu există decît unul singur.

— Cînd ai umblat mult prin lume și prin timp îți vine greu să crezi așa ceva.

Dinspre cerul nocturn ajunse pînă la ei un murmur egal și înăbușit. Nu-și ridicară privirea. Erau obișnuiți cu zgomotul acesta. De mulți ani încoace, niște mașini zburătoare treceau, de două-trei ori pe săptămînă, deasupra văilor, munților și stepelor afgane.

Uroz adormi. Bătrînul povestitor mai aruncă vreo cîteva găteje pe foc.

*

Lătraturile începură în zori. Aveau ceva sfîșietor și lugubru.

În adăpostul de stîncă în care dormeau Gvardi Ghegi și Uroz, încă mai ardea micul rug aprins în ajun; nu mai avea însă culoarea focului. Prin deschizătura ce se căsca în partea de răsărit, soarele pătrundea în adăpost, iar flacăra lui cerească, deși încă palidă, o devorase pe aceea a oamenilor.

Lătraturile se apropiau.

Pe obrajii lui Gvardi Ghegi nenumăratele riduri tresăriră, aidoma liniilor unui foarte vechi pergament și, cum bătrînul nu mai deslușea sunetele la fel de bine ca pe vremuri, își întoarse mașinal fața în direcția de unde veneau aceste sunete, spre a le identifica. Apoi ațină din nou focul cu un pumn de vreascuri și-și rezemă capul de peretele mormîntului.

Lătraturile se auzeau din ce în ce mai tare.

Le auzea și Uroz. Totuși somnul lui nu fu tulburat cîtuși de puțin. Un somn cum nu mai cunoscuse niciodată. Odihnitor și dulce, făcea din trupul lui un soi de cochilie ce aduna toate efluviile, suflările și suspinele nopții, pentru a hrăni o sumedenie de imagini, guvernate cînd de legile rațiunii, cînd de capriciile fanteziei. Ele nu aparțineau visului, și Uroz știa asta : o putere stranie îi îngăduia să le urmărească, să le judece și în același timp să li se abandoneze, să creadă în minunata lor dezordine. Cînd urletele acelea răsunară în căușul cochiliei sonore ascunse sub pielea lui, Uroz se simți cotropit de dihăniile fără urechi, de ciinii infernali care alergau pe stepa de piatră. Boturile lor îmbăloșate se căscau chiar în capul lui, ghearele lor scrîșneau chiar în gîtlejul lui. Uroz nu mișcă un deget, nu ridică o pleoapă. Era în același timp arena și spectatorul, victima și arbitrul jocului. Haita trecu, se scurse prin Uroz.

*

Zere respinse brațul ce-o strîngea la un piept lat și cald, și se ridică pe un genunchi.

— Unde te duci ? șopti Mokhi, somnoros.

Deschise ochii și-i închise la loc o clipă : pînza aspră a cortului era ca un burete îmbibat cu lumină.

„Soarele a ieșit înaintea mea, își spuse Mokhi cu uimire și remușcare. Cum se face... ?“

Memoria îi reveni, iar sentimentul de vinovăție i se spulberă. Întinzînd brațul, acoperi cu palma pîntecul îngust și catifelat al femeii. Dar pielea acesteia îi lunecă printre degete.

— Ascultă ! îi spuse Zere.

Stătea în picioare, lîngă culcușul de paie pe care dormiseră atît de puțin, și pieptul îi era întors în direcția de unde se auzeau lătraturile.

— Ciinii ? întrebă leneș Mokhi. Ca ieri ?

— Cei de ieri sînt departe, răspunse Zere.

Mokhi se scărpină în cap și spuse :

— Adevărat... Și-or fi mînînd deja turmele spre Bamian.

— Nu-ți dai seama la ce urlă cîinii ăștia ? îl întrebă Zere.

Mokhi ciuli urechile și spuse cu jumătate de glas :

— Un mort...

— Caravana o să-l îngroape. Vino.

Ochii lui Zere se făcuseră mari, iar sînii îi săltau mai repede. *Seizul* luă cîrpa murdară ce-i servea drept turban și și-o înfășură peste frunte. „Așa sînt femeile, își spunea. Gustă mai mult înmormîntările decît serbările legate de naștere sau de căsătorie."

— Nu mai ți-e frică ? o întrebă.

— De ce să-mi fie ? exclamă ea uimită. E lumină. Mortul ăsta e un mort adevărat, iar neamul lui îl îngroapă într-un mormînt... Vino !

Și dădu să se repeadă afară din cort, dar rămase locului în pragul lui : dimineața avea, pe podiș, o strălucire orbitoare, insuportabilă. Totul scînteia : piatra cenușie, perții goi a munților, piscurile lor acoperite cu zăpadă. S-ar fi zis că vîrfurile și tăișurile a mii și mii de paloșe dansează, palpită, într-un văzduh cu sclipiri de diamant.

Stînd în spatele lui Zere, care-i ajungea pînă la brîu, Mokhi avu senzația că un brici ceresc îi taie ochii. „Rugăciunea ! Rugăciunea ! Am uitat de ea... Allah o să mă pedepsească", își spuse și, apucînd-o pe Zere de umeri, o răsuci spre răsărit și aproape c-o trînti la pămînt. Ea se pomeni în genunchi lîngă el și-l auzi murmurînd :

— Roagă-l pe Atotputernicul să ne ierte c-am lăsat să treacă ora, din vina noastră !

Mokhi se adînci în rugă, dar Zere nu-l putea imita : cu fruntea lipită de pămînt, se gîndea la alaiul funebru.

Cînd se ridicară în picioare, se văzură în fața movilei funerare. În lumina glacială, mormintele nu mai aveau nimic înfricoșător. Masive, simetrice, îți odihneau privirea. Pe podișul acela nesfîrșit, numai ele erau la îndemîna și pe măsura omului. Din mormîntul cel mai apropiat ieșea un fum subțire.

— Au nevoie de noi, zise Mokhi.

— Taci... Ascultă ! șopti Zere.

Peste lătraturile cîinilor se ridica un bocet sfîșietor și atît de molipsitor, încît Zere începu să urle, ducîndu-și

amîndouă mîinile la inimă. Apoi, precedată de acest urlet sacadat şi strident, alergă spre bocitoarele care mergeau.

Mokhi o însoţi cu privirea. Cînd Zere dispăru după un pinten al dealului, el se îndreptă spre locul de unde ieşea fumul. Îşi vîrî trupul prin deschizătură : Uroz şi Gvardi Ghegi se odihneau, cu ochii închişi. Ochii larg deschişi ai lui Jehol îl iscodiră pe *seiz*.

„Îi e sete", îşi spuse Mokhi.

— Ai răbdare, iubitule ! îi şopti el. De îndată ce se vor trezi, vei primi apă proaspătă din belşug.

Apoi aşteptă ca armăsarul să-i răspundă ca de obicei, mişcînd prietenos din urechi, bătînd din pleoape sau ţuguindu-şi buzele într-un fel de zîmbet. Dar Jehol nu făcu nimic din toate acestea. Mokhi plescăi din limbă şi fluieră încetişor : Jehol cunoştea aceste apeluri şi le îndrăgea, încă de pe vremea cînd învăţase să alerge prin stepă, pe picioarele-i încă şovăitoare şi plăpînde. Între el şi *seiz* existau mijloace de comunicare mai simple şi mai adevărate decît cuvintele. Dar în dimineaţa asta armăsarul părea să nu le mai audă. Ochii lui imobili rămîneau severi şi bănuitori. „La fel ca şi ieri, cînd am încercat să-l azvîrl din şa pe Uroz, îşi spuse Mokhi, plin de admiraţie. Calul ăsta nu uită nimic."

Îşi trase înapoi pieptul din deschizătură. Lumina podişului îl orbi cu strălucirea ei tăioasă, de cremene, încît *seizul* avu senzaţia că bocetul sfîşietor, răspîndit sub cer, era strigătul luminii înşişi. Scuturâ din cap pentru a alunga această iluzie şi porni pe urmele lui Zere, pe la poalele movilei, înapoia căreia se ridica strigătul sălbatic al bocitoarelor.

Pe măsură ce se depărta de versantul răsăritean al movilei, mormintele de pe marginea drumului proiectau pe pămînt umbre mai dese şi mai lungi. *Seizul* se silea să meargă în afara acestei linii dantelate. După cîtva timp, îşi dădu seama că sumbrul şi sinistrul cerc desenat între el şi înalta movilă funerară se îngusta din ce în ce mai mult. Îşi întoarse privirea spre morminte : ele nu mai urcau decît pînă la jumătatea pantei.

„Şi-au început cimitirul în partea de unde răsare soarele, îşi spuse. La apus, mai e încă loc pentru destui morţi."

Iuți pasul de-a lungul movilei din ce în ce mai golașe. După ce o ocoli pe jumătate, se pomeni într-un loc fără morminte, iar în creștetul dealului zări alaiul.

Era un trib de cincizeci-șaizeci de *paștu*. Mergeau pe jos. Bărbații purtau, potrivit datinei, puști vechi împodobite cu incrustații. Dar, contrar obiceiului, nu ei conduceau lunga și domoala procesiune ce se apropia de cimitir. Femeile mergeau în fruntea lor, și altele îi încadrau. Femei de toate vîrstele și de toate rangurile. Mergeau cu ochii închiși, conduse, tîrîte, împinse de cîntecul acela strident, dureros, frenetic, mereu pierdut și mereu regăsit, care le ținea gurile larg deschise, ca acelea ale unor măști oarbe. Își izbeau sînii, își sfîșiau obrajii, își smulgeau părul din cap. În același timp, o fericire ciudată le însufleția doliul, extazul funebru...

Mokhi nu izbutea s-o găsească pe Zere printre bocitoare. Privirea lui le abandonă și cercetă ceva mai departe. Înapoia primului șir zări o siluetă — singura din alai, care nu scormonea cu picioarele zgura pietroasă a podișului — o siluetă cocoțată pe cea mai mare dintre cele trei cămile ale caravanei. Înecată în vălurile-i negre, în puzderia de șaluri și de pînzeturi îngrămădite pe spinarea cămilei, strîngea la piept, cu patimă, un pachețel din care ieșea un cap mic cît o rodie, abia vizibil. Singura femeie care tăcea, singura femeie care nu mergea pe jos, era mama unui prunc mort !

Mokhi nu putea înțelege, privindu-i buzele pecetluite, urletul strident care-o învăluia, mai sfîșietor, mai dureros și mai pătimaș decît celelalte bocete. Observă apoi o femeie lipită de coapsa cămilei, cu capul rezemat de genunchii acelei mame. Urletul sălbatic, mai puternic decît toate celelalte, ieșea din gîtlejul acelei femei. La început, Mokhi nu o recunoscu, dar cînd ea trecu prin fața lui, știu că era Zere.

În urma ei veneau doi dulăi fără urechi, care-și potriveau după ritmul strigătelor ei lătraturile lugubre, în vreme ce turmele pe care le păzeau se tîrau, brambura, în coada alaiului.

Mokhi privi nemișcat caravana care, ajungînd la poalele movilei, se strînse roată în jurul unei platforme în care se vedeau urmele a numeroase popasuri. Boci-

toarele continuau să geamă, să urle şi să-şi lovească trupurile. Bărbaţii scoaseră de pe cămile cîteva samare, înălţară un cort şi îngenunchiară cămila care-o purta pe mama îndoliată. Ţeapănă, mută, cu braţele crispate pe micul cadavru, femeia se îndreptă spre cortul întins ca un liliac uriaş. Oricît ar fi părut de imposibil, bocetul izbucni cu o forţă nouă, demenţială, pînă-n clipa cînd femeia în negru, cu pachetelul inert strîns la piept, se mistui printre aripile de pînză ale cortului. Atunci, dintr-o dată, se făcu tăcere.

Bocitoarele parcă sleite de propria lor frenezie, se prăbuşiră la pămînt, cu veşmintele în zdrenţe, cu feţele însîngerate. Totuşi, cea mai bătrînă dintre ele rămase în picioare. Ridicîndu-şi şuviţele albe ce-i atîrnau pe gîtul brăzdat de riduri, îşi udă cu limba gingiile goale şi porunci :

— La treabă, femei ! Copilaşii au dreptul la mîncare. Bărbaţii au nevoie de puteri pentru munca lor, iar noi pentru lacrimile noastre.

Zere rămase singură lîngă cort, ghemuită la pămînt, cu obrazul lipit de pînza aspră. Cînd Mokhi se aplecă spre umărul ei şi o chemă, ca se întoarse cu o mişcare atît de bruscă, încît se temu o clipă că va începe din nou să urle. Dar în locul măştii şi vocii teribile ale bocitoarei posedate de demoni, întîlni o privire rugătoare şi auzi o şoaptă smerită :

— Marele meu *seiz*, dragul meu *seiz*, eu vreau copii. Am purtat destui în pîntec, dar de la oamenii de nimic, care mă băteau... Prin ierburi, am ajuns să-i lepăd. Dar mă apuca jalea de fiecare dată...

Zere aruncă o privire spre cort, de unde se auzea un murmur care semăna cu un geamăt şi totodată cu un cîntec de leagăn. Apoi privi spre băieţaşii şi fetiţele care alergau, se jucau şi se certau, rîzînd. Soarele strălucea în obrăjorii lor bronzaţi, în ochii lor negri. Zere îşi încolăci braţele pe după gîtul lui Mokhi şi spuse cu patimă :

— De la tine... da... trebuie neapărat...

Braţele ei părăsiră gîtul lui Mokhi şi i se încrucişară pe piept, ca şi cum ar fi ţinut un prunc.

— Vor fi frumoşi, atît de frumoşi ! murmură ea. Da, cei mai frumoşi copii din lume !

Nu departe se auzi un zgomot, ca izbitura fierului în piatră.

— Scot bucăţi de stîncă din deal pentru mormînt, zise Mokhi. Vrei să rămîi aici pînă la sfîrşit ?

— Da, răspunse Zere. Şi voi plînge mai tare decît toate femeile, pentru pruncul mort... Iar soarta îi va cruţa pe ai mei...

Mokhi îşi scărpină capul ras, sub turban, şi spuse :

— Trebuie să mă întorc. Vremea trece...

— Du-te, îl îndemnă Zere. Nu voi zăbovi. E un mormînt mititel.

Şi se agăţă din nou de gîtul *seizului,* încît ochii acestuia fură aproape de ai ei.

— Vor fi frumoşi şi puternici, îi şopti.

Sprîncenele i se îmbinaseră.

— Şi bogaţi, îţi jur, adăugă ea cu un glas grav şi sălbatic.

*

Starea în care imaginile îşi aveau propria lor voinţă, propria lor viaţă, în afara raţiunii, care, însă le aproba, starea aceasta magică îl părăsise pe Uroz. Acum, era treaz. Dacă nu făcea nici o mişcare, şi dacă, în ciuda setei ce-i aprindea gura şi gîtlejul, nu cerea să i se aducă ceai, e pentru că se temea să nu tulbure liniştea moale, învăluitoare, ţesută parcă dintr-o mătase scumpă, de care se bucurau şi trupul şi mintea lui.

Nu se mai auzeau ciinii. Tăcerea avea gust de soare, al soarelui care acum inunda alcovul de piatră. Căldura şi lumina lui îl împiedicau să ghicească dacă focul mai ardea încă. Gvardi Ghegi aruncă în rug un pumn de vreascuri. Se auzi un sfîrîit. Pentru a-i vorbi moşneagului, nu trebuia să te mişti, nici măcar să-ţi ridici sprîncenele.

— Unde vei pleca de aici, Strămoşule ? îl întrebă Uroz cu jumătate glas.

— De obicei, nu eu îmi aleg drumul, răspunse bătrînul la fel de nemişcat şi cu ochii închişi. Trece cîte un ca-

mion și mă ia... Sau cîte o caravană, și eu o urmez... Sau bate vîntul și mă împinge...

Gvardi Ghegi tăcu o clipă, apoi adăugă :

— De obicei...

— Dar de data asta ? întrebă Uroz.

Bătrînul păru să asculte cu luare aminte cîntecul focului și spuse apoi :

— De data asta, știu. Noaptea trecută, mi-am văzut drumul.

Și Gvardi Ghegi întinse mîinile spre flăcările nevăzute : pielea lor de culoarea pergamentului deveni atunci străvezie.

— Acum cîteva zile, urmă el, la Kalakcekan, lîngă marele Tursen, era cît pe ce să plîng din pricina unui cîntec de dambură. Acum cîteva ceasuri am vorbit cu mine însumi.

— Și ? întrebă Uroz.

— Și m-am gîndit că am ajuns mai bătrîn decît bătrînețea însăși. Că am depășit pentru totdeauna această moarte, singura adevărată. Ei bine, iată că acum și una și alta mă ajung din urmă... și vreau să le duc în văile ce mi-au fost leagăn.

— Cu zeii tăi ? întrebă Uroz.

— Cei care n-au fost arși, sînt ținuți în robie la Kabul, spuse Gvardi Ghegi. Dar n-are a face. La vîrsta mea, nu mai ai nevoie de zei.

Un zgomot de pași și de cești ciocnite pătrunse în adăpost : Mokhi aducea ceaiul. Mireasma lui și clinchetul porțelanului îi dezvăluiră lui Uroz setea ce-l mistuia. Buzele și nările îi tremurau. Îi veni foarte greu să aștepte ca Mokhi să-l servească mai întîi pe bătrîn.

— Binecuvîntat fii *seizule* care vii la timp să ne stingi setea, grăi acesta.

Mokhi, încă gîfîind, exclamă :

— Le-ați auzit pe bocitoare ?... M-am dus să... să le dau bună ziua.

— Se cuvenea să le-o dai, spuse bătrînul. Sîntem oaspeții morților lor.

După ce bău trei căni, Uroz întrebă :

— Pe cine îngropau ?

— Pe un prunc nou-născut, răspunse Mokhi.

— Mai toarnă-mi ceai, îi porunci Uroz.

Apoi adăugă :

— Atîta gălăgie pentru un burduşel de carne, umplut cu lapte de muiere !

— Asta e tot ce crezi despre copii ? îl întrebă Gvardi Ghegi.

— Ba, mai cred că-s mai proşti, mai murdari, mai zgomotoşi, mai pretenţioşi şi mai greu de crescut decît un cal, zise Uroz.

— Ai avut copii ? îl întrebă moşneagul.

— Soţia mea a murit în durerile facerii, cu prunc cu tot.

— Şi ţi-a părut rău ?

Uroz răspunse, scuturînd din cap :

— În primăvara aceea mi-am cîştigat căciula de *ciopendoz* la *buzkaşiul* celor trei provincii.

Gvardi Ghegi îi întinse lui Mokhi cana şi, rezemîndu-şi spinarea de perete, îi spuse lui Uroz :

— Aşadar, nu te iubeşti decît pe tine ?

— Nu-i adevărat, protestă Uroz. Dar îi iubesc şi mai puţin pe ceilalţi.

Mokhi ieşi cu tava şi se întoarse cu o găleată plină cu apă rece pentru Jehol. Apoi plecă repede : se temea ca Uroz să nu-l întrebe de Zere.

*

Pe măsură ce se înălţa soarele, razele lui părăseau adăpostul. Cînd ajunse deasupra podişului şi piatra începu să sfîrîie de atîta căldură, refugiul în care se aflau Uroz şi Gvardi Ghegi era de mult în umbră. O umbră încălzită şi aurită de tăciunii rămaşi în spuza focului stins.

Jehol, care se culcase la loc după ce se adăpase, se ridică brusc şi veni lîngă Uroz, să-i amuşine faţa.

— Armăsarul s-a odihnit destul, îi spuse Uroz bătrînului.

Şi după ce-l dezmierdă pe Jehol, adăugă :

— Şi eu la fel... O să-l chem pe *seiz*.

Nu-l chemă, însă. Mai simţea încă, pe piele, un soi de fericire pe care voia s-o guste pînă la capăt !

— O clipă, îi spuse Uroz calului, îndepărtîndu-i cu blîndețe botul jilav.

Armăsarul refuză să se supună și necheză. Prin tăcerea ce se așternu îndată după aceea, Uroz deslușì lătraturile cîinilor, foarte slabe și depărtate. Se ridică într-un cot, iar Jehol consimți atunci să se retragă.

Lătraturile se auzeau din ce în ce mai deslușit, dar parcă altfel decît în zorii zilei : atunci, exprimaseră jalea, deznădejdea, pe cînd acum, vădeau doar o furie necruțătoare.

Se apropiau, însă într-un fel ciudat. Cîinii nu păreau să meargă ca după o pradă. S-ar fi zis că-și stăpînesc elanul, silindu-se să meargă în ritmul umbletului omenesc. Din cînd în cînd amuțeau, parcă anume pentru a nu-și da în vileag trasеul.

Înaintarea asta cu pași vătuiți... Clipele astea de tăcere !... Rînjetul de lup încremeni pe masca lui Uroz. Aceasta nu mai trăda nici urmă de duioșie. Luînd de pe jos cea mai grea și mai ascuțită dintre pietrele cu care era podit adăpostul, o legă de șfichiul cravașei, apoi încercă tăria și elasticitatea acestei arme noi, a acestui bici-măciucă. Cu codirișca cravașei în dinți, începu să se tîrască spre deschizătură, trăgînd după el piciorul rupt. Pietrele ce i se frecau de rană îi pricinuiau o durere cumplită. În fața ochilor îi jucau scîntei roșii. Rînjetul de lup se lățì și se ascuți. Suferința îl făcea să redevină el însuși. Drumul pe care trebuia să-l parcurgă era o nimica toată, doar vreo cîțiva pași. Dar cu povara de carne pe care era nevoit s-o care după el și cu suferința pe care trebuia s-o îndure, acest drum îi luă enorm de mult timp. Cînd ajunse acolo unde voia — la jumătatea drumului între deschizătură și rămășițele focului — Uroz se lungi pe burtă și-și trase sufletul.

Mokhi alerga spre cîini, ținînd în mînă plăcinta unsuroasă pe care tocmai o copsese. Îi zărise de departe : o flancau pe Zere ; boturile lor îi încadrau bustul mic. Zere îi conducea, cu degetele pe cefele lor.

De îndată ce fu îndeajuns de aproape ca să se facă auzit, Mokhi strigă :

— Ce-i cu cîinii ăștia ?

Zere îi răspunse abia cînd ajunse în faţa lui Mokhi :

— Vreau ca măcar copiii noştri să fie bogaţi !

Şi trecu pe lîngă *seiz,* împreună cu cei doi dulăi lipsiţi de urechi. Mokhi fugi după ea şi-i strigă :

— Dar Strămoşul neamului omenesc ?

Zere nu-i răspunse, nu-l învrednici nici măcar cu o privire.

„Allah, atotputernice ! Bătrînul e numai piele şi os... Fă ca dulăii să-l dispreţuiască !" se rugă Mokhi.

Ce putea face altceva decît să se roage ? S-o împiedice pe Zere ? Ciinii i-ar sări de gît şi l-ar sfîşia, iar Zere i-ar lăsa...

Ajunşi în faţa deschizăturii, Zere îşi înfipse unghiile în cefele dulăilor, îi ţinu nemişcaţi o clipă, apoi îi slobozi, cu un chiot prelung, ca un lătrat.

*

Uroz îşi recăpătase suflul. La auzul chiotului femeii, îşi sprijini trupul pe genunchiul teafăr. Simţi că osul rupt îi sfîşie pielea, carnea. Rînjetul îi înghiţi toată faţa. Lătraturile turbate ale dulăilor pătrunseră în adăpostul de piatră şi-l umplură cu larma lor drăcească, repetată în ecou de pereţi. Uroz îşi scoase din gură cravaşa cu vîrf de cremene. Pieptul masiv şi botul căscat al dulăului din faţă răsăriră în deschizătură. Uroz îşi vîrî mîna stîngă în jăratic, apucă vreo cîţiva tăciuni şi-i zvîrli spre botul căscat. Ciinele întoarse capul zburlindu-se. Uroz îşi ridică cravaşa, iar piatra ascuţită din vîrful ei izbi cu putere drept în locul gol, de sub gaura urechii. Dulăul se clătină. Uroz n-avu răgazul să-l mai lovească o dată. Celălalt monstru se ivise în deschizătură, strivindu-l şi răsturnîndu-l pe cel dintîi. Pierzîndu-şi echilibrul, se prăbuşi cu labele desfăcute. Uroz se azvîrli peste el, pîntec peste pîntec, şi-i reteză beregata cu pumnalul, pe care şi-l scosese de la brîu.

Ciinele se zbătu atît de tare în agonia lui, încît îl trînti pe Uroz la pămînt. Acesta fu cît pe ce să leşine, dar vocea bătrînului îl împiedică :

— Ce mai aştepţi, ce mai ceri de la tine, *ciopendozule* ?

Uroz își simți fața dezmierdată de o suflare caldă. Deschise ochii. Capul lui Jehol era aproape de al său.

— Culcă-te, îi șopti Uroz.

Armăsarul se lungi, cu spatele la omul întins pe jos. Uroz se agăță cu amîndouă brațele de gîtul lui, și încălecă, mai bine zis se prăbuși pe cal. Cu o încetineală și o prudență extraordinară, Jehol se ridică, o dată cu povara lui. Și Uroz avu senzația că e una cu calul, pentru că între ei nu mai era nici o șa.

Dezlegînd priponul, îl mînă pe Jehol spre deschizătură.

— Pacea fie cu tine, Strămoșule, îi spuse el moșneagului.

— Totdeauna îmi petrec oaspeții pînă-n prag, zise Gvardi Ghegi.

Armăsarul trecu peste cadavrele celor doi cîini și ajunse în deschizătură. Cu hainele, mîinile și fața acoperite de sînge închegat, Uroz îi zări la cîțiva pași pe Mokhi și pe Zere.

— Nu uita șaua, îi spuse el *seizului*.

Apoi, adresîndu-se bătrînului, care stătea lîngă el, cu fața plină de zbîrcituri în bătaia soarelui de amiază :

— Zeii tăi să te ocrotească, Strămoșule.

— *Ciopendozule*, ia seama la ai tăi, îi spuse moșneagul.

Și Uroz porni spre apus.

IV.

CELE CINCI IEZERE

De îndată ce trecu de movila funerară, Uroz văzu că podișul e pe sfîrșite. Spațiul se împuținа grabnic între cele două lanțuri de munți ce-l încadraseră pînă atunci și o platformă înaltă, întinsă între ele, astupa orizontul.

Jehol alerga repede. Nu mai trebuia să-și măsoare pasul după acela al drumeților. Acum depindea numai de călărețul său. Iar Uroz nu-l ținea în frîu, deși călărea pe deșelate și deși piciorul rupt îl durea cumplit după încăierarea cu dulăii. În ciuda durerii, se bucura și el

de această singurătate şi de această libertate. Ele erau răsplata luptei în care, deşi împuţinat la trup, îi doborîse şi-i însîngerase pe ciinii sălbateci. Piatra tăioasă se legăna încă în vîrful cravaşei iar pumnalul era încă plin de sînge. Uroz se simţea mai tare decît orice piedică. Începu să îngîne un cîntec de drumeţie, la fel de vechi şi de monoton ca şi stepa.

Ajunse curînd la marginea podişului. Jehol se opri, iar Uroz amuţi. În faţa lor se înălţa o imensă ridicătură de pămînt, cu o pantă atît de abruptă, încît doar o capră sălbatică ar fi putut s-o urce pieptiş. De-a curmezişul ei şerpuia o potecă pe care caravanele o croiseră cu încetul : lunecoasă şi sfărimicioasă, se ridica din treaptă în treaptă, mereu mai îngustă şi mai prăvălatecă. O „scară", spusese Gvardi Ghegi. „Bine zis", reflectă Uroz. O puteau urca doar oamenii şi animalele sigure pe picioarele lor : sau un călăreţ cu un cal bun, dacă bine-înţeles călăreţul era stăpîn pe toate mijloacele sale. Dar nu fără ajutorul coapselor şi al genunchilor, şi nu fără reazemul unei şei.

Jehol bătea pasul pe loc şi-şi legăna uşor trupul. „Şovăie", îşi spuse Uroz. Armăsarul întoarse spre el capul, în profil. Ochiul lui avea o expresie pe care Uroz o înţelese lesne.

— Ştiu, şopti el printre dinţii încleştaţi, ştiu bine : singur, n-ai şovăi. N-ai şovăi nici dacă ai avea în spinare un om întreg... Ţi-e teamă, nu pentru tine, ci pentru mine... Ei bine...

Ceea ce refuza Uroz era nu ajutorul — orice cal îşi ajută călăreţul — ci expresia insuportabilă, aproape omenească, de grijă ce se citea în ochii lui Jehol.

— Ei bine ! repetă Uroz şi, ridicîndu-şi cravaşa, dădu să lovească.

Văzu însă piatra din vîrf, şi izbi în gol, ceea ce nu-l împiedică pe Jehol să audă şfichiuitul şi să vadă scăpărarea cremenei. Îşi scuturâ coama şi toţi muşchii i se încordară pentru a-l duce dintr-o săritură pe panta primejdioasă. Dar întreaga lui forţă îl făcu să simtă atunci cît de fragil şi de neajutorat era trupul pe care-l purta în spinare. Plecîndu-şi capul, privi cu luare aminte povîrnişul şi începu să urce cu băgare de seamă.

Dar orice ar fi făcut, panta îl silea să se cațere, mai degrabă decît să meargă la pas. Spinarea lui era ea însăși un soi de pantă. În zadar își lipea Uroz pulpele de coapsele calului : la fiece zguduitură le simțea alunecînd pe pielea năduşită.

„N-o să rezist, își spunea. Mokhi și tîrfa lui au să mă găsească într-un hal făr-de hal. N-au să mai aibe mult de furcă cu mine, ca să mă dea gata..."

Uroz își aminti de suferințele pe care și le provocase, de șiretlicurile pe care le născocise, de comploturile ucigătoare pe care știuse să le dejoace... Atîta voință, atîta inventivitate, atîta curaj, pentru ca acum, la capătul drumului, să se prăbușească, să se dezumfle ca un burduf golit...

Spre a ajunge la prima dintre terasele la care ducea poteca șerpuitoare, Jehol se ridică aproape la verticală. Uroz se simți smuls, aruncat în aer. Își strînse instinctiv brațele în jurul gîtului lui Jehol, lipindu-și mîinile de pielea caldă și jilavă. Cînd ajunse cu copitele pe terasă, armăsarul răsuflă îndelung. În această clipă de echilibru, Uroz nu încercă să-și restabilească poziția ; dimpotrivă, profită de prilej pentru a se lipi și mai mult de armăsar, înălțîndu-și și mai strîns degetele pe greabănul lui. Era o poziție nedemnă, dar puțin îi păsa. Nu-l putea vedea nimeni, în afară de Jehol. Iar Jehol știa care era cauza. Și-l aprobă. Porniră din nou la drum.

Urcară așa, palier după palier. Poteca șerpuia cînd la dreapta cînd la stînga, urmînd înclinarea mai blîndă a pantei. La fiece terasă, Jehol se oprea, își trăgea sufletul, iar Uroz încerca să-și așeze cît mai comod piciorul rănit. Apoi începeau să urce din nou scara croită în stînca muntelui. Odată, în plin urcuș, Uroz se îndreptă brusc, cu riscul de a se prăbuși. Auzise cum se rostogolesc niște pietre, mai sus : o caravană întîrziată cobora spre el, și Uroz nu voia să fie surprins în poziția aceea nedemnă... Trecură cîteva clipe, care i se părură interminabile. Se simțea tras, împins înapoi de propria lui greutate. Tocmai se pregătea să se agațe de coama armăsarului, cînd îi zări în sfîrșit pe cei ce coborau : era o familie de capre sălbatice.

Nu mai avură nici o piedică, nici un incident, pînă ajunseră sus. Acolo, cu o sforțare supremă, Jehol se desprinse de ultima treaptă și-și puse copitele pe un teren neted. Rămase multă vreme încremenit. Picioarele îi tremurau ca niște trestii în vînt. Uroz își dezlipi mîinile de pe greabănul năclăit de spumă și de sudoare, își lăsă picioarele să-i atîrne și-și ridică încet pieptul. Nu departe de copitele calului începea panta, pe care tocmai o urcaseră. Simți că-l apucă amețeala, și întoarse capul. Văzu atunci în fața lui o vastă cîmpie, presărată cu tufe uscate și pitice. Această savană se întindea de la răsărit spre apus ; către miazănoapte era întreruptă de un masiv atît de înalt și abrupt, încît întrecea toți munții pe care Uroz îi întîlnise pînă atunci. În fața acestui zid falnic, simți o amețeală mai puternică și mai istovitoare decît aceea provocată de vederea prăpastiei. Aici, nu ochii amețeau, ci mintea. Pînă unde mergeau oare aceste uriașe stavili, care creșteau necontenit ? Nu sfîrșeau oare prin a atinge și a astupa cerul ? Uroz își lăsă capul pe spate : bolta i se păru la fel de depărtată, cum i s-ar fi părut dacă ar fi privit-o din stepă. Și încă ceva îl uimi : soarele se ținea mult mai sus deasupra savanei, decît ar fi fost de așteptat. Cum se face că interminabilul urcuș nu-l apropiase de cer pe Uroz ?

Totul îl umilea și-l batjocorea : panta, culmile, soarele. Își coborî privirea spre pămînt și se simți mai bine. Cîmpia întinsă, vegetația aspră, aparțineau celui ce era încă în stare să mîne un cal.

Jehol șovăia. Picioarele lui nu-și recăpătaseră întreaga siguranță, iar crupa îi fumega ca un rug jilav. „Și ție ți-a fost greu", îi spuse Uroz în gînd; și fu cît pe ce să-i îngăduie un răgaz. Dar își aminti în ce fel urcase panta, și-și spuse : „Dacă nu mă voi face ascultat de îndată, el va fi stăpînul, nu eu !"

Uroz își înfipse călcîiul teafăr în coapsa murdară de năduşeală. Jehol se urni din nou. Fără chef. Cu capul plecat. Uroz nu încercă să-l mîne mai repede. Jehol îl ascultase. Era de ajuns. El însuși era frînt de oboseală, chinuit de durere. Pansamentul ce-i strîngea piciorul rupt slăbise într-atît, încît nu mai folosea la nimic. Jumătatea de jos a osului se bălăbănea, la fiece mișcare,

sub cîrpa murdară și carnea putredă. Uroz nici nu se uita la rana lui. Îi era scîrbă. Totuși simțea o stranie recunoștință față de ea : îl împiedica să cedeze. Numai durerea îl ținea treaz.

Jehol întețise pasul. Din cînd în cînd, își lăsa nările în jos și adulmeca ierburile aspre, mușca puțin din ele și le mozolea, salivînd din belșug. Îi era pesemne foarte foame, dacă se mulțumea cu asemenea hrană. De cîte zile ducea lipsă de hrană adevărată.

Uroz își aminti de postul *kantarului,* la care erau supuși, către sfîrșitul verii, caii de *buzkași.* Atunci, însă, rămîneau toată ziua nemișcați, la soare, iar noaptea aveau pregătite, iesle răcoroase și moi ca paturile unor prinți. Pe cînd acum, Jehol dormea pe apucate, oriunde și oricum, în frig, cu pîntecul gol, după ce se spetea din zori pînă-n asfințit. Uroz își plimbă mîna pe spinarea calului. La gît, pielea era zbîrcită și moale : coastele începeau să iasă în afară. „Îl fac zob, își spuse. O să poată merge pînă la capăt ? Muntele ăsta e cel mai greu de trecut." Uroz își aminti de cuvintele lui Gvardi Ghegi : ultima barieră, ultimul zid al Hinducușului... După aceea, începea stepa... Jehol era destul de puternic, destul de rezistent ca să se tîrască pînă acolo, chiar spetit, zdrobit de oboseală... Iar el, Uroz, era de asemenea în stare, chiar mutilat și infirm... Îl împunse din nou cu călcîiul. Jehol grăbi pasul printre ierburile uscate și printre mărăcinișuri.

Pleoapele lui Uroz erau grele. Gîtul i se îndoia potrivit ritmului calului. Un ritm egal, care-l legăna, îmbiindu-l la somn. Sau să fi fost cumva de vină sucul de mac, încă amestecat cu sîngele lui ? Simțea că prin vine îi curge, toropindu-l, un șuvoi de plumb topit. Pînă să găsească o explicație, adormi cu degetele înfipte în coama lui Jehol.

Ce anume îl trezi ? Frigul coborît pe neașteptate ? Oprirea armăsarului ? Prima lui mișcare fu să privească spre cer. I se părea că timpul se mișcă la fel de dezordonat ca în clipa cînd ajunsese la capătul pantei. Dar în sens invers, acum. Avea impresia că nu ațipise decît o clipă. Și iată că ochii lui înfruntau acum strălucirea

unui soare care ajunsese la marginea văii cereşti. Uroz îşi plimbă privirea în jur şi nu recunoscu priveliştea. În locul savanei aceleia, era un grohotiş. La dreapta, orizontul era astupat de un perete înalt de argilă şi de pietre roşcate. În faţa lui începea o vale. Panta nu avea de ce să sperie un cal bun, bine echipat şi călărit de un bărbat sănătos. Numai că Jehol trebuia să poarte o jumătate de călăreţ, fără şa şi fără scări. Barem de s-ar fi trezit ! Jehol aştepta acest moment chiar la linia unde începea grohotişul.

Uroz îşi îndreptă spinarea, se propti cu amîndouă mîinile în coama lui Jehol şi-i strînse cît putu mai tare coapsele între picioare.

— Nu mai dorm, îi şopti. Haide...

Coborîră de-a lungul zidului natural ce le slujea drept punct de reper şi drept parapet. Coturi, ocolişuri, meandre... Coborîşul nu se mai isprăvea. Uroz avea senzaţia că pluteşte pe apele unui torent, într-un coşmar. Barca i se răsturna mereu, iar el făcea un efort deznădăjduit ca să se agaţe, ca să nu cadă în apă. Ochii îi erau împăienjeniţi, sîngele îi izbea în timpane. Muşchii braţelor şi coapselor îi erau numai cîrcei. Nemaiputînd îndura, se prăbuşi peste Jehol, agăţîndu-se de gîtul lui, aşa cum mai făcuse. Crezuse atunci că atinsese limita ruşinii. De data asta, se simţi şi mai ruşinat. Nu mai stătea culcat pe spinarea calului, şi nu se mai sprijinea în mîini. Alunecase pînă la ceafa armăsarului, pe care trupul lui scălîmb şi neputincios atîrna şi se bălăbănea, riscînd să cadă, la fiece pas, peste coama năduşită. În curînd Jehol nu mai putu să coboare panta, din pricina acestei poveri agăţate de greabănul lui. Trebui să se rezeme de o stîncă şi să aştepte să-şi recapete suflul şi puterile.

Captiv, mutilat, umilit, Uroz se gîndi :

„De ce rabd o asemenea dezonoare ? Nu m-am temut niciodată de moarte.“ Răsuflarea lui Jehol devenise mai egală. Picioarele îi tremurau mai puţin. „N-am decît să desfac braţele, şi s-a terminat“, îşi spuse Uroz. Se şi vedea aruncat la pămînt, putrezind ca un cîine la poalele zidului. Strînse în braţe greabănul lui Jehol. Voia să moară, da, dar nu în felul acesta! Umilinţele vieţii le

puteai îndrepta, răscumpăra, dar o moarte ruşinoasă nu putea fi îndreptată...

Jehol se urni de lîngă stîncă. Uroz îşi crispă degetele, fălcile, pleoapele şi se lăsă dus ca un manechin burduşit cu cîrpe. Frigul se înteţise, durerea devenise mai sălbatică, albia torentului era mai abruptă. Barca se scufunda, se scufunda... Deodată, îşi recăpătă echilibrul, şi se opri. Trupul lui îşi regăsi singur poziţia obişnuită. Fără a-şi lua braţele de pe gîtul calului, cercetă locul pe care copitele acestuia se aşezaseră. Era un teren neted, acoperit cu nisip. Uroz îşi desfăcu braţele, trase adînc aer în piept şi-şi înălţă capul. Ridicătura de pămînt dispăruse. Nimic nu mai stînjenea zborul privirii.

În faţa lui se întindea Band-y-Amir.

*

Deşi lumina serii era blîndă, Uroz închise ochii, aidoma unui avar care dă deodată peste un morman de galbeni şi-şi vîră numaidecît degetele, pentru a-şi asigura măcar un pumn de aur, orice s-ar întîmpla. „Chiar dac-ar fi doar un miraj de o clipă, voi păstra amintirea a ceea ce am văzut", îşi spunea Uroz, cu pleoapele strînse.

Şi le deschise cu teamă şi privi, fără să clipească. Nu, nu era un miraj.

Pornind dinspre plaja cenuşie pe care se oprise Jehol, o despicătură uriaşă, străjuită de-o parte şi de alta de rîpe roşii, se lărgea şi se înălţa treptat spre depărtata şi ceţoasa graniţă a cerului. Această imensă despicătură aparţinea pe de-a-ntregul împărăţiei apelor — o împărăţie atît de ciudată, încît părea de neconceput.

Căci unda care alerga dinspre creastă se oprea brusc (din cauza cărui obstacol ?) şi devenea o oglindă liniştită, în loc să curgă, clocotind, la vale. Totuşi nu rămînea pasivă : sub faţa-i netedă şi nemişcată, ea luneca prin canale subterane şi, revărsîndu-se peste maluri, alcătuia, chiar la poalele celui dintîi, un al doilea iezer, mărginit la rîndu-i de un dig nevăzut. Acolo, apa nu mai cunoştea odihnă. Invizibilul şi minunatul ei fir îşi reîncepea peregrinarea. Undele Band-y-Amirului potopeau şi umpleau unul după altul rezervoarele acestea, dispuse

ca niște trepte. Ultimul avea ca prag plaja pe care stătea acum Uroz.

În fața acestui grandios mister, el nu încerca nici spaimă, nici uimire, în ciuda slăbiciunii și micimii lui. Îi venea în ajutor întreaga lui credință fanatică în legende și în miracole. Nimic mai simplu : uriașii, demonii, balaurii, duhurile care clădesc sau despică munții, spintecaseră și muntele acesta. Uroz le auzea parcă fulgerele trosnind ca niște securi, îi vedea pe stăpînii apelor luînd în posesie aceste hăuri făurite pe măsura lor.

Cine, dacă nu Ei, ar fi putut să zămislească aceste șuvoaie, împotriva tuturor legilor naturii, și să le păstreze așa pentru vecie ?

„Li se spune iezere, își zicea Uroz. Dar un iezer își ajunge sie însuși, nu aleargă, nu se revarsă și nu dă naștere altor lacuri, mereu. E cumva o cascadă? Nu, căci undele unei cascade spumegă și izbesc. Acestea n-au nici măcar o încrețitură. Natura a fost aici întrecută, siluită, răsturnată de către Faurii pămîntului și ai cerului."

Tocmai cînd își spunea asta, un nou miracol se petrecu sub ochii lui : o lumină care avea în același timp strălucirea ghețarilor și frăgezimea corolelor, primăvara, se ridica din hău spre terasele lichide. Soarele ajunsese la nivelul acestora. Săgețile lui dădeau foc mătăsurilor încremenite. Și, parcă înadins pentru a spori vraja, nici una din aceste imense flăcări calme nu avea aceeași culoare. Fiecare bazin își trăgea din străfundurile sale culoarea incendiului ce-l mistuia — albastru stins, verde intens, azur, trandafiriu, negru...

Într-o clipă, apa dispăruse din toate bazinele. Uroz nu era mirat. Se gîndea la Kol Tavisar, uriașul din legendele kirghize, care sorbea dintr-o înghițitură lacuri și torenți întregi. „Desigur că el o fi, își spuse. Sau vreunul din frații săi." Și, privind minunea, nu se mai gîndi la nimic.

În locul iezerelor din Band-y-Amir, un curcubeu neasemuit de frumos își desfășura culorile ; nuanțele prizmei sale aveau lărgimea unor trepte monumentale. Curcubeul dispăru la rîndu-i, și fu înlocuit cu o scară nefirească de lungă, ale cărei trepte de onix, jad, safir, coral

și lapis-lazuli, încrustate într-o piatră roșcată, urcau pînă la cer.

Soarele asfințea. Un rug se aprinse la fața pămîntului, iar focurile lui supreme făcură să țîșnească din fiece lespede strălucirea ei cea mai aprigă, cea mai pură, de juvaer.

Această lumină se înălțase cu repeziciunea unei rafale. Flacăra ei se stinse cu aceeași iuțeală, luînd și curcubeul, și treptele făcute din juvaeruri. Apa se întoarse în bazine. Acum, însă, avea peste tot aceeași culoare : a umbrei. Lui Uroz i se făcu, în sfîrșit, frică.

— O, Allah, atotputernicule și unicule ! exclamă el. Tu ești stăpînul tuturor acestor minuni, numai tu !

Își întoarse privirile de la sumbra cascadă încremenită. Dincolo de cel dintîi iezer, în coasta muntelui, se zărea o clădire încununată de o cupolă și de un mic minaret.

— M-ai auzit, Allah ! exclamă Uroz.

Și-l mînă pe Jehol spre moscheea din Band-y-Amir.

Cărarea dintre apă și munte era lată și netedă, îngăduindu-i lui Uroz să se țină în echilibru. Nu mai trebuia să facă eforturi, nu mai avea de înfruntat nici o primejdie... I se părea că-i vede pe ciinii fără urechi alergînd, cu beregata tăiată, prin curcubeul de deasupra iezerelor. El însuși era azvîrlit de un torent pe niște dale făcute din pietre scumpe. O ultimă zdruncinătură îl aruncă din luntrea lui.

Jehol se oprise, cu un nechezat de spaimă. Înainte de-a atinge pămîntul, Uroz se simți apucat de niște brațe miraculos de puternice, și-și pierdu cunoștința.

*

Leșinul fu de scurtă durată. Brațele care-l salvaseră pe Uroz de la cădere continuau să-l poarte în clipa cînd se trezi. Se văzu într-o încăpere lungă, strîmtă și joasă. Aerul călduț mirosea a grăsime de oaie. Lîngă pereți erau înșirate *cearpaie* goale. Uroz fu așezat pe cel mai apropiat dintre ele.

Auzi pași grei și iuți, răsunînd pe podeaua de lut. Lumina crudă a unui felinar de vînt se depărtă, apoi

dispăru. Încăperea nu mai era luminată acum decît de niște tăciuni care ardeau înăbușit într-o oală.

„De acolo vine căldura", își spuse Uroz.

Lumina felinarului de vînt răsări din nou. Omulețul care mergea învăluit în această lumină avea brațele vînjoase și torsul masiv ca un butoi. Parcă i-ar fi lipsit gîtul. În obrajii lui galbeni și netezi, o singură trăsătură : gura. Nasul ca un plisc. Ochii — un fir strălucitor. Pe lîngă felinarul de vînt, omulețul mai ducea și o cană cu ceai, care aburea. Înainte de a rosti vreun cuvînt, îl ajută pe Uroz să bea pînă-n fund. Abia atunci zise, cu o voce tinerească și veselă :

— Piciorul tău duhnește grozav. Nu poți dormi așa.

— Unde mă aflu ? întrebă Uroz.

— În casa lui Allah și a trecătorului, răspunse omulețul.

— Unde mi-e calul ? mai întrebă Uroz.

— Va căpăta tot ce-i trebuie. Ți-o jură Kutabai.

— Întîi calul, zise Uroz.

— Te înțeleg, rîse Kutabai. Îi datorezi mai mult decît îți datorează el ție.

Felinarul de vînt se depărtă. Lucoarea jărateculuì era plăcută la vedere. Uroz se simți pătruns de o toropeală stranie — jumătate catifea, jumătate plumb — care venea de la sucul de mac... Kutabai se ivi din nou, cu felinarul în mînă. După ce depuse la picioarele *cearpaiului* o oală cu apă clocotită și niște cîrpe foarte curate, dezveli rana ; aceasta avea o culoare oribilă, și duhnea cumplit. O curăță cu grijă, fără milă, puse la loc oasele rupte și le fixă cît putu mai bine. Fiecare din aceste gesturi trimitea prin carnea și nervii lui Uroz cîte un val de durere. Uroz le răbdă fără să tresară, fără să geamă. Onoarea mai presus de orice ! Îi era rușine că acceptase aceste îngrijiri. Să-și lase trupul beteag în grija unui tămăduitor, sau a unora ca Mokhi și Zere, mai mergea ! Era meseria lor să se ocupe de așa ceva. Dar străinul acesta care-i respira acum duhoarea de hoit și-i oblojea rana...

Kutabai ridică felinarul și spuse, luminîndu-i din plin fața :

— N-ai leşinat, nu te-ai clintit, lăudată fie tăria ta sufletească !

— M-am obişnuit să-mi port hoitul, răspunse cu asprime Uroz. Dar tu ?

Un rîs copilăros lăţi gura şi prelungi firul ochilor lui Kutabai.

— Rana ta miroase a trandafiri, pe lîngă toate cele pe care le văd eu la leproşi !

Cuvîntul acesta îl sperie pe Uroz. O clipă, îi veni să-l tragă de limbă pe Kutabai, ca să afle mai multe, dar tăcu. Durerea se depărta. Pacea oboselii punea stăpînire pe el. Ce rost avea să mai întrebe, şi să-şi facă griji ? O să-i pomenească doar de flacăra ce-i rănea ochii.

— Ia de aici lampa asta, îi şopti.

Răsuflarea îi era stinsă ca tăciunii din oala luminoasă.

*

— Ia de aici lampa asta blestemată ! murmură Uroz.

Flacăra devenise mai incandescentă, mai fierbinte. Uroz deschise ochii, furios. Soarele inunda toată încăperea, lăsînd să se întrevadă în fund o chilie rotundă, fără ferestre. Moscheea, îşi aminti Uroz... Kutabai... Dormise cel puţin douăsprezece ore. Totuşi, se simţea vlăguit. Avea nevoie de ceai, de mîncare. Din obişnuinţă, dădu să-l strige pe Mokhi. Dar unde era oare acesta ? Uroz se simţi năpădit de o spaimă vecină cu panica. Nu cumva *seizul* îi pierduse urma ? Aşadar, toată strădania lui, toate manevrele lui, atît de primejdioase, fuseseră zadarnice ?... Mai bine-ar fi fost răpus de otravă, sau de colţii dulăilor, mai bine-ar fi pierit printre pietre şi mărăcini...

De afară se auziră două voci. Uroz le desluşi limpede prin peretele subţire şi poros al moscheei. Una dintre ele era a lui Kutabai, iar cealaltă...

— Mokhi, Mokhi ! exclamă Uroz cu o forţă şi o bucurie de care nu-şi dădea seama

Ușa se cutremură din țîțîni, împinsă de *seiz*. Dintr-un pas, acesta fu lîngă Uroz, și strigă :

— Ești viu, viu-! Allah fie lăudat !

Se priveau ochi în ochi : aceeași bucurie le lumina fețele.

— Doi frați n-ar fi mai mulțumiți să se revadă, rosti un glas adînc.

Uroz și Mokhi îl zăriră pe Kutabai, care le zîmbea din pragul galerici.

— Da, da, repetă acesta, doi frați strîns legați unul de celălalt.

Uroz și Mokhi se priviră cu niște ochi inexpresivi : acum își aminteau de ce se temuseră atîta să nu se piardă unul de celălalt.

— Cum de mi-ai găsit urma ? întrebă Uroz.

— Nu e decît un drum pînă la Band-y-Amir, răspunse Mokhi. Apoi, am văzut în nisip urmele lui Jehol. Dar o luaseși mult înainte și mergeai repede. A trebuit să facem popas noaptea.

— Mi-e tare foame și sete, spuse Uroz.

— Ceaiul o fi gata, cred. Zere o să-ți facă plăcinte și pilaf.

Mokhi ajunsese lîngă ușă, cînd Kutabai se aplecă asupra lui Uroz ca să-l ajute să se rezeme de perete.

— Nu tu, cu brațele tale de urs ! se răsti la el *seizul*.

Și întorcîndu-se la *cearpai*, îl ridică pe Uroz și se folosi de prilej pentru a-l pipăi la piept, acolo unde-și ținea ascunse teancurile de *afgani*.

— Îți mulțumesc, îi spuse Uroz.

Recunoștința lui era sinceră : totul reintra în matca obișnuită.

— Ești un bun *seiz*, spuse Kutabai scuturîndu-și capul enorm. Nici eu n-aș fi răbdat ca un străin să aibă grijă de tatăl meu, cînd era bolnav.

Și oftă adînc : torsul lui uriaș avea o rezonanță de gong.

— După moartea lui, urmă el, maică-mea s-a întors în satul lor. Cît despre mine, i-am luat locul de paznic la moscheea asta.

Mokhi intră cu o tavă, exclamînd :

— N-ai băut de cînd eşti un ceai mai grozav !

— Gustă din el, îi porunci Uroz.

Nu uitase de ierburile nomadei. Cînd i se servi pilaful, îi pofti pe cei doi bărbaţi să-l împartă cu el. În vreme ce ei îşi înfigeau degetele în orezul plin de grăsime, Uroz îl întrebă pe Kutabai dacă cunoaşte drumul ce duce spre stepele din miazănoapte.

— Puţinii drumeţi care au trecut munţii, mi-au vorbit de un defileu sălbatic, răspunse paznicul moscheei. Un defileu care nu-i făcut pentru cai.

— Al meu o să treacă, zise Uroz.

— Te voi călăuzi, spuse Kutabai.

Şi adăugă, lingîndu-şi palma unsuroasă :

— Astăzi, e prea tîrziu. Pînă să ieşi din defileu, te-ar prinde noaptea şi, o dată cu ea, moartea. Trebuie aşadar să te hotărăşti : ori mîi peste noapte în faţa defileului, ori pleci mîine în zori, după o noapte petrecută sub acest acoperiş.

Uroz se simţea încă slăbit, iar Jehol avea nevoie de o adevărată odihnă.

— Aleg ospitalitatea ta, inimosule paznic.

Ţandăra de jad a ochilor lui Kutabai scăpără ca atinsă de un foc lăuntric. Vocea lui se înălţă mai sonoră şi mai gravă decît era de obicei :

— Pentru mine e o mare sărbătoare. Singurătatea e greu de îndurat, chiar şi într-un lăcaş sfînt.

— Păi, nu trec destui oameni pe aici ? întrebă Uroz.

— Ce fel de oameni ?! Străinii păgîni, cu maşinile lor care fac atîta gălăgie ! Ei nu cunosc graiul nostru, înfulică nişte mîncăruri scîrnave şi beau băuturi pe care Profetul le-a afurisit !

Kutabai îşi trase sufletul şi adăugă, pe un ton ceva mai blajin :

— Sau leproşii.

— Leproşii ? ! îngînă Mokhi, speriat.

Uroz îşi aminti că în ajun Kutabai mai rostise acest cuvînt înfricoşător.

— Ce anume îi aduce aici ? întrebă el.

— Dintotdeauna s-a spus că apele Band-y-Amirului au o putere tămăduitoare asupra bolii lor.

— I-ai văzut vindecîndu-se ? întrebă Uroz.

— Nu, recunoscu paznicul moscheei. Leproşii trec pe aici şi nu se mai întorc niciodată.

Uroz se aplecă peste marginea culcuşului şi, apucîndu-l de umeri pe omul ciucit în faţa *cearpaiului,* şopti :

— Spune-mi, spune-mi, jură-mi pe *Coran,* crezi oare că... pentru rana mea...

Kutabai îşi aţinti privirea spre podea şi spuse cu sfială :

— Totul e în mîna lui Allah, atotputernicul.

— Atotputernicul, îngînă Mokhi.

— Atotputernicul, spuse şi Uroz.

Cei trei bărbaţi îşi întoarseră privirile spre fundul galeriei, unde se zărea chilia rotundă, împodobită cu cîteva covoare de rugăciune, foarte sărăcăcioase.

— Du-mă afară, îl rugă Uroz pe Kutabai.

Era pe la amiază. Înainte de a vrăji din nou cu focurile-i potolite lacurile în trepte ale Band-y-Amirului, soarele mai avea de străbătut jumătate din boltă. Totuşi, sub lumina-i aspră şi dreaptă, aceste ape misterioase îşi păstrau întreaga splendoare, întregul farmec. Verdele, trandafiriul, azurul, albastrul lor adînc, negrul lor ca cerneala nu datorau nimic filtrelor amurgului. Acum, însă, treptele lichide păreau făcute nu din pietre scumpe, ci din petale de flori. Scara cerului avea acum ca trepte grădini suspendate, largi cît nişte parcuri, iar plantele adevărate ce le împodobeau marginile şi pe care curgeau cascade scurte păreau o parte din această floră miraculoasă.

Pe măsură ce Kutabai se apropia de apă cu Uroz în braţe, glasul lui cu rezonanţă de gong înşira numele pe care le purtaseră, prin veacuri, cele cinci iezere ale Band-y-Amirului.

— Zulficar, rosti Kutabai.

Apoi :

— Pudina...

Şi apoi :

— Panir.
— Haibat.
— Ghulaman...

Kutabai îl culcă pe Uroz lîngă apă, ca în pragul unui templu, care ar fi avut în loc de trepte niște lacuri miraculoase, în loc de pereți niște munți inaccesibili, și în loc de cupolă cerul.

— Lacurile acestea n-au pereche în lume, șopti Uroz.

— Cum ar putea să aibă, cînd cel care le-a făurit a fost Hazrat-I-Ali, martirul ? El a făcut să se oprească, printr-un cuvînt, curgerea unui torent nestăvilit.

— Hazrat-I-Ali, îngînă Uroz. Nu mă mir㠖..

Așezat pe vine, Mokhi le asculta vorbele. Din cînd în cînd, privea spre fuioarele de fum ce se înălțau deasupra unei stînci despicate : acolo își lăsase cortul. Acolo se afla Zere.

— Spune-ne, Kutabai, se găsește oare vreun sat în Band-y-Amir ? întrebă Mokhi.

— Unul singur, răspunse paznicul moscheii. Cocoțat chiar pe creastă. Cînd iezerele îngheață, locuitorii lui vin pînă aici, pe gheață. Mama mea trăiește acolo. Tot acolo o să-mi iau o nevastă, într-o bună zi, dacă Allah îmi va dărui banii trebuitori.

— Cel care-l slujește atît de bine, e totdeauna răsplătit, spuse Uroz.

— Să te audă cel de sus ! exclamă Kutabai.

Soarele ardea tare. Iar Uroz era mistuit de febră. Nădușeala se strînsese în toate zbîrciturile feței sale scheletice.

— Să m-audă și pe mine, murmură el.

O pală de vînt care încrețí fața apei îi răcori puțin obrajii. Aducea o mireasmă atît de limpede și de binefăcătoare, încît părea să poarte parfumurile amestecate ale ierburilor, ale florilor, ale frunzelor și scoarțelor de copaci.

— Ai simțit mireasma asta ? întrebă Uroz, încîntat.

— E suflarea rădăcinilor și a plantelor care cresc în aceste ape, zise Kutabai. Cele cinci iezere sînt pline de parfumul lor.

— E un semn bun, spuse Uroz. E momentul să încercăm.

Kutabai îngenunchie pe marginea iezerului și, ridicîndu-l pe Uroz ca pe-un copil, îi muie în apă piciorul bolnav.

— Profetul fie cu tine ! îi spuse.

Strigătul care răsună lîngă pieptul lui nu-l miră pe Kutabai. Dar *seizul*, care cunoștea trufia lui Uroz, îl întrebă :

— Ce ai ?

— Nimic, nimic, bîigui Uroz cu dinții încleștați.

— Apa e rece, îi spuse Kutabai lui Mokhi. Încearc-o...

Seizul își muie degetele în iezer dar și le scoase numaidecît.

— Apa asta nu se încălzește niciodată, îi spuse Kutabai.

Uroz clănțănea din fălci.

— Cît să stau așa, cît ? întrebă el în șoaptă.

— Cît vei putea, îi răspunse Kutabai.

Uroz respiră o dată, de două ori, de trei ori... Avea senzația că-i îngheață măruntaiele.

— Destul ! strigă el.

După ce sîngele începu din nou să-i curgă prin vine, întrebă :

— Leproșii stau mai multă vreme ?

— Nu-i același lucru, zise Kutabai. Ei nu simt nimic. Carnea lor e moartă. Pînă la urmă, cade singură.

— Nu ți-e niciodată scîrbă de ei ? întrebă Uroz.

Kutabai șovăi o clipă — voia să răspundă cinstit — apoi spuse :

— Nu, zău că nu... Sînt atît de nefericiți, mai nefericiți decît nefericirea însăși...

Uroz începu să tremure, atît de tare, încît buzele-i învinețite nu mai apucau să rostească nici un cuvînt.

— Trebuie să te duc înapoi, să te învelesc și să-ți dau un ceai fierbinte, îi spuse Kutabai pe un ton autoritar.

Și-l luă pe sus.

Mokhi se întoarse la Zere, care stătea în fața cortului.

— Plecarea, mîine în zori, îi spuse el. Un defileu greu de străbătut. Spre seară, ajungem în stepă.

Zere încercă să spună ceva, dar Mokhi i-o luă înainte, tălmăcindu-i întocmai gîndul :

— Uroz n-o s-o mai vadă.

V

MENGHINEA

Cele cinci iezere ale Band-y-Amirului se desprindeau unul după altul din întuneric. Apele lor erau, toate, de culoarea mărgăritarului. Mokhi îl aduse pe Jehol, gata înşeuat, în faţa uşii. La mică distanţă venea Zere, ţinînd de căpăstru catîrul încărcat cu poveri. Kutabai ieşi din moschee cu două pături, pe care le îndoi şi le îndesă sub şaua armăsarului.

— Stăpînul tău o să aibă nevoie de ele, îi spuse el *seizului.* A avut o noapte grea. Glezna i s-a umflat de tot... O pungă de puroi...

Kutabai şi Mokhi îl aşezară pe Uroz în şa. Deşi nu-i vedeau faţa pe întuneric, îi simţeau trupul arzînd.

Se îndreptară spre mica plajă. Lumina cobora grabnic. Treptele lichide începeau să-şi recapete culorile : mărgăritar cenuşiu, mărgăritar trandafiriu, mărgăritar negru. Creştetul peretelui roşu ce mărginea drumul dintre apă şi stîncă părea să se aprindă. Vîrfurile cele mai înalte aveau forme ciudate ; aceste statui naturale, făurite de stihii, aveau trupuri şi feţe omeneşti.

— Pietrele astea vrăjite au crescut oare peste noapte ? îl întrebă Uroz pe Kutabai, care mergea alături de el.

— Sînt aici dintotdeauna, răspunse paznicul moscheii. Alaltăieri nu le-ai fi putut vedea, căci era prea întuneric.

Lăsînd în urmă plaja, Kutabai păşi pe o cărare, la dreapta. Statuile naturale continuau să jaloneze creasta. Ultima semăna cu o fată tînără, al cărei trup se detaşa de peretele stîncos. Întinsă, proiectată în văzduhul albastru, părea să vegheze, de sus, asupra drumeţilor care treceau sub obrazul ei de piatră. În dreptul ei, muntele se despica brusc. Începea defileul care străpungea ultima fortăreaţă a Hinducuşului.

— Allah fie cu voi ! spuse Kutabai.

— Mulţumesc, frate, îi răspunse Uroz.

Vocea lui era aproape duioasă. Vîrîndu-şi o mînă sub cămaşă, scoase un teanc de bancnote şi le strecură în brîul lui Kutabai.

— Ia-ți grabnic nevastă, ca să nu mai fii singur, îi spuse.

Fața cu trăsături aspre a lui Kutabai păru să se moaie de fericire. Uroz se simți stînjenit. Își întoarse privirea spre Mokhi și Zere, și-și reveni numaidecît : fețele lor exprimau o furie cumplită. Erau jefuiți, prădați de averea lor... Rînjetul de lup înflori pe obrajii cadaverici ai lui Uroz. Uită de existența lui Kutabai, nici nu-i mai auzi strigătele de mulțumire, și-i făcu semn *seizului* să înainteze. Pe urmele lui Mokhi, Jehol pătrunse în defileu.

Dar abia intraseră, că trebuiră să se oprească. Nu vedeau nimic în fața lor. Întunericul avea opacitatea unui amurg înnorat. Își ridicară capetele pentru a regăsi lumina. La o înălțime amețitoare, culmile pereților lăsau să se întrevadă doar o fîșie albastră de cer. Defileul li se păru și mai strîmt după aceea.

Ochii lor sfîrșiră prin a se deprinde cu semiobscuritatea. Mokhi făcu un pas, apoi încă unul și încă unul, din ce în ce mai sigur. Călca pe o stîncă netedă. Copitele lui Jehol și cele ale catîrului din urma lui răsunau ca în fundul unei peșteri.

— Așteaptă, așteaptă ! strigă *seizul*.

Uroz desluși un perete interior care astupa defileul. Mokhi strigă din nou, nevăzut :

— E o gaură... doar cît să treci...

Vocea i se curmă brusc. În locul de unde se auzise era un fel de tunel, atît de scund, încît, pentru a intra în el, Uroz trebui să se culce pe coama lui Jehol, iar acesta își juli umerii. Lumina izbucni pe neașteptate, nemaifiind ascunsă de nici un paravan. În aceeași clipă, Uroz se simți izbit din plin de aerul ce-i năvălea în față.

Era un vînt nemaipomenit. Suflarea lui avea forța unui uragan și cadența egală a unui fluviu cu apele crescînde. Smulgea pereților de stîncă o muzică uimitoare. Defileul cînta, bocea ca un flaut de piatră. Care putea fi sorgintea acestui șuvoi furibund și misterios ? Din ce albie țîșneau aceste strigăte prelungi, aceste plînsete sfîșietoare, aceste suspine fără sfîrșit ?

„Din fundul pămîntului, își spuse Uroz. Sînt sufletele tuturor ciobanilor morți.“ Biciuiți, asurziți, orbiți, nici el nici Jehol nu îndrăzneau să schițeze vreo mișcare. La

picioarele lor se desfășura, în linie dreaptă, o pantă abruptă și scînteietoare.

Mokhi trecu înaintea lui Uroz, desprinzîndu-se de stînca pe care-l țintuise rafala de vînt. Ghemuită la intrarea tunelului, Zere nu mai putea face nici un pas : Mokhi o trase de-a lungul cornișei care domina panta.

— Ei ! îi strigă el lui Uroz.

Acesta întinse cravașa, încă îngreunată în vîrf de cremenea cu care doborîse unul dintre dulăi. Mokhi își întoarse spre mica nomadă fața plată, schimonosită de ură și biciuită de rafale. Uroz nu mai auzea acum vuietul vîntului : instinctul primejdiei striga mai tare. N-o putea lăsa pe Zere să-și vină în fire, nu putea da ochilor ei răgazul de a-i porunci *seizului*.

Uroz își trînti cravașa între capetele lui Zere și Mokhi. Piatra agățată în vîrf scăpără în fața ochilor lor. Se depărtară unul de celălalt. Uroz îl apucă de ceafă pe Mokhi și-l azvîrli pe panta abruptă. Rostogolindu-se sub propria-i greutate, Mokhi nu izbuti să se oprească decît foarte departe de cornișă. Uroz coborî, călare pe Jehol, în spațiul ce-l despărțea de *seiz*, și înaintă spre el. Mokhi își simți mîinile fierbinți de dorința de a ucide. Dar fiind prins într-o scobitură nu mai lată decît pieptul calului, nu putea face nimic împotriva cravașei cu vîrful ascuțit și împotriva trupului masiv al lui Jehol. Între picioarele armăsarului, Mokhi îl zări pe catîr, apoi pe Zere care tocmai începea să coboare panta. Întorcîndu-se cu spatele la Uroz, se lăsă să lunece la vale.

Jehol îl urmă cu multă greutate, pe lespezile lunguiețe, tocite, lustruite de veacuri și lunecoase ca gheața. La fiece pas, era nevoit să-și aleagă cu grijă locul pe care călca. Trebuia să dibuie cele mai mărunte crăpături și umflături și să se folosească de ele ca de niște trepte. În ciuda acestor precauțiuni, aluneca mereu.

„Nici el nici eu nu ne-am putea ridica fără ajutorul lui Mokhi, își spuse Uroz. Și atunci..."

Avea, totuși, un aliat : vîntul. Tăria lui contrabalansa greutatea armăsarului și dificultățile terenului. Jehol învață grabnic să se folosească de acest aliat, să se propteasscă în văzduh ca într-o apă, să pîndească rafalele pentru a păși înainte.

Înapoia lui, catîrul înainta fără trudă, în ciuda poverilor sale grele. Cînd îşi întorcea capul spre el, Uroz se surprindea pizmuindu-i pasul sigur, dezinvolt. Îşi spunea atunci : „Un animal neghiob şi nedemn e mai frumos în aceste locuri decît cel mai nobil armăsar din stepă. Înseamnă că-şi împlineşte ursita pentru care s-a născut."

Uroz îl urmărea pe Mokhi. Iar vîntul făcea să cînte uriaşul flaut de piatră. Focurile piezişe ale soarelui coborau de-a lungul peretelui, la stînga drumeţilor. În cele din urmă astrul ţîşni în mijlocul bortei albastre dintre munţi. De sus pînă jos, defileul parcă se aprinse : culmile, rîpele adînci, lespezile. Oameni şi dobitoace se opriră ca şi cum ar fi călcat pe flăcări.

Mokhi dădu să se furişeze între Jehol şi peretele de stîncă, dar Uroz îl aşeză pe Jehol de-a curmezişul defileului.

— Lasă-mă s-o văd pe Zere ! strigă Mokhi.

— Nu !

— Măcar o clipă !

— Nu ! repetă Uroz.

Instinctul supunerii murise în sufletul *seizului*. Revolta, ura, mînia se arătară deschis pe faţa lui. Întinse o mînă spre scara în care Uroz îşi ţinea piciorul teafăr. Dar n-apucă să-şi sfîrşească gestul, că vîrful de piatră al cravaşei îl plesni peste frunte cu atîta putere, încît se pomeni azvîrlit înapoi. Se clătină pe călcîie, îşi pierdu echilibrul şi se rostogoli la vale. Uroz nu-i urmări din ochi căderea, ci se întoarse numaidecît spre nomadă, tocmai la timp, căci aceasta înfigea în coapsa catîrului sur vîrful foarfecei pe care-o ţinea la brîu. Animalul se repezi înainte. Statura lui şi greutatea pe care-o purta făceau din el un proiectil ucigător. Dac-ar fi atins coapsa lui Jehol, acesta ar fi alunecat la vale, frîngîndu-şi ciolanele pe lespezile ce străluceau ca nişte oglinzi în razele soarelui. Uroz îşi trecu cravaşa în mîna stîngă şi izbi cu sete. Lovitura sfîşie nările catîrului, care se ridică în picioare, bătînd din copite. Bălăbăneala lui părea un dans deznădăjduit. În cele din urmă îşi recăpătă echilibrul.

Uroz îl mînă pe Jehol pînă la *seiz*, care stătea rezemat de stîncă. Sîngele îi curgea şuvoi din rana pe care-o căpătase în frunte, îi mînjea faţa, i se scurgea pe *ceapan*.

O izbitură între coaste, cu codirişca, îl azvîrli înainte. Alunecă, se poticni, se agăţă de o ieşitură a peretelui stîncos şi, cu genunchii îndoiţi, se lăsă la vale.

Urmărirea reîncepu, întreruptă de opriri, de alunecări. Soarele dispăru de pe fîşia de cer. Peretele dinspre apus nu mai era luminat. În faţă, umbra începea să se cţţere pe stînci. Defileul îşi păstra înclinaţia şi continua să înainteze drept, lărgindu-se şi îngustîndu-se rînd pe rînd. Cu cît era mai mică deschizătura, cu atît mai aprig izbea şi urla vîntul.

Deodată, urletul se înteţi parcă. Drumeţii ştiură atunci că aveau să ajungă, curînd, la cea mai strîmtă parte a defileului. Intrînd primul, Mokhi îşi întinse instinctiv braţele. Dar n-apucă să şi le desfăşoare, căci atinse cei doi pereţi ai strîmtorii. Jehol îşi supse pîntecul şi-şi strînse umerii, dar tot se frecă de stîncă. Piciorul rupt şi umflat al lui Uroz fu prins ca-ntr-un cleşte. Sub povara durerii — o durere fără seamăn — Uroz urlă : un urlet de fiară înnebunită. Nu-l auzi însă, căci vîntul îi acoperi glasul. Nici nu mai încercă să se stăpînească. Iar urletul acesta, la care rămînea el însuşi surd, îl însoţi pînă în clipa cînd pielea umflată a piciorului său bolnav cedă, se sparse, lăsînd să ţîşnească puroiul. Atunci durerea deveni suportabilă. Uroz încetă să urle.

La ieşirea din strîmtoare, defileul se lărgea brusc. În clipa cînd Jehol ieşi, Mokhi se odihnea, rezemat de peretele din partea stîngă, la adăpost de vînt. Jehol merse la celălalt perete. Scuturîndu-şi coapsele, încercă să se descotorosească de păturile cu care Kutabai căptuşise şaua ; tot frecîndu-se de stîncă, ele se lăsaseră în jos şi-i loveau picioarele de dinapoi.

În clipa aceea, Zere apăru în pragul defileului şi alergă spre Uroz, cu părul vîlvoi, ghemuindu-se ca să se apere de vînt.

— Catîrul ! îi strigă ea. Nu poate să treacă... din pricina poverilor.

— Taie-i chingile, îi spuse Uroz.

— Atîtea bogăţii... Atîtea lucruri scumpe...

Uroz dădu din umeri.

— Ţie îţi vine uşor.! îi mai strigă nomada.

Ochii îi erau aţintiţi asupra pieptului lui Uroz, unde acesta îşi ţinea ascunse teancurile de *afgani*. Uroz îşi ridică în aer cravaşa. Zere dispăru în strîmtoare.

Mokhi făcu un pas spre ea, dar pieptul lui Jehol i se ridică în cale. Mokhi nu se împotrivi, dar pe faţa lui teşită muşchii şi tendoanele ieşiră în relief şi încremeniră ca pe o mască de lemn. Uroz zîmbi acestei măşti de călău şi-l mînă înainte pe Jehol.

Defileul îşi pierdu lărgimea şi redeveni curînd un coridor foarte înclinat, cu lespezi netede, prin care urla şi gemea vîntul. Vuietul lui îi împiedică pe drumeţi să audă larma unei cascade, care curgea de-a lungul peretelui întunecat, aşa că nici n-o văzură.

Deodată Mokhi simţi că-i fuge pămîntul de sub picioare şi se pomeni într-o apă îngheţată ce cobora panta o dată cu el. Jehol se trase brusc înapoi. Lespezile, chiar uscate, erau atît de lunecoase, încît abia îşi putea păstra echilibrul ; iar cînd erau ude, nu se mai putea face nimic.

Uroz îşi dădu atunci seama că nu trecuse niciodată printr-o primejdie mai mare. De sus venea spre el Zere, cu catîrul ei sur. Jos, Mokhi se ridica în picioare, după ce se izbise de-un colţ de stîncă. Uroz, ţintuit locului, nu era în stare să facă nici un pas, înainte sau înapoi. Capcana era fără ieşire, fără apel. Cercetă cu privirea spaţiul pe care-l umplea apa cascadei înainte de a se scurge în şanţurile de la poalele rîpei. Trei sute, patru sute de picioare cel mult. Trebuia să le străbată sau să moară.

Îl străfulgeră un gînd. Primăvara, după ploile torenţiale, cînd stepa se prefăcea într-o mocirlă întinsă, nici un căruţaş nu pornea la drum fără să-şi ia cu el nişte pari, ca să poată desprinde din noroi roţile. Dar altceva era noroiul stepei... Uroz apucă una din păturile atîrnate de şa şi o aruncă înaintea armăsarului. Acesta pricepu şi se propti în pătură. Cînd Uroz îi aruncă şi cealaltă pătură, Jehol mai făcu un pas. Apoi, aşteptă o clipă şi-şi întoarse capul spre Uroz. Iar Uroz îşi dădu seama că, singur, nu mai putea face nimic. Mokhi urca panta pe brînci, iar Zere o cobora, apărată de catîrul ei şi ţinînd în mînă foarfeca. Uroz îşi încleştă degetele pe cravaşă, cu o furie oarbă. La ce-i mai puteă folosi ? *Seizul* se tîra

spre el, şi nu putea fi lovit ; Zere tot aşa. Uroz îşi aminti de ochii ei strălucitori de lăcomie : în clipa asta, străluceau şi mai tare, desigur. Nu era oare comoara, în sfîrşit, a ei ?

— Ei bine, nu, tîrfă nomadă ! mîrîi Uroz printre dinţi. Îţi jur pe Profet, că nu !

Şi smulgîndu-şi de la piept teancurile de bancnote, le flutură cu mîna stîngă spre Zere, în vîntul sălbatec. Zere se agăţă de căpăstrul catîrului, oprindu-l în loc.

— Supuneţi-vă, numaidecît ! răcni Uroz din răsputeri.

Şi, luînd un pumn de bancnote în mîna dreaptă, îşi desfăcu încet degetele... O durere şi o spaimă fără nume se zugrăviră pe faţa femeii : un vînt necruţător îi răpea pentru totdeauna aceste bancnote, această comoară ! Le urmări cu privirea zborul, vreme de cîteva clipe, care lui Uroz i se părură o veşnicie : simţea în toţi porii cefei sale apropierea lui Mokhi. Dintr-o clipă în alta, *seizul* putea să-l apuce de genunchi pe Jehol şi să-l răstoarne. Ultima bancnotă dispăru în bezna adîncă a defileului. Ochii lui Zere se întoarseră la Uroz. Acesta mai smulse un pumn de bancnote din teancul micşorat. Zere se lăsă în genunchi şi-şi împreună mîinile. Uroz îşi îndreptă degetul spre locul de unde venea Mokhi. Zere lunecă pe lîngă coapsele armăsarului. Uroz putu în sfîrşit să se întoarcă. La un pas de armăsar, Zere trăgea înapoi un soi de animal însîngerat, dus la tăiere.

Mokhi se ridică încet şi merse la fel de încet să caute pătura aruncată înapoia lui Jehol. O întinse înaintea armăsarului, care păşi pe ea. Mokhi repetă această mişcare, pînă cînd Jehol străbătu întreaga zonă inundată. În tot acest timp, Zere nu încetase să privească, rugătoare şi îngrozită, bancnotele pe care Uroz le ţinea în mînă, în bătaia vîntului. Iar *ciopendozul* îşi spunea că nu-i pe lume cîntec de biruinţă mai frumos decît geamătul vîntului.

Zere se apropie de *seiz*. Uroz nu se mai împotrivi. Continua să-şi fluture bancnotele, pe care, la cea mai mică mişcare suspectă, le-ar fi putut slobozi într-un zbor fără întoarcere.

Panta devenise mai blîndă, iar lespezile erau acum mai puţin netede şi mai prost îmbucate. Între ele se vedeau

băltoace, smocuri de iarbă, sau mărăcini. Drumeții iuțiră pasul. Era și timpul. Numai partea de sus a peretelui răsăritean era luminată. Deodată Jehol își ridică fruntea și, umflîndu-și nările, trecu în trap pe lîngă Zere și *seiz*, lăsîndu-i în urmă. Uroz simți în el mireasma amară adusă de vînt. Sîngele i se puse în mișcare mai iute decît gîndul, iar inima i se umplu de o durere ascuțită, care semăna cu fericirea. Între pereții depărtați acum ca stîlpii unei porți colosale, se zărea un spațiu nemărginit.

Uroz ieși din masivul Hinducuș. Iar stepa i se dărui toată, stepa în care omul poate vedea din zori pînă-n asfințit crugul soarelui, ce îmbrățișează îndelung pămîntul, înainte de a se face nevăzut.

*

Mokhi ajunse dintr-o săritură în pragul defileului și-și continuă fuga cît îl ținură puterile. Cînd se opri, trebui să-și frece ochii, deveniți tulburi. Nici nu-și dădu seama că-și ștergea lacrimile.

— Stepa ! murmură el.

Nu-și putea crede ochilor. Întorcîndu-se, văzu bariera gigantică a Hinducușului și zîmbi fericit.

— De ce m-ai părăsit ? îl întrebă Zere. Și de ce te bucuri atîta ?

Mokhi n-o observase, așa că tresări cînd o văzu lîngă el.

— Stepa, Zere, stepa, îi răspunse el cu blîndețe și cu fața încă strălucitoare.

— Da, da, stepa fără bani, fără armăsar și fără poveri pe catîr...

— Așa e, zise Mokhi, cu jumătate glas.

Fericirea lui căpătase gust de fiere. Întorcîndu-se cu spatele la munte, îl căută din ochi pe Uroz. Îl zări la cîțiva pași, nemișcat în șa, cu capul spre soarele în asfințit ; părea că se roagă.

Armăsarul fornăi, necheză. Dinspre miazănoapte, se auzeau chemări ascuțite străpungînd văzduhul senin.

— Ce se-ntîmplă ? întrebă Zere.

— Ciobani călări, zise Mokhi. Nu se văd, pe lumina asta slabă. Își aduc lîngă corturi turmele care pasc toată ziua prin stepă.

Vocea lui n-avea nimic duios. Se gîndea, ca și nomada, că era greu să omori un om în preajma acestor martori. Uroz văzu două umbre culcîndu-se pe pămînt, de o parte și de alta a lui Jehol. „Mokhi și Zere", își spuse. Jehol porni la drum, iar Uroz își și ascunsese la sîn teancul de bancnote, deși încerca un sentiment de zădărnicie, de vid insuportabil. Se lăsă în voia armăsarului.

VI.

FIRUL TREBUIE TĂIAT

Stîna avea simplitatea stepei. Un patrulater vast, împrejmuit de niște sîrme întinse pe bulumaci, adăpostea, noaptea, turmele și cîinii. De acciași pari erau legați, în afara incintei, caii și cămila de samar. Două corturi le ajungeau oamenilor. În cel mai spațios dintre ele dormeau cinci ciobani tineri. Starostele lor împărțea cu cel mai mic dintre feciorii săi — încă un copil — celălalt cort, la fel de golaș ca și primul. Pămîntul le era pat, iar o șa le slujea de pernă.

Turmele tocmai fuseseră aduse la stînă. Între corturi ardea un foc mare. Ciobanii, ciuciți în jurul lui, așteptau ca micul *bacia* să le servească ceaiul și merindea — deși erau cu toții în slujba tatălui său.

Uroz îl opri pe Jehol, așa fel ca numai capul lui să iasă din întuneric. Lătraturile dulăilor, care-l însoțeau de multă vreme, se întețiră acum. Ciobanii, însă, nu se mișcară.

„Sînt oameni de onoare, își spuse Uroz. Știu să-și țină în frîu curiozitatea."

După înclinarea cefelor, după forma turbanelor, după stofa *ceapanelor* și după calitatea tăcerii lor, îi simțea la fel de familiari ca propria-i piele. Spre a le vorbi, li se adresă în graiul stepelor, un grai necunoscut în văile Hinducușului și dincolo de munți :

— Pace vouă, și belșug turmelor voastre.

Iar ciobanii îi răspunseră într-un glas, tot în graiul turcmen :

— Fiţi bineveniţi, tu şi calul tău.

Jehol pătrunse în cercul de lumină. Ciobanii îşi întoarseră în sfîrşit feţele către Uroz, care le recunoscu fără a le cunoaşte : erau din neamul lui, aveau acelaşi sînge. Cînd îşi dădu seama de asta, fu cît pe ce să-şi tragă calul înapoi în umbră. Aici, nu mai era un simplu trecător. Aici începeau patria şi pasiunea jocului de *buzkaşi*. Slava marilor *ciopendozi* strălucea în cele trei provincii. Iar provincia unde ajunsese acum, era a lui : Maimana. Ciobanii îl văzuseră măcar o dată cîştigînd jocul... Cel puţin unul dintre ei avea să-şi amintească... Şi atunci va voi să-l îngrijească, şi-i va da de ştire lui Tursen. O, jalnică întoarcere acasă a infirmului, a învinsului !... Nimeni nu va putea şti vreodată ceea ce cutezase, îndurase şi biruise el...

Ca un hoţ cuprins de panică la gîndul că va fi dat în vileag, Uroz se aplecă peste greabănul lui Jehol, ca să-şi ascundă cît mai mult faţa. Obrazul lui se frecă de coama armăsarului şi-i simţi asprimea părului năclăit. Îşi duse instinctiv mîna la faţă, şi-o pipăi şi se gîndi pentru prima oară la starea în care ajunsese. Îi crescuse barbă, obrajii i se scofîlciseră, oasele îi răzbiseră prin piele, ochii îi ieşiseră din găvane, pleoapele îi erau urduroase... Uroz îşi văzu în gînd trupul scheletic, stîngaci, nevolnic sub zdrenţele ce-l acopereau. Şi-şi veni în fire. Cine ar fi putut recunoaşte în acest călăreţ nenorocit, călare pe un armăsar sleit de puteri, pe mîndrul Uroz, feciorul marelui Tursen ?

Unul dintre ciobani se ridică dintr-o săritură, ca împins de un resort. Era cel mai vîrstnic : uscat, colţuros, numai nervi. Cu părul alb, ca şi mustaţa. Numai sprîncenele, îmbinate deasupra nasului acvilin, nu aveau nici un fir cărunt : netede, lucioase, păreau desenate cu tuş. Din pricina acestei ciudăţenii, privirea lui era nespus de vie şi pătrunzătoare.

— Ia loc la focul nostru, îl pofti el.

Şi se opri, căci zărise piciorul rupt al străinului. Apucîndu-l pe Jehol de căpăstru, îl duse spre cel mai mic

dintre corturi, iar acolo îl ridică pe Uroz şi-l întinse pe pămînt.

— *Seizul* meu vine îndată... cu o slujnică, spuse Uroz cu un glas siteav. Nu vreau să stea aici... Sînt prea obosiţi şi ei...

— Fii pe pace. Vom avea grijă de ei ca şi de calul tău, rosti starostele ciobanilor. Îl vei avea drept *bacia* pe Kadir, mezinul meu.

— Şi cui trebuie să-i mulţumesc pentru toate aceste binefaceri, întîia mea gazdă din stepă ? îl întrebă Uroz.

— Mă numesc Mezror şi am în paza mea o parte din turmele lui Behram han, răspunse starostele ciobanilor.

După ce-i aduse în cort şaua lui Jehol, o luă pe a sa şi merse să caute un felinar de vînt. Cînd se întoarse, nările nasului său mare şi vulturesc se strîmbară : o duhoare de putreziciune se răspîndise sub cort. Omul cu părul alb şi sprîncenele negre ar fi vrut să-i dea o povaţă lui Uroz : se mulţumi, însă, să micşoreze fitilul lămpii şi ieşi, urîndu-i noapte bună.

Pînza cortului se închise.

Apoi se deschise din nou.

Feciorul lui Mezror îi oferi lui Uroz ceai, plăcinte, orez : Uroz dădu la o parte mîncarea şi sorbi cu sete ceaiul. Băiatul îl privea ţintă, cu ochii lui inteligenţi, veseli şi neastîmpăraţi. Se arătă însă la fel de discret ca şi tatăl său. Cînd Uroz îşi potoli setea, copilul se aşeză pe vine, lîngă felinarul de vînt, fără să scoată o vorbă. Uroz rupse tăcerea, întrebîndu-l :

— I-ai văzut pe slujitorii mei ?

— Da, răspunse Kadir.

Încercă să-şi stăpînească curiozitatea, dar nu izbuti şi, înălţîndu-şi brusc faţa spre Uroz, avu un surîs care spulberă toată seriozitatea la care şi-o silise pînă atunci.

— Am văzut şi catîrul, exclamă Kadir. E mare şi puternic. Dar, pe legea Profetului, eu calul tău l-aş vrea ! Ce cal grozav ! Deşi e murdar ceva de speriat, se vede cît de colo că...

Nu-şi sfîrşi fraza. Kadir îşi plecă fruntea : îi făgăduise lui Mezror să nu-i vorbească bolnavului. Dar Uroz îl întrebă :

— Ce ţi-au spus ?

— Că mor de foame și-s frînți de oboseală. Atîta tot. Acum cred că dorm în cortul cel mare.

— Foarte bine, murmură Uroz.

Vînătorii și prada se înțeleseseră să tacă.

— Foarte bine, repetă Uroz.

Dar cine era vînătorul, și cine prada ? Nici el nu mai știa. Mintea i se tulburase... Aerul era înăbușitor și încărcat de miasme. Somnolența ce-l cuprindea avea ceva apăsător... Proptindu-și ceafa în șaua de dedesubt, Uroz închise ochii. Instinctul cel mai sigur și mai puternic îi poruncea să nu cedeze acestei toropeli, care nu avea francheța și bunătatea somnului : vicleană și vîscoasă ca mîlul smîrcurilor ucigătoare, nu făgăduia odihnă, ci înnămolire...

„Otrava rănii se întinde, se întinde, își spuse Uroz. Dacă mă va adormi, voi putrezi tot."

Dar orice ar fi făcut, pleoapele îi cădeau, grele. Începuse să nu-i mai pese de nimic, totul îi era egal : viața, moartea, înfrîngerea, gloria. Își ridică încă o dată pleoapele, printr-o sforțare supremă. După aceea, n-ar mai fi fost în stare de nimic...

— Kadir, îi șopti el băiatului, aprinde mai tare lampa, pune-mi-o pe pîntec și cheamă-l pe tatăl tău.

Mezror sosi curînd după aceea. Uroz îi zări doar umbra : ochii lui roșii, împînziți de lacrimi, erau ca orbi din pricină că priviseră țintă flacăra lămpii.

— Ce pot face pentru tine ? îl întrebă Mezror.

— Cercetează-mi rana, îi răspunse Uroz.

— O cunosc... Nimic n-o mai ascunde.

— Și atunci ?

Privirea bătrînului cioban se furișă spre hidosul amestec de carne neagră și vînătă, de cîrpe lipite și de oase ieșite din piele, care atîrna la capătul piciorului rupt.

— Hoit vechi și plin de puroi, zise Mezror.

— Și atunci ? repetă Uroz.

— Dacă vrei să mai trăiești, trebuie să ți-l tai chiar în noaptea asta.

— Mi-l tai ?

Starostele ciobanilor își încreți fruntea, iar sprîncenele-i negre nu mai fură despărțite de părul alb decît printr-o fișie îngustă de piele.

— Am izbutit la atîtea animale, încît pot, cred, s-o fac și pentru un om, răspunse el.

— Fără știrea nimănui, îl rugă Uroz.

— Numai fiul meu, pentru care mă pun chezaș.

— Începi chiar acum ?

— Nu, zise Mezror. Trebuie să mă încredințez mai întîi că toți ceilalți dorm.

— Ia de aici lumina asta, îi spuse Uroz.

*

Lampa, ascunsă îndărătul șeii, ardea cu flacără mică. O lumină difuză și potolită, căreia Uroz nu-i vedea izvorul, umplea cortul. Acum, nimic din afară și din el însuși nu-l apăra împotriva toropelii căreia îi rezistase pînă atunci. Se lăsă în voia ei, cum s-ar fi scufundat într-o mlaștină.

Din cînd în cînd, o senzație răzbea prin noroi, ajungînd la conștiința lui Uroz ; un zgomot metalic... o căldură ciudată... un miros de grăsime... După care, simți pe pleoape mușcătura unei flăcări, iar pe față o cascadă rece ca ghiața.

Ridicîndu-și pieptul, Uroz își încleștă degetele pe cravașă și pe pumnal, și privi, fără să înțeleagă, lampa cu flacără mare din fața lui, iar deasupra ei un nas vulturesc. Își trecu palma peste frunte : era umedă.

— A trebuit să ți-o stropesc, îi spuse Mezror. Nu te mai puteai trezi.

Uroz închise ochii, apoi îi redeschise. La căpătîiul lui, Kadir rupea în bucăți o cămașă curată. La picioarele lui, pe un foc de mangal, fumega o căldare pîntecoasă. Lîngă foc erau o secure și un cuțit lung. Privirea lui Uroz se opri asupra oțelului strălucitor, asupra tăișurilor ascuțite pe care cădea lumina. Lăsînd din mînă cravașa și pumnalul, își acoperi iute rana cu palmele. Și le trase însă înapoi, cu aceeași repeziciune. Acest gest reflex al rușinii îl făcu să redevină în sfîrșit el însuși. Capul îi căzu din nou pe șa. Încrucișîndu-și brațele pe piept, spuse :

— Jur pe Profet că sînt gata.

— Încă nu, zise starostele ciobanilor.

Și scotocind într-un buzunar al *ceapanului*, scoase o frînghie lungă, fină și trainică.

— Scoală-te, îi porunci Mezror. Trebuie să te leg.

Uroz se sculă, dar din nou înarmat, și mîrîi printre dinți, cu un glas șuierător :

— Nimeni... niciodată... pe sîngele meu...

Mezror îl întrebă liniștit pe fiul său :

— Spune-mi, Kadir, de cîți ciobani voinici e nevoie de obicei ca să țină un berbec dus la tăiere ?

— De cel puțin doi, răspunse băiatul.

— Dar eu nu-s un animal, protestă Uroz.

— Tocmai de aceea nu pot să risc, zise Mezror.

Vorbise cu un glas cît se poate de potolit. Ochii, de obicei atît de vii sub arcada neagră a sprîncenelor, nu exprimau nimic.

„Hotărîrea lui e neînduplecată", își spuse Uroz, privind frînghia. Apoi se uită la carnea umflată și putredă de deasupra gleznei sale informe.

— N-o să ți-o iert niciodată, șopti.

Și-i întinse lui Mezror mîinile goale, lipite una de alta.

— Nu așa, zise starostele ciobanilor.

Și apucîndu-i antebrațele, le strînse cruciș după ceafa lui și le legă încheieturile, atît de tare, că li se sfîșie pielea ; legă apoi șoldurile, imobiliză gamba și glezna piciorului valid și prinse frînghia sub talpă, cu un ultim nod, strîns zdravăn. După aceea, îl zgîlții pe Uroz, care se culcă pe spate, ca o scîndură, îi luă turbanul și, mototolindu-i-l, i-l vîrî în gură ca pe un căluș.

Uroz nu se împotrivi. Acum, mîndria lui era să rabde durerea fără să crîcnească. Totul se petrecu însă atît de repede și cu atîta precizie, încît nici n-avu răgazul să simtă, să sufere.

Mezror îngenunchease. Pomeții îi ieșeau în afară ca niște capete de piroane. Mîna lui stîngă apucă zdravăn coapsa lui Uroz și o țintui la pămînt. Kadir ridică felinarul, și-i dădu lui Mezror securea. În lumina palidă, fierul scînteietor începu să salte, sus, jos, sus, jos. Uroz vedea gesturile acestea de călău, proiectate într-un joc de umbre pe peretele de pînză. Simțea doar o durere surdă și vagă. Cînd fu sigur că violența șocului îl făcuse pe Uroz insensibil la supliciul tăierii osului, starostele ciobanilor își

schimbă securea pe satîr. Pînă să priceapă Uroz sensul mişcărilor sale, Mezror scoase din piciorul lui o bucată de hoit pestilenţial.

„Gata ? se întrebă Uroz. Ce rost a avut atunci frînghia ? Şi căluşul ? De ce atîta umilinţă ?“ În aceeaşi clipă îşi pierdu cunoştinţa.

Cu un genunchi proptit în burta lui, Mezror îi ridică piciorul tăiat, asupra căruia Kadir apleca acum căldarea încinsă. Norodul umbrelor de pe pînza cortului, soarele livid al felinarului de vînt, reflexele focului de mangal, sfîrîiala pielii, duhoarea de seu fiert, şi mirosul şi mai cumplit al cărnii arse — totul se contopi într-o durere insuportabilă. Curajul şi mîndria lui Uroz erau gata să înfrunte proba fierului care loveşte sau retează, dar ele nu-i fură de nici un folos în clipa cînd grăsimea clocotită curse pe ciotul său crud.

O revoltă animalică îi străbătu şi-i zgudui tot trupul, dar nu făcu decît să întărească legăturile ce-l strîngeau. Genunchiul care-i strivea măruntaiele îl apăsă şi mai vîrtos, în vreme ce mîini necruţătoare nu îngăduiau nici o clipă piciorului scurtat să scape de supliciu. Un şuvoi de foc lichid, încă unul, şi încă unul... Muşchii lui Uroz, încordaţi la maximum, se zbăteau zadarnic smucind de frînghie şi de nodurile ei. Dinţii, parcă înnebuniţi şi ei, sfîşiau căluşul. Gura i se umpluse de salivă. Şi urla înăbuşit, pe tăcute.

Căldarea era goală acum. Kadir îi şterse cu grijă marginile şi fundul cu o bucată de cămaşă curată, pe care avusese grijă s-o rupă mai înainte. Apoi legă în jurul ciotului carbonizat cîrpa îmbibată cu grăsime încă fierbinte.

Smuciturile lui Uroz se potoliră. Cînd băiatul îşi sfîrşi treaba, trupul era inert. Mezror lăsă încet la pămînt coapsa bolnavului şi scoase căluşul şi frînghia. Uroz nu se mai mişca. Mezror apucă cu vîrfurile degetelor bucata de picior de pe jos şi ieşi din cort. Curînd după aceea, galopul unui cal răsună în tăcerea şi în noaptea stepei.

— O să se-ntoarcă, fii pe pace, îi spuse Kadir lui Uroz. Se duce doar să-ţi arunce ghinionul departe de stînă.

Uroz nu-l auzi : îşi pierduse cunoştinţa.

— O să se-ntoarcă repede, ți-o jur ! exclamă băiatul.

Acum vorbea mai mult pentru sine. Tatăl lui îl lăsase singur cu oaspetele leșinat. Singur ! Cîtă încredere ! Ce onoare. Dar ce putea face el pentru un om nemișcat, fără grai, fără priviri și fără gînduri ? Iar dacă străinul va muri sub ochii lui ? Ce-i vor spune ochii dragi ai tatălui său, sub sprîncenele lor negre ?

Kadir se ghemui lîngă Uroz, ca să-i audă mai bine respirația gîtuită... Șuiera, se stingea, parcă se oprea... se oprea... Nu, nu încă... se auzea din nou, înăbușit. Bătăile de inimă ale copilului urmau ritmul respirației întretăiate a bolnavului. Spaima lui Kadir deveni de neîndurat. O, să nu mai privească fața asta galbenă ca ceara, și să nu mai asculte horcăiala asta... Se ridică în picioare și-și plimbă privirea de jur împrejur. „Ce vraiște ! își spuse, încîntat. Tata m-ar certa pentru asta."

Începu să șteargă sîngele închegat de pe secure și de pe satîr, pe care le puse lîngă sobița de mangal. Apoi strînse, unul cîte unul, reziduurile rămase de la operație — bucățele de stofă, resturi de oase și de carne — și le puse pe foc. La urmă, puse pe jeratic ceainicul pe jumătate plin.

„O să aibă nevoie de ceai cald", își spuse.

Gîndul acesta îl readuse alături de Uroz, care nu-și venise încă în fire. Pielea lui părea țesută din fiori. „I-o fi tare frig", își spuse Kadir și, scoțîndu-și de pe el *ceapanul,* îl înveli pe Uroz.

Deodată auzi treapădul unor copite ce se apropiau.

— Uite-l că vine ! șopti Kadir.

Îngerul morții nu se arătase. Totul era în ordine... Nu, nu chiar totul... Frînghia și călușul... Omul leșinat își ținea o mînă deasupra lor. Kadir dădu să le ia. Dar degetele inerte ale bolnavului se închiseră cu o forță stranie peste zdreanța jilavă și peste sfoara năclăită, iar buzele lui murmurară :

— Lasă... n-o să mai țip... jur pe Profet...

Era un murmur stins, dar atît de umil și de plîngăreț, încît îl sperie pe Kadir mai rău decît un strigăt. Lăsă din mînă frînghia. Pe masca de ceară și de cenușe, buzele strînse desenau o linie albă. Cine vorbise oare ?

Treapădul copitelor se opri în fața cortului. Kadir făcu un salt spre ușă, dar se răzgîndi numaidecît. Un băiat,

căruia un tată ca al său îi acordă o încredere atît de mare, nu se poate purta ca un copil speriat.

Mezror observă de îndată curăţenia din cort, ceainicul pus pe jeratic, haina lui Kadir întinsă peste Uroz. Apucîndu-l de umeri pe băiat, îl întrebă :

— Ei, băiete, totul e-n ordine ?

Mîna asta aspră şi atît de prietenoasă... glasul acesta care-i vorbea ca de la egal la egal... Kadir nu-i răspunse numaidecît, ci abia cînd se simţi sigur de el :

— Nu prea ştiu, tată. Sufletul lui nu şi-a venit încă în fire.

— Aşa şi trebuie, spuse Mezror. Se odihneşte mai bine departe de trup.

Se culcă lîngă Uroz şi, dînd la o parte poalele *ceapanului,* îşi puse urechea pe pieptul lui. Nu auzi nimic. Arcul negru al sprîncenelor sale se încreţi. Bolnavul respira — aşadar, inima îi bătea, de bună seamă. Mezror îşi lipi şi mai strîns obrazul de cămaşă şi auzi un foşnet ciudat. Pipăind sub cămaşă, simţi un teanc gros de bancnote. O clipă, rămase încremenit de uimire. Apoi scuturâ din cap, împinse încet teancul spre partea dreaptă, îşi puse palma pe pieptul lui Uroz şi simţi numaidecît bătăile de inimă. Încheie cu grijă nasturii cămăşii, închise la loc *ceapanul* lui Uroz şi-l înlătură pe cel al băiatului, pentru a examina piciorul tăiat. Coapsa era încă plină de pete de un purpuriu închis, dar nu mai era atît de umflată. Mezror pipăi pielea : era caldă, desigur, dar nu arzătoare... Apucă apoi ciotul legat şi-l duse la nas. Kadir urmărea cu gravitate fiecare din aceste mişcări.

— Nu se poate şti nimic, îi spuse Mezror. Bandajul miroase prea tare a grăsime. Desfă-l ! Degetele tale sînt mai uşoare decît ale mele.

Uroz nu se mişcă în clipa cînd rana arsă îi fu dezgolită. Mezror o mirosi şi spuse, clipind din ochi către fiul său :

— Băiatule, am învins ! Pune la loc pansamentul !

Să fi fost de vină oboseala, frigul nopţii sau bucuria pe care i-o pricinuia lauda tatălui său ? Mîinile lui Kadir tremurau, aşa că zgîrie cu unghia rana. Uroz tresări, iar ochii lui zăriră faţa lui Mezror deasupra capului său, lipit de podea.

— Fii pe pace, îi spuse starostele ciobanilor. Acum, putregaiul tău nu-i mai privește decît pe vulturi.

— Care vulturi ? murmură Uroz. De ce ?

Degetele i se încleștară pe cămașă. Simți un foșnet de pînză. Deodată își aminti tot. Mîna lui stîngă se întinse, singură, spre locul fracturii, pe care-l cunoștea atît de bine. Și nu găsi decît pămîntul. Pipăi ceva mai jos, dar tot așa... Mîna șovăi și începu să urce încet, cu teamă... Întîlni ciotul și, însuflețindu-se, alergă pînă la genunchi, apoi se întoarse la ciot, îl măsură...

— Nu cumva... nu cumva... bîigui Uroz.

— Îți jur pe onoarea mea, rosti Mezror cu o voce adîncă, aproape solemnă — că în curînd vei putea să ții între coapsele tale, la fel ca înainte, armăsarul cel mai nărăvaș.

— Allah să te-audă ! zise Uroz.

Vocea lui avea forță, ochii lui — strălucire, iar obrajii lui — culoare. Cu o mișcare sprintenă, ajunse la șaua lui, de care se rezemă, petrecîndu-și un braț pe după ciochină și celălalt pe după oblînc. Se ținea drept, cu pieptul sus.

— Ești un adevărat bărbat, îi spuse Mezror.

Uroz își descleștă mîna dreaptă care ținea călușul îmbibat cu salivă și frînghia năclăită de năduşeală. Le urmări căderea, în vreme ce buzele lui livide se îmbinau într-o linie lungă, sinuoasă, care dădea feței lui descărnate o expresie sarcastică și disprețuitoare, aproape inumană.

— Da, desigur, rosti Uroz cu un glas abia perceptibil.

Kadir desfăcu pînza ruptă și spuse cu gravitate :

— Nu mai e bună de nimic.

— Pe foc ! strigă Uroz.

Apucă bucata de stofă cu care era încins și-și făcu din ea un turban. Iar la brîu își înfășură frînghia.

Ca să facă toate aceste mișcări, trebui să-și ia brațele de pe șa. Rămas fără reazim, trupul i se prăbuși. Nu încercă să și-l ridice din nou, ci se mulțumi să-și lase capul pe șa. Tremura tot. Kadir îi dădu să bea ceai fierbinte. Mezror îi spuse fiului său :

— Are nevoie de multă căldură. Du-te de caută păturile

— Numaidecît, numaidecît ! exclamă băiatul.

Putea în sfîrşit să asculte de îndemnurile vîrstei sale. Dintr-o săritură, fu afară din cort.

Cînd trupşorul lui, acoperit doar cu o pînză subţire, dispăru în noaptea îngheţată a stepei, Uroz simţi un gol ciudat. „De ce n-am şi eu un astfel de fiu ? !" îşi spuse. Regretul acesta îl uimi peste măsură. Copiii nu-i inspirau decît scîrbă, n-avea răbdare de ei... Totuşi, băiatul ăsta... Asistase imperturbabil la operaţia cea mai sîngeroasă, cea mai respingătoare... Veghease la căpătîiul lui cu pricepere şi curaj... Şi-i învelise piciorul cu *ceapanul* lui micuţ...

— Adevăratul bărbat e fiul tău, spuse deodată Uroz.

Iar Mezror îi răspunse :

— Va fi mîndru într-o zi că l-a îngrijit pe Uroz, omul celor o sută de victorii.

Lui Uroz îi pieri graiul.

— Aşadar m-ai recunoscut ? izbuti el cu greu să îngaime.

— De la prima privire, zise Mezror. Dar, fii pe pace. Ceilalţi sînt prea tineri. Sînt singurul care poartă pe umeri destui ani ca să te fi putut vedea alergînd şi învingînd de atîtea ori. Şi, precum ştii, se spune că sprîncenele negre dau ochilor bătrîni ţinere de minte.

Kadir intră în cort, cu păturile ; obrajii îi erau împurpuraţi de frig.

*

Noaptea aceea îi dărui lui Uroz puţine clipe de somn. Durerea îl ţinea treaz. Dar cea mai ascuţită şi cea mai rea nu izvora din noua lui rană, ci din cea veche, din golul rămas sub ciotul care luase locul piciorului aruncat vulturilor hoitari. Durerea asta ciudată era atît de vie, atît de adevărată şi de asemănătoare aceleia care-l canonise atîta vreme, încît îşi trecea mereu mîna dincolo de ciot pentru a atinge fractura, şi rămînea surprins să găsească, în locul ei, vidul. Îl vedea atunci, în lumina slabă a felinarului de vînt, pe Kadir, ghemuit la căpătîiul lui, cu o expresie de nelinişte şi îngrijorare pe faţa-i micuţă, parcă împuţinată de oboseală. Uroz se prefăcea că doarme pentru

a-i îngădui copilului să aţipească. Abia în zori, adormiră în sfîrşit amîndoi.

Lătraturile ciinilor, strigătele ciobanilor şi behăiturile oilor îi treziră pe Uroz şi pe Kadir în aceeaşi clipă.

— Cum te simţi ? îl întrebă copilul.

— Mi-e foame, îi răspunse Uroz.

Apoi, cu o uimire ce se adresa lui însuşi :

— O foame cumplită.

Pe sobiţa de mangal nu mai ardeau decît cîţiva tăciuni.

— Mă duc să caut cărbuni ca să încălzesc pilaful, strigă băiatul.

— Nu ! zise Uroz. Adu-mi-l numaidecît, aşa rece cum e.

Îşi lingea degetele deasupra farfuriei goale în clipa cînd sosi Mezror, încălţat, cu cravaşa la brîu.

— Ţi-ai găsit cel mai bun leac, îi spuse starostele ciobanilor. Mă duc liniştit la munca mea.

— Nimeni de aici nu trebuie să ştie, zise Uroz aruncînd o privire spre piciorul amputat.

— Nici măcar *seizul* tău ?

— Nimeni, repetă Uroz.

— O să-l iau cu mine la păşune. Avem nevoie de oameni, spuse Mezror.

Încetul cu încetul larma turmelor se stinse ca un val ce se scurge în nisip, pe o plajă. Kadir o ascultă, pînă se făcu şoaptă. Urmărea cu ochii şi cu gîndul şirurile de oi care se amestecau şi se rînduiau în stepă, potrivit voinţei tatălui său.

— Oile pasc la poalele muntelui, spuse el în sfîrşit. Iarba ţine acolo pînă toamna tîrziu. Din pricina izvoarelor. Unul dintre ele dă apa fîntînii din stîna noastră.

Aceste cuvinte îi aduseră pesemne aminte de îndatoririle sale, căci strigă :

— Mă duc să aduc samovarul ciobanilor, ca să ai ceai fierbinte pînă la noapte !

Nu ieşise bine din cort, cînd Uroz îi văzu din nou capul, acoperit de o tichie cusută cu fir de aur.

— Slujnica ta e pe aproape, îi spuse Kadir.

Cu un gest maşinal, Uroz îşi trase peste ciot pătura şi şopti :

— Să poftească... Dar dacă-ţi va vorbi despre mine, să-i spui că...

Feţişoara rotundă se bălăbăni de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta.

— N-am de ce să-i răspund, zise băiatul. Ea nu-i decît o nomadă săracă, iar eu sînt fiul starostelui ciobanilor.

— Vorbeşti ca un bărbat... Du-te...

Dar abia ieşi băiatul, că Uroz îşi schimbă cu totul poziţia. Întinzîndu-se pe pămînt, îşi trase bine pătura peste piciorul amputat, îşi vîrî bărbia în gulerul *ceapanului* şi-şi ascunse faţa sub turban. Cînd intră Zere, nu mai văzu decît ochii lui Uroz, scufundaţi în orbitele lor adînci ca ale unui schelet, şi nasul său ascuţit. Uroz nu-i dădu femeii răgazul să spună vreun cuvînt sau să schiţeze vreun gest de salut.

— Vreau să mor liniştit, îi şopti el. Iar dacă vei mai fi prinsă că dai tîrcoale cortului meu, Mezror te va jupui de vie cu biciul.

Deşi foarte slabă, vocea lui Uroz era necruţătoare. Fără voia ei, Zere îşi strînse umerii, pe care o piele subţire crescuse în locul celei jupuite de cravaşa lui Haiatal, şi ieşi de-a-ndaratelea.

Curînd după aceea, Kadir aduse samovarul cel mare, de aramă roşie. Uroz sorbi ceaiul fierbinte şi ceru de mîncare. Apoi bău iar, şi mîncă din nou. Toată ziua nu făcu decît să bea şi să mănînce. Kadir se minuna de această foame de lup. Orez, plăcinte, brînză de oaie — Uroz devora tot ce-i aducea băiatul, nelăsînd nici o firimitură. Pentru prima oară de la căderea lui în arenă, Uroz simţea gustul bun şi binefăcător al mîncării.

Veni şi seara. Turmele se întoarseră. Mezror îi schimbă pansamentul lui Uroz. Pielea de pe coapsă nu mai era plină de vînătăi, iar genunchiul nu mai era umflat. Febra dispăruse.

Cei doi bărbaţi schimbară puţine cuvinte. N-aveau a-şi spune nimic : totul mergea strună.

Uroz dormi toată noaptea şi toată dimineaţa următoare, fără întrerupere. Era foarte cald afară, cînd se trezi. Recunoscu arşiţa ce se abătea asupra stepei, la amiază. El, însă, se simţea treaz şi cu pielea răcorită. Kadir era pe afară... La fîntînă, ori la magazie, sau poate la cuptorul de bucătărie clădit în aer liber... Uroz dădu la o parte pătura şi-şi frecă pansamentul unsuros de pe rană. Dure-

rea țîșni, puternică — o durere usturătoare, dar sănătoasă. Uroz îndoi genunchiul. Deasupra ciotului, articulația nu prea se supunea. Repetă mișcarea, pînă ce deveni mlădioasă și ușoară. Atunci, se sprijini în pămînt cu amîndouă mîinile, își încordă mușchii brațelor și-și ridică trupul, cu ambele picioare întinse în unghi drept. Își privi o clipă piciorul amputat, care ajungea abia la jumătatea celuilalt, și, opintindu-se, făcu un pas înainte, apoi se ridică din nou, cu dibăcie. Dădu astfel ocol cortului, mergînd din ce în ce mai repede, și mai sigur. Un sentiment de independență, de forță îl însuflețea, ca niciodată. Putea din nou să dispună de propriu-i trup.

Un cîntec de stepă, monoton, pe care Kadir îl îngîna pe afară, întrerupse hora împiedicată a lui Uroz. Acesta se întoarse lîngă șaua lui : se temea de ridicol. Ciucindu-se pe vine, își ascunse ciotul în îndoitura piciorului teafăr. Admirația pe care i-o arătă băiatul cînd îl văzu, fu pentru el o binefacere.

— Îți jur că nimeni n-ar putea să știe că ți s-a tăiat un picior, exclamă Kadir. Parcă te-ai fi născut din nou.

— Allah să te-audă ! rosti Uroz cu blîndețe.

Kadir se duse să pună pe focul de mangal frigăruile cu care venise, apoi spuse :

— Cred că ești foarte mulțumit. Îți vei încheia împăcat călătoria.

— Allah...

Uroz nu-și sfîrși gîndul, căci simți deodată un nod în gît. Da, putea și trebuia să-și continue drumul prin stepa natală. Ea îl va duce pînă la țintă, fără nici o opreliște, fără nici o greutate. Era o chestiune de ore. Vor fi acolo toți *ciopendozii*. Și Tursen. Iar el, după un ocol imens, după un ocol prostesc, se va întoarce în sfîrșit acasă, grație ajutorului *seizului* său... Se va întoarce învins și ologit.

Uroz își aminti de efortul care-l umpluse adineauri de atîta bucurie și mîndrie. Frumoasă ispravă, frumos triumf, să țopăi ca o broască... Uroz își văzu în gînd ciotul izbind în coapsa lui Jehol, sub privirea lui Tursen, și-i veni să moară de rușine.

Se agăță însă de un fel de speranță, o speranță jalnică, de care nu voia totuși să se descotorosească... Jehol... Nu

mai ştia nimic despre el. Nu cumva armăsarul era încă sleit de puteri ? sau poate era bolnav... sau şchiop...

Kadir scoase de pe foc frigăruile şi i le puse sub nas. Răspîndeau un miros puternic, de carne şi grăsime friptă.

— Simţi ? Simţi ? exclamă Kadir.

— Nu mi-e foame, răspunse Uroz.

— Ai mîncat prea mult, spuse băiatul. Eu, însă, nu.

Şi începu să înfulece frigăruile grase, lingîndu-şi degetele şi frecîndu-şi pîntecul.

— Acum, că te-ai ghiftuit, du-te şi caută-mi calul, îi spuse Uroz, nerăbdător.

— Calul tău... A, da, desigur. Vrei să-l cercetezi înainte de a porni la drum.

— Du-te odată ! mîrîi Uroz.

Văzu dintr-o privire că speranţa lui fusese pe cît de deşartă, pe atît de meschină. Uitase oare cît de puţină odihnă şi îngrijire îi trebuie unui cal de *buzkaşi* ca să-şi recapete puterile ? Jehol părea să umple tot cortul cu trupul său viguros. Uroz îşi plimbă degetele pe pîntecul, pe pieptul, pe coapsele şi pe chişiţele calului, îi pipăi muşchii, tendoanele şi încheieturile. „El e cu adevărat ca nou-născut", îşi spuse.

— Nici unul dintre ciobani n-a avut răgazul să-l ţesale, spuse Kadir. Nici *seizul* tău, căci stă de veghe la păşune. Dac-ai vrea, însă, aş putea eu... Ar fi o mare cinste pentru mine... Un cal aşa frumos...

— Nu ! zise Uroz. Nu !

Asta mai lipsea, să păţească această supremă ruşine : Jehol să fie ţesălat, spălat, frecat, şi să strălucească de curăţenie, iar el să rămînă murdar, cu barba asta încîlcită, cu zdrenţele astea pe el şi cu piciorul amputat, pe deasupra !

— Nu ! repetă el.

Băiatul îl privi cu uimire şi durere. De ce această voce surdă şi rea ? Pînă să găsească el o explicaţie, Uroz trase spre sine greabănul lui Jehol, îl apucă de coamă şi, agăţîndu-se de ea, se ridică pe piciorul teafăr. Apoi, sări pe crupa armăsarului. O clipă, fu copleşit de fericire : genunchii îl ţineau bine. Dar Jehol simţise că jumătatea unui picior era lipsă. Privi cu coada ochiului spre locul gol.

Uroz se lăsă în jos şi-i aruncă băiatului frînghia, spunîndu-i :

— Priponeşte-l în faţa cortului şi nu te întoarce aici decît cu taică-tu. Am nevoie de linişte, ca să chibzuiesc.

— Pînă seara ? întrebă, copilăros, băiatul

Nu primi nici un răspuns.

*

Turmele erau în ţarcurile lor. Behăiturile şi lătraturile amuţeau cu încetul. Noaptea rece şi aspră a stepei îl învăluia pe Uroz. Deodată, zări felinarul de vînt al lui Kadir, aproape de fruntea lui. Ceva mai sus, masca lui Mezror, parcă decupată de tăişul metalic al luminii : nas vulturesc, mustaţă albă, sprîncene negre.

Uroz şedea lîngă şa, pe vine. Faţa lui nu mai vădea pic de răutate.

— Te felicit, oaspete, îi spuse Mezror. Repede mai renaşti ! Îngăduie-mi să te mai îngrijesc o dată. După aceea vei fi sănătos multă vreme.

Uroz îi întinse ciotul piciorului. Mezror i-l înfăşură, într-un bandaj proaspăt, muiat într-o alifie nouă. Uroz îi mulţumi cu o curtenie aleasă.

— Kadir îţi va aduce mîncare şi va aprinde focul, spuse Mezror. Vei avea parte, nădăjduiesc, de o noapte bună.

— Cea mai bună, te încredinţez, răspunse Uroz.

După ce băiatul îşi făcu treaba, Uroz îi spuse :

— N-o să mai am nevoie de tine. Trimite-mi-l doar pe *seiz*.

— E puternic, bun şi cinstit, zise Kadir. Toată lumea l-a îndrăgit. Mare noroc ai cu el.

— Foarte mare, într-adevăr, spuse Uroz.

*

Felinarul ardea mocnit îndărătul şeii pe care Uroz îşi sprijinea capul. Păturile îi ascundeau trupul întins şi partea de jos a feţei. Mokhi nu putu vedea, sub turban, decît ochii lui Uroz, care aveau o asemenea strălucire

în semi-obscuritatea din cort, încît păreau singurul izvor de lumină.

„E mistuit de febră", își spuse Mokhi.

Trebui să se aplece ca să deslușească vorbele șuierate de Uroz pe sub pătură :

— Nu mai pot... să-mi urmez drumul... Dacă mor... Tursen... Trebuie... să-i aduci la cunoștință... Ia-l... pe Jehol... pleacă...

— Cum ? vrei... chiar în noaptea asta ? bîigui Mokhi.

Bărbia îi tremura.

— Numaidecît, șopti Uroz.

Și, agitînd o mînă, parcă pentru a-l împiedeca pe Mokhi să vorbească, adăugă cu un glas stins :

— Numaidecît... Poate că e prea tîrziu, și așa...

Mîna i se întoarse sub pătură și, după ce scotoci spasmodic pe piept, puse în cele din urmă la picioarele lui Mokhi o bancnotă mototolită.

— Pentru drum, murmură Uroz.

Și-și lăsă pe pămînt mîna inertă. Mokhi închise ochii și încercă să aleagă din noianul gîndurilor înnebunitoare ce-l asaltau, pe cel pe care trebuia să-l urmeze. Tot bănetul era al lui... Trebuia doar să întindă mîna... Dar oamenii încă nu dormeau. Iar dacă muribundul găsea putere să strige... Îl va sugruma... Numai că băiatul trebuia să se întoarcă... Iar Mezror, desigur, va da în curînd alarma... Va porni pe urmele lui... Nu, mai întîi să se sfătuiască cu Zere.

Mokhi luă de pe jos bancnota și nu deschise ochii decît cînd ieși din cort. Sub pătură, Uroz își desclești încet degetele strînse pe mînerul pumnalului.

*

Luna în pătrar dispăru de pe cer. Sub picioare pămîntul li se păru dintr-o dată mai rece. Jehol tremură.

— E timpul să te-ntorci, îi șopti Zere lui Mokhi.

— Da, zise acesta.

Străbătură în tăcere colțul de stepă care despărțea locul unde făcuseră ei popas de tabăra ciobanilor. Mokhi trecu chiar pe lîngă gard, pentru ca dulăii să-l poată recunoaște. Și într-adevăr, doar vreo cîteva lătraturi leneșe tulburară

liniștea nopții. Cu o precauție exagerată, Mokhi ocoli cortul cel mare. Știa, din proprie experiență, ce adînc dorm oamenii sănătoși care trudesc din zori pînă-n seară. Iar copitele lui Jehol erau învelite în cîrpe. Dar *seizul* trebuia să-și ia toate măsurile, chiar pe cele de prisos. Nimic din ceea ce depindea de el însuși nu putea fi lăsat la voia întîmplării. Trebuia să-l ucidă pe Uroz. Nu mai era la mijloc lăcomia de bani. Mokhi îl omorîse de atîtea ori pe Uroz în imaginația lui, și încercase de atîtea ori în zadar acest lucru, încît refuza acum, cu întreaga lui ființă, să-l lase să mai scape, o dată pentru totdeauna.

Cortul ce-l adăpostea pe Uroz prinse contur în lumina stelelor. Zere se lăsă la pămînt la fel de ușoară ca o pasăre de noapte. Mokhi își scoase sandalele și atinse pămîntul cu tălpile-i goale. După ce-l împiedică pe Jehol, începu să tragă cu urechea. Nici o mișcare... Nici un zgomot... În întreaga stepă nu se zărea decît raza de lumină ce se strecura de sub cort... Lumina de la căpătîiul lui Uroz... Picioarele desculțe ale lui Mokhi nu mai simțeau răceala ierbii înghețate. Cu pași lungi, vătuiți, lunecă spre firul de aur ce tivea poalele cortului ; ajuns acolo, dădu puțin la o parte pînza de la intrare, dar Zere îi șopti, atingîndu-i ușor brațul :

— Să ne uităm bine !

Totul era în perfectă ordine. Focul de mangal. Felinarul de vînt, care ardea cu flacără mică dincolo de șa. Trupul lungit sub pătura trasă peste cap... Lui Mokhi îi trecu prin minte un gînd insuportabil : „Dar dacă a și..." Nu-și sfîrși gîndul : dintr-o săritură fu lîngă Uroz. Zere îl urmă, dar ei nu-i fu dat să treacă pragul cortului, căci, ajunsă acolo, se simți apucată de glezne și căzu grămadă, pe spate, izbindu-se cu ceafa de pămînt.

— *Seizule* ! strigă ea, și rămase fără grai.

Mokhi își întoarse fața, care nu exprima deocamdată decît o uimire prostească. Sub pătură, găsise în locul trupului lui Uroz un *ceapan,* iar în loc de cap o gheată. Și iată că Zere zăcea la pămînt și că un bărbat cu cămașa zdrențuită, ridicat într-un genunchi, o ținea de gît. Bărbatul acela semăna cu Uroz, muribundul și ologul... Și chiar vorbi cu vocea lui Uroz :

— Dacă mişti măcar un deget, îţi sugrum tîrfa !

— Nu mă mişc, nu mă mişc, bîigui Mokhi.

Spaima începuse să i se citească în ochi. Uroz, în plină putere, îşi bătuse joc de el. Iar gîtul cel mai catifelat, cel mai mlădios din lume era la cheremul degetelor de fier ale *ciopendozului.*

— Porunceşte ! se milogi Mokhi.

— Întîi, adu-mi calul aici, lîngă mine, spuse Uroz. Apoi, să-mi juri că n-ai să te mai apropii niciodată de mine. Altfel...

Şi-şi strînse degetele pe gîtul femeii, a cărei faţă se înveneţi.

— Îţi jur pe Profet că n-o să mai încerc niciodată, niciodată, niciodată ! strigă *seizul.*

Uroz slăbi strînsoarea. Un horcăit ieşi din gîtul lui Zere. Mokhi fugi din cort şi se întoarse cu Jehol.

— Apropie-te şi întinde-ţi mîinile spre mine, porunci Uroz.

Şi, dezlegîndu-şi funia de la brîu, îşi puse pe pieptul femeii un genunchi („genunchiul piciorului mort" îşi spuse Mokhi, îngrozit) şi legă mîinile ce i se întindeau ; legă apoi gleznele. După aceea scoase priponul lui Jehol şi făcu din el un laţ, pe care-l petrecu pe după gîtul femeii, legîndu-i capătul de mîna lui.

— Scoală-te ! îi porunci nomadei.

Zere se ridică poticnindu-se. Cînd fu în picioare, o cuprinse o asemenea ameţeală, încît trebui să se rezeme de armăsar.

— Ţine-o bine, bunule Jehol, şopti Mokhi.

Uroz se aşeză pe vine şi privi spre *seizul* legat fedeleş.

— Da, calul nu-ţi mai ajungea, spuse. Adică, nu-i mai ajungea tîrfei ăsteia...

Şi Uroz se întoarse cu faţa spre Zere. Aceasta abia îşi venise în fire, şi totuşi ochii ei aveau o intensitate bizară : priveau ţintă spre pieptul lui Uroz. *Ciopendozul* îşi duse maşinal mîna la piept şi atinse prin găurile cămăşii bancnotele lipite de piele...

O ură năprasnică îl făcu să se cutremure pînă-n adîncul fiinţei sale. Ura aceasta se adresa şi femeii şi banilor. Femeia, încă pe jumătate leşinată, dar stăpînită de patima lăcomiei ; banii, în stare să inspire această patimă

ticăloasă. Trebuia să distrugă și femeia și banii. Un văl de sînge îi împînzi ochii. Crezu că reflexele focului erau de vină. Mîinile lui proptite în pămînt îl traseră, ca niște resorturi, spre sobița de mangal. Priponul legat de gîtul femeii o tîrî pe aceasta după el. Apucînd un pumn de *afgani*, Uroz i-i vîrî între degete și-i porunci :

— Pune-i pe foc !

O durere cumplită răvăși fața femeii. Șovăia. Lațul i se înfipse în carne. Bancnotele se mistuiră în flăcări. Încă un pumn de *afgani*... Încă o mișcare a lațului... Încă o flacără... Zere ar fi vrut să închidă ochii, dar nu putea. Un demon lăuntric o silea să privească arderea acestei comori.

Cînd nu mai rămase pe pieptul lui nici o hîrtie, Uroz își puse *ceapanul* și dezlegă mîinile lui Mokhi, poruncindu-i să-l înșeueze pe Jehol. Apoi se urcă în șa, o ridică pe Zere și, așezînd-o în fața lui, îl legă pe Mokhi, cu gîtul prins de șa. Cînd ajunse afară din cort, scoase un chiot — chiotul cu care-și îndemna calul să alerge în galop. Iar cînd Mezror veni fuga, împreună cu ciobanii lui, Uroz le strigă :

— Bărbatul acesta și femeia aceasta s-au întors ca să mă omoare. Nu uitați asta, în ziua cînd va trebui să depuneți mărturie.

Și se mistui în noaptea stepei.

Partea a cincea

CERCUL DREPTĂȚII

I

JUDECATA LUI UROZ

Toate erau la locul lor obișnuit. Soarele tînăr, la marginea cîmpiei proaspăt înflorite a bolții cerești. Primele umbre ale dimineții, pe pămîntul încă răcoros. Caii frumoși ai lui Osman bei, lîngă gardurile de lut zbicit. Iar alături slugile care-i îngrijeau, rîndașii, grăjdarii, *ciopendozii*. Și Tursen, pe care toți aceștia îl salutau cu plecăciuni adînci.

Își făcuse apariția, ca în fiecare zi, cu regularitatea soarelui și a umbrelor, și parcă, de asemeni, cu eternitatea lor. Și, tot ca de obicei, greutatea pașilor era, la el, semn de putere, după cum toiagul de care se sprijinea era unealtă a puterii. Stînd drept sub *ceapanul* său care deși larg, se mula pe torsul și pe brațele-i vînjoase, cu capul înfășurat în turbanul său monumental, oferea privirilor o față pătrată, brăzdată de riduri dar și de cicatricile gloriei, o față năpădită, pînă sub frunte, de un șor de mușchi alburiu și țepos, cum au unele stînci singuratice dăltuite de vreme.

Nimic în acest chip frumos și sever nu trăda numeroasele strădanii și suferințe prin care Tursen izbutise încă o dată, să pună pe picioare, să îmbrace, să împodobească un bătrîn țintuit la pat, și să-l transforme în ceea ce se cuvenea să fie : Marele Comis, stăpîn peste caii de curse.

Un grajd... încă unul... Un cal... încă unul... Aceeași expresie neclintită, același examen tăcut, aceeași rapiditate, aceeași asprime, aceeași privire severă dar dreaptă Gesturile lui Tursen se succedau aidoma gesturilor unui ritual, cu aceeași sobrietate, precizie și siguranță.

Totuşi, unul dintre ele încălca parcă această ordine riguroasă. Tursen îşi ducea cînd mîna dreaptă, cînd mîna stîngă la brîu, acolo unde ar fi trebuit să fie cravaşa, apoi se închidea în gol. „Cît de greu îmi vine să mă lepăd de unealta şi podoaba unei vieţi întregi", îşi spunea Tursen. Dar îşi amintea numaidecît de tînărul armăsar pe care-l omorîse, şi se resemna să-şi ştie goală cingătoarea.

Tursen tocmai cercetase ultimul cal din ultimul ţarc, cînd Taganbai, cel mai bătrîn dintre *ciopendozi*, îl trase de-o parte şi-i spuse :

— Am primit din Kabul o solie de la Osman bei, stăpînul nostru, cel mai bun care se află sub cer.

— Aşa e, adeveri Tursen.

— Rangul tău ar cere ca scrisoarea să-ţi fie adresată personal, urmă Taganbai. Dar Osman bei, în stima şi prietenia ce ţi-o poartă, ţine să-ţi arate că nu-ţi cere şi nu-ţi porunceşte nimic, şi socoate că, dacă ai dori să-i răspunzi printr-un refuz, ai putea s-o faci mai lesne adresîndu-mi-te mie decît lui însuşi.

— Aşa e, zise Tursen, sprijinindu-se mai bine în toiag.

Taganbai îşi drese glasul şi continuă :

— Serbările organizate la Kabul în cinstea învingătorului marelui *buzkaşi* se apropie de sfîrşit. Soleh va sosi în curînd aici, cu stăpînul nostru. Trebuie să-i oferim un ospăţ.

Taganbai tuşi din nou : se aştepta la o întrebare din partea lui Tursen, dar ea nu veni. Taganbai vorbi mai repede :

— Stăpînul se întreabă dacă ţi-ar conveni să împarţi cu Soleh locul de onoare, în ciuda... în ciuda nefericirii tale.

— Nimic nu trebuie şi nu poate să mă-mpiedice să cinstesc pe un *ciopendoz* din grajdurile mele, cînd a cîştigat cel dintîi *buzkaşi* al regelui şi a adus în provincia noastră drapelul victoriei.

— Pe calul tău...

— Aşa e, mormăi Tursen.

Uitase acest amănunt dureros, că Uroz fusese înfrînt călare pe Jehol. Da, Jehol îi adusese lui Soleh victoria... Dar ce era uimitor în asta ? Dăruindu-i-l pe Jehol lui

Uroz, gelozia lui de bătrîn așezase în șaua acelui nobil armăsar nenorocul.

Un țarc... încă unul... Tursen le străbătea acum în sens invers. Soarele se înălțase și mai mult pe cer, umbrele se făcuseră mai scurte... Încotro îl mînase pe Uroz nenorocul?

Tursen era sigur că Uroz trăiește. Altminteri Mokhi s-ar fi întors ca să-i vestească moartea lui. Da, *seizul* îl urmase pe stăpînul său... Unde anume? Acolo unde soarele răsare? Acolo unde apune? În India? În Iran? Dar în oricare din aceste țări, Uroz era un necunoscut. Și într-o țară și în cealaltă, nu existau martori ai prăbușirii lui. Nu exista nici un Soleh ca să fie sărbătorit... „Bine-a făcut, bine-a făcut", își spuse Tursen cu o deznădejde amară.

Se întorsese în primul țarc. La dreapta, o poartă ducea spre grajduri. La stînga, o altă poartă dădea spre cîmp. În fața ei, Tursen îl zări pe micul său *bacia*, Rahim.

— Aici? Fără porunca mea? îl întrebă Tursen.

Rahim nu-și feri privirea. Pe fețișoara-i plăpîndă, încordată de spaimă, tremurau brazdele tăiate de nedreptatea lui Tursen — prima lui nedreptate. „Dacă-aș avea cravașa, ți-aș mai face niște semne", își spuse în gînd Tursen, și-și ridică toiagul.

— Lovește, stăpîne, lovește! Dar lasă-mă să-ți spun mai întîi...

Rahim vorbise fără să-și plece privirea. În ochii lui, tulburați de frică, dorința de a sacrifica totul pentru a-și împlini o datorie supremă se citea cu limpezime, vădind o încăpățînare atît de gravă și atît de matură, încît Tursen lăsă jos toiagul.

— Ascultă-mă, îl imploră Rahim. Trebuie...

În efortul făcut ca să nu lovească, Tursen își epuizase răbdarea. Îl apucă pe *bacia* de gulerul *ceapanului* și-l azvîrli cît colo, ca pe-un cățel obraznic, apoi dădu poarta în lături.

Dincolo de ea începea un drum umbrit de copaci, care ducea spre cartierul locuințelor. Tursen nu putu să treacă din pricina unei înghesuieli ciudate. Toți lucrătorii de pe întinsa și bogata moșie — grădinari, măturători, cultivatori, zidari, dulgheri, bucătari, servitori — înșirați pe

mai multe rînduri, alcătuiau un arc de cerc deschis spre Tursen. Drept în mijloc, se zărea, izolat de privitori printr-un spațiu destul de larg pentru a-l scoate la vedere, un călăreț nemișcat ca o statuie — o statuie murdară.

Din creștetul acoperit cu o zdreanță, pînă la copitele calului său, părea plămădit dintr-un aluat indescriptibil, ceva între noroi, jeg și clei. Părul omului, ca și cel al animalului, nu era barbă, coamă sau coadă, ci un mușchi vîscos, lipit de crusta ce le servea drept piele.

La vederea lui, Tursen simți doar scîrbă și mînie, dar nu din pricina murdăriei ce pîngărea cal și călăreț. Tursen știa mai bine ca oricine cît de jalnic putea să arate un drumeț după un drum anevoios, presărat cu piedici primejdioase, marșuri forțate și popasuri mizerabile. Mai știa însă că un călăreț vrednic de acest nume, smulgea orelor sale de odihnă, oricît ar fi fost acestea de puține, măcar un moment în care să-și poată îngriji calul. Oricum, aceasta era cea dintîi grijă a călăreților, fie ei cît de bicisnici și de leneși, în clipa cînd ajungeau în sfîrșit la un loc de popas mai ca lumea.

Prin ce perversitate sau sfidare se explicau refuzul acestui călăreț de a-și îngriji calul, și neobrăzarea lui de a veni atît de murdar pe moșia cea mai bogată și mai ospitalieră? Ba, își mai și dădea capul pe spate, cu trufie, de parcă ar fi călărit un armăsar victorios și nu un cal ce-și pierduse, din vina lui, onoarea!

Înapoia lui Tursen poarta se deschise. Grăjdarii, *ciopendozii* și *seizii* ieșiră unul cîte unul și se înșirară lîngă zidul de împrejmuire. Nici un zgomot, nici o șoaptă nu se auzea din mijlocul lor. Întocmai ca și ceilalți slujitori de pe moșie, păreau să-și țină răsuflarea. De ce tăceau oare acești oameni, de obicei atît de vorbăreți și curioși? se întrebă Tursen. Știau, oare, despre străinul acela ceva care-i făcea să tacă? Fața lui Tursen era neclintită. Dar cicatricile și umflăturile, ca și pometii ascuțiți ai obrajilor, căpătaseră expresia care, de obicei, îi băga în sperieți pînă și pe cei mai curajoși dintre oameni. Făcu un pas mare spre călărețul acela murdar și obraznic, dar se opri brusc, cuprins de o spaimă ciudată. Toiagul de care se sprijinea începu să tremure. Sub carapacea sordidă a

calului, recunoscuse un piept superb și un gît fără seamăn de mlădios. Și iată că, în ciuda zăbalei ce-i sfîșia buzele, calul înainta spre Tursen, cu un nechezat blînd. Jehol!

Așadar, călărețul... Călărețul...

Buzele grele ale lui Tursen se deschiseră anevoie peste dinții săi galbeni.

— Uroz... fiul meu...

Toți cei care auziră, în tăcere, acest glas duios și plîngăreț, nu putură să creadă că era al marelui Tursen.

Călărețul dădu liber frîu calului, care veni să-și rezeme nările pe gîtul bătrînului *ciopendoz*.

— Pace ție, tată venerat, spuse Uroz. Ți-a trebuit multă vreme ca să mă recunoști, dar mă așteptam la asta, jur pe Profet!

Toți cei care, într-o tăcere și mai apăsătoare, hrănită cu spaime, îl auziră pe Uroz, aveau să povestească mai apoi că, în ciuda stării jalnice în care se găsea, vorbele lui nu exprimaseră niciodată atîta mulțumire și mîndrie.

Ce importanță puteau avea pentru Tursen sensul și tonul acestor vorbe? Uroz era acolo. Și ce fel de Uroz! Acum, cînd aproape că-i atingea șaua, Tursen descoperea sub învelișul de jeg și sub barba slinoasă, brațele descărnate, fața scheletică. Și parcă-i creștea inima în piept. Brațele lui, însuflețite de o putere miraculoasă, ar fi vrut să ridice, să poarte acest trup atît de firav și de ușor, așa cum îl purtaseră cîndva pe copilașul care învățase să se țină în șa, dar nu să și coboare. Numai că, de jur împrejur, o sută de perechi de ochi urmăreau fiece gest al lui Tursen. Rămase așadar nemișcat, pentru demnitatea lui și aceea a lui Uroz; doar toiagul se înfipse în pămînt, sub greutatea pumnilor săi enormi.

— Ce ți s-a întîmplat, fiule? întrebă el cu glasul său obișnuit.

Uroz îl dădu puțin înapoi pe Jehol și atunci Tursen îl zări pe Mokhi, și ceva mai încolo o femeie tînără: mîinile amîndurora erau legate cu o frînghie prinsă de șaua calului.

— Tată, strigă Uroz, îți aduc un *seiz* ticălos, care-a vrut să mă omoare. Nomada asta l-a ajutat. Fiind căpetenia neamului nostru, se cuvine să ți-i predau.

La auzul acestor cuvinte, se stîrni o zarvă ce-l asurzi pe Tursen. Atît lucrătorii, plugarii și slugile casei, care stăteau înșirați în fața lui, cît și oamenii de la grajduri, rezemați de zid, vociferau, dînd frîu liber emoțiilor lor: aflaseră în sfîrșit taina dramei.

Tăcerea lui Mokhi și a femeii necunoscute era pentru toți o mărturie zdrobitoare. Și pentru toți, străvechea și implacabila datină era lege. Celui mai vîrstnic membru al clanului, adică lui Tursen, îi revenea misiunea să hotărască și să aplice vinovaților pedeapsa, fie ea amendă, condamnare la temniță sau la moarte.

Murmurul conteni încetul cu încetul. Stăpînul celor două vieți urma să vorbească.

Sub mîinile lui Tursen, toiagul nu mai vibra. În sufletul bătrînului nu mai rămăsese nici urmă de bucurie, de duioșie, de compasiune. Se simțea cu desăvîrșire calm — de un calm deznădăjduit. Deslușise și el în vorbele lui Uroz accentul acela trufaș, sfidător. Nimic altceva. Nimic care să vină din inima unui fiu, către tatăl său.

— Nimeni nu trebuie să se înfățișeze înaintea unui judecător în starea în care te afli tu, Uroz, rosti el. Scaldă-te, rade-ți barba și schimbă-ți straiele. Te voi asculta după aceea, în casa mea.

Apoi îl chemă pe Taganbai și-i porunci:

— Cei doi de colo să fie închiși și păziți cu străşnicie.

Tursen își întoarse ochii spre Uroz și abia atunci îi zări piciorul mutilat. Dădu să strige, să pună o întrebare, dar era prea tîrziu: scăpînd de grija prizonierilor săi, Uroz se îndrepta spre spălătorie.

*

Starostele *seizilor* împreună cu un om, ales printre cei mai vînjoși, îi împinseră pe Mokhi și pe Zere într-o pivniță unde se păstrau harnașamentele de rezervă. Ușa scundă și masivă se închise cu zgomot. O cheie scîrțîi în uriașul lacăt ruginit. Doar licărul slab și mohorît al unei ferăstruici lumina acum frîiele, șeile, hățurile înșirate lîngă pereții scorojiți. Duhoarea de piele era amețitoare.

Zere îl apucă de umeri pe Mokhi și-i strigă:

— În groapa asta au de gînd să ne țină?

— Nu pentru multă vreme, spuse Mokhi cu jumătate glas. Tursen se hotărăşte grabnic.

Un fior izvorît din adîncul fiinţei sale o făcu pe Zere să clănţăne din dinţi.

— O să ne ia viaţa, gemu ea. E un bătrîn nemilos.

— E un om drept, zise Mokhi.

— Se apropie, se apropie ! şopti Zere. Aşa repede...

Starostele *seizilor* intră, se rezemă de uşă, puse jos un ulcior şi cîteva turte reci, şi-i spuse lui Mokhi :

— Nu execut ordinul nimănui. O fac în memoria lui Baitas, tatăl tău mi-a fost ortac în tinereţea mea.

— Bunule Akkul, Allah să te răsplătească, spuse Mokhi cu o smerenie jalnică.

— Învinuirea pe care ţi-o aduce Uroz e... întemeiată ? întrebă cu glas şovăitor starostele *seizilor*. E oare cu putinţă ?

Mokhi îşi lăsă bărbia în piept şi murmură :

— Un duh necurat, de bună seamă...

Akkul oftă şi dădu să iasă, dar Zere îl opri. Căzînd în genunchi, îl apucă de mîini şi începu să le sărute, strigînd ca o apucată :

— Spune-i te rog venerabilului nostru judecător că numai Mokhi e vinovat. Eu nu-s decît o biată slujnică fără putere. Şi mai spune-i că...

Akkul o împinse cît colo pe Zere şi ieşi trîntind uşa, pe care o încuie.

— Iau asupra mea întreaga vină, fii pe pace, îi spuse Mokhi nomadei.

— Foarte bine ! exclamă Zere. Ce vină mi se poate aduce mie ? Că i-am dat otravă ? Pămîntul a sorbit-o de mult ! Că i-am asmuţit pe dulăi ? L-au atacat singuri, simţind duhoarea lui de hoit şi de sînge...

Mokhi îşi lăsă trupul să cadă pe picioarele-i încrucişate. Bărbia i se lăsase din nou în piept. Zere continuă să vorbească, deasupra lui, cu o voce şuierătoare şi veninoasă :

— Numai tu eşti de vină. Ai şovăit... ai aşteptat mereu... De fiecare dată a trebuit să-ţi dau curaj. Dacă aş fi avut puterea ta, aş fi acum departe, liberă, bogată, frumoasă... În loc de asta...

Zere își plimbă degetele tremurînde pe zdrențele-i soioase și pe fața murdară, și scuipă lung la picioarele lui Mokhi. Acesta nici nu păru să observe. Zere luă de pe jos ulciorul și turtele și, așezîndu-se cît mai departe de *seiz*, mîncă și bău cu lăcomie.

*

Unul din miile de șanțuri folosite pentru irigarea pămînturilor trecea prin fața casei lui Tursen. Apa, adusă de la izvoarele domeniului, își cînta fericită imnul matinal. Florile de toamnă își lăsau corolele să dănțuie lin, în acompaniamentul vîntului.

Aplecat peste *cearpai*, pe care-l împinsese sub fereastra deschisă, Tursen simțea o mulțumire tainică pentru aceste mișcări de dans și pentru acest cîntec. Ele îl ajutau să fie răbdător. Cînd se întreba cu prea multă grabă și neliniște: „Pentru ce a făcut această călătorie atît de obositoare, și care l-a murdărit în așa hal? Și cum se face că bunul și credinciosul Mokhi s-a schimbat într-un ucigaș?" și cînd era gata-gata să lase *cearpaiul* și să se plimbe de colo pînă colo prin odaia lui ca un animal captiv, Tursen se silea să privească mai atent mișcările florilor și să asculte mai bine murmurul apei din șanț. Timpul curgea o dată cu șuvoiul, plutea o dată cu petalele.

Un zgomot de copite răsună pe alee. Tursen se lipi de perete, ca să poată vedea fără a fi văzut din afară.

Călare pe Jehol și însoțit de doi tineri *ciopendozi* călări, Uroz se opri în fața porții. Avea barba tunsă scurt, cu un vîrf ca de pumnal, obrajii curați și purta un *ceapan* și un turban noi-nouțe. Pielea țesălată a armăsarului strălucea în soare. Coada și coama, bine pieptănate, se bucurau, fluturînd în vînt.

„Au lucrat temeinic grăjdarii", își spuse Tursen. Capul lui răzbi puțin pe deasupra ferestrei. Nu voia să-i scape nimic din înfățișarea fiului său mutilat. Uroz sări din șa întocmai cum ar fi făcut orice om sănătos, și se lăsă ușor pe piciorul drept. Cei doi tineri descălecară și-l apucară de subsuori. Uroz se folosi de brațele lor ca de niște cîrji pentru a ajunge din cîteva sărituri la poarta de lut uscat. Se mistuiră toți trei în interiorul casei.

Tursen se gîndi la mișcările chinuite, pe care trebuia să le facă Uroz pentru a ajunge la camera de oaspeți, și la cele pe care trebuia să le facă pentru a se așeza, și scutură mîhnit din cap. Bine că-l lăsase pe Uroz să se miște liber, departe de el !

Camera de oaspeți era precedată de o galerie cu arcade de lemn, ce se deschidea spre o curticică interioară. În curticica aceea creșteau cîțiva arbuști, în jurul unei fîntîni arteziene. De-a lungul celor trei pereți se înșirau saltele acoperite cu scoarțe și perne.

Cînd Tursen se ivi în încăpere, îl găsi pe Uroz singur, rezemat de peretele din fund și ciucit așa fel încît să nu i se vadă piciorul amputat. Tursen se așeză greoi în fața lui, lîngă celălalt perete. Abia se instalase, cînd Rahim veni și puse între ei o tavă mare cu cești de ceai, brînzeturi, zaharicale și prăjituri făcute cu migdale și grăsime de oaie. După ce turnă ceai în cești, ieși. Tursen și Uroz băură și mîncară, cu ochii în jos. Din cînd în cînd, ochii lui Tursen priveau pe sub sprîncenele-i stufoase la fiul său, dar se fereau numaidecît. Trăsăturile acestea, lipsite acum de masca lor hidoasă, păreau, prin culoarea și prin ascuțimea lor, o copie în ceară a feței pe care-o cunoscuse Tursen. Ele îi pricinuiau o suferință cu atît mai greu de îndurat cu cît nu-i putea găsi un nume. Teamă pentru viața lui Uroz ? Milă ? Iubire ? Cum ar fi putut să știe ? În cursul îndelungatei sale existențe, nu încercase niciodată aceste sentimente. Știa un singur lucru — cu o certitudine chinuitoare : că Uroz era fiul lui... Da, fiul lui adevărat...

O, cum ar fi vrut să se ridice și să cuprindă cu brațu-i puternic acești umeri, acest gît descărnat, căruia i se mișca, la fiece înghițitură, enormul și ascuțitul măr al lui Adam !

Soarele ardea sus, curtea se încinsese. Umbra unei păsări de pradă — șoim, vultur sau uliu — trecu foarte aproape. Uroz spuse deodată :

— Acolo, pe platoul cu mormintele nomazilor, zboară foarte aproape...

Lui Tursen i se încrîncenă carnea. Vocea asta nu era a unui om cu mintea sănătoasă. Pentru prima oară de

cînd erau din nou împreună, Tursen îl privi drept în ochi pe Uroz. În fundul orbitelor atît de adînci încît nu mai aveau nimic omenesc, ochii părcau stinși, orbiți de un regret insondabil.

— Acolo mă aşteptau Strămoşul neamului omenesc şi zeii lui, continuă Uroz. (Vorbea în şoaptă şi Tursen trebuia să se aplece spre el ca să-l audă.) M-a văzut omorînd demonii fără urechi... deşi tîram după mine putregaiul acela...

Ochii ştersi se aprinseră dintr-o dată, ca nişte tăciuni negri în fundul găvanelor, şi-l înfruntară pe Tursen ca şi cum nu l-ar fi văzut pînă atunci.

— Am fugit din spital pentru că mă lăsaseră în grija unei femei străine, a unei păgîne fără văl, care avea dreptul să vadă şi să-mi atingă goliciunea ! exclamă Uroz.

— Juri pe Profet ? îl întrebă Tursen, ridicîndu-şi sprîncenele stufoase.

— Jur, zise Uroz.

Faţa lui Tursen îşi recăpătă obişnuita expresie de nepăsare.

— Bine, fiule, spuse. Mai departe...

Uroz tăcea. Lui Tursen i se păru că obrajii îi erau şi mai scofîlciţi, şi mai pămîntii.

— Nu m-ai auzit ? îl întrebă.

Uroz clătină din cap. Da, îl auzise. Şi n-avea să uite niciodată tonul de mulţumire, de mîndrie, cu care bătrînul rostise acele vorbe simple. Mezror folosise acelaşi ton cînd Kadir, feciorul său cel mai mic, îl făcuse să se simtă mîndru de el. Tonul acesta — acelaşi ! acelaşi ! — îi dădea lui Uroz atîta linişte, atîta fericire încît nu mai simţea dorinţa să vorbească. La ce bun ? Îşi atinsese ţinta drumului său. Un drum care nu se mărginea la teribila traversare a munţilor, ci se confunda cu însăşi viaţa lui, în timp şi în spaţiu.

„Tursen e cu mine, e mîndru de mine şi mi-e prieten, nu mai am nimic de spus", se gîndea Uroz cu o calmă şi adîncă fericire. Apoi i se făcu frică de tăcerea lui. Nu putea lăsa să se şteargă, să slăbească în mintea lui Tursen aprobarea şi admiraţia pe care le acorda în sfîrşit fiului său. Trebuia să le întreţină, să le graveze pentru totdeauna în pieptul falnic al bătrînului.

„Spitalul e o nimica toată... Cînd o să afle restul... atunci... atunci..."

Uroz strigă, deodată, cu obrajii din nou împurpurați:

— Ascultă, tată, află prin ce a trecut fiul tău, și ce greutăți a biruit!

Vocea lui Uroz era aspră, răgușită, puternică, aidoma torenților care se rostogolesc în fundul zănoagelor de piatră. Întocmai ca aceste ape sălbatice, răsuna cînd ca un horcăit, cînd ca un tunet, în vreme ce povestea tot ceea ce pătimise și îndurase, singur, infirm, adeseori la un pas de moarte.

Pentru a pune în adevărata lor lumină vrăjmășia locurilor prin care trecuse, ferocitatea climei, ascuțimea durerii, pînda necontenită împotriva atacurilor brutale și a morții viclene, Uroz ar fi vrut să desfășoare sub ochii lui Tursen toate încercările sale, adunate într-o singură imagine. De aceea începu să vorbească fără șir, la voia amintirilor, fără a se gîndi. Povestirea lui nu ținea seama nici de distanțe nici de timp. Sărea zilele, se întorcea, făcea un nou salt și regăsea trecutul. Nu spunea nici un cuvînt pentru a explica și a înlănțui întîmplările. Puroiul din sînge, otrava din gălcată, subteranele oarbe, înaltul podiș de zgură, menghinea abisurilor, caravana marilor *pașiu*, iezerul vindecător de lepră, cîinii fără urechi, șiretenia și atacurile ucigașilor, grăsimea fiartă aruncată peste piciorul tăiat — toate aceste episoade înspăimîntătoare nu erau legate între ele decît prin mișcările înverșunate și aproape miraculoase, care readuceau viu și biruitor, din capcană în capcană, un trup de atîtea ori prăbușit, de atîtea ori redus la starea unui cadavru.

Uroz povestea cu ochii închiși, fără nici un gest. Își deschidea ochii numai rareori, pentru a arunca o privire spre Tursen. Și încerca atunci un soi de emoție, sfîntă între toate. Căci surprindea ceea ce nimeni, nici măcar el, nu avusese pînă atunci dreptul de a vedea: fața tatălui său, despuiată de acea maiestate imobilă, pe care nici durerea nici furia cea mai violentă nu o putuse vreodată altera. Acum, s-ar fi zis că, sub presiunea unor invincibile forțe interioare, lemnul tare din care era făcută masca lui Tursen se crăpa, plesnea. Pleoapele lui grele clipeau. Buzele groase se relaxau. Zbîrciturile de pe obraji

se mişcau. Pometii ascuţiţi tresăreau. Sprîncenele stufoase fremătau. Iar vîna viorie a cicatricii de pe tîmplă zvîcnea, zvîcnea...

Nimeni altcineva decît Uroz n-ar fi putut cunoaşte preţul acestei neorînduieli. Oboselile, chinurile, umilinţele îndurate, îngrozitoarele leşinuri şi chiar înfrîngerea, căderea lui, erau răscumpărate din plin, mai mult decît nădăjduise el însuşi vreodată.

„Chiar de aş fi adus de la Kabul fanionul regelui, faţa asta nu s-ar fi deschis aşa sub ochii mei", îşi spunea Uroz. Şi ar fi acceptat bucuros multe alte încercări, chiar şi mai grele, pentru a menţine trăsăturile lui Tursen în această dezordine şi a le împiedica să-şi recapete neînduplecata şi *s*traşnica demnitate.

Sosi însă şi clipa cînd nu mai avu nimic de spus. Şi se simţi slab, vlăguit, gol pe dinăuntru, aşa cum fusese de atîtea ori pe drumurile acelea infernale. Torsul i se lăsă pe pernele de lîngă perete. Capul îi vîjîia. Un freamăt ritmic îi umplu urechile. Să fi fost febra? Sau fiorii triumfului? Nu ştia. Vocea lui Tursen răzbi pînă la el prin acest vuiet confuz :

— Bea, bea !...

Uroz se desprinse dintre perne, îşi privi tatăl şi la început nu-şi putu crede ochilor. Tursen, marele Tursen, tatăl său, îi oferea o ceaşcă de ceai, pe care-o umpluse el însuşi şi o îndulcise cu zahăr... I-o oferea lui, fiului său, slugii sale... Uroz aproape că-i smulse din mînă ceaşca şi începu să bea, necutezînd să-l privească...

Tursen îşi trase umerii şi-i îndreptă încet. Vedea pe faţa lui Uroz în ce măsură nesocotise obiceiul. Această nesocotinţă, la rîndul ei, îi dezvăluia cît de mult simţise nevoia să-i vină în ajutor fiului său, fie măcar printr-un gest necuviincios, căci prea fusese răscolit de povestea chinurilor sale. Privind turbanul ce se înclina cu smerenie în faţa lui, spuse deodată, cu glasul cel mai aspru :

— Nici o victorie, în nici un *buzkaşi*, nu preţuieşte cît întoarcerea ta.

Lauda aceasta era tocmai cea pe care Uroz o căutase şi o dorise, cu o încăpăţînare fanatică, de-a lungul întregii sale călătorii. O visase mereu. Pentru ea îndurase chinurile şi se luptase atîta. Acum, o auzea în sfîrşit, iar ea

îi anula înfrîngerea. Mai mult încă : prin ea ieşea biruitor asupra aceluia care cîştigase jocul regal. Şi totuşi, auzind-o, nu simţea nimic.

Nici bucurie, nici mîndrie, nici măcar linişte. Nimic. Ca şi cum trupul i-ar fi fost gol pe dinăuntru, iar gîndurile moarte. Această stare sufletească, la fel de scurtă ca o bătaie din pleoape, i se păru lui Uroz lungă cît o veşnicie. Furia îl readuse la viaţă — o furie împotriva lui însuşi. Ce anume din adîncul fiinţei sale era putred şi blestemat în aşa măsură încît să-l lipsească, să-l văduvească de răsplata lui, de bunul său cel mai de preţ, care i se cuvenea ? De darul acesta, oferit de tatăl său, marele Tursen ? Care-l înţelegea, îl aproba, îl onora, suferea pentru el. Şi care era singurul său prieten.

O mişcare instinctivă, ca un apel deznădăjduit, îl făcu pe Uroz să se aplece peste tava cu ceai spre Tursen, încît capetele lor nu mai fură despărţite decît printr-o palmă. Faţa lui Tursen umplea tot cîmpul vizual al lui Uroz, contopindu-se cu lumea întreagă. Nu se mai miră atunci de funesta lui indiferenţă. Pe trăsăturile lui Tursen masca încremenise din nou, închizîndu-l în sine însuşi, tainic şi de nepătruns. Unde era omul care-i ascultase cu atîta compătimire şi duioşie povestea ? se întrebă Uroz. Unde era cel ce-i oferise ceai, întocmai ca un *bacia* ?

„Totul s-a frînt în acest punct, îşi spuse Uroz, sigur de intuiţia lui fără greş. A simţit că mi-e ruşine pentru el şi pentru mine. N-o să şi-o ierte şi n-o să mi-o ierte niciodată."

Fără a-l slăbi din ochi, Tursen îi spuse :

— Ştiu acum tot ce-ai pătimit, Uroz, şi-ţi cinstesc puterea de îndurare. A sosit momentul să-mi povesteşti totul despre Mokhi. El aşteaptă dreptatea mea.

— Păi, ştii totul despre el.

— Ştiu desigur că a căutat să te omoare. Dar din ce pricină ?

În acea clipă Uroz îşi aminti că, într-adevăr, nu dăduse nici o explicaţie comportării *seizului*. Să fi fost oare din neglijenţă ? Sau dinadins ?

— Mokhi îmi jinduia armăsarul, atîta tot, spuse.

Netezindu-şi turbanul, Tursen se gîndea : „Un *seiz* foarte sărac... un asemenea cal... ocazia... Da... Totuşi,

Mokhi, omul acesta atît de simplu, atît de supus și de devotat, încă din copilărie...“

Tursen îl întrebă pe Uroz :

— Ce nevoie avea să te ucidă ? Putea foarte bine să fugă cu Jehol.

— Se temea să ducă o viață de hoț. Dacă eu aș fi murit, calul i-ar fi revenit lui, potrivit legii. Dictasem un act unui scrib...

— Aha, făcu Tursen. Și i-ai dat acel act lui Mokhi ?

— Nu, l-am păstrat sub cămașa mea.

— Da ? Și Mokhi știa ?

— Da.

— Și a încercat numaidecît să te omoare, ca să-ți ia actul ?

— Nu, zise Uroz, hotărît să nu mai spună nimic.

Totuși adăugă :

— Nomada îl tot îndemna.

— Aha ! Iar pe ea ai luat-o cu tine pe drum, nu-i așa ? Aveai nevoie de serviciile ei ?

— Nu, *seizul* a vrut-o...

— Destul ! zise Tursen. Știu ceea ce se cuvine să știu.

Și-și vîrî coatele între genunchi și bărbia între enormele-i palme bătătorite. Dar nu pentru a chibzui în liniște. Voia doar să-și ascundă zvîcnetul maxilarelor și al mușchilor de pe gît. Nu era în stare să reflecteze, să cîntărească, să cumpănească. Tursen cerea un singur lucru din partea inteligenței sale, și anume, ca ea să-l ajute să-și stăpînească furia sălbatică, animalică, ce-i aprinsese viscerele, sîngele, pielea. Dar toate gîndurile lui nu făceau decît să-i hrănească și să-i ațițe acest foc.

„În ce privește spitalul, da... onoarea era de partea lui, își spunea bătrînul... Dar după aceea, n-a făcut altceva decît să trișeze, să se joace cu viața lui, cu sufletul și cu destinul lui. A ales un drum nebunesc... a dus în ispită și a corupt inima cea mai simplă... și-a luat drept complice o tîrfă... și-a jertfit și piciorul...“

Palmele lui Tursen izbuteau încă să mascheze zvîcniturile fălcilor, dar bătrînul nu-și mai putea stăpîni respirația din ce în ce mai scurtă și mai sacadată, ce făcea să-i salte *ceapanul*.

„Şi în tot acest timp, eu... eu eram plin de durere şi de remuşcări, şi tot sîngele meu plîngea un fiu pierdut din propria-mi vină... Iar el, vanitosul, prostul şi laşul, nu căuta decît să mă facă să uit înfrîngerea."

Mîinile lui, strînse pumn, îi striveau bărbia. Nu se mai gîndea la nimic. Striga în adîncul sufletului lui: „Ca un copil, ca un copil răzgîiat şi înfumurat, pe care trebuie să-l educi, să-l îndrepţi!" Tursen îşi duse mîna la brîul gol, arătă cu degetul spre cravaşa lui Uroz şi-i porunci, aproape fără a-şi deschleşta buzele:

— Dă-mi-o!

Uroz se supuse. N-avea încotro, deşi ştia prea bine că tatăl său îl va lovi fără milă.

Tursen strînse cu patimă codirişca cravaşei. În sfîrşit!

Cîtă putere şi cîtă siguranţă îi inspira lemnul acesta neted şi bucata asta de piele împletită, răsucită în vîrf!

Aşteptă pînă cînd cravaşa încetă să se legene. Furia şi amărăciunea nu-l mai stăpîneau. Nu un ins furios, ci un om puternic, înţelept şi drept se cuvenea să biciuiască faţa fiului său...

Deodată, această faţă, care ar fi trebuit să se ferească de lovituri, să se aplece sau să se dea în lături, se aruncă înaintea şfichiului. Şi Tursen citi pe ea o nerăbdare mistuitoare, insuportabilă. „Loveşte, spuneau ochii înfundaţi în orbitele cadaverice, loveşte repede! Ca să ştiu ce voi face după aceea!"

Cravaşa abia se mişca în pumnul lui Tursen. „Ori încearcă să mă omoare, ori se sileşte să rabde", îşi spunea bătrînul. „În orice caz, dacă-l lovesc, totul s-a sfîrşit între mine şi el. Îl socotisem pierdut, dar s-a întors... Acum, nu va mai fi întoarcere."

Tursen apucă şfichiul între două degete şi, cercetîndu-l cu luare aminte, spuse:

— Pe pielea asta se va vedea mereu urma pietrei care-a ucis cîinele fără urechi.

Uroz îşi duse mîinile la faţă. Ca să şi-o acopere? Ca să şteargă de pe ea urmele spaimei? Nu mai ştia nimic.

Tăcerea se aşternu pentru multă vreme. Apoi Tursen se ridică încet, se apropie de Uroz, îşi puse o mînă grea pe umărul lui şi, aruncîndu-i pe genunchi cravaşa, spuse:

— Am renunțat la a mea, ai văzut ?

— Nu eu se cuvenea să te întreb de ce-ai făcut-o ?

— Așa e. Dar a sosit momentul să-ți spun eu însumi.

Mîna puternică a bătrînului apăsă și mai tare oasele descărnate și ascuțite ale umărului lui Uroz, iar peste fruntea acestuia se abătu parcă suflul unui tunet :

— Nu mai am nici un drept la cravașa mea deoarece am folosit-o la uciderea unui armăsar tînăr și frumos, cel mai bun din herghelia lui Osman bei, în slujba căruia mă aflu.

Tursen îl simți pe Uroz tresărind și-l auzi murmurînd :

— Tu ?

— Da, eu. Ca să mă răzbun pe el pentru propria mea greșeală.

Tursen apăsă atît de tare umărul lui Uroz, încît acesta se frînse de mijloc. Apoi continuă, măsurîndu-și cuvintele :

— Ascultă, Uroz, ascultă cu luare aminte. De o nedreptate, fie ea cît de mare, săvîrșită într-o clipă de orbire, un om care-i cu adevărat om își poate aminti cu fruntea sus, cînd o recunoaște în fața lui Allah și mai ales în fața propriei sale conștiințe. Dar acela care duce pînă la capăt o nedreptate, pusă la cale și săvîrșită cu sînge rece, nu va putea niciodată să se privească în suflet și-n inimă.

Tursen își îndreptă cu greu spinarea. Încheieturile lui bătrîne trosniră. „La fel ca pe *cearpai* în zorii zilei", își spuse. Apoi, cu glas tare :

— Și acum, Uroz, adună-ți gîndurile. Ție îți revine menirea să aplici judecata sîngelui.

— Mie ? exclamă Uroz.

— Da, ție. Trec asupra ta această îndatorire.

— De ce să calci datina ?

— Pentru că, dac-aș asculta o zi întreagă vorbele tale și într-o altă zi pe cele ale lui Mokhi, tot tu ai rămîne singurul stăpîn al adevărului.

— Adevărul, îngînă Uroz.

— Cînd îi vei auzi chemarea, dă-mi de știre, spuse Tursen.

Pleoapele groase, zbîrcite, i se lăsară peste ochi. Răsuflarea păru că i se oprește.

Uroz își umplu o ceașcă, dar nu bău decît o înghițitură. Ceaiul era rece, fără gust... Tava, plină de resturi... „Am

avut ce mi-am dorit, își spuse. Chiar mai mult decît atît. Ce-mi trebuie mie dreptate? Mai întîi, ce fel de dreptate?"

Ascultă îndelung susurul monoton al fîntînii arteziene. Deodată, simțind o durere în ciotul piciorului mutilat, și-l întinse, apoi așteptă să-i treacă durerea și-și îndoi la loc piciorul.

— Adu-l aici, îi spuse lui Tursen.

Nu luase nici o hotărîre.

*

O cheie scîrțîi în broasca lacătului. O adiere de aer proaspăt pătrunse în pivniță, care duhnea a piei tăbăcite. Akkul, starostele *seizilor*, strigă din prag :

— A sosit ceasul judecății !

Mokhi trebui să se sprijine în mîini ca să se ridice, într-atît de slăbit era. Îi vîjîia capul de parcă s-ar fi pomenit deodată aplecat peste o prăpastie. Această ameteală îi trecu în clipa cînd privirea lui o întîlni pe aceea a lui Zere. Ea se făcuse mică, sub povara spaimei. Ca s-o ajute, Mokhi își recăpătă puterile.

— N-ai a te teme de nimic, îi spuse. Sînt singurul chemat la judecată.

— Nu te apropia, nu te apropia ! strigă Zere. Păstrează-ți pentru tine nenorocul. Mi l-ai dat destul. O, de ce, de ce mi-ai ieșit în cale ? Blestemată fie ziua aceea !

— Credeam că mă placi și că ții la mine, îi spuse Mokhi în șoaptă.

— Da, cînd te credeam altfel de om.

Afară, soarele dogorea plăcut. În pomi se rumeneau fructele. Apa din șanțuri cînta. Pentru Mokhi, însă, totul mirosea a moarte. Nu moartea pe care avea să i-o vestească sentința lui Tursen. Ci aceea pe care o purta într-însul.

*

Tursen și Uroz se aflau în același loc. Între ei zăcea tava pe care Rahim pusese ceai proaspăt, cești curate și prăjiturele.

Akkul şi trei *seizi* îl aduseră pe Mokhi prin curtea interioară pînă la marginea galeriei, în faţa lui Tursen.

— Oamenii s-au luat după noi, îi spuse Akkul lui Tursen. Doreşti să-i laşi să intre ?

— Nu, răspunse Tursen. E o pricină de familie. Dar voi să rămîneţi, ca martori.

Tursen sorbi puţin ceai şi-l scuipă cu zgomot, ca să-şi clătească gura. Spuse apoi, cu gravitate :

— Vă iau martori pe toţi : îi transmit fiului meu Uroz dreptul sîngelui. Hotărîrea lui va fi hotărîrea mea.

După aceste cuvinte, Tursen îşi plecă ochii spre covorul întins la picioarele sale, şi nu se mai mişcă. Ceilalţi îşi întoarseră feţele spre Uroz.

Acesta se zgîia la Mokhi, uimit că-l vede atît de murdar şi zdrenţăros. Uita că, numai cu cîteva ceasuri în urmă, fusese el însuşi murdar şi zdrenţăros. Îşi atinse c-un deget obrajii netezi, ţesătura nouă a *ceapanului*. Totdeauna îi plăcuse să umble îngrijit. Mokhi nu-i inspira cîtuşi de puţin milă... Capul acesta plecat, braţele astea moi şi nevolnice... „O sperietoare... Sau un spînzurat", îşi spuse Uroz cu scîrbă.

Liniştea, în care susurul fîntînii arteziene se integra perfect, părea aşternută pe veci. Un *seiz* începu să se foiască, nerăbdător. Scîrţîitul tălpilor sale îl făcu să tresară pe *seizul* de lîngă el, care trase în piept aerul arzător, cu un soi de sughiţ. Uroz se simţi pătruns, zguduit de neliniştea oamenilor ce-l păzeau pe Mokhi. Simţi încă şi mai mult, prin toţi porii, nerăbdarea ce clocotea în trupul lui Tursen, deşi acesta părea o stană de piatră. Şi-şi dădu seama că nu-şi mai putea amîna judecata. Dar nu ştia nici el prea bine ce să spună.

Se uita ţintă la Mokhi şi se gîndea : „Toţi aceşti oameni aşteaptă, cu sufletul la gură, să afle ce soartă îţi voi alege. Iar tu, tu..." Se simţi năpădit de o ură năprasnică împotriva acestui om, asupra căruia avea putere de viaţă şi de moarte şi care părea să nu se sinchisească. „O să vedem noi dacă n-ai să te mişti, cînd ai să afli", îşi spuse Uroz.

— Ridică-ţi capul ! îi porunci el.

Tăcerea devenise mai încordată şi parcă mai subtilă. Susurul fîntînii încetă să mai fie un element al acestei

tăceri : apa cînta acum singură, urmîndu-şi propriul destin.

Mokhi îşi dezvelise faţa : o mască murdară, lipsită de orice expresie. S-ar fi zis că noroiul îi pătrunsese şi-n ochi, căci aveau parcă şi culoarea şi constituţia lui. Aceste două pete de glod, aţintite asupra lui Uroz, nu păreau să-l recunoască şi nici măcar să-l vadă. Uroz îşi aminti deodată de tinereţea, nevinovăţia, încrederea şi prietenia, graţie cărora ochii lui Mokhi fuseseră cîndva atît de frumoşi. Şi-i fu silă şi frică de viaţa care era în stare să distrugă în aşa hal un om. Apoi îşi spuse : „Nu viaţa, ci numai eu sînt de vină." Susurul fîntînii arteziene îi sună în urechi aidoma unui torent. Nu mai putu să gîndească. Glasul lui răsună alb şi inert, în tăcere, ca şi cum ar fi fost silit să transmită nişte cuvinte dictate de o forţă străină :

— Te dezleg de vinile tale. Eşti liber.

Nici unul din muşchii feţei sau trupului lui Mokhi nu se clinti. Respiraţia lui rămase egală. Dimpotrivă, toţi cei de faţă scoaseră un suspin adînc şi prelung. Uroz nu auzi însă decît răsuflarea lui Tursen, în care i se păru că deosebeşte un şuier triumfător. Cele dintîi sentimente, pe care le încercă după rostirea verdictului, fură amărăciunea şi umilinţa. Încă o dată, cedase în faţa planurilor tatălui său. Încă o dată, el nu era decît un reflex, un ecou. Şi asta, la capătul unei străduinţi plătite atît de scump ! Nu, nu putea să se oprească aici. Pe Profet, trebuia să facă şi el un gest, care să depăşească voinţa şi autoritatea lui Tursen, un gest care să-l sfideze şi în acelaşi timp să-l uluiască. Dar ce fel de gest ?

Deodată Uroz fu cît pe ce să chiuie de bucurie. Din punctul de vedere al lui Tursen, Mokhi nu era vinovat, ci doar victima unei manevre, a unei capcane... Da, armăsarul fusese momeala lui... Tursen cerea să se facă deplină dreptate, şi o va avea !

Glasul lui Uroz sfîşie din nou tăcerea, răsunînd cu o căldură şi o intensitate neobişnuite :

— Da, Mokhi, eşti liber ! Şi de aci înainte, Jehol îţi aparţine.

La auzul acestor cuvinte, *seizii* şi starostele lor nu se mai putură stăpîni. În strigătele lor uimirea se amesteca

cu invidia. Uroz se simţi stînjenit. Dar îşi văzu răsplata pe faţa lui Tursen : mînia îi împurpurase cicatricile, îi pusese în mişcare sprîncenele aspre, zbîrciturile adînci, buzele groase.

„Îşi aduce aminte cum l-a crescut şi l-a dresat pe Jehol, îşi spuse Uroz. Acuş o să vorbească, o să-mi interzică..."

Tursen aşteptă ca faţa lui să-şi recapete seninătatea obişnuită, apoi vorbi către *seizi :*

— Linişte ! Ceea ce aţi auzit este legea sîngelui meu.

Apoi, către Mokhi :

— Da, Jehol îţi aparţine.

— Dar Zere ? întrebă Mokhi, fără ca trupul sau faţa lui să-şi fi schimbat expresia.

În ciuda stăpînirii de sine a amîndurora, Tursen şi Uroz se priviră descumpăniţi. Iertarea, libertatea, un cal fără seamăn — toate aceste daruri miraculoase îl lăsau indiferent pe Mokhi. Pentru el n-avea preţ decît tîrfa nomadă.

— Mîine să nu mai fie nici urmă de ea aici, zise Uroz fără să ridice privirea spre Mokhi.

Cînd Tursen rămase din nou singur cu Uroz, îl chemă pe Rahim şi-i porunci :

— Adu-mi cravaşa.

Iar cînd sluga i-o aduse, Tursen îi spuse fiului său :

— Pune-mi-o la cingătoare, Uroz, căci te-ai întors ca să mi-o dai înapoi.

II

NUNTA LUI ZERE

Pe moşie se mai găseau încă vreo cîteva iurte, rămase din vremile de demult. Strămoşii lui Osman bei le aduseseră o dată cu turmele lor şi locuiseră în ele înainte ca, treptat, din generaţie în generaţie, casa stăpînilor să fi prins rădăcini în pămînt. Înălţate în mijlocul poienilor şi văilor scăldate de apa cea mai curată, ele serveau, în zilele de sărbătoare, la primirea musafirilor deosebiţi prin averea

sau rangul lor, dar care nu puteau găsi loc în casa gazdei. După ce Uroz își rosti sentința, bătrînul intendent al moșiei lui Osman bei îl însoți personal — cinste mare — pînă la una din acele locuințe seminomade. Iurta era înconjurată de boschete, printre care strălucea panglica înghețată a unui rîuleț.

Intendentul îl ajută personal pe Uroz să descalece, deși era însoțit de doi *seizi,* apoi îl duse în interiorul cortului de construcție mongolă. Între timp, îi explica :

— E iurta cea mai ferită de vînt. Am întins trei covoare noi sub saltea... Să știi că găsești afară un om și un cal, gata oricînd să te slujească.

Uroz îi mulțumi absent, fără să fi priceput vorbele celuilalt. O nesfîrșită oboseală, cum nu mai cunoscuse nici măcar în cele mai grele etape ale călătoriei sale, îi cetluia și mintea și trupul. Galeria întunecoasă a lui Tursen, cîntecul fîntînii arteziene, pernele moi, mîncarea suculentă îl epuizaseră cum nu reușiseră să-l epuizeze nici un marș, nici un efort. De îndată ce rămase singur, se prăbuși în culcuș și adormi. Din pricina formei cortului și din pricina obișnuinței de a merge necontenit, mai avu doar răgazul să creadă că drumul încă nu se sfîrșise.

Această iluzie îl însoțea cu atîta stăruință, încît o regăsi numaidecît după ieșirea din apa moartă a somnului, în care se scufundase ca un înecat lipsit de minte și de suflet. „La drum !“ își spuse el, întinzîndu-și fericit brațele și picioarele și trosnindu-și încheieturile. De multă, de foarte multă vreme, trupul lui nu mai cunoscuse o asemenea mlădiere și plinătate. Simțea nevoia să se miște, să acționeze numaidecît. „La drum !“ își spuse din nou Uroz și, ridicîndu-se în genunchi, zări, la căpătîiul lui, o pereche de cîrji.

Toate întîmplările din ajun se înșirară, în succesiunea lor exactă, în memoria lui. Rămase năucit. Iurta ? Iluzie. Era la fel de masivă ca o casă de piatră. Trupul lui, în plinătatea puterilor ? Iluzie. Ca să se folosească de el îi trebuiau aceste cîrji de lemn. Uroz le luă, le vîrî subsuoară, se miră de potrivirea lor și ieși, ajutat de ele, afară din iurtă.

Un grăjdar fredona o melodie, așezat pe vine lîngă peretele de răchită. Era un bătrînel sfrijit, care aducea cu

un vrăbioi jumulit de pene... Ochii lui înlăcrămați erau plini de candoare.

— Ce-i cu cîrjile ? îl întrebă Uroz.

— Dormeai atît de adînc încît nu m-ai auzit cînd ți le-am adus, îi răspunse omul. Din porunca marelui Tursen.

— Unde e ?

— La inspecția cailor de curse, spuse grăjdarul.

Și arătînd spre boschetul cel mai apropiat, adăugă :

— Ai acolo un cal înșeuat. Îl vrei ?

— Nu, răspunse Uroz.

— Un ceai vrei ? Samovarul fierbe lîngă izvor.

— Nu, zise Uroz.

Și, răsucindu-se pe călcîie, se avîntă în iurtă, se rostogoli pe culcuș și azvîrli cîrjile peste umăr, ca să nu le mai vadă.

„Primul dar al tatei", își spuse, rînjind în neștire. Îl vedea în gînd pe Tursen trecînd din țarc în țarc, egal cu sine însuși, maiestuos, etern... Marele comis dintotdeauna, și pentru totdeauna...

Afară, bătrînelul cînta din nou, una dintre cele mai vechi melodii ale stepei. De-a lungul veacurilor, barzii, povestitorii, caravanierii, ciobanii și cerșetorii improvizaseră pe melodia asta, cuvinte ce le ușuraseră inimile. Poate că și bătrînul grăjdar își împlinea această nevoie. Dar ce-i păsa lui Uroz ? Se gîndea la existența tatălui său — o existență bine cumpănită, rînduită precis pentru fiecare zi, pentru fiecare ceas... Vrednică de vîrsta și de gloria lui. Pe cînd el, Uroz, care nu avusese niciodată un acoperiș al lui și nici măcar un cal... El, care trăia de la un *buzkași* la altul iar în pauzele dintre jocuri colinda bazarurile pentru a-și cheltui banii cîștigați în victorii, pentru a pune pariuri la luptele de cîini, de prepelițe, de berbeci, de cămile...

Unde era bucuria imensă pe care-o încercase în ajun, cînd îi povestise lui Tursen ce pățimise ? În locul ei, jalea și scîrba. Aceleași care-l asaltaseră pe drum, după fiecare dintre isprăvile sale. Numai că atunci avea mereu posibilitatea de a scorni noi capcane, de a provoca noi primejdii mortale. „Să ajungi la țintă nu înseamnă nimic, își spuse Uroz. Numai drumul contează, iar al meu se oprește aici." Își dădu seama de deznădejdea lui după do-

rința nesăbuită ce-l cuprinse : își va jertfi și celălalt picior, da, piciorul teafăr, pentru ca drumul său spre infern să continue, la nesfîrșit.

Trase adînc aer în piept. Sîngele îi alerga, viu și bogat, prin vine. Cincisprezece ore de somn îi împrospătaseră puterile. Simțindu-și forța, îi veni să urle. La ce-i folosea acum ?

Aruncă o privire plină de ură prin iurta care-l legănase și-l amăgise atît de straşnic. Și zări intrînd înăuntru o siluetă firavă.

Semiobscuritatea îl împiedică o clipă să-i deosebească trăsăturile, ascunse și de un păr bogat. Își spuse cu enervare : „Bătrînelul !“ și dădu să-l alunge c-un strigăt. Dar nu putea fi el... Melodia cîntată de vocea lui spartă și subțire își urma firul, dincolo de prag.

Silueta făcu doi pași, șovăind. O femeie... Încă doi pași : Zere.

Prima mișcare a lui Uroz fu să-și tragă sub el piciorul mutilat. Apoi întrebă :

— N-ai auzit poruncile mele ?

Fără să-și ridice capul, pe care și-l ținuse tot timpul plecat, Zere șopti :

— Le-am primit, stăpîne. Eram gata să plec o dată cu primele raze ale soarelui, dar nu puteam porni la drum fără să-mi iau rămas bun.

Vocea sfioasă și plîngăreață a nomadei avea totuși o hotărîre pe care Uroz i-o cunoștea bine.

— De ce ? o întrebă el cu asprime.

— Trebuia să-ți sărut mîinile pentru iertarea pe care mi-ai dăruit-o, răspunse Zere.

Și, cu un salt care amintea prin mlădierea și iuțeala lui de mișcarea unei jivine, ajunse din mijlocul iurtei la culcușul făcut din covoare și perne, se lăsă în genunchi și-și lipi buzele de degetele lui Uroz.

Apoi strigă, cutezînd în sfîrșit să-și arate fața :

— Tu fiind judecătorul, ar fi trebuit să-mi pierd viața, căci tu știai !

Uroz nu văzuse niciodată această expresie pe fața femeii. Trăsăturile ei își pierduseră orice urmă de lăcomie perfidă și josnicie. Curățate de această pojghiță urîtă, ele exprimau o recunoștință sinceră și smerită.

„De data asta, nu minte, își spuse Uroz. Prea s-a temut c-o să moară." Dar puțin îi păsa. Un cuvînt al ei îl atinsese însă pînă-n străfundurile ființei sale. „Căci tu știai", îi strigase nomada. Și Uroz își aminti de luptele lor bizare la hotarele destinului. Găleata otrăvită de ea... Demonii fără urechi pe care-i asmuțise împotriva lui... Mokhi, pe care tot ea îl împinsese, îl ațîțase ca să-l omoare... Și după fiecare dintre aceste încercări, privirile pe care le schimbau. Privirea ei îi spunea atunci : „Astăzi mi-ai scăpat... Mîine voi izbuti." Iar privirea lui îi răspundea „Vom vedea noi !"

Iată ce căuta Uroz în ochii nomadei, dar nu găsea decît o admirație uluită.

Ce legătură putea fi oare pentru Zere între călărețul murdar, ursuz, infirm, duhnind a hoit, cu ochii ieșiți din orbite, și omul acesta frumos, curat, care mirosea atît de frumos, sub *ceapanul* său de mătase scumpă, a săpun parfumat ?

„Un prinț mi-a redat viața, își spunea Zere. Iar eu îl stingheresc."

— Nu-ți voi uita niciodată mărinimia, stăpîne, spuse ea repede. Voi repeta în fiece zi, pentru binele tău, cuvintele care-i binecuvîntează pe drumeți.

Zere se depărtă spre ieșire, de-a-ndaratelea. Cînd o văzu ajunsă în fundul iurtei, Uroz se pomeni strigînd, spre uimirea lui :

— Așteaptă !

Zere se opri, iar Uroz îi porunci, parcă fără voia lui :

— Întoarce-te !

Zere străbătu cu pasu-i sprinten distanța ce-o despărțea de Uroz ; privind-o, acesta știu de ce avea nevoie de prezența ei : atîta timp cît era acolo, în iurtă era și cimitirul nomazilor și curcubeul apelor din Band-Y-Amir și defileul cu lespezi lunecoase în care tuna vocea enormă a vîntului.

Ca s-o oprească pe Zere lîngă el fără a-și pierde demnitatea, Uroz îi puse cea dintîi întrebare ce-i trecu prin minte :

— L-ai văzut pe Mokhi ?

— L-am văzut, răspunse nomada.

— Cum îi merge ?

— Îl urăsc, spuse Zere. Încă nu s-a spălat. Brațele lungi îi atîrnă de umeri ca niște bețe rupte. Ochii lui privesc în gol... Ai fost mărinimos și i-ai dăruit armăsarul, dar n-a scos nici un cuvînt de bucurie. Nici măcar un surîs... Îl urăsc !

— Atunci, de ce l-ai dorit atît de mult ? întrebă Uroz.

Zere se schimbă la față în felul cel mai ciudat. Se trase înapoi și se ghemui, ducîndu-și mîna la ochi, parcă pentru a se apăra împotriva unor imagini insuportabile : imaginile iubirii ei nefericite. Frumusețea trufașă a lui Uroz, veșmintele lui bogate, luxul cortului mongol făceau de nesuportat aceste imagini. Pentru prima oară în viața ei, carnea lui Zere se rușina de ea însăși.

— Ceasul rău, rosti ea cu un glas abia perceptibil. Nu știu...

Nu putu să-și sfîrșească fraza. Sînii îi săltau, agitați de o respirație grea. Pielea ei bronzată căpătase, de la suava despicătură dintre sîni pînă-n vîrfurile urechilor, o culoare trandafirie ce împrumuta grație și nevinovăție gîtului încadrat de o țesătură limpede, cu broderii primitive.

Rochia-i nouă, cumpărată cu banii pe care-i economisise în taină, pudoarea ei neobișnuită și frăgezimea trupului ei proaspăt spălat, ca și privirea ei arzătoare și sfioasă, îl făcură pe Uroz să-și spună : „Parc-ar fi o logodnică". Pînă să-și dea seama, stihurile lui Saadi îi fulgerară în minte.

Și atunci, foamea unui trup sănătos, visul de a regăsi, de a poseda, o dată cu nomada, esența marii sale aventuri, nevoia secretă și obsedantă de a pîngări fetele inaccesibile și de a le face rău — totul aprinse în Uroz o uluitoare dorință. Și smulgînd-o pe Zere, o luă pe sus.

O clipă mai tîrziu, ea zăcea în culcușul lui, iar rochia ei nouă era sfîșiată în zdrențe. Uroz o pătrunse pe Zere cu violența unui asasin care-și vîră cuțitul într-un pîntec.

Zere scoase un țipăt de durere și de uimire. Rînjetul de lup se lăți pe fața lui Uroz. „Țipă, țipă ! mîrîi el printre dinți. Țipă ! Ești abia la începutul suferințelor tale."

Mîinile și pulpele lui de *ciopendoz*, dinții lui deprinși să mestece oasele mari ale oilor și unghiile lui capabile să țină ca-ntr-o menghină hoiturile berbecilor decapitați

erau acum puse în slujba unei patimi, a unei dorințe năprasnice, pe care le putea în sfîrșit astîmpăra. Era ca un călău beat de caznele pe care le provoacă și le născocește. Avea depline puteri de a săvîrși răul. I se dăduse mînă liberă să sfîșie și să însîngereze sfiala, puritatea, pudoarea și să le înjosească sub trupul său, după bunu-i plac. Avea libertatea de a sili un trup să îndure toate suferințele, toate rușinile. Și de a-și sătura astfel fibrele, celulele, vinele purtătoare de plăcere, și din care căuta să scoată, printr-o cruzime mereu sporită, o voluptate ce depășea orice măsură omenească.

Zere țipă necontenit. La fiecare dintre țipetele ei, Uroz se simțea străbătut de un val parcă și mai furios, și mai încîntător, și găsea cîte o tortură și mai dureroasă. Se lăsa dus astfel de valuri, din hău în hău, cu pleoapele închise spasmodic pentru a nu pierde nimic din umbrele și din flăcările ce-i populau paradisul drăcesc.

Apoi, tot jucîndu-se cu aceste vrăji arzătoare și negre, simți că puterea lor asupra minții sale scade. Nu se mai mulțumi să asculte vocea umilinței și a durerii. Simți nevoia să-și desfete ochii : îi deschise așadar și-i apropie de fața femeii. Și ceea ce văzu, îl satisfăcu la-nceput. Gura asta sfîșiată de propriu-i urlet, era cea pe care nădăjduise s-o vadă. Dar satisfacția lui Uroz nu ținu decît un minut. Pentru ce, pe această față parcă nefiresc de mare, așa cum stătea răstrunată lîngă a lui, pentru ce nimic nu se acorda cu zbuciumul gurii ? Pentru ce această lumină strălucitoare, izvorîtă dinlăuntru, îi răsfăța obrajii, tîmplele, fruntea ? Pentru ce această expresie de delir sacru ? Pentru ce această privire uluită de agonia beatitudinii ?

Țipetele femeii căpătară, subit, pentru Uroz, alt accent și altă noimă. Recunoscu această voce — aceeași, dar parcă mai intensă și mai pierdută — pe care-o auzise atunci cînd Mokhi o trîntise pe Zere lîngă un foc aprins în noapte, în tabăra nomazilor.

Senzația pe care o încercă Uroz fu insuportabilă : niciodată nu fusese înșelat, dus de nas și batjocorit în așa măsură. Luase drept urlete de durere gemetele desfrîului. Crezuse și voise să chinuiască o fecioară, dar nu

făcuse decît să dăruiască plăcerile cele mai aprige unei tîrfe nerușinate.

Colțurile buzelor i se umplură de spumă albă. Căutînd pe trupul de sub el locul cel mai vulnerabil, găsi cicatricea pe care toboșarul Haiatal o lăsase pe pieptul lui Zere, lovindu-l cu cravașa. O pojghiță de piele nouă și fragedă începuse s-o acopere. Uroz își înfipse în cicatrice unghiile, care-o răscoliră fără milă. Pîntecul femeii tresări atît de violent, încît îl scuturâ pe Uroz, iar gura nomadei deveni un hău căscat, chinuit. Dar țipătul pe care-l scoase le întrecu pe toate celelalte, atît prin forța și stridența lui, cît și prin frenezia bucuriei.

Atunci Uroz o apucă de păr pe Zere, cu o mînă, și de gît cu cealaltă, și răcni, izbindu-i capul de pămînt :

— Nu te doare ?

— Mor de durere, bîigui Zere.

O clipă, pe buzele ei încleștate înflori un surîs extatic, care încerca să-i spună lui Uroz : „O, călărețule plin de noroi și de puroi, care-ai biruit otrava, cîinii și munții cei mai înfricoșători, o, stăpîne încîntător al acestui palat, o, prinț al vieții mele, love ște-mă, mușcă-mă, jupoaie-mă dacă vrei, pe mine, netrebnica ! Cu cît o vei face cu mai multă plăcere, cu atît a mea va fi și mai mare !“

Și nomada, îmbătată de propria-i slugărnicie, se abandonă și mai mult deliciilor de nedescris ale semizeului ei. Neputînd să înțeleagă că, deși atît de înlănțuiți, ea și el aparțineau unor zodii potrivnice, Uroz își spori violența. Nu izbuti însă decît să exaspereze, să atîțe și să satisfacă și mai adînc carnea pe care-o chinuia. „Se răzbună pentru toate înfrîngerile ei, își spuse Uroz. Numai moartea îi poate curma triumful.“

Degetele lui se și strîngeau pe gîtul nomadei, cînd se simți impuns în ceafă, în șale, de un soi de ac fierbinte. Trupul lui sătul și muiat, se desprinse de Zere. Rămase cîteva clipe fără nici un gînd, fără nici o simțire. Apoi auzi o respirație egală, fericită. Nu se mișcă, și spuse într-o șoaptă în care ruga se îngemăna cu o amenințare cumplită :

— Du-te ! Repede !

Zere ieși din iurtă de-a-ndaratelea. Dar capul ei avea un aer de regină, pe un trup răvășit, torturat.

III

REVANŞA LUI JEHOL

Bătrînul grăjdar şedea pe vine, rezemat de peretele de răchită, cînd Zere trecu prin faţa lui. Nu-şi ridică privirea, iar vocea lui plîngăreaţă urmă să înşire strofele cîntecului fără sfîrşit. De lîngă un copac, ale cărui ramuri umbreau iurta, se desprinse Mokhi.

Se spălase. Faţa lui vădea oboselile şi încercările grele prin care trecuse. Obrajii, cîndva bucălaţi, nu mai ascundeau forma oaselor. Toate trăsăturile păreau atîrnate de pometi ca de nişte cuie. Pielea avea o culoare pămîntie. În găvanele lor, ochii erau lipsiţi de orice expresie. Era îmbrăcat în acelaşi *ceapan* prea scurt, din care-i ieşeau încheieturile braţelor slăbite. Privindu-l, Zere avu impresia că vede un băiat în plină criză de creştere, dezvoltat înainte de soroc.

— Ce vrei de la mine ? îl întrebă.

Mokhi o înţelesese oare ? Se uita cu o mutră posacă şi speriată la rănile şi muşcăturile de pe faţa şi trupul ei. Zere îşi îndreptă umerii şi-şi scoase pieptul în afară, ca să-şi arate şi mai mult aceste stigmate.

— Uroz mi le-a făcut ! strigă ea, exaltată.

— Ştiu, zise Mokhi. Am auzit.

O mîndrie puternică şi calmă făcu să strălucească ochii femeii, dintre care unul era pe jumătate închis din pricina loviturilor primite. Îşi repetă întrebarea :

— Ce vrei ?

— Să plec cu tine, spuse Mokhi.

Zere dădu să-şi vadă de drum, dar Mokhi încercă s-o oprească, apucînd-o de rochie. Zdreanţa pe care-o agăţase îi rămase între degete.

— Te conjur pe Profet, ascultă-mă, o rugă el, proţăpindu-se în faţa ei. Voi munci... Şi apoi, îl avem pe Jehol. Vom face cu el ce vei dori tu.

Zere nu-i răspunse. O speranţă jalnică se înfiripă în sufletul lui Mokhi. Sprîncenele nomadei se îmbinaseră.

Obișnuita expresie de șiretenie și cupiditate se zugrăvise din nou pe fața ei. Din pricina vînătăilor, și mai ales a ochiului pe jumătate închis, se arăta în toată neruşinarea ei.

„Îl voi sili să vîndă calul, îi voi lua banii și mă voi face nevăzută în aceeași noapte", își spunea Zere. Mokhi nu mai îndrăznea să se mişte, să respire. În tăcerea ce se lăsase, Zere auzi cuvintele îngînate de bătrînul grăjdar — cuvinte naive și stîngace :

Al nostru scump Uroz
Întors făcu dreptate.
El, între *ciopendozi,*
Binecuvîntat e !

De la primele cuvinte, Zere își lăsase capul pe spate. Soarele îi lumina fruntea. Sprîncenele i se destinseseră. Expresia de lăcomie se ștersese de pe fața ei, care nu mai vădea acum decît o calmă și mîndră siguranță de sine.

Bătrînul amuțise. Buzele i se mișcau fără zgomot, căutînd alte strofe. Zere își întoarse privirea spre pămînt și se miră să-l vadă pe Mokhi.

— Mă iei cu tine ? o întrebă acesta, cu smerenie.

— Nu pot, îi răspunse Zere cu blîndețe și simplicitate.

Nu voise, nu prevăzuse acest răspuns. Nu ea, mica nomadă, hoață și mincinoasă, îl rostise. Cuvintele erau ale tinerei femei pe care o alesese pentru plăcerea-i suverană și teribilă omul slăvit în atîtea cîntece, erau ale femeii care avea dreptul să spere că va zămisli în pîntecul ei cel dintîi copil al prințului, al eroului. Cum l-ar fi putut ea accepta pe acest țărănoi plîngăreț, pe acest cerșetor dispus să îndure orice ? Păcălindu-l, furîndu-l, n-ar fi coborît oare la starea lui de rînd ?

Mokhi nu avea mijloacele — și de altfel nici Zere nu le avea — de a numi puterea necunoscută lui și ei, care făcuse deodată din această față slutită de loviturile și plăcerile unui desfrîu fără margini, o față sobră și austeră. Dar cînd văzu expresia de demnitate pe care-o căpătară trăsăturile ei, genunchii i se muiară și se dădu la o parte. Zere trecu și dispăru între boschetele și tufișurile încărcate cu florile toamnei. Mokhi porni în sens invers, la

întîmplare. Brațele îi atîrnau de umeri ca niște lungi ramuri moarte.

*

Uroz se așeză cu coatele pe culcușul în care se prăbușise, cuprins de o toropeală din care crezuse că nu va voi și nu va putea ieși niciodată. O voce firavă îngîna :

Uroz, al acestei moșii
Soare strălucitor...

Uroz își ridică fruntea, boțită de încordare. Recunoscuse melodia pe care se brodau de obicei cuvintele frumoaselor legende ale stepei. Ce rost avea numele lui, aici ?

Vocea îngîna :

Pe culmi, în văi și-n cîmpii,
Slava ta trece în zbor,
Mai iute ca vîntul, să știi,
Uroz, al lui Tursen fecior.

Melopeea conteni. Uroz se lăsă pe spate. Da, chiar pe el îl slăveau stihurile, cîntate pe melodia legendelor. Ele aveau să se răspîndească în cuprinsul moșiei, și în bazarurile din împrejurimi. Povestitori și barzi mai înzestrați decît bătrînul grăjdar le vor îmbogăți cu stihuri mai frumoase, ce vor ajunge pe buzele călăreților, și ale caravanierilor legănați de spinările cămilelor. Din sat în sat, din *ceaihana* în *ceaihana,* ele vor străbate stepa. Era gloria, pe care și-o dorise atîta... Gloria morților prefăcuți în țărînă... Uroz avea sentimentul că iurta princiară era un mormînt, un monument ridicat pentru propriile lui oseminte.

*

Bătrînul n-avu răgazul să-și continue cîntecul de slavă : auzi tropotul mai multor cai apropiindu-se de poiană. Curînd după aceea, Rahim intră în iurtă spre a-l vesti pe

Uroz că Tursen îl poftește să vină sub copacii de pe malul rîului.

— Adu-mi calul care mă așteaptă, îi porunci Uroz.

De îndată ce ieși Rahim, se sculă, merse șontîc-șontîc afară din cort, sări în șa și porni după micul *bacia*, care-l duse la un luminiș acoperit cu o boltă de frunze și crengi împletite și străbătut de un rîuleț. Doi *seizi* așternuseră pe pămîntul moale niște scoarțe pestrițe, aprinseseră un samovar și scoteau acum din coburii șeii fel de fel de unelte și bucate.

Uroz așteptă ca pregătirile să ia sfîrșit, și abia atunci descălecă și se așeză în fața tatălui său. Schimbară saluturile de cuviință. *Seizii* duseră caii la adăpost.

— Ai primit cîrjile ? îl întrebă Tursen pe Uroz.

— Le-am primit.

— Le-ai încercat ?

— Da, răspunse Uroz.

— Ți se potrivesc ?

— De minune.

— De ce n-ai venit cu ele ?

— Așa...

Era un răspuns jignitor pentru un tată, mai ales pentru un tată ca Tursen. Acesta însă nu păru să se supere. Știuse, trimițîndu-i lui Uroz cîrjile, că-i va stîrni furia. Mai știa că Uroz avea să se deprindă grabnic cu noua lui stare, de infirm.

„Dacă un copil nu-i silit numaidecît să încalece din nou pe calul care l-a răsturnat, nu se va simți niciodată sigur în șa", își spunea Tursen.

— Nu știam că, la fiul meu, respectul și cuviința atîrnă de un picior, rosti el cu glas potolit.

Uroz nu-i răspunse. Tursen își vîrî o mînă în oala plină cu pilaf — un pilaf de culoarea șofranului, lucios de grăsime, foarte pipărat, și doldora de bucăți de carne ; mîncă bine, apoi își linse degetele și palmele, și întrebă :

— N-ai recunoscut cîrjile ? Sînt ale mele.

Uroz tocmai se pregătea să-și vîre și el mîna în pilaf, dar brațul îi rămase în aer.

— Cum așa ? ! exclamă el.

— Da, sînt cîrjile de care m-am slujit cînd mi s-a rupt genunchiul drept și coapsa stîngă, spuse Tursen.

Mîna lui Uroz coborî în fundul oalei şi scoase un pumn de orez. Îl mîncă fără a-i simţi gustul. Se întorsese cu gîndul în urmă cu treizeci de ani şi-l vedea pe Tursen, pe atunci în culmea gloriei, şontîcăind pe cîrji prin curţi, prin grajduri, prin bazarul din Daulat Abbas.

— N-ai fost beteag decît puţină vreme, îi spuse Uroz.

— Ce ştiam eu ? replică Tursen.

După ce alese din pilaf un os de oaie, pe care-l rupse cu dinţii săi gălbejiţi, întrebă :

— Mi-am pierdut oare faima atunci ?

— Dimpotrivă, recunosc, spuse Uroz fără voia lui. Regăsea în memoria lui feţele oamenilor care, fie pe moşie, fie în oraş, îi arătaseră lui Tursen în cîrji o admiraţie şi o prietenie mai puternice decît de obicei.

— Erai la o vîrstă cînd omul rabdă mai uşor, rosti el.

Tursen îşi destinse încet umerii şi răspunse, aţintindu-şi asupra lui Uroz privirea grea a ochilor săi galbeni :

— Pe vremea aceea viaţa mea era mai scurtă decît e a ta astăzi. Socoteşte bine.

Uroz socoti, dar cum cifrele i se părură neverosimile, socoti din nou, şi fu nevoit să creadă. Bătrînul acesta fusese atunci într-adevăr mai tînăr decît era acum el, Uroz.

Spre a se feri de privirea ochilor galbeni, începu să mănînce cu poftă. Dar bătrînul îi spuse cu un glas ciudat :

— Nu-i nici un merit că-mi amintesc de vremea aceea. Pe atunci, nu eram încă mare comis pe moşie.

Tursen îşi lăsă capul pe spate, închise pe jumătate ochii şi-i ceru ceai lui Rahim.

— Şi mie, zise Uroz.

— Iată c-au trecut douăzeci de ani de cînd am primit această slujbă, oftă bătrînul. E prea mult, da. Însă nu văd cine m-ar putea înlocui... afară de tine.

Ceaşca pe care-o ţinea în mînă Uroz se ciocni de farfurie ; o puse alături de el, iar gestul acesta îi îngădui să-şi vină în fire şi să răspundă fără a-şi da pe faţă scîrba pe care i-o inspira propunerea tatălui său.

— Îţi mulţumesc, dar cinstea cu care mă învredniceşti e prea mare pentru mine.

— Gîndeşte-te pînă mîine-dimineaţă, căci mîine Osman bei se va întoarce, spuse Tursen.

Trecu apoi la ultima, și cea mai grea problemă pe care voia să i-o supună lui Uroz :

— Se va întoarce împreună cu Soleh.

— Soleh, îngînă Uroz, pălind. Soleh...

— În cinstea biruinței lui, se va da, peste șapte zile, un mare ospăț. Soleh va sta la dreapta stăpînului. Aș fi mîndru să te am la dreapta mea.

— Cu cîrjile mele ? întrebă Uroz.

În deznădejdea lui, ar fi vrut să primească un răspuns mînios, dar Tursen îi spuse, cu simplitate și sinceritate :

— Ar fi și mai bine.

Atunci Uroz simți că nu mai are nici o ieșire. Aici, soarta nu-i lăsa nici o șansă. Să ia parte la triumful lui Soleh ? Insuportabilă înjosire. Să nu se arate de loc ? Ar fi însemnat să fie laș, nedemn. Orice ar fi făcut, s-ar fi dezonorat, și i-ar fi fost scîrbă de el însuși, pînă la capătul zilelor sale.

Cum și pe unde să scape încă o dată de oameni și de drepturile lor, de natură și de legile ei, și să sfideze, printr-un gest pe care ceilalți l-ar fi socotit nesăbuit, destinele tuturor ? De cine să se folosească ? Atunci cînd fugise din spital, îl avusese pe Mokhi, pe Jehol... *Seizul* era mort pentru el. Dar armăsarul ?

Uroz își înfipse unghiile în lîna purpurie a covorului pe care ședea și spuse :

— Voi răspunde mîine. Astăzi, însă, aș dori să-l am pe Jehol.

Ochii lui Tursen, mai atenți acum și mai grei ca oricînd, cercetară fața încremenită a fiului său. Nu putu deslușI nimic deosebit în trăsăturile ei, așa că spuse :

— De ce nu ? A fost îngrijit cum se cuvine. Cît despre Mokhi, nici n-a călcat prin grajduri.

*

Akkul, starostele *seizilor,* ținuse să vină personal cu calul. Cînd Jehol se ivi pe alee, Tursen avu impresia că rarișteа boltită cu frunze se umple deodată de lumină. Simți că i se încinge mijlocul și că-i ia foc sîngele. În fundul ochilor săi galbeni licăriră razele unui soare lăuntric.

Dezbărat de orice grăsime şi carne de prisos, Jehol era redus la forma lui cea mai fină, la substanţa lui esenţială. Datorită măiestriei *seizilor* pielea lui căpătase luciul mătăsii şi al blănii fiarelor sălbatice. Joaca măiastră a muşchilor făcea să sticlească ape la suprafaţa acestui ţesut scump. Coama pieptănată, ţesălată, netezită de cele mai dibace mîini din întreaga provincie, plutea pe un gît al cărui arc înalt şi pur susţinea un cap lunguieţ, în care ochii, parcă mai mari, erau mistuiţi de o văpaie de culoarea boabelor de rodie.

Într-adevăr, Jehol nu fusese niciodată atît de frumos. Şi era conştient de acest lucru.

Parcă anume pentru a-şi cinsti din plin frumuseţea, sub toate înfăţişările, se prefăcea nerăbdător şi chiar revoltat împotriva omului care-l ţinea în pragul luminişului. Necheza, se cabra, punîndu-şi în valoare fineţea rotulelor, densitatea coapselor, lărgimea pieptului. Coama îi flutura în vînt. Iar în ochii lui mari scînteia şi rîdea o floare de purpură.

— Adu-l mai aproape, îi porunci Tursen starostelui *seizilor*.

Acesta exclamă, ridicînd una din copitele lui Jehol :

— Da, poate să calce pe cele mai scumpe covoare, căci picioarele i-s mai curate decît ale noastre.

— Aşa e, aşa e, rosti cu blîndeţe Tursen.

Cei doi bătrîni schimbară priviri complice şi mîndre ; nici smalţul scoicilor spălate şi lustruite, veacuri în şir, de tăvălugul apelor, nu era mai curat decît copitele lui Jehol...

Aşezîndu-le unul după altul, cu voluptate, pe covorul de lînă groasă, îşi legăna şi-şi îndoia gîtul, ca o lebădă.

— Uite-l cum vine la mîna ta, Uroz ! strigă starostele *seizilor*.

— Nu pentru frumuseţea lui l-am chemat, zise Uroz, cu un glas aspru şi uscat, care-l impresionă neplăcut pe Tursen.

— Nu-i destul de frumos pentru tine, desigur, spuse el.

— Cînd ai avut nevoie de cîrji, le-ai cerut să fie frumoase ? replică Uroz.

Pînă să facă starostele *seizilor* vreo mişcare, Uroz se şi ridicase într-un picior şi, rezemîndu-se de oblînc, se

aruncase în șa. Apoi se depărtă printre copaci, siluetă mîndră și fantomatică.

Cei doi bătrîni schimbară din nou priviri pline de înțeles. Niciodată nu văzuseră călăreț să se potrivească atît de bine cu calul său.

*

Cu genunchii și cu frîul, Uroz îl preveni pe Jehol să înceteze joaca. Armăsarul se supuse fără plăcere. Începu să meargă cu un pas greoi, îndărătnic. „Haide, hai, îi spuse în gînd Uroz. Nu sînt un moșneag pe care să-l poți înduioșa cu grațiile tale."

În clipa aceea se simți copleșit de o durere ciudată. Nu era adevărat : vîrsta nu juca nici un rol în purtarea lui Tursen. Tatăl său avusese totdeauna parte de un Jehol, iar calul ocupase totdeauna primul rang.

Cînd Uroz, în copilăria lui, se îmbolnăvea, Tursen îl lăsa, scîrbit, în grija femeilor. Cînd se îmbolnăvea mînzul, însă, nu-l părăsea, ci rămînea lîngă el în iesle. Deodată, în mintea lui Uroz se înfiripă o imagine : grajdul, cufundat în semiobscuritate... Iar în grajd, Tursen, care nu-l săruta niciodată pe fiul său, strîngea la pieptu-i masiv un fel de jucărie vie, un căluț gol și jilav, pe care-l legăna și-l înșuflețea.

„Un Jehol nou-născut", își aminti Uroz. După atîția ani, ghimpele singurătății îl împungea cu aceeași forță. Ca de obicei, găsi în asta motiv de mîndrie, și-și spuse : „Oare nu începînd din ziua aceea a încetat să-mi bată inima pentru vreun cal ? Tocmai de aceea, nimeni în afară de mine n-a avut și nu va avea vreodată putere sau înrîurire asupra cailor, pentru a le pricinui fie durere, fie plăcere".

Caii erau aleși pentru el, nu pentru ei înșiși. Erau îngrijiți pentru el, nu pentru ei înșiși. Iar dacă un cal slăbea, se găsea un altul.

Se pomeni spunînd cu voce tare :

— Jehol sau nu, ești aici pentru șaua și cravașa mea, pentru voința mea. Cît despre rest...

Zărind o ramură lungă, o tăie în două cu cravașa, de parc-ar fi despicat-o cu un cuțit.

Ieşind de sub acoperămîntul copacilor, porniră pe o cărare ce ducea spre stepă. Jehol îşi înălţă capul şi trase adînc aer în piept. Nu mirosul pădurii — scoarţă, muşchi, frunze moarte, mucegai dulce — îl adulmeca el acum. Parfumurile unui pămînt fierbinte, cu ierburi uscate, suflarea unui spaţiu nemărginit şi a unei libertăţi fără margini îi umpleau nările. Necheză, legănîndu-şi coama. Uroz îl trase de frîu cu asprime.

— Aşteaptă să-mi vină mie chef, mîrîi el printre dinţi. Nu-i nici o grabă.

Îşi aduse aminte de culcuşul lui din iurta princiară, de cîrjile lui, de ospăţul pregătit în cinstea lui Soleh, şi-şi spuse :

„Ce nevoie are s-alerge cu un om pentru care nu mai există întoarcere ?“

Uroz îşi încreţi pleoapele. Da, nu exista întoarcere, asta era sigur. Dar încotro ? Graniţa rusească era aproape. Apoi — Taşkentul, Samarkandul... Altădată, pe vremea ţarului alb, cînd era foarte tînăr, Tursen cunoscuse bazarurile şi moscheile din acele oraşe. Uroz scuturâ din cap. Dac-ar fi dorit cu adevărat... Dar oare dorea ?

Uroz îl lăsă pe Jehol la pas. Samarkand... da. Mai erau, apoi, înspre Iran, deşerturile acelea misterioase, cumplite. Ar fi putut să se înfunde, să se piardă în ele... Şi mai era orizontul, unde răsărea soarele. După provincia Mazar, după Kataghan, după Badakşan, la marginea pămîntului afgan, se afla Qual En Panja, coridorul tainic, atît de înalt, încît atingea Acoperişul Lumii... Acolo se mergea călare pe bivoli cu blană albă... Acolo îşi avea sălaş omul zăpezilor...

Tot visînd aşa, Uroz ieşi de pe moşie. Şi atunci, nimic nu mai avu importanţă pentru el — nici gîndurile, nici proiectele, nici visele. Numai stepa. Stepa din faţa lui. Stepa, care era a lui.

Nu stepa cenuşie, încenuşată, mîncată de umbrele suitoare, pe care-o descoperise într-o seară, la ieşirea din Hinducuş, un om sleit de puteri, bolnav, buimac, gata să plîngă de slăbiciune şi de emoţie — om în care lui Uroz îi era cu neputinţă să se recunoască acum. Ci stepa, în elanul ei neţărmurit, cu fluviul ei de iarbă legănîndu-se cît cuprindeai cu ochii, şi luminată de un soare mai

mare şi mai mîndru, sub un cer mai înalt şi mai vast decît oriunde în lume, cu nişte nori înaripaţi care zburau duşi de vînt. Stepa asta mirosea a pelin şi a libertate, o libertate sălbatică şi minunată.

Stepa, întreaga stepă era în faţa lui, era a lui.

A lui, a omului care renăscuse de dragul ei, şi se ţinea acum în şa, mlădios şi puternic, îmbrăcat în straie scumpe. Liber el însuşi, cum nu fusese şi nu putea fi nimeni pe pămînt. Un călăreţ al cărui drum era fără ţintă şi fără întoarcere.

Calul lui nu mai era un animal plin de jeg, de năduşeală, de noroi, jupuit şi hămesit. Călăreţul strîngea între coapse un armăsar care n-avea pereche prin forţa şi frumuseţea lui. Un fiu al stepei, ca şi călăreţul. Mistuit, ca şi el, de dorinţa de a pătrunde în acest spaţiu fremătător. Nu mai căuta acum să facă paradă de splendoarea lui. Îşi ţinea gîtul întins, nările îi erau dilatate, urechile lipite, parc-ar fi fost deja biciuite de vîntul galopului. Tremurînd de neastîmpăr, crupa lui scînteia în razele soarelui.

Prin pielea, oasele, nervii şi sîngele lui, Uroz se contopea cu Jehol, într-o unică dorinţă. Era din clipă în clipă mai aprig, mai înflăcărat. Aşteptarea devenea un adevărat chin. Dar şi, sub împunsăturile ei, un inefabil deliciu. Nu trebuia să cedeze. Trebuia să reziste, să se ţină tare pînă-n clipa cînd durerea şi voluptatea vor atinge o asemenea violenţă, încît efortul de a se elibera de povara lor ar fi dat naştere unei bucurii la fel de ameţitoare.

Aplecat peste greabănul lui Jehol, cu pleoapele aproape închise peste ochii înguşti, cu pometii obrajilor ieşiţi în afară într-un unghi ascuţit, Uroz strîngea mereu zăbala armăsarului şi-i şoptea, auzindu-l cum o muşcă în dinţi: „Nu, nu, mai aşteaptă...“

În luptă cu armăsarul, dar şi în deplin acord cu el, Uroz alerga astfel la marginea stepei. Deodată simţi o asemenea furie şi nerăbdare în crupa lui Jehol, încît se întrebă dacă va mai putea să-şi ţină în şa trupul beteag. „Voi vedea“, îşi spuse, cu rînjetul său de lup. Şi, slobozind frîul, îşi înfipse genunchii în coapsele armăsarului. În aceeaşi clipă scoase chiotul barbar prin care, din fundul Mongoliei şi pînă pe malurile Volgăi, călăreţii au invocat

și au sfidat, de-a lungul veacurilor, demonii ierburilor înalte și amărui ale stepei.

În ciuda elanului lui Jehol, Uroz se menținu în șa. făcu față galopului furibund în care se avîntă, de la primul pas, armăsarul.

Încă o dată, Uroz fu copleșit de extazul trufiei. Dar numai preț de o secundă. Căci îndată după aceea îl năpădi o bucurie, pe lîngă care oricare alta ar fi părut searbădă și meschină. O bucurie vastă ca stepa. Înaltă ca firmamentul. Generoasă ca soarele. Pură ca vîntul cu mireasmă de pelin.

Pentru armăsar, galopul era mai degrabă un zbor decît o alergare. Suspendat, întins în văzduh, atingea pămîntul doar pentru a se desprinde numaidecît. Iar Uroz, cu fața lipită de coama fluturîndă, cu trupul ușor, parcă fluid, n-avea altă dorință decît să plutească așa deasupra stepei, atît de aproape de ea încît să fie una cu pămîntul acesta, cu iarba aceasta.

Fiece fîșie a covorului sălbatic ce luneca sub pîntecul armăsarului îi era atît de familiară lui Uroz încît îi recunoștea și-i numea din zbor firele și urzeala. Recunoștea după forma botului și după culoarea blănii micile rozătoare adăpostite în tufele uscate, și care, speriate de tunetul ce se abătea asupră-le, fugeau spre vizuinile lor sau se ghemuiau prin brazde. Și Uroz văzu cu ochii minții minusculul lor norod, fremătînd și foindu-se, într-o pîndă încordată.

Se gîndi la iarna ce avea să-și aștearnă curînd zăpezile peste pămînt, la viscolele albe de sub cerul negru, la țurțurii de pe tufișuri, la răsuflarea înghețată a cailor, la clinchetul gheții sub copitele lor.

După iarnă, cerul avea să se înalțe, orizontul să se depărteze, zăpada să se topească, gheața să se spargă, izvoarele, riurile, torenții aveau să clocotească, să fremete, să murmure, iar stepa, în imensitatea ei, avea să apară deodată ca o imensă grădină de flori scînteietoare legănîndu-și în vîntul primăverii corolele multicolore. Totul va fi acoperit de ele. Cocioabele mizere și sălașele înjghebate pentru turme și ciobani aveau să poarte pe acoperișurile lor părăginite grădini miraculoase. Apoi, ierburile vor crește atît de înalte și dese, încît un om

călare nu se va mai vedea prin ele, iar mireasma pelinului nou îl va face să ameţească.

Aşa alerga, zbura Uroz prin stepă, trăindu-i din plin măreţia, în toate anotimpurile. Abia acum ar fi putut spune că se simte în pace şi în armonie cu lumea şi cu el însuşi. Dar era făcut să ceară de la lume şi de la sine însuşi mereu mai mult. O fericire egală, statută, sfîrşeşte prin a nu mai fi o fericire. Uroz îşi desprinse faţa din coama lui Jehol şi căută în jurul lui hrană pentru nepotolitu-i dor.

Ziua era pe sfîrşite. Cerul se şi împurpurase de flăcările amurgului. De-a lungul bolţii pluteau nori, aidoma unor păsări fantastice; ceva mai jos planau vulturii stepei, în căutarea unei ultime prăzi înainte de căderea nopţii. Uroz pizmui, deznădăjduit, norii cu aripi de foc şi vulturii cu zborul lin. Cît de iute zburau! Cît de uşori erau! Pe cînd Jehol i se părea atît de greoi şi de încet!

Cravaşa îl şfichiui pe armăsar.

Dar lovitura acţionă ca o frînă. Jehol îşi încetini pasul şi-şi întoarse capul spre Uroz. Acesta văzu, printre şuviţele coamei, un ochi enorm, luminat în această clipă de un soare trandafiriu şi fluid, şi care-l întreba: „De ce această nedreptate? Ştii bine că mă băruiam total. Şi eram atît de fericit!"

Uroz avu senzaţia că-i ia foc sîngele. Calul lui nu-l mai asculta! Calul lui îi făcea morală! Uroz îl plesni de trei ori peste nări, cu atîta putere şi repeziciune, încît Jehol n-avu răgazul să se ferească de cravaşă.

Cabrîndu-se, scoase un nechezat sălbatic şi se avîntă drept înainte.

Uroz avea sentimentul că toate mişcările armăsarului erau ale lui însuşi. Genunchii, umerii, şoldurile lui erau dinainte în acord cu ele. Nimic nu-i putea surprinde. Respiraţia lui urma ritmul copitelor.

Jehol necheza fără încetare. În urechile lui lipite răsuna chiotul pe care gura larg deschisă a lui Uroz nu conteneа să-l azvîrle în vîntul stepei. Iar vîntul acesta purta în acelaşi timp strigătul sfîşietor al călăreţului, geamătul furios al armăsarului şi spuma ce-i umplea botul şi-i umezea coapsele, ca o ploaie de băşici de săpun.

Cînd simți această spumă pe fața lui, Uroz lăsă suspendată în aer cravașa pe care-o abătea mereu asupra lui Jehol. Cel mai vechi instinct al călărețului își făcu totuși auzit glasul. „În felul acesta, îl ucid", își spuse Uroz. Dar îndată după aceea îl străfulgeră un alt gînd : „La urma urmei, pentru ce l-aș cruța ? Doar nu există pentru noi țintă, popas sau întoarcere."

Scoase un chiot și mai ascuțit. Și lovi și mai tare. Nu din cruzime, ci din dorința de a depăși mereu limitele posibilului. O clipă, izbuti : Jehol se întrecu pe sine. Uroz își spuse, parcă în delir : „Lebedele cerului și răpitoarele din văzduh sînt mînate de vînt și de aripi, le vine ușor să zboare. Pe cînd eu, n-am decît dorința mea, voința mea."

Zări atunci la stînga lui, aproape de pămînt, o pasăre enormă, neagră, sinistră : ultimele raze ale soarelui îi lipiseră umbra de umbra lui Jehol. Orice-ar fi făcut, n-ar fi putut niciodată să atingă, necum să întreacă această pasăre. Lăsă cravașa în jos și slăbi puțin strînsoarea genunchilor.

Jehol se opri brusc, de parcă i s-ar fi împotmolit copitele, și se ridică aproape vertical. Lunecînd de pe șa, cu piciorul teafăr ieșit din unica-i scară, Uroz se prăbuși, ca azvîrlit de o praștie, și se contopi cu propria-i umbră, redusă deodată la măsura lui omenească : o umbră mărunță.

O astfel de cădere l-ar fi putut ucide pe un călăreț oarecare. Uroz se rostogoli pe pămînt, ghemuit în el însuși, cu piciorul mutilat strîns sub celălalt, și-și spuse, lucid : „Calul m-a păcălit. Nu cravașa mea l-a făcut s-alerge așa. A alergat doar pentru a mă putea azvîrli la prima greșeală... Și s-a ivit apoi pasărea neagră..."

Uroz își lipi urechea de iarbă ca să simtă, sub stratul ei gros, asprimea pămîntului... Vibrațiile acestuia erau pricinuite, fără doar și poate, de galopul unui cal, care se depărta în direcția moșiei.

Stepa era cufundată în liniște : nici o chemare de pasăre, nici un ronțăit de rozătoare, nici un foșnet de insectă, nici o suflare a văzduhului. Deasupra orizontului palpita o broderie scînteietoare. Ochii lui Uroz erau la

nivelul ei. Lipit de iarbă, privi această panglică de foc, care se subția mereu, pînă ce ajunse cît un firicel de jar.

Și deodată văzu totul : armăsarul, slobozit de povara lui și înviorat de răcoarea serii, alergînd la chemarea grajdurilor... Îl văzu sosind cu șaua goală, spre uimirea și neliniștea oamenilor de acolo... Tursen va fi încunoștințat, și va porunci să se pornească în ajutorul lui, cu torțe și felinare de vînt... iar în lumina lor, va apărea un înfumurat căruia calul îi dăduse o lecție, un *ciopendoz* incapabil să se țină în șa, un infirm a cărui mîndrie și a cărui glorie se dezumflaseră.

„Eu, eu..." șopti Uroz.

Ca să nu geamă și să nu urle, mușcă pămîntul și-și umplu gura cu iarbă și țărînă amestecate. Apoi scuipă dumicatul scîrbos, se trînti pe spate și zări primele stele pe cerul nocturn. „O, Allah, ce să fac, ce să fac ? Unde să mă ascund ca să scap de oamenii ce vor veni să mă caute ? Și ca să mor singur în noapte, învăluit în legendă ? O, de ce n-am lăsat să-mi cadă și să-mi putrezească, în atîtea locuri prielnice veșnicei singurătăți a cadavrelor, trupul zdrobit ? De ce m-am agățat de viață ? De coama lui Jehol ?"

Uroz repetă cu glas tare numele armăsarului : Jehol... Simțea pentru el o ură fără margini. Toată nenorocirea lui se datora calului. De la *buzkașiul* regal și pînă la căderea de adineauri. Uroz își ridică ochii spre cer, unde, printre stelele aprinse, luna își strecura arcul fraged și subțire al primului ei pătrar, și făcu un legămînt solemn : „Jur pe Profet că voi înjunghia acest cal blestemat !"

Văzu parcă beregata tăiată, șuvoiul roșu țîșnind din ea, fierbinte, clocotitor, văzu calul prăbușit, sacrificat... Și se simți mai bine.

Sfertul de lună aburca panta cerului. Deasupra stepei întunecate plutea o lumină foarte slabă. Uroz își duse mîna la inimă. Cărui șoc se datorau aceste bătăi dezordonate ? Înțelese numaidecît că nu inima lui bătea așa. Era un zgomot de copite. Nu trebuia să-și lipească din nou urechea de pămînt : galopul zguduia și umplea liniștea. Și se apropia, se apropia...

Mareea neagră a spaimei înăbuși într-însul toate simțămintele și gîndurile. „Tursen ! Și *seizii* ! Uite-i !" își

spuse. Se ridică pe picioru-i teafăr, dar căzu de îndată. Năuceala i se spulberase. Nu putea fi cineva de pe moşie. Oricît de repede ar fi alergat, Jehol încă nu putuse s-ajungă acolo. Şi apoi, ar fi văzut lumini... Un călăreţ întîrziat se zorea să ajungă la iurta lui. Asta era! Sau un drumeţ ce se grăbea în noapte. Nimic altceva... Chiar dacă omul ar fi trecut pe lîngă el, tot n-ar fi putut să-i zărească umbra ghemuită în iarba întunecată.

Dar spaima lui Uroz nu se putea potoli cu asemenea raţionamente liniştitoare. Deodată, trupul i se înălţă, drept şi ţeapăn, smulgîndu-se parcă de pe pămînt, iar ochii lui se aţintiră asupra stepei peste care, ca o apă neagră, se vălurea şi strălucea lumina lunii în pătrar. Văzu cum în această lumină se înfiripă şi capătă contur un cal fără călăreţ. „A fugit din herghelia lui", îşi spuse Uroz. Calul era acum la vreo zece paşi de el, şi nu-şi încetinea goana. După forma gîtului şi lărgimea pieptului, Uroz îl recunoscu pe Jehol. Dar nu crezu decît în clipa cînd îi auzi nechezatul puternic. „S-a rătăcit, şi se învîrteşte prin stepă, îşi spuse. Ba nu, l-am scos din minţi... Se întoarce ca să mă omoare, să mă strivească... Dac-aş avea măcar un cuţit..."

Jehol se apropia. Uroz se ghemui la pămînt, cu genunchii strînşi sub burtă, cu capul ascuns sub braţe. Iar Jehol se opri brusc în faţa ghemului omenesc, aşa cum se oprise şi înainte de a-l azvîrli din şa. Pămîntul se cutremură sub izbitura copitelor lui. Uroz simţi cum tremură iarba. „Cu un cuţit, i-aş fi tăiat genunchii, aş fi avut răgazul..." îşi spuse. Şi aşteptă ca loviturile de copite să-i sfîşie coastele, pieptul, faţa... Nu se întîmplă, însă, nimic. Armăsarul nu se mai mişca. Îşi recăpătase suflarea — o suflare fierbinte, adîncă, aspră, care-i atingea pielea lui Uroz. Jehol se culcă încetişor lîngă el. „Se odihneşte, se pregăteşte, pentru ca peste o clipă să... O, de-aş avea un cuţit! Beregata e la îndemîna mea..."

Deodată Uroz începu să tremure tot — muşchii, oasele, încheieturile, măruntaiele. Pe umărul lui, armăsarul îşi lăsase cu o mare blîndeţe capul jilav şi înfierbîntat. Uroz întinse un braţ şi, încordîndu-se, îl împinse cît colo: ochii lui Jehol erau ca nişte oglinzi lichide ninse de lună. Nici măcar în accesele lui de febră Uroz nu

tremurase vreodată așa. Pământul dîrdîia sub el. Pe cer pîlpîiau stelele. Deodată, Jehol se depărtă de Uroz. „O să mă lovească ? se întrebă acesta. L-am speriat ?“ Nu, nu violența, nici teama nu-l stăpîneau pe Jehol. Se lăsase în genunchi. Uroz își înfipse degetele în iarbă, cu atîta putere și atît de adînc, încît unghiile i se rupseră în atingere cu pămîntul bolovănos. Nu înțelegea, nu știa, nu simțea nimic altceva decît zguduiturile ce făceau ca trupul lui tremurător să sune ca un burduf gol. „Ce cauți aici ?“ murmură el, sau i se păru numai. Capul lui Jehol, cu ochii enormi podidiți de lumina lunii, se lăsă în jos și se ridică, apoi se întoarse către șa, cu o mișcare hotărîtă.

Pe pămînt și în cer nu se mai clintea nimic. Nici în Uroz. Ochii armăsarului se ațintiră din nou asupra ochilor omului. Atunci Uroz, printr-un elan ce nu-i aparținea, căci îi nega și-i pîngărea întreaga ființă, întreaga credință, își petrecu brațele în jurul gîtului armăsarului, și-și lipi obrazul de el. Nu se afla pe lume făptură mai nobilă ca acest cal... Refuzase nedreptatea, își răzbunase onoarea... Dar, după ce-i trecuse mînia, iertase... Și asta, nu din pricină că fusese dresat pentru *buzkași*... Uroz se ghemui și mai strîns în armăsar, lîngă pielea lui muiată de spumă. Mirosul acesta de nădușeală și de oboseală... Trecătorile înăbușitoare, pantele abrupte, podișul cu cimitirul nomazilor, Band-Y-Amirul... Cît de mult îl ocrotise pe el Jehol, cît îl cruțase, ca să-i salveze viața... Acum, făcea din nou același lucru...

Uroz își slăbi puțin strînsoarea. Se simțea copleșit de o pace minunată. În liniștea ei, auzi cum pulsează arterele de pe gîtul armăsarului. Își aminti că jurase să le taie... Își plimbă încet, cu evlavie, buzele de-a lungul acestor artere. Fără să se mire : știa că nu-i va fi niciodată rușine și că nu va regreta niciodată acest gest.

Se urcă în șa. Jehol luă calea întoarcerii, întîi la trap, apoi într-un galop ușor. Uroz băgă de seamă că nu ținea frîul în mînă, și zîmbi fericit. Își înfășură pe degete o șuviță din coama lui Jehol. Ceva mai tîrziu, avu o nouă surpriză : auzi un glas care cînta. Era propriul său glas, care rostea versurile lui Saadi, pe melodia consacrată.

Aceste cuvinte aveau în sfîrşit pentru Uroz acelaşi sens pe care-l aveau şi pentru ceilalţi oameni.

*

Uroz ajunse în luminiş, cînd întunericul nopţii începuse să pălească. În faţa iurtei adăsta un om, ghemuit pe călcîie. Uroz avu impresia că-l vede pe bătrînul *seiz* care-l slujea. Omul se ridică în picioare, iar Uroz înţelese, după statura lui înaltă, că se înşelase.

— Pace ţie, Uroz, rosti Mokhi, cu un glas lipsit de orice modulaţie.

— Pace ţie, îi răspunse Uroz, cu o voce la fel de ştearsă.

Fiecare dintre ei putea vedea liniile vagi ale feţei celuilalt şi, în răstimpuri, smalţul dinţilor sau lucirea tulbure a ochilor. Altceva nu vedeau.

Dar Uroz n-avea nevoie să deslueşească expresia acestor trăsături estompate de întunericul nopţii. Îi cunoştea bine tîlcul : Mokhi venea să i-l ceară pe Jehol. Să-şi ceară calul. Care era *al lui.* Căci Uroz i-l dăruise printr-un act public şi solemn, fără drept de apel.

Abia atunci simţi Uroz — pentru că-l pierdea — ce devenise pentru el Jehol : inima, sufletul, viaţa lui. Nu mai concepea să trăiască fără libertatea de a dezmierda după plac coama lui Jehol, de a-i auzi nechezatul, de a vedea cum ochii lui îşi schimbă culoarea, oglindind rîsul, duioşia, înţelepciunea, curajul ce-i însufleţea. Toţi caii din lume se aflau într-un talger, iar Jehol stătea, singur, în celălalt talger al balanţei. Era prietenul, fratele, mîntuitorul şi copilul lui. Ce preţ şi ce sens ar fi avut de aci înainte zilele sale, dacă n-ar fi început lîngă acest cap lunguieţ şi nobil rezemat pe umărul lui, şi lîngă buzele acestea mari şi dulci care-i dezmierdau faţa ?

Uroz avu impresia că pe gura lui Mokhi se zugrăvise, ca pe o umbră albă, un zîmbet obraznic. „Mîine, Jehol îi va dezmierda umărul *lui,* faţa *lui*", îşi spuse. Şi simţi nevoia să ucidă şi în acelaşi timp să moară.

— Vrei armăsarul ? îl întrebă.

— Nu, răspunse Mokhi.

Uroz îl apucă de braţ şi strigă :

— Cum aşa, prietene, vrei să mi-l dai înapoi ?

— Să ţi-l vînd, zise Mokhi.

Umbra moale din faţa lui i se păru deodată lui Uroz puternică şi precis conturată. O voinţă hotărîtă, încăpăţînată, răsună în vocea lui Mokhi :

— Acum, cînd ştiu ce gust au femeile, vreau şi eu una. Nu una ca Zerc, ci o femeie care să fie a mea, cu care să mă cunun. Şi doar ştii cît de scump îşi vinde un tată o fată tînără şi frumoasă.

Uroz îi dădu drumul lui Mokhi, îngrozit : o femeie, o muiere preţuia mai mult pentru el decît Jehol !

— Cît ceri ? îl întrebă.

— Eşti mai în măsură să ştii, zise Mokhi. (Vocea lui exprima un ciudat amestec de zgîrcenie, batjocură şi slugărnicie.) Adu-ţi aminte de Bamian.

Lupta dintre berbeci... suma pe care pariase, punîndu-şi ca miză armăsarul... Uroz se înfioră : cum de fusese în stare ? cum de îndrăznise ?... Umbra mătăhăloasă se apropie de el. „O, Allah, în acest *seiz* netrebnic văd pedeapsa ta !“ îşi spuse Uroz.

Tăcerea acestuia îl sperie pe Mokhi : ce nesăbuit fusese să pomenească de suma aceea uriaşă ! Uroz avea să refuze tîrgul. Ca să-l îmbuneze, îi spuse, atingîndu-i genunchiul :

— Să nu crezi, Uroz, că mi-a trecut prin minte, măcar o clipă, c-o să-mi dai atîţia bani. Ştiu bine că nu eşti nici bei nici han, dar...

— Cît ceri ? îl întrerupse Uroz.

— A, nu o avere, răspunse Mokhi cu un rîs silit, ci numai atîta cît să...

Uroz îl văzu ridicînd o mînă şi ştiu că va îndoi cîte un deget pentru fiecare din cererile lui...

— Numai atîta cît să pot plăti zestrea, să-mi cumpăr o casă, şi să mă pot gospodări, la început... Pricepi ?

— Cît ceri ? repetă Uroz.

— O să-ţi dau socoteala mîine, răspunse Mokhi.

— Atunci, fă loc ! îi porunci Uroz şi-l împinse pe Jehol drept spre *seiz*, încît acesta fu nevoit să sară în lături ca să se ferească.

— Ţi-am propus ţie cel dintîi tîrgul, pentru că i-ai fost stăpîn, strigă Mokhi. Dacă nu te-nvoieşti la preţ, o să găsesc lesne cumpărător la bazarul din Daulat Abbas.

Uroz pătrunse călare în iurta cea mare, iar o dată ajuns în mijlocul ei, se lăsă în jos. Ţinîndu-şi echilibrul într-un picior, scoase de pe Jehol tot harnaşamentul. Armăsarul se lungi de îndată la pămînt. Uroz îi dezmierdă fruntea, micşoră flacăra felinarului de vînt şi porni, şontîc-şontîc, spre culcuşul lui. Dar nu putu suporta mirosul ce-l răspîndea acesta : Zere, pielea ei, năduşeala ei, toate îi aminteau de plăcerea şi de chinurile lui. Se întinse lîngă armăsar, şi-şi puse şaua sub cap. Jehol adormise deja.

— L-am vlăguit, îşi spuse Uroz.

Coapsa armăsarului, care sălta repede, din pricina oboselii, era năclăită de năduşeală. Nările lui fremătau, agitate de o răsuflare înăbuşită. Uroz se aplecă asupra lor. Tăieturile, stropii de sînge închegat... El i le făcuse, cu cravaşa lui.

— Odihneşte-te, odihneşte-te, mîndreţea mea, îi şopti. Mîine vei căpăta toate îngrijirile demne de un prinţ, demne de tine... Mîine vei avea...

Uroz închise ochii şi-şi vîrî capul în şa. Mîine... Mokhi... Banii... Care bani ? N-avea nici o lăţcaie... Trăia din mila tatălui său. Un contract pentru viitorul *buzkaşi* ? Dar un invalid nu putea căpăta un contract... Uroz scrîşni din dinţi. Îşi amintise de teancurile de *afgani* pe care le arsese cu mîna lui Zere... Atunci... Să-l scoată pe Jehol la mezat ? Cu neputinţă ! Mai degrabă să-l omoare pe Mokhi, da, să-l omoare pe acest cîine... Dar după aceea ? Va înfunda puşcăria... Iar Jehol... Jehol... va rămîne singur pe lume...

Uroz se furişă sub pîntecul armăsarului şi se ghemui între picioarele lui, dar nici aşa nu putu să adoarmă, măcar o clipă.

*

La ora obişnuită, Tursen puse în mişcare lanţul de chinuri care-l transformau pe bătrînul beteag şi neputincios într-un maiestuos şef al grajdurilor. Se afla încă la

primele etape — scoaterea picioarelor din *cearpai*, rezemarea palmelor pe cîrji pentru a-şi desprinde de pe saltea restul trupului — cînd auzi o larmă ciudată îndărătul uşii. Mai întîi, strigătul lui Rahim :

— Nu intra, nu, te conjur ! Nu, nici măcar tu. Nimeni, nimeni !

Apoi, vocea furioasă a lui Uroz :

— Nu te mai agăţa de haina mea, *bacia* ! Încetează, căci de nu, îţi jur pe Profet...

Tursen simţi că faţa nu-l mai asculta, îşi pierdea rînduiala şi se degrada sub înrîurirea unei spaime cumplite. Allah ! Allah ! Să fie surprins aşa, în taina cea mai straşnic păstrată, în momentele cele mai ruşinoase ! Să rămînă descoperit, mai rău decît gol, cu mîinile pe cîrji, în această cămaşă lungă, fără turban, cu părul vîlvoi, paralizat pe marginea unui *cearpai* cu ceareeafurile mototolite, amestecate cu păturile, cu un maldăr de rufe murdare ! O, preamilostivule ! Să-şi arate bătrîneţea şi neputinţa, urîţenia şi bicisnicia ! Şi în faţa cui ? În faţa omului căruia îi era interzis, mai mult decît oricărui alt muritor, să le cunoască ! În faţa propriului său fiu, Uroz !

De afară se auzi zgomot de lovituri, apoi geamătul lui Rahim : „Au, mîinile mele, mîinile mele !“ Şi clanţa uşii scîrţîi.

„Atotputernicule !“ gemu Tursen. Printr-o sforţare grozavă, dădu să-şi smulgă din infamul culcuş trupul masiv, pentru a-l azvîrli şi a-l face să se rostogolească pînă la uşa de lemn, ce-i servea drept scut salvator. Dar trupul refuză să i se supună. Uşa se deschise larg şi Uroz se arătă în prag.

Sîngele ruşinii aprinse obrajii şi fruntea lui Tursen, îi ciocăni tîmplele umflate şi-i învineţi vinele de la gît. Încercă să-şi ascundă faţa în palme, dar se răzgîndi : pe cît de repede ţîşnise, pe atît de repede se retrăgea acum şuvoiul arzător. Îşi simţea pieptul mai uşor, iar inima reîncepuse să-i bată. „Pentru ce, preaînţeleptule, pentru ce ?“ întrebă el în gînd. Răspunsul îi veni de afară, în timp ce uşa se închidea. I-l dădea Rahim :

— Iartă-mă, stăpîne ! Îmi sfărîma încheieturile mîinilor cu cîrjile sale...

Tursen luă act în sfîrşit de ceea ce sîngele său ştia deja : Uroz era acolo, însă în cîrji. Cel mai orgolios dintre oameni lepădase trufia, semeţia, fala. Venea la el fără să se gîndească la cîrjile ce-i sprijineau subsuorile, la felul cum îi fluturau nădragii peste piciorul mutilat sau la bufnitura jalnică a cîrjilor pe pămînt.

„Între el şi mine şi între mine şi el, ce rost au deghizările deşarte ?“ îşi spunea Tursen, fericit şi candid. Uroz se opri lîngă *cearpai* şi spuse :

— Trebuia să-ţi vorbesc, înainte să pleci la grajduri.

— Te ascult, îi răspunse Tursen, cît se poate de calm.

— Mokhi vrea să se-nsoare ! exclamă Uroz.

— Ştiu, zise Tursen. Ieri, în timp ce tu alergai prin stepă, Akkul m-a prevenit. Mokhi se gîndeşte la fiica lui.

— A şi ales ? ! mîrîi Uroz. Dar, ca să-şi ia femeie, trebuie s-o hrănească şi să-i dea adăpost. Drept care, porcul dè cîine îl scoate la mezat pe Jehol.

— Jehol îi aparţine, rosti cu jumătate de glas Tursen. Face ce vrea cu el.

— Nu, nu, jur pe Profet că Jehol nu va pleca de aici ! răcni Uroz, izbind cu cîrjile în podea.

— Ia seama, ai să cazi, îi atrase atenţia Tursen.

Îl văzuse pe Uroz clătinîndu-se în chip periculos pe piciorul teafăr. Întinse o mînă ca să-l sprijine, dar îi scăpă toiagul, care se rostogoli.

„Doi ologi“, îşi spuse Tursen, dar gîndul acesta îi ieşi numaidecît din cap, aşa cum îi ieşise şi gîndul că era în cămaşă, pe un pat vraişte... Durerea pe care Uroz nu se sfia să şi-o dea în vileag, gesturile lui de mutilat...

— Şezi jos, îl îndemnă Tursen.

Sub părul ciufulit, pe gîtul cu carnea fleşcăită şi zbîrcită, faţa lui îşi recăpătase demnitatea şi fermitatea obişnuite. Uroz se prăbuşi pe marginea *cearpaiului,* cu cîrjile lîngă el.

— Şi ? întrebă Tursen.

— Îmi trebuie armăsarul, răspunse Uroz cu un glas aprig.

— Mai sînt şi alţi cai pe lume, rosti cu blîndeţe Tursen.

— Dar Jehol nu-i decît unul. Unul singur.

Tursen scuturâ din cap. Cunoscuse sute şi sute de călăreţi, şi fiecare din ei nutrea aceeaşi convingere, dacă-şi

iubea calul. Cînd acesta era mai puțin iute decît calul altuia, era fie mai rezistent, fie mei ascultător, mai inteligent, mai vesel sau mai credincios... Da, călăreții semănau cu toții între ei cînd își iubeau caii. Dar Uroz ?

— Nu spui nimic ? îl întrebă acesta. Doar știi, mai bine decît oricare altul, că Jehol e cel mai sprinten, mai dibaci, mai viteaz și mai inimos dintre toți armăsarii. Și cel mai frumos...

Tursen continuă să scuture din cap.

— Ieri, în pădure, cînd ți-a fost adus calul, nu păreai să vezi toate acestea, îi spuse.

— Nu-l cunoșteam, zise Uroz.

Și-i povesti bătrînului ce-i făcuse în ajun calului și ce făcuse Jehol pentru el. Ascultîndu-l, Tursen își aminti de mînzul pe care-l omorîse, și-și plecă fruntea sub apăsarea unei compătimiri ce i se părea mai grea decît povara tuturor anilor săi. Milă pentru fiul său ? Pentru sine însuși ? Pentru cai ? Pentru oameni ? Sau era, cumva, durerea de a trăi ?

Uroz tăcea.

— Cîți bani cere Mokhi? îl întrebă Tursen, înălțîndu-și capul.

Fără să-și dea seama că repetă gesturile fostului său *seiz*, Uroz își îndoi un deget și spuse :

— Zestrea.

Apoi, își îndoi alt deget și spuse :

— Casa.

Apoi, alt deget :

— Bani pentru gospodărie...

Se uită cu teamă la Tursen care, cu ambele mîini rezemate de toiagul ce-i mai rămăsese și cu spinarea-i lată arcuită sub cămașa veche, nu-i slăbea din ochi picioarele scălîmbe.

— Bine, spuse bătrînul în cele din urmă. Bine... Pentru zestre, o să mă pun eu chezaș în fața lui Akkul. Casa ? I-o dăm pe cea din Kalakcecan. Cît despre gospodărie, îi vom da banii din vînzarea terenului meu.

Pentru prima oară de cînd intrase cu de-a sila în încăpere, Uroz se simți stingherit. Nu atît mîndria lui —

de care nu-i mai păsa — cît spiritul său de dreptate suferea acum : prea era mare darul bătrînului...

— Kalakeekan ? îngînă el. Păi, parcă voiai... într-o zi...

— Ziua aceea e încă departe, fiule ! exclamă Tursen.

Niciodată nu fusese mai sincer. Să se retragă ? Cînd Uroz avea atîta nevoie de sprijinul lui ? Şi o să mai aibă, pînă-n vecii vecilor... Sprijinindu-se uşor în toiag, se îndreptă din spinare, încît torsul lui îşi căpătă întreg relieful puternic, sub pînza moale.

„Ce ochi tineri are", îşi spuse Uroz.

Dar un soi de umbră şterse deodată strălucirea acestor ochi.

— La Kalakeekan e casa...

Tursen nu-şi sfîrşi fraza. Uroz credea că maică-sa era încă în viaţă. Cum de uitase Tursen să-i spună ?... De bună seamă din pricina atîtor întîmplări grave petrecute de la întoarcerea lui Uroz încoace...

— Trebuie să-ţi aduc la cunoştinţă că maică-ta a murit, urmă Tursen.

— Ştiu de la Strămoşul neamului omenesc, care mi-a spus acolo, în cimitirul nomazilor. Pacea coboare peste umbra ei.

— Pacea coboare peste umbra ei, repetă Tursen. Era o femeie cumsecade. Da, mai cumsecade decît o socoteam eu, în nepăsarea mea.

Ar fi vrut să mai vorbească despre moartă. Uroz repetă însă, nerăbdător :

— Pacea coboare peste umbra ei.

Şi se ridică în cîrji.

— Ei bine, fiule ? zise Tursen, cu blîndeţe.

— Aş vrea să-i dau numaidecît... lui Mokhi... cuvîntul tău...

— Du-te, du-te, îl îndemnă Tursen.

Uroz se smuci brusc pentru a ieşi mai repede, dar se răsuci pe cîrji şi-şi lipi buzele de umărul drept al tatălui său. Nimic nu i se păruse vreodată mai plăcut decît mirosul acesta acru de transpiraţie al bătrînului.

Din cîteva salturi făcute pe cîrji, ajunse în pragul uşii.

— Închide bine uşa, îi strigă Tursen cu spaimă în glas. Iar Rahim să aştepte, ca de obicei.

IV

HALLAL

Ospățul dat de Osman bei în cinstea lui Soleh, ciopendozul care cîștigase pentru provincia Maimana trofeul *buzkașiului,* regal, avu loc o săptămînă după aceea.

Acest răgaz era necesar : trebuiau trimise sute de invitații, unele dintre ele foarte departe. Trebuiau adunate, pentru atîtea guri, turme întregi de oi, munți întregi de fructe și de legume. Trebuiau strînși laolaltă mulți măcelari, bucătari, cofetari. Trebuiau scoase din dulapuri nenumărate covoare, saltele, perne și farfurii...

În dimineața zilei celei mari, de îndată ce-și sfîrși inspecția obișnuită, Tursen porni călare spre locul ospățului.

Locul acesta se numea Iazul Măririlor. Fusese botezat astfel, se pare, de către un bunic al lui Osman bei, care poruncise să se sape acolo un mare bazin dreptunghiular, podit cu cărămizi și alimentat cu apă din canale și șanțuri. În aceeași perioadă fuseseră plantați, din porunca lui, mesteceni, fagi și plopii care acum crescuseră, înalți și deși, paralel cu marginile bazinului. Între apă și copaci, pe gazonul întreținut cu grijă, se desfășurau, de trei generații încoace, serbările cele mai însemnate de pe moșie și chiar din provincie.

Cînd sosi Tursen, o mulțime de slugi erau încă ocupate cu împodobirea locului. Unii aduceau mănunchiuri de flori pe care le împrăștiau în iarbă, alții umpleau ibricele cu apă pentru spălat, alții verificau tacîmurile și covoarele, alții, în sfîrșit, vîrîți în apă pînă la subsuori, înlăturau frunzele și paiele din bazin. În afară de aceste ultime aranjamente, decorul era gata. Un decor atît de fastuos, încît Tursen, deși obișnuit cu aceste ceremonii, nu se putu opri să plescăie din limbă în semn de admirație.

În lungul imensului patrulater lichid se întindea o cărare alcătuită din cele mai frumoase covoare din provincia Maimana, vestită prin țesătoarele sale. Pe această pistă moale se îngrămădeau saltele, pături, plăpumi și perne multicolore. Dar nu numai atît. Sub falnicii copaci înfrunziți se vedeau o sumedenie de jilțuri, de scaune

și de scoarțe. Acolo, sub baldachinul de crengi, musafirii lui Osman bei puteau să guste, chiar înainte de ospăț, din răcoarea umbrei, din carnea fragedă a poamelor, din dulceața laptelui și din fumul proaspăt al narghilelelor, stînd la taclale sau moțăind.

„Niciodată n-a fost atîta risipă, își spuse Tursen. Și e drept să fie așa, fiindcă niciodată n-a cunoscut moșia o asemenea glorie : drapelul regelui...

O oboseală ciudată îi îngreună umerii, iar gura i se umplu de un gust amar. Căci îl fulgerase un gînd : „Pentru ce nu e Uroz cel sărbătorit ?“ Dar auzi atunci glasul adevărului : „Dacă Uroz ar fi fost învingător, ai crăpa sub biciul invidiei, așa cum mînzul acela a pierit sub cravașa ta“. Și Tursen gemu în sinea lui : „Dar eu nu mai sînt omul acela, iar Allah știe asta !“ Vocea adevărului îi răspunse : „Nu căuta să te amăgești, *ciopendozule* prea bătrîn pentru vremea ta. Ai devenit alt om numai grație înfrîngerii lui Uroz, pe care ai dorit-o tu însuți, iar Allah știe asta !“

În clipa aceea, sosi în galop intendentul lui Osman bei, ca să vadă cum merg pregătirile pentru serbare și să se încredințeze că nu lipsea nimic. Era un om cărunt, cu pielea trandafirie, cam obez, dar foarte bun călăreț. Între el și Tursen se statorniciseră de mult relații de stimă și afecțiune reciprocă. De îndată ce fu aproape de Tursen, îi strigă :

— Pace ție, prietene !

— Pace ție, îi răspunse Tursen.

Și pentru că această întîlnire îl scăpa de gîndurile-i apăsătoare, adăugă cu un glas mai cald decît de obicei :

— Și lăudată fie lucrarea ta. Datorită ei, Iazul Măririlor nu a fost niciodată mai vrednic de numele său.

Toată lumea cunoștea sinceritatea brutală a lui Tursen și asprimea judecății sale. La auzul unei laude atît de rare în gura unui asemenea om, ochii intendentului, vîrîți adînc în grăsime, se aprinseră de bucurie ca niște licurici. Dar răspunsul său fu, ca de obicei, simplu și înțelept :

— Prietenia ta întrece cu mult meritele mele. Cînd iubești, ca mine, tot ce face plăcere ochilor și tot ce prieste

trupului, e de ajuns să lucrezi pentru propria-ţi mulţumire, ca să-i mulţumeşti şi pe ceilalţi.

Cei doi călăreţi bătrîni dădură, unul lîngă altul, ocol bazinului, trecînd pe lîngă liziera copacilor. Totul era în bună rînduială.

— Iată-te împăcat acum, zise Tursen.

— Încă nu, replică intendentul. Cel mai greu lucru rămîne de făcut...

Şi spunînd acestea scoase dintr-un fald al turbanului o hîrtie foarte îngustă şi lungă, acoperită de sus pînă jos cu semne, o desfăşură şi spuse, oftînd :

— Trebuie să le dau tuturor ăstora locurile ce li se cuvin...

— Aşa e, aşa e, mormăi Tursen. Pace ţie.

Cu un gest ciudat de sprinten şi de ferm la un om atît de gras, intendentul apucă frîul calului lui Tursen şi strigă :

— Vai, prietene ! Ajută-mă cu poveţele tale, sporindu-mi astfel, cu bunăvoinţa ta, norocul care mi te-a scos în cale.

— Nu prea mă pricep la jocul acesta, zise Tursen.

— Nu priceperea contează aici, replică intendentul, ci putinţa de a ghici cît de greu e rangul oamenilor.

— Dă-mi să văd, spuse Tursen.

Şi luînd panglica de hîrtie, o întinse cît putu mai mult şi încercă să descifreze numele de pe ea. După aceea, le citi cu jumătate de glas, scărpinîndu-şi ceafa. Le reciti apoi, scărpinîndu-şi barba. Era o treabă într-adevăr grea. Nu pentru personajele de prim rang, căci acestea îşi aveau locul asigurat prin cele mai străvechi datini şi prin însăşi aşezarea scaunelor la serbare. Astfel, locul lui Osman bei se afla chiar în mijlocul uneia din laturile lungi ale patrulaterului lichid. În faţa lui, pe celălalt mal, guvernatorul provinciei Maimana. Osman bei va avea la stînga lui pe cei trei arbitri ai *buzkaşiului* regal ; la dreapta, vor sta Soleh, Tursen şi Uroz. Guvernatorul va avea la stînga lui pe fiul mai mare al lui Osman bei, de pe acum cap de familie, şi pe cei doi proprietari mai bogaţi şi mai influenţi ; iar la dreapta, vor sta generalul-comandant al trupelor din provincie, comandantul poliţiei-călare precum şi căpe-

tenia unui trib paștu, stabilit în stepă încă de pe vremea în care aceasta fusese cucerită de războinicii din munți.

Nu era greu nici pentru oaspeții care fuseseră poftiți numai datorită vechimii lor în slujba moșiei sau datorită unor legături vagi de rudenie. Acești veri ai unor veri prin alianță, acești nepoți ai cumnatului vreunui unchi, acești coborîtori ai celei de-a treia neveste a bunicului dinspre mamă (cu condiția ca averea lor să fie la fel de vagă ca și rudenia lor), precum și grădinarul-șef, și căpetenia *seizilor,* și starostele ciobanilor, și cel mai cultivat dintre scribi, și muzicanții, și cîntăreții chemați să-i înveselească pe oaspeți — toți aceștia aveau să se înghesuie pe laturile mai înguste ale bazinului. Pentru ei, ca și pentru cei mari, locul la ospăț era bine stabilit. La fel ca în viață.

Dar între ei mai erau ceilalți, mulțimea oamenilor de condiție mijlocie, cu oarecare avere, cu slujbe modeste, cu sînge onorabil în vine. Erau proprietarii de al doilea rang, funcționarii subalterni, negustori bogați din Daulak Abbas, rudele reale. Nici unul dintre oamenii aceștia nu era cu adevărat superior celorlalți. Nimic nu le impunea cu tărie locul. Trebuia, pentru a li-l alege, o măsurătoare precisă. Trebuia să ții seamă de toate elementele din care era alcătuită personalitatea lor. Ea trebuia să fie cîntărită pe toate fețele, stabilind suma bogățiilor și a nobleței, a puterii și a prieteniei, a influenței și a virtuților.

Tursen și intendentul își frămîntau mintea, cînd oprindu-se locului, cînd mînîndu-și la pas caii și trecîndu-și unul altuia pomelnicul invitaților : pe de-o parte, valoarea obștească a unei vieți de om, pe de altă parte rangul precis al respectivului. Opiniile lor erau, în majoritatea cazurilor, aceleași. Cînd intervenea o discuție, nu ținea mult. I se întîmpla totuși lui Tursen să rămînă tăcut și gînditor mai mult decît i se părea necesar prietenului său. Atunci intendentul admira spiritul de dreptate al bătrînului *ciopendoz.*

Tursen nu trebuia să-i caute un loc oaspetelui la care, în acele clipe, se gîndea atît de intens. Locul acesta era fixat de multă vreme. La dreapta lui... Era vorba de Uroz... Dar pe măsură ce calul îl plimba de-a lungul covoarelor și pernelor, și-i dădea putința să-i vadă în închipuire pe invitați așezîndu-se în ordinea aleasă de el, Tursen era

cuprins de o neliniște chinuitoare. Toți oaspeții, pînă și cei pe care abia îi cunoștea, îi apăreau la locurile lor, ca și cum s-ar fi și instalat acolo. Toți, afară de Uroz. Numai locul lui rămînea gol, în ciuda eforturilor sale.

„Să fie un semn?" se întreba Tursen. Și în vreme ce cîntărea, prețuia, măsura meritele aparente sau reale ale invitaților, neliniștea nu-l părăsea.

Se gîndea că, după răscumpărarea lui Jehol, Uroz parcă dispăruse de pe moșie. Pleca în stepă cu calul, încă în zorii zilei, și se întorcea abia seara, frînt de oboseală, năduşit. Uroz îl ducea pe Jehol în grajd și dormea în ieslea lui. Iar a doua zi, reîncepea. Chiar în dimineața asta dispăruse...

— Uite c-am isprăvit! exclamă intendentul. Am făcut treabă bună.

Se adresă diacului care venise după el pentru a nota numele oaspeților și numerele lor de ordine. Apoi îi spuse lui Tursen :

— Era și timpul, prietene. Privește!

Primii invitați începuseră să sosească pe peluză, prin coridoarele practicate în desișul copacilor falnici. Erau, desigur, cei mai umili dintre oaspeți, care țineau să-și arate prin graba lor cît de conștienți și de recunoscători erau pentru cinstea ce li se făcuse.

— Bine, zise Tursen. Acum trebuie să văd ce s-a făcut pentru cai.

Și, uitîndu-se la *ceapanul* strălucitor de mătase crem, cu dungi verzi, întins peste pîntecul amicului său, adăugă :

— Trebuie de asemeni să-mi schimb straiele de lucru.

Oamenii lui Tursen își făcuseră, ca de-obicei, temeinic treaba. În spatele șirurilor de copaci se înșirau țăruşii ; la capătul fiecărui pripon se vedea cîte un maldăr de nutreț și cîte-o găleată cu apă.

— Bine, îi spuse Tursen starostelui *seizilor*. Du-te și te-mbracă, Akkul, pentru serbare. Bătrînii servitori ai moșiei au și sosit acolo.

— Îmi îngădui să te rog ceva? îl întrebă Akkul, cu ochii plecați.

— Hai, repede.

— Dă-mi voie să-l aduc şi pe Mokhi, care-mi va fi curînd gincre, zise Akkul.

Tursen se gîndi : „Încă unul în plus sau în minus, în gloata de la marginea bazinului..."

— Bine, spuse el cu glas tare.

Şi, apucînd hăţurile, adăugă cu nepăsare în glas :

— L-ai văzut cumva pe Uroz ?

— L-a luat iar pe Jehol azi-dimineaţă, dar ceva mai tîrziu decît în alte zile.

Tursen îl găsi pe Rahim în faţa uşii locuinţei sale. Băiatul îi ţinu scara ca de obicei, dar cu o mişcare silită, şi se ridică numaidecît, cu rigiditatea unui manechin. Abia cuteza să se mişte, din pricina straielor sale noi — un caftan brodat, sandale răsucite la vîrfuri, precum şi un turban mătăsos, primit în dar de la stăpînul său, şi înfăşurat în jurul tichiei ieftine ce-i acoperea de obicei capul.

Tursen îi încredinţă calul şi intră în odaia lui. Acolo, pe *ceapaiul* ale cărui pături, netezite de Rahim, semănau cu o placă de lemn lustruit, se întindea haina de sărbătoare a lui Tursen, călcată şi periată bine, în toată splendoarea şi simplitatea ei. Mătasea brută a *ceapanului* era moale şi în acelaşi timp deasă şi uşoară ; lipsită de orice podoabă, avea culoarea caldă şi bogată a frunzelor pălite de rugina toamnei, într-o pădurice.

„E răsplata pe care mi-a adus-o ultimul *buzkaşi,* îşi spuse. Au trecut cinci ani de-atunci." Luase parte la acel *buzkaşi* în provincia vecină, şi izbutise, în ciuda vîrstei sale înaintate, să smulgă berbecul chiar lîngă Cercul Dreptăţii, din mîinile lui Maksud cel Cumplit — tînărul uriaş din Mazar-Y-Şerif — în clipa cînd acesta se pregătea să scoată chiotul de biruinţă — *hallal.*

Înfăşurat în marele-i *ceapan* de mătase, Tursen încălecă şi-l luă pe Rahim pe crupa calului. Fără a-şi întoarce capul, îl întrebă :

— Uroz n-a venit ?

— Păi, ţi-aş fi spus, stăpîne, îi răspunse Rahim. Îl aşteptai ?

— Ţine-te bine în şa, îi strigă Tursen şi porni în galop.

Trecu astfel pe lîngă ţarcurile destinate cailor şi se înfundă într-unul din coridoarele prin care se ajungea,

pe sub copacii înalți, la peluză. Se opri abia la marginea covoarelor întinse în lungul bazinului. Rahim descălecă și-l ajută și pe stăpînul său să coboare. Apoi rămase nemișcat.

— Nu știi unde să duci calul ? îl mustră Tursen.

— Ba da, numaidecît, bîigui Rahim.

Și porni încet, cu pași șovăitori, de parcă s-ar fi mișcat pămîntul sub el. În fiece clipă închidea ochii și-i deschidea din nou pentru a se convinge că ceea ce vedea era adevărat. Atîtea frumusețî, atîta lux, atîta înghesuială !

Căci în lipsa lui Tursen, oaspeții nu încetaseră să sosească — oaspeți de un rang din ce în ce mai înalt. Ei nu-și mai lăsau, aidoma primilor veniți, caii la pripoane. Soseau călări pe peluză, iar grăjdarii din suita lor sau *seizii* de pe moșie le luau în primire caii. Mișcarea acestora, vigoarea și grația lor, șeile lor bogate, zăbalele lor strălucitoare însufleteau vastele întinderi de iarbă dintre oglinda apei și paravanele de frunze. Stăpînii cailor pășeau cu semeție spre saltelele și perinile întinse la umbra copacilor falnici și se așezau nepăsători. Proprietarii și negustătorii vestiți prin averea lor își puseseră cele mai frumoase *ceapane* și turbane : înalții slujbași erau îmbrăcați europenește, dar căciulile lor erau făcute din cea mai fină lînă de astrahan. Cît despre *ciopendozi,* care începuseră să se ivească și ei, aduceau, pentru prima oară în această provincie, cazacele și nădragii pe care le purtaseră la *buzkașiul* regal.

„Dar Uroz ? se întreba mereu Tursen. Totuși mi-a dat cuvîntul că va veni."

Pe măsură ce apăreau noi și noi călăreți, iar mulțimea sporea sub copaci, neliniștea lui devenea mai greu de stăpînit. Cînd simțea că această neliniște merge prea departe, Tursen își spunea mînios :

„Hai, bătrîne, liniștește-te ! Uroz e un infirm, mai are timp să vină. Doar n-o să aducă o asemenea jignire, o asemenea insultă bunei-cuviințe. Mai are timp..."

Dar timpul trecea repede. Frații și fiii lui Osman bei descălecau acum pentru a-i întîmpina și a-i saluta pe

oaspeți în numele stăpînului moșiei. Acesta aștepta, potrivit datinei, în pragul casei sale, să apară oaspeții de prim rang, care aveau să sosească, firește, în ultimul moment.

Timpul parcă zbura. Oamenii care aveau privilegiul de a sosi mai tîrziu decît ceilalți, își făcură în sfîrșit apariția. Deodată, din spatele unui pîlc de copaci, se auzi de trei ori clacsonul unui automobil. O mașină largă și lungă, descoperită, roșie ca focul, se desprinse dintre copaci. În fundul ei, Osman bei și guvernatorul provinciei îl încadrau pe Soleh, gloriosul învingător. În față, lîngă șofer, ședea un moșneag zdrențăros și sfrijit, aproape orb: cel mai venerat sfînt din Maimana. Iar alături de el, căpetenia tribului pașțu pe care marele emir Abdur Rahman îl colonizase în stepă, după cucerirea ei. Era un bărbat lat în piept, cu gîtul vînjos și cu părul aspru, și purta în bandulieră o pușcă ghintuită, iar pe caftanu-i negru, niște cartușiere, împletite parcă de la umăr pînă la coapsă. Un grup călare venea după automobil: doi servitori ai lui Osman bei, secretarul guvernatorului și un alt pașțu, foarte înalt și subțiratec, înarmat și el cu o pușcă; ochii lui, îndrăzneți pînă la neobrăzare, păreau să se amuze de tot ce vedeau și să-și bată joc de toată lumea. În vreme ce tovarășii lui se repezeau la portiera mașinii roșii, el își lăsă hățurile calului în mîinile unui *seiz*, deși părea el însuși să fie slugă.

Osman bei, îmbrăcat într-un caftan de mătase chinezească brodat cu aur și purtînd pe cap un turban din același material, ieși semeț din mașină. Guvernatorul provinciei Maimana, îmbrăcat într-un costum negru, cu cravată cenușie și cu o căciulă de *breitschwantz*[1] pe cap, ieși la rîndu-i, cu demnitate. Dar Soleh, de îndată ce se văzu liber, sări pe banchetă și rămase în picioare. Toți îl văzură ținîndu-se drept, sub căciula din blană de lup, și purtînd în spinare pielcica albă a unui miel nou-născut, desfăcută în chip de stea. Un murmur de admirație îl întîmpină, și se înteți în clipa cînd Soleh flutură deasupra capului fanionul pe care-l cîștigase la competiția regală.

[1] În limba germană: coadă lată; varietate de astrahan.

Apoi, sări peste bordura mașinii și se lăsă pe pămînt, înfigîndu-și în el tocurile înalte ale cizmulițelor sale scurte.

Lui Tursen îi veni să scuipe... Paradă de bîlci... Un circar neruşinat... Un saltimbanc de bazar... Bătrînul *ciopendoz* suferea pentru meseria lui. Pentru marele joc al vieții lui. Pentru provincia lui natală. Se gîndi la Uroz, la trufia lui tăcută, și gîndul acesta îi făcu bine, dar și rău totodată — căci Uroz nu catadicsise să se arate, deși gazda era acolo.

Osman bei îi spuse lui Tursen cu duioșie și respect în glas :

— Rămîi cu noi, vestite *ciopendoz* și mare comis... Hai să gustăm împreună, în răcoarea umbrei, din bunătățile ce ne vor desfăta gura pînă la începerea ospățului.

Și se așeză între guvernator, moșneag și căpetenia paștu, pe pernele ce-i așteptau chiar în mijlocul pîlcului de copaci plantați pe marginea de răsărit a bazinului. Tursen luă loc lîngă ei. Iar străinul acela slab și deșirat, care avea niște ochi batjocoritori și veseli, se rezemă de un trunchi de copac, în spatele războinicului cu pieptul împovărat de cartușiere. Slugile aduseră grabnic prăjituri, brînzeturi și fructe. Și în vreme ce notabilitățile veneau rînd pe rînd să sărute umărul lui Osman bei, ochii pătrunzători ai lui Tursen scrutau deznădăjduiți pînă-n cele mai depărtate șiruri ale invitaților.

Îl zări astfel, în fund de tot, pe Mokhi, îmbrăcat în straie noi, cu un braț pe după umerii viitorului său socru. Fața îi era schimonosită de un hohot de rîs. „A visat să ajungă *ciopendoz* și ar fi putut să ajungă, zău ! își spuse Tursen. A vrut să-și omoare stăpînul ca să-i ia armăsarul și să fugă în lume pe urmele unei tîrfe — și era cît pe ce să izbutească. Iată-l însă mulțumit, pe cale să întemeieze o familie, scăpat o dată pentru totdeauna de toți demonii lui, după o unică aventură... În vreme ce Uroz...“

Fețele asupra cărora își ațintise ochii Tursen nu mai erau pentru el decît o masă. Nu din pricina unei vederi tulburi, ci din pricina unei tulburări a minții. „Cum ? ! se întreba el. Am ajuns oare să-i doresc lui Uroz o căsuță, un petic de pămînt, o nevastă gospodină, niște copii căcăcioși și o față rîzătoare ca a acestui nătîng fericit ?“ Își

aminti de rînjetul de lup de pe buzele aprige ale fiului său şi simţi cum balsamul mîndriei îi înviorează sîngele bătrîn. Pentru Uroz nu va exista niciodată adăpost, vizuină, în care să se retragă liniştit.

Tursen îşi rezemă fruntea în pumni. Îl urîse, oare, pe Uroz din pricina acestei furii de a trăi ? Iar acum îl iubea atît de mult, tocmai din pricina ei ? Sau îl iubise cumva întotdeauna ? Fără a dori s-o recunoască ? Dar nu cumva îl urîse pentru că se temuse, în sinea lui, să nu sufere el însuşi prea mult ?

Aşa cum suferea în clipa asta ?

Dar unde putea să fie Uroz ? Ce-o fi zicînd ?

„Uite-l !" fu cît pe ce să strige.

Şi ridicîndu-se pe perne ca să vadă mai bine, se lăsă numaidecît înapoi, cu întreaga lui greutate. Călăreţul pe care-l zărise nu era Uroz, ci un sol. Era în slujba uneia dintre rudele lui Osman bei şi venea în fugă pentru a spune că stăpînul său, doborît de fierbinţeală, ruga să fie iertat pentru absenţa sa la ospăţ.

Tursen iscodi umbrele aruncate de copacii falnici. Ele se lungiseră şi se apropiau acum de lacul artificial. Dar ospăţul nu avea să înceapă înainte ca umbrele să-i fi acoperit marginile, răcorindu-le. Pîn-atunci poate că...

„Numai să nu vorbească nimeni despre Uroz pînă atunci", se rugă Tursen în sinea lui.

Parcă anume pentru a-i împlini ruga, muzicanţii începură chiar în clipa aceea să cînte, — poate din întîmplare, sau la un gest al lui Osman bei. Bocetul damburei... duduitul tobei... şoapta catifelată a flautului... Se aşternu de îndată o tăcere vrăjită. În acest ţinut, toţi iubeau cu patimă muzica, oricare le-ar fi fost rangul sau obîrşia. Iar în această zi, muzica era slujită de nişte oameni vestiţi prin măiestria artei lor, pe care o practicau de foarte multă vreme pe terasele însorite ale *ceaihanalelor,* pe ulicioarele acoperite ale bazarurilor, în casele celor bogaţi ca şi în cele ale săracilor, la înmormîntări şi la serbări deopotrivă. Erau însoţiţi de un moşneag, fost cioban, căruia îi mergea vestea pentru iscusinţa la cîntat şi pentru memoria lui straşnică.

Pe el îl asculta îndeosebi Tursen. În vocea lui deslușea murmurul vîntului printre frunzele de pelin, precum și melopeile ce se înălțau, în amurg, din corturi, melopei triste ca și fumurile acestora. Tursen își simți sufletul împăcat, ca și cugetul, în clipa cînd începu să se înfiripe — mai întîi flaut, apoi dambură, apoi tobă și în cele din urmă glas omenesc — străvechiul cîntec, poate cel mai vechi cîntec, care, din veac în veac, le vorbise unor călăreți și caravanieri fără număr, despre nesfîrșite aventuri, petrecute în stepa fără hotar.

Bătrînul cioban își depăna încă o dată caerul subțire al baladelor, poveștilor, legendelor și basmelor. Cu capul masiv, cu fața brăzdată de ani, Tursen urmărea atent melodia.

Deodată, simți că gîtul îi înțepenește, greu ca un butuc. Deslușise, în cîntec, numele lui Uroz. Ceea ce i se părea cu neputință. „Pe Allah, așa ceva nu se poate ! Numele lui Uroz printre cele ale eroilor nemuriți de legende ? Uroz ridicat în slava timpurilor ?“ Dacă-i auzise numele, însemna că el, Tursen, își pierduse mințile, lovit de un blestem...

Căci auzea mereu numele lui Uroz... Și recunoștea isprăvile pe care le slăvea cîntecul... Întoarcerea lui Uroz, odiseea lui, înalta lui dreptate... Da, își pierduse mințile, de bună seamă...

Dar atunci, de ce se apleca oare guvernatorul spre Osman bei pentru a-i șopti : „Zvonul a ajuns pînă-n oraș“. Iar Osman bei îi răspundea : „Jur că așa s-au întîmplat lucrurile“.

Oamenii de pe moșie și *ciopendozii* din regiune nu se arătau însă cîtuși de puțin mirați. Ba, unii dintre ei recitau dinainte versurile pe care avea să le cînte moșneagul acela !

Tursen îl căută din ochi pe Soleh și abia cînd văzu fața amărîtă a acestuia, fu nevoit să creadă în destinul uluitor al fiului său. Și exclamă atunci în sinea lui : „Uroz, de ce nu ești aici ? Ai pierdut cea mai frumoasă zi din viața ta, și ți-ai dezonorat-o !“

Umbra se lăsase între timp peste marginile bazinului. Osman bei îl apucă de umăr pe Soleh și porni cu el spre locul ospățului.

*

Cînd se așezară cu toții, turcește, pe pernele lor, fiecare — de la cel mai umil musafir, pînă la Osman bei — își uită, preț de-o clipă, ambițiile, privilegiile și grijile, pentru a savura spectacolul oferit de cadrul ales pentru ospăț și de mulțimea invitaților. Oriunde s-ar fi aflat, toți puteau vedea, dincolo de oglinda apei irizate de razele piezișe ale soarelui, cum sclipesc covoarele și pernele așternute pe pămînt ca pe un drum al paradisului și alcătuind divane, culcușuri și paturi vrednice de tovarășii Profetului. Veșmintele erau în ton cu aceste culcușuri scumpe. Mătăsuri lucioase și înflorate din Iran. Lînării din stepă, de o urzeală admirabilă. Lameuri din India. Țesături atît de bogate, încît fiecare dintre ele ar fi putut să îmbrace mai mulți oameni. Stofe atît de felurite și de bogate în nuanțe, desene, motive și podoabe, încît, din sutele de *ceapane* adunate aici, nici două nu semănau între ele. *Ceapane* verzi ca jadul sau ca mlădițele tinere, roșii ca cireșele, ca zmeura sau ca zorii, azurii sau de culoarea pietrelor de lapis-lazuli, a frunzelor vestede sau a topazelor, purpurii și stacojii, albe ca fildeșul, cenușii ca turtureaua. Cu dungi sau fără dungi. Cusute cu fir de argint și de aur. Cu motive florale. Corolele monumentale ale turbanelor încununau flora draperiilor. Iar din această moliciune superbă, luxuriantă, țîșneau ca niște trunchiuri aspre, încununate de un mușchi sălbatic, cazacele *ciopendozilor* și cușmele lor din blană de lup.

Cel mai sărac și mai urît dintre invitați se simțea eliberat de povara necazurilor și beteșugurilor sale, prin părelnica participare la atîta bogăție și putere. Iar acelora cărora norocul le surîsese mai mult, averea, puterea și reușita lor li se păreau acum întărite și sporite de cele ale tuturor celorlalți, atingînd o culme supremă.

Nimeni nu era mai beat de sine ca Soleh. Serbarea dădea vanității sale o ocazie fără seamăn. De ce atîta

fast ? Atîta pompă ? Din pricina lui, a lui Soleh. Care astru atrăsese această mulțime de dregători și de nobili, cum nu mai cunoscuse nicicînd provincia ? Fanionul regal, înfipt într-o pernă de brocart albastru și auriu, chiar în fața lui, la o palmă de el, de învingătorul, triumfalul și invincibilul Soleh !

În timp ce oaspeții își netezeau *ceapanele* și, suflecîndu-și mînecile, își spălau mîinile cu apa pe care niște *bacia* le-o turnau din ibrice scumpe, Soleh atingea mereu perna împodobită cu trofeul său, o împingea puțin ba în față ba în spate, așa fel ca, pus în bătaia brizei, fanionul să fîlfîie necontenit, întru slava lui.

Așezat lîngă Soleh, Tursen privea drept în față, pe deasupra bazinului, a capetelor, a copacilor, fără să se miște, fără să clipească măcar. Nu-l vedea pe Soleh, cum nu vedea pe nimeni. Nu simțea nimic. Decît acest loc gol, acest vid, ca o rană deschisă, în partea dreaptă. Uroz nu era acolo ! Uroz nu mai era !

Tursen era atît de sigur de moartea fiului său, încît ar fi putut să jure pe *Cartea Cărților*. Un erou de legendă ar fi putut oare să se resemneze a asculta această legendă, ca un infirm, lîngă sobă, pînă la capătul zilelor sale ? În clipa aceea Tursen îl înțelegea atît de bine pe Uroz, încît se simțea una cu el. Și parc-ar fi călărit prin stepă pe armăsaru-i iubit, ca să doarmă sub cerul ei, aidoma căpeteniilor de odinioară, ale căror oseminte se amestecau cu ciolanele cailor lor în gorgane.

Pe toate laturile bazinului apărură o mulțime de servitori. Veneau din bucătăriile în aer liber ascunse pe după copaci, și aduceau enorme piramide de orez galben, verde, trandafiriu, violet, pilafuri preparate în douăzeci de feluri diferite, hartane de miel fript, pîrjoale și frigărui de oaie, tocane de pui, sosuri iuți sau îndulcite. Slugile se înșirară și așteptară cu brațele întinse un semn al lui Osman bei, ca s-alerge spre invitați.

Soleh se întoarse deodată spre Tursen și-l întrebă, nemaiputîndu-se stăpîni :

— Feciorul tău e atît de bolnav încît nu poate veni să salute fanionul regelui ? Mi s-a spus totuși că...

În clipa aceea Osman bei ridică mîna ca să le facă semn slugilor, dar nu-şi sfîrşi gestul, cum nici Soleh nu-şi sfîrşi vorba.

Un urlet îi împiedică. Toţi oapeţii auziseră în stepă asemenea urlete. Dar cel de acum era atît de năprasnic, atît de strident, încît îi făcu să se-nfioare pînă-n măduva oaselor.

Văzduhul tremură, ca şi apa. Iar dintre frunzare ţîşni un cal în galop, zburînd razant deasupra ierbii.

— Jehol ! murmură Tursen.

Şaua era goală. „Uroz a avut milă de armăsar, nu de sine însuşi", îşi spuse bătrînul.

Între copaci şi bazin spaţiul era prea stîmt pentru acest galop nebunesc.

— Calul zălud ! exclamau grăjdării. Fără stăpîn !

Unora dintre invitaţi li se făcu frică : mai ales negustorilor de la oraş. Bărbile lor vopsite cu *henne,* mînecile şi turbanele lor, începură să se agite. Voiau să se ridice.

— Staţi liniştiţi, îi sfătuiră oamenii care cunoşteau la cai. Lăsaţi-l pe armăsar în seama *ciopendlozilor.*

Trei dintre aceştia — cei mai aproape de Jehol — stăteau gata să se repeadă la frîul lui, la nările lui. Dar cînd Jehol ajunse în dreptul lor, săriră înapoi, în ciuda curajului şi a experienţei lor. Urletul se auzi din nou şi păreа să iasă din pieptul armăsarului. Dar acesta se răsuci brusc şi, fără a-şi încetini ritmul, se avîntă în lungul bazinului. Oaspeţii înşiraţi pe mal zăriră un om agăţat de burta calului. Abia avură răgazul să scoată, care un geamăt, care un strigăt înăbuşit. Omul nu se mai vedea. Dar după iuţeala şi fineţea mişcării ce-l proiectase pe coapsa nevăzută a armăsarului, atît prietenii cît şi duşmanii lui Uroz ştiură că el era.

— Uroz ! exclamară într-un glas călăreţii din Maimana, Kataghan şi Mazar-Y-Şerif.

— Uroz ! repetară marii proprietari de grajduri.

— Uroz ! înginară oamenii lui Osman bei.

— Uroz... Uroz... Uroz...

Numele acesta ciocănea în tîmplele lui Tursen, atît pe dinăuntru cît şi pe dinafară...

Uroz era în viaţă, aşadar... Şi încă cum ! Iată ce puseseră la cale în taină Uroz şi Jehol, în stepă, de la răsăritul pînă la apusul soarelui ! Voiau să arate că un mare *ciopendoz* rămîne un mare *ciopendoz,* chiar cînd e mutilat, dacă poartă numele de Uroz. Tursen văzu cu ochii minţii, într-o străfulgerare, logodna călăreţului infirm cu armăsarul acesta miraculos, dresat ceas de ceas, zi cu zi. Diavolul ! Prevăzuse totul, calculase şi pregătise totul, aşa fel ca să apară în momentul suprem, ca o nălucă şi ca un fulger. Greşea sau nu, întrerupînd astfel un ospăţ solemn, bătîndu-şi joc de invitaţi şi de gazdă, azvîrlind sub copitele armăsarului datinile, demnitatea şi buna-cuviinţă ? Tursen scuturâ cu putere din cap. Nu mai ştia. Nu voia să ştie. Se înşelase atît de deplin...

Auzi cum se apropie, pe la spatele lui, treapădul copitelor dezlănţuite. „A ajuns aici, îşi spuse. Nu vreau să mă uit." Larma ce se stîrni în jurul lui îl sili totuşi să privească. Îl zări pe Uroz, cu căciula din blană de lup, cu torsul acoperit doar de o cămaşă subţire, cu cravaşa în dinţi, sărind de pe şa şi căzînd pe picioru-i teafăr, pentru a-l urma pe Jehol, cu o mînă agăţată de oblînc. Furia şi spaima îşi disputau cu înverşunare sufletul lui Tursen. „Dobitocul ! şi-a pierdut minţile ! îşi spunea. O să-şi rupă şi celălalt picior, nu-i mai ajung cîrjile, vrea să se tîrască pe-o scîndură !" Uroz sărise însă în spinarea calului şi dădea acum ocol bazinului. „De cîte ori o fi căzut în stepă ? De cîte ori l-o fi adunat de pe jos Jehol ?" se întrebă Tursen.

Urletul sălbatic sfîşie din nou văzduhul. Uroz îşi scoase cuşma, o azvîrli înaintea lui şi, sărind din şa, apăru din nou, cu cuşma pe cap. Mulţi îl aplaudară.

Păru, apoi, la capătul puterilor. Turtit peste greabănul armăsarului, cu faţa îngropată în coama lui, îl sili să galopeze de-a lungul bazinului, rămînînd aşa, fără a mai face nimic. Ocoli bazinul o dată... de două ori... a treia oară...

— Opreşte-te ! Opreşte-te ! îi striga în gînd Tursen. Ai făcut tot ce se putea face. Nu-ţi mai rămîne nimic de arătat, de încercat. Du-te aşa cum ai venit. Ai să strici totul...

Într-adevăr, oaspeții păreau să se dezmeticească, unul cîte unul, din vrajă. Privirile lor se detașau de Uroz. Începuseră să se audă murmure. Osman bei se aplecă spre Tursen, pe la spatele lui Soleh, și-l întrebă cu jumătate glas :

— Feciorul tău ne mai pregătește vreo frumoasă surpriză ?

Tursen ar fi vrut să-i răspundă : „N-aș crede", dar se pomeni spunînd :

— Cea mai frumoasă, desigur !

Soleh îi zise atunci :

— Unde ți-e înțelepciunea, Tursen ? Doar știi mai bine decît noi toți că Uroz a dat de fundul sacului său.

— Așteaptă puțin și vei vedea, îi răspunse Tursen.

Dar își dădea și el seama că acest răspuns e lipsit de convingere și de adevăr. Nu mai pricepea, nu mai ghicea intențiile fiului său. Soleh scutură din umeri, dezmierdă perna de brocart în care era înfipt fanionul regal, și se întoarse spre Osman bei, chicotind.

Invitații erau din ce în ce mai iritați de purtarea lui Uroz. Unii se simțeau jigniți în demnitatea lor. Alții erau nerăbdători să guste din mîncărurile delicioase a căror aromă răzbătea pînă la ei. Alții, în sfîrșit, se temeau. Între timp, Uroz ajunsese atît de aproape de locurile lor, încît mai că-i atingea în galopul lui. La cea mai mică neatenție din parte-i, ar fi putut să fie răsturnați și răniți. De aceea protestau din ce în ce mai tare.

În spatele lui Soleh, Osman bei se aplecă din nou spre Tursen, și-i spuse, fără să mai zîmbească :

— Uroz nu mai e la fel ca înainte. Pesemne din pricina nefericirii sale. Ar trebui să-i...

— Așteaptă și vei vedea ! îi strigă Tursen.

De data asta, cuvintele pe care i le strigase și lui Soleh aveau forța sincerității, a convingerii, dar și a remușcării. Cum de fusese el, Tursen, în stare să creadă că Uroz se cheltuie în zadar, pierdut, sleit de puteri ? Și cum de nu ghicise, prostul de el, că Uroz își micșora tot mai mult raza zborului său, la fel cum fac ulii și șoimii din stepă înainte de a tăbărî asupra prăzii ?

Osman bei scutură din cap cu părere de rău și spuse cu hotărîre :

— E prea tîrziu, prietene. Dacă nu-l oprești tu, mă văd silit să-l...

Dar gazda nu putu să-și sfîrșească fraza. Toți invitații tresăriră. Peste murmurul și protestele lor se auzea bătaia unei tobe. Osman bei încruntă din sprîncene. Din a cui poruncă începuse muzicantul ?... Acesta, însă, n-avea nici o vină. Instrumentul lui se afla acum în mîinile altuia — a străinului aceluia înalt și sfrijit, care, cu pușca în bandulieră și cu ochii batjocotitori, îl însoțise pînă atunci pe șeful *paștu*. Bătăile lui de tobă nu semănau cîtuși de puțin cu acelea ale toboșarului din stepă. În mîinile lui, toba căpătase o voce sălbatică, a cărei chemare adîncă și aprigă îți pătrundea în sînge ca un cîntec de bucurie și de sfidare. Deodată, un chiot strident, năuc și năucitor, țîșni spre Uroz :

Haia ! Haia !
Amintește-ți,
Haia !
De berbecul cu un corn.
Haia ! Haia !
Haiatal te însoțește !
Haia !

Galopînd mereu, Uroz își desprinse fața din coama calului și se ridică în șa. Tursen zări rînjetul de lup pe gura fiului său și știu că jocul se apropia de sfîrșit. Și nu simți decît o dorință : să-l ajute pe Uroz. Căci îi revenise în minte acel ceas de cumpănă, cînd, pe acoperișul unui șopron pe care calul său sărise printr-un salt uimitor, auzise pe deasupra adversarilor turbați ce-l înconjurau ca să-i smulgă din mînă hoitul de berbec, glasul rugător al lui Uroz : „Tată, ce pot face pentru tine ?“ Acum, Tursen se ruga în adîncul inimii sale : „Fiule, ce pot face pentru tine ?“

În clipa aceea Uroz lua cu asalt fîșia de gazon ce se întindea înapoia lungului șir în care se aflau, la mijloc,

Osman bei, Tursen și Soleh. Ca și cum ar fi auzit chemarea tatălui său, Uroz strigă din răsputeri :

— La o parte, Tursen ! Trage-te la dreapta !

Fără să stea pe gînduri, Tursen se rezemă cu palmele de covor și, smulgîndu-și din perne trupul, așa cum ședea, cu picioarele încrucișate, și-l mută dintr-o singură smucitură în locul rămas gol, de la dreapta lui.

Abia apucase să facă această mișcare, că simți în ceafă suflarea lui Jehol și văzu cum o siluetă mare se întinde ca o liană între el și Soleh, lungindu-se spre perna de brocart.

Tursen avu sentimentul că timpul și mișcarea din jurul lui încremenesc pe veci, în vreme ce gîndurile îi alergau, vijîind, în cap. Iată, așadar, ce pusese la cale Uroz ! Cea mai grea și mai primejdioasă mișcare de acrobație ! Mișcarea prin care, agățat de o singură scară, *ciopendozul* se întinde și plutește în aer, pentru a smulge adversarului rămășița de berbec și pentru a sări din nou în șa, printr-un salt aproape miraculos.

Tursen își aminti că, la marele *buzkași,* fiul său făcuse aceeași mișcare, și-și rănise piciorul. „Dar atunci avea cel puțin un picior teafăr, ca să-și mențină echilibrul. Pe cînd acum, o să și-l piardă și pe celălalt... Dobitocul ! Vanitosul ! Saltimbancul !“

În zadar îl ocăra Tursen pe Uroz : nu izbutea să se înfurie. Știa prea bine că nu pentru ceilalți se expunea Uroz la o primejdie atît de grozavă, ci pentru a se depăși pe sine însuși, încă o dată. Și Tursen începu să se roage : „O, demon înflăcărat care-l stăpînești pe feciorul meu, fie ca măcar în această zi Profetul să-ți împărtășească dorința !“

Liana omenească se legănă și trosni în atingere cu coapsa lui Tursen. „Un os rupt“, își spuse bătrînul. Apoi, locul de la stînga lui rămase gol... un gol miraculos. Iar în spatele lui, se desfășura galopul — un galop miraculos... Ochii lui se întoarseră spre perna de brocart : era goală... Tursen își lăsă capul pe spate și privi : Uroz se depărta în galop cu fanionul regal desfășurat deasupra căciulii sale.

Tăcerea ce se așternu („Să fie admirație, uimire, furie ?“ se întreba Tursen) avea o asemenea greutate, o

asemenea intensitate, încît s-ar fi zis că nimeni şi nimic nu putea s-o sfîşie vreodată. Încotro, şi prin ce coridor croit printre copaci, avea să dispară Uroz ? În ce văgăună, în ce ascunzătoare din stepă voia el să-şi îngroape trofeul ? Soleh dădu să se ridice, dar rămase locului.

Ajuns la marginea bazinului, Uroz făcu numaidecît cale întoarsă, în loc să fugă. Vîntul stîrnit de galopul lui Jehol însufleţea cu o viaţă triumfală fanionul din mîna călăreţului.

— O, Allah, ce mai vrea oare ? se întrebă Tursen în şoaptă.

Află răspunsul, o dată cu toţi ceilalţi, o clipă mai tîrziu.

Cînd ajunse în faţa locului pe care-l lăsase gol, Jehol se cabră. Torsul lui Uroz se înălţă peste coama lui. Fanionul vibră la capătul braţului său întins şi ţîşni ca o săgeată, iar vîrful ascuţit al mînerului se înfipse în inima pernei de brocart.

Atunci, pentru prima oară în viaţa lui, Tursen îşi pierdu stăpînirea de sine. Ridicîndu-şi palmele enorme spre cer, începu să strige, cu un glas de tunet, pe care nu şi-l recunoştea :

— *Hallal, hallal !*

Ciopendozii repetară chiotul. Apoi, ceilalţi oaspeţi strigară şi ei. Iar toba din mîinile lui Haiatal începu să fremete şi să dănţuie. Căpetenia *paştu* îşi descărcă puşca spre cer.

Uroz se lăsă încet pe pămînt, îl împinse cu blîndeţe pe Tursen spre stînga şi se cufundă în locul care-l aşteptase vreme atît de îndelungată.

V.

DEŞTEPTAREA LUI TURSEN

Ziua începea să mijească la Maimana. Lungit pe spate — un spate atît de lat, încît ocupa tot *cearpaiul* — Tursen zăcea ca un butuc grosolan cioplit.

Cînd deschise ochii, lumina palidă, cenușie avea întocmai aceeași tonalitate care-i întîmpina privirile în zorii fiecărei zile. „Nici o clipă mai devreme, nici o clipă mai tîrziu", îi spuseră ochii. La hotarele treziei, conștiința lui plutea peste senzații, la fel de tulbure ca și penumbra peste odaia lui.

Din odaie nu putea vedea decît tavanul, ca o tălăzuire cafenie. Așa era de obicei. Cele două toiege puse la căpătîi îi barau ca niște linii negre universul, la dreapta și la stînga. Ca de obicei. Deodată, ușa ce dădea spre curte vibră ușor. Rahim căuta la fîntînă apă pentru spălat. Ca de obicei. Iar el, Tursen, se regăsea prins în menghinea trupului său și avea să aștepte mult, foarte mult, pînă să se desfacă, unul cîte unul, șuruburile. Totul era la fel ca în fiece dimineață.

Și totuși, în adîncul treziei lui încă somnoroase, în clarobscurul în care mintea lui continua să se scalde, simțea parcă o neliniște surdă. Avea senzația că în jurul lui e ceva fals, neadevărat. Lumina, obiectele, micul *bacia*, propriul său trup erau la locurile lor, ca de obicei la ora asta, dar parcă nu mai erau aceleași. Le lipsea. trăinicia, echilibrul, calmul... Tursen se trezi brusc, pe deplin : Uroz era cel care lipsea...

Tursen încercă din răsputeri să se ridice, dar nici un mădular, nici un mușchi nu i se supuse. Singurul rezultat al acestui efort grozav fu că inima începu să-i bată nebunește. Simți atunci o imensă scîrbă. Nu pentru propria-i neputință : se obișnuise s-o suporte fără să crîcnească, fără să-și plîngă de milă. Îi era rușine că cedase în fața unei mișcări despre care știa prea bine, trebuia să știe, că ar fi zadarnică. Mînia, durerea, rătăcirea de moment învinseseră în el răbdarea și curajul de a îndura bărbătește ceea ce trebuia să îndure.

Tursen își ținu răsuflarea pînă cînd capul începu să-i vîjie, și fu gata-gata să-și piardă cunoștința. În felul acesta, izbuti să suprime orice gînd și orice simțire. Cînd respiră iarăși, seninătatea, înțelepciunea și mîndria, ea însăși un rod al înțelepciunii, sălășluiau din nou în sufletul lui.

„De aici înainte, așa va fi pentru totdeauna, orice s-ar întîmpla", își spuse.

Își aminti de emoțiile nesăbuite cărora le căzuse pradă în ajun. Erorile și spaimele, deznădejdea și delirurile acelea... „Nu mai eram stăpîn pe mine însumi. Viața mea trecuse în Uroz." Da, poate că asta îl scuza, oarecum... În plină bătrînețe, un sentiment atît de puternic, atît de nou pentru el... Dar acum, îl descoperise, îl recunoscuse. Nu mai avea dreptul să se lase surprins de rușinoasa neorînduială din propriu-i suflet.

„Omul nu e om cu-adevărat decît dacă primește cu seninătate întîmplările în fața cărora nu poate face nimic, își spuse Tursen. Văd că treaba e mult mai grea atunci cînd e vorba de cel pe care-l iubești. Dar n-are a face. Bucuriile și chinurile dragostei nu pot scăpa de această lege. Ele fac parte din tot ceea ce luminează soarele și învăluie noaptea."

Tursen jură să accepte, să-și domolească și să-și stăpînească, cu orice preț, elanurile inimii. Făcu acest jurămînt față de sine însuși, și față de Stăpînul Lumii. După aceea, își îngădui să se gîndească la Uroz. Din temnița trupului, urmări drumul fiului său cu calmul cu care-ar fi privit din creștetul unui turn foarte înalt mișcările unui străin.

...Ospățul se apropia de sfîrșit. Totul redevenise normal. Oaspeții mîncaseră enorm. Buzele, bărbile, ^1 a chiar, la unii, gulerele *ceapanelor,* luceau de grăsime. Miresmele condimentelor, ale hartanelor de berbec, ale frigăruilor, ale brînzeturilor, pluteau deasupra bazinului și a invitaților. Guvernatorul provinciei Maimana îi adusese laude lui Soleh. Osman bei de asemenea. Apoi căpetenia jocurilor de *buzkași* din provincie primise solemn, din mîinile *ciopendozului* învingător, fanionul regal. Trebuia să-l păstreze pînă-n anul următor și să-l ducă atunci la Kabul, pentru o nouă întrecere.

În afară de Tursen, nimeni nu-i mai dădea vreo atenție lui Uroz. Iar acesta, ținîndu-se țanțoș pe perna lui, cu capul pe spate, privea spre cer, unde începeau să plutească primele bărci ale serii, tivite cu aur și spumă...

Tursen se întrebă de ce memoria lui dădea acum un asemenea relief acelei clipe. Crezuse oare atunci că, după

isprava lui, Uroz își dobîndea în sfîrșit seninătatea, și că aveau s-o cunoască amîndoi împreună, pînă la capătul zilelor lor ? „Să fie oare adevărat că omul, chiar la vîrsta mea, vrea încă să spere imposibilul, cînd are nevoie de acest imposibil mai mult decît de orice altceva ?“ se întrebă.

În odaie, umbrele se destrămau. Acum deosebea mai limpede tavanul. Închise ochii pentru a-și lăsa privirea lăuntrică să răzbată în deplină libertate...

Uroz stătea mereu cu fața spre cer. Nu observa că se apropie de el omul care-l însoțea pe șeful *paștu*, străinul acela, ale cărui mîini știau atît de bine să facă să cînte și să dănțuie o tobă.

Tursen nu-l înghițea de loc. Era un om căruia nu-i puteai atribui nici o meserie, nici un rang, nici o stare. Să fi fost un lăutar ambulant ? Nu, căci purta o armă de război. Însoțitor înarmat ? Nu, căci era prea intim cu căpetenia tribului *paștu*. Să fi fost el însuși vreun senior ? Al cărei moșii ? Avea înfățișarea, dezinvoltura și îmbrăcămintea oamenilor fără rădăcini și fără stăpîn. Vagabond ? Dar atunci, din ce trăia, oare ? Mlădierea trupului său puternic, felul mîndru cum își ținea capul, expresia îndrăzneață a feței, nu erau ale unui trîntor, ale unui cerșetor. Cu atît mai puțin ochii aceia rîzători care-l stinghereau pe Tursen, pentru că rîsul lor nu respecta nimic și pe nimeni. Și de ce se simțise oare îndreptățit să scoată acel chiot războinic, acel apel de la complice la complice, în timp ce Uroz încă nu-și sfîrșise galopul în jurul bazinului ? Și de ce oare, văzîndu-l, fața lui Uroz se înveselise și se destinsese brusc, deși fusese pîn-atunci atît de încordată ?

Tursen își aminti de neliniștea pe care-o încercase în acea clipă. Să fi fost oare o presimțire ? Dar ce importanță avea ?

Omul se așezase pe vine, iar Uroz își petrecuse un braț pe după gîtul lui și-i spusese :

— Ce noroc, Haiatal, ce noroc !

Iar străinul îi răspunsese :

— Te-am prevenit, *ciopendozule*, că acolo unde se petrece bine, şi-i rost de mîncare bună şi de bani buni, mă găseşti şi pe mine.

Începuseră apoi să vorbească despre o luptă de berbeci, despre un berbec cu un singur corn, despre un alai de nuntă. După aceea vocea lui Haiatal devenise atît de şoptită, încît cuvintele lui îi scăpaseră lui Tursen. Cînd isprăvise, ochii lui Uroz străluceau în noapte ca doi licurici, iar pe gură i se zugrăvise rînjetul de lup.

— Îţi jur pe Profet că te poţi bizui pe mine !

Haiatal ocolise bazinul şi se întorsese la căpetenia *paştu*, care şedea pe malul celălalt, chiar în faţa lui Tursen. Îi spusese ceva, la ureche, iar căpetenia îl salutase pe Uroz cu un gest larg, vesel. Apoi se ridicase, ca şi ceilalţi meseni, pentru a-şi lua rămas bun de la Osman bei.

Acesta îi spusese lui Tursen, înainte de a-i înfrunta :

— După ce-au să plece toţi, ne vom încheia ospăţul sub acoperişul meu, între noi.

Tursen îi mulţumise, potrivit obiceiului. Uroz rămăsese tăcut. Tursen îl întrebase cu jumătate glas :

— De ce taci ?

Uroz îl privise ţintă, cu nişte ochi de nepătruns, ca ai unuia care-şi scrutează viitorul, şi-i răspunsese :

— N-o să mai fiu aici... plec peste o clipă, cu omul acela înarmat. Sezonul jocurilor de *buzkaşi* va începe în curînd în cele Trei Provincii... Voi cîştiga jocurile pentru el... Mă va plăti regeşte. Toate recompensele îmi vor aparţine... Încă n-a luat parte la jocuri pînă acum... Îmi acordă încredere deplină, în ciuda beteşugului meu... sau tocmai din pricina lui...

Căpetenia *paştu* trecu pe lîngă Uroz, înainte de a merge spre Osman bei, şi zîmbi în barba-i slinoasă. Uroz nu-l băgă în seamă, căci tocmai îi spunea lui Tursen :

— Au fost *ciopendozi* vestiţi, de-a lungul vremii. Tu eşti dintre cei mai mari. Dar ai auzit tu oare vreodată de vreun învingător căruia să-i lipsească un picior ? Ei bine, va fi unul, de aci înainte, iar numele lui va fi Uroz. Îţi jur pe Profet că el va cuceri la anul fanionul regal, aşa cum l-a cucerit astăzi, călare pe Jehol.

Uroz tăcuse apoi, gîfîind puțin. Un alt glas luase locul glasului său — vocea lui Haiatal, care apăruse deodată lîngă el și-i spunea, cu o mînă pe umărul lui :

— Iar în sezonul cald, cînd caii se odihnesc, vom merge din bazar în bazar, vom asista la luptele de berbeci și de cămile, vom lua parte la nunți, botezuri și înmormîntări.

Căpetenia *paștu* se întorsese, călare. Un *seiz* i-l adusese pe Jehol lui Uroz. Plecaseră împreună, iar Haiatal îi urma pe jos, cu picioarele-i lungi, deprinse să umble la nesfîrșit...

Zorile erau răcoroase. Trupul lui Tursen rămînea înghețat, sub maldărul de pături și de plăpumi. Dar pe fața lui se răspîndea o căldură jilavă, nesănătoasă. Rușinea îl năpădea din nou, în pat, cu aceeași violență și aceeași cruzime ca în clipa cînd îl văzuse plecînd pe Uroz. Plecarea asta bruscă, pe furiș... Căpetenia aceea care, călare, semăna cu un sac... Și mai ales individul celălalt, atît de suspect, ca un vagabond, cu mersul lui parcă pe picioroange... Ce fel de jocuri punea la cale ?... Ce fel de negoț învîrtea ?... O, ce rușine pentru Uroz și pentru tot neamul lui !

Tursen simți nevoia să alunge aceste imagini și deschise ochii. În încăpere era lumină acum. Tavanul se înălța, plin de crăpături și de pete, deasupra lui Tursen. După atîtea și atîtea zile în care, trezindu-se, n-avusese alt orizont decît această tencuială scorojită, descoperea acum în ea o oglindă, în care-și vedea trăsăturile feței sale de bătrîn. Iar oglinda asta începu să-i vorbească :

— De ce-ți faci atîtea griji ? Și pentru cine ? Pentru Uroz ? Dar ce crimă a săvîrșit ? Și cui i-a făcut rău ? Numai lui. Dar barem ești sigur ? Crezi cu adevărat că ar fi fost mai bine pentru el să rămînă în aceste locuri, după ce-a făcut ceea ce a făcut ieri ? Fără îndoială, a fost o ispravă grozavă, dar și scandaloasă. Stăpînul moșiei n-o să uite niciodată. Și nici ceilalți bei și hani.

Tursen încetase să privească spre tavan și să caute povața dublurii lui de acolo, de sus. Acum, gîndea singur. Da, numai căpetenia *paștu* îi întinsese o mînă și-i dăduse

o şansă lui Uroz... De fapt, nu căpetenia, ci celălalt... individul pe picioroange... Toboşarul... Drumeţul cu puşca ghintuită... Haiatal... Care-i inspirase şi-i şoptise căpeteniei uluitoarea propunere...

„Şi-apoi, cine ştie ? îşi spunea Tursen. Poate că peste o sută de ani se va vorbi, tocmai din pricina asta, despre *ciopendozul* neasemuit, căruia îi lipsea un picior. Iar eu, ce-am găsit eu oare pentru fiul meu ? O pereche de cîrji şi o slujbă la grajduri."

În jurul lui Tursen lumina începuse să vibreze de freamătul zorilor. Se gîndi la Uroz care se trezea acum printre *paştu,* tribul acesta ce se statornicise în provincie aducînd obiceiurile, graiul şi feţele specifice celuilalt versant al Hindúcuşului — oameni ai văilor adînci şi ai culmilor înalte. Ştiuseră să prindă rădăcini în pămîntul ierburilor, în ţara stepelor nemărginite. În vreme ce Uroz, copil al stepei, întocmai ca pelinul amar, nu avea nici acoperiş nici sălaş... Ce destin ciudat !

Tursen îşi ridică sprîncenele stufoase şi-şi încreţi buzele groase... La urma urmei, destinul acesta era chiar atît de nou pentru Uroz ? Cine-l văzuse oare oprindu-se, statornicindu-se în vreun loc ? La jocurile de *buzkaşi* lua parte ca un lup singuratec, pentru beii care plăteau mai mult. În sezonul cald, cutreiera cele Trei Provincii ca să pună rămăşag la lupte. N-avusese niciodată ceva al lui, nici măcar un cal...

„Atunci, nimic nu s-a schimbat pentru el, şi în el ? se întrebă Tursen. Aşadar, destinul stă ascuns în om ?"

În încăpere nu mai era nici urmă de umbră. În mintea lui Tursen, de asemenea. „La fel şi cu Mokhi, îşi spuse. Voi merge la nunta lui, pentru că nevasta lui e fiica starostelui *seizilor* mei... Mă voi duce şi la jocurile de *buzkaşi* la care va alerga Uroz, pentru că sînt tatăl lui. Şi voi continua să inspectez în fiece dimineaţă caii, pentru că... pentru că aşa mi-e felul..."

Tursen încetă brusc să se mai gîndească. Venise şi trecuse clipa — era limpede, după calitatea luminii — cînd căldura ar fi trebuit să-i moaie încheieturile, să-i dezmorţească mădularele, redîndu-le harul mişcării. Vru să şi le

mişte, dar în zadar. „Atîtea emoţii... atîta mîncare... prea puţin somn", îşi spuse. Desigur, rămăsese treaz pînă noaptea tîrziu, făcuse faţă conversaţiei, cinstise cum se cuvenea mîncărurile. Oaspeţii îi lăudaseră vigoarea. Dar cu ce preţ trebuia s-o plătească, acum !

Înţelepciunea, calmul, luciditatea îl părăsiseră pe Tursen. Încercă din răsputeri, cu furie, cu groază, să-şi înalţe pieptul, să şi-l mişte. Numai braţele i se supuseră. Apucă toiegele aşezate la căpătîi, dar nu putu face nimic cu ele. Şi-şi spuse : „Azi-dimineaţă nu mă va vedea nimeni în grajduri şi-n curţi — tocmai în dimineaţa asta, cînd, mai mult ca oricînd, s-ar fi cuvenit să apar..."

Ghicea surîsurile, şi parcă auzea vorbele oamenilor... O noapte de chef e de ajuns pentru ca marele comis să zacă la pat... Nu-l va mai respecta nimeni, nu se va mai teme nimeni de el... Marele Tursen, s-a isprăvit cu el...

De afară îi ajunse la urechi un susur. Rahim umplea ibricul, în clipa sorocită. Tursen se pomeni strigînd, cu un glas aspru, chinuit :

— *Bacia,* vino-ncoace, *bacia* !

Glasul băiatului se înălţă, mai copilăros ca de obicei, din pricina incredulităţii şi spaimei :

— Doreşti cu adevărat ? Îmi îngădui ?

— Ai auzit bine, porcule ! tună Tursen.

Clanţa se răsuci încet, iar uşa se deschise centimetru cu centimetru, pînă la jumătate. Rahim îşi vîrî întîi feţişoara plată, încununată de o cîrpă veche, pe urmă umerii sfrijiţi, acoperiţi de un *ceapan* jerpelit ; intră apoi, şi rămase împietrit în pragul încăperii.

Ruşinea de a fi silit să-şi arate slăbiciunea şi bătrîneţea, şi nerăbdarea de a pune capăt acestei ruşini, îl îndemnau pe Tursen să înjure şi să blesteme. Era gata-gata să înceapă, cînd privirea lui întîlni ochii lui Rahim. Expresia lor îi inspiră lui Tursen o convingere stranie : nu de el îi era teamă băiatului. Frica acestuia se datora faptului că i se dăduse deodată libertatea de a deschide uşa sanctuarului ; iar frica asta îi mărea şi-i adumbrea ochii, îmbătrînindu-i.

„Nimic nu va putea slăbi vreodată un respect atît de mare", îşi spuse Tursen. Apoi, cu glas tare :

— Apropie-te !

Rahim merse pînă la *cearpai,* cu capul plecat.

— Jos păturile ! îi porunci Tursen.

Băiatul se supuse.

— Freacă-mi cît poţi mai zdravăn gleznele, genunchii, încheieturile mîinilor, umerii, mai spuse Tursen.

Iar după ce Rahim îi făcu pe voie, adăugă :

— Dă la o parte toate plăpumile ! Bine. Şi-acum, apucă-mi mîinile şi ridică-mă !

Proptindu-se în uşorul de lemn, Rahim începu să tragă spre el trupul masiv al stăpînului său. Încetul cu încetul, Tursen simţi că i se dezmorţesc ceafa, şira spinării. Cu o smucitură ce i se păru că-i sfîşie măruntaiele, îşi ridică torsul. Muşchii i se încălzeau, articulaţiile i se mişcau. Dar nu îndeajuns pentru a-şi putea duce picioarele pînă jos. Rahim i le dezdoi unul după altul, în vreme ce Tursen se răsucea, cu palmele turtite pe *cearpai.*

Bătrînul *ciopendoz* îşi recăpătă cu greu respiraţia. Trebuia acum să îndure cea din urmă, şi cea mai groaznică umilinţă : să se lase îmbrăcat ca un copilandru.

— Hainele, mîrîi el printre dinţii încleştaţi.

Rahim merse să scoată nădragii agăţaţi de un piron bătut în uşă. Picioarele lui Tursen intrară lesne în nădragii aceştia largi. Partea grea începu cînd trebui să-i tragă deasupra coapselor. Rezemat de cele două toiege, Tursen încercă zadarnic să iasă din *cearpai,* măcar un pic.

O voce, subţire şi discretă, ca şi cum ar fi venit de departe, îi spuse atunci :

— Apleacă-te puţin spre dreapta... numai puţin...

Se supuse. Stofa urcă în lungul coapselor sale, deasupra şoldurilor.

— Şi acum, niţeluş la stînga, te rog, şopti vocea subţire.

Tursen se supuse din nou şi reveni la poziţia de mai înainte. Simţea că nişte degete uluitor de agile trăgeau şi strîngeau cordonul care-i ţinea nădragii în jurul pîntecului, precum şi şnurul care închidea şliţul. Ar fi vrut să le oprească, şi ştia că atîta lucru putea să facă şi el ; dar nu avu răgazul, căci mîinile lui Rahim erau prea sprintene şi dibace. În viaţa lui nu se simţise Tursen mai înjosit...

„Dacă Uroz m-ar vedea astfel... O, fiule, chiar așa mutilat cum ești, te invidiez !"

Cînd băiatul îi puse *ceapanul,* nu se mai simți stingherit. În vreme ce Rahim îi netezea faldurile pe piept, capul lui se întîlni cu acela al bătrînului, la aceeași înălțime. Tursen și-l retrase pe al său, ca să-l poată vedea mai bine pe *bacia.* Îi recunoștea cu greu fața. Era desigur smerită, ca de-obicei, dar parcă pătrunsă de o certitudine tainică. Deși sfrijită, strălucea de fericire și recunoștință.

„În ochii lui sînt și mai mare și mai venerabil acum, cînd i-am îngăduit să mă ajute", își spuse Tursen. Căută un nume instinctului ce-l călăuzea pe Rahim, dar nu-l găsi. În schimb, se simți copleșit de o liniște minunată. Exista așadar un om care-i putea îngriji trupul nevolnic, fără a-i trezi dorința de a-l ucide și de a-și lua viața, rușinat de el însuși.

Prima rază de soare pătrunse în încăpere și poposi pe fața lui Tursen. Pielea i se bucură în fundul zbîrciturilor. Își descreți pleoapele și-și mișcă încet capul, umerii. „Întocmai ca un cal bătrîn", își spuse, fără să sufere.

Dar fericirea încetă brusc. Rahim tocmai aducea bucata de pînză cu care își înfășura capul Tursen. O ținea întinsă pe brațe, ca și cum ar fi fost vorba de mătasea cea mai scumpă. Tursen îi smulse cu putere din mîini pînza, strigînd :

— Eu mi-l pun !

Și începu să-și înfășoare turbanul. Era cel mai greu, mai lung și mai dureros moment al îmbrăcării. Dar mușchii și încheiturile sale își recăpătaseră destulă suplețe și forță ca să poată încerca acest lucru. De la primele mișcări, Tursen simți că furia i se moaie și-și spuse : „Ce demon a pus stăpînire pe cugetul meu ? Accept ca acest *bacia* să se îngrijească de întreg trupul meu, și-l urăsc pentru că vrea să-mi atingă capul..."

Umerii îl dureau cumplit. Încleștîndu-și fălcile, își continuă treaba. O voce asemănătoare clinchetului unui clopoțel spart răsună în memoria lui : „Îmbătrînește grabnic, Tursen, îmbătrînește grabnic în sinea ta, iată povața

și urarea mea..." Buzele lui Tursen rămaseră închise, așa că numai el auzi răspunsul, pe care-l dădu lui Gvardi Ghegi :

— Sosesc, Strămoșule, sosesc. Dar ce trist e, pe Allah ! Și ce greu !

Brațele lui, ajunse la capătul puterilor și al suferinței, se lăsară din nou pe genunchi. Lemnul *cearpaiului* trosni. Rahim schiță un pas spre stăpînul său.

— Nu... Ceea ce a fost început, se cuvine dus la bun sfîrșit, îi spuse Tursen, cu o voce calmă, prietenoasă. Uită-te bine cum lucrez. Cine știe dacă mîine n-o să-ți revină ție grija asta ? !

Brațele lui Tursen se ridicară din nou. Degetele lui începură să netezească, să lustruiască și să răsucească unghiurile și cutele turbanului. Amintirea lui Gvardi Ghegi nu-l părăsea. Se gîndi la ceea ce-l învățase povestitorul despre nevoia oamenilor de a acorda și a primi protecție. Toți oamenii. Chiar fără să vrea, și fără să-și dea seama. Tursen se gîndi la Uroz, apoi la Rahim, și șopti :

— O, Strămoșule ! Mare și adîncă ți-e înțelepciunea !

Tursen își duse încet brațele în lungul trupului. Turbanul avea acum forma obișnuită, măreția obișnuită. Tursen răsuflă adînc, se sprijini în toiege și se ridică fără prea multă caznă. Puterea curgea din nou ca un șuvoi în el. Făcu un pas spre ușă.

— O clipă, exclamă Rahim, numai o clipă, stăpîne !

Și se repezi la *cearpai,* unde se afla, ca de obicei, cravașa, lîngă pernă, apoi se întoarse cu ea la Tursen și i-o vîrî în cingătoare.

— Uitasem de ea, zise Tursen cu jumătate de glas.

Privea cu o vagă uimire fețișoara murdară și fericită a micului *bacia.* Sub stratul de jeg și sub expresia de extaz răzbeau umflăturile unor cicatrici încă nevindecate.

— Vei purta aceste semne pînă la capătul zilelor tale, îi spuse Tursen pe același ton.

O clipă, Rahim nu mai fu nici smerit, nici sfios. Ridicîndu-și cu îndrăzneală ochii, privirea lui întîlni fără să tresară ochii galbeni ai stăpînului său.

— Allah fie binecuvîntat ! exclamă el. Cînd voi fi bătrîn... bătrîn... la fel de bătrîn ca Strămoșul neamului

omenesc, lumea va ști, după semnele pe care mi le-ai făcut pe obraji, că l-am slujit pe Marele Tursen, și mă va slăvi. Iar nepoții copiilor mei vor fi respectați.

Tursen mai făcu un pas, sprijinindu-se în toiege. Se gîndea : „Nu cea mai frumoasă dintre alergările la care am luat parte va asigura gloriei mele încă vreo cîțiva ani în memoria stepei, înainte de a fi dată definitiv uitării. Ci poate nedreptatea ce i-a răvășit fața unui copil."

Rahim ieși înaintea lui Tursen, parcă dansînd. Cînd acesta ajunse afară, micul *bacia* ținea aplecat ibricul de pămînt ars. Tursen își lăsă toiegele într-un colț, se rezemă de perete și se spălă. Apoi se simți mai tare pe picioare. „Un toiag îmi va fi de ajuns, ca de obicei", își spuse el și se bucură ca de o mare victorie. Trupul lui, despre care crezuse că nu-l mai ascultă, i se supunea din nou... Afară, soarele îl întîmpină mai plăcut ca oricînd. Lumina lui era pentru piele un veșmînt neasemuit de călduros. Razele lui erau pentru mădulare și încheieturi un miraculos balsam. Nu mai simțea nici o amorțeală în gît, în umeri, în șale, în mîini, în genunchi, în glezne. Sîngele îi curgea prin vine, inima îi cînta. „Ce se întîmplă oare astăzi ?" se întrebă Tursen. Răspunsul îi veni de îndată : soarele era mai fierbinte pentru că era mai sus ca de obicei.

„Și rugăciunea de dimineață ? Am uitat de ea", își spuse Tursen.

Remușcarea nu ținu mult — n-avea cum. Sentimentul de fericire era prea viu și prea deplin ca să se lase umbrit. Tursen își aminti de o vorbă a lui Gvardi Ghegi :

„Adevărata și cea mai bună rugăciune este să-ți împlinești cît mai bine destinul pentru care ai venit pe lume."

Oare nu acționase el, Tursen, în felul acesta azi-dimineață, cînd cerșise ajutor din partea unui copil ?

Porni spre grajduri. Toiagul lui era un simbol al măreției. Turbanul lui, o coroană. *Seizii* și *ciopendozii* vor vedea astăzi, ca în toate celelalte zile, un mare comis credincios sie însuși... Viața era încă frumoasă și bună. Pentru cîtă vreme ? Încă o dată, Tursen își aminti de

povestitorul fără de vîrstă. Ajunsese oare în valea lui natală ? Se stinsese oare acolo, așa cum prevăzuse ?

Tursen zîmbi cu blîndețe. Cine poate să-și cunoască ora la care va muri ?... Își îndreptă pieptul, își ridică și mai sus capul și călcă și mai apăsat pe pămîntul uscat. Simțea că Rahim îl urmărește cu o privire uluită pe acest moșneag pe care-l ajutase să se scoale din pat, să se spele, să se îmbrace, — un moșneag formidabil, indestructibil, etern. Marele Tursen.

Le Four à Chaux
AVERNES
16 octombrie 1966

SUMAR

Pag.

STRĂMOȘUL NEAMULUI OMENESC 7

Partea întîi: BUZKAȘIUL REGELUI

I Tursen 33
II Calul zălud 43
III Cele două astre 54
IV Ziua cea mare 72

Partea a doua: ISPITA

I Ceaihanaua 101
II Cadavrul 122
III Scribul 136
IV Dambura 148
V Cravașa 166

Partea a treia: RĂMĂȘAGUL

I Djata 185
II Glasul din noapte 202
III Puntea 218
IV Creasta 233
V Fulgerul și Harapnicul 251
VI Unicornul 269

Partea a patra: ULTIMA CARTE

I Găleata 291
II Dulăii 316
III Bocitoarele 330
IV Cele cinci iezere 349
V Menghinea 365
VI Firul trebuie tăiat 373

Pag.

Partea a cincea: CERCUL DREPTĂȚII

I Judecata lui Uroz 395
II Nunta lui Zere 414
III Revanșa lui Jehol 422
IV Hallal 445
V Deșteptarea lui Tursen 463

Nr. colilor de tipar 30

Tiparul executat sub comanda nr. 200 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București

Republica Socialistă România

Lei 17